Interprovinciaal Overleg

Interprovinciaal wolvenplan

Interprovinciaal Wolvenplan

Overzicht van opmerkingen bij A91o0e0t0_h4hwru_9to.tmp

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Versie 7 september 2018

In opdracht van Interprovinciaal overleg (IPO) - Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BACVP)

Opgesteld door IPO-werkgroep Lupus. 2018

Auteurs:

(projectleider),

Dit document te citeren als: Interprovinciaal wolvenplan. IPO, Den Haag.

Foto's: © (omslag), (p. 26, 32, 34)

Disclaimer

Aan opgenomen regelingen kunnen geen rechten worden ontleend. Raadpleeg de website van het IPO en BIJ12 voor de meest actuele informatie.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Inhoud

Inhoud3

1.0 Inleiding5

1.1 Voorgeschiedenis van dit wolvenplan5

1.2 Werkwijze voor dit wolvenplan6

1.3 Voornaamste wettelijke kaders6

1.4 Bevoegdheden en mandatering7

1.5 De wolf in Europa7

2.0 Samenwerking9

2.1 In Nederland9

2.2 Binnen Europa10

3.0 Communicatie11

3.1 Leidende communicatieprincipes11

4.0 Soortenbescherming13

4.1 Wettelijke bescherming13

4.2 Gunstige staat van instandhouding13

4.3 Actieve Soortenbescherming13

4.4 Afwijking van de bescherming: ontheffing- en vergunningverlening15

5.0 Schade en preventie bij landbouwhuisdieren22

5.1 Schaderisico22

5.2 Voorkomen van schade22

5.3 Beoordeling van de situatie, was het een wolf?22

5.4 Tegemoetkoming in de schade23

5.5 Ondersteuning van preventie25

6.0 Monitoring en rapportage28

6.1 Monitoring28

6.2 Doel van wolvenmonitoring28

6.3 Standaard voor wolvenmonitoring28

6.4 Monitoring van zwervende wolven28

6.5 Monitoring van territoriale wolven29

6.6 Rapportage van wolvenmonitoring30

6.7 Verwerking en opslag van wolvenmateriaal en data31

6.8 Bijzonder onderzoek31

6.9 Monitoring van andere aspecten32

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

7.0 Financiën33

8.0 Stroomschema35

9.0 Literatuur36

10.0 Bijlagen38

11.0 Verklarende begrippen en afkortingenlijst44

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

1.0 Inleiding

"Ze zijn nog vrij ver achter ons - ik zie ze echter wel - Het is een hele massa - en ze lopen nogal snel – En door ons achterna te lopen – halen zij ons in – Wat onvoordelig uit kan pakken – voor een jong gezin" [i]

Lees in de voorgaande regels in plaats van *jong gezin* de *provincies* en het is meteen duidelijk dat het verstandig is om goed te anticiperen op de terugkeer van wolven naar Nederland. Wolven lopen inderdaad nogal snel en als provincies wil je niet zoals in het vervolg van het lied, al improviserend achter de feiten aan blijven lopen.

De provincies zijn wettelijk verantwoordelijk voor het natuurbeleid in relatie tot wolven. Dit omvat de aspecten soortenbescherming, monitoring, tegemoetkomingen in faunaschade en het verlenen van ontheffingen.

Sinds 1996 komen er weer wolven in ons buurland Duitsland voor. Nadat daar in 2000 de eerste voortplanting werd geconstateerd heeft er een snelle uitbreiding van het leefgebied van de wolf plaatsgevonden. Het werd daardoor steeds waarschijnlijker dat er ook wolven in Nederland gesignaleerd zouden worden. Inmiddels is dat met enige regelmaat gebeurd: in 2015 verbleef een jonge wolf die geboren was in Duitsland enige dagen in de provincies Drenthe en Groningen. Vervolgens zijn er in 2016, 2017 en in 2018 zwervende wolven in verschillende delen van Nederland aangetroffen. Driekwart van de provincies heeft momenteel een of meerdere wolven op bezoek gehad.

De terugkeer van de wolf verloopt niet onopgemerkt. Ervaring in binnen- en buitenland leert dat er vrijwel geen diersoort is die via de (sociale)media keer op keer zulke vette koppen haalt en blijft halen. Dat is logisch: de wolf heeft een grote mythische betekenis. Deze is lang niet altijd gebaseerd op feiten maar verklaard wel veel emoties. Omdat we al generaties lang zonder wolven leven ontstaan er ook problemen. Het meest in het oog springende vraagstuk is hoe we zowel de wolf als landbouwhuisdieren kunnen beschermen. De huidige landbouwpraktijk is immers niet meer ingesteld op de aanwezigheid van wolven. Als een wolf wordt waargenomen of als vee is aangevallen dan levert dat vanuit de samenleving veel vragen, meningen, emoties en discussies op. Gelet op de wettelijke taken wordt dan ook aan de provincies gevraagd: "wat gaan jullie doen?"

De ervaring van de afgelopen jaren leert dat een gezamenlijk wolvenplan of draaiboek een belangrijk instrument is om bij een diersoort als de wolf, die binnen enkele dagen door meerdere provincies kan zwerven, eenduidig beleid te voeren. De ervaring leert ook dat we nog keer op keer nieuwe dingen leren en situaties treffen die niet zijn voorzien. Vanuit de wettelijke taken: bescherming van de wolf en zorg voor schadegevallen, is het telkens mogelijk gebleken om ook in nieuwe situaties oplossingen te bedenken. Zo moet ook dit nieuwe wolvenplan worden gelezen. Het is geen wet van Meden en Perzen, maar een hulpmiddel van waaruit in standaardsituaties snel gehandeld kan worden en in uitzonderingsgevallen een oplossingsdenkrichting wordt geboden. Het voorliggende wolvenplan zal als daar aanleiding toe bestaat worden herijkt en aangepast.

Dit wolvenplan is primair geschreven voor de provincies zelf. Het geeft richting aan gezamenlijk beleidsuitvoering van provinciale taken rondom de wolf. Dit plan biedt de provincies de basis om beleid formeel te verankeren in bijvoorbeeld verordeningen of beleidsregels. Andere organisaties of personen kunnen er hopelijk ook hun voordeel mee doen maar zijn niet aan dit plan gebonden, tenzij er sprake is van een formele overeenkomst of gezagsverhouding op basis van dit plan of de wet.

1.1 Voorgeschiedenis van dit wolvenplan

Om voorbereid te zijn op de komst van de wolf in Nederland hebben Rijk, provincies en BIJ12 in 2011 opdracht gegeven aan onderzoeksbureau Alterra om de mogelijke consequenties van de komst van de wolf naar Nederland te verkennen. De Regiegroep Wolf, bestaande uit vertegenwoordigers van

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Rijk, provincies en BIJ12, heeft de uitvoering begeleid. Het verkennende rapport van Alterra verscheen in 2012 (Groot Bruinderink et al., 2012).
Als uitvloeisel van de verkenning heeft Alterra samen met het platform Wolven in Nederland (WiN) en de universiteiten van Tilburg en Maastricht in opdracht van het Rijk een 'Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland' opgesteld (Groot Bruinderink en Lammertsma 2013). Dit rapport was voor de Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BAC VP) van het Interprovinciaal overleg (IPO) aanleiding om de Regiegroep Wolf opdracht te geven om een operationeel draaiboek op te stellen voor de eerste fase van de vestiging van de wolf in Nederland. Dit operationeel draaiboek is in maart 2016 door de BACVP vastgesteld, primair bedoeld voor gebruik in relatie tot de provinciale verantwoordelijkheden met betrekking tot natuurbescherming, natuurbeheer, schadebestrijding en schade-afhandeling.

1.2 Werkwijze voor dit wolvenplan

Vertrekpunt voor het voorliggende wolvenplan was het Operationeel draaiboek wolf – fase 1 uit 2016. De actualisatie en uitbreiding is opgesteld door de ambtelijke IPO-werkgroep Lupus, bestaande uit een aantal leden van de IPO-werkgroep Natuurwetgeving en medewerkers van BIJ12. Vanwege decentralisatie van het natuurbeleid was het Rijk niet langer in de werkgroep vertegenwoordigd. Daarbij is gebruik gemaakt van de praktijkervaring die in 2017 en 2018 is opgedaan met veldwaarnemingen, meldingen van aangevallen vee en vondsten van in het verkeer doodgereden wolven.
Veel personen en organisaties die bij deze praktijkgevallen betrokken waren hebben de Lupus werkgroep direct of indirect voorzien van informatie die goed benut kon worden om het wolvenplan verder te verbeteren. Moesten we in het vorige draaiboek verschillende scenario's nog testen door middel van rollenspelen, nu was dat in veel gevallen in de praktijk mogelijk. Daarnaast is actuele kennis en ervaring uit het buitenland benut.
Om te kunnen reflecteren op de recente maatschappelijke opvattingen en wensen met betrekking tot de wolf heeft de werkgroep Lupus op 4 juli 2018 een bijeenkomst georganiseerd met een aantal stakeholders die vanuit verschillende invalshoeken bij de wolf betrokken zijn. De uitkomsten van deze bijeenkomst zijn ook benut om dit wolvenplan verder vorm te geven.
Het 'voorstel voor een wolvenplan' (Groot Bruinderink en Lammertsma 2013) onderscheidt vijf verschillende fases in de vestiging van de wolf:
fase 1: er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland;
fase 2: er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland;
fase 3: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland;
fase 4: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland;
fase 5: we bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

Dit wolvenplan heeft betrekking op fases 1 tot en met 4. Een situatie tien jaar na voortplanting is zo ver vooruit dat dit momenteel geen operationele betekenis heeft.

1.3 Voornaamste wettelijke kaders

De wolf is aangewezen als strikt beschermde soort in het Verdrag van Bern[ii] en in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. Een ander internationaal juridisch kader vormt het verdrag van Washington (CITES[iii]). Dat verdrag is relevant voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan.
Op 30 juni 2014 is de wolf in Nederland aangewezen als beschermde inheemse diersoort (Staatscourant 18306). Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet natuurbescherming. Voor bestaande houders van in

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

gevangenschap geboren en gefokte wolven wordt vrijstelling verleend van het verbod om de dieren of daarvan afkomstige producten, onder zich te hebben.
Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op eenieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van deze wet.
Deze en andere wetgeving die van toepassing is staat verderop in dit wolvenplan verder uitgewerkt.

1.4 Bevoegdheden en mandatering

Provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van wolven op het Nederlandse grondgebied, tenzij in dit wolvenplan of op basis van wetgeving expliciet is aangeven dat de verantwoordelijkheid elders ligt of in bepaalde situaties naar een andere autoriteit overgaat. Ook zijn de provincies verantwoordelijk voor het beleid met betrekking tot de tegemoetkoming in de landbouwschade die door wilde dieren, waaronder de wolf, wordt veroorzaakt.
De provincies hebben BIJ12 gemandateerd om te beslissen op aanvragen voor een tegemoetkoming in schade bij gehouden vee, veroorzaakt door wolven. BIJ12 draagt daarnaast zorg voor voorlichting over schadepreventie.

1.5 De wolf in Europa

Wolven leven van oudsher vrijwel overal in Europa en kwamen ook in Nederland ruim verspreid voor[iv]. Door het gebrek aan wilde prooidieren en intensieve bestrijding waren ze in veel landen uitgeroeid. Strikte Europese bescherming, veranderingen in grondgebruik en een toename van wilde hoefdieren (herten, reeën en wilde zwijnen) heeft een ontwikkeling richting herstel van de populaties ingezet. Wolven komen nu in Europa op diverse plaatsen voor: van Scandinavië tot in Spanje en Italië en vooral in Oost-Europa. In Duitsland vond de eerste voortplanting sinds lange tijd plaats in 2000 in de deelstaat Sachsen. Sindsdien is het aantal wolvenroedels in Duitsland sterk toegenomen en zijn er anno 2016/2017 80 territoria bekend[v]. In circa driekwart van de territoria vindt ook voortplanting plaats. Jonge wolven verlaten op een leeftijd van één of twee jaar hun roedel, op zoek naar een eigen leefgebied. Dat zijn alleen al in Duitsland nu jaarlijks meer dan honderd dieren. Vanuit het oosten van Duitsland en het westen van Polen hebben wolven vooral in noordwestelijke richting hun areaal herwonnen. Uitbreiding is vastgesteld in Niedersachsen (1e territorium in 2011/12, toegenomen naar 18 in 2016/17) en Denemarken (1e paar in 2017). De dichtstbijzijnde roedel wolven in Niedersachsen is in 2018 vastgesteld bij Meppen, hemelsbreed op 20 km van de provincie Drenthe.
Ook in Frankrijk neemt het aantal wolven toe en breidt de soort het areaal vanuit de Alpen in noordelijke richting verder uit. De Franse populatie omvatte in 2016/17 53 territoria[vi]. In 2013 is voor het eerst voortplanting geconstateerd in de Vogezen. In België is in 2011 en in 2018 een wolf in de Ardennen gemeld. In januari 2018 vestigde een in Duitsland geboren wolvin zich in Vlaanderen na een zwerftocht die ook door Nederland voerde. Dat ontwikkelingen verrassend snel kunnen gaan bleek in augustus 2018 toen deze wolf samen met een partner op cameravallen werd vastgelegd. Gezien de forse afstanden die zwervende wolven kunnen afleggen moeten we er rekening mee houden dat er jaarlijks in geheel Nederland zwervende wolven kunnen opduiken. De meeste dieren zullen afkomstig zijn van de Pools-Duitse populatie (Centraal-Europese laaglandpopulatie) maar ook wolven uit de Franse populatie kunnen ons land bereiken. Wolven zijn adaptief en cultuurtolerant en zullen zich niet beperken tot uitgestrekte bos- en natuurgebieden. Overal, ook in de Randstad, kunnen in de komende jaren zwervende wolven verschijnen. Wanneer en waar de wolf zich in Nederland zal vestigen en eventueel zal gaan voortplanten valt niet te voorspellen. De kans op permanente vestiging is realistisch.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

2.0 Samenwerking

'Samen kom je verder.' De grote actieradius van wolven maakt samenwerking op verschillende schaalniveaus ook nodig. Bijvoorbeeld samenwerking tussen dierhouders die zich door het maken van gezamenlijke afspraken over preventie beter kunnen voorbereiden op bescherming van het vee. Of de samenwerking tussen en met provincies om haar wettelijke taken goed te kunnen uitvoeren. Met een aantal organisaties en partners organiseren de provincies een structurele samenwerking, gebaseerd op wettelijke taken. Met andere organisaties en partners is de samenwerking minder formeel of incidenteel, gericht op bijvoorbeeld communicatie over wolven of de betrokkenheid van vrijwilligers bij wolf-gerelateerde zaken.

2.1 In Nederland

Samenwerking gericht op bescherming van de wolf en bescherming van vee tegen de wolf

Buiten de samenwerking waarbij provincies rechtstreeks zijn betrokken zal er rondom wolven ook worden samengewerkt tussen derden onderling. Een voorbeeld is het samenwerkingsverband Wolven in Nederland waarin de provincies geen rol spelen en dat ook niet hoeven te doen. In de toekomst is ook samenwerking denkbaar tussen bijvoorbeeld schapenhouders en vrijwilligers die helpen met het plaatsen van rasters. Ook daarin hoeven de provincies geen rol te spelen.

Structurele samenwerking vanuit de wettelijke taken van de overheden

Elke provincie is vanuit de Wet natuurbescherming zelfstandig verantwoordelijk voor de uitvoering van beleid voor de wolf[vii]. Omdat wolven grote afstanden afleggen en ook territoria zich niet aan provinciegrenzen hoeven te houden is een interprovinciale samenwerking en beleidsuitvoering gewenst. De samenwerking verloopt via het Interprovinciaal overleg (IPO) en gezamenlijke uitvoeringstaken zijn belegd bij BIJ12. Daarbij wordt via het IPO afstemming van beleid gezocht, dit wolvenplan is daarvan een voorbeeld.

De gezamenlijke uitvoeringsorganisatie BIJ12 van de provincies heeft uitvoeringstaken op het gebied van monitoring, databeheer, onderzoek, preventie en afhandeling van faunaschades. BIJ12 wordt hierin aangestuurd door de provincies en kan gemandateerd ook namens de provincies als opdrachtgever fungeren voor werkzaamheden die door derden worden verricht. Een voorbeeld daarvan is het taxeren van schades ten behoeve van tegemoetkomingen.

De provincies voorzien in de nabije toekomst een verdere toename van rondzwervende wolven, met bijbehorende kans op faunaschades en een toenemende kans op territoriale vestigingen van wolven. Deze twee zaken maken het oprichten van een 'wolvenbureau' waarvoor al eerder de contouren zijn geschetst[viii] nu gewenst. In de voorgaande jaren zijn verschillende taken van een dergelijk wolvenbureau, zoals een wolvenmeldpunt, enige monitoring en een structuur voor het beoordelen en afhandelen van schademeldingen belegd bij bestaande organisaties, zoals Wolven in Nederland, de Zoogdiervereniging, Wageningen Environmental Research (WENR) en BIJ12. Het wordt door de provincies gewenst geacht om in de toekomst, dit vanuit de overheid sterker te organiseren en verder te professionaliseren. Daarbij wordt gekozen voor het versterken van de bestaande uitvoeringsorganisatie BIJ12. Omdat in BIJ12 nu al meerdere wolf-gerelateerde zaken samen komen en een professionele en onafhankelijke taakinvulling belangrijks is, kan hier op de meest efficiënte wijze invulling worden gegeven aan de taken behorende bij een

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

wolvenbureau. Enkele formele taken die begin 2018 nog in opdracht bij externe partners zijn belegd zullen dan op termijn overgaan naar BIJ12, bijvoorbeeld het wolvenmeldpunt. Het streven is gericht op een volledig operationeel wolvenbureau in 2020. De voorgestelde taakafbakening van een wolvenbureau bij BIJ12 is opgenomen in bijlage 3.

Voor een aantal regelmatig voorkomende uitvoeringswerkzaamheden is zeer specialistische kennis of materiaal noodzakelijk waarover BIJ12 niet zelf beschikt. Te denken valt aan secties op dode wolven en DNA-onderzoek. Hiervoor is samenwerking geregeld met instituten als Wageningen Environmental Research (WENR) en het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC).

Als een territorium wordt vastgesteld wordt een gebiedsproces gestart waarin de betrokken stakeholders (landbouw, terreinbeheerders) samen met de betreffende provincie(s) een schadepreventieplan opstellen waarin risicolocaties en –bedrijven in beeld worden gebracht. Het wolvenbureau zal hierin adviserend optreden maar is geen trekker of initiatiefnemer. De provincie faciliteert een dergelijk gebiedsproces, zie hiervoor verder in paragraaf 5.4 en 5.5.

Er zijn tal van situaties denkbaar waarbij de provincies zullen samenwerken met andere overheden, maatschappelijke partners en burgers die geen structureel geformaliseerd kader behoeven. Te denken valt aan voorlichtings- en educatieprojecten of samenwerking met vrijwilligers bij onderzoek. Daarnaast zijn er incidentele gebeurtenissen denkbaar waarbij bijvoorbeeld een dierenambulance, politie, gemeente, terreinbeheerder of faunabeheerder kan zijn betrokken. De werkwijze in dergelijke gevallen staat veelal beschreven in protocollen, zie bijlage 1.

2.2 Binnen Europa

Bij het nakomen van verplichtingen tot het zorgen voor een goede instandhouding van de soort zijn de lidstaten de eerste gesprekspartner voor Europa. Dat in Nederland de taken zijn gedecentraliseerd naar de provincies doet daar niet aan af. De provincies zijn ingevolge de Wet natuurbescherming[ix] verantwoordelijk geworden voor een goede bescherming voor de wolf. Voor de rapportage over de aanwezigheid van wolven in ons land en de ‘staat van instandhouding’ richting de Europese Unie werken we daarom samen met het Rijk. BIJ12 helpt de provincies bij het opstellen van de voortgangsrapportage en zorgt voor de gegevensleveringen die hiervoor nodig zijn. De provincies zullen in afstemming met het Rijk streven naar grensoverschrijdende samenwerking en afspraken. Aangezien het om grensoverschrijdende zaken gaat zal er vooraf worden afgebakend wie hierbij vanuit welke rol en bevoegdheid of mandatering met buitenlandse partners in overleg zal treden.

Bij wolventerritoria zijn letterlijke grensgevallen mogelijk. Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden[x] om de monitoring samen af te stemmen. De monitoring van wolven gebeurt voornamelijk met genetische methoden en is voor deze regio al internationaal afgestemd binnen het CEwolf consortium. Vanuit Nederland is WENR daarbij betrokken.

Ondanks dat Nederland in verschillende opzichten afwijkt van andere Europese gebieden waar wolven leven (klein, dichtbevolkt, dicht wegennet, intensief agrarisch grondgebruik) kunnen we veel leren van ervaringen met wolven elders. De provincies zullen samenwerking blijven zoeken met buitenlandse overheden en instellingen die al langer kennis en ervaring hebben opgedaan. Bij de totstandkoming van dit wolvenplan is al rekening gehouden met internationale ervaringen met de wolf.

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 10:23:10

In het Vlaamse wolvenplan trekken ze juist de conclusie dat je geen appels met peren kan vergelijken

3.0 Communicatie

Communicatie over de wolf start al in onze jonge kinderjaren. Sprookjes als Roodkapje, de wolf en de zeven geitjes of de drie biggetjes zijn ieder van ons met de paplepel ingegoten. Ze vormen een onbewuste referentie in ons denken over de 'grote boze' wolf. Maar wat als er een echte wolf op de stoep staat? Dan barsten de media haast uit hun voegen met nieuws, meningen, vragen en discussies. Publiek wil weten hoe "het" zit en de sprookjesboeken bieden dan geen uitkomst. Om deze reden hoort bij dit wolvenplan ook een communicatieplan.

Op basis van de ervaring met het gebruik van het communicatieplan in het eerste draaiboek wolf (veel te gedetailleerd en te technisch) is dit onderdeel nu sterk vereenvoudigd. Dit communicatieplan omvat alleen de taken en rollen van de provincies, IPO, BIJ12 en partners die in opdracht van deze voornoemde organisaties werkzaamheden uitvoeren. Alleen de grote lijnen en afspraken daarover zijn opgenomen. Als in de komende jaren mocht blijken dat er op onderdelen behoefte is aan nadere communicatieafspraken tussen deze organisaties of met anderen, dan kan dat separaat van dit wolvenplan worden uitgewerkt.

3.1 Leidende communicatieprincipes

3.1.1 Organisatorisch

Wie uiteindelijk verantwoordelijk is, is ook aan zet voor (het organiseren van) communicatie daarover[xi].

Indien verantwoordelijkheden over meerdere overheden verdeeld zijn, is de hoogste daarvan primair aan zet voor (het organiseren van) communicatie daarover.[xii]

Provincies en BIJ12 (wolvenbureau) zorgen middels hun eigen websites voor goed vindbare algemene basisinformatie over de wolf en wolvenbeleid, uitslagen van DNA-onderzoek, gevalideerde wolvenwaarnemingen en zorgen tevens voor een goede doorverwijzing naar bronnen met uitgebreide informatie (bijvoorbeeld Wolven in Nederland).

BIJ12 zorgt middels communicatie via de website voor actuele informatie over preventiemogelijkheden en schademeldingen in relatie tot de wolf. Daarnaast verzorgt BIJ12 in voorkomende gevallen communicatie en voorlichting richting stakeholders.

In voorkomende gevallen wordt actieve communicatie over wolven vanuit de provincies afgestemd met de direct belanghebbenden (bijvoorbeeld terreineigenaren).

Het detailniveau van communicatie over concrete gevallen is altijd gehouden aan wettelijke kaders, zoals de privacywetgeving en de Wet natuurbescherming.

Als er een territorium wordt vastgesteld zal dit door de betrokken provincie(s) op het niveau van gemeentegrenzen bekend worden gemaakt. De betrokken provincie(s) zorgen dan tevens voor communicatie over procesvervolg en beleidsveranderingen die daar van toepassing zijn.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3.1.2 *Inhoudelijk*

De terugkeer van de wolf is een natuurlijk proces, er is expliciet geen sprake van een herintroductie van deze soort in Nederland.

Veiligheid van mensen is niet onderhandelbaar, als het gedrag van een specifieke wolf daartoe aanleiding geeft zal worden ingegrepen.

Spontane terugkeer van een eerder uitgestorven soort is vanuit internationaal gemaakte doelstellingen, afspraken en wetgeving waaraan ook Nederland zich heeft verbonden een positief effect voor onze biodiversiteit.

De wolf jaagt op wilde dieren maar ook op landbouwhuisdieren zoals schapen. Een aanval op schapen is voor de betrokkenen vaak een emotioneel ingrijpende gebeurtenis. Voor deze emoties is begrip. Zonder hiermee getroffen dierhouders te kort te willen doen plaatsen we gevallen wel in het perspectief dat er (zonder wolf) jaarlijks al 4000 tot 13.000 schapen worden gedood of verwond door honden en vossen.[xiii]

Wolven zijn streng beschermd. Vee kan in veel gevallen goed worden beschermd met preventieve maatregelen als elektrisch gaas, kuddewaakhonden of ’s nachts ophokken. Bijkomend voordeel is dat daarmee ook schade door honden en vossen kleiner kan worden.

Een wolf is een roofdier, geen knuffel, die met respect behandeld moet worden, maar vormt niet op voorhand een bedreiging voor mensen. Menselijke activiteiten in het buitengebied als wandelen, trimmen, mountainbiken, paardrijden, jagen, vissen, kamperen enzovoort zijn in een wolventerritorium gewoon mogelijk. Als een territorium is vastgesteld zal het gedrag van mensen zich daar enigszins op moeten aanpassen. Wolven mogen nooit worden gevoerd om gewenning te voorkomen. Honden dienen in een territorium altijd aangelijnd te zijn of onder strikt appèl in de directe nabijheid van mensen te blijven[xiv].

Wanneer en waar de wolf zich in Nederland zal vestigen en eventueel zal gaan voortplanten valt niet te voorspellen. Zwervende jonge wolven zullen in toenemende mate in een groot deel van ons land opduiken. Wolven zijn adaptief en cultuurtolerant en zullen zich niet beperken tot uitgestrekte bos- en natuurgebieden.

Auteur [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:10:47

paarden, pony's en koeien

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 10:28:43

5.2.1 [redacted]

4.0 Soortenbescherming

4.1 Wettelijke bescherming

De wolf is aangewezen als strikt beschermde soort in het Verdrag van Bern[xv] en in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. In de Wet natuurbescherming is daarom een beschermingsregime geformuleerd. Dit houdt in dat er ten aanzien van de wolf een aantal verboden gelden. Het is verboden om in het wild levende wolven in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden, te vangen of te verstoren. Verder is het verboden om de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van deze dieren te beschadigen of te vernielen. Daarnaast geldt er een verbod om uit het wild afkomstige wolven, dood of levend, onder zich te hebben.
Een ander internationaal juridisch kader vormt het verdrag van Washington (CITES[xvi]). Dat verdrag is relevant voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan.

4.2 Gunstige staat van instandhouding

In het 'natuurpact' (2015) is vastgelegd dat door de provincies de verplichtingen vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijnen worden nagekomen, ook buiten het Natuurnetwerk Nederland. Deze verplichtingen, de overige internationaal afgesproken biodiversiteitsdoelen en de Rode Lijsten, zijn leidend in de inspanningen op het gebied van soortenbescherming. Voor de wolf is relevant dat Nederland te klein is om ook op de langere termijn een populatie wolven te huisvesten die op zichzelf groot genoeg is om een gunstige staat van instandhouding te bereiken. Dit gegeven is al geruime tijd geleden door de Europese Commissie onderkend[xvii] waarbij is aanbevolen dat lidstaten tot gezamenlijke managementplannen komen op het niveau van grensoverschrijdende deelpopulaties. Voor Nederland gaat het hier om de Centraal-Europese laaglandpopulatie (Pools-Duitse wolven met inmiddels ook dieren in Denemarken en België).

4.3 Actieve Soortenbescherming

Op grond van de Wet natuurbescherming dragen de provincies, ieder in hun eigen provincie, gezamenlijk zorg voor het nemen van de nodige maatregelen voor het behoud of herstel van een gunstige staat van instandhouding voor de van nature in Nederland voorkomende soorten genoemd in bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op actieve soortenbescherming, aanvullend op het provinciaal beleid ten aanzien van het realiseren en beheren van het Nationaal Natuurnetwerk.

De Centraal-Europese laaglandpopulatie van de wolf vertoont een sterk positieve trend. Deze populatie is de voornaamste bron van wolven in ons land. Er is gebleken dat wolven goed in staat zijn om zich te verplaatsen in het landschap bij het zoeken naar nieuw leefgebied. Dat aanrijdingen in het verkeer een belangrijke doodsoorzaak zijn is een punt van aandacht[xviii]. Te verwachten valt dat wolven zich zullen vestigen in gebieden die voldoende rustig zijn en kunnen voorzien in voldoende voedsel voor de wolf. Wolven zijn adaptief en cultuurtolerant en hoeven zich niet te beperken tot uitgestrekte bos- en natuurgebieden. Een verdergaande inspanning om leefgebieden geschikt te maken, of om bestaande reguliere activiteiten in eenmaal ingenomen leefgebieden te beperken is in zijn algemeenheid niet noodzakelijk.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Wel kan het lokaal nodig zijn om rust te garanderen in de kern van het leefgebied van gevestigde wolven, met name gedurende de voortplantingsperiode. Daarbij valt te denken aan zonering van recreatie zoals nu ook al gebruikelijk is bij andere kwetsbare diersoorten zoals een zeearend of kraanvogel. Dit geldt ook voor de (her-)begrenzing van 'hondenlosloopgebieden' in een wolventerritorium. Terreinbeheerders zijn hiervoor primair verantwoordelijk.

Sterfte in het verkeer zal naar verwachting in ons land een belangrijke doodsoorzaak van wolven zijn. Voor zwervende wolven valt onmogelijk te voorspellen waar deze wegen zullen kruisen en kunnen redelijkerwijs geen maatregelen worden genomen. Indien in de toekomst mocht blijken dat er vaker wolven op dezelfde plaatsen worden doodgereden dan zal daar een maatwerkoplossing gezocht moeten worden. Binnen een territorium zijn ecoducten met geleidende rasters uiteraard een ideale oplossing om zowel wolven als wilde hoefdieren veilig het verkeer te laten kruisen.

Ook preventieve maatregelen om vee te beschermen tegen aanvallen van wolven vallen (mede) onder actieve soortenbescherming. Het oogmerk van deze maatregelen is daarbij het belang van de wolf, namelijk het voorkomen dat gevestigde wolven zich kunnen gaan specialiseren op het doden van landbouwhuisdieren. Dat zou namelijk kunnen leiden tot afname van de maatschappelijke acceptatie van de wolf.

4.3.1 Beheer van wilde prooidieren van de wolf

Wolven zijn gespecialiseerd in jacht op hoefdieren. In Nederland zijn ree, damhert, edelhert en wild zwijn de voornaamste wilde prooidiersoorten. Niet al deze soorten komen overal in ons land voor. Alleen reeën leven ruim verspreid over het land, de andere soorten hebben een beperkter verspreidingsgebied en worden in delen van het land ook actief geweerd (nulstand beleid). **Andere prooidieren, zoals hazen, konijnen, vogels of plaatselijk bevers nemen nergens in Europa een aanzienlijk deel van de menukaart in.**

Voor wilde hoefdieren is door stakeholders aanbevolen om leefgebieden te optimaliseren door het vergroten van eenheden rustgebied (verminderen van dichtheid aan wegen en paden). Aantrekkelijke leefgebieden voor wilde prooidieren kunnen mogelijk indirect bijdragen tot minder potentiële predatiedruk op landbouwhuisdieren. Het is aan de terreinbeheerders om te besluiten of en waar grotere rustgebieden voor de hoefdieren gewenst zijn.

Vanuit het perspectief van de wolf is het aantrekkelijk als in geschikte gebieden meerdere soorten hoefdieren leven. De autonome ontwikkeling van hoefdierpopulaties in ons land en omringende landen maakt het aannemelijk dat damhert, edelhert en wild zwijn hun areaal geleidelijk verder zullen uitbreiden. Het is niet nodig om ten behoeve van de wolf dergelijke hoefdieren actief te introduceren in gebieden waar deze soorten nu nog niet voorkomen. De invloed van wolven op de omvang en trend van hoefdierpopulaties is beperkt[xix]. Wolven pakken vooral jonge of verzwakte dieren die geen rol spelen in de reproductie. De populatietrends van hoefdieren worden in hoofdzaak beïnvloed door aspecten als voedselaanbod of ziektes[xx]. Alleen bij hoefdieren die niet van nature in ons land thuishoren (moeflon) is het aannemelijk dat de komst van wolven de populatie kan decimeren.

Populaties van hoefdieren worden vrijwel overal in Nederland actief beheerd, op grond van faunabeheerplannen van Faunabeheereenheden. Het oogmerk van dit beheer is vooral het voorkomen van schade aan gewassen, het voorkomen van problemen ten aanzien van de verkeersveiligheid of het voorkomen van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren. De aanwezigheid van wolven doet hier niets aan af.

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 10:35:28

In NL alleen maar door de jacht

Bij beheer, bijvoorbeeld in het geval van reeën, wordt het quotum voor afschot in de regel bepaald door voorjaarstellingen en te verwachten aanwas in samenhang met de natuurlijke mortaliteit en de mortaliteit als gevolg van aanrijdingen. Een verhoogde natuurlijke mortaliteit door wolvenpredatie kan in dat geval worden verdisconteerd in het afschotplan, zonder dat het onderliggende faunabeheerplan behoeft te worden aangepast. Omdat doelstanden worden bepaald in relatie tot bovengenoemde wettelijke belangen, ligt het niet voor de hand om doelstanden te verhogen om het voedselaanbod voor de wolf te verbeteren, omdat er dan schade aan deze belangen kan gaan optreden.

Wolven kunnen wel een indirect effect hebben op het beheer van hoefdieren. In gebieden waar wolven leven passen hoefdieren hun gedrag aan. Dit wordt minder voorspelbaar voor de wolf, maar ook voor de mens (jager). Dit kan eventueel in een aantal situaties vragen om aanpassingen in de gangbare werkwijze van wildtellingen en afschotrealisatie. Of het vervolgens nodig is om op grond van de aanwezigheid van de wolf te komen tot een aanpassing van het faunabeheerplan wordt in samenspraak tussen de provincie en de faunabeheereenheid bekeken. In gebieden met territoriale wolven kan in het faunabeheerplan speciale aandacht worden geschonken aan gedetailleerde monitoring van hoefdieren, afschot en prooionderzoek.

4.4 Afwijking van de bescherming: ontheffing- en vergunningverlening

4.4.1 Wet natuurbescherming

Afwijkingen van het beschermingsregime voor de wolf kunnen vanuit de Wet natuurbescherming worden toegestaan bij ontheffing[xxi]. Voor ontheffingverlening is het college van Gedeputeerde Staten in de regel het bevoegd gezag. Uitgezonderd van deze bevoegdheid zijn ontheffingen voor handel in dieren, deze ligt bij de minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit. Ook de ontheffingverlening voor gebieden en activiteiten die onder bevoegd gezag van het Rijk zijn gebleven ligt niet bij de provincies. Voorbeelden hiervan zijn militaire oefengebieden en activiteiten ten aanzien van hoofdwegen, -vaarwegen en –spoorwegen. Ontheffingen kunnen worden verleend ten behoeve van limitatief in de Wet natuurbescherming opgesomde belangen. Ontheffingen kunnen alleen worden verleend wanneer er geen andere bevredigende oplossingen zijn en wanneer er geen afbreuk wordt gedaan aan het streven om de populaties van de soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

4.4.1.1 Beoordeling van activiteiten en ruimtelijke ingrepen op territoriale wolven

Te verwachten valt dat het regulier gebruik van terreinen niet leidt tot overtreding van verbodsbepalingen ten aanzien van de wolf omdat wolven zich waarschijnlijk zullen vestigen in relatief rustige terreindelen. Bij het terreinbeheer is wel extra zorgvuldigheid op zijn plaats waar het gaat om de voortplantingslocaties. Wolven zijn daar kwetsbaar voor verstoring en het hol mag niet worden beschadigd. Ruimtelijke ingrepen of evenementen in de directe omgeving van deze locatie dienen te worden beoordeeld op eventuele aantasting van het leefgebied van de wolf. Aantasting van het leefgebied is ontheffingsplichtig wanneer te verwachten valt dat dit kan leiden tot verstoring van de wolf of het verlaten van de voortplantingsplaats. Voor de wolf kan ontheffingverlening verder aan de orde zijn ten behoeve van onderzoek.

4.4.1.2 Ingrijpen bij wolven

Ingrijpen bij wolven is in een aantal situaties mogelijk. Tabel 1 (a,b,c) geeft hiervan een overzicht. Gelet op de geldende randvoorwaarden is ingrijpen op korte termijn waarschijnlijk slechts aan de

Auteur [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 10:38:34

Faunabeheer op militaire oefenterreinen is wel bevoegdheid provincie.

orde als wolven gevaarlijk of problematisch gedrag vertonen in relatie tot mensen en in het geval er hybridisatie met honden zou optreden. Op de lange termijn wordt ingrijpen uit oogpunt van de bestrijding van schade, overlast of populatiebeheer niet op voorhand uitgesloten. De mogelijkheden daartoe zijn gebonden aan internationale verdragen, wet- en regelgeving, zaken die buiten de bevoegdheid van de provincies liggen. Cruciaal is de vraag wanneer en op welk schaalniveau gesproken kan worden van een gunstige staat van instandhouding van de wolf. Daarvoor moet eerst grensoverschrijdende overeenstemming ontstaan en in gezamenlijke managementplannen op het niveau van grensoverschrijdende deelpopulaties beleid zijn vastgelegd. Bovendien zal er ook dan alleen kunnen worden ingegrepen als er geen andere bevredigende oplossingen zijn.

We onderscheiden drie soorten van potentiële conflicten: wolf-mens, wolf-hond en wolf-vee. Onder alle omstandigheden geldt dat de veiligheid van mensen voorop staat. Tabel 1 geeft een overzicht van mogelijke probleemsituaties.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tabel 1a. Wolf en mens. Omgang met mogelijke probleemsituaties met wolven: gedrag van wolven, oorzaak, inschatting situatie en maatregel. Ontleend aan Groot Bruinderink en Lammertsma (2013) en Niedersächsisches Wolfskonzept (2017).

Thema	Gedrag	Oorzaak	Inschatting	Maatregel
Wolf en mens	Wolf bezoekt 's nachts bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing	Ongevaarlijk. Een probleem kan ontstaan als wolven regelmatig voedsel(resten) in of bij bebouwing vinden	Geen / eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen. Geval observeren en documenteren
	Wolf bezoekt overdag bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing	Ongevaarlijk	Geen / eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen. Geval observeren en documenteren
	Wolf vlucht niet meteen maar observeert mensen	Normaal gedrag, wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt. Vooral jonge wolven zijn vaak nieuwsgierig	Ongevaarlijk / oppassen voor lokken en voeren	Geen / oppassen voor gewenning. Geval observeren en documenteren
	Wolf verblijft langdurig in of nabij bebouwd gebied	Divers: 1) Paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent 2) Voedselbronnen 3) Sociale verhouding met hond	Monitoren, mogelijk conditionerings- en gewenningsprobleem, risico op hybridisatie en/of letsel hond	Oorzaak opsporen en wegnemen, wolf zenderen en verjagen. Honden afschermen van mogelijke contacten met de wolf. Publiek voorlichten.
	Wolf benadert meermaals mensen	Mogelijk sterke voerconditionering en gewenning	Kritisch, kans op gewenning en uiteindelijk agressief gedrag en letsel mens	Zenderen en verjagen, publiek waarschuwen niet te voeren, indien geen resultaat wolf doden
	Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	Extreme gewenning, hondsdolheid	Gevaarlijk	Wolf doden
	Veiligheid van mensen staat in alle gevallen voorop			

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 10:56:48

5.2.1

[redacted]

Tabel 1b. Wolf en hond. Omgang met mogelijke probleemsituaties met wolven: gedrag van wolven, oorzaak, inschatting situatie en maatregel. Ontleend aan Groot Bruinderink en Lammertsma (2013) en Niedersächsisches Wolfskonzept (2017).

Thema	Gedrag	Oorzaak	Inschatting	Maatregel
Wolf en hond	Wolf benadert meermaals mensen met honden (verschillende mensen en verschillende honden, maar niet agressief)	Ziet in de hond een soortgenoot	Geen acuut gevaar voor de mens. Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten. Mensen kunnen deze situatie als bedreigend ervaren.	Afhankelijk van de locatie en periode wolf zo snel mogelijk zenderen en verjagen dan wel honden uit het gebied houden. Publiek voorlichten
	Wolf benadert meermaals mensen met honden en is agressief naar honden	Ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigd	Kritisch, kans op letsel hond, stressvol voor mensen, risico dat mensen betrokken raken	Wolf doden
	Wolf verblijft langdurig in of nabij bebouwd gebied	Divers: 1) Paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent 2) Sociale verhouding met hond	Monitoren, risico op hybridisatie en/of letsel hond	Oorzaak opsporen en wegnemen, wolf zenderen en verjagen. Honden afschermen van mogelijke contacten met de wolf. Publiek voorlichten.
	Wolf doodt honden bij bebouwing (op erf of in tuinen)	Wolf heeft geleerd dat honden een makkelijke prooi zijn of ziet honden als concurrent	Kritisch, grote acceptatieschade, risico dat mensen betrokken raken	Preventieve maatregelen, indien geen resultaat wolf doden
	Wolf doodt honden die niet zijn aangelijnd en niet in de directe nabijheid van mensen verblijven	Ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigd	Natuurlijk gedrag	Publiek voorlichten; loslopende hond in een wolventerritorium vormt voor de hond een reëel risico

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:10:11

Wolf doden, risico dat mensen betrokken raken.

Tabel 1c. Wolf en vee. Omgang met mogelijke probleemsituaties met wolven: gedrag van wolven, oorzaak, inschatting situatie en maatregel. Ontleend aan Groot Bruinderink en Lammertsma (2013) en Niedersächsisches Wolfskonzept (2017).

Thema	Gedrag	Oorzaak	Inschatting	Maatregel
Wolf en vee	Wolf doodt onbeschermd of slecht beschermd vee	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort	Ongevaarlijk / oppassen voor specialisatie	Preventieve maatregelen toepassen
	Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee en vindt steeds manieren om preventieve maatregelen te overwinnen	Wolf heeft geleerd dat vee makkelijke prooi is	Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade	Preventieve maatregelen zo mogelijk verbeteren, proberen de wolf negatief te conditioneren, indien geen resultaat de betrokken wolf doden afhankelijk van populatiestatus

De colleges van Gedeputeerde Staten van de provincies zijn bevoegd gezag om maatregelen toe te staan of te laten nemen. Zij kunnen op grond van de Wet natuurbescherming, artikel 3.8 lid 5 b3 beslissen om het vangen of doden van een wolf toe te staan wanneer de volksgezondheid of de openbare veiligheid in het geding is. Voor er dergelijke maatregelen genomen kunnen worden dienen andere bevredigend oplossingen te worden afgewogen. Indien die niet voorhanden zijn, dan is ingrijpen mogelijk. Dat kan bijvoorbeeld door een wolf te vangen. Het is daarbij een optie om het dier te voorzien van een zender waardoor bij noodzaak de wolf snel opgespoord kan worden. Voor het vangen en zenderen wordt de wolf in principe verdoofd. Dit dient altijd onder verantwoordelijkheid van een dierenarts of ander bevoegd persoon[xxii] te gebeuren.

De enige uitzondering is een situatie waarbij zich een acuut veiligheidsprobleem voordoet, waarbij de situatie zodanig acuut is dat het niet mogelijk is dat Gedeputeerde Staten een afweging maken. In zo'n geval kan de politie op basis van een besluit van de burgemeester (gemeentewet art 175 en 176) optreden. Doden kan met een dodelijke injectie of met het geweer plaatsvinden.

Vanuit wetenschappelijk oogpunt is het zenderen van een wolf uiteraard interessant maar vanuit het perspectief omgaan met een probleemsituatie is het niet steeds nodig om een wolf te vangen en te zenderen. Zenderen dient hier geen ander doel dan het dier te kunnen identificeren en/of snel te kunnen opsporen. Het heeft in deze context nadrukkelijk geen wetenschappelijke onderzoeksdoelen. Het vangen en zenderen van een wolf is aan de orde als er:

a) twijfel bestaat of het probleem wordt veroorzaakt door hetzelfde individu of dat er meerdere wolven bij (kunnen) zijn betrokken. In een dergelijk geval is het relevant om een eventuele

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:18:42

weglaten, deze afweging zal je anders ook moeten maken in andere gevallen, zoals gevaar voor mensen. is allemaal op basis zelfde WNB

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:20:48

Als je hem al in handen hebt is er geen acuut gevaar meer, dan nog doodspuiten is niet in lijn met de Wnb.

definitieve maatregel (doden) op het juiste dier toe te passen. Het volgen van een gezenderd dier kan hiertoe bewijs leveren of juist vrijpleiten.

b) een wolf bij herhaling mensen of honden benaderd of zich langdurig in of nabij bebouwd gebied ophoudt. In een dergelijke situatie is het relevant om de wolf nauwgezet te kunnen monitoren om het gedrag te kunnen duiden en indien noodzakelijk te kunnen ingrijpen.

c) een wolf die bij toeval in handen komt. Een dier dat bijvoorbeeld bij een aanrijding is betrokken maar na behandeling weer in de natuur teruggeplaatst kan worden. Van een dergelijk toeval kan gebruik gemaakt worden om door middel van telemetrie meer kennis te vergaren over wolven in ons land.

Er kan zich een situatie voordoen waarbij ingrijpen bij een gewonde wolf noodzakelijk is; bijvoorbeeld bij een aanrijding. In een dergelijk geval zal een dierenarts de afweging moeten maken of behandeling mogelijk is of niet. Na herstel dient de wolf weer zo spoedig mogelijk teruggeplaatst te worden in een geschikt natuurgebied. Voor wolven die niet direct teruggezet kunnen worden dient een opvanggelegenheid beschikbaar te zijn. Hoewel opvangen voor een volwassen wolf moeilijk kan zijn wordt in eerste instantie toch gekozen voor opvang. Voor er tot vangen wordt overgegaan dient een opvangmogelijkheid geregeld te zijn om bij noodzaak de wolf direct daarheen te kunnen brengen. Omdat er zich onder de door RVO geschikt bevonden opvanglocaties voor wilde dieren, geen voor wolven geschikte opvanglocaties bevinden, dient hierin nog te worden voorzien.

Hybride wolven

Hybriden van wolf en hond vallen binnen de reikwijdte van het begrip 'beschermde inheemse diersoort', en daarmee tevens onder boven vermelde verbodsbepalingen. Dit is conform de Carnivore guidelines (Linnel et al. 2008). De Carnivore guidelines vermelden dat hybridisatie vooral kan spelen aan de rand van het verspreidingsgebied waar populaties klein en kwetsbaar zijn. Nederland kan hier dus mee te maken krijgen.

Het is in het belang van behoud van de soort (wolf) dat hybriden uit de populatie worden weggenomen. Hybriden hebben een verhoogde kans op probleemgedrag en bovendien vervagen ze het soms toch al moeilijk zichtbare onderscheid tussen wolf en hond.

Probleem kan zijn het 'op afstand' herkennen van een hybride, maar DNA-onderzoek kan uitsluitsel geven. Voor het verwijderen van een hybride exemplaar is een provinciale ontheffing nodig.

Als hybride jonge wolven al (min of meer) zelfstandig zijn is het in gevangenschap nemen vanuit het oogpunt van dierenwelzijn zeer ongewenst. In het buitenland is daar slechte ervaring mee opgedaan. Dergelijke dieren kunnen beter worden gedood. Provincies zullen in voorkomende gevallen op basis van de Wet natuurbescherming artikel 3.8 lid 5 b1 een ontheffing verlenen en de derogatie conform de richtlijnen verantwoorden.

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:25:32

Dit stuk begrijp ik niet; hybriden hebben gelijke beschermeling als de wolf zelf maar mogen wel worden gedood.

4.4.2 Andere relevante wetgeving

4.4.2.1 CITES

De Convention on International Trade in Endangered Species of wild flora and fauna (CITES) is een internationale overeenkomst om de handel in beschermde planten en dieren te reguleren. CITES-certificaten zijn gebonden aan een individu en worden niet vooraf verstrekt. Voor het vervoer van een wolf (dood of levend), ook binnen Nederland en ook als dit voor onderzoek of translocatie geschiedt, is in principe een CITES-certificaat vereist. Dat geldt ook voor producten/delen van een wolf. Bloed en weefsel vallen daar ook onder. Voor bepaalde aangewezen wetenschappelijke instellingen geldt overigens een soepel regime t.a.v. monsters van bloed, weefsel of speeksel, voor bijvoorbeeld DNA-onderzoek. Keutels en urine (die op natuurlijke wijze zijn uitgescheiden) vallen in elk geval buiten de CITES-regels. Voor in het veld gevonden wolvenkeutels zijn dus geen CITES-papieren nodig. Een CITES-certificaat is ook niet vereist voor spoedvervoer van een gewonde wolf naar een dierenarts, op voorwaarde dat het dier na behandeling weer op dezelfde plek wordt vrijgelaten.

Het transport van een dode wolf (of resten) naar een onderzoeksinstituut waar sectie plaats vindt is 'praktisch-vrijgesteld'. Omdat het transport van een dode wolf naar een onderzoeksinstituut en het spoedtransport van een gewonde wolf naar een dierenarts in de praktijk zonder CITES-certificaat plaats kan vinden, is een certificaat pas noodzakelijk bij een vervolgtransport of opslag. Certificaten kunnen worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

4.4.2.2 Wet op de dierproeven

In verband met vangen en eventueel zenderen van een wolf is deze wet niet van toepassing volgens artikel 1b lid 7e, indien identificatie (achterhalen herkomst) het hoofddoel is of het zenderen noodzakelijk is om op basis van het gedrag als overheid te kunnen beslissen over verdere stappen. Provincies vermelden in voorkomende gevallen in de ontheffing Wet natuurbescherming dat vangen en verdoven en vervolgens DNA-afname en zenderen ten behoeve van nadere identificatie en gedragsbeoordeling wordt toegestaan. Als er sprake is van het vangen en zenderen van een wolf voor puur wetenschappelijke onderzoeksdoeleinden dan kan de Wet op de dierproeven wel van toepassing zijn. Het Rijk is in die situatie bevoegd gezag voor het verlenen van toestemming.

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:33:10

Wat houd dit in? Hoe gaan toezichthouders om met "praktisch-vrijgesteld"?

5.0 Schade en preventie bij landbouwhuisdieren

5.1 Schaderisico

Wolven zijn gespecialiseerd in jacht op hoefdieren. Ze maken daarin geen onderscheid tussen wilde prooidieren of gehouden vee. Afhankelijk van de situatie, zoals het aanbod van wilde prooi, het aantal wolven (alleen jagend of in een paar of roedel) en het formaat en groepsgrootte van gehouden hoefdieren kunnen wolven grotere of kleinere landbouwhuisdieren aanvallen. Om zelf letsel te voorkomen is een schaap voor een wolf een meer voor de hand liggende prooi dan een rund, paard of ezel. Recente cijfers uit enkele Duitse deelstaten[xxiii] tonen voor gehouden dieren die waarschijnlijk of zeker door wolven zijn aangevallen 82% schaap, 9% damherten (hertenkampjes), 8% runderen (meest kalveren van zoogkoeien) en gezamenlijk maar 1% aan andere landbouwhuisdieren. Voor wolven is gehouden pluimvee (kippen, eenden, ganzen) niet interessant. Er zijn in Europa geen problemen bekend met wolvenpredatie op dergelijk gevogelte. Als het om risico's gaat dan steken schapen ver boven het maaiveld uit. Daar ligt ook de focus voor het interprovinciale beleid.

5.2 Voorkomen van schade

Dierenhouders zijn zelf wettelijk[xxiv] verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om gehouden dieren zoals schapen, te beschermen tegen mogelijke roofdieren als de wolf. Bescherming van vee tegen aanvallen van buitenaf is niet nieuw. Van honden of vossen is bekend dat zij ook schapen kunnen aanvallen. In navolging van Limburg heeft in Drenthe recent onderzoek plaatsgevonden naar aanvallen op schapen (Vosmeer & van Beek 2016). De uitkomsten indiceren dat er landelijk (zonder wolf) jaarlijks al 4000 tot 13.000 schapen worden gedood of verwond door honden en vossen[xxv]. Waar het gaat om het voorkomen van schade aan schapen gaat het dus in principe om het nemen van aanvullende maatregelen om ook schade door wolven te voorkomen.

Schade door een rondzwervende wolf valt moeilijk te voorkomen. Het is voor eenieder immers onvoorspelbaar of en waar een wolf zal opduiken. Houders van kwetsbare dieren (schapen, geiten) kunnen slechts met preventieve middelen (elektrisch gaas, kuddewaakhonden, 's nachts ophokken, fladderlint) het risico op schade verkleinen. Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is in principe niet mogelijk, zie hiervoor het hoofdstuk soortenbescherming.

5.3 Beoordeling van de situatie, was het een wolf?

Voor het toekennen van een schadevergoeding is het van belang om te kunnen uitsluiten dat er geen sprake was van een aanval door een hond of vos, in die gevallen wordt immers geen tegemoetkoming uitgekeerd. Dit vraagt een beoordeling door een geschoolde deskundige. In eerste instantie om op afstand te beoordelen of er voldoende aanwijzingen zijn voor wolf zodat de beoordelaar van BIJ12 ter plaatse kan gaan kijken. In tweede instantie ter plaatse gericht op specifieke veldkenmerken en ten slotte door DNA-analyse. Overigens heeft het afnemen van DNA ook als doel om de herkomst en verspreiding van de wolf te kunnen monitoren.

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:36:28
5.2.1

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:37:34
Pas mogelijk nadat preventieve maatregelen zijn genomen.

Een dierhouder met dood of verwond vee die een wolf als veroorzaker vermoed dient zo snel mogelijk en niet later dan binnen 24 uur na de gebeurtenis hiervan melding te doen bij BIJ12 of het wolvenmeldpunt. Geadviseerd wordt om kadavers ter plaatse te laten liggen en indien nodig met schoon plastic af te schermen tegen regen en aaseters. Het is belangrijk om (eigen) honden altijd uit de buurt te houden. De melding gaat het liefst vergezeld van foto's waarop de aangetroffen situatie goed zichtbaar is. Op basis van deze documentatie en indien nodig verdere navraag wordt bekeken of een wolf niet op voorhand kan worden uitgesloten. Als een wolf niet wordt uitgesloten wordt de melding doorgezet naar een medewerker van BIJ12 die de situatie ter plaatse komt beoordelen.

Om DNA veilig te stellen dient een prooi bij voorkeur binnen 24 uren door een deskundige van BIJ12 bezocht te worden om DNA-monsters te nemen. Daarnaast wordt de omgeving afgespeurd volgens Taxatierapport prooidier wolf (bijlage 1) en worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de prooien detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (meetlat o.i.d.). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd, geslacht, conditie van de prooi en vraatbeeld worden genoteerd.

Nadat de monsters zijn genomen kan het kadaver aan de Rendac worden aangeboden. In uitzonderlijke situaties kan het kadaver voor nadere sectie naar WENR worden vervoerd[xxvi]. De veehouder dient daarvoor een afstandsverklaring te tekenen. WENR heeft de benodigde ontheffingen om dode landbouwhuisdieren te mogen vervoeren en machtigt de deskundige om het kadaver naar hen te vervoeren. Indien de prooi gewond is maakt de ondernemer de afweging of genezen mogelijk en kosteneffectief rendabel is; een dierenarts wordt hierbij in opdracht van de veehouder betrokken.

Naar oordeel van de deskundigen biedt het veldonderzoek vaak onvoldoende zekerheid om een uitspraak te kunnen doen over of het een wolf is of niet. DNA-onderzoek biedt wel met zekerheid uitsluitsel, mits op tijd bemonsterd en van voldoende goede kwaliteit. Na 24 uur neemt de kans op mislukte bemonsteringen snel toe. Dit onderzoek kost tijd en is relatief duur. Omdat zekerheid belangrijk is[xxvii] en DNA bovendien bijdraagt aan de monitoring worden DNA-analyses (op soort: wel/geen wolf) maandelijks uitgevoerd. Daarmee krijgt de gedupeerde dierhouder snel uitsluitsel. Schadetaxatie hoeft geen vertraging te ondervinden door DNA-onderzoek en kan meestal meteen bij het bemonsteren al worden uitgevoerd.

Een geval wordt als 'oorzaak wolf' benoemd indien het dier met zekerheid (blijkend uit foto's of DNA) of zeer waarschijnlijk (blijkend uit sporen in het veld of sectie wanneer DNA geen uitsluitsel biedt) door een wolf is gedood. Als veldsporen/sectie/genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen dan wordt aangenomen dat een wolf niet de oorzaak is.

5.4 Tegemoetkoming in de schade

BIJ12 kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen voor schade veroorzaakt door beschermde inheemse diersoorten aan bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren. Schade aan niet-bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren is in principe een algemeen maatschappelijk risico dat burgers geacht worden zelf te dragen.

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:43:07
In de beleidsregels faunaschade staat wat anders. Als je dit wilt zal je deze moeten aanpassen in IPO-verband.

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:44:52
Hier wordt toch van af geweken?

In geval van bedrijfsmatig[xxviii] gehouden landbouwhuisdieren die ten prooi gevallen zijn aan een wolf moet wanneer een tegemoetkoming in de schade gewenst is altijd een aanvraag tot tegemoetkoming door BIJ12 ingediend te worden via .

Als algemeen uitgangspunt geldt dat bij de beoordeling van verzoeken om tegemoetkoming, díe schade wordt vergoed die redelijkerwijs niet of niet geheel ten laste van de grondgebruiker behoort te worden gebracht. Een vergoeding uit het Faunafonds draagt daarom het karakter van een tegemoetkoming en is niet bedoeld om een grondgebruiker geheel financieel schadeloos te stellen.

Dit uitgangspunt is bevestigd in jurisprudentie[xxix]: het moet gaan om directe schade veroorzaakt door een beschermde inheemse diersoort. Dit houdt in dat vervolgschade en bijkomende schade niet voor een tegemoetkoming in aanmerking komt.[xxx]

5.4.1 Tegemoetkoming bij een zwervende wolf

De voorzienbaarheid van de schade is van belang voor de beoordeling of en in welke mate een tegemoetkoming aan de orde is. Zwervende wolven kunnen in korte tijd enorme afstanden afleggen en doen dat vaak ongemerkt. Het is dan redelijkerwijs niet voorzienbaar of en waar een wolf bijvoorbeeld schapen aan zal vallen. BIJ12 taxeert de schade. Aanvragen tot tegemoetkoming worden bij een zwervende wolf volgens de beleidsregels beoordeeld, waarbij er geen eigen risico wordt berekend. Leges (behandelbedrag) wordt terugbetaald indien de deskundige van het wolvenmeldpunt (wolvenbureau), voorafgaand aan een aanvraag tot tegemoetkoming, het op voorhand niet uitsluit dat de schade veroorzaakt was door een wolf, ook als later een andere doodsoorzaak wordt vastgesteld. Bij een zwervende wolf worden preventieve maatregelen niet verplicht gesteld om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming door BIJ12. Een tegemoetkoming wordt verleend indien het dier met zekerheid of zeer waarschijnlijk door een wolf is gedood. Als veldsporen/sectie/genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen dan wordt aangenomen dat een wolf niet de oorzaak is en wordt een tegemoetkoming afgewezen.

Indien een gehouden landbouwhuisdier verwond is en behandeld is door een dierenarts, kan er bij BIJ12 een tegemoetkoming in de kosten worden aangevraagd. Deze tegemoetkoming bedraagt maximaal de taxatiewaarde van het dier. Wanneer het dier na dierenartsbehandeling en aantoonbaar door toedoen van de wolf overlijdt, dan bedraagt de hoogte van de tegemoetkoming maximaal twee keer de taxatiewaarde: tegemoetkoming in de dierenartskosten plus de taxatiewaarde van het dier.

Tot slot worden de voorrij- en afvoerkosten van een kadaver naar een destructiebedrijf beschouwd als directe kosten en vergoed.

In het geval van aangetoonde schade door een *zwervende* wolf wordt er een uitzondering gemaakt op de eis van bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren: er kunnen ook tegemoetkomingen worden verstrekt bij niet-bedrijfsmatig gehouden schapen en geiten. Ook hiervoor dient een aanvraag tot tegemoetkoming ingediend worden via www.faunaschade.nl.

5.4.2 Tegemoetkoming bij een territoriale wolf (of wolven)

Als er op basis van de monitoringscriteria sprake is van een wolventerritorium ontstaat een nieuwe situatie. De kans op schade wordt immers voorzienbaar. De provincie maakt in overleg met

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:43:44
foutje

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:47:23
Hier zullen de beleidsregeles afhandeling Faunaschade dan wel op aangepast moeten worden

wolvendeskundigen een inschatting van het beïnvloedingsgebied van het wolventerritorium. Om richting dierhouders eenduidig te kunnen communiceren zal dit gebied in principe op gemeentegrenzen worden afgebakend. Kennisgeving[xxxi] daarvan vindt plaats met een aanwijzingsbesluit door Gedeputeerde Staten (GS) en in de beleidsregels faunaschade van de provincies wordt hiernaar verwezen.

Voor hobbydierhouders wordt vanaf het moment van publicatie een overgangstermijn gehanteerd zodat zij passende maatregelen kunnen treffen. Na één jaar wordt aan hobbydierhouders geen tegemoetkomingen in de schade meer uitbetaald.

Van bedrijfsmatige dierhouders wordt verwacht dat zij ook binnen één jaar anticiperen door preventieve maatregelen op het benodigde niveau te hebben. Het recht op een tegemoetkoming bij schade voor bedrijfsmatige dierhouders zal na één jaar worden gekoppeld aan een gebiedsgericht schadepreventieplan waarin risicolocaties en –bedrijven in beeld worden gebracht. Er wordt vervolgens in een maatwerkaanpak per locatie en bedrijf aangegeven welke preventieve maatregelen daar redelijkerwijs nodig en/of mogelijk zijn. Dit kan variëren van omrastering of kuddewaakhonden tot nauwelijks maatregelen mogelijk. De preventiekit van BIJ12 dient daarbij als toolbox waaruit kan worden geput. Deze preventiekit omschrijft ook aan welke technische specificaties preventieve middelen moeten voldoen om in aanmerking te kunnen komen voor een tegemoetkoming bij schade. Voor de bepaling van vereiste preventieve inspanningen wordt ook steeds rekening gehouden met de specifieke kenmerken van het dier. Bij zeer kostbare dieren wordt een hogere preventieve inspanning en meer eigen risico verwacht van de dierhouder, analoog aan de beleidsregels faunaschade bij kapitaalintensieve teelten. Van de dierhouders mag worden verlangd dat ze zich conformeren aan uitvoering van het schadepreventieplan en bereid zijn om vanuit hun wettelijke verantwoordelijkheid ook zelf in preventie te investeren.

Waar het gebiedsgericht schadepreventieplan randvoorwaardelijk is voor de tegemoetkoming is zal GS vooraf de inhoudsvereisten vaststellen en het resultaat hierop toetsen. Schadepreventieplannen worden door GS goedgekeurd en, gekoppeld aan de beleidsregels, gepubliceerd op de website van BIJ12.

Mits is voldaan aan de vereisten van een schadepreventieplan komen bedrijfsmatige dierhouders in aanmerking voor een tegemoetkoming in schade als bij een zwervende wolf.

Als er géén schadepreventieplan is goedgekeurd worden schadegevallen beoordeeld op grond van de algemene beleidsregels faunaschade die –in basis- altijd een adequaat toegepaste preventie verlangen. Als daarvan geen goed gebruik is gemaakt is er geen recht op een tegemoetkoming in de schade.

5.5 Ondersteuning van preventie

Zoals eerder is aangegeven zijn alle dierhouders zelf wettelijk verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om hun dieren te beschermen tegen roofdieren. Provincies zijn niet verplicht om dit te ondersteunen. Desondanks hebben de provincies er wel belang bij dat vee afdoende wordt beschermd tegen wolven. In de eerste plaats omdat goed beschermde dieren niet, of hooguit zeer incidenteel, aangevallen worden en daarmee het aantal aanvragen voor een

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 12:09:41
Wie gaat dit opstellen/betalen?

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 12:07:49
Dit is een veel te arbeidsintensieve opzet, per soort(schaap, koe, paard,etc) omschrijven wat min. noodzakelijk is. Wie gaat dit anders doen?

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 11:51:50
Dat zal je dan wel moeten regelen in de beleidsregels.

tegemoetkoming in schade wordt beperkt. In de tweede plaats wordt met afdoende bescherming voorkomen dat een wolf of wolven zich in een territorium gaan specialiseren op gehouden dieren. Vanuit actieve soortenbescherming valt te motiveren dat het ondersteunen van preventie ook in het belang van de wolf zelf is. Zorg dragen voor maatregelen om de staat van instandhouding van soorten te behouden of te herstellen behoort tot de wettelijke taak van de provincie. Alle provincies investeren daar in. Als het weren van landbouwgrond voor een soort een belangrijke maatregel is om de staat van instandhouding te borgen, dan is investering daarin te overwegen. Dat gekoppeld aan de maatschappelijke onrust die predatie van schapen teweeg brengt maakt dat het verstandig is om als provincies subsidie beschikbaar te stellen voor het stimuleren van schadepreventie. Tenslotte draagt het ondersteunen van preventie significant bij aan het vergroten van het maatschappelijke draagvlak (Karlsson & Sjöström 2011).

Provincies kunnen op vrijwillige basis dierhouders ondersteunen door bijvoorbeeld bij schadegevallen tijdelijk preventieve middelen uit te lenen om de kans op een herhalingsaanval op korte termijn te verkleinen. In afwachting van de onderzoeksuitslag (wel of geen wolf) biedt een dergelijke ondersteuning de betrokken dierhouder praktische hulp. De betrokken dierhouder krijgt zo ook de tijd om te beslissen hoe zelf verder om te gaan met preventie.

De bevoegdheid om structureel middelen beschikbaar te stellen voor het ondersteunen van preventie ligt telkens bij Provinciale Staten. Het gaat immers om het vrijwillig verstrekken van subsidies. Dit interprovinciale wolvenplan reikt daarom niet verder dan de aanbeveling richting Provinciale Staten van de provincies om een subsidieregeling vast te stellen voor het stimuleren van preventieve maatregelen conform regionale schadepreventieplannen. Bijlage 4 geeft een overzicht van geadviseerde inhoud en proces.

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 12:12:31

Dit geldt ook voor dassen, wij dragen niet bij in beschermen van maispercelen terwijl de das een uitgezette diersoort is.

foto: pilot kuddewaakhonden Wierdense Veld in 2018. Kuddewaakhonden zijn zeker niet overal toepasbaar maar waar deze honden ingezet kunnen worden is in de regel een effectieve bescherming van vee tegen wolven mogelijk.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

6.0 Monitoring en rapportage

6.1 Monitoring

Monitoring moet worden gesplitst in twee hoofdgroepen en kent verschillende doelen. De eerste hoofdgroep betreft de monitoring van wolven zelf. De tweede hoofdgroep betreft afgeleide monitoring van aspecten die niet rechtstreeks op de wolven zelf betrekking hebben zoals monitoring van prooidieren, monitoring van beleidseffecten (o.a. toepassing preventie) of monitoring van de publieke opinie.

6.2 Doel van wolvenmonitoring

Het doel van wolvenmonitoring is meerledig.

- In de eerste plaats moeten de provincies, via het Rijk, aan Europa rapporteren hoe de staat van instandhouding (verspreiding, aantalsontwikkeling) van de wolf in ons land verloopt. Dit aspect vormt de kern van de monitoring zoals in dit wolvenplan is opgenomen en vloeit voort uit wettelijke taken.

- In de tweede plaats is monitoring relevant om met behulp van de kennis over het voorkomen van wolven conflicten met bijvoorbeeld landbouwhuisdieren te beperken.

- In de derde plaats is monitoring van belang om kennis te vergaren over de ecologische aspecten van de wolf in ons land.

Bij de monitoring wordt er onderscheid gemaakt tussen zwervende wolven en een territorium van een individu, paar of roedel.
Het wolvenbureau van BIJ12 draagt zorg voor een gecoördineerde organisatie van wolvenmonitoring, in afstemming met de betrokken provincies, terreinbeheerders en vrijwilligersorganisaties.

6.3 Standaard voor wolvenmonitoring

Voor het monitoringsprogramma zijn de ervaringen in het Pools-Duitse verspreidingsgebied van de wolf (Reinhardt et al., 2015) als uitgangspunt genomen. Door in Nederland te kiezen voor dezelfde monitoringstandaard als in Duitsland zijn de verkregen gegevens onderling direct vergelijkbaar en uitwisselbaar. Voor de monitoring van wolven wordt niet het kalenderjaar gebruikt, maar wordt –net als in Duitsland- aangesloten bij de jaarcyclus van de wolven zelf. Het monitoringjaar loopt van 1 mei tot 30 april in het volgende jaar.
Voor de interpretatie van wolvenwaarnemingen wordt standaard gebruik gemaakt van de SCALP criteria (zie begrippenlijst). Centraal staat de verifieerbaarheid (documentatiekwaliteit) van een waarneming, ongeacht wie de waarneming heeft verricht. Daarbij geldt C1 als hard bewijs, bijvoorbeeld uit DNA-analyse, C2 als bevestigde waarneming, bijvoorbeeld door een goed gedocumenteerd spoor, C3 als onbevestigde waarneming, bijvoorbeeld een zichtwaarneming zonder foto of videobeelden. Meldingen die met zekerheid *geen* wolf betreffen krijgen de aanduiding F.
Om informatie over wolven eenduidig te documenteren zijn voor een groot aantal situaties protocollen opgesteld (bijlage 1). Deze worden als standaard gebruikt voor het vastleggen van de informatie.

6.4 Monitoring van zwervende wolven

Tijdens de fase van zwervende wolven is het registreren van zekere en waarschijnlijke waarnemingen voldoende om aan de rapportageverplichting te voldoen. Het betreft een passieve monitoring

Auteur: [redacted] Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 13:12:14

Is dit voor reactie neergelegd bij [redacted]?

waarbij niet gericht wordt gezocht naar wolven of sporen daarvan. De waarnemingen kunnen o.a. betrekking hebben op gedocumenteerde zichtwaarnemingen, vondsten van doodgereden wolven, bewijzen uit aangevallen prooidieren, of goed volgens protocol gedocumenteerde sporen en keutels. Zwervende wolven kunnen per dag tientallen kilometers doorlopen maar ook enige tijd in een gebied blijven rondhangen. Een wat langer verblijf, van meerdere dagen tot enkele maanden, kan een tussenstop zijn waarna het dier verder trekt. Dat is niet ongebruikelijk.
Meldingen van zwervende wolven worden centraal verzameld door het wolvenmeldpunt (wolvenbureau), in eerste instantie gevalideerd door geschoolde medewerkers en uiteindelijk, na definitieve validatie door ervaren medewerkers opgenomen in de NDFF. De eerste (voorlopige) validatie dient om snel het kaf van het koren te scheiden zodat alleen bij kansrijke meldingen –indien nodig- energie wordt gestoken in eventuele navraag en het verbeteren van de documentatie. Validatie gebeurt in eerste instantie op basis van kenmerken die telefonisch, per mail of via sociale media of waarnemingssites al of niet met foto's of video's gemeld worden. Documentatie vindt plaats volgens monitoringsprotocollen (zie lijst in bijlage 1). Alle waarnemingen worden conform Reinhardt et al. (2015) voorzien van een SCALP aanduiding.
Materiaal waarbij het mogelijk is om DNA te analyseren, niet alleen op soort maar ook naar het individu of herkomst, vormt een belangrijke informatiebron voor het monitoren van zwervende wolven. Deze analyse maakt ook onderdeel uit van de monitoring. BIJ12 is in voorkomende gevallen namens de provincies opdrachtverlener voor het analyseren van DNA-monsters.

6.5 Monitoring van territoriale wolven

Conform Reinhardt et al. (2015) wordt er uitgegaan van een territoriale wolf als het aannemelijk is dat een zelfde wolf gedurende zes maanden in een gebied[xxxii] aanwezig is. In principe zijn twee zekere waarnemingen van één individu over een tijdspanne van minimaal zes maanden hiervoor voldoende.
Indien er een territoriale wolf geconstateerd of vermoed wordt, dan is er vanaf dat moment intensievere (actieve) monitoring noodzakelijk.

Verkennende monitoring

Actieve monitoring start verkennend in gebieden waar herhaaldelijk (al of niet bevestigde) meldingen van wolven worden verkregen gedurende langere tijd (over meerdere weken). Het wolvenmeldpunt (wolvenbureau) heeft steeds overzicht van meldingen en geeft op basis daarvan onderbouwd advies aan de betrokken provincie(s) om in voorkomende gevallen verkennend onderzoek te starten. De uitvoering van verkennend onderzoek kan plaatsvinden door verschillende partijen, bijvoorbeeld door terreinbeheerders zelf of door vrijwilligers mits voldaan kan worden aan de monitoringstandaards voor geschoolde medewerkers (zie begrippenlijst). Dat betekent borging van kwalitatief voldoende documentatie en opname van waarnemingen in de NDFF. In eerste instantie wordt aanbevolen om dan in overleg met betrokken terreinbeheerders door middel van meerdere cameravallen kansrijke gebieden gedurende enige weken te monitoren. Gelijktijdig is van belang om onderzoek te verrichten naar sporen of uitwerpselen op bijvoorbeeld bospaden. Wolven doorkruisen hun territorium dermate frequent dat een dier zeker binnen een aantal weken op een cameraval zal moeten verschijnen en/of dat er sporen en keutels worden gevonden. Het verzamelen van verse keutels voor genetisch onderzoek is noodzakelijk om het individu te kunnen vaststellen. Als dit verkennend onderzoek na twee maanden geen (nieuw) bewijs voor een wolf heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.
Als het verkennend onderzoek wel (nieuw) bewijs voor een wolf of een wolvenpaar heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring voortgezet. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de mogelijke territoriumomvang en het vaststellen van het individu(en). Voor dit laatste zullen vooral verse keutels verzameld moeten worden die genetisch onderzocht kunnen worden. Per territorium zijn

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

jaarlijks 10-15 bruikbare monsters als minimum nodig en zijn maximaal 40 voldoende om redelijkerwijs de aanwezige individuen te kunnen duiden[xxxiii].
Als uit voortgezet verkennend onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Territorium monitoring

Als uit het voortgezet verkennende onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden[xxxiv] nog steeds in een gebied verblijft is er sprake van een officieel territorium en wordt er niet langer gesproken van zwervers. Als er een territorium is vastgesteld zal dit door de betrokken provincie(s) bekend gemaakt worden (zie § 5.4.2).
Territoria van wolven worden jaarlijks gemonitord. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de territoriumomvang en het vaststellen van de aanwezige individuen. Ook de vraag of er reproductie plaatsvindt is dan aan de orde. Reproductie kan het beste worden vastgesteld door middel van cameravallen. Er wordt in het voortplantingsseizoen nadrukkelijk niet gezocht naar holen of legers met welpen, opzettelijke verstoring van wolven is immers wettelijk verboden. De methode van waarnemen volgt de standaard die is beschreven in Reinhardt et al. (2015), en wordt vastgelegd conform de protocollen (bijlage 1).
Materiaal waarbij het mogelijk is om DNA te analyseren, niet alleen op soort maar ook naar het individu of herkomst, vormt een belangrijke informatiebron voor het monitoren van territoriale wolven. Deze analyse maakt ook onderdeel uit van de monitoring. Voor dit onderdeel zullen vooral verse keutels verzameld moeten worden die genetisch onderzocht kunnen worden. Per territorium zijn jaarlijks 10-15 bruikbare monsters als minimum nodig en zijn maximaal 40 voldoende om redelijkerwijs de aanwezige individuen te kunnen duiden. BIJ12 is in voorkomende gevallen opdrachtverlener aan WENR voor het analyseren van DNA-monsters.
De monitoring kan plaatsvinden door verschillende partijen, bijvoorbeeld door terreinbeheerders zelf of door vrijwilligers mits voldaan kan worden aan de monitoringstandaards voor geschoolde medewerkers. Dat betekent borging van kwalitatief voldoende documentatie en opname van waarnemingen in de NDFF. Het wolvenbureau draagt zorg voor een gecoördineerde organisatie, in afstemming met de betrokken provincies, terreinbeheerders en vrijwilligersorganisaties.
Een vastgesteld territorium kan ook weer verdwijnen, bijvoorbeeld omdat een wolf in het verkeer is gedood. Als uit monitoring blijkt dat een wolf, wolvenpaar of roedel na een jaar niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt[xxxv].
Bij wolventerritoria zijn letterlijke grensgevallen mogelijk. Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden om de monitoring samen af te stemmen.

6.6 Rapportage van wolvenmonitoring

Landelijke verslaglegging van de wolvenmonitoring wordt uitgevoerd door het wolvenbureau van BIJ12 en door de provincies gepubliceerd in de landelijke voortgangsrapportage natuur. Als in de praktijk blijkt dat de cyclus van deze voortgangsrapportage niet voldoende aansluit op het monitoringsjaar van de wolf (1 mei -30 april) dan kan de informatie ook eerder via de website van BIJ12 openbaar gemaakt worden. De praktijk in Duitsland leert dat het na het afsluiten van het monitoringjaar enige maanden duurt voordat alle data beschikbaar zijn en interpretatie en analyse kan plaatsvinden. De jaarlijkse rapportages worden daar gewoonlijk tegen het begin van de winter bekend gemaakt.
Voor de interpretatie en rapportage wordt Reinhardt et al. (2015) gevolgd. In het kort:

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- Bewijs van aanwezigheid van wolven wordt alleen geregistreerd op basis van C1 en C2 waarnemingen. C3 meldingen kunnen het plaatje completeren maar tellen niet mee als bewijs voor aanwezigheid. Veldwaarnemingen worden definitief gevalideerd door ervaren medewerkers in het NDFF validatietraject (zie begrippenlijst).

- Rasterkaart per monitoringjaar van waarnemingen op basis van rastercellen van 10x10 km. Voor C1 waarnemingen is één waarneming voldoende per rastercel; voor C2 waarnemingen zijn minimaal drie waarnemingen nodig.

- Validatie van weefsel- en celmateriaal vindt plaats door WENR conform CEwolf standaard.

De populatieomvang wordt omschreven in termen van het aantal territoria van individuele dieren, territoria van paren en territoria van roedels. Het aantal individuen van een roedel kan immers in de loop van het jaar veranderen door geboorte, sterfte en dispersie. Het surplus (rondzwervende dieren) valt niet betrouwbaar vast te stellen en maakt geen deel uit van de populatieschatting.

6.7 Verwerking en opslag van wolvenmateriaal en data

Waarnemingen van wolven worden centraal opgenomen in de NDFF. In de protocollen worden de instellingen genoemd die betrokken zijn bij de afhandeling bij de vondst van een wolf of wolvenprooi. De protocollen zijn in overleg met deze instellingen opgesteld. Voor een deel horen de handelingen bij de normale activiteiten. Waar het extra handelingen zijn worden er vooraf afspraken gemaakt over de vergoeding van kosten.
Bij afnemen van materiaal bij kadavers dienen altijd de nodige voorzorgsmaatregelen genomen te worden om de onderzoeker zo goed mogelijk te beschermen tegen mogelijke infecties. De protocollen, al dan niet in combinatie met standaard werkwijzen in laboratoria, voorzien hierin.
Voor de noodzakelijke documenten als vergunningen, ontheffingen en certificaten wordt verwezen naar hoofdstuk 4.
Wolven en wolvenmateriaal dient voor toekomstig onderzoek zo veel mogelijk bewaard te worden. Deels betreft dat al dan niet geprepareerd materiaal en deels betreft dat analysegegevens. Hierbij hoort ook het bevorderen dat referentiesystemen op Europees niveau zijn afgestemd en de informatie op een efficiënte manier kan worden gedeeld. WENR organiseert dit via CEwolf.
Naturalis slaat skelet en huid op (al of niet geprepareerd als tentoonstellingsdier). Opgewerkt DNA-materiaal en weefsels worden bij zowel WENR als bij Naturalis beheerd.

6.8 Bijzonder onderzoek

Bij de vondst van een verse dode wolf wordt de politie of een BOA ingeschakeld als er enige verdenking bestaat op een illegaal gedood dier. Deze besluit of technische recherche of eventueel het NFI ingeschakeld dient te worden. Het Openbaar ministerie bepaalt of vervolging wordt ingesteld.
Elke dood gevonden wolf wordt veiliggesteld (in koeling, maar niet bevroren) en zo snel mogelijk naar het DWHC in Utrecht vervoerd waar, zo mogelijk nog op dezelfde dag, gezamenlijk met WENR sectie op het kadaver wordt uitgevoerd. WENR heeft de benodigde ontheffing om een wolf te vervoeren en kan anderen machtigen om van de ontheffing gebruik te maken. Bij de vondst van een dode wolf wordt de omgeving afgespeurd volgens protocol (bijlage 1). Er worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de dode wolf en detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (euromunt o.i.d.). Dierenambulances en kantonniers worden vooraf door de provincie geïnformeerd door middel van een brochure over de handelswijze bij de vondst van een wolf.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bij de sectie vindt er aanvullend onderzoek plaats. In ieder geval dienen doodsoorzaak, leeftijd, conditie, voortplantingsstatus en herkomst onderzocht te worden. DWHC meldt volgens protocol de vondst ook aan CVI, RIVM en Naturalis. DWHC heeft de leiding bij de sectie waarbij er rekening wordt gehouden met het zo goed mogelijk geschikt houden van skelet en huid voor latere preparatie door Naturalis. Alle betrokkenen volgen bij sectie het protocol (bijlage 1). De sectie wordt op foto en/of film vastgelegd. Na sectie worden de resten (ten minste de complete huid en skelet) steeds overgedragen aan Naturalis. Naturalis beslist in welke vorm (opgezet, balg) dit materiaal bewaard wordt en kan het (in bruikleen) beschikbaar stellen voor bijvoorbeeld tentoonstellingen of wetenschappelijk onderzoek.

6.9 Monitoring van andere aspecten

Er zijn tal van onderzoeken naar de wolf en wolf-gerelateerde zaken denkbaar en vaak ook wenselijk die niet rechtstreeks voortvloeien uit algemene wettelijke monitoringstaken voor de provincies. Op provinciale schaal, in specifieke gebieden of bij –toekomstig- specifieke roedels kan dit overigens anders liggen.
In dit wolvenplan adviseren we in de sfeer van aanbevelingen:

- Onderzoek naar de ecologische aspecten van de wolf zoals terreingebruik en voedselkeus kan relevant zijn in relatie tot de wettelijke beschermingsplicht (zijn er grote obstakels in het leefgebied, is er voldoende rust en voedsel) en in relatie tot het beperken van conflicten met landbouwhuisdieren.

- Onderzoek naar aantallen, verspreiding en gedrag van wilde hoefdieren in relatie tot de aan- of afwezigheid van de wolf. In gebieden met territoriale wolven kan in het faunabeheerplan speciale aandacht worden geschonken aan gedetailleerde monitoring van hoefdieren, afschot en prooionderzoek.

- Onderzoeken in Limburg en Drenthe illustreren dat veel schapenhouders in ons land met enige regelmaat worden geconfronteerd met door honden of vossen gedood of verwond vee. Om discussies in dit perspectief te kunnen voeren en ook vanuit het belang voor de sector zelf om preventieve middelen toe te passen (preventie tegen wolven werkt ook tegen honden en vossen) is het belangrijk dat dit onderzoek ook in andere provincies wordt uitgevoerd en periodiek wordt herhaald. Daarnaast wordt het ook vanuit de sector zelf gewenst om de toepassing, effectiviteit en financiële gevolgen van preventieve middelen te monitoren.

- Onderzoek naar attitudes van de verschillende Nederlandse bevolkingsgroepen over de wolf. Het is bestuurlijk relevant om goed te weten wat er onder de bevolking leeft. Het laatste landelijke onderzoek stamt uit 2012 (Intomart Gfk, 2012) dat was enige jaren voordat er daadwerkelijk een wolf in ons land is aangetroffen. Het is nuttig om, nu er weer wolven zijn, een dergelijk onderzoek te laten herhalen.

Onderzoeken die volledig samenhangen met het beperken van schade door wolven aan landbouwhuisdieren vallen buiten dit bestek. Dergelijk onderzoek kan al worden meegenomen via de onderzoeksagenda van BIJ12.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

foto: Reeën zijn in Nederland de meest voorkomende wilde prooidieren voor wolven.

7.0 Financiën

De financiële verhouding tussen Rijk, provincies en BIJ12 inzake soortenbescherming, tegemoetkomingen in faunaschade en monitoring is geregeld in het Natuurpact (2015).

BIJ12, financieel gevoed door de provincies, bekostigt onderzoeken samenhangend met de afhandeling van schademeldingen. De provincies zijn verantwoordelijk voor het bekostigen van het organiseren van onderzoek dat nodig is om de aanwezigheid van wolven te monitoren. Ook DNA-analyses voor onderzoek en monitoring worden door de provincies bekostigd. Omdat deze informatie van belang is voor alle provincies zal BIJ12 hierbij als opdrachtgever optreden voor de gezamenlijke provincies. De provincies vergoeden de kosten die in dit kader in opdracht van BIJ12 door externe partijen (bijvoorbeeld WiN of WENR) zijn gemaakt.

Omdat de uitgaven in de komende jaren mede afhangen van onderdelen waar later (wolvenbureau) nog een nadere invulling aan wordt gegeven of waarover uiteindelijk elders wordt beslist (bijvoorbeeld subsidies voor preventie) valt er op deze plaats niet meer dan een indicatieve uren- en kostenraming te geven, voor een groot deel gebaseerd op “zachte” aannames.

De belangrijkste aanname is een autonome jaarlijkse groei van werkzaamheden en kosten van circa 30% per jaar, afgeleid van de groei die de wolvenpopulatie in het aangrenzende Duitsland laat zien.

Op basis hiervan voorzien we grofweg een benodigde tijdsinvestering voor BIJ12 (wolvenbureau) van 1460 uur in 2019 tot circa 4100 uur in 2023. Daarnaast voorzien we een tijdsinvestering voor monitoring door terreinbeheerders en vrijwilligers van 2650 uur in 2019 tot 7570 uur in 2023.

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 13:30:15

Dit niet een realistische aanname. De duitse natuur is niet te vergelijken met de Nederlande en het overvolle Nederlandse landschap.

De totale jaarlijkse kostenontwikkeling ramen we voor deze periode grofweg op € 480.000,- tot € 650.000,- waarbij tijdsinvesteringen (uurkosten) en eventuele subsidies voor preventie niet zijn inbegrepen. Deze laatste laten zich niet ramen omdat niet voorspeld kan worden waar territoria zullen ontstaan en hoeveel schapenhouders vervolgens binnen een invloedsfeer hun dieren houden. De voorgestelde gebiedsgerichte schadepreventieplannen maken deze kosten inzichtelijk.

De voornoemde uren en bedragen zijn zoals gezegd ingeschat op basis van autonome ontwikkelingen en niet afhankelijk van bijvoorbeeld de keuze om wel of geen wolvenbureau op te richten. Dekking wordt gevonden in bestaande financieringsafspraken van de provincies.

Auteur: Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 26-9-2018 13:38:12

Het kan toch niet zo zijn dat wij vanuit de EU een verplichting hebben tot monitoring van 1 soort die ca 1 mln kost als ik de uren meereken?

8.0 Stroomschema

In een bij dit wolvenplan behorend stroomschema worden verschillende scenario's stap voor stap doorlopen zodat duidelijk is wie, wanneer aan zet is om te handelen in situaties met een wolf.

De scenario's omvatten situaties die telkens aansluiten op de protocollen uit bijlage 1:

a. directe waarneming. Er is een (mogelijke) wolf gezien of gevonden

levend dier, zichtwaarneming of cameraval

vondst van een dood dier

vondst van een gewond dier

b. indirecte aanwijzing van een (mogelijke) wolf

vondst keutels of haren of botresten

vondst sporen (pootafdrukken)

vondst prooi(rest) inclusief dood/gewond vee

foto: mits goed gedocumenteerd kan een spoor in sommige gevallen worden geaccepteerd als bevestigde waarneming van een wolf.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

9.0 Literatuur

Met stip • gemarkeerde bronnen zijn in de tekst van dit wolvenplan aangehaald.
De overige bronnen (niet uitputtend) zijn als achtergrondinformatie benut bij het opstellen van het plan.

- Beenen, R., Grootenboer, J., Jacobs, D., Ketele, S., Kleine, P., Knegtering, E., Leidelmeijer, S., Venema, P., Vos, R. & P. Voskamp 2015. Operationeel draaiboek wolf, fase 1. In opdracht van Interprovinciaal overleg (IPO) - Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BACVP)

- Groot Bruinderink, G.W.T.A., Jansman, H.A.H., Jacobs, M.H. & M. Harms, 2012. De komst van de wolf (Canis lupus) in Nederland. Een 'factfinding study'. Alterra-rapport 2339.

- Groot Bruinderink, G.W.T.A. & D.R. Lammertsma 2013. Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland. Versie 2.0. Alterra-rapport 2486.

- Karlsson, J. & M. Sjöström 2011. Subsidized Fencing of Livestock as a Means of Increasing Tolerance for Wolves. Ecology and Society 16(1): 16.

- Linnell, J.D.C., Salvatori, V. & L. Boitani 2008: Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission.

- Niedersächsisches Ministerium für Umwelt, Energie und Klimaschutz 2017. Der Wolf in Niedersachsen – Grundsätze und Maßnahmen im Umgang mit dem Wolf – „Wolfskonzept Niedersachsen".

- Reinhardt, I., Kluth, G., Nowak, S. & R.W. Mysłajek, 2015. Standards for the monitoring of the Central European wolf population in Germany and Poland. BFN skripten 398. Bundesamt für Naturschutz, Bonn.

- Vosmeer, A. & M. van Beek 2016. De Drentse schapen- en geitenhouderij in beeld: Nulmeting van predatie op schapen en geiten in de provincie Drenthe. Provincie Drenthe.

van Bommel, F., Linnartz L. & L. Floor 2015. Effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie van vee door wolven. Van Bommel Faunawerk en ARK Natuurontwikkeling. In opdracht van BIJ12 – Unit Faunafonds.

Bundesamt für Naturschutz, 2017. Wolfsverhalten – Einschätzung und Handlungsempfehlungen für das Management. Natur und Landschaft 92. Jahrgang Heft 11: 516-517.

Floor, L., Linnartz, L. & F. van Bommel, 2015. Haalbaarheidsstudie voor de opzet van een mobiel kuddewaakhondteam. Van Bommel Faunawerk en ARK Natuurontwikkeling. In opdracht van BIJ12 – Unit Faunafonds.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., Lammertsma, D.R., Hoon, C., Kruft A. & R. Lanters, 2013b. De komst van de wolf in Nederland. Verslag van de workshop gehouden op 8 november 2012. Alterra-rapport 2403.

Hahn, F., Mettler, D., Schiess, A. & D. Hilfiker 2018. Federal funding for livestock protection measures in Switzerland. CDPNews17: 2-27.

Harms, V., Steyer, K., Frosch, C. & C. Nowak 2011. Wolfsforschung im Molekularlabor. Senckenberg Forschung – natur • forschung • museum 141 (5/6) : 174-181.

Hove, T. van den & K. Penning 2012. Predatie op schapen in Limburg door hond of vos. Een nulmeting bij afwezigheid van grote predatoren de wolf en de lynx. Hogeschool HAS Den Bosch.

Kaczensky, P., Kluth, G., Knauer, F., Rauer, G., Reinhardt, I. & U. Wotschikowsky 2009: Monitoring von Großraubtieren in Deutschland. BfN-Skripten 251. Bundesamt für Naturschutz, Bonn.

Landesamt für Natur, Umwelt und Verbraucherschutz Nordrhein-Westfalen 2016. Wolfsmanagementplan für NRW. Handlungsleitfaden für das Auftauchen einzelner Wölfe.

van Liere, D., Dwyer, C., Jordan D., Premik-Banič, A., Valenčič, A., Kompan, D. & N. Siard 2013. Farm characteristics in Slovene wolf habitat related to attacks on sheep. Applied Animal Behaviour Science 144 (2013) 46– 56.

Linnartz, L. & T. Teunissen (red.), 2013. Verslag Wolvensymposium, 16 juni 2013. Wolven in Nederland.

Ministerium für Umwelt, Gesundheit und Verbraucherschutz des Landes Brandenburg 2013. Managementplan für den Wolf in Brandenburg 2013 – 2017.

Ministères de l' écologie et de l' agriculture. République Française z.j. Plan d 'action national loup 2013-2017

Næsborg-Nielsen, C. & L.B. Pedersen 2016. Wolf in Denmark – Genetic species identification. Report, Center for GeoGenetics, Natural History Museum of Denmark, University of Copenhagen

Nonaka, Y. 2011. Response of breeding wolves to human disturbance on den sites – an experiment. Biology Education Centre, Uppsala University and Grimsö forskningsstation, SLU.

Office National de la Chasse et de la Faune Sauvage 2018. Hybridation de la population de loups en France: L'ONCFS assume les méthodes avec lesquelles il travaille. Communiqué de presse – 3 juillet 2018

Planbureau voor de leefomgeving 2017. Lerende evaluatie van het Natuurpact. Naar nieuwe verbindingen tussen natuur, beleid en samenleving. PBL & WUR, Den Haag.

Reinhardt, I. & G. Kluth 2007. Leben mit Wölfen, Leitfaden für den Umgang mit einer konfliktträchtigen Tierart in Deutschland. BFN skripten 201. Bundesamt für Naturschutz, Bonn.

Reinhardt, I., Kaczensky, P., Frank, J., Knauer, F. & G. Kluth 2018. Konzept zum Umgang mit Wölfen, die sich Menschen gegenüber auffällig verhalten. BFN skripten 502. Bundesamt für Naturschutz, Bonn.

de Schepper, K. 2011. De Geschiedenis van de wolvenjacht in de Zuidelijke Nederlanden (16e-18e eeuw). Masterscriptie, faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Universiteit Gent.

Widman, M. & K. Elofsson 2018. Costs of Livestock Depredation by Large Carnivores in Sweden 2001 to 2013. Ecological Economics 143 (2018) 188–198.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

10.0 Bijlagen

Bijlage 1. Overzicht van protocollen, materiaal en taxatierichtlijnen

Om op een gestandaardiseerde wijze met wolf-gerelateerde zaken te kunnen werken worden voor verschillende aspecten protocollen gehanteerd. De ervaring leert dat deze op basis van praktijkervaring van tijd tot tijd aanpassing behoeven. Het wolvenplan zelf is een te statisch document om dergelijke aanpassingen steeds te kunnen doorvoeren. Om deze reden zijn de protocollen, in tegenstelling tot het draaiboek wolf uit 2016, niet meer in dit wolvenplan opgenomen. De onderstaande lijst geeft een overzicht van de bestaande protocollen. De actuele versies daarvan zijn steeds in beheer van BIJ12 en kunnen na ambtelijke afstemming in IPO verband worden aangepast. Op de website van BIJ12 zijn de actuele versies als download beschikbaar.

1. Protocol vondst dode wolf
2. Protocol gevangen wolf/aangereden wolf
3. Protocol veldbemonstering bijtwonden, t.b.v. DNA-analyse
4. Protocol veldbemonstering keutels, t.b.v. analyse DNA en dieet
5. Protocol veldbemonstering haren, t.b.v. DNA-analyse
6. DNA-monsterkit prooiresten wolf
7. Taxatierapport prooidier wolf – Bij12/Unit Faunafonds
8. Taxatierapport prooidier wolf – toelichting
9. Protocollen voor monitoring
    a. Protocol zichtwaarnemingen
    b. Protocol huilen
    c. Protocol actief speuren
    d. Protocol cameraval
    e. Protocol wolfsspoor
    f. Protocol keutelvondst
    g. Protocol wolfsprooi

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage 2. Hoofdstuk III, artikel 6 uit verdrag van Bern

Chapter III – Protection of species

Article 6

Each Contracting Party shall take appropriate and necessary legislative and administrative measures to ensure the special protection of the wild fauna species specified in Appendix II. The following will in particular be prohibited for these species:

A. all forms of deliberate capture and keeping and deliberate killing;

B. the deliberate damage to or destruction of breeding or resting sites;

C. the deliberate disturbance of wild fauna, particularly during the period of breeding, rearing and hibernation, insofar as disturbance would be significant in relation to the objectives of this Convention;

D. the deliberate destruction or taking of eggs from the wild or keeping these eggs even if empty;

E. the possession of and internal trade in these animals, alive or dead, including stuffed animals and any readily recognisable part or derivative thereof, where this would contribute to the effectiveness of the provisions of this article.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage 3. Indicatief taakoverzicht van het BIJ12 wolvenbureau

De besluitvorming om een wolvenbureau op te richten en de afbakening van taken en verantwoordelijkheden verloopt via een ander bestuurlijk traject dan de besluitvorming voor dit wolvenplan. Om deze reden is de onderstaande invulling te duiden als een indicatieve opzet die echter nog kan wijzigen.

Het wolvenbureau is verantwoordelijk voor het (doen) uitvoeren van door de provincies gemandateerde wettelijke taken met betrekking tot de wolf. Het wolvenbureau is daarvoor een centraal landelijke aanspreekpunt voor alle meldingen van (vermoedelijke) wolven en (vermoedelijke) wolvenschades en verzorgt / coördineert daarnaast een stuk monitoring, onderzoek en communicatie.

Deze taken zijn onder te verdelen in de volgende deeltaken:

- **Monitoring van wolven.** Het wolvenbureau voert monitoring niet zelf uit maar draagt zorg voor een gecoördineerde organisatie daarvan in afstemming met de betrokken provincies, terreinbeheerders en vrijwilligersorganisaties. Daartoe beschikt het wolvenbureau over ervaren medewerker(s) die monitoring zowel technisch als inhoudelijk kunnen begeleiden en resultaten goed kunnen duiden.
- **Advies en onderzoek, o.a. over/naar preventieve maatregelen**. Het wolvenbureau adviseert op basis van elders verkregen kennis dan wel na nader onderzoek[xxxvi] over preventieve maatregelen die genomen kunnen of moeten worden om conflicten met wolven te vermijden. Ook onderzoek dat indirect bijdraagt aan kennis over het specifiek Nederlandse gedrag van wolven kan hieronder vallen, bijvoorbeeld prooidieronderzoek. Tot slot vallen hier werkzaamheden onder die betrekking hebben op internationale harmonisatie van DNA-onderzoek.
- **Beoordeling en afhandeling van schademeldingen**. Het wolvenbureau van BIJ12 is de enige autoriteit door of namens wie in Nederland schademeldingen worden beoordeeld, indien wolf worden getaxeerd en zorgt voor afhandeling van tegemoetkomingsaanvragen wolvenschade.
- **Up-to-date houden methodieken taxeren en prijsbepaling**
- **Centrale dataregistratie.** Met het bundelen van zowel losse meldingen, monitoringsgegevens als schadegevallen beschikt het wolvenbureau over een compleet overzicht van alle data over wolven in Nederland. Deze data zullen beschikbaar worden gesteld via de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF[xxxvii]). Concrete activiteiten zijn:
  - Bemensen wolvenmeldpunt (24/7) per mail en telefoon
  - Actueel houden protocollen monitoring wolven
  - Valideren en verwerken meldingen
  - Validatie gebeurt in eerste instantie op basis van kenmerken die, via de webpagina “wolf gezien”, telefonisch, per e-mail, via sociale media of waarnemingssites al of niet met foto’s of video’s, gemeld worden. BIJ12 verzamelt en beoordeelt alle meldingen van mogelijke wolven. Alle zekere (C1 en C2) en mogelijke (C3) meldingen worden ingevoerd in de NDFF.
- **Communicatie en voorlichting in relatie tot de voorgaande taken.** Het wolvenbureau zorgt namens betrokken provincies voor communicatie over monitoring, schadegevallen en preventie conform het in dit wolvenplan opgenomen communicatiehoofdstuk. Hiertoe verzorgt zij:
  - Helpdesk (vragen grondgebruikers/schapenhouders)
  - Communicatie (website, nieuwsberichten, persvragen, sociale media volgen)
  - Voorlichting grondgebruikers (schapenhouders)

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- Advisering provincies en faunabeheereenheden over faunaschade
- Faciliteren van algemene publieksvoorlichting door derden. Voor algemene publieksvoorlichting kan worden aangehaakt op informatiekanalen die al beschikbaar zijn zoals bijvoorbeeld de website van Wolven in Nederland. Daarnaast zijn er incidentele activiteiten mogelijk die de provincies goed kunnen helpen om algemene informatie over wolven met een breed publiek te delen. Te denken valt aan een tentoonstelling of een film over de terugkeer van wolven.

Wat doet het wolvenbureau niet:

- **Zelf organiseren van (algemene publieks) wolvenexcursies of lezingen over de wolf**. Algemene kennisdeling beschouwen we niet als een uitvoerende verantwoordelijkheid van een wolvenbureau. Dit kan prima door bestaande organisaties worden gedaan. Het wolvenbureau kan wel in relatie tot specifieke kennisdeling worden ingezet, bijvoorbeeld over preventieve maatregelen bij landbouwhuisdieren.
- **Opleiden/ondersteunen van vrijwilligers.** Het wolvenbureau is niet verantwoordelijk voor het opleiden van vrijwilligers die bijvoorbeeld wolven willen monitoren. De provincies financieren ook geen opleiding van vrijwilligers voor andere soorten planten of dieren. Ook vrijwilligers die zich op een andere wijze voor de wolf willen inzetten, bijvoorbeeld met hulp bij het plaatsen van rasters, worden niet door het wolvenbureau opgeleid of ondersteund. Door deze vrijwilligers kan wellicht aansluiting worden gezocht bij de provinciale organisaties voor landschapsbeheer of agrarische natuurverenigingen.
- **Optreden in discussieprogramma's / talkshows op radio of televisie**. Om het wolvenbureau als waardenvrije uitvoeringsorganisatie te kunnen laten opereren is het onwenselijk om in enigerlei vorm in debat te moeten treden over wolven.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage 4. Procesoverzicht gebiedsgericht schadepreventieplan

Het plan wordt opgesteld voor een door GS in een aanwijzingsbesluit vastgestelde regio (in principe afgebakend op gemeentegrenzen) waarin op basis van monitoringscriteria een territorium is vastgesteld. De provincie is faciliterend in een gebiedsproces waarin verder landbouw, terreinbeheerders, adviseur wolvenbureau en ecologische expertise over de wolf wordt betrokken. Een schadepreventieplan reikt niet verder dan de mogelijke inzet van preventieve middelen. GS kan vooraf nadere eisen aan het plan stellen.

Aanbevolen wordt om als een wolventerritorium is vastgesteld een gebiedsproces te starten waarin de betrokken stakeholders (landbouw, terreinbeheerders) samen met de betreffende provincie(s) een gebiedsgericht schadepreventieplan opstellen waarin risicolocaties en –bedrijven in beeld worden gebracht en waarin een vereist maatregelenpakket wordt vastgesteld. Er wordt daarbij in een maatwerkaanpak per locatie en bedrijf aangegeven welke preventieve maatregelen daar redelijkerwijs nodig en/of mogelijk zijn. Dit kan variëren van omrastering of kuddewaakhonden tot nauwelijks maatregelen mogelijk. De preventiekit van BIJ12 dient daarbij als toolbox waaruit kan worden geput. Dit gebiedsproces wordt door de provincies gefaciliteerd maar er ligt nadrukkelijk ook een grote procesverantwoordelijkheid bij de sector / dierenhouders zelf. De sector dient het initiatief te nemen en zich voor een dergelijk plan te organiseren. Voor de maatregelen die voortvloeien uit schadepreventieplannen wordt geadviseerd dat Provinciale Staten een subsidieregeling vaststellen voor het stimuleren van preventieve maatregelen conform regionale schadepreventieplannen voor beroepsmatige dierenhouders onder de-minimis voorwaarden. Hobbydierhouders worden geacht de kosten van preventieve maatregelen zelf te kunnen dragen.

Waar het gebiedsgericht schadepreventieplan randvoorwaardelijk is voor de tegemoetkoming is zal GS vooraf de inhoudsvereisten vaststellen en het resultaat hierop toetsen. Schadepreventieplannen worden door GS goedgekeurd en, gekoppeld aan de beleidsregels, gepubliceerd op de website van BIJ12.

De hoofdlijnen van het proces worden geduid in het navolgende schema.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

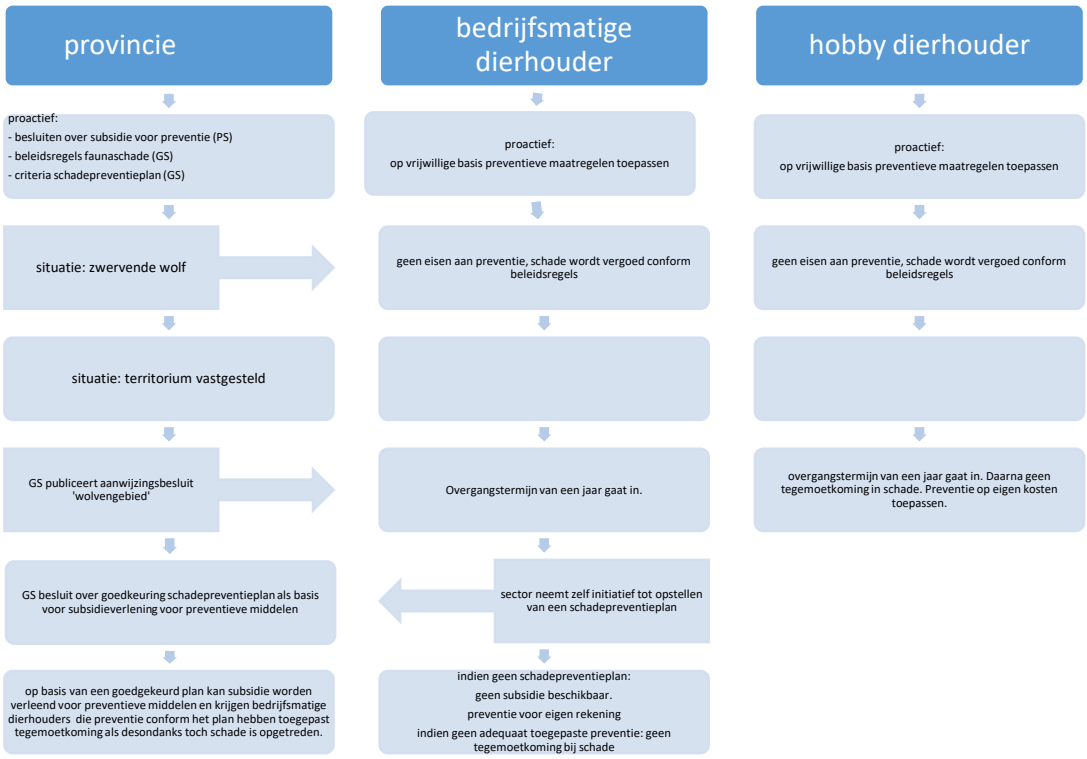
provincie
bedrijfsmatige dierhouder
hobby dierhouder
proactief:
- besluiten over subsidie voor preventie (PS)
- beleidsregels faunaschade (GS)
- criteria schadepreventieplan (GS)
proactief:
op vrijwillige basis preventieve maatregelen toepassen
proactief:
op vrijwillige basis preventieve maatregelen toepassen
situatie: zwervende wolf
geen eisen aan preventie, schade wordt vergoed conform beleidsregels
geen eisen aan preventie, schade wordt vergoed conform beleidsregels
situatie: territorium vastgesteld
GS publiceert aanwijzingsbesluit 'wolvengebied'
Overgangstermijn van een jaar gaat in.
overgangstermijn van een jaar gaat in. Daarna geen tegemoetkoming in schade. Preventie op eigen kosten toepassen.
GS besluit over goedkeuring schadepreventieplan als basis voor subsidieverlening voor preventieve middelen
sector neemt zelf initiatief tot opstellen van een schadepreventieplan
op basis van een goedgekeurd plan kan subsidie worden verleend voor preventieve middelen en krijgen bedrijfsmatige dierhouders die preventie conform het plan hebben toegepast tegemoetkoming als desondanks toch schade is opgetreden.
indien geen schadepreventieplan:
geen subsidie beschikbaar.
preventie voor eigen rekening
indien geen adequaat toegepaste preventie: geen tegemoetkoming bij schade

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

11.0 Verklarende begrippen en afkortingenlijst

Alterra. Alterra is de oude naam van WENR.

Bedrijfsmatige dierenhouders. Dierenhouders die hun hoofdbestaan of een substantieel gedeelte van hun bestaan vinden of plegen te vinden in de landbouw. Wanneer een dierenhouder verplicht is bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland een gecombineerde opgave te doen, is dat een aanwijzing dat hij zijn hoofdbestaan of een substantieel gedeelte van zijn bestaan in de landbouw vindt of pleegt te vinden. Alle andere dierenhouders worden beschouwd als hobbymatig.

CEwolf. Het **C**entral **E**urope wolf consortium is een internationaal wetenschappelijk samenwerkingsverband met als voornaamste doel het harmoniseren van genetische onderzoeksmethoden en genotype data. Dit maakt landsgrenzen overschrijdende uitwisseling mogelijk van genetische kennis over bijvoorbeeld individuen, roedels en dispersie. Dankzij afspraken over genetisch onderzoek zijn gegevens van verschillende landen direct uitwisselbaar en kan zo kosten efficiënt een belangrijke bijdrage worden geleverd aan de monitoring van wolven. Nadere informatie staat op de website van het Duitse Senckenberg instituut.

DWHC. Het Dutch Wildlife Health Centre is het nationaal wildziekten centrum, gevestigd in Utrecht. Het instituut signaleert en onderzoekt ziekten onder in het wild levende dieren in Nederland, verspreidt de opgedane kennis en adviseert over eventuele risico's voor mens en dier. Het DWHC wordt op dit moment gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), en de Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht.

Ervaren medewerker/waarnemer: Iemand geldt als ervaren als deze uitgebreid met wolvenmonitoring betrokken is zodat hij of zij een routine heeft in het herkennen en interpreteren van aanwijzingen/sporen (Kaczensky et al. 2009). Idem voor het bemonsteren van DNA.

Geschoolde medewerker/waarnemer: Iemand geldt als geschoold als deze een in de regel meerdaagse opleiding in het herkennen van wolvensporen heeft gevolgd en in staat is om deze sporen adequaat te documenteren zodat een ervaren medewerker deze eenduidig kan interpreteren (Kaczensky et al. 2009). Idem voor het bemonsteren van DNA. Deze scholing dient vergelijkbaar te zijn met de deskundigheid die verkregen wordt door het volgen van de instructiebijeenkomst DNA-monstername van WENR en de cursus "Documentatie van wolvenmeldingen" welke door LUPUS (Instituut voor Wolvenmonitoring en -onderzoek in Duitsland) aangeboden wordt.

GS. Gedeputeerde Staten

Landbouwhuisdieren. Landbouwhuisdieren worden gehouden in verband met de productie van bijvoorbeeld melk, vlees, wol, veren of eieren of in verband met het berijden van dieren. Bijvoorbeeld paarden, rundvee, schapen, geiten, varkens, kippen, eenden, pelsdieren, konijnen, parelhoenders, struisvogels, waterbuffels, herten, lama's en fazanten - mits ze voor productiedoeleinden worden gehouden. Denk aan een paardenmanege, een stoeterij, een veehouderij en dergelijke. Geen landbouwhuisdieren zijn in ieder geval wormen, kokkels, vissen, muizen, cavia's, bijen, siervogels, duiven, katten en honden. Het kan voorkomen dat dieren bij het ene geval wel als landbouwhuisdier worden gehouden en in het andere geval niet. Bijvoorbeeld

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

herten. De herten kunnen voor het vlees worden gehouden - dan zijn het landbouwhuisdieren. Worden de herten voor de sier gehouden, dan zijn het geen landbouwhuisdieren.

NDFF. De Nationale Databank Flora en Fauna is een natuurdatabank die gegevens van planten en dieren in Nederland beheert. Momenteel bevat deze databank meer dan 120 miljoen waarnemingen. Het Natuurloket verzorgt het beheer en de exploitatie van de Nationale Databank Flora en Fauna in opdracht van BIJ12. Aan de Nationale Databank Flora en Fauna werken veel verschillende organisaties mee.

RVO. Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland.

SCALP- Criteria. Standaardaanduiding van de waarschijnlijkheid dat een waarneming betrekking heeft op een bepaalde diersoort (in dit geval de wolf). De aanduiding is ontwikkeld in het kader van het project "Status and Conservation of the Alpine Lynx Population". Centraal staat de verifieerbaarheid (documentatiekwaliteit) van een waarneming, ongeacht wie de waarneming heeft verricht. De volgende codes en omschrijvingen worden gebruikt:

> C1: harde feiten. Een bewezen waarneming (doodvondst, levend vangst, genetisch, door een ervaren deskundige bevestigde foto van gehele dier zijkant of voorkant plus kop, telemetrie).
>
> C2: bevestigde waarneming (door een ervaren deskundige bevestigde waarneming van sporen, prooi, uitwerpselen, foto, koor huilen).
>
> C3: onbevestigde waarneming. Alle aanwijzingen waarbij een wolf niet is aan te wijzen of uit te sluiten (eventueel onder te verdelen in mogelijk of onwaarschijnlijk).
>
> F: uitgesloten dat er sprake is van een wolf-gerelateerde waarneming.

Schadepreventieplan. Een plan dat tot doel heeft om voor gebieden waarin door GS een wolventerritorium is aangewezen te beschrijven welke preventieve maatregelen mogelijk zijn om schade aan landbouwhuisdieren te beperken. Bijlage 4 geeft een meer uitgebreide beschrijving.

WENR. Wageningen Environmental Research (voorheen Alterra) is een kennisinstituut voor de groene leefomgeving. Het instituut maakt deel uit van Wageningen University & Research Centre en levert expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan.

WiN. Wolven in Nederland is een samenwerkingsverband van Natuurmonumenten, ARK Natuurontwikkeling, FREE Nature, Koninklijke Jagersvereniging, IVN, IFAW, Studio Wolverine, Rewilding Foundation, Zoogdiervereniging, van Bommel Faunawerk en Wereld Natuur Fonds. Wolven in Nederland streeft naar een conflictarm samenleven met wolven.

Wolvenmeldpunt. Centrale plaats waar waarnemingen van wolven of mogelijke schadegevallen gemeld kunnen worden. Dit meldpunt gaat onderdeel uitmaken van het wolvenbureau.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Noten en externe bronverwijzingen

[i] couplet 4 van de bekende Dodenrit door drs P. (1974)

[ii] Voor de betreffende artikelen uit dit verdrag zie bijlage 2.

[iii] CITES-verdrag: op 3 maart 1973 te Washington gesloten Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantsoorten, met bijlagen (Trb. 1975, 23), alsmede de Resoluties van de Conferentie van Partijen behorende bij dit verdrag.

[iv] De oudste historische Nederlandse vermelding die gekoppeld kan worden aan een duidelijke locatie komt uit Overijssel: het Utrechtsarchief.nl 17 Collectie Rijsenburg, nr 95. - 'Acte 27 okt 1333, waarbij Jan van Dienst, bisschop van Utrecht, Ludeke Curcamp toestemming verleent om de gemene weg door de Corencamp, toebehorend aan Ludeke, oostwaarts te verleggen en om op drie erven land netten te spannen om wolven te vangen. NB. In dorso met potlood (19e eeuw): in Colmschaten.' [Mogelijk de Koerkampshoek bij het onder Colmschate vallende Lettele.

[v] Bron: DBBW Dokumentations- und Beratungsstelle des Bundes zum Thema Wolf (per 28-8-2018)

[vi]

[vii] Natuurpact (2015) par. 3.1: In het regeerakkoord is opgenomen dat het rijk verantwoordelijk is voor de kaders en ambities en dat de provincies verantwoordelijk zijn voor het invullen en uitvoeren van dit beleid. De verantwoordelijkheid van de provincies heeft betrekking op het beheer en de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland en de Natura 2000-gebieden (uitgezonderd de Natura 2000 gebieden waarvoor Rijkswaterstaat en het ministerie van Defensie verantwoordelijk blijven), het agrarisch natuurbeheer en het soortenbeleid binnen en buiten het Natuurnetwerk Nederland.

[viii] Bruinderink & Lammertsma 2013

[ix] De Wet Natuurbescherming wordt binnen enige jaren opgenomen in de Omgevingswet. Aangezien de grondslag voor de bescherming van de wolf is gelegen in het verdrag van Bern en de Habitatrichtlijn verwachten we vooralsnog geen andere benadering van deze diersoort in de Omgevingswet.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

[x] Voor Duitsland zijn dit Niedersachsen en Nordrhein-Westfalen en in België het Vlaams gewest en Waals gewest.

[xi] Vanwege de decentralisatie van het natuurbeleid zijn de provincies in de meeste gevallen verantwoordelijk voor communicatie over wolven. Het Rijk is verantwoordelijk voor (communicatie over) het wettelijke kader, borgen van het internationale beschermingsregime voor de wolf en rapportage aan de EU over de stand van zaken met betrekking tot het voorkomen van de wolf.

xii Dit is ook relevant als er meerdere organen op hetzelfde schaalniveau zijn betrokken. Als een concreet geval met een wolf betrekking heeft op meerdere provincies stemmen deze de communicatie bilateraal af. Als er meer dan twee provincies zijn betrokken wordt de woordvoering en communicatie afhankelijk van het onderwerp opgeschaald naar BIJ12 (wolvenbureau) of het IPO. BIJ12 verzorgt standaard alle communicatie over schademeldingen, ongeacht het aantal betrokken provincies.

[xiii] Zie par. 5.2 voor details en bronnen.

[xiv] Het is primair de taak van terreinbeheerders om hondenbezitters te informeren over het risico voor loslopende honden in een wolventerritorium. In een aantal situaties kan (her-)begrenzing van 'hondenlosloopgebieden' nodig zijn, immers een losloopgebied wekt de suggestie dat dit altijd veilig is.

[xv] Voor de betreffende artikelen uit dit verdrag zie bijlage 2.

[xvi] CITES-verdrag: op 3 maart 1973 te Washington gesloten Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantsoorten, met bijlagen (Trb. 1975, 23), alsmede de Resoluties van de Conferentie van Partijen behorende bij dit verdrag.

[xvii]

[xviii] In Nederland zijn al twee wolven doodgereden, in Duitsland is 67% van alle dood gevonden wolven in het verkeer gesneuveld (Bron: DBBW).

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

[xix] Zie bijvoorbeeld:

[xx] Zie bijvoorbeeld:

[xxi] De wet noemt ook vrijstelling als optie, maar gelet op de eisen waaraan moet worden voldaan is die mogelijkheid vooralsnog puur theoretisch.

[xxii] Houders van een Artikel 9 proefdierstatus zijn ook bevoegd.

[xxiii] Sachsen, Brandenburg, Niedersachsen. Genoemde percentages zijn bedoeld om indicatief te duiden waar de focus ligt.

[xxiv] besluit houders van dieren, paragraaf 2, artikel 1.6: 'Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.'

[xxv] Het gaat hier om globaal een orde van grootte te duiden, de ondergrens is gebaseerd op het onderzoek in Limburg waarbij het daar gevonden percentage van jaarlijks gedode of verwonde schapen is geëxtrapoleerd naar de totale schapenpopulatie in Nederland (ca. 800.000 dieren). Voor de bovengrens is hetzelfde gedaan met de uitkomsten uit het Drentse onderzoek.

[xxvi] Wet dieren

Voor het vervoer van dierlijke bijproducten (materiaal van dierlijke herkomst niet bestemd voor menselijke consumptie) is een handelsdocument voorgeschreven. Door een wolf gedode landbouwhuisdieren worden op grond van de Wet dieren gezien als dierlijke bijproducten.

In Verordening (EG) nr. 1069/2009, (kortweg de basis verordening dierlijke bijproducten) is aangegeven hoe dierlijke bijproducten dienen te worden verzameld, vervoerd, verwekt of verwijderd. Als nationale bepaling (op basis van de Wet dieren) is aangegeven, dat kadavers van dieren, onvoorwaardelijk ter verwerking en verwijdering dienen te worden aangeboden bij de enig in Nederland erkende verwerkingsinrichting Rendac Son B.V., die geheel Nederland als werkgebied heeft toegewezen gekregen. Van deze verplichte aangifte, overdracht en verwerking (destructiebestel) kan worden afgeweken, indien het materiaal (de kadavers of delen daarvan) worden verzonden naar een bedrijf of inrichting die beschikt over een toestemming, om aldaar te

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

worden gebruikt voor onderzoek of diagnose. Het vervoer gaat vergezeld van een handelsdocument in drievoud, waarbij de vervoerder en verzender ieder een kopie behouden, het origineel gaat met het kadaver of deel daarvan naar de aangewezen inrichting.

ESG-Alterra, Droevendaalsesteeg 3, 6708 PB te Wageningen, beschikt als onderdeel van de Wageningen Universiteit over een dergelijke toestemming voor het gebruik van dierlijke bijproducten voor onderzoek en diagnose. Na afloop van het onderzoek dient restmateriaal op voorgeschreven wijze alsnog te worden afgevoerd naar Rendac Son B.V.

[xxvii] In verband met de rechtmatigheid van een tegemoetkoming in schade en om schadecijfers te kunnen produceren die als zodanig niet ter discussie gesteld kunnen worden.

[xxviii] dit dient te blijken uit de Gecombineerde Opgave bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

[xxix] Zie o.a. ABRvS, 23 maart 2005, 200407023/1, r.o.2.5 en ABRvS, 26 maart 2008, 200705890/1, r.o. 2.6.4.

[xxx] Onder directe schade wordt bijvoorbeeld ook verstaan: indien bij een geval ook schapen in een sloot rennen en daar verdrinken dan worden deze eveneens vergoed, al zijn de dieren niet fysiek door een wolf gegrepen. Ook als dieren ogenschijnlijk lichte verwondingen hebben maar na enige weken alsnog sterven worden deze vergoed, mits de verwondingen meteen zijn geregistreerd. Bij een doodgebeten zwanger schaap wordt niet alleen het verlies van de ooi maar ook dat van de ongeboren lammeren meegerekend.

[xxxi] Afhankelijk van de uiteindelijke vorm en status van het besluit kan dit een kennisgeving zijn in het provinciaal blad en regionale media, en daarnaast op de websites van de provincie en BIJ12.

[xxxii] De omvang en vorm van het betreffende gebied kan afhankelijk van het landschap en voedselaanbod van plaats tot plaats verschillen. In Midden-Europa omvatten de meeste territoria een oppervlakte van 150 tot 350 km^2. Aanwijzingen voor dezelfde wolf moeten zich dus gedurende minimaal een half jaar binnen een onderlinge afstand van –indicatief- 20 kilometer voordoen.

[xxxiii] Pers. informatie van buro LUPUS uit Duitsland.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

[xxxiv] Gerekend vanaf de eerste datum waarop specifieke individu(en) met zekerheid zijn vastgesteld.

[xxxv] In de praktijk zal – gelet op de te verwachten instroom van zwervende jonge wolven- een verlaten territorium waarschijnlijk snel worden overgenomen door nieuwe dieren.

[xxxvi] Dit kan in voorkomende gevallen worden ingebracht in de onderzoeksagenda BIJ12/Faunafonds.

[xxxvii] Op termijn wordt in het kader van de Omgevingswet een 'informatiehuis natuur' opgezet, het is nog niet bekend hoe de NDFF hierin wordt opgenomen. De toegankelijkheid van basisgegevens aan derden via de NDFF is uiteraard ook gebonden aan bijvoorbeeld privacywetgeving.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BIJ12 | Werkt voor provincies

Informatiememo

Van	[redacted]
Afgestemd met	IPO wolvenwerkgroep
Aan	IPO werkgroep natuurwetgeving
C.c.	-
Datum	7 februari 2022
Onderwerp	Interprovinciaal wolvenplan 2022
Bijlage(n)	LOW notitie: Kaders voor een wolvenplan

Achtergrond
De provincies hebben besloten het huidig Interprovinciaal Wolvenplan, dat dateert uit 2019, te actualiseren. De gestage opmars van de wolf de laatste jaren en de sinds 2019 opgedane ervaringen geven hier aanleiding toe. Het huidige plan voorziet niet meer in alle situaties die zich rond de wolf kunnen voordoen. Het wolvenplan wordt geschreven door BIJ12, met input van de provincies en LNV. Ter onderbouwing van het wolvenplan is een fact-finding studie uitgevoerd door Wageningen Environmental Research (WENR) en een juridische analyse door Boerema & van den Brink. Ook is een landelijk overleg wolf (LOW), onder voorzitterschap van Pieter van Geel in het leven geroepen, waarin verschillende maatschappelijke partijen die met wolven geconfronteerd worden zijn vertegenwoordigd. De positionering van het LOW is bijgevoegd in de vorm van een memo van de voorzitter (zie bijlage 1). Ook is een notitie toegevoegd waarin de kostenontwikkeling en verwachtte budgettaire tekorten rond het wolvendossier wordt toegelicht.

In deze notitie worden de belangrijkste beleidsmatige keuzes die aan het wolvenplan ten grondslag liggen voorgelegd. Daarmee kunt u bestuurlijke sturing meegeven op de inhoudelijke beleidslijn die nader wordt uitgewerkt in het Wolvenplan 2022. Oplevering van het wolvenplan is voorzien eind tweede kwartaal, de planning is dat de BAC VP in de september vergadering het Wolvenplan 2022 vaststelt.

Kern van het onderwerp:

A. Met deze memo besluit u tot een aantal beleidsuitgangspunten die in het nieuwe Interprovinciale Wolvenplan 2022 nader zullen worden verwoord. Onderstaand wordt u per beleidsonderwerp een keuze voorgesteld. Het verzoek is deze te ac-corderen.

B. Tevens gaat deze memo in op de LOW reactie als input voor het nieuwe wolvenplan. U wordt verzocht hiervan kennis te nemen.

C. Tot slot wordt u zicht geboden op de beoogde planning.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Datum 26 januari 2022
Onderwerp Interprovinciaal wolvenplan 2022

Inleiding
Naast kritische en negatieve sentimenten ervaart een groot deel van de Nederlandse bevolking de komst van de wolf als iets positiefs. Zoals onder meer blijkt uit in opdracht van LNV uitgevoerd onderzoek (zie: Hervestiging van de wolf in Nederland | Tweede Kamer der Staten-Generaal) Na hier in de 19e eeuw door de mens te zijn uitgeroeid, is de wolf op eigen kracht teruggekomen. De aanwezigheid van de wolf is een toevoeging in de Nederlandse natuur en is als inheemse diersoort strikt beschermd. Partijen die op negatieve manier met de wolf worden geconfronteerd, met name de schapenhouderij, hebben echter behoefte aan perspectief.

In het wolvenplan wordt een toekomstig scenario geschetst, waarin de wolf permanent in Nederland gevestigd is en waarin duurzaam samenleven met de wolf beleidsmatig is verankerd. Die situatie is op dit moment nog niet aan de orde. Net zo belangrijk is daarom de weg daar naartoe. Het wolvenplan biedt een beleidskader met een mix van regelingen, instrumenten, subsidies en vergoedingen die enerzijds dierhouders de ruimte en tijd geven zich aan de aanwezigheid van wolven aan te passen en anderzijds overheden de mogelijkheid geven hierin gebalanceerd en deels naar eigen provinciale invulling mee om te gaan. De beleidsmatige keuzes worden t.b.v. de uitvoering uitgewerkt in (vernieuwde) handelingsprotocollen en een tegemoetkomingsregeling.

A. Beleidskeuzes interprovinciaal wolvenplan 2022
In deze memo komen achtereenvolgens de volgende beleidspunten aan de orde:

1. **Het juridisch kader**
2. **Actieve soortenbescherming**
3. **Wolfinclusief faunabeheer**
4. **Handelingsprotocollen**
5. **Internationale beleidsafstemming**
6. **Leefgebieden wolf**
7. **Calamiteitenregeling**
8. **Tegemoetkoming in de schade**
9. **Verlenging tegemoetkomingsregeling en invoering eigen bijdrage**
10. **Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten**
11. **Vergoeding van directe kosten**
12. **Inzet kuddebewakingshonden**
13. **Beheervergoedingen**
14. **Technische preventie norm**
15. **Hybride wolven**
16. **Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang**
17. **Communicatie**
18. **Financiën**

1. Het juridisch kader
De belangrijkste uitgangspunten voor handelingsperspectief met betrekking tot de wolf vloeien voort uit Europese verdragen, met name de Habitatrichtlijn en het verdrag van Bern. Nederland heef deze verdragen ondertekend en verankerd in de Wet natuurbescherming die op zal gaan in de Omgevingswet. De wolf wordt hierin aangemerkt als een in Nederland strikt beschermde inheemse diersoort. In de Wet natuurbescherming/Omgevingswet zijn verbodsbepalingen opgenomen, waardoor opzettelijk vangen, doden of verstoren van wolven of het opzettelijk vernielen of beschadigen van verblijfplaatsen in beginsel niet is toegestaan. Provincies kunnen hierop uitzondering maken (ontheffing/vergunning verlenen) op basis van een in de wet genoemd belang, indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat en de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Op dit moment is de gunstige staat van instandhouding niet gewaarborgd. Omdat de wolvenpopulaties in Nederland grensoverschrijdend zijn, moet de duurzame staat van instandhouding op internationaal niveau worden bezien. Populatiebeheer zal daarom alleen plaats kunnen vinden op basis van een internationaal beheerplan (wolvenmanagementplan), waarin zowel beheer- als bescher-

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

mingsmaatregelen zijn opgenomen en de staat van instandhouding richtinggevend is. Naar verwachting zal een internationaal beheerplan niet op korte termijn tot stand komen. LNV is verantwoordelijk voor de internationale contacten en zet zich hiervoor in.

Dit betekent dat vooralsnog alleen met de grootste terughoudendheid kan worden ingegrepen binnen de strikte juridische kaders vanuit de Wnb/Omgevingswet. Daarbij dient een weloverwogen afweging gemaakt te worden tussen het belang en de noodzaak om in te grijpen.

We streven naar een balans in beleid. Dat betekent een balans in wettelijke bescherming en het beperken van overlast en schade van wolf.
Dit wordt voorzien van duidelijke handelingsgerichte kaders in het wolvenplan (die nader worden uitgewerkt in handelingsprotocollen). Ingrijpen is niet uitgesloten maar belangrijk is dat helderheid wordt gegeven over het doden van een wolf.

Uitgangspunt is en blijft om in uitzonderingsgevallen een specifieke individu uit de populatie te nemen als dat nodig is. Hierbij valt te denken aan een probleemwolf. Op de lange termijn is populatiebeheer misschien mogelijk, na een correcte belangenafweging en indien de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar komt.

De mogelijkheid van individueel afschot binnen de juridische kaders wordt daarmee open gehouden zoals ook het huidige wolvenplan dat doet. Dit is een bevoegdheid van de provincie. Populatiebeheer is slechts denkbaar indien ook in Europees verband afstemming over de staat van instandhouding heeft plaatsgevonden. Daarvan is nu geen sprake.

2. Actieve soortbescherming

De wolf heeft bewezen zich op eigen kracht te kunnen vestigen en voortplanten in Nederland en zoekt daarbij zelf het meest geschikte gebied. Met name in die gebieden dragen provincies bij aan actieve bescherming.
Te denken valt aan het stimuleren van kennis en daarmee het besef over het gedrag van de wolf. Ook wordt bijgedragen aan preventie door bijvoorbeeld subsidies, voorlichting of het tijdelijk uitlenen van preventieve materialen. Inrichtingsmaatregelen t.b.v. zonering, voorkomen verkeerslachtoffers e.d.

Natura 2000
Op lange termijn (10 jaar na eerste voortplanting in een gebied) is het denkbaar (en juridisch gezien wellicht noodzakelijk) om in bestaande N2000 gebieden de wolf als doelsoort op te nemen, of eventueel nieuwe Natura 2000-gebieden voor de wolf aan te wijzen.

3. Wolfinclusief faunabeheer

Het voorstel is om bij het faunabeheer van grote hoefdieren in een vroeg stadium te anticiperen op de effecten van en voor de wolf.
De praktijkervaring op bijvoorbeeld de Veluwe leert dat het bestaande faunabeheer en de wolven prima samengaan zoals dat ook in veel herkomstgebieden in bijvoorbeeld Duitsland het geval is. Er zijn geen aanwijzingen voor verstoring van wolven door het faunabeheer. Dat neemt niet weg dat dit een aspect is wat nauwlettend moet worden gevolgd en wat ook bij de rechter ter discussie is gesteld. Naar verwachting zal over dit onderwerp voor de Nederlandse situatie jurisprudentie ontstaan die duidelijk zal maken welke mate van (wetenschappelijke) onderbouwing passend is om potentiële verstoring te duiden.
De in Nederland toegestane jachtmethoden zijn in principe niet verstorend, bijvoorbeeld drijfjachten op hoefdieren zijn hier niet toegestaan. Potentiële verstoring door verlies aan natuurlijk prooiaanbod is in de Nederlandse situatie in principe ook niet aan de orde. Het populatiebeheer bij grote hoefdieren vindt per definitie slechts plaats om wettelijk erkende belangen te beschermen. Die weging vindt plaats in faunabeheerplannen. Ontheffingen voor populatiebeheer bij hoefdieren worden slechts afgegeven als de duurzame instandhouding van deze prooidieren van de wolf kan worden gegarandeerd. Niet het afschot maar het bereiken van doelstanden danwel minimale standen van

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

de hoefdieren is daarbij leidend. Zo blijft altijd voldoende natuurlijk voedselaanbod voor de wolf beschikbaar. Dat betekent ook dat waar het aandeel van de wolf toeneemt, de bijdrage van de jager zal afnemen. De faunabeheereenheden hebben een belangrijke rol in het monitoren en bijsturen van deze effecten. Zij zijn daarvoor met de lokale wildbeheereenheden ook goed in positie. Doordat de aangesloten jagers en terreinbeheerders vanuit het hoefdierbeheer en/of monitoring een impressie hebben van de stand en het gedrag van de hoefdieren in het terrein, kunnen ze een belangrijke bron zijn voor deze monitoring.

Het voorstel is tevens om bij schade aan natuurbegrazers niet te escaleren.
M.b.t. natuurbegrazing is het uitgangspunt dat het hier om meer natuurlijk gehouden kuddedieren gaat die onderdeel vormen van het natuurbeheer ter plekke.

4. Handelingsprotocollen

Het wolvenplan biedt duidelijkheid over het handelingsperspectief. Dit wordt meer in detail uitgewerkt in een viertal handelingsprotocollen.
Het bieden van een handelingsperspectief staat hoog op de maatschappelijke agenda. Het is mede vanwege praktische uitvoering van belang de kaders hiervoor helder aan te geven in het wolvenplan. Deze kaders worden uitgewerkt in vier handelingsprotocollen. Te weten:

1. Handelingsprotocol 'Wolf en mens'
2. Handelingsprotocol 'Wolf en hond
3. Handelingsprotocol 'Wolf en vee
4. Handelingsprotocol 'Overige situaties'

Het voorstel is in de handelingsprotollen op generieke wijze invulling te geven aan de te ondernemen stappen en afwegingen. De invulling kan hierdoor maatwerk zijn en situatie specifiek worden vormgegeven.
De juridische analyse geeft aan dat situatie afhankelijk naar afwegingen dient te worden gezocht. Het is daarom op voorhand niet nodig heel specifiek grenzen aan criteria te stellen. GS kunnen hierbinnen een afweging maken. Het voornemen is in bepaalde situaties protocollen mogelijk ook voor de goudjakhals te laten gelden.

5. Internationale beleidsafstemming

De inzet vanuit Nederland is om te komen tot internationale beleidsafstemming bij voorkeur in de vorm van een internationaal wolven management plan.
Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-)populaties geeft zicht op de staat van instandhouding en biedt wellicht op termijn mogelijkheden voor een meer op elkaar afgestemde bescherming en beheer (population level management).

De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, mede omdat zij migreren over de landsgrenzen heen, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven.

De Richtsnoeren van de EU inzake de bescherming van diersoorten van de Habitatrichtlijn erkennen dat binnen de meeste lidstaten zelf veelal geen gunstige staat van instandhouding kan worden bereikt. Dit betekent dat voor wolvenbeheer uit een grensoverschrijdend managementplan moet blijken wat onder een gunstige staat van instandhouding van de betrokken populatie wordt verstaan. Tevens moet daarin worden aangegeven welke maatregelen door elk deelnemend land worden ondernomen om deze staat van instandhouding te bereiken of te behouden. Internationaal populatiemanagement is een randvoorwaarde voor zowel het actief als passief beheer van de populaties wolven.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Op (inter-)nationaal niveau wordt door het ministerie van LNV de samenwerking gezocht met de Duitse nationale overheid met de intentie om te komen tot een internationaal management plan voor de gedeelde wolvenpopulatie. Hierbij wordt bekeken of ook met andere landen, zoals België en Polen, samengewerkt kan worden. Dit plan zou een nuttige basis kunnen worden die bijdraagt aan het gevraagde perspectief met betrekking tot bescherming en beheer van de wolf.
Naast de samenwerking op nationaal niveau wordt er door diverse provincies op regionaal niveau samengewerkt met Duitse deelstaten en in Benelux-verband.

6. Leefgebieden wolf

Het voorstel is dat het aanwijzen van beleidsmatig begrensde leefgebieden voor de wolf te handhaven zoals het al is.

Het gaat hierbij om begrenzing van gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven, al dan niet incidenteel maar regelmatig te verwachten is. Oftewel dit behoeft zich niet te beperken tot vestigingsgebieden. De leefgebiedsbegrenzing heeft vooral instrumentele betekenis en dient in de praktijk ook ter begrenzing van het gebied waarin subsidies voor preventie kunnen gelden.

Met het vaststellen van begrenzingen van de leefgebieden wordt nadrukkelijk niet beoogd om vooruit te lopen op de eventuele toekomstige aanwijzing van Natura2000 gebieden voor de wolf.

Begrenzing van andere typen gebieden is niet mogelijk en wordt om die reden dan ook niet voorgesteld.
In het verlengde van het huidige wolvenplan blijft het vanwege de instrumentele betekenis nuttig om 'leefgebieden wolf' te begrenzen. Het aanwijzen van 'no go-area's/nulstand gebieden is juridisch niet toegestaan. Dit beleid blijft zoals het is. Het aanwijzen van corridors of hotspots voor wolven is ruimtelijk niet uitvoerbaar. Mede gelet op de beoogde 'calamiteitenregeling' vervalt de instrumentele betekenis hiervan ook (zie aldaar).

Leefgebieden wolf
Conform het huidige wolvenplan kunnen provincies leefgebieden voor de wolf aanwijzen. Deze mogelijkheid ontstaat nadat gebleken is dat er zich minimaal 6 maanden sprake is van een gevestigde wolf. Dit zijn de gebieden waar een wolf zich permanent heeft gevestigd. Er zijn inmiddels (leef-)gebieden aangewezen in Gelderland, Noord-Brabant en Drenthe (zgn. risicogebied). Van veehouders in leefgebieden wordt verwacht dat zij op een aanval van wolven zijn voorbereid. Het wolvenplan gaat er vanuit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet.

Nieuw is dat het hierbij ook kan gaan om begrenzing van gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven, al dan niet incidenteel maar regelmatig voorzienbaar is.

Bij aanwijzing van een wolvengebied kiest de provincie er desgewenst voor om eventueel een subsidieregeling voor bijdrage aan de preventieve maatregelen open te stellen. Vuistregel was en blijft dat deze ten minste 3 jaar open staat maar provincies kunnen kiezen voor verlenging van deze periode als de omstandigheden daar aanleiding voor geven.

7. Calamiteitenregeling

Het voorstel is om een (kortlopende, tijdelijke) calamiteitenregeling mogelijk te maken.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Overal in Nederland kunnen zwervende wolven doortrekken, daar is inmiddels ervaring mee opgedaan. Vaak trekken deze zwervende wolven door naar gebieden die geschikt zijn als leefgebied. Voorbereiden op aanvallen door deze zwervende wolven is redelijkerwijs niet mogelijk en kan van dierhouders niet worden verlangd. De trefkans is immers klein en zwervende wolven kunnen op doortocht in korte tijd grote afstanden afleggen. Soms trekken zwervende wolven echter niet direct door en blijven enige tijd in een bepaald gebied rondhangen, mogelijk om te verkennen of er sprake is van geschikt leefgebied. In die gevallen voorziet de calamiteitenregeling in een tijdelijke openstelling van de subsidie om snel financieel te kunnen bijdragen aan maatregelen zonder dat daarvoor een aanwijzing als leefgebied aan de orde is.

Een calamiteitenregeling speelt in op het gevoel van urgentie en biedt een duurzame oplossing voor veehouders. Het kan daarmee aanvullend zijn op het door de provincie tijdelijk beschikbaar stellen van noodsets zoals flexnetten. De calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde of aangrenzende gemeenten, meer dan twee aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente(n) kunnen zeer tijdelijk (2 tot 4 weken) voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen.

Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt bij discretie van de provincie. Een calamiteitenregeling is bedoeld om veehouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk te voorspellen zijn. Wanneer wolvenaanvallen in een gebied regelmatig voorkomen, wordt van veehouders verwacht dat zij zelf maatregelen treffen.

8. Tegemoetkoming in schade

Het huidige wolvenplan gaat er van uit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet. Dat uitgangspunt blijft. Op dit moment wordt alle wolvenschade aan landbouwhuisdieren vergoed, dat geldt bij uitzondering ook voor hobbymatig gehouden schapen en geiten. Er geldt geen eigen risico en aan een tegemoetkoming worden geen voorwaarden gesteld met betrekking tot preventieve maatregelen. Hierin worden wijzigingen voorgesteld:

9. <u>Verlenging tegemoetkomingsregeling en invoering eigen bijdrage</u>

Voorstel is de subsidieregeling te kunnen verlengen maar de tegemoetkoming in de schade op termijn niet meer volledig uit te keren. We verlaten daarmee de in het huidige wolvenplan gekozen insteek om op termijn niets meer te vergoeden.
Het voorstel is na de 3 jaar in het leefgebied de tegemoetkoming naar redelijkheid en billijkheid te verlagen tot 60% van de schade. Dit is overeenkomend met ervaringen in de tegemoetkoming van faunaschade die voor de Raad van State stand heeft gehouden.

Met betrekking tot de tegemoetkoming in de schade geldt dat in de eerste drie jaar zonder wolfwerende voorwaarden een tegemoetkoming kan worden verleend. Nieuw is het voorstel dat na de eerste drie jaar alleen een tegemoetkoming (zonder eigen bijdrage) wordt verleend indien er sprake is van genormeerde wolfwerende maatregelen.

Buiten de begrensde leefgebieden geldt deze voorwaarde niet. Omdat men zich op zwervende wolven redelijkerwijs niet kan voorbereiden blijft de tegemoetkoming in de schade in die gevallen volledig overeind.

Daarbij moet worden opgemerkt dat de ervaring in bijvoorbeeld Nordrhein-Westfalen leert dat vanuit Europa kortere tegemoetkomingstermijnen kunnen worden vereist als alsnog een beroep wordt gedaan op Europees geld of een afwijking wordt gevraagd van het zonder nadere staatssteuntoetsing toegestane subsidiebedrag voor preventie van € 20.000 euro (deminimis).

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Het voorstel is om in leefgebieden na de eerste drie jaar van begrenzing van dit leefgebied preventieve maatregelen te vereisen om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen.
Om vee voor wolven te beschermen wordt een deugdelijk raster met stroom en/of inzet van een kuddebewakingshond vereist. Op de website van BIJ12 staat vermeld aan welke voorwaarden zo'n raster moet voldoen.

10. Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten

Het voorstel is om de tegemoetkoming in de schade ook bij particulieren voor alle landbouwhuisdieren te vergoeden.
Voorstel is om onder het nieuwe wolvenplan, naast schade aan hobbymatig gehouden schapen en geiten ook andere hobbylandbouwhoefdieren voor een tegemoetkoming in aanmerking komen bij predatie door wolven. Te denken valt aan shetlandpony's, alpaca's of damherten.

11. Vergoeding van directe kosten

Het huidige wolvenplan voorziet in vergoeding voor directe kosten, dit blijft zoals het is. Daarmee worden in het kader van de tegemoetkoming in de schade géén indirecte kosten, of zgn. vervolgschade vergoed. Dit is voortzetting van het huidige beleid.

Het huidige wolvenplan voorziet alleen in vergoeding voor directe kosten, daar komt geen verandering in. Onder directe kosten vallen:
- de waarde van de door wolf gedode dieren, incl. de door de dierenarts geëuthanaseerde dieren.

In tegenstelling tot algemeen geldend tegemoetkomingsbeleid voorziet 'de wolven regeling' in de volgende 'extra's' en worden deze ook als directe kosten gezien:
- de kosten van de dierenarts (tot maximaal de taxatiewaarde van het dier).
- de kosten van de afvoer gedode dieren (Rendac).
- de schade vanwege 'abortus' mits binnen twee weken bewijsbaar.
- de schade vanwege 'gederfde melkproductie' mits bewijsbaar aangetoond.

Er wordt géén tegemoetkoming verleend voor indirecte kosten zoals:
- herstel van omheiningen of ander zaken (uren en materialen).
- de tijd (arbeidsuren) die de veehouder kwijt is om de schade af te handelen.
- scannen t.b.v. drachtbepaling door dierenarts.
- overige kosten t.b.v. de schapen (bijv: aankoop, import, aanvoer, quarantaine e.d.).
- schade veroorzaakt door losgebroken schapen/dieren.

12. Inzet Kuddebewakingshonden

Op dit moment wordt ervaring opgedaan met de inzet van kuddebewakingshonden. Dit lijkt een nuttige aanvulling op de preventie in bepaalde situaties. Afhankelijk van de ervaringen wordt nader bezien hoe hiermee om te gaan in het kader van tegemoetkomingen en subsidieregelingen.

13. Beheervergoedingen

Het voorstel is om beheervergoedingen te ontwikkelen gericht op de compensatie van het extra werk en onderhoudskosten die wolfinclusieve landbouw en natuurbeheer met zich meebrengen. Dit dient nog nader te worden uitgewerkt in met de sector te ontwikkelen normbedragen en vervolgens door de Europese Commissie goed te keuren wolvenpakketten. Als het haalbaar blijkt is er dan straks sprake van pakketten voor natuurbeheer en voor agrarisch natuurbeheer. Hiermee kan arbeid, herstel en vervanging van wolfwerende maatregelen worden bekostigd.

Natuurbeheer
Deze regeling is bedoeld voor schaapskuddes die binnen het kader van natuurbeheer worden ingezet. Binnen een aangewezen wolf-leefgebied in de natuur moet het wolf inclusief hoeden en aanbesteden de norm zijn. Hierbij kan gedacht worden aan de inzet van kuddedewaakhonden en 's nachts veilig ophokken van de schapen. De rekening komt dan bij de eigenaar die daarvoor via het

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

SNL spoor een beheervergoeding en bijdrage voor gescheperde kuddes krijgt, in dit voorstel wordt die bijdrage herzien.

Agrarisch natuurbeheer
In het agrarisch buitengebied ligt het voor de hand aansluiting te zoeken met het Agrarisch natuurbeheer en het daarbinnen ontwikkelen van een pakket voor wolf inclusieve landbouw. Deelnemers kunnen duurzaam een vergoeding ontvangen voor te maken kosten om vee tegen aanvallen van wolven te beschermen. Dergelijke regeling vervangt mogelijk in dat geval de huidige subsidieregelingen in leefgebieden.

Complicerende factor is dat een bijdrage voor een wolvenpakket redelijkerwijs via het spoor van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid moet worden opgepakt. Brussel zal strenge eisen stellen aan de wijze van financieren. Zoals hierboven aangegeven kan dit ook gevolgen hebben voor bijvoorbeeld strengere voorwaarden aan de tegemoetkoming van schade. Vooralsnog lijkt er bij de sector geen draagvlak om hiervoor binnen het ANLb een verkenning te starten.

Of beide regelingen wenselijk zijn, de ligging van de aan te wijzen gebieden, de hoogte van de vergoeding en de voorwaarden die aan deelname worden gesteld zijn nog onderwerp van gesprek. Een wolvenpakket kan zich mogelijk negatief verhouden tot andere pakketten zoals weidevogelpakketten.

14. Technische preventie norm

Het voorstel is dat provincies blijven uitgaan van de '1.20m norm' als optimale wolfwering. Om verschillende redenen is het denkbaar dat er ook situaties zijn waarin '90 cm' kan worden geaccepteerd. Dit sluit beter aan bij de wens uit de praktijk en de situatie in de meeste Duitse deelstaten.
Dit heeft uiteraard consequenties voor de instrumentele aanpak (subsidie, tegemoetkoming) en voor de mogelijkheden voor het handelingsperspectief (onderbouwing derogatie):

Koppeling van technische wolfwerende norm aan subsidie, tegemoetkoming en handelingsperspectief:
Dit betekent het volgende:
- 'Norm 1.20' is optimaal en blijft zo, wordt gesubsidieerd (met eigen bijdrage) en biedt eventueel een mogelijkheid voor derogatie.
- Vanaf drie jaar na aanwijzing van een wolvenleefgebied wordt de voorwaarde dat alleen bij aanwezigheid '1.20 norm' een tegemoetkoming kan worden verleend. Oftewel alles wat niet als wolfwerend wordt beoordeeld komt (na de eerste drie jaar) niet meer voor een vergoeding in aanmerking.
- Norm '90 cm' is suboptimaal, mag en kan voor verplaatsbare gaasrasters in tijdelijke situaties, maar kan geen aanspraak doen op een eventuele subsidieregeling en geeft geen aanleiding voor een eventuele derogatie.
- Voor vaste rasters, draadrasters en nachtkralen blijft 1.20 de norm. Voor verplaatsbare gaasrasters is, mede uit arbotechnisch oogpunt, onder voorwaarden een praktisch meer werkbare hoogte van 90 cm acceptabel. Indien bij 90 cm er toch herhaaldelijk aanvallen plaatsvinden, dan wordt verwacht dat de dierhouder de preventieve maatregelen aanpast naar de normen van 1.20m. Zo niet dan wordt geen tegemoetkoming meer verleend.
- Buiten de begrensde wolvenleefgebieden blijft een tegemoetkoming in wolvenschade gewoon mogelijk ongeacht de evt. genomen maatregelen.

Deze hoofdlijn wordt nader uitgewerkt in het wolvenplan, de handelingsprotocollen en de technische normering.

15. Hybride wolven

Het voorstel is om hybridisatie van wolven in Nederland te voorkomen. Dat betekent dat hybriden uit de populatie zullen worden verwijderd ter bescherming van de inheemse fauna.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Nederland heeft een verantwoordelijkheid op te treden tegen hybride wolven, kruisingen tussen wolf en hond. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat er in Nederland hybride wolven rondlopen of dat dit te verwachten is. Als van een wolf wetenschappelijk is aangetoond, m.b.v. DNA-analyse, dat het om een hybride individu gaat, dan zal de provincie opdracht geven dat individu middels een aanwijzing te laten doden.

16. **Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang.**

Het voorstel is om bij een aangetroffen gewonde wolf door een deskundige de gezondheidstoestand te laten beoordelen. Alleen in het geval het betreffende dier terug kan naar de vrije natuur, zal een wolf worden opgevangen.

Bijv. indien evt. met geringe veterinaire ingrepen de wolf zichzelf kan herstellen wordt deze wolf ter plekke of in de omgeving achter gelaten. Indien de wolf dusdanig verwond is dat herstel niet mogelijk is en onnodige dierenleed voorkomen dient te worden wordt deze wolf, situatie afhankelijk gedood.

17. **Communicatie**

Vanuit de overheden zal onverminderd worden ingezet op informatieverstrekking en voorlichting over het 'samenleven met wolven'. De verwachting is dat dit veel en mogelijk meer inzet zal vragen, zowel vanuit BIJ12 als landelijk aanspreekpunt, als voor het provinciale beleid vanuit de afzonderlijke provincies. De communicatie van BIJ12 richt zich naast algemene voorlichting op de website op schade en monitoring. Provincies zijn verantwoordelijk voor de communicatie over het beleid rondom de wolf en over calamiteiten binnen de provincie. Uiteraard vindt er onderlinge afstemming plaats tussen BIJ12 en provincies.

Denk bij de communicatie aan het aanbieden van informatie via website(s) en woordvoering via (digitale) media, uitbrengen van tussenrapportages, nieuwsbrieven vanuit provinciale wolven-commissies, inzet van zgn. wolvenconsulenten, (mede) bijdragen aan voorlichtingsbijeenkomsten, praktijk demonstraties, e.d.

18. **Financiën**

De inzet voor het Wolvenplan 2022 vergt vanzelfsprekend inzet van mensen en middelen. Door toename van de wolvenpopulatie zullen kosten voor monitoring en schadeafhandeling en tegemoetkomingen naar verwachting blijven toenemen.
Bij de vaststelling van het Wolvenplan zal hiertoe een kostenplaatje worden meegegeven. Separaat ontvangt u een verkennend memo waarin een inschatting wordt gegeven. Zie agendapunt x.

Met opmerkingen [DK1]: svp invullen!

B. Kadernotitie Landelijk Overleg Wolf (zie bijlage 1)

Eind 2020 is het Landelijk Overleg Wolf (LOW) ingesteld, onder voorzitterschap van Pieter van Geel. Doel was om voor (landelijke opererende) stakeholders een gremium te creëren waarin zij meegenomen kunnen worden in de totstandkoming van het Interprovinciaal Wolvenplan 2022 en hen de mogelijkheid te geven provincies (cq provinciale bestuurders) hierin te adviseren, waarbij evident is dat uiteindelijk de provincies (cq provinciale bestuurders) besluiten hoe het plan er uit komt te zien.

Vanuit de voorzitter van het LOW, Pieter van Geel, komt het voorstel om aan hand van een voorzittersnotitie richting provinciale bestuurders aan te geven wat de wensen en verwachting van de stakeholders in het LOW zijn tav het Interprovinciaal Wolvenplan. De verwachting is dat een dergelijke voorzittersnotitie zal bijdragen aan een breder maatschappelijk draagvlak en helderheid zal bieden tav verwachtingen en de handelingsperspectieven bij/voor de stakeholders.

U wordt gevraagd hiervan kennis te nemen en deze voorzittersnotitie door te geleiden aan de BAC VP. NB: het is een notitie van de voorzitter van het LOW en is dus geen ambtelijke

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

notitie (en er wordt dus ook geen inhoudelijke reactie van de IPO-werkgroep natuurwetgeving op gevraagd).

Het voorstel is tevens te besluiten dat het LOW de looptijd van dit Wolvenplan blijft functioneren als adviesorgaan over het wolvenbeleid. Dit heeft uiteraard ook financiële consequenties.

Vanuit het LOW is de wens deze voorzitters-notitie bij u onder de aandacht te brengen.
Samenvattend wordt het volgende gesteld:

- De voorzitter, Pieter van Geel, van het Landelijk Overleg Wolf is gekomen met een samenhangend verhaal dat een kader wil meegeven voor het Wolvenplan 2022. Verbindend element is het draagvlak in de Nederlandse samenleving. Het besef is dat beschermen van landbouwhuisdieren ook betekent het beschermen van wolven en omgekeerd. Conflictarm samenleven moet haalbaar zijn.
- De voorzitter onderscheidt daarbij een drietal fases in de tijd die ieder een eigen tijdsbepaald beleidskader en handelingsperspectieven kunnen kennen. Het verzoek is in het Wolvenplan een concreet actieplan met tijdlijnen op te nemen voor de noodzakelijke stappen om tot het geschetste beleid in deze eindfase te komen.
- Het LOW wenst uitdrukkelijk advies uit te kunnen brengen over het *concept* Wolvenplan 2022.
- Het verzoek van het LOW is om de komende jaren door te gaan als landelijk wolven overleg verband waarin maatschappelijke organisaties elkaar ontmoeten.
- Tot slot geeft het LOW een aantal aandachtspunten mee

C. Planning

Processtappen m.b.t. memo beleidskeuzes:

IPO wgnw 17 februari memo beleidskeuzes
22 februari IPO wolvenwerkgroep
16 maart AAC VP memo beleidskeuzes
7 april BAC VP besluitvorming over memo beleidskeuzes

Processtappen m.b.t. besluitvorming Interprovinciaal Wolvenplan 2022:

Concept versie wolvenplan
22 maart Landelijk Overleg Wolf (LOW)
24 maart IPO wolvenwerkgroep

Eindversie Wolvenplan
19 april IPO Wolvenwerkgroep
PM stakeholderronde o.a. overige diverse partijen, LOW en Provinciale Staten

16 juni IPO wgnw
6 juli AAC VP
22 september BAC VP
4 oktober Landelijk Overleg Wolf (LOW)

Vaststelling Wolvenplan
13 oktober IPO-bestuur

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Werkt voor provincies

Informatiememo – Bijlage 3 – WWG 19 april 2022

Van	[redacted]
Afgestemd met	[redacted], [redacted], [redacted],
Aan	Leden IPO wolvenwerkgroep
C.c.	-
Datum	13 april 2022
Onderwerp	Voortgang Interprovinciaal wolvenplan 2022
Bijlage(n)	-

Ter inleiding
Naar aanleiding van de behandeling van het wolvenplan in de BACVP van 7 april jl. is het gewenst stil te staan bij het proces en de voortgang van het wolvenplan.

1. Ondanks de ambtelijke voorbereiding heeft hierover door de bestuurders geen besluitvorming plaatsgevonden. Dat vergt een evaluerende terugblik op het proces.

2. Vooruitkijkend dienen wij ons te beraden over welke gevolgen dit heeft voor de planning van dit proces evenals de communicatie ter voorbereiding van het wolvenplan.

3. Tevens zullen wij stil moeten staan bij de inhoudelijke aspecten van
a. het wolvenplan en
b. Interventieprotocol en de handelingsprotocollen

1. Betrokkenheid bestuurders en het proces
De BACVP is niet tot besluitvorming gekomen over de punten in de voorgelegde keuzenotitie. In ieder geval over het punt met betrekking tot het aanwijzen van wolvengebieden en het afbouwen van tegemoetkomingen in die gebieden is geen concensus bereikt, zie bijgevoegde terugkoppeling uit de BAC VP (bijlage 3.1). Onduidelijk is in hoeverre over de andere punten onenigheid bestaat. Andere knelpunten die aan de orde zijn gekomen hebben vooral betrekking op het proces en de afstemming met stakeholders. Kennelijk zijn deze knelpunten in het ambtelijke voortraject onvoldoende tot uitdrukking gekomen Het is daarmee nuttig terug te blikken hoe dit gegaan is en hoe dit te voorkomen is in de toekomst.

De indruk bestaat dat ook de gezamenlijke reactie vanuit de schapenhouders, LTO e.d naar de bestuurders mede heeft geleid tot de voltrokken aarzeling in de besluitvorming.

De BAC VP heeft aaggeven nauwer bij het procers betrokken te willen worden en heeft de bereidheid uitgesproken om een extra BAC VP bijeenkomst over dit onderwerp te agenderen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Gevolg is dat dit leidt/kan leiden tot vertraging in de voortgang. De vraag is tevens welke consequenties dit heeft voor de benodigde afstemming met de buitenwacht, zie hieronder.

1 De oproep aan elke provincie is om bij bestuurders na te gaan welke bespreekpunten vanuit uw provincie nu aan de orde gesteld dienen te worden. Het voorstel is om de keuzenotitie daarbij leidend te laten blijven. Voor meer inhoudelijke duiding, zie punt 3 en 4 hieronder.
2 Vervolgens is de oproep om na te gaan op welke wijze met respectievelijk de keuzenotitie, een concept wolvenplan en de concept handelingsprotocollen naar buiten getreden kan worden. Het uitgangspunt daarbij is dat het wolvenplan en de protocollen tov de keuzenotitie beleidsmatig geen nieuwe richtingen bevatten.

Aan de hand van de reacties op bovenstaande punten zal de planning en agendering van een extra BAC VP worden bepaald, op korte termijn (bijv. nog voor 19 mei). In afwachting van die BAC VP zal verder geen afstemming met stakeholders plaatsvinden.

2 Afstemming met stakeholders

De bestuurders hebben aangegeven meer bij het Interprovincial Wolvenplan betrokken te willen zijn. Tevens is aangegeven dat meer afstemming met stakeholders nodig is. Met name schapenhouders voelen zich onvoldoende gehoord in het proces. Daar was en is in voorzien. O.a. landelijke en provinciale wolvenoverleggen. Maar dit vergt mogelijk toch meer communciatieve aandacht dan tot nu was voorzien.

Op landelijk niveau (BIJ12/IPO) en op provinciaal niveau (elke afzonderlijke provincie) dient tot overleg gekomen te worden. Het idee hierachter is om landelijk aan te geven dat op provinciaaal niveau tot gesprekken over het wolvenbeleid wordt gekomen. Betrokken organisaties hebben veelal ook een landelijke component maar in essentie is het aan de provincies zelf nader te bepalen wie men denkt daarbij te betrekken. Deze gesprekken vinden in principe plaats naar aanleiding van de relevante passages uit het concept wolvenplan. Hierboven is reeds aandacht gevraagd voor de bestuurlijke afstemming die vooral over die passages plaats dient te vinden.

Daarbij valt te denken aan de volgende partijen/overheden en organsaties.

Landelijk
- LOW
- VNG
- Politie
- Rijkswaterstaat
- SWN
- FBE
- WENR, ZV, DWHC
- pm: ?

Provinciaal
- Provinciale staten
- Provinciale wolvencie’s
- FBE’s
- handhavers/toezichthouders
- valwildafhandelaren
- gemeenten/waterschap
- politie
- rijkswaterstaat
- wegbeheerders

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- natuurbeheerders
- pm:?

NB: De tegemoetkomingsregeling is op hoofdlijn in het wolvenplan verwoord. De uitwerking hiervan kan via LOW en provinciale wolvencie's. Dit zal ook binnen BIJ12 en met taxateurs worden besproken.

Separaat kunnen wij nog adviseren over het vanuit de landbouworganisaties gewenste gesprek met de vooriztter van de BACVP (zie agendapunt 4).

Beslispunt: wanneer en met welke (versie van stukken) kan externe communicaite plaatsvinden?

3a (Inter-)provinciale beleidsruimte
Er lijkt discussie over wat doen we interprovinciaal (gezamenlijk) en welke beleidsruimte is er per provincie. We streven met het Wolvenplan naar 'provinciale differentiatie binnen eenheid van beleid'.
Onder het huidige wolvenplan geldt het volgende:
- Alleen de afhandeling schade/tegemoetkoming is interproviciaal beleid. Uiteraard is het juridisch kader ook bindend voor elke provincie. Ook de uitvoering van de monitoring volgt het gezamenlijke monitoringsplan.
- Per provincie kan invulling worden gegeven aan begrenzing van wolvengebieden, uitvoering subsidie preventieve maatregelen, pilots, inzet wolvenconsulent, budget etc.

Beslispunt: De vraag mag worden gesteld of dit door ieder provincie ook zo ervaren wordt en dit een geaccpeteerd vertrekpunt is ? Anders gesteld op welke punten is provinciale beleidsruimte gewenst?

3b Opties tegemoetkomingsregeling
Een belangrijke keuze is hoe om te gaan met de uitbetaling van de tegemoetkomingsregeling.
- Er is voorzien in een onderscheid tussen wolvengebied en gebieden buiten deze begrenzing.

NB: buiten begrensd gebied wordt huidig beleid voortgezet.

Beslispunten/vragen voor binnen begrensd wolvengebied:
- Gaan we voorwaarden stellen aan de wolfwerendheid bij het betalen van een tegemoetkoming? Dit met het oog op stimulering inzet van preventieve maatregelen.
- Gaan we afbouwen met eigen risiko of blijven we 100% betalen?
- Doen we een evt. afbouw gefaseerd of niet.
- Hanteren we een uniforme fasering, of houden provincies de mogelijkheid om met verschillende versnellingen te werken (NB, de wens uit het LOW is om dit landelijk zoveel mogelijk uniform te houden).
- Tot welke hoogte worden tegemoetkomingen afgebouwd (tot 60%, 0%, …)??
- Tegemoetkomingsregeling: willen we toe naar mogelijkheden van betaling vooruitlopend op DNA resultaat, waardoor mogelijk snellere betaling/afhandeling.
- Praktische zaken: Uitvoerbaarheid, type en hoogte rasters ?

- *Afhankelijk van de uitkomst zal dit beslispunt nader geformuleerd gaan worden.*

3c. Overige beslispunten
Hoewel daarover niet of nauwelijks (bestuurlijk) gesproken lijkt is er tot nu toe ambtelijk overeenstemming aanwezig over de veelal ruimere mogelijkheden die daarbij geboden gaat worden.
- *Het voorstel is dan ook zijn dat we die lijnen voortzetten.*

Dit betreft de volgende punten:
- Het juridisch kader

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- Passieve en actieve soorten bescherming
- Wolfinclusief faunabeheer
- Handelingsprotocollen
- Internationale beleidsafstemming
- Leefgebieden wolf
- Calamiteitenregeling
- Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten
- Vergoeding van directe kosten
- Beheervergoedingen
- Technische preventie norm
- Hybride wolven
- Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang

4. Wolvenplan tekstdocument
Om tot een versie te komen die tot een eindconcept versie leidt zullen vanuit de Wolvenwerkgroep de puntjes op de i gezet moeten worden. Voorgesteld wordt het plan te bespreken naar aanleiding van de vragen en opmerkingen die in de kantlijn staan geplaatst.

Die versie is dan bedoeld om tzt ook extern mee te kunnen gaan. Vooropgesteld dat ieder in het werkdocument kan werken.

- Benoemen van laatste aandachtspunten. Afspreken wie laatste check voor welk hoofdstuk doet.

4. Interventieprotocol met de handelingsprotocollen
Om tot een versie te komen die tot een eindconcept versie leidt zullen vanuit de Wolvenwerkgroep de puntjes op de i gezet moeten worden. Die versie is dan bedoeld om ook extern mee te kunnen gaan. Vooropgesteld dat ieder in het werkdocument kan werken willen we nu wel komen tot laatste afspraken over eindbewerking.

- Benoemen laatste aandachtpunten. Afspreken wie laatste check voor welk protocol doet.

Ten behoeve van het extern communiceren:
Integraal delen met de omgeving.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3.2 Communicatie over actualisatie interprovinciaal wolvenplan, themanummer “Het Schaap”
Memo IPO Wolvenwerkgroep 19 april 2022

[redacted]

Tweede helft 2022 zal naar verwachting het Interprovinciale Wolvenplan worden vastgesteld. In het plan is een communicatiestrategie uitgeschreven. De wijze waarop over het nieuwe wolvenplan zelf zal worden gecommuniceerd moet nog worden uitgewerkt. In deze memo een concreet voorstel om gericht een grote doelgroep te benaderen die met preventie aan de slag kan.

Voorstel:

- **Kennis nemen van bijgevoegd voorstel;**
- **Gezamenlijk, via BIJ12 opdracht geven en financieel bijdragen aan de special voor een voorlopig geraamd bedrag van 20K;**
- **Een gelegenheidswerkgroepje op te zetten met deelneming vanuit BIJ12, 1 of 2 provincies/LNV, vakblad Het Schaap en Blaekend;**
- **De coördinatie van de door ons gewenste onderwerpen te laten verzorgen door Blaekend projectmanagement binnen de lopende overeenkomst van de provincie Gelderland.**

Achtergrond:

Het onderstaande initiatief is bedoeld om straks gericht en landsdekkend bekendheid te kunnen genereren aan de belangrijke doelgroep van schapenhouders over het nieuwe interprovinciale wolvenplan. Doel is vooral deze groep te informeren en vervolgens te enthousiasmeren om met preventie aan de slag te gaan. Dit is een onderwerp dat in meerdere provincies speelt dus vandaar het voorstel om het gezamenlijk op te pakken.

SPECIAL VAKBLAD HET SCHAAP

Het Schaap is het enige gespecialiseerde vakblad voor de schapenhouderij in Nederland en België. Het Schaap informeert o.a. over vaktechnische en bedrijfseconomische aspecten van de schapenhouderij, m.n. bedrijfsvoering, huisvesting, fokkerij, voeding, gezondheidszorg en markt- en prijsontwikkelingen. Het Schaap wordt gelezen door zowel professionele als hobbymatige schapenhouders.

Onder schapenhouders heeft Het Schaap het grootste bereik. [redacted] wil graag naar aanleiding van het nieuwe wolvenplan een special maken waarin hij de zaken rondom de wolf en preventiemaatregelen uitlicht. Door de oplage te verhogen kunnen alle schapenhouders bekend bij RVO eenmalig het blad ontvangen. Het blad – een bewaarexemplaar - kan na afloop ook worden ingezet als ‘brochure’. Het Schaap heeft dit in het verleden eerder gedaan bij uitbraak van ziektes in samenwerking met het Ministerie van LNV.

Context

Dit aanbod komt voort uit contacten van de Gelderse wolvencommissie met [redacted] en de meerwaarde die we zien in dit landelijke communicatiekanaal. Indien gewenst kan Blaekend hier een rol in spelen. Communicatie-uitvoering van BIJ12 en/of het LOW kan ook met [redacted] in contact worden gebracht.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Plus

- Groot bereik onder schapenhouders, oplage gaat naar 25.000 stuks
- Meeliften op kwaliteit/umfeld van Het Schaap
- Redactionele content. Zo'n 20 pagina's redactionele ruimte naast de vaste rubrieken en verhalen.
- In een kosten-baat analyse is een goedkoper alternatief met dit bereik lastig te realiseren (productie, redactie, handling & verzending)

Kostenindicatie

- 20.000 euro voor een verhoogde oplage van een bestaand nummer. Dit is een schatting van [redacted] gebaseerd op 25.000 stuks.
- Kosten voor een volledig eigen nummer liggen hoger.
- Excl. kosten om ook alle geitenhouders mee te nemen.
- Urenindicatie coördinatie redactionele content Blaekend: 22 uur per week voor 3 weken = 66 uur

Vakblad

- Verschijnt: 10 x per jaar
- Gedrukte oplage: 4.128 exemplaren (jan.-sept. 2020)
- Bereik: 9.400 lezers (abonnees en meelezers)
- Jaargang: 45
- Download een gratis inkijkexemplaar

Website hetschaap.nl

- Aantal paginaweergaves per maand: 21.297 (jan. t/m sept. 2020)
- Aantal unieke bezoekers per maand: 8.083 (jan. t/m sept. 2020)

Digitale nieuwsbrief

- Verschijningsfrequentie: 1 x per maand op een donderdag
- Aantal ontvangers per editie: 5.240 (okt. 2020)
- Openingspercentage per editie: 46% (okt. 2020)

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Planning en voorstel werkwijze Addendum en Interprovinciaal Wolvenplan

Inleiding
De BAC VP heeft op 1 december 2022 besloten meer tijd te nemen voor actualisatie van het interprovinciaal wolvenplan dan oorspronkelijk gepland. Voor de korte termijn zal er aan het bestaand wolvenplan een *addendum* toegevoegd worden. Voor de langere termijn vraagt de BAC VP om een aangepaste planning van een actualisatie van het wolvenplan waarmee in één keer een compleet wolvenplan vastgesteld wordt.

Naar aanleiding van ontwikkelingen en de ontstane maatschappelijke onrust in met namen Noord-Oost-Nederland heeft de BAC VP op 1 december 2022 gesproken over de wenselijkheid om op korte termijn te komen met een actualisatie van het interprovinciaal wolvenplan. De keuze betrof uitgaan van de oorspronkelijke planning, waarbij nog niet alle door de provincies gewenste elementen binnen de oorspronkelijke planning toegevoegd zouden kunnen worden, versus het idee om meer tijd te nemen om te komen tot een wel complete actualisatie. We hebben daarbij geconstateerd dat er sprake was een bestuurlijk vraagstuk, waarbij de hoofdvraag was welke bijstelling van het wolvenplan noodzakelijk werd geacht voor de situatie in de eigen provincie. De noodzaak van de nu voorgestelde toevoegingen werd daarbij wel door eenieder onderschreven.

De BAC VP bespreking heeft geresulteerd in:

- De BAC VP wil de gewenste toevoegingen t.o.v. het huidige wolvenplan (zoals vastgesteld in 2019) vaststellen als *addendum* t.o.v. dit huidige wolvenplan, volgens de oorspronkelijke planning;
- De term actualisatie wordt bewaard voor een volgende ronde waarbij de ambitie is om in één keer een dan compleet en geactualiseerd wolvenplan (‘met alles erop en eraan’) vast te stellen, dat zal (ruim) na de verkiezingen zijn;
- Daartoe wil de BAC VP een planning ontvangen wanneer het vorige punt gerealiseerd kan worden en wat dan de nieuw toegevoegde elementen zijn;
- Er is geen draagvlak voor een gezamenlijke IPO-brief namens alle provincies aan de Minister om in Brussel te pleiten voor aanpassing beschermingsregime wolf dus een dergelijke gezamenlijke IPO-brief komt er niet;

Communicatie
Het LOW is over de stand van zaken mondeling geïnformeerd in haar vergadering van 13 december.

In de Tussenrapportage is het volgende gemeld:
Wolvenplan komt later
Met het oog op de recente ontwikkelingen en de maatschappelijke signalen nemen de samenwerkende provincies meer tijd voor de actualisatie van het interprovinciaal wolvenplan. De afspraken uit het oude wolvenplan blijven van kracht.

Communicatie over het addendum volgt later als dit begin volgend jaar aan de orde is.

Voorstel
Ter invulling van deze besluitvorming ligt het volgende voor in deze wolvenwerkgroep:
1. **Te besluiten over de inhoud(-sopgave) van het Addendum (zie deze bijlage 3.1)**
2. **Te bepalen welke nieuwe punten in het wolvenplan worden toegevoegd waarvoor deels nader onderzoek nodig is. (zie deze bijlage 3.1)**
3. **Te spreken over de aangepaste (concept)planning (zie bijlage 3.2)**

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Addendum

Naar aanleiding van de BAC VP bespreking op 1 december is besloten op een Addendum uit te brengen op het Interprovinciaal Wolvenplan 2019 waarin de toevoegingen op het wolvenbeleid staan verwoord. Tegelijkertijd is bepaald om tot een nieuw wolvenplan te komen zodra een aantal nader te analyseren punten en onderzoeken zijn afgerond. Een nieuw Wolvenplan zal dan eind 2023 kunnen worden vastgesteld.

Het addendum zal conform planning op 13 april in de BACVP worden behandeld. Dat houdt in dat het addendum 15 maart voorligt in de AAC VP en 18 februari in de werkgroep IPO-natuurwetgeving.
Op 19 januari in de WWG.

Korte termijn planning

13 december LOW -> mondeling mededeling stand van zaken
14 dec AAC VP –> mondelinge presentatie
20 dec WWG –> bespreking van deze notitie cs.
26 januari BAC VP -> uitgewerkt memo ter informatie: inhoudsopgave addendum en toevoegingen wolvenplan met planning wolvenplan.

Planning Addendum

Datum	**Activiteit**
12 januari	Aanleveren stukken
19 januari	**IPO Wolvenwerkgroep**
2 februari	**LOW voor advisering**
9 februari	Aanleveren stukken
16 februari	IPO werkgroep natuurwetgeving
28 februari	Aanleveren stukken
15 maart	**AAC VP**
22 maart	Aanleveren stukken
13 april	**BAC VP**

Inhoudsopgave Addendum bij Wolvenplan 2019

Onderstaande onderwerpen kunnen in het Addendum worden opgenomen. Dat betekent dat het huidige Interprovinciale Wolvenplan van kracht blijft, maar op onderstaande punten wijzigingen meekrijgt die het betreffende oude beleid zal vervangen.

Inleiding

Het addendum bevat toevoegingen op het wolvenbeleid zoals dit is vastgelegd in het Interprovinciaal Wolvenplan 2019 en zal ingaan op subsidieregeling preventieve maatregelen, de tegemoetkomingsregeling en de handelingsprotocollen.

Subsidieregeling preventieve maatregelen

1. Verruiming begrenzing van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.

Elke provincie kan zelf subsidiegebieden begrenzen. Het gaat om gebieden waar wolven zich gevestigd hebben (6 maand beleidsuitgangspunt blijft) en/of veelvuldig voorkomen (nieuw).

2. Verruiming van diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen

Elke provincie kan zelf bepalen of dit alleen voor schapen/geiten geldt of ook voor andere (incl. hobbymatig gehouden) hoefdieren. Kan dan bijv. ook voor andere hoefdieren: runderen, paarden, etc.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3. Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen
Er komt een interprovinciaal vastgestelde financiële normering voor de subsidieregeling preventieve maatregelen. Idem m.b.t. de technische normen (dat was er feitelijk al).

Tegemoetkomingsregeling
4. Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren.
Dat betekent dat zowel bedrijfsmatige als hobbymatige hoefdieren voor een tegemoetkoming in aanmerking zullen komen.
Beslispunt: voorstel is om ook al kuddebeschermingshonden en hoedhonden hierin mee te nemen.

5. Fasering en voorwaardelijkheid van tegemoetkomingsregeling in preventie subsidiegebied
Elk provincie kan zelf bepalen of de tegemoetkoming in gebieden waar wolven aanwezig zijn en/of veelvuldig voorkomen al dan niet gefaseerd 9kan dus ook in één keer) wordt afgebouwd en dus een bepaald (overgangs-) periode een eigen bijdrage wordt gevraagd en waarna géén tegemoetkoming meer wordt betaald voor onbeschermde dieren. NB: dit geldt alleen binnen de preventie subsidiegebieden. Daarbuiten geldt dat onvoorwaardelijk een tegemoetkoming mogelijk is indien wolf de schade heeft veroorzaakt.

Beslispunt: versnelling schadeafhandelingproces. Nog even los van de oplossing, kunnen we dit nu al doorvoeren en zo ja hoe dan? Uitbetalen voordat DNA-uitslag er is? Voorschot betalen? Terugvorderingsregeling indien geen wolf? Dat soort vragen zullen dan nog moeten ingevuld. Opgemerkt zij dat vanuit Drenthe deze wens al is meegegeven en op dit moment wordt uitgewerkt.

Beslispunt: nemen we de rasters van 0,90 en 1.05 wel of niet mee, bij de nieuwe regels? Voorstel is om indien akkoord dit te doen nadat twee aanvallen zijn geweest niet meer te accepteren en de eis te stellen dat 1.20 etc. de norm moet worden.

Beslispunt: Goudjakhals gelijk benoemen als diersoort waarvoor tegemoetkoming wordt betaald. Conform regels wolvenschade.

Handelingsprotocollen
6. Handelingsprotocollen
De handelingsprotocollen voor aangereden wolf, wolf-mens en wolf- hond worden in vernieuwde versie uitgebracht.
NB: handelingsprocotol wolf-vee blijft zoals die is; nieuw versie volgt bij nieuwe wolvenplan.
Beslispunt: (Hoe) doen we dit wel of niet?

7. Aanpassing van beleidsregels (actie per provincie uit te voeren)
Afhankelijk van de provinciaal te maken beleidskeuzes dienen de provinciale beleidsregels te worden aangepast. Met name is dit het geval als het door de provincie vast te stellen beleid leidt tot andere toepassing van de tegemoetkomingsregeling en de taxatierichtlijn wolvenschade.
Bijvoorbeeld in het geval van:
Het stellen van voorwaarden of beperkingen aan de tegemoetkoming
Het wijzigen van de in aanmerking komende diersoorten bij de tegemoetkoming

NB: Vanaf januari 2023 gaat een nieuwe Taxatierichtlijn Wolvenschade gelden.

Onderwerpen nieuwe wolvenplan
Het vormgeven van het nieuwe wolvenbeleid vergt door de recente ontwikkelingen en de daaruit voortkomende vragen meer tijd. In ieder geval zal dit nieuwe wolvenplan ingaan op een aantal nu reeds geagendeerde onderwerpen:

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

1. Rol van gemeentes
Nadere uitwerking wordt gegeven aan de rol, bevoegdheden en communicatie van gemeentes i.v.m. de openbare veiligheid en maatschappelijke onrust. Dit kan plaatsvinden in samenwerking met de VNG. Er is een wens om te komen tot een 'draaiboek' voor burgemeesters/gemeentes.

2. Communicatieplan
Verdere invulling zal plaatsvinden van de communicatiestrategie en bijbehorende middelen.
Het gaat daarbij op beleidscommunicatie, communicatie over schade, monitoring en preventie, publiekscommunicatie en ecologische communicatie. De aanzet is hiervoor gemaakt in het communicatieoverleg tussen de overheden (provincies, LNV, VNG).

3. Juridische aspecten
Een verduidelijking Juridische aspecten voor verruiming van de evt. mogelijkheden beheer. Mede n.a.v. onderzoek provincie Drenthe. In samenhang met de uitkomsten van evt. (internationale) discussies over de beschermingsstatus van de wolf. Dit in afwachting van de uitkomsten.

4. Internationaal wolvenplan
Mede op initiatief van LNV worden de mogelijkheden voor internationale samenwerking nader uitgewerkt.

5. Onderzoeksresultaten
De onderzoeksuitkomsten van onderstaande onderzoeken zullen in het nieuwe wolvenplan worden verwerkt.

a. Habitatsgeschiktheidsonderzoek
Habitatsgeschiktheidanalyse voor Nederland. Invulling nog *pm* op basis van eerder voorstel.

b. Populatie ontwikkeling en samenstelling
Deze onderzoeken zullen meer zicht moeten bieden op de landschapsecologische aspecten van de verspreiding en de ontwikkeling van wolven in Nederland. Daarbij wordt vanuit internationaal perspectief gekeken naar samenhang met de ontwikkeling en de verspreiding van de wolvenpopulaties in Europa. Ook dit wordt nog nader vormgegeven.

c. Analyse van predatie op runderen en paarden en de preventie daarvan.
Dit onderzoek zal zicht bieden op hoe elders de predatie op grote hoefdieren plaatsvindt en welke preventieve maatregelen daarvoor denkbaar zijn. Het is van belang hierbij buitenlandse ervaringen bij te betrekken.

6. Wolvendialoog
Afhankelijk van de voortgang van de op verzoek van LNV en door de Raad voor DierAangelegenheden (RDA) beoogde 'wolvendialoog' is het denkbaar dat ook mogelijke (tussentijdse) uitkomsten hiervan in het nieuwe wolvenplan kunnen worden verwerkt. In afwachting van de acties die in dat kader zullen worden genomen.

7. Nadere uitwerking van de handelingsrichtlijnen
Richtlijnen over hoe te handelen in probleemsituaties en bij probleemwolven zijn essentieel. De wens is te komen tot een goed uitgewerkte set van richtlijnen waardoor protocollen en escalatieladders helder zijn. Dit geldt in ieder geval voor het handelingsprotocol wolf-vee.

8. Overige punten

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Beslispunt: dit is wel voorzien in het concept wolvenplan, dus de vraag is of wij niet of wel al aankondigen dat we daar verder op terug komen in het nieuwe wolvenplan.
Verkenning wolf inclusieve pakketten -> opdracht in IPO verband uitzetten
Discussie directe en indirecte kosten -> zie hierboven in meenemen?

Communicatie
Het voorstel is om de concepten van Addendum en het Wolvenplan te delen met het LOW nog voorafgaand aan de besluitvorming in de BACVP.
Op het moment dat addendum verschijnt volgen ook communicatie acties vanuit het IPO.

Planning actualisatie Wolvenplan
In april 2023 verschijnt er een Addendum op het Interprovinciaal wolvenplan.

Planning Wolvenplan

- In september/oktober kan de Wolvenwerkgroep en de IPO werkgroep nwg het concept wolvenplan bespreken.
- In november 2023 kan de AAC VP het Wolvenplan bespreken.
- In november 2023 wordt het nieuwe wolvenplan besproken in het LOW de BAC VP zal over het eindconcept worden geïnformeerd, maar deze versie is dan al wel gedeeld met het LOW.
- Vaststelling nieuw wolvenplan kan dan plaatsvinden in de BAC VP van december 2023.
- Vaststelling Wolvenplan in IPO bestuur: p.m. (op dit moment gen datum bekend)

Toelichting
Vanaf begin 2023 worden er een aantal onderzoeksopdrachten uitgezet, deze zullen naar verwachting pas (afhankelijk van de omvang) in de tweede helft of derde kwartaal van 2023 tot resultaten leiden.

In uiterlijk het derde kwartaal wordt begonnen met het afschrijven van een nieuw wolvenplan (kan ook al eerder worden voortgewerkt aan aanpassing van al nu voorliggend concept). Het verwerken van de uit de consultatieronde opgehaalde opvattingen kan ook reeds hebben plaatsgevonden.

In het derde kwartaal wordt voorzien in een informatie sessie voor de (nieuwe) bestuurders over het Wolvendossier. Deze bijeenkomst kan ook worden benut voor een verkenning van de bestuurlijke keuze voor het nieuwe wolvenbeleid.

Vaststelling door de provincies eind 2023 kan, tenzij onderweg weer nieuwe ontwikkelingen langskomen en/of vertraging in onderzoeksresultaten ontstaan, die nieuwe toevoegingen wenselijk zouden maken of, door ontbreken resultaten tot uitstel moeten leiden. Dit risico is nu niet geheel in te schatten, maar doel blijft, met voornoemd voorbehoud, om in december 2023 het nieuwe Wolvenplan in de BAC VP te hebben.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Reactie Dierenbescherming op Concept Interprovinciale Wolvenplan 2022 en de Concept Interventierichtlijn probleemsituaties wolf

Positief is het uitgangspunt van dit nieuwe concept Interprovinciale Wolvenplan, dat het vanuit de huidige situatie de weg wil schetsen naar duurzaam samenleven met de wolf. Daarom goed om het plan uit 2019 te actualiseren op basis van inmiddels opgedane ervaringen, ook omdat we reeds in een andere fase zitten, met gevestigde en zich voortplantende wolven.

- Wat betreft **wolvengebieden:** goed om de criteria voor wolvenleefgebieden ruimer te nemen en niet te beperken tot gebieden waar wolven zich gevestigd hebben, maar dat er ook in gebieden waarbinnen de aanwezigheid van wolven, incidenteel maar regelmatig te verwachten is, tot subsidiëring van preventieve maatregelen over kan worden gegaan. Echter zou het vaststellen van deze gebiedsbegrenzing naar inzicht van de Dierenbescherming in interprovinciaal overleg moeten worden vastgesteld (volgens eenduidige criteria), en zouden in alle provincies ook dezelfde subsidieregelingen en –voorwaarden dienen te gelden. Daarbij zouden zowel het nemen van preventieve maatregelen als het subsidiëren daarvan niet vrijblijvend mogen zijn (dus niet: 'desgewenst'). Daarmee bescherm je immers zowel schapen en ander kleinvee, als kleinveehouders, als wolven. Over het beleid daaromtrent zouden dan ook interprovinciaal afspraken moeten worden gemaakt.

  Uiteraard zijn het aanwijzen van 'no go-area's, nulstandgebieden en populatiebeheer niet ter sprake en juridisch niet toegestaan voor de terecht strikt beschermde wolf, die als toppredator een unieke positie heeft in en voor het ecosysteem, die zich in grote delen van Europa nog maar net aan het herstellen is van eerdere uitroeiing, en die dus ook geen gunstige staat van instandhouding heeft.

- Wat betreft **subsidie preventieve maatregelen:** zo'n subsidieregeling voor preventieve maatregelen zou wat betreft de Dierenbescherming niet 'desgewenst' maar in alle provincies opengesteld dienen te worden. Daarbij zou *het nemen van preventieve maatregelen van het begin af aan als voorwaarde* moeten worden gesteld om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen (niet stapsgewijs en facultatief, maar zo snel als redelijkerwijs mogelijk; er zijn inmiddels enkele jaren verstreken na terugkeer, vestiging en voortplanting wolf). In de optiek van de Dierenbescherming is er dus geen behoefte aan meer flexibiliteit en zou er *voor schade aan onbeschermd vee binnen de leefgebieden geen tegemoetkoming* beschikbaar moeten worden gesteld. Tegemoetkomingen in schade zonder voorwaarden vooraf ten aanzien van preventieve maatregelen zijn niet bevorderlijk voor het nemen van zulke maatregelen. Dit gaat dan ten koste van de bescherming van schapen, ander kleinvee en wolven. Door de onnodige schade aan schapen en ander kleinvee die dan kan optreden, ondermijn je het maatschappelijk draagvlak voor de wolf ook weer onnodig, bovendien riskeer je dat de betreffende wolven zich juist conditioneren op kleinvee. Al met al werkt het dus ondermijnend voor de beleidsdoelstellingen.

- **Onmiddellijke invoering voorwaardelijke tegemoetkomingsregeling:** het tegemoetkomingsbeleid in schade zou wat de Dierenbescherming betreft dus niet voortgezet moeten worden, maar zou interprovinciaal omgezet moeten worden in het niet meer vergoeden van de schade indien sprake is van onbeschermde dieren. En in geval dat er

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

adequate wolfwerende maatregelen zijn genomen en er toch schade optreedt zou er in álle provincies wél een volledige en realistische tegemoetkoming betaald moeten worden.

Zodra de aanwezigheid van wolven in deze gebieden bekend is, kunnen dierhouders immers preventieve maatregelen nemen, met provinciale subsidieregelingen. Waarom zouden zij jaren nodig hebben om het nemen van adequate werende maatregelen voor te bereiden? Zorg voor goede voorlichting en ondersteuning. Dierhouders hebben een zorgplicht voor hun dieren en zouden preventief en volgens de wet in het belang van hun dieren moeten handelen. De nu geboden termijnen zijn juist níet stimulerend voor de inzet van preventieve maatregelen. Een rem op preventieve maatregelen staat duurzaam samenleven met wolven eerder in de weg. Gezien de verreikende consequenties voor wolven, bescherming van ons vee en de samenleving is eigen verantwoordelijkheid hier niet op zijn plaats, maar is er sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid, en daarom is een *level playing field* ook op zijn plaats.

Prima om (1) in alle provincies (buiten de begrensde wolvengebieden) een tegemoetkoming voor wolvenschade te geven voor onverwachte wolvenschade (door zwervende wolven), zonder voorwaarden m.b.t. aanwezigheid wolfwerende maatregelen.

Binnen de interprovinciaal overeen te komen wolvengebieden echter (2) - waar de aanwezigheid van een wolf bekend is en niet meer onverwacht – moeten subsidies zijn om preventieve maatregelen te nemen, en zodra die subsidies beschikbaar zijn (in combinatie met goede voorlichting en ondersteuning), moeten vanaf dan adequate preventieve maatregelen in álle provincies voorwaardelijk zijn voor een volledige tegemoetkoming bij schade. Tegemoetkomingen in schade aan dieren die niet adequaat wolfwerend beschermd zijn (ondanks subsidies en voorlichting/advisering) dienen op zo kort mogelijke termijn in zijn geheel niet meer uitgekeerd te worden.

De Dierenbescherming wijst het voorstel voor stapsgewijze invoering van een eigen risico dus af. Bovendien is een landelijke insteek een vereiste om te komen tot duurzaam samenleven met de wolf. Variaties tussen de tegemoetkomingsregelingen van de verschillende provincies is in het kleine Nederland niet nodig en zorgt alleen maar voor onduidelijkheid, vertraging en oneerlijke ‘concurrentie’.

- **Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdieren:** het is inderdaad in het belang van het beschermen van wolven, en van alle gehouden dieren, dat de tegemoetkomingsregeling voor wolvenschade (inclusief subsidie voor werende maatregelen) in álle provincies niet alleen van toepassing wordt verklaard op bedrijfsmatig gehouden dieren maar óók op álle hobbymatig gehouden schapen, geiten en andere hoefdieren, zoals pony’s, alpaca’s en damherten. Dit is tevens bevorderlijk voor de conditionering van wolven, én voor het draagvlak voor de wolf in de samenleving.

- V**.**w.b. **directe en indirecte schade**; voor de in Nederland gehouden schapen is er ook sprake van gederfde vleesproductie. Deze zou ook in aanmerking moeten komen wil men realistisch vergoeden.

- **Verkenning ‘wolfinclusieve’ pakketten:** Voor zowel de reguliere schapenhouderij als voor schaapskuddes die voor natuurbeheer worden ingezet, zouden in een door álle provincies overeen te komen regeling ook in alle provincies beheerpakketten aangeboden moeten worden, binnen de kaders van het subsidiestelsel natuur en landschap. Dit kan tegemoetkomen aan de wens om meer (in-)directe kosten te kunnen vergoeden, zoals

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

onderhoud en vervanging. En dit is dus bevorderlijk voor conflictarm samenleven met de wolf, wat een interprovinciaal belang en beleidsdoelstelling is.

- **Versnelling schade afhandeling:** indien de afhandeling van de schade en de betaling van de tegemoetkoming kan worden versneld, dient dit ook in alle provincies te gebeuren.

- **Calamiteitenregeling:** een interprovinciaal overeen te komen calamiteitenregeling die het mogelijk maakt snel subsidies beschikbaar te stellen voor veehouders om beschermende maatregelen te treffen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk te voorspellen zijn, is zeker raadzaam, voor alle provincies. Want dit stimuleert inderdaad de inzet van preventieve maatregelen. Hier verdient het nog wel de aandacht hoe eventuele stakeholders in het gebied op de hoogte geraken van de aanwezigheid van een wolf in hun gebied. Aangezien al het vee op een UBN wordt gehouden en geregistreerd is bij RVO, verdient het wellicht de aandacht om te onderzoeken hoe RVO dierhouders, in geval van een calamiteit met wolven, tijdig kan informeren.

- **Technische normering:** een effectief wolfwerend raster moet ten minste 1.20 m hoog zijn. Deze norm dient in de wolvengebieden voorwaarde te zijn en blijven voor subsidie preventie, tegemoetkoming schade en handelingsperspectief in alle provincies. Voor arbotechnische problemen met verplaatsbare rasters zouden andere oplossingen mogelijk moeten zijn, bv om verplaatsing ervan te vergemakkelijken. Wellicht kan uitbreiding van het Wolf Fencing Team middels betrokken burgers gestimuleerd worden. Buiten wolvengebieden is wellicht meer flexibiliteit mogelijk met hoogte, maar als daar dan toch *herhaaldelijk* aanvallen plaatsvinden, dan blijkt dit toch wolvengebied!

  Dat buiten de begrensde wolvengebieden een tegemoetkoming in wolvenschade mogelijk blijft bij een eerste en eenmalige aanval ongeacht de evt. genomen maatregelen is redelijk.

- **Goudjakhals:** prima om voor de goudjakhals eenzelfde beleidslijn te hanteren als voor wolf. Fijn dat deze proactief wordt meegenomen.

- **Het juridisch kader:** het is een gegeven dat de wolf een in Nederland strikt beschermde inheemse diersoort is. In de Wet natuurbescherming (straks: Omgevingswet) zijn verbodsbepalingen opgenomen, waardoor opzettelijk vangen, doden of verstoren van wolven of het opzettelijk vernielen of beschadigen van verblijfplaatsen niet is toegestaan. Provincies zouden hierop uitzondering kunnen maken (ontheffing/vergunning verlenen) op basis van 1) een in de wet genoemd belang, 2) indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat en 3) de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Op dit moment is de gunstige staat van instandhouding niet gewaarborgd, en alle mogelijke ‘bevredigende oplossingen’ (effectieve preventieve wolfwerende maatregelen) moeten eerst nog worden toegepast. Om die reden kunnen wolfwerende maatregelen ook niet vrijblijvend zijn.

- Populatiebeheer is niet ter sprake bij een soort die geen gunstige staat van instandhouding heeft. Generiek beheer is voor de Dierenbescherming nooit een doel op zich.

- V.w.b. de wolf en faunabeheer; het faunabeheer dient in een wolvengebied aangepast te worden op zo’n manier dat de wolf zijn rol als toppredator en het effect hiervan op het ecosysteem ook tot uiting kan komen. Als WBE’s deze zaken moeten monitoren laten we dan leren van de situatie rondom de wildlijst en nu eerst met stakeholders in kaart brengen hoe

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

monitoring op een eenduidige en onafhankelijke manier kan plaatsvinden en daar bijbehorende telprotocollen/monitoringsprotocollen voor opstellen..

- Als je de staat van instandhouding van de wolvenpopulatie op internationaal grensoverschrijdend Europees niveau wilt gaan bezien, ligt het niet voor de hand het beleid binnen Nederland te gaan variëren per provincie. Dit is wat de Dierenbescherming betreft ook niet wenselijk.

- Terecht kan er alleen met de grootste terughoudendheid worden ingegrepen binnen de hier boven genoemde strikte juridische kaders vanuit de Wet natuurbescherming/Omgevingswet. Daarbij dient een weloverwogen afweging gemaakt te worden tussen het belang en de noodzaak om in te grijpen, daarin meenemende de oorzaak en het gevolg.

- **Uitgangspunt** zou moeten zijn dat de **wettelijke bescherming hand in hand gaat met het beperken van overlast en schade van de wolf door vereiste toepassing van alle mogelijke effectieve werende maatregelen.** Vandaar dat vrijblijvendheid hierin niet op zijn plaats is. De door provincies genoemde 'balans' suggereert dat de bescherming van de wolf altijd ten koste zou gaan van het beperken van overlast en schade door de wolf, wat zeker niet het geval is.

- Uitgangspunt moet wat de Dierenbescherming betreft ook zijn en blijven: conflictarm samenleven met de wolf bevorderen (vanuit principe: wolven beschermen is schapen en andere gehouden hoefdieren beschermen, en vice versa).

- Daarbij kan dan in uitzonderingsgevallen indien aantoonbaar onvermijdelijk een specifiek individu uit de populatie genomen worden. Onze vraag hierbij is nog in hoeverre dit soort wolven gevangen, gezenderd en verplaatst kunnen worden naar gebieden die nog niet bezet worden door een wolf, en waar voldoende wilde hoefdieren aanwezig zijn. Daarnaast vinden we als Dierenbescherming dat in de aantoonbaarheid ook de aantoonbaarheid van oorzaak en gevolg meegenomen moet worden; heeft de mens hier de oorzaak in of niet, door gebieden te betreden die niet mogen, of komt de wolf inderdaad te dicht in de buurt, maar om welke reden? En als een wolf zijn territorium verdedigt waar een mens toch al iet hoorde te komen, dan betekent dat niet gelijk dat deze wolf agressief is en blijft naar mensen.

- Handelingsperspectief is wat de Dierenbescherming betreft voldoende duidelijk (of het nu naar ieders wensen is of niet)

- V.w.b. het onderdeel Communicatie stelt de Dierenbescherming het op prijs als LNV zelf proactief de maatschappij informeert over de status van de wolf in ons land (dus strikt beschermd en wat dat inhoudt), en de wolf presenteert zoals hij feitelijk is (risico-mijdend, mensenschuw, belangrijke rol in ecosysteem) en hoe nu om te gaan met zijn aanwezigheid.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Position paper: Gecontroleerd beheer van de wolf noodzakelijk voor maatschappelijk draagvlak

Exponentiële groei van wolvenpopulatie

De wolf is terug in Nederland. Sinds in 2015 de eerste wolf weer in Nederland werd waargenomen is de populatie snel gegroeid. In 2019 zijn de eerste jongen geboren. Inmiddels bevinden zich minstens vijftien wolven in Nederland. Dit is een exponentiële groei van 40% per jaar. Als dit zo doorzet zijn er binnen afzienbare termijn al meer dan honderd wolven in Nederland. In Duitsland groeit de populatie al jaren met zo'n 30% per jaar. Zelfs als we op basis van die groeiverwachting extrapoleren komen we in Nederland al in 2027 boven de honderd wolven. Met de toenemende aantallen nemen ook de spanningen toe.

De groeiende populatie in Nederland blijft immers niet zonder gevolgen. De jongen gaan zwerven als ze volwassen worden en juist die zwervende wolven richten de meeste schade aan. Wolven maken slachtoffers onder vee, onder dieren die ingezet worden voor natuurbeheer zoals zoogkoeien met kalfjes, paarden, Schotse Hooglanders en moeflons, en onder gescheperde schapen. Op klaarlichte dag zijn er schapen gegrepen in aanwezigheid van de herder.

Dat er een keerzijde aan de terugkeer van de wolf is, zou niemand moeten verbazen in een land met zo'n hoge bevolkings- en veedichtheid als Nederland. Dat de wolf zich in Nederland heeft gevestigd is uitzonderlijk. Dat is nog nooit gebeurd in zo'n dichtbevolkt gebied. Het is daarom de vraag of het aantal mens-wolfinteracties zo laag zal blijven als wordt aangenomen. Deze aanname is namelijk gebaseerd op gegevens die betrekking hebben op uitgestrekte en zeer dunbevolkte regio's.

Het is duidelijk dat de situatie uit de hand kan lopen. Laten we daarom niet de put dempen als het kalf verdronken is. De wolvenpopulatie groeit hard. Regeren is vooruitzien.

Ecologische schade

In ons land moeten we de natuur vanwege de beperkte ruimte op professionele wijze beheren. We hebben simpelweg niet de ruimte om gebieden in te stellen waar de natuur volledig zijn gang kan gaan. Het ideaalbeeld waarin dieren zelf hun weg vinden en naast mensen leven zonder elkaar te hinderen, is niet realistisch. Door de kleinschaligheid van de natuurgebieden en het bijna eindeloze voedselaanbod in het cultuurlandschap zal er bij een toenemende populatie van dieren zoals bevers, ganzen, herten, reeën en zwijnen altijd een moment komen waarop beheer zal moeten plaatsvinden. De wolf zal hier geen uitzondering op zijn.

1. *Dieren die natuur beheren zijn prooi*

Voor natuurbeheer worden ook dieren ingezet. Denk aan zoogkoeien met kalfjes, Schotse Hooglanders, moeflons, paarden en schapen. Deze natuurbeheerders behoren – naast wild − tot de prooidieren van de wolf. Daarmee beïnvloedt de wolf de natuur in Nederland op een negatieve wijze. De (veelal beschermde) biodiversiteit is immers gebaat bij de inzet van deze grazers. Het openhouden van terreinen en het voorkomen dat heidevelden in bos veranderen kan niet zonder deze natuurbeheerders. De wolf vormt dus een bedreiging voor deze ecologisch verantwoorde wijze van natuurbeheer.

2. *Wolf vormt bedreiging voor beschermde soorten*

De korhoen komt nu alleen nog op de Sallandse Heuvelrug voor. De Veluwe biedt onder andere plek aan bijzondere vogels zoals de roodborsttapuit, draaihals en nachtzwaluw. Deze vogels zijn afhankelijk van open heidevelden. De komst van de wolf bemoeilijkt het openhouden van deze terreinen en bedreigt daarmee de habitat van deze bijzondere vogels. We spenderen miljoenen om

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

deze vogels en habitats te beschermen. Daar zijn wij ook wettelijk toe verplicht. Geven we de wolf ruim baan, ook als dat ten koste gaat van andere beschermde soorten? Hoe gaan we deze twee ecologische verplichtingen tegen elkaar afwegen?

Economische schade

De komst van de wolf heeft ook economische gevolgen:

1. *Opengestelde natuur levert geld en werkgelegenheid op*. Als de aanwezigheid van de wolf echter leidt tot meer afgesloten natuur, minder zichtbaar wild, minder wild op het menu, angst bij recreanten, een afname van de biodiversiteit of het verdwijnen van heidevelden, dan zullen er minder mensen komen die genieten en bewegen in ons buitengebied. Horeca, campings, vakantieparken en attracties zullen de gevolgen voelen. De effecten op de economie van het buitengebied zullen groot zijn.
2. *Toenemende schade*. Met name zwervende wolven zorgen voor de meeste schade aan vee. Naarmate de wolvenpopulatie in omvang toeneemt, zullen er vaker jonge wolven gaan zwerven op zoek naar een nieuw territorium.

Oplossingen

1. *Preventieve maatregelen om vee te beschermen* zijn essentieel om de ecologische en economische schade van de groeiende wolvenpopulatie in te perken, met als neveneffect dat wolven mogelijk leren dat gebieden met veel (omheind) vee en weinig wild geen goed territorium vormen. Wolfwerende rasters zouden door de overheid moeten worden vergoed, niet alleen op plaatsen waar de wolf zich reeds heeft gevestigd, maar ook daarbuiten. Deze vergoeding zou niet alleen de plaatsing zelf, maar ook het onderhoud en eventuele verplaatsing moeten betreffen. Nu wordt alleen het gedode of gewonde dier vergoed, maar er is ook indirecte schade die zou moeten worden gecompenseerd: bijvoorbeeld stress bij andere dieren in de kudde en miskramen. Immateriële schade voor de dierhouders blijft dan nog buiten beschouwing. Wolfwerende rasters hebben echter grote nadelen. Ten eerste hebben ze negatieve gevolgen voor fauna en landschap. Er is de afgelopen jaren veel moeite gedaan om versnippering van natuur tegen te gaan door te ontrasteren. De wolfwerende rasters zullen meer dieren dan alleen de wolf tegenhouden. Ten tweede staat de aanwezigheid van de wolf op gespannen voet met het beleid om de veehouderij extensiever te maken met meer beweiding. Biologische en natuurinclusieve bedrijfsvoering zoals wordt nagestreefd in de landbouwtransitie wordt kostbaarder ten gevolge van de wolf. Heel Nederland vol zetten met wolfwerende hekken is niet realistisch en ook niet wenselijk.
2. *Beheer van de wolvenpopulatie* is daarom – naast een beperkt gebruik van rasters – noodzakelijk. De Europese Habitatrichtlijn (Hrl) wordt in Nederland echter zo uitgelegd dat de wolf op geen enkele manier gehinderd mag worden in zijn gedrag. De wolf heeft daardoor in feite vrije keus om te gaan en staan waar hij of zij wil. Als de wolf een bepaald gebied kiest als woonplaats moet de mens in en om dat gebied zich aanpassen. Dit is een onwenselijke situatie. Uit een vergelijking met andere Europese landen blijkt duidelijk dat er meer ruimte is in de interpretatie van de Hrl dan Nederland nu gebruikt. Er zijn negen landen waar de wolf beheerd mag worden. Derogaties zijn toegekend aan nog eens zes landen. Wij pleiten ervoor dat Nederland zich niet verschuilt achter de Hrl en de ruimte die er is gebruikt om beheer van de wolvenpopulatie mogelijk te maken, nulstandgebieden in te kunnen stellen en in geval van excessen, zoals aanvallen op gescheperde schaapskudden en andere grazers, snel te kunnen ingrijpen. Terreineigenaren zouden bovendien de vrijheid moeten hebben om van

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

hun grond een nulstandgebied te maken middels uitrastering van hun gebied. Mocht er toch een wolf binnenkomen dan moet deze kunnen worden verjaagd of gevangen of gedood.

Internationale samenwerking essentieel

De zeer strikte uitleg van de Hrl in Nederland is mede het gevolg van het ontbreken van instandhoudingsdoelen. Hoeveel wolven zijn in welke gebieden aanvaardbaar? Wat is nodig voor de instandhouding van de wolf? Hiervoor bestaat nog geen wettelijk kader. Daardoor kunnen maatregelen niet gewogen worden. Het is daarom van groot belang om internationaal samen te werken. De Nederlandse populatie is slechts het topje van de ijsberg van de Centraal-Europese subpopulatie. Er zijn zelfs genetische sporen te vinden van de Baltische populatie bij wolven in Nederland en de gevestigde wolf bij Eindhoven komt uit de Alpiene populatie. Deze genetische uitwisseling is zeer positief voor de staat van instandhouding en moet dus ook meegewogen worden. De gunstige staat van instandhouding moet dan ook op internationaal niveau bekeken worden. Nederland zou op zijn minst moeten samenwerken met Duitsland, Polen, Denemarken en België om gezamenlijk te kunnen bepalen hoeveel elk land kan bijdragen aan de instandhouding. In onze ogen zou Nederland in aantallen een beperkte bijdrage moeten leveren.

Tot slot is de beschermde status van de wolf al dertig jaar oud. De staat van instandhouding van de wolf is inmiddels sterk verbeterd. Op Europees niveau zou Nederland dan ook moeten pleiten voor de verplaatsing van de wolf van bijlage IV naar bijlage V. Eventueel zou deze verplaatsing alleen geldig kunnen zijn voor bepaalde gebieden. In Griekenland en Spanje bijvoorbeeld zijn er al gebieden waarin de wolf in bijlage V staat.

Conclusie

Bovenstaande uiteenzetting leidt tot de conclusie dat het noodzakelijk is om gecontroleerd beheer van de wolf mogelijk te maken. Naar onze mening zal dit het maatschappelijke draagvlak voor de aanwezigheid van de wolf alleen maar vergroten. Het is tijd om tot een evenwichtig en realistisch beleid te komen waarin ook tegemoet gekomen wordt aan de wensen van de burgers die de negatieve gevolgen van de wolf ondervinden. Wij pleiten niet voor een wolvenvrij Nederland, maar voor gecontroleerd beheer van de wolf op plekken waar er daadwerkelijk ruimte is voor een wolvenpopulatie.

Wij stellen dat er in elk geval op deze twee belangrijke punten verandering in het beleid moet komen:

1. De wolvenpopulatie moet gecontroleerd beheerd kunnen worden, zowel preventief als in geval van schade.
2. Het moet mogelijk worden nulstandgebieden in te stellen waar wolven verwijderd moeten kunnen worden.

Ede, 8 april 2022

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Reactie Federatie Particulier Grondgebied (FPG) op het Concept Interprovinciaal Wolvenplan 2.0.

Deze reactie is opgesplitst in een deel inhoudelijke opmerkingen en een klein deel tekstuele opmerkingen. De nadruk ligt vanzelfsprekend op de inhoudelijke opmerkingen. Tot slot volgt een samenvatting en toelichting van de inhoudelijke punten. De opmerkingen zijn per pagina weergegeven.

Pagina 5 Inleiding
2e alinea
Er zijn ook veel mensen die vinden dat er bij schade ingegrepen moet kunnen worden, bijvoorbeeld door afschot. Veel mensen die het leuk vinden dat de wolf zich in Nederland heeft gevestigd zijn niet goed op de hoogte van de schade die wolven veroorzaken en de impact van de wolf in het algemeen. Als je deze mensen daarvan op de hoogte brengt, vinden veel mensen dat de populatie beheerd moet kunnen worden. Zie ook het opinieonderzoek van Klaas Dijkstra van Zest Marketing.

2e alinea vanaf regel 6
Hier graag toevoegen (of de bestaande tekst hierop aanpassen) na de link op regel 6; Andere partijen zijn niet positief o.a. omdat er momenteel onvoldoende wettelijke mogelijkheden zijn om ervoor te zorgen dat de wolvenpopulatie niet te groot wordt (lees; er is daardoor momenteel geen beheer mogelijk).

3e alinea
Er zal niet alleen schade en overlast aan vee ontstaan, maar de wolf zal voor veel bredere overlast en impact gaan zorgen. Denk hierbij aan veiligheid voor huisdier en mens, biodiversiteit (wolf is niet per definitie positief voor de biodiversiteit in een dichtbevolkt cultuurlandschap), wildzichtbaarheid, recreatie, jacht, het beperken van de bewegingsvrijheid van meerdere diersoorten door wolfwerende rasters etc. Ook die overlast moet zoveel mogelijk beperkt worden. Het is hier ook onduidelijk of natuurbegrazers hier bij het vee worden gerekend. De impact van de wolf op natuurbegrazers heeft directe invloed op de biodiversiteit en natuurdoelen. FPG ziet de hierboven genoemde zaken onvoldoende terug in het plan.

Pagina 6 (en 7) Kennis en feiten
Laatste alinea
Over de juridische analyse het volgende. Een juridische analyse is altijd een interpretatie van de wet. Je kunt hier dus vaak niet of maar deels spreken over feiten. Als 'rechten' een exacte wetenschap was, dan zouden er ook geen rechtszaken zijn. Uit een eigen analyse concludeert de FPG dat in de huidige situatie (dus nu al) de mogelijkheden tot ingrijpen d.m.v. vangen of afschieten van wolven, groter zijn dan het rapport van Boerema doet voorkomen. Dit wordt ondersteund door de manier waarop een aantal andere landen de huidige wetgeving m.b.t. de wolf interpreteert.

Pagina 7
4e alinea
FPG heeft zitting in het LOW, maar herkent zich nog onvoldoende in het Concept Interprovinciaal Wolvenplan 2.0. Er wordt een beeld geschetst dat schade aan landbouwhuisdieren de enige schade of het enige serieuze probleem zou zijn. FPG vindt schade aan landbouwhuisdieren een zeer belangrijk aandachtspunt maar mist grotendeels de aandacht en erkenning voor de bredere schade en impact van de wolf zoals veiligheid voor huisdier en mens, biodiversiteit (wolf is niet per definitie positief voor de biodiversiteit in een dichtbevolkt cultuurlandschap), wildzichtbaarheid, recreatie, jacht, het beperken van de bewegingsvrijheid van meerdere diersoorten door wolfwerende rasters

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

etc. Ook een aantal van deze zaken kunnen wettelijk gezien een grond zijn voor het ingrijpen in de Wolvenpopulatie.
Er wordt in het plan wel aandacht besteed aan mogelijk toekomstig beheer van de populatie, maar dat wordt **vooruitgeschoven** en puur overgelaten aan het overleg dat het ministerie voert met omliggende landen. FPG zou graag zien dat het IPO zich een doel stelt waarmee het ministerie de overleggen met de betrokken landen ingaat, bijvoorbeeld de inzet om te komen tot een zo laag mogelijke bijdrage van NL aan de Europese wolvenpopulatie en het instellen van nul gebieden. Gezien de grote bevolkings-en vee dichtheid van Nederland en de kleine afzonderlijke natuurdoelen biedt dit zeker kansen.

Pagina 10
2e alinea
Voor de FPG is het niet vanzelfsprekend dat het juridisch kader blijft zoals het is. In Europa wordt het juridisch kader ter discussie gesteld. De FPG roept het ministerie op om actief te pleiten voor een minder zware beschermde status van de wolf. Het bijzondere en dichtbevolkte karakter van Nederland en de reeds gunstige staat van de wolf in Europa rechtvaardigt deze oproep.

Een belangrijke en correcte opmerking in deze alinea is dat populatiebeheer onder de huidige wetgeving niet uitgesloten is.

3e alinea
FPG is van mening dat ook nu al een bepaalde vorm van populatiebeheer mogelijk is zolang dit het streven om de wolvenpopulatie in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan niet in de weg staat. In de huidige tekst wordt gesuggereerd dat de staat van instandhouding bereikt moet zijn voordat populatiebeheer plaats kan vinden. Dat klopt dus niet want door bijvoorbeeld het afremmen van de groei door enkele exemplaren uit een populatie weg te nemen, wordt niet automatisch het zicht op het bereiken van de gunstige staat van instandhouding weggenomen. En zo kan er op die manier nog steeds naar een gunstige staat van instandhouding worden gestreefd en hoeft beperkt afschot het streven dus niet in de weg te staan.

Pagina 11
1e alinea
FPG vindt het belangrijk dat de toekomstige mogelijkheden voor beheer in dit plan erkend worden, al is de FPG van mening dat beheer al op kortere termijn mogelijk is.

5e alinea
Dat het instellen van nulstand gebieden niet haalbaar is valt nog te bezien.

Pagina 12
2e en 3e alinea
FPG vindt dat zolang de populatie niet voldoende beheerd mag worden, de schade altijd vergoed moet blijven.
Uit deze teksten is op te maken dat de komst van de wolf gaat leiden tot een structurele kostenverhoging voor dierhouders (extra arbeid en vervolgschade worden nu al niet vergoed), waar ze uiteindelijk zelf voor op zullen draaien zonder dat er goede beheermogelijkheden komen.
De wolvenpopulatie klein houden is dan ook de beste optie in de ogen van de FPG.

Pagina 21
Aangezien de Centraal Europese populatie voortkomt uit de Baltische populatie en er ook in Nederland en België regelmatig wolven uit de Alpine populatie voorbijkomen, zijn de deelpopulaties in Europa zo met elkaar verweven (of zal dit op korte termijn het geval zijn) dat men kan spreken van

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

een grote Europese populatie die zich wellicht als geheel in een gunstige staat van instandhouding bevindt.

Pagina 22
Laatste alinea, laatste regel
Het is nu onduidelijk wanneer men spreekt van een hybride wolf. Wat zijn de criteria hiervoor? En hoe verkrijgt Bij12 de DNA-informatie en hoe beoordeelt Bij12 dit?
Deze zaken moeten duidelijker in het plan.

Pagina 24
1e alinea
FPG adviseert om alles in het werk te stellen om te voorkomen dat de wolf als doelsoort in Natura 2000 wordt opgenomen.

Pagina 25
3e alinea
In de huidige tekst staat; "*onder voorwaarde dat de duurzame staat van instandhouding niet in gevaar komt*". Maar dit moet zijn; "onder *voorwaarde dat het streven om de wolvenpopulatie in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan niet in gevaar komt*".

Pagina 26
3e alinea
Waar komt deze conclusie vandaan? In de ogen van de FPG zijn o.a. de instandhouding van natuurlijke habitats en de bescherming van andere vormen van eigendom ook zeer relevant.

Laatste alinea
Deze alinea klopt niet. Het gaat erom dat het doden of verstoren van een wolf het streven om de wolvenpopulatie in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan niet in de weg staat. Deze alinea moet herschreven worden.

Pagina 27
4e alinea, laatste regel
Dit is een belangrijke zin/conclusie.

5e alinea
De FPG steunt internationale afstemming en heeft een sterk vermoeden dat door de toenemende uitwisselingen tussen de Europese deel populaties de gunstige staat van instandhouding Europees gezien is bereikt. Hier dient nader onafhankelijk Europees onderzoek naar gedaan te worden.

Pagina 28
4e alinea
De FPG zet grote vraagtekens bij het vol-zetten van Nederland met wolfwerende rasters. Als straks alle houders van schapen en overige wolf gevoelige dieren dit gaan doen in grote delen van Nederland, dan zal dit de bewegingsvrijheid van veel wilde dieren ernstig beperken. Nu lijkt het nog een goede oplossing te zijn omdat de wolf nog maar beperkt voor komt, maar bij een groeiende populatie zal dit veranderen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Pagina 34
FPG vindt het onacceptabel om wolvenschade aan natuurbegrazers niet als aanleiding of weging mee te laten tellen bij het in werking laten treden van de handelingsrichtlijnen. Schaapskudden zijn in feite ook natuurbegrazers. Dus natuurbegrazers als runderen en moeflons mogen hier niet worden buitengesloten.

Pagina 35
De FPG steunt internationale afstemming om zo snel duidelijkheid te krijgen over wat de gunstige staat van instandhouding in Europa is.

Pagina 40
3e Alinea
Hier staat dat het begrenzen van wolven gebieden geen consequenties heeft voor het beschermingsregime van de wolf. De FPG vindt het belangrijk dat dit zo blijft.

Pagina 56
3e alinea
Hier wordt gesteld dat één van de doelen van dit wolvenplan is dat we allemaal gaan wennen aan de aanwezigheid van de wolf. De FPG vraagt zich af of het realistisch en wenselijk is dat men gaat wennen aan een voor velen ongewenste situatie. Met name ook omdat er momenteel onvoldoende zicht is op hoe groot de populatie gaat worden en welke schade en impact dit dan met zich mee gaat brengen. Daarnaast is het ook geen realistisch doel. Veel beter is het om als doel te stellen dat de populatie en de samenhangende schade en impact niet te groot wordt. Dit laatste zal ook het draagvlak voor aanwezigheid van de wolf vergroten. Dat men weet/ziet dat de overheid het niet uit de hand laat lopen. Duidelijke grenzen aan de populatie zowel geografisch als getalsmatig helpen hierbij.

Tekstuele opmerkingen
Pagina 12
2e alinea 2e regel
Letter “d” verwijderen bij het woord beschermen(d).

Pagina 33
In de laatste alinea het woord “zichzelf” verwijderen.

Pagina 42
Laatste alinea
Bij het derde punt/bolletje moet het tweede woordje “is” verwijderd worden.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Samenvatting

De tendens in het gehele plan is, dat als de schapenhouders tevreden zijn, dat dan het probleem is opgelost. Er is echter in het gehele plan veel te weinig oog voor de andere schade en impact die door de wolf veroorzaakt wordt. Denk hierbij aan veiligheid voor huisdier en mens, biodiversiteit (wolf is niet per definitie positief voor de biodiversiteit in een dichtbevolkt cultuurlandschap), wildzichtbaarheid, recreatie, jacht, het beperken van de bewegingsvrijheid van meerdere diersoorten door wolfwerende rasters etc. Daar komt bij dat er ook meer wettelijke belangen zijn dan landbouwschade die ingrijpen in de wolvenpopulatie kunnen rechtvaardigen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de instandhouding van natuurlijke habitats en de bescherming van andere vormen van eigendom.

FPG steunt de schapen en overige dierhouders en vindt dat zowel de directe schade veroorzaakt door wolven als de indirecte schade vergoed moet worden, nu en in de toekomst. FPG heeft helaas onvoldoende vertrouwen in vergoedingen en subsidies als duurzame oplossing alleen. In de toekomst zullen bepaalde tegemoetkomingen beperkt en/of geschrapt worden leert de ervaring of worden er subsidieplanfonds ingesteld. Het beperkt houden van de populatie middels beheer is de enige duurzame oplossing.

FPG is van mening dat ook nu al een bepaalde vorm van populatiebeheer mogelijk is zolang dit het streven om de wolvenpopulatie in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan niet in de weg staat. In het concept plan wordt op meerdere plaatsen gesuggereerd dat de staat van instandhouding bereikt moet zijn voordat populatiebeheer plaats kan vinden. Dat klopt dus niet want door bijvoorbeeld het afremmen van de groei door enkele exemplaren uit een populatie weg te nemen, wordt niet automatisch het zicht op het bereiken van de gunstige staat van instandhouding weggenomen. En zo kan er op die manier nog steeds naar een gunstige staat van instandhouding worden gestreefd en hoeft beperkt afschot het streven dus niet in de weg te staan. De gunstige staat van instandhouding zelf hoeft dus nog niet bereikt te zijn. Het is belangrijk dat het concept plan alsmede alle andere relevante stukken op dit onderdeel op juistheid gescreend worden.
Voor de escalatieladder betekent dit dat er in de ogen van de FPG veel sneller kan worden ingegrepen middels vangen of afschot. Dit zou ook het streven moeten zijn, er kunnen zo veel problemen voorkomen worden. Volgens de concept escalatieladder komt dit nu pas na lange tijd en veel acties/werk aan de orde.

Tot slot vindt de FPG het onacceptabel om wolvenschade aan natuurbegrazers niet als aanleiding of weging mee te laten tellen bij het in werking laten treden van de handelingsrichtlijnen.
Schaapskudden zijn in feite ook natuurbegrazers. Dus natuurbegrazers als runderen en moeflons mogen hier niet worden buitengesloten. Het is niet uit te leggen waarom de ene manier van begrazing wordt voorgetrokken boven andere manieren van natuurbegrazing.

[redacted]
Federatie Particulier Grondbezit

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Hoe verder met de wolf in Nederland?

Een verkenning naar de kansen voor een maatschappelijke dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland

Alcedo Consultancy VOF

Klarenbeek, juli 2022

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Colofon

Dit rapport is opgesteld met de grootst mogelijke zorgvuldigheid door Alcedo Consultancy VOF. De voor dit rapport gebruikte gegevens zijn ontleend aan door Alcedo Consultancy betrouwbaar geachte bronnen en publiekelijk bekende informatie.
Voor de juistheid en volledigheid daarvan kan Alcedo Consultancy niet instaan. Zij aanvaardt geen aansprakelijkheid voor directe of indirecte schade aan gebruikers van dit rapport.
Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Alcedo Consultancy.

Juli 2022

Alcedo Consultancy VOF
Oudhuizerstraat 10
7382 BR Klarenbeek

Naar dit rapport kan worden gerefereerd als:
De Bie, S, I.M. Bergers & A.M.J. Gilden, 2022. Hoe verder met de Wolf in Nederland? Een verkenning naar de kansen voor een maatschappelijke dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland. Alcedo Consultancy VOF, Klarenbeek

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Auteurs

Steven de Bie
Iris Bergers
Nanda Gilden

Dank

Wij zijn veel dank verschuldigd aan de organisaties die deel hebben genomen aan dit onderzoek en hun waardevolle kennis, ervaringen en meningen met betrekking tot de aanwezigheid van de wolf in Nederland hebben gedeeld in de met ons gevoerde gesprekken.
De conceptversie van dit rapport is voorgelegd aan Dr. Koos van der Bruggen, ethicus en politicoloog, voor een terugkoppeling op de verslaglegging van ons onderzoek. De heer Van der Bruggen is niet verantwoordelijk voor de conclusies van dit rapport. De gehele verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij Alcedo Consultancy VOF.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Inhoud

Voorwoord 7

Definities 9

Samenvatting 10

Leeswijzer 12

Deel I – Waar gaat dit rapport over? 13
1. Achtergrond 13
2. De verkenning 15
3. Beoogd resultaat 17
4. Aanpak 17

Deel II - De kansen voor een maatschappelijke dialoog 18
1. Naar de kern 18
2. Is er sprake van een conflict? 19
3. Hoe wil je aandacht besteden aan dit conflict? 22
4. Is er ruimte voor een dialoog? 22
5. Waar moet de dialoog over gaan? 25
6. Het succes van de maatschappelijke dialoog 30

Deel III – Routekaart naar een dialoog 32
1. Wie is aan zet? 32
2. Randvoorwaarden 33
3. De inhoudelijke start 34
4. Een dialoog-brede Joint-Fact-Finding 36

Deel IV – De Onderbouwing 40
1. Wie zijn de belanghebbenden? 40
2. Welke belangen spelen er? 46
3. Is er draagvlak voor een maatschappelijke dialoog? 49
4. Waar moet de maatschappelijke dialoog over gaan? 53

Bronnen 59

Bijlage 1: Gesprekken met belanghebbenden 60
Bijlage 2: Burgerpanels 64

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Voorwoord

Mensen en dieren samen in balans laten leven, dat is de visie van waaruit wij bij het International Fund for Animal Welfare (IFAW) dagelijks ons werk uitvoeren.
Als wij willen dat natuurbescherming de prioriteit krijgt die het verdient, dan is het belangrijk dat er zowel naar de belangen van de mensen als die van de natuur wordt gekeken. Dat doen wij in Nederland en in de andere landen waar wij werken, voornamelijk in Afrika, Azië en Zuid-Amerika binnen ons *Room to Roam* project. Natuurbescherming is niet alleen nuttig, maar ook noodzakelijk in het dagelijkse leven. Kijk bijvoorbeeld naar de stikstofcrisis, het menselijk welzijn tijdens de COVID lockdown-periode, de biodiversiteitcrisis en de klimaatcrisis.
IFAW beschouwt het samenleven met de wolf als een toegevoegde waarde die het belang van ons allemaal dient. Want uiteindelijk is het samenleven met de natuur, dus ook met de wilde dieren, essentieel voor het voortbestaan van de biodiversiteit en de ecosystemen overal ter wereld.

Wij zijn van mening dat niemand en ook de wolf niet gebaat is bij een polarisatie van dit onderwerp in de maatschappelijke discussie. Wij geloven juist dat ieders belang moet worden gehoord en meegenomen in een gesprek over de toekomst van wolven in Nederland. Samen verder! Vandaar dat wij, samen met de Jagersvereniging het initiatief tot een inventarisatie van belangen, meningen en visies hebben genomen.

Het rapport dat voor u ligt, geeft de standpunten en belangen weer van de verschillende belanghebbenden in Nederland. Wij hopen dat dit bijdraagt aan het verder stimuleren van de maatschappelijke dialoog en het vormen van een uniforme visie op de toekomst van wolven in Nederland.

Joep van Mierlo, directeur IFAW Nederland

Het vinden van balans in het buitengebied is de afgelopen decennia steeds complexer geworden. Nederland is het dichtstbevolkte land van Europa en het aantal inwoners neemt alleen maar toe, evenals de bebouwing, recreatiedruk en transport. Daarnaast kent Nederland de meeste natuurgebieden van Europa. Nederland is feitelijk een groot park.

Door hun continue aanwezigheid in het veld signaleren jagers veranderingen direct. De (terug)komst van de wolf brengt veel veranderingen met zich mee. Deze nieuwe 'inwoner' oefent vanwege zijn aard, leefwijze en voedselbehoefte grote invloed uit op zijn omgeving. Combineer dat met het feit dat dit dier bij veel mensen emoties oproept en je hebt een potentieel explosief thema te pakken.

Dit zie je terug in het huidige debat over de wolf in Nederland; de polarisatie tussen voor- en tegenstanders wordt vaak gebruikt om verhitte discussies uit te lokken. Maar hiermee creëer je geen draagvlak onder de Nederlandse bevolking voor het vreedzaam samenleven met dit dier.
Meer wetenschappelijk onderzoek en een brede maatschappelijke discussie zijn noodzakelijk om te voorkomen dat de emotie de overhand neemt. In deze visie heeft de Jagersvereniging haar gelijke gevonden in het International Fund for Animal Welfare (IFAW). Wij zijn trots op deze samenwerking tussen twee ogenschijnlijk ver uit elkaar staande organisaties, omdat we juist hiermee – ieder vanuit haar eigen invalshoek – veel mensen kunnen bereiken.
Dat dit is gelukt blijkt uit dit gezamenlijke rapport. Het is de eerste aanzet voor de hoognodige brede, eerlijke dialoog en geeft antwoord op de vraag: Hoe kijken verschillende maatschappelijke organisaties aan tegen de aanwezigheid van de wolf in Nederland?

Willem Schimmelpenninck van der Oije, directeur Jagersvereniging

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Definities

Belang – Iets dat belangrijk is voor een organisatie of persoon en verbonden is met haar kernwaarden, en waar haar voorspoed, bestaan mee is gemoeid

Belanghebbende - Iedere organisatie en burger die een belang heeft bij en/of daarin beïnvloed kan worden *(positief of negatief; direct of indirect)* door een project, activiteit, programma, speciale gebeurtenis of voornemen *(Freeman, 1984; Gass et al., 1997)*. Het is dus meer omvattend dan de strikt juridische omschrijving van belanghebbende.

Co-existentie - Het gelijktijdig naast elkaar bestaan

Conflict - Een spanning die ontstaat als twee of meerdere personen/partijen doelen nastreven of waarden aanhangen die onverenigbaar blijken te zijn en daardoor in botsing komen

Consensus – gezamenlijke overeenstemming, oplossing

Dialoog - Een gesprek tussen verschillende organisaties/mensen, waarin een vrije gedachtewisseling plaatsvindt, die tot nieuwe inzichten kan leiden bij de betrokkenen

Dierenwelzijn - Fysieke en mentale gezondheid van dieren

Interprovinciaal Wolvenplan – Een uitwerking hoe provincies zullen omgaan met zwervende en territoriale wolven; onder meer staat aangegeven welke maatregelen houders van landbouwhuisdieren kunnen nemen om schade door wolven te voorkomen of te beperken, en hoe de tegemoetkoming in de schade is geregeld. (in de loop van 2022 zal een nieuw Interprovinciaal Wolvenplan van kracht worden)

Maatschappelijk dialoogproces - Proces om vooraf een breed gedragen overeenstemming te bereiken over de gewenste kwaliteit van leven en wonen, nu en in de toekomst, waarbij een nieuwe balans gevonden moet worden tussen lokaal belang, ambities en perspectief, en het algemeen, nationale belang. Het ondersteunt bestuurders om tot breed gedragen besluiten te komen

Mutual Gains benadering – Integratieve en principiële wijze van onderhandelen waarbij ieders belang voorop staat om tot winst voor alle partijen te komen

Natuur – De omgeving die door geen enkele of minimale vorm van menselijk ingrijpen is beïnvloed; de wilde, ongerepte natuur. Vaak ook als containerbegrip gehanteerd: de natuur als dienstverlener (leveren van goederen en diensten), de natuur als helper (bouwen met de natuur), de natuur als belevingswereld (bron van inspiratie). Een subjectief begrip

Standpunt – De positie die men inneemt ten aanzien van een bepaald vraagstuk

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Samenvatting

De recente komst van de wolf naar Nederland leidt tot veel en soms heftige discussies. Waar sommigen de wolf kronen tot de soort die de Nederlandse ecosystemen weer in balans brengt, zetten anderen hun vraagtekens bij de aanwezigheid van de wolf in een dichtbevolkt land met alsmaar toenemende intensiteit van het landgebruik. Berichten in diverse (sociale) media laten zien dat de uiteenlopende reacties op de aanwezigheid van de wolf steeds verder verharden. Daarom hebben de Jagersvereniging en het International Fund for Animal Welfare (IFAW) gezamenlijk het initiatief genomen tot een verkenning naar de mogelijkheden voor een brede maatschappelijke dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland. Deze twee organisaties, die ogenschijnlijk tegengestelde belangen vertegenwoordigen, zien het risico van polarisatie: een conflict over de wolf waarin alle belanghebbende partijen hun betrokkenheid bij een oplossing kwijtraken. Dit rapport presenteert de uitkomsten van de verkenning.

Er zijn 46 belanghebbende organisaties uitgenodigd voor een diepte-interview aan de hand van een gestandaardiseerde, open vragenlijst. De 35 organisaties die hieraan hebben meegewerkt vormen een goede afspiegeling van de verschillende standpunten, belangen en zorgen met betrekking tot de aanwezigheid van de wolf in Nederland. De resultaten van de interviews zijn zorgvuldig geanalyseerd.

De standpunten van de organisaties ten aanzien van de wolf variëren van 'de wolf is welkom' tot 'niet welkom, tenzij'. Geen enkele partij is onvoorwaardelijk tegen de wolf. De onder deze standpunten liggen belangen en waarden van de organisaties sluiten aan bij hun profiel: agrarische ondernemingen, beheerders van (natuur)terreinen, natuur- en dierenbeschermers, etc.. Voorbeelden van belangen zijn: de voortzetting van de bedrijfsvoering, het bevorderen van de biodiversiteit, en het welzijn van landbouwhuisdieren. Er zijn geen onoverkoombare tegenstellingen in belangen vastgesteld. Uit deze belangen komen ook de zorgen voort die men heeft rond de wolf en die te maken hebben met de veiligheid van mens en dier, schade afhandeling, overdracht van dierziektes, het beheer van de wolf, en het overheidsbeleid. De organisaties hebben ook verschillende oplossingsrichtingen aangegeven om hun specifieke problemen te voorkomen.

De discussie over de aanwezigheid van de wolf in Nederland heeft alle kenmerken van een conflict dat zich nu nog beperkt tot verschillen van mening en inzicht over feiten en gebeurtenissen, al duiden tekenen van frustratie, boosheid en onmacht erop dat het conflict zich verdiept.

Vrijwel alle partijen hebben een positieve houding ten aanzien van een dialoog over de toekomst van de wolf en zijn bereid om met elkaar in gesprek te gaan. Redenen zijn dat zij geen conflict willen, zelf de regie willen houden op de oplossing, en het gevoel willen hebben dat zij ertoe doen, dat met hun inbreng wat wordt gedaan. Wel geven organisaties aan dat er voorwaarden verbonden zijn aan hun deelname.

De gesprekken met de organisaties hebben veel informatie opgeleverd over onderwerpen voor een dialoog. Analyse daarvan heeft 13 thema's voor de dialoog opgeleverd, die te ordenen zijn op basis van 'tijd' (korte en lange termijn) en 'inhoud' (focus op de wolf en op het systeem waarin hij aanwezig is). Dit levert vier zogenoemde dialoogtafels op, elk met meerdere thema's.

Het ontbreken van een gemeenschappelijke en geaccepteerde feitenbasis is een bron van zorg bij veel organisaties, en is één van gespreksonderwerpen in de dialoog. Het hebben van een geaccordeerde feitenbasis is dermate belangrijk voor het verloop van de dialoog en het vertrouwen van de deelnemers

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

in het dialoogproces, dat het advies is dit thema onder te brengen in een apart en begeleid traject als opstap naar de gesprekken aan de dialoogtafels.
Het wordt aanbevolen in de dialoog gesprekken te streven naar consensus, naar gezamenlijk gedragen uitkomsten, volgens de principes van de *Mutual Gains* benadering. Hierbij vinden de gesprekken plaats vanuit de belangen en waarden die organisaties hebben en zoeken zij gezamenlijk naar creatieve oplossingen die aan ieders belang tegemoet komt en als eerlijk worden beoordeeld.

Geconcludeerd wordt dat er ruimte is voor een dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland. De verkenning laat ook zien dat aan de voorwaarden voor een succesvolle dialoog kan worden voldaan. Daarom is het advies dit dialoogproces nu te starten met de resultaten van deze verkenning als vertrekpunt. Enkele handreikingen worden daarvoor gegeven.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Leeswijzer

Voor u ligt de rapportage van onze verkenning naar de mogelijkheid van een maatschappelijke dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland. Deel I betreft de inleiding op deze verkenning en geeft de achtergrond en het doel.

Zoals u in de inleiding kunt lezen zijn voor deze verkenning veel organisaties geïnterviewd. We hebben daaruit een veelheid relevante informatie verkregen, die we zorgvuldig hebben geanalyseerd. Op basis van de uitkomsten van onze analyse geven we in Deel II antwoord op de vraag of een dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland nuttig, mogelijk en wenselijk is, en of er zicht is op een uitkomst, op het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie op het samenleven met de wolf in Nederland. Ook komt de volgende vraag aan de orde: indien belanghebbenden kiezen om met elkaar de dialoog aan te gaan, welke onderwerpen moeten er besproken worden en onder welke randvoorwaarden?

Indien na deze verkenning een positieve keuze wordt gemaakt voor het starten van een dialoogproces, is een goede voorbereiding daarvoor noodzakelijk. Deel III geeft een voorzet daarvoor.

Voor de leesbaarheid van de resultaten van deze verkenning hebben we de veelheid aan informatie die we hebben verkregen en geanalyseerd in Deel IV beschreven. Dit deel geeft daarmee een onderbouwing voor hetgeen in Deel II is beschreven. Op deze manier hoeft u niet direct het hele rapport te lezen, maar kunt u in eerste instantie volstaan met de eerste drie delen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deel I – Waar gaat dit rapport over?

1. Achtergrond [1]

Van oudsher komt de wolf in grote delen van Europa voor, ook in Nederland. Door toenemende ontginning van 'woeste gronden' en intensivering van het landgebruik nam het aantal in het wild levende prooidieren af. Daarnaast werd de wolf actief vervolgd en bestreden. De wolf werd zo in veel landen uitgeroeid.

Ook in Nederland namen de aantallen wolven in de loop van de 18e en 19e eeuw om gelijke redenen af. Officieel wordt aangenomen dat er met de in 1869 in Schinveld gedode wolf een eind kwam aan de aanwezigheid van de wolf in Nederland.

In de tweede helft van de 20e eeuw kwam er een omslag in de houding van de Europese samenleving ten aanzien van de wolf en werd de soort beschermd. De erkenning van de wolf als een strikt te beschermen soort in de Conventie van Bern (1982) en in de Habitatrichtlijn (zie box 1) leidde tot het herstel in van de wolvenpopulatie in Europa. Dit werd geholpen door een toename van de natuurlijke prooidieren (herten, wilde zwijnen) als gevolg van een uitbreiding van het bosareaal. Vooral vanuit het oosten van Duitsland en Polen heeft de wolf zijn areaal vergroot.

In maart 2015 werd de eerste wolf met zekerheid vastgesteld in Noord-Nederland; een jaar later gevolgd door een tweede in Twente. Vanaf 2017 worden regelmatig wolven gesignaleerd. In 2018 blijkt de vestiging van een wolvenpaar op de noord-Veluwe dat in het jaar daarna hun eerste in de vrije natuur geboren wolven succesvol grootbrengt. Sindsdien zijn er nog een drietal wolventerritoria vastgesteld (Noord-Brabant, Veluwe en Drenthe) en zwerven er enkele wolven door andere delen van Nederland.

De wolf is bezig met een ware terugkeer in Europa net als enkele andere grote(re) roofdieren zoals de bruine beer en de lynx (Enserink & Vogel, 2006). Daarbij vallen twee aspecten op. Ten eerste zijn wolven veel minder afhankelijk van grootschalige, ongerepte natuur dan eerder werd verondersteld. De soort kan zich staande houden en uitbreiden in het intensief gebruikte cultuurlandschap, en mijdt gebieden met een hoge mate van urbanisatie niet. Ten tweede vormt het intensief gebruikte netwerk van wegen, kanalen en spoorlijnen geen belemmering voor de wolf op zijn zwerftocht door Europa.

De terugkeer van de wolf leidt niet vanzelfsprekend bij iedereen tot een juichend onthaal. Het roept vragen op over hoe een effectieve bescherming van een grensoverschrijdende wolvenpopulatie vorm moet krijgen en ook over de gevolgen voor de veehouderij, natuurbeheer, veiligheid van mensen en de gevoelens in de samenleving (Trouwborst & Bastmeijer, 2010).

1 Voor de algemene inleidende informatie in deze paragraaf is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Het volledig weergeven van deze bronnen is achterwege gelaten omdat dit gezien het samenvattende karakter van de paragraaf en het onderwerp en doel van dit rapport niet zinvol is.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Er is dus meer aan de hand dan bij de terugkeer van 'iconische' diersoorten zoals de zeearend en de otter. Immers, het betreft een diersoort die veel territoriumruimte nodig heeft welke overlapt met ander landgebruik en waarvan het beheer een internationale dimensie heeft.

Box 1: *Juridische status van de wolf (voor zover relevant voor Nederland)*

Conventie, Richtlijn, Wet	Wolf als soort opgenomen in	Toelichting
CITES (1973)	Bijlagen A en B	Reguleert de grensoverschrijdende handel
Verdrag van Bern (1979)	Bijlage II	Strikt beschermde soort; voor Nederland geldt geen uitzondering op deze strikte bescherming
Habitatrichtlijn	Bijlage IV	Beschermingsregime opgenomen in art. 12 van de Richtlijn; verplichting tot de instelling van een systeem van strikte bescherming in het natuurlijke verspreidingsgebied; afwijking mogelijk binnen strikte randvoorwaarden
	Bijlage II	Aanwijzing van beschermde gebieden (i.e. Natura2000); Nederlands criterium: 10 jaar aanwezigheid na eerste voortplanting + regelmatige voortplanting daarna. Op dit moment is dit nog niet aan de orde
Wet Natuurbescherming (per 1 januari 2023 op te gaan in de Omgevingswet)	Hoofdstuk 3, §3.2 Hoofdstuk 7	Artikelen 3.5 en 3.6 regelen het beschermingsregime van soorten genoemd in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn en Bijlage II van het Verdrag van Bern Betreft handhaving van hetgeen in artikelen 3.5 en 3.6 is geregeld

Gegevens ontleend aan Trouwborst & Bastmeijer (2006) en Boerema *et al*. (2021)

Het is daarom niet verbazingwekkend dat de terugkeer van de wolf leidt tot een meer en meer polariserend debat tussen partijen op zowel lokaal als nationaal en internationaal niveau, gevoed door een cocktail van feiten, ficties, meningen en emoties.

Voorstanders verwelkomen de terugkeer van de wolf in Nederland (en elders) vanwege de bijdrage aan het gezonder functioneren van natuurlijke ecosystemen en het verondersteld positieve effect op de biodiversiteit. Ook kan de wolf, zoals de wisent en de bruine beer en andere grote landdieren, optreden als 'paraplu-soort': het beschermen van het voor de wolf vereiste habitat zal helpen om andere, minder charismatische soorten te beschermen (Enserink & Vogel, 2006).

Daar staan de meningen van vele anderen tegenover. Zorgen voor de veiligheid van buiten lopend vee, de risico's voor de bedrijfsvoering en risico's voor terreingebruikers zoals de recreant, roepen weerstand op tegen de terugkeer van de wolf. Deze weerstand komt deels ook voort uit een dieper gevoel van ontevredenheid over de economie, het overheidsbeleid en de bemoeienis van de stadse mensen met het platteland.

De terugkeer van de wolf in Nederland verloopt daarom niet probleemloos; het brengt spanningen met zich mee. De onderliggende vraag daarbij is: willen en kunnen wij als inwoners van een dichtbevolkt land samenleven met de wolf, zelfs als deze met regelmaat een landbouwhuisdier als prooi pakt en soms mensen angst aanjaagt? Als we beseffen dat de wolf door de eeuwen heen als gevaarlijk werd beschouwd en het doden ervan een goede daad, is deze vraag des te meer legitiem.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

De aanwezigheid van de wolf in Nederland is vandaag de dag een voortdurende bron van discussie. Voor- en tegenstanders nemen stevig stelling. Feiten en ficties over de voor- en nadelen van de terugkeer van deze toppredator en de mogelijke risico's voor mens en dier lopen door elkaar heen. Gevoelens van blijdschap staan tegenover die van angst en verlies van zeggenschap. Steeds vaker verschijnen er alarmerende berichten in de lokale pers en op sociale media over de risico's voor hen die op het platteland hun geld moeten verdienen of daar ontspanning zoeken. Veelal vergezeld door foto's met schokkende beelden van onder meer doodgebeten schapen. De roep om maatregelen wordt steeds luider.

De felheid waarmee de discussie wordt gevoerd, weerspiegelt een toenemend ongenoegen bij voor- en tegenstanders over de positie van de wolf en over het gevoerde beleid. De polarisatie op het onderwerp neemt toe tussen zij die onder alle omstandigheden voor of juist tegen zijn, en de mening van het genuanceerde middenveld verdwijnt uit zicht.

Bestaande overlegstructuren lijken vooral vanuit het beleid, kennisinstituten en natuur gerelateerde organisaties gestuurd te worden. Duidelijk is dat daarbij niet alle relevante belanghebbenden aan tafel zitten.

De Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging (Jagersvereniging) en het International Fund for Animal Welfare (IFAW) Nederland, twee ogenschijnlijk ideologisch ver uit elkaar liggende partijen, hebben elkaar gevonden in de conclusie dat een brede maatschappelijke dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland gewenst is.

2. De verkenning

Gezien de situatie dat de wolf in Nederland meerdere territoria bezet en rondzwervende dieren meer regel zijn dan uitzondering, kan geconcludeerd worden dat de wolf zich vast heeft gevestigd in dit land. IFAW Nederland en de Jagersvereniging hebben zich gerealiseerd dat vanwege aspecten als dierenwelzijn, natuurbeheer, materiële en immateriële schade, veiligheid, etc. het van groot maatschappelijk belang is de toekomst van de wolf in Nederland gericht aandacht te geven teneinde een (dreigend) conflict te voorkomen. Daarom hebben zij gezamenlijk het initiatief genomen tot een verkenning naar de mogelijkheid en kansen voor een dergelijke dialoog over de voor- en nadelen van het verblijf van de wolf in Nederland. Zij kiezen daarbij voor het proces van een naar consensus strevende maatschappelijke dialoog (zie Box 2) waarvan het doel is:

1. Het verkennen van standpunten en belangen van een breed scala aan belanghebbenden vis-a-vis de aanwezigheid van de wolf in Nederland
2. Het gezamenlijk vaststellen van de feitenbasis
3. Op basis van deze informatie opties te bespreken voor het al dan niet aanwezig zijn van de wolf in Nederland, op korte en langere termijn
4. Uiteindelijk consensus te bereiken over de wijze waarop in Nederland met de aanwezigheid van de wolf kan worden omgegaan, waarbij de uitkomst tegemoetkomt aan de belangen van alle belanghebbenden en daarmee door hen als eerlijk wordt gezien.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Box 2: Een naar consensus strevend maatschappelijke dialoog

Het voeren van een maatschappelijke dialoog waarbij gestreefd wordt naar een gezamenlijk gedragen uitkomst (consensus) neemt alle aspecten van het beheersen van (potentiele) conflicten in beschouwing. Om succesvol te zijn in het bereiken van een 'akkoord' of 'convenant' is het belangrijk een bepaalde procesgang te volgen die uitzicht biedt op oplossingen die recht doen aan de belangen van alle betrokkenen.

De ideale fasering omvat:

- *Bijeenbrengen van belanghebbenden:* identificatie van zoveel mogelijk belanghebbenden en uitnodiging om deel te nemen
- *Probleemanalyse*: in kaart brengen van belangen, thema's, zorgen en barrières met als doel het (potentiële) conflict te begrijpen; verhelderen van de feiten
- *Ontwerpfase*: vaststellen van de dialoog-agenda, spelregels en werkplan
- *Creatieve fase*: gezamenlijk opties bedenken, oplossingsrichtingen. 'de taart groter maken'
- *Verdelingsfase*: feitelijke onderhandelingen
- *Afsprakenfase*: nazorg: afspraken over monitoring van de afspraken, wat te doen als het akkoord niet het gewenste resultaat oplevert, omgaan met klachten (naar Houtsma & Van der Schot, 2001)

In de praktijk vertalen bovenstaande fasen zich in de stappen zoals in onderstaand schema weergegeven. Dit rapport presenteert de bevindingen van stap 1 en 2, en geeft een doorkijkje naar stap 3.

De toegevoegde waarde van een dergelijk dialoog-proces is gelegen in de betrokkenheid van en draagvlak bij een breed spectrum van belanghebbenden, en in het stapsgewijs gestructureerd toewerken naar een akkoord of convenant dat tegemoet komt aan uiteenlopende belangen.

De eerste stap in dit proces behelst de beantwoording van twee vragen:

1. Wie zijn de belanghebbenden, wat drijft hen, wat zijn hun standpunten ten aanzien van de wolf en wat is hun onderliggende belang?
2. Is het nuttig en mogelijk om een dialoog te voeren?

De uitkomsten van een dergelijk onderzoek, hier een verkenning genoemd, kunnen antwoord geven op de kernvraag:

Is er voldoende bereidheid om een dialoogproces te starten. Zo ja, waar moet dat over gaan, is er zicht op resultaat en welke zijn de randvoorwaarden?

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

IFAW Nederland en de Jagersvereniging hebben Alcedo Consultancy de opdracht verstrekt deze verkenning uit te voeren met als doel antwoord te geven op bovenstaande kernvraag. Om dat te bereiken zijn er gesprekken gevoerd met zoveel mogelijk belanghebbenden. Deze gesprekken hebben geresulteerd in een grote hoeveelheid informatie welke door een systematische analyse vanuit verschillende invalshoeken inzichtelijk is gemaakt.

Door deze benadering kan in de uitvoering van de dialoog aandacht besteed worden aan die onderwerpen die aantoonbaar belangrijk zijn. Ook draagt een verkenning bij aan het vertrouwen van de belanghebbenden in het proces, in de uitvoering, en in de mogelijke uitkomsten.

3. Beoogd resultaat

De uitkomsten van de gesprekken met de belanghebbenden geven informatie over zorgen, thema's, problemen en wensen die belangrijk zijn voor hen. Door een analyse van deze informatie ontstaat overzicht en inzicht op grond waarvan een structuur en voorwaarden voor het proces van een maatschappelijke dialoog kunnen worden geformuleerd.

4. Aanpak

De door Alcedo Consultancy gevolgde aanpak staat beschreven in Bijlage 1.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deel II - De kansen voor een maatschappelijke dialoog

1. Naar de kern

De mens heeft millennia lang geleefd met de natuur, in harmonie én conflict. Industrialisatie, intensivering van het landgebruik en bevolkingsgroei gekoppeld aan een vergaande urbanisatie hebben het samenleven met de natuur in toenemend mate onder druk gezet. Het heeft geleid tot verkleining, fragmentatie en degradatie van de leefgebieden van planten en dieren. Echter, de natuur en specifiek de natuurlijke ecosystemen, zijn noodzakelijk en nuttig voor de kwaliteit van ons leven. Zij leveren immers goederen en diensten die de basis vormen voor ons dagelijks leven, onze economie, ons bestaan.

Bescherming van de natuur is daarom noodzaak, nuttig en wenselijk. De laatste 100 jaar is daar wereldwijd aandacht voor gekomen. Ook in Nederland. Met wisselend succes hebben wij in ons land natuurgebieden ingesteld en beheerd voor het behoud van biodiversiteit, en van (half-)natuurlijke ecosystemen. Aan de andere kant verliezen we ondanks alle inspanning plant- en diersoorten door processen als vermesting, verzuring en verdroging van ons landschap. Daaroverheen komen de effecten van klimaatverandering.

En nu is daar dan de wolf; aan het einde van de negentiende eeuw verjaagd uit ons land en sinds 2015 weer terug. Ook zijn aanwezigheid wordt door velen gezien als een mooi behaald succes van jarenlange natuurbescherming inspanning; echter voor veel anderen is het een zorgelijke ontwikkeling (zie box 3). In haar rapport 'Staat van het Dier' noemt de Raad voor Dieraangelegenheden vijf verhaallijnen die geassocieerd zijn met die verschillen in perceptie (Schukken *et al*., 2019):

> *Een eerste verhaallijn vloeit voort uit de Europese mythologieën, legenden en folklore. Hierin is de gevaarlijke mens in staat zich te veranderen in een kwaadaardige wolf.*
>
> *Een tweede lijn heeft te maken met een antropomorfe visie op de wolf. Sinds de Middeleeuwen krijgt de wolf allerlei menselijke, vaak niet gunstige eigenschappen van de mens toegedicht.*

Deze beide verhaallijnen reflecteren de angst en weerzin van de mens in relatie tot de wolf.

> *De derde verhaallijn is die van de wolf als predator van de mens, de wolf als menseneter zoals in sprookjes en verhalen. Naar deze kant van de wolf zijn diverse onderzoeken verricht en gepubliceerd. De teneur ervan is dat aanvallen op de mens zeer ongebruikelijk zijn (Linnell et al., 2021). Desalniettemin lijkt de angst voor ook deze kant van de wolf onze perceptie nog sterk te bepalen.*
>
> *De wolf als predator van landbouwhuisdieren is de vierde verhaallijn. We moeten vaststellen dat wolven, met name rondzwervende exemplaren, kunnen prederen op landbouwhuisdieren. Het risico van economische en emotionele schade voor de dierhouder is reëel (zie* https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/*). Ook al kunnen preventieve maatregelen veel doen om het risico te verkleinen.*
>
> *Tenslotte is er de vijfde verhaallijn, die van de wolf als onderdeel van het ecosysteem, dus zijn ecologische functie. Ook daar is veel over gepubliceerd, met name in de Verenigde Staten. Deze functie is onmiskenbaar.*

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Het is duidelijk dat tegen de achtergrond van deze verhaallijnen de aanwezigheid van de wolf in Nederland geen neutrale aangelegenheid is.

De wolf neemt 'ruimte' in, ruimte die hij deels moet delen met ons. Hij vestigt zich in natuurterreinen waar hij vanuit zijn ecologische functie welkom wordt geheten. Het leidt tot positieve gevoelens, van opwinding ('waar zit ie') tot trots dat we in Nederland kunnen samen leven met de wolf. Maar hij is ook aanwezig in gebieden die wij een andere bestemming hebben gegeven dan natuur. Het is zijn aanwezigheid in juist die ruimte welke leidt tot spanning, angst, boosheid en andere negatieve gevoelens. Hier ligt de kiem voor een conflict.

De toekomst van de wolf in Nederland hangt niet zozeer af van de wolf, maar veeleer van onze bereidheid om na te denken of en hoe wij willen samenleven met dit dier en met de natuur waar hij én wij deel van uitmaken.

Box 3: De mening van Nederlanders over de aanwezigheid van de wolf in Nederland: enquêtes en peilingen

Er zijn in de loop der jaren verschillende enquêtes en peilingen uitgevoerd naar de mening van de Nederlandse bevolking over aanwezigheid van de wolf in Nederland .

Kantar voerde in 2018 enquête uit (Kantar Public, 2018). Op de stelling dat wij in Nederland de wolf niet moeten wegjagen maar onszelf en onze dieren moeten beschermen gaf 58% aan het hiermee eens te zijn en 13% oneens. Op de stelling dat wolven niet moeten worden belemmerd in hun natuurlijk gedrag ook al voeden ze zich met schapen, gaf 30% aan het met de stelling eens te zijn, en 32% dat zij het er niet mee eens was.

In een in 2020 door Motivaction voor het ministerie van LNV uitgevoerd onderzoek wordt vastgesteld dat 57% van de Nederlanders vindt dat de wolf welkom is tegen 18% die vindt dat de wolf niet welkom is (Motivaction, 2020a). De laatste groep ziet vooral de negatieve gevolgen: overlast, gevaarlijke situaties, etc. In een opvolging op dit onderzoek is geconstateerd dat het percentage voorstanders van de wolf is gedaald naar 54% en het percentage tegenstanders gegroeid naar 23% (Motivaction, 2020b). Als negatieve effecten wordt veel vaker dan in de eerste peiling de schade aan landbouwhuisdieren genoemd.

Zest Marketing voert tweejaarlijks peilingen uit voor de Jagersvereniging. In haar peiling van 2021 beantwoordde 38% de vraag of er in Nederland ruimte is voor grote roofdieren zoals de wolf, met (zeer) zeker en 24% met (zeker) niet (Zest Marketing, 2021). Beide percentages zijn 2 resp. 1 procentpunten lager dan die in de peiling in 2019.
Deze peilingen tonen aan dat de aanwezigheid van de wolf in Nederland niet onomstreden is. In zowel de Kantar enquête als de Zest Marketing peiling komt naar voren dat in de stedelijke omgeving positiever over de aanwezigheid van de wolf wordt gedacht dan op het platteland.

2. Is er sprake van een conflict?

Aan de orde is nu de vraag of er redenen zijn om aan te nemen dat de verschillen tussen partijen in hoe naar de aanwezigheid van de wolf in Nederland wordt gekeken, kunnen leiden tot een situatie van conflict, of wellicht dat er al sprake is van een conflictsituatie.

Een conflict is een situatie waarin twee of meer partijen van mening verschillen, methodes hanteren, doelstellingen nastreven of waarden aanhangen die, daadwerkelijk of in de perceptie van de partijen, onverenigbaar zijn en daardoor in botsing komen. Er zijn drie fasen van 'ernst' te onderscheiden:

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- **Debat**: betrokkenen treden in debat en proberen te overleggen. Er lijken zich groepen te formeren. Partijen zijn nog gericht op een oplossing (win-win)
- **Dreiging**: vaste groepen zijn gevormd; men komt tot de conclusie dat met de ander niet te praten valt. Alles wordt gedaan om het eigen gelijk of het ongelijk van de tegenpartij te bewijzen. Partijen zijn gericht op het winnen van het conflict (win-lose)
- **Oorlog:** dreigingen worden waargemaakt; men gaat in de aanval, bijv. door middel van rechtszaken. Het kan uitlopen op een strijd ten koste van het eigen belang (lose-lose)

Er lijkt op dit moment zeker sprake te zijn van het begin van een conflict. Een aantal organisaties is niet bereid met één of enkele andere organisaties te praten, omdat men ideologisch zo sterk van elkaar verschilt dat dit nooit iets zal opleveren, of vanwege wantrouwen over de intenties van de ander. Het betreft hier vooronderstellingen die zij in de praktijk niet blijkt te hebben getoetst. Ook lijken er zich groepen te gaan formeren, zoals het initiatief van de Federatie Particulier Grondbezit om met een groep een 'position paper' aan te bieden aan de Minister van LNV met een pleidooi voor een gecontroleerd beheer van de wolvenpopulatie. Hetzelfde kan gezegd worden over het platform Wolven in Nederland, waar juist voornamelijk organisaties bij aangesloten zijn die de wolf welkom heten. Desalniettemin heeft bijna elke organisatie aangegeven bereid te zijn met andere belanghebbenden te zoeken naar gezamenlijke oplossingen. Vanwege die bereidheid kunnen wij niet stellen dat we al in het stadium van 'dreiging' tot conflict zijn en concluderen wij dat het conflict rond de wolf zich in het stadium van 'debat' bevindt, wij hebben geen indicaties gevonden die duiden op de fase van dreiging.

Waar het gaat om *'human-wildlife'* conflicten introduceren Zimmerman *et al*. (2020) drie conflict niveaus, zie figuur 2.1. Zij geven een overzicht van vragen en typerende antwoorden om het juiste niveau van conflict te kunnen bepalen (tabel 2.1).

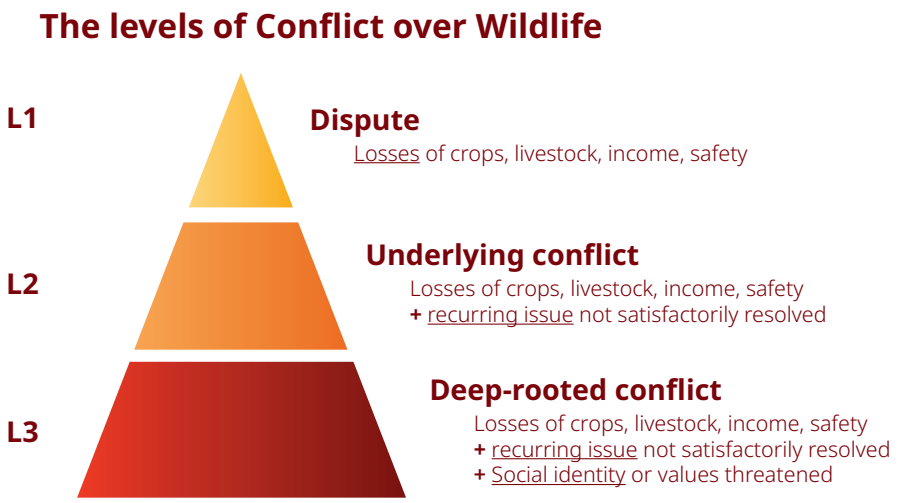

Figuur 2.1: *Niveaus van conflict (uit: Zimmerman et al. 2020)*

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tabel 2.1 *Respons m.b.t. vragen om het niveau van conflict vast te kunnen stellen (naar Zimmermann et al., 2020)*

Niveau van conflict	Respons betr. vragen over de soort	Respons betr. vragen over de situatie	Respons m.b.t. vragen over de geschiedenis	Respons m.b.t. vragen over het vinden van oplossingen	Respons m.b.t. de betrokken-heid van anderen
Dispuut	Empatisch, begrijpelijk	Klachten over inkomens-verlies Zorg over daadwerkelijk schade	Weinig voor-geschiedenis	Bereidheid tot aanpassingen. Openheid m.b.t. oplossingen en experimenten	Anderen worden gezien als oprecht in hun pogingen te helpen
Onderliggend conflict	Afkeer van de soort; NIMBY	Opgehoopte frustratie. Aantal en omvang van schade vaak overdreven	Historie van onopgeloste schade-gevallen, gevoelens van boosheid	Verwachting dat iemand anders het oplost of compensatie betaalt	Scepsis over motieven van anderen
Diepgeworteld conflict	Sterke negatieve gevoelens; dispropor-tioneel, overdrijving en smaad	Gepolariseerd taalgebruik. Gevoelens van bedreiging van bestaansrecht	Erg negatieve reflectie op voorgaande gevallen; beschouwd als niet adequaat en behulpzaam	Weinig bereid om aanpassingen te doen om schade te beperken	Vijandigheid naar de bedoelingen van anderen; anderen de schuld geven. Gevoel dat de eigen identiteit niet wordt geaccepteerd

De in tabel 2.1 gegeven respons is vooral indicatief en afhankelijk van de criteria die worden gebruikt om een vaststelling als 'overdrijving', 'smaad' en 'niet adequaat' te kunnen onderbouwen.

Het gesprek over de aanwezigheid van de wolf in Nederland heeft alle kenmerken van een conflict op het niveau van een dispuut. Uit de gesprekken met organisaties komen veel antwoorden naar voren die sporen met de karakteristieke respons op dat niveau.

Er zijn echter ook wat reacties die duiden op een het niveau van onderliggend conflict: afkeer van de wolf in de zin van 'de wolf is niet welkom op mijn landgoed', 'de schaderegeling is niet genereus, niet adequaat en te veel rompslomp', 'als de samenleving de wolf wil, moet ze ook opdraaien voor de kosten', 'welk doel wordt er gediend met het opstarten van een gesprek over de wolf', en 'schapenhouders moeten niet piepen; honden richten veel meer schade aan'. Allemaal duidingen van gevoelens van frustratie en deels ook onmacht.

Tenslotte zijn er enkele reacties die op het onderste niveau van conflict duiden zoals het overdrijven van aantallen en situaties ('er deugt niets van dat rapport', 'geen enkel landbouwhuisdier is veilig', en 'mensen durven het bos niet meer in') en het gevoel er niet bij te (mogen) horen ('alles is toch al bekokstoofd').

Wij concluderen dat rond de aanwezigheid van de wolf zich een conflict ontwikkelt. Qua ernst bevindt zich het op het niveau van het dispuut; qua inhoud stevent het af op een conflict waar dieperliggende oorzaken een dominante rol gaan spelen. In het licht van de negatieve impact van de wolf op dierenwelzijn van landbouwhuisdieren, materiële en immateriële schade van dierhouders, en gevoelens van angst en daartegenover de gepropageerde meerwaarde van de wolf voor natuur en biodiversiteit is het belangrijk om dit zich ontwikkelend conflict aandacht te geven.

Het conflict gaat eigenlijk ook niet over de wolf maar over onszelf . Over de polarisatie tussen groepen mensen, waarbij de herkenning en erkenning van belangen ontbreekt, waar wantrouwen heerst richting de overheid en in toenemende mate ook richting de wetenschap. Het beheersen en oplossen van dit conflict vraagt om begrip van alle partijen voor alle partijen: hoe staat men in het leven, welke belangen en waarden hebben zij?

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3. Hoe wil je aandacht besteden aan dit conflict?

Nu geconstateerd is dat de aanwezigheid van de wolf in Nederland alle tekenen van een zich ontwikkelend conflict heeft, en vanwege de tegenstrijdige gevoelens en belangen om aandacht vraagt, volgt de vraag 'hoe dan'?

In principe staan er twee routes open: je doet niets actief of je gaat met elkaar aan tafel, een dialoog voeren.

Als er naast de huidige overlegstructuren niets actief wordt gedaan waar alle belanghebbenden bij betrokken zijn, zal dat waarschijnlijk leiden tot halve oplossingen met als consequenties:

- Focus op een beperkt aantal aspecten binnen het hele dossier wolf (schadepreventie, schadecompensatie, regulatie)
- Onderliggende oorzaken worden niet aangesneden en blijven onderhuids woekeren (veel dierhouders zien de wolf als een extra onderwerp op de lijst van problemen en issues die zij hebben, die vaak op een beperkt aantal oorzaken zijn terug te voeren)
- Slechts een deel van de belanghebbenden is betrokken; de anderen zijn buiten beeld wat tot ontevredenheid zal leiden
- Een nieuw Interprovinciaal Wolvenplan wordt niet gesteund door een breed maatschappelijke veld, maar veeleer opgelegd vanuit de overheid
- Rechtszaken met regulatie en schadevergoeding als inzet
- Het recht in eigen hand nemen, dus illegaal afschot van wolven

Van deze lijst van voorzienbare gevolgen wordt niemand blij. De maar voortdurende problematiek van de ganzenschade en het debacle van de Oostvaardersplassen zijn slechte voorbeelden van deze route.

De andere route, die van het gesprek, betekent dat je de mogelijke ruimte voor een dialoog gaat benutten. Een dialoog geeft geen garantie, wel een perspectief op een breder gedragen uitkomst die duurzaam kan zijn mits de voorwaarden rond een eventuele overeenkomst goed op papier worden gezeten nageleefd.

Wat is er voor nodig om een gefundeerde keuze te kunnen maken tussen beide routes? In ieder geval dient te worden vastgesteld of er voldoende speelruimte is voor een dialoog.

4. Is er ruimte voor een dialoog?

Onder 'ruimte' voor een dialoog verstaan wij: hebben de belanghebbenden een positieve houding t.a.v. een dialoog, zijn zij bereid om deel te nemen aan een dialoog, onder welke eventuele voorwaarden, en is er geen blokkade? Ook moet duidelijk zijn of er wordt voldaan aan de criteria voor een dialoog en welke dialoogvorm geschikt is.

4.1 Hoe staan belanghebbenden tegenover een dialoog?

Uit de gesprekken met 35 geïnterviewde organisaties (zie Deel IV) hebben wij geconcludeerd dat vrijwel alle organisaties een positieve houding hebben ten aanzien van een maatschappelijke dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland. Veel van de genoemde redenen voor deze houding hebben te maken met de wens voor een bredere, evenwichtiger en meer genuanceerde discussie waarmee begrip gekweekt kan worden voor andere meningen, en voor een vergroting van het draagvlak (al zijn de meningen waarvoor dat draagvlak dan moet bestaan, wel uiteenlopend!). Het stoppen van polarisatie is eveneens een belangrijke beweegreden. Ook is duidelijk dat organisaties de dialoog zien als een kans om 'aan de voorkant' mee te praten en een gezamenlijke feitenbasis helder te krijgen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Enkele organisaties twijfelen aan het nut van een dialoog. Ook wantrouwt een enkele organisatie de intenties van andere organisaties om mee te doen: willen ze toch niet hun eigen agenda realiseren? Ondanks deze twijfels is onze verwachting dat als er eenmaal een dialoogproces wordt opgestart en bekend is welke agenda er op tafel ligt, deze organisaties wel positief tegenover een dialoog zullen staan en deze het voordeel van de twijfel geven.

Een positieve houding betekent niet automatisch ook bereid zijn tot deelname aan een dialoog. De analyse van de interviews laat zien dat vrijwel alle organisaties wel aan een dialoog willen meedoen, zij het dat zij daaraan meestal wel voorwaarden koppelen. Deze hebben te maken met (1) de inhoud van de dialoog, (2) de vorm van het proces, (3) de te gebruiken feitenbasis en (4) de beschikbaarheid van middelen en menskracht om aan de dialoog mee te kunnen doen. Deze voorwaarden komen op een later moment in dit rapport aan de orde. De eerste drie zijn overkoombaar, ze liggen binnen de controle van het dialoogproces. De vierde voorwaarde verdient apart aandacht bij het besluit of men al dan niet een dialoogproces wil ingaan en op welke wijze.

Veel belanghebbenden hebben blijk gegeven van een wens tot participatie. Men wil deelnemen om:
- Mogelijkheid te hebben een conflict te vermijden
- Zelf de regie te houden op het vinden van oplossingen
- Mee te doen met het gevoel dat met hun inbreng wat wordt gedaan
- Hun perspectief leidend te laten zijn

Deze wens tot participatie moet gezien worden tegen de achtergrond van een geconstateerd toenemend wantrouwen in de samenleving jegens de overheid op veel onderwerpen.

Wij hebben geconstateerd dat er slechts één organisatie is die heeft betoogd geen dialoog te willen omdat zij onder geen enkele voorwaarde de beschermde status van de wolf ter discussie wil stellen. Over andere onderwerpen zou deelname aan een dialoog kunnen worden overwogen. Op grond van bovenstaande bevindingen concluderen wij dat er ruimte - oftewel draagvlak - is voor een dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland.

Is er een urgentie om met de dialoog te starten? De interviews geven hier een gemengd beeld over. Hoewel bijna drie kwart van de organisaties zich op een of andere manier actief met het onderwerp wolf bezighoudt, noemt slechts ongeveer een derde van alle organisaties het een belangrijk thema. Men zou daaruit de indruk kunnen krijgen dat de wolf geen urgent thema is voor veel organisaties. Echter, die urgentie wordt wel gevoeld bij individuele organisaties, en dan met name bij organisaties waarvan de leden direct schade ondervinden of die hun bedrijfsvoering geschaad zien.

Kijkt men naar het niveau van het conflict (paragraaf 2) dan zijn er tekenen dat het conflict zich ontwikkelt naar een dieper niveau waar stellingen betrokken worden en scepsis ontstaat jegens andere partijen in het conflict. Vanuit dat perspectief zou je kunnen constateren dat het opzetten van een dialoogproces op het onderwerp wolf een zekere urgentie verdient.

4.2 Welk dialoogproces is geschikt?

In Deel I van dit rapport is beschreven dat de opdrachtgevers hebben gekozen voor een proces van een naar consensus strevende maatschappelijke dialoog. De kenmerken van een dergelijk proces zijn:
1. Allereerst het vaststellen van standpunten en onderliggende belangen van belanghebbenden vis-a-vis de aanwezigheid van de wolf in Nederland
2. Dan het samen opstellen van de agenda en spelregels voor de dialoog
3. Gevolgd door het accorderen van een gemeenschappelijke feitenbasis (en wat er evt. voor nodig is om die te realiseren)

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

4. Op grond waarvan dan gesprekken gaan beginnen over de onderwerpen die in de verkennende fase zijn geïnventariseerd
5. Om uiteindelijk gezamenlijk een uitkomst vast te stellen die tegemoet komt aan de belangen van alle belanghebbenden en als eerlijk wordt gezien (consensus).

Maar op welke wijze gaan belanghebbenden met elkaar in dialoog, hoe gaan ze onderhandelen? In grote lijnen bestaan er vier onderhandelingsstrategieën; twee daarvan hebben de focus op de waarde van hetgeen op tafel ligt (Wesselink & Paul, 2010). Staat de waarde vooraf vast, dan wordt dit *distributief* onderhandelen genoemd. Is de waarde onbepaald, dan moeten belanghebbenden zelf de waarde creëren als onderdeel van het onderhandelingsproces; dit is de *integratieve* onderhandelingsstrategie.

In de twee andere strategieën staat de houding van de organisaties in de onderhandeling centraal. Deze kan *positioneel* zijn, dat wil zeggen onderhandelen op basis van standpunten, of *principieel*, waarbij de belangen uitgangspunt zijn.

Wij adviseren een integratieve, principiële onderhandelingsstrategie waarbij de deelnemers zoveel mogelijk informatie delen, ook over welke belangen zij hebben. Dan is het mogelijk om creatieve oplossingen te bedenken voor de problemen die besproken worden. De *Mutual Gains* benadering die wij voorstellen is een zo'n integratieve, principiële strategie. Deze:

- Stelt begrijpen centraal
- Gaat uit van het belang en de waarden achter het standpunt dat men inneemt
- Zoekt naar een overkoepelend belang als basis voor het verdere proces
- Zoekt gezamenlijk naar creatieve oplossingen ('voeten op tafel' en 'vergroten van de taart')
- Streeft naar consensus, en
- Geeft een grote kans op een duurzame oplossing door het meenemen en dienen van alle belangen

De kern van deze benadering is het met elkaar in gesprek gaan met de bedoeling gezamenlijk gedragen, eerlijke oplossingen te vinden, waarin aan alle belangen tegemoet wordt gekomen. In het algemeen gaat het gesprek dus over belangen, maar het kan de discussie wel helpen om de onderliggende waarden te zoeken: wat vinden we belangrijk en hoe kunnen we dat samen vormgeven (N. Aarts, *pers. comm*.)?

Zoals hierboven vastgesteld bevindt het conflict over de aanwezigheid van de wolf in Nederland zich merendeels nog in de dispuutfase, staan partijen open voor een dialoog en hebben de meeste organisaties nog geen stellingen betrokken. Dat is een goede uitgangspositie om een dialoog te starten met gebruikmaking van de Mutual Gains benadering, met kans op een breed gedragen uitkomst.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Box 4: De *Mutual Gains* benadering

Relatie versus transactie, dat is de overkoepelende context die onderhandelingen vaak kleurt. Het zijn twee belangrijke onderhandelingsstijlen. Neem je de belangen van jezelf én de ander in ogenschouw, of ga je voor je eigen kortetermijnwinst? Wie de relatie vooropstelt, kiest uiteraard voor de eerste variant.

Hoe je kunt onderhandelen op een manier die zowel de eigen belangen als die van de ander respecteert is door de Amerikaanse MIT-wetenschappers Fisher en Ury beschreven in hun bestseller *Getting to Yes* (1991). De zogenoemde *Mutual Gains* benadering kent een aantal uitgangspunten. Eén daarvan is dat je je niet moet vastbijten in je eigen standpunten en argumenten, maar oog moet hebben voor de belangen van de ander.

Investeren in de ander is geen charitatieve daad, het is bedoeld om de eigen situatie te verbeteren. Als zowel jouw eigenbelang als dat van een ander wordt gediend, is de uitgangspositie voor toekomstige onderhandelingen ook gunstig, is de gedachte. Belangrijk: richt je op belangen, niet op standpunten.

Een ander, soortgelijk onderscheid in de literatuur over onderhandelingen is de win-win versus de win-lose strategie. 'We moeten samen deze taart verdelen, en ik doe er álles aan om een zo groot mogelijk deel van die taart te bemachtigen.' De winst van de ene partij gaat bij deze 'distributieve' onderhandelingsvariant ten koste van de andere partij.
Bij de win-winstrategie, ofwel de 'integratieve' onderhandelingsvariant werken partijen optimaal samen door hun belangen te integreren, waarbij ze voor zichzelf niet het onderste uit de kan willen halen. 'Laten we kijken hoe we deze taart groter kunnen maken, zodat we samen meer kunnen verdelen.' Dat sluit dus aan op hetgeen de Mutual Gains benadering ook beoogt.

Uit: *Management Executive*, jan-febr. 2014

5. Waar moet de dialoog over gaan?

Nu we hebben geconcludeerd dat er 'ruimte' is voor een dialoog, is de volgende vraag die beantwoord moet worden: 'Waar gaan we over praten?'. Beantwoording van die vraag kent twee stappen:

1. Bieden de belangen van alle belanghebbenden perspectief op het genereren van gezamenlijk gedragen oplossingen, en
2. Welke thema's zijn voor belanghebbenden belangrijk om te bespreken?

Dit hoofdstuk behandelt beide stappen als opmaat voor de bespreking van de gesprekstafels in paragraaf 5.3.

5.1 Belangen

Uit de interviews met organisaties is een veelheid van belangen naar voren gekomen, zaken waar organisaties voor staan, wat voor hen belangrijk is (zie Deel IV, hoofdstuk 2). Deze zijn in acht 'koepelbelangen' ondergebracht:

1. Beschermen en beheren van natuur, ecosystemen en biodiversiteit en de daaraan gelieerde cultuurhistorische waarden
2. Zekerstellen van economisch verantwoorde bedrijfsvoering
3. Bevorderen van gezondheid en welzijn van dieren met erkenning en respect voor hun intrinsieke waarde (wild en gehouden) en het voorkomen van dierenleed
4. Beschermen en stimuleren van recreatieve mogelijkheden op het platteland
5. Succesvol samenleven van mens en natuur

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

6. Voorkomen van schade bij dierhouders, bos en natuur
7. Informatieverstrekking
8. Uitvoering van wet en regelgeving

Uit onze analyse concluderen wij dat ondanks die verscheidenheid aan belangen er ruimte is voor het starten van een maatschappelijke dialoog.

De dialoog heeft als onderwerp de aanwezigheid van de wolf in Nederland. Hoe staat het met de belangen van organisaties in relatie tot dit onderwerp? Uit de interviews met organisaties is een veelheid van belangen met betrekking tot de wolf naar voren gekomen. Deze wolf-gerelateerde belangen zijn in twaalf groepen samen te vatten:

1. Toekomstperspectief voor ondernemers waarborgen, het veiligstellen van het economisch belang
2. Bevorderen van de compleetheid en het natuurlijk functioneren van de natuur en haar ecosystemen
3. Streven naar vreedzaam samenleven tussen wolf en mens en het voorkomen van conflicten (co-existentie)
4. Inzetten op maximaal dierenwelzijn van gehouden en in het wild levende dieren
5. Vergroten van maatschappelijk draagvlak voor de wolf
6. Bescherming van de wolf conform zijn wettelijke status.
7. Behoud en herstel van (kwetsbare) ecologie en biodiversiteit
8. Behoud van de recreatieve toegankelijkheid van gebieden waar wolven zich vestigen
9. Genereren van een betrouwbare en transparante feitenbasis betreffende de wolf inclusief goede monitoring
10. Tegengaan van polarisatie rondom de wolf
11. Duidelijke regelgeving betreffende de wolf en goede uitvoering hiervan.
12. Erkenning van de intrinsieke waarde van de wolf.

Het valt op dat er een flinke variatie is aan belangen betreffende de wolf. Ook verschillen de wolf-gerelateerde belangen soms aanzienlijk in schaalniveau (van individuele dierhouder tot landschap) en in de acties die nodig zijn om de belangen te dienen.

Uit de analyse van deze belangen (zie Deel IV, hoofdstuk 2) concluderen wij dat die pluriformiteit geen belemmering vormt voor een succesvol dialoogproces; integendeel, het biedt juist mogelijkheden voor creatieve oplossingen welke kunnen leiden tot het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie en bijbehorende afspraken en maatregelen.

5.2 Zorgen en thema's

Organisaties hebben hun zorgen geuit over een veelheid van onderwerpen die verband houden met de aanwezigheid van de wolf in Nederland. Wij hebben deze gerangschikt in vijf hoofdgroepen:

- Bedrijfsvoering: economische zekerheid, schade, preventie, etc.
- Veiligheid van mens en dier: onveilig gevoel, emotie, angst, ook het gedrag van de mens vis-a-vis de wolf
- De wolf: impact van de wolf, beheer van gebieden, beschermde status, etc.
- Huidige discussie rond de wolf: escalatie van het gesprek, gebruik van informatie, feiten en beeldvorming, gebrek aan respect, etc.
- Beleid: onduidelijk overheidsbeleid

Voor de onderliggende specifieke zorgen wordt verwezen naar Deel IV.

Informatie, variërend van beschikbaarheid, juistheid, volledigheid tot beeldvorming en verkeerd gebruik, wordt door een derde van de organisaties als belangrijk zorgpunt aangegeven. Deze zorgen rond informatie moeten als eerste geadresseerd worden in de dialoog, voordat over andere onderwerpen kan

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

worden gesproken. Immers, informatie speelt daarbij steeds een cruciale rol.
Naar aanleiding van bovengenoemde zorgen hebben wij de organisaties gevraagd welke gespreksonderwerpen zij behandeld willen zien in een dialoog. Ook deze onderwerpen zijn weer geordend en wel in de volgende thema's:

- Conflict wolf – landbouwhuisdier
- Invloed van de wolf op het ecosysteem, positief en negatief
- Samenleven mens – wolf (co-existentie)
- Behoud beschermde status van de wolf
- Wat is natuur in Nederland, incl. rol/functie van de wolf
- Feitenbasis
- Toegang tot het landelijke gebied
- Veiligheid en volksgezondheid
- Bescherming van de wolf, individu-populatie-leefgebied
- Dierenwelzijn incl. bewegingsvrijheid, ongewenste contacten
- Preventie en schade
- Monitoring
- Regulatie

Deel IV van dit rapport geeft ook voor de thema's inzicht in de specifieke onderwerpen.

Natuur-gerelateerde onderwerpen zijn door 14 van de 36 organisatie aangedragen. Daarbij staat de vraag 'Wat is natuur in Nederland?' het hoogst genoteerd: welke natuur is mogelijk, welke natuur kiezen wij, en hoe is ons land nu en in de toekomst in te richten dat we die natuur ook daadwerkelijk realiseren? Het onderwerp is nauw gekoppeld aan de beantwoording van de vraag: wat kan de rol, functie en invloed van de wolf in het ecosysteem zijn en willen we die wel?

De 'feitenbasis' staat tamelijk hoog in de lijst wat overeenkomt met de hoge mate van zorg die men heeft over het gebruik van informatie.

De duidelijke relatie tussen de geformuleerde thema's en de geuite zorgen is begrijpelijk: de zorgen vragen om weggenomen te worden, en dit kan door de thema's te bespreken.

5.3 Dialoogtafels

Er is een splitsing te maken tussen boven beschreven thema's op basis van twee dimensies: 'tijd' en 'inhoud'. Beide zijn onder te verdelen resp. korte en lange termijn en wolf en systeem. Zie figuur 2.2 voor een verdeling van de thema's over deze vier cellen. Elke cel noemen we een 'dialoogtafel'. Aan deze 'tafel' worden onderwerpen besproken die een dimensie tijd en een dimensie inhoud gemeenschappelijk hebben, die dus in één cel zitten.

	korte termijn	Lange termijn
Wolf	**1e dialoogtafel:** - conflict wolflanbouwhuisdier - Dierenwelzijn - Preventie - Toegang tot openbare ruimte - Veiligheid en gezondheid	**3e dialoogtafel:** - Beschermde status - Regulatie - Monitoring - Polarisatie
Systeem	**2e Dialoogtafel:** - Bescherming van de wolf - Invloed van de wolf op natuur en mens - Informatie, communicatie - Feitenbasis	**4e dialoogtafel:** - Samenleven / co-existentie - Mens - natuur in Nederland - Wat is natuur in Nederland

Figuur 2.2: *Verdeling van thema's over de dimensies tijd en inhoud*

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Elk van deze vier cellen is een dialoogtafel waar belanghebbenden de cel-specifieke thema's bespreken. Een thema bestaat meestal uit verschillende onderwerpen.

Onderwerpen die op de lijst voor de 1e en 2e dialoogtafels staan vragen op korte termijn om oplossingen. Die op de lange baan schuiven versterkt het ongenoegen en werkt verdieping van het conflict in de hand. Bovendien is het oplossen van de korte termijn problematiek een voorwaarde voor het vertrouwen dat partijen zullen hebben in de dialoog over langere termijn onderwerpen.

Waar in de 1e en 3e dialoogtafels met name de wolf centraal staat, geldt dat niet voor de beide andere tafels. Daar staat meer het landschap en het landgebruik waarin de wolf zijn intrede heeft gedaan centraal. Met name de 4e dialoogtafel gaat over grotere onderwerpen als de ruimtelijke ordening van Nederland, wat is natuur in Nederland, en het al dan niet samenleven met de wolf.

Wanneer besloten wordt tot het in gang zetten van het dialoogproces zal een van de voorbereidende acties zijn het opstellen van een gedetailleerde beschrijving per thema. Per thema wordt onder meer beschreven:

- Titel
- Toelichting
- Vraagstelling
- Onderliggende zorgen (niet uitputtend)
- Beoogd resultaat
- Deelnemers
- Acties, zoals onderwerp specifieke informatie verzamelen
- Aandachtspunten
- Potentiële obstakels

Per thema kan tevens een zienswijze tabel worden gemaakt: deze geeft een overzicht van standpunten, belangen en zorgen die deelnemende partijen hebben over de onder het thema vallende onderwerpen. Daaruit zijn de argumenten van de deelnemers voor hun standpunt te destilleren die nuttig zijn om een creatieve gedachtelijn op te zetten die kan leiden tot een oplossing voor het 'probleem'.

Niet alle belanghebbenden doen mee aan de bespreking van elk thema; alleen zij wier belang gekoppeld is aan een en hetzelfde thema zitten met elkaar aan tafel. Immers, voor hen die een onderwerp niet naar voren hebben gebracht zal het in eerste instantie niet nuttig zijn om bij het gesprek aanwezig te zijn.

Toch kunnen andere belanghebbenden wel aanschuiven bij een andere tafel of specifiek thema vanuit interesse of passieve betrokkenheid; misschien ook wel personen zonder enig belang. De rol en het mandaat van deze 'secundaire belanghebbenden' dient besproken te worden in de voorbereiding op de betreffende tafel. Daarmee kan de dialoog wel een iets andere insteek krijgen, en gaat het richting een burgerinitiatief' (zie Bijlage 2). Als hierdoor het draagvlak voor het te bespreken thema wordt vergroot is deze deelname de overweging waard. Daarbij moet wel bedacht worden dat burgerpanels weliswaar breed gedragen oplossingen als resultaat kunnen hebben maar dat er ook nadelen aan vast zitten, bijv. als belanghebbenden hun belang niet in de oplossing herkennen.

Hoe beter de kwaliteit van de afzonderlijke oplossingen, des te beter de alles dekkende overeenkomst zal zijn want ook hier geldt *'rubbish in, rubbish out'*. Als deelnemers zich afvragen hoe zij ieder voor zich kunnen bijdragen aan een uitkomst waarin ook de belangen van de andere partijen zo goed mogelijk tot hun recht komen, leveren de gesprekken meer op, zal de kwaliteit van de oplossingen beter zijn en het resultaat duurzamer.

Wanneer alle onderwerpen per thema zijn besproken en oplossingsrichtingen gevonden, dienen deze nog wel uitgezet te worden tegen de oplossingen die zijn voorgesteld op andere thema's, opdat

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

mogelijke elkaar tegenwerkende oplossingen kunnen worden opgespoord, een 'ecologische' check. Er is dus een proces van *'fine-tuning'* nodig, van puzzelen om alle oplossingen op elkaar af te stemmen en tot één akkoord te brengen waardoor het resultaat meer is dan de som der delen. Dit puzzelen komt feitelijk neer op een discussie over:

- Als ik oplossing A bekijk, waar kan die oplossing B, C, of … versterken waardoor die laatste oplossing nog beter wordt dan die nu al is; en moet ik oplossing A daarvoor wat aanpassen? Of
- Als ik oplossing C wat minder doe zonder dat dit de uitkomst ervan wezenlijk wijzigt, en er dus middelen overblijven, dan zouden we die middelen kunnen stoppen in overeenkomst A of .. waardoor daar een veel betere uitkomst mogelijk is.

Met andere woorden, het is een kwestie van in kaart brengen van mogelijke oplossingsrichtingen, schuiven en afwegen van ambities en middelen om een akkoord te krijgen dat het meeste draagvlak heeft zonder dat de individuele oplossingen daarop (veel) ingeven. Deelnemers mogen niet de indruk krijgen dat op moment dat zij op een thema 'eruit zijn' het werk 'klaar' is.
Zoals eerder beschreven is het ontbreken van een gemeenschappelijk geaccepteerde feitenbasis een bron van zorg bij belanghebbenden. In feite hebben we het hier over twee niveaus: algemene zorg over wat de feitenbasis is, en de behoefte aan specifieke kennis die nodig is voorafgaand of tijdens het gesprek over een bepaald thema. De zorg ten aanzien van de feitenbasis is dermate belangrijk voor het totaal verloop van de dialoog en voor het vertrouwen dat deelnemers hebben in het proces, dat wij adviseren om dit thema niet een plaats te geven in de 2e dialoogtafel maar onder te brengen in een apart, onafhankelijk begeleid traject, de Joint-Fact-Finding (stap 4 in het dialoogproces, zie Box 2). Een dergelijke door alle belanghebbenden gezamenlijk uitgevoerde activiteit levert betere, gedeelde en vertrouwde kennis en overeenstemming op over wat de feiten zijn, ontwikkelt de competentie van deelnemers en vormt een goede basis voor het onderling vertrouwen.

5.4 Oplossingsrichtingen

Aan alle belanghebbenden is als onderdeel van het interview gevraagd welke oplossingsrichtingen zij zouden voorstaan (met betrekking tot hun zorgen rond de aanwezigheid van de wolf in Nederland) en wat het op zou lossen. Alle organisaties hebben duidelijke ideeën voor zulke oplossingsrichtingen. Het gaat te ver om hier alle voorstellen te presenteren; wij volstaan met de resultaten van een eerste analyse waarin wij gekeken hebben naar wat belanghebbenden veronderstelden dat die voorstellen zouden oplossen. Het zou:

- Het risico van schade aan landbouwhuisdieren verkleinen: voorkomen van schade, vergoedingen, preventieve maatregelen, innovatie voor effectievere preventie (drempelverlagend), bewegingsvrijheid van landbouwhuisdieren
- Perspectief bieden voor dierhouders
- Resulteren in een adequaat beheer van de wolven populatie al lopen de bedoelingen daarbij uiteen: van regulatie, scheiding tussen wolven en andere gebruikers van het landschap tot het voorkomen van hybridisering en het behoud van een gezonde wolven populatie
- De informatie en feitenbasis verbeteren en versterken en daardoor leiden tot onder meer kennisontwikkeling en heldere en begrijpelijke informatievoorziening
- Draagvlak creëren en versterken , en ook hier moet bedacht worden dat hier twee kanten aan zitten: draagvlak voor de aanwezigheid en volledige bescherming van de wolf, en draagvlak voor het probleem dat dierhouders hebben en ultimo voor regulatie
- Het samenleven van mens en wolf moeten versterken
- Escalatie van schade, fysiek en emotioneel, moet voorkomen
- Begrip moeten kweken voor het nut van de natuur, voor natuurontwikkeling en voor de rol van de wolf in dit geheel.

Een en ander sluit redelijk goed aan bij de thema's die wij hebben geïdentificeerd en die aan de de verschillende dialoogtafels zullen worden besproken. Daarmee dienen deze oplossingsrichtingen als inspiratiebron voor de discussie.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

6. Het succes van de maatschappelijke dialoog

De vraag of een maatschappelijke dialoog succesvol zal zijn hangt af van veel factoren. In ieder geval moeten de deelnemende organisaties een positieve houding hebben ten aanzien van een dialoogproces, zij moeten ook bereid zijn om mee te doen, en er moet iets te bespreken zijn. Aan die voorwaarden wordt voldaan zo is in het voorgaande geconcludeerd.

Organisaties hebben ook voorwaarden gesteld aan hun deelname aan een dialoog. Deze hebben vooral te maken met (1) de inhoud van de dialoog, (2) de vorm van het dialoogproces, (3) de kennisbasis van de dialoog, en met (4) de beschikbaarheid van middelen en menskracht. Naar onze mening kan op basis van hetgeen bovenstaand is beschreven voldoende worden voldaan aan de eerste drie voorwaarden om deze geen belemmering te laten zijn voor hun deelname aan een dialoog. Wij adviseren om bij de start van het dialoogproces de betreffende organisaties nog weer precies te bevragen naar de details van de door hen gestelde voorwaarden en met hen te bedenken op welke wijze aan deze voorwaarden kan worden voldaan.
Ten aanzien van de vierde voorwaarde: 'beschikbaarheid van menskracht en middelen' kan het volgende worden gezegd. Deels is dit een keuze van de organisaties, en deels maakt dit deel uit van een breder onderwerp dat van belang is voor de volgende fase: wie verstrekt de middelen om het maatschappelijke dialoog proces mogelijk te maken? Het betreft hier zowel het dialoogproces zelf, als de mogelijkheid en wenselijkheid voor belanghebbenden om hieraan mee te kunnen doen. Dit vraagstuk valt daarmee buiten de scope van deze verkenning, maar is wel één van de zaken die als eerste moeten worden opgepakt op het moment dat een positief besluit voor een dialoogproces wordt genomen.
Het proces zelf stelt ook zo haar voorwaarden:

a. Thema's moeten helder zijn
b. Belanghebbenden dienen aanwijsbaar te zijn
c. Er komt een gemeenschappelijke probleemdefinitie
d. Belanghebbenden zijn bereid te luisteren en te begrijpen
e. Belanghebbenden beseffen dat overtuigen op basis van standpunt tot niets leidt en dat alleen op basis van belangen en waarden er perspectieven te zien zijn die kunnen leiden tot gezamenlijke oplossingen
f. Belanghebbenden houden zich aan de gemeenschappelijk afgesproken spelregels
g. Primaire belanghebbenden moeten bereid zijn om te zoeken naar consensus
h. Er moeten realistische mogelijkheden zijn op akkoorden op tenminste belangrijke thema's

In hoeverre voldaan kan worden aan voorwaarden d, e, f en g kan op dit moment niet worden ingeschat; dit moet worden besproken met belanghebbenden wanneer eenmaal is besloten tot een daadwerkelijke start van het dialoogproces.

Voor wat betreft de andere vier voorwaarden schatten wij op basis van deze verkenning in dat hieraan voldaan wordt.

Daarnaast is er een ander aspect belangrijk die het succes van een dialoog mee bepaalt, nl. dat belanghebbenden verschillen in de mate waarin zij hun mening, visie en belangen voorafgaand aan en tijdens een dialoog naar voren brengen en de 'invloed' die zij daarmee uitoefenen. Met name in de besluitvormingsfase is deze invloed een component in de dialoog die het resultaat kan beïnvloeden. Persoonlijkheden verschillen en dus ook de wijze waarop zij hun stem laten horen, hun belangen naar voren brengen, verdedigen, etc. spelen een rol. Mensen verschillen nu eenmaal in welsprekendheid, status en gezag.

Er is geen vuistregel voor dit onderwerp. Men moet zich bewust zijn dat elke belanghebbende invloed heeft zij het in verschillende en wisselende mate, en dat dit van betekenis is voor het verloop en de uitkomst van het proces. De procesbegeleider dient hier aandacht aan te schenken. Enerzijds kan dit door na te gaan wat er nodig is om elke belanghebbende die invloed en mogelijkheden te geven die een

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

serieuze participatie en bijdrage aan de onderhandelingen mogelijk moeten maken. Anderzijds dient de procesbegeleiding per tafel onafhankelijk te zijn om een faire uitwisseling van argumentatie en een goede uitkomst te krijgen.

Wij zijn van mening dat aan de bovenstaande voorwaarden voor een dialoogproces kan worden voldaan, behoudens de genoemde uitzonderingen. Daarom adviseren wij deze verkenning daadwerkelijk te doen opvolgen met het starten van de brede maatschappelijke dialoog.

In Deel III geven wij enkele handreikingen daartoe.

De opbrengst van de dialoog moet niet alleen gezien worden in de zin van de oplossingen die gevonden zijn voor bepaalde vraagstukken. Het geeft juist een maatschappelijk draagvlak voor de gezamenlijke gevonden oplossingen als gevolg van samenwerking, wederzijds begrip en vertrouwen van organisaties die anders tegenover elkaar staan.

Dit voorkomt dat een latent conflict onderhuids blijft dooretteren en op enig moment naar buiten komt en niet meer gezamenlijk is op te lossen, met als consequentie dat belanghebbenden buiten spel worden gezet en de overheid c.q. de politiek een oplossing kiest die voor velen op den duur onbevredigend is.

> *"For those with substantial political power, it is always tempting to take the latter route [..of trying to act unilaterally], especially given the time expense and uncertainty associated with consensus building negotiation. In most instances, though, unilateral action creates a false efficiency [...] ; the public official who acts unilaterally in a public dispute "trades" several months for negotiation for roughly twice as many months or years in court. In public disputes, it is often necessary to 'go slow to go fast'."*
>
> *L. Susskind & J. Cruikshank, 1987*

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deel III – Routekaart naar een dialoog

Wanneer de resultaten en conclusie van de verkenning zijn geaccepteerd, dient zich de volgende stap aan in het proces: daadwerkelijk het besluit nemen tot het starten van de brede maatschappelijke dialoog, het realiseren van de randvoorwaarden die daarvoor nodig zijn en het inhoudelijk aan de slag gaan. In dit deel geven wij een handreiking voor elk van deze stappen.

1. Wie is aan zet?

Het is aannemelijk dat alle belanghebbenden die hebben meegewerkt aan deze verkenning en hebben aangegeven in grote meerderheid voor een dialoog te zijn, op basis van de conclusies en aanbevelingen in deze rapportage gezamenlijk het besluit nemen om het dialoogproces te starten. Zij kunnen zich gesteund weten door de Raad voor Dieraangelegenheden. Deze heeft recentelijk besloten dat zij - alles gelezen en gehoord hebbende m.b.t. het thema wolf tot nu toe - adviseert een dialoog over de wolf te starten.

Natuurlijk zijn er ook andere scenario's mogelijk. Zo zouden de gezamenlijke provincies, het LOW of het ministerie van LNV het voortouw kunnen nemen om te zorgen dat de hier voorgestelde brede maatschappelijke dialoog wordt georganiseerd. Ook kan gedacht worden aan het Rathenau Instituut (dat ervaring heeft met het opzetten van dialoogprocessen) en de Commissie MER. Er zijn een aantal voorwaarden waaraan moet worden voldaan wil er draagvlak zijn bij veel belanghebbenden:

- Het proces dient een gewaarborgde onafhankelijkheid van de overheid, landelijk, provinciaal en lokaal, te hebben
- Mandaat tot het nemen van initiatieven en besluiten welke nodig zijn voor de uitvoering van het maatschappelijke debat
- Er moet een brede maatschappelijke vertegenwoordiging zijn die tenminste moet bestaan uit de bij deze verkenning betrokken organisaties.
- Breed ingestoken agenda met gezamenlijk te bepalen onderwerpen die voor alle belanghebbenden belangrijk zijn
- Focus op het streven naar op consensus gebaseerde afspraken vast te leggen in een algeheel dekkend convenant.

De vraag is of de gezamenlijke provincies aan deze voorwaarden kunnen voldoen. Het ligt voor de hand dat de provincies het Landelijk Overleg Wolf (LOW) vragen dit op te pakken. Vooralsnog wordt het LOW door meerdere belanghebbenden niet gezien als een orgaan waarin een brede maatschappelijke dialoog kan plaatsvinden, om reden van de hierboven genoemde voorwaarden. Ook ontbreekt het LOW de kennis en ervaring om als kwartiermaker voor de brede maatschappelijke dialoog te kunnen fungeren.

Het Ministerie van LNV zou kunnen besluiten tot een brede maatschappelijke dialoog, gehoord het advies van de Raad voor Dieraangelegenheden en de uitkomst van deze verkenning. Voor de hand ligt dit niet gezien het feit dat het onderwerp de beleidsuitvoering betreft en dus in de visie van het ministerie bij de provincies thuishoort.
Iemand moet de eerste stap zetten om het proces van besluitvorming in gang te zetten. Wij adviseren dat de beide initiatiefnemers van deze verkenning als kwartiermakers optreden. Het zou zeer behulpzaam zijn als de kwartiermakers hierin worden ondersteund door het Ministerie van LNV en mogelijk andere belanghebbenden.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

2. Randvoorwaarden

Is eenmaal het besluit gevallen dan zijn de volgende drie randvoorwaarden van toepassing op het starten van een maatschappelijke dialoog:

1. Er is een convenor
2. Er is een begeleider ('facilitator')
3. Er zijn middelen

Een 'convenor' is een onafhankelijke persoon of instantie wiens taak het is om mensen bijeen te roepen. In dit geval betreft het een persoon (of instantie) met voldoende gezag en bekendheid die in staat is om mensen en organisaties te laten inzien dat het nuttig is om aan het dialoogproces mee te doen en wanneer het besluit daartoe reeds is gevallen, bij te dragen aan de eerste stappen van de implementatie van het besluit (zie onder 3. De inhoudelijke start).

De convenor heeft niet noodzakelijkerwijs kennis van het dialoogproces maar wel van de bestuurlijke en politieke context van dergelijke processen, hetgeen voordelig is bij de latere uitvoering van een akkoord. Het dagelijkse werk in het dialoogproces wordt voorbereid en in de uitvoering begeleid door een onafhankelijke facilitator, iemand die door alle betrokken belanghebbenden als kundig, ervaren en onpartijdig wordt beschouwd. Het is haar/zijn verantwoordelijkheid dat het proces goed verloopt, maar zij/hij draagt geen verantwoordelijkheid voor de inhoudelijke discussie en het eindresultaat.

Een dialoogproces kan niet goed worden uitgevoerd als er geen middelen zijn. Het gaat hierbij met name om financiële middelen zoals kosten voor aanvullend onderzoek, en vergoedingen voor de processen, convenor en facilitator. Enkele organisaties hebben reeds aangegeven dat zij een kostenvergoeding nodig hebben om aan de dialoog deel te kunnen nemen omdat hun budget niet toestaat medewerkers daarvoor zonder vergoeding vrij te maken.

Wij adviseren dat de kwartiermakers ook de mogelijkheden voor het verkrijgen van de benodigde middelen onderzoeken. Ervaring leert dat er enkele opties zijn om de benodigde financiële middelen te genereren:

- Elke deelnemende organisatie stort een (even groot, of naar draagkracht) bedrag in een fonds waaruit de kosten worden betaald. Het fonds wordt beheerd door drie vertegenwoordigers van de belanghebbenden.
- Een extern fonds financiert de kosten
- De overheid, in dit geval Ministerie van LNV en/of de gezamenlijke provincies betalen de rekening. Verschillende organisaties hebben aangegeven dat zij het logisch vinden dat LNV de kosten voor haar rekening neemt gezien het publieke belang dat ermee gediend wordt.

Tijdens de gesprekken met de organisaties is informatie aangereikt die je zou kunnen zien als 'boodschappen' voor de uitvoering van de maatschappelijke dialoog. Die boodschappen bespreken we hier kort.

Organisaties hebben in grote meerderheid aangegeven mee te willen doen aan de maatschappelijke dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland. Dat is een positief teken dat vertrouwen geeft in het proces en in de uitkomst ervan. Wel stellen veel organisaties ook voorwaarden aan deze participatie (zie Deel IV). De boodschap die we hebben opgepikt is dat men het vertrouwen in het dialoogproces koppelt aan het al dan niet voldoen aan deze voorwaarden. Wordt aan de voorwaarden niet of slechts ten dele voldaan of kan een belanghebbende niet deelnemen, dan is men geneigd negatief tegen het proces aan te kijken, en het proces en het resultaat niet te 'geloven'.

Enkele organisaties hebben aangegeven geen vertrouwen te hebben in de overheid en in bepaalde andere organisaties. Dat is een issue dat geadresseerd moet worden bij de start van de uitvoering van het dialoogproces. We zien mogelijkheden dat de betreffende organisaties dit vertrouwen (weer) op

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

kunnen bouwen, al vraagt dat tijd en inspanning, bij voorkeur met begeleiding van de facilitator. De dialoog-brede Joint-fact-finding activiteit (zie hieronder) kan daarin een goede eerste stap zijn. Ook ruimte bieden aan meerdere belanghebbenden om volwaardig mee te sturen in het dialoogproces is een goede stap.

Gebrek aan informatie en communicatie is een onderwerp dat steeds naar voren komt in gesprekken met belanghebbenden. Zij willen gewoon alles weten en over alles geïnformeerd worden. Die informatie kan passief worden aangereikt (bijv. via een website) maar dit blijkt vaak niet voldoende te zijn. Wij adviseren na te denken over een goed plan om met belanghebbenden te communiceren over het dialoogproces wanneer dit in uitvoering wordt genomen. Met name gaat over de wijze waarop informatie wordt gedeeld, de frequentie waarmee dit gebeurt, hoe belanghebbenden worden betrokken, etc.

Een plan daarvoor kan op hoofdlijnen door de facilitator worden opgezet waarna het 1 op 1 met belanghebbenden wordt doorgesproken en op basis van hun suggesties wordt aangepast. Zo wordt het ook hun plan. Het gezamenlijk vormgeven en uitvoeren van het communicatieplan betrekt belanghebbenden in het dialoogproces en zal hun vertrouwen in een uitkomst die goed voor hen is versterken.

3. De inhoudelijke start

Overeenkomstig structuur van het dialoogproces zoals beschreven in Box 2 vindt als het besluit tot het starten van het dialoogproces de inhoudelijke voorbereiding van de dialoog plaats. Belangrijke elementen van die voorbereiding zijn:

1. Het bevestigen van deelname aan het dialoogproces door de belanghebbende organisaties
2. Het uitnodigen van organisaties die alsnog willen aansluiten en hen op een gelijk niveau van informatie brengen
3. Het opstellen van een startdocument op basis van het verkenningsrapport waarin onderwerpen opgenomen worden als: wat gaan we bespreken, wat is de planning, welke spelregels hanteren wij, etc. Het gezamenlijk doorspreken en accorderen van dit document. Op basis hiervan kan een werkplan en agenda worden opgesteld.
4. Maken van financiële afspraken
5. Het voorbereiden van de dialoogtafels

De start van het gesprek (dialoog) aan de betreffende tafels vraagt voorbereidende werkzaamheden die essentieel zijn voor een goed verloop van de tafels. Deze voorbereidingen houden met name de volgende elementen in:

1. Gedragsregels
2. Besluitvorming
3. Werkplan
4. Onderwerp-specifieke informatie
5. Planning
6. Taak van de procesbegeleider
7. Kosten

Deze elementen worden in nauw overleg met de deelnemers opgesteld en besloten. Tevens is het van belang dat de rollen en verantwoordelijkheden van iedere deelnemer, inclusief die van de procesbegeleider, helder beschreven zijn.

Ad 1: Gedragsregels

Een dialoogproces heeft een set van eenvoudige gedragsregels nodig teneinde elke belanghebbende volledig en volwaardig mee te laten doen. In de context van een proces op basis van de MGA-principes

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

(zie Deel II, hoofdstuk 4) is één van de belangrijke gedragsregels dat iedereen het recht heeft om het met iets of iemand oneens te zijn doch met de conditie dat dit gevolgd wordt door het aanbieden van een redelijk alternatief.

Ad 2: Besluitvorming

Vanuit de MGA-benadering is een echt resultaat pas een duurzaam resultaat wanneer er consensus is. Echter, wat is consensus voor een individuele organisatie? Is dat wanneer:

- Mijn belang goed tot zijn recht komt in dit besluit
- Ik met de uitkomst kan leven
- Ik zal uitvoeren wat van mij wordt gevraagd, of
- Ik op enig moment de uitkomst niet zal bestrijden?

En wanneer is er consensus? Is dat:

- Bij unanimiteit, of
- Bij grote meerderheid?

Voorafgaand aan de dialoog dient met alle belanghebbenden overeengekomen te worden op welke wijze besluiten zullen worden genomen.

Ad 3: Werkplan

Zoals beschreven in Deel II dient er voorafgaand aan elk gesprek over een thema een werkplan te worden opgesteld waarmee alle aspecten van het thema duidelijk worden, zoals:

- Titel van het thema
- Beschrijving van de onderliggende onderwerpen en vraagstellingen
- Onderliggende zorgen (niet uitputtend)
- Beoogd resultaat
- Deelnemers
- Overzicht van beschikbare en eventueel ontbrekende informatie (zie ad 4).
- Acties, zoals onderwerp-specifieke informatie verzamelen
- Deadlines, en beslismomenten
- Aandachtspunten
- Potentiële obstakels
- Protocol van besluitvorming
- Taken, rollen en verantwoordelijkheden (incl. die van de procesbegeleider)
- Volgorde van de werkzaamheden
- Agenda en notulering per bijeenkomst
- Het vormen van subgroepen voor gesprekken op relevante onderdelen
- Communicatie, waaronder contacten met de media.

Ad 4: Eigen maken van bestaande en verzamelen van ontbrekende informatie voor het betreffende thema.

Om alle belanghebbenden op gelijk niveau van kennis te brengen betreffende het thema van de dialoog bestaat er een systeem van informatie-verzamelen dat bestaat uit de volgende elementen (wat nodig is is afhankelijk van hetgeen er aan informatie beschikbaar is of nodig is per tafel):

- Samenbrengen van bestaande informatie en deze met elkaar delen
- Analyseren van bestaande informatie
- Uitvoeren van surveys om nieuwe informatie op te sporen en data te verzamelen
- Vragen van onafhankelijk advies
- Organiseren van gesprekken met experts
- Inschakelen van technische adviseurs om deelnemers bij te staan tijdens het dialoogproces
- Gebruik maken van het systeem van peer review om tussentijdse resultaten en het eindresultaat te evalueren

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Vertrekpunt hierbij is: ben/word het eens over wat je weet, wat je niet weet, wat je wilt of moet weten, en hoe je samen verder leert.

Ad 5: Planning

Bedenk met betrekking tot de planning van het dialoogproces dat:

- De planning soms afhankelijk is van procedurele of wetgeving-gerelateerde deadlines
- Er tijd nodig is voor het vormen, brainstormen en uitvoeren van het dialoog proces.
- Langzaam beginnen snelheid geeft in de volgende faseInterim deadlines en mijlpalen zijn behulpzaam zijn om overzicht en de vaart erin te houden
- Tussentijdse reviews kunnen overwogen worden: waar staan we precies?

Het helpt om eerst taken te beschrijven en dan de tijd daarvoor toe te kennen.

Ad 6: De procesbegeleider

Het is behulpzaam als vooraf iedere deelnemer aan de dialoog bekend is met de taken en rollen van de procesbegeleider: wat doet zij/hij en wat niet?

De procesbegeleider is i.h.a. verantwoordelijk voor c.q. heeft een rol bij:

- De voorbereiding op de tafelgesprekken
- Het begeleiden van het proces en van de bijeenkomsten
- Het betrekken van zoveel mogelijk belanghebbenden
- Efficiënt werken en afrekenbaarheid van de groep
- Het identificeren van benodigde middelen en menskracht, zoals technische expertise
- Het assisteren van de informatieverzameling
- Het werken met individuele belanghebbenden teneinde hun belangen en opties helder te krijgen
- - Het helpen met het zoeken van conceptakkoorden
- - Het bemiddelen in conflicten tussen belanghebbenden

Ad 7: Kosten

Het inschatten van de kosten voor de uitvoering van de tafelgesprekken is ook een deel van de voorbereidende werkzaamheden. De kosten omvatten ruwweg:

- Tijd voor:
  - Verkrijgen van vertrouwen van belanghebbenden in de dialooguitvoering met behulp van de procesbegeleider (vraagt om bezoeken, 1 op 1 gesprekken, etc.).
  - Opzetten van de voorbereiding op de tafels
  - Afstemmen van procesontwerp met belanghebbenden
  - Verzamelen van betrouwbare informatie over het onderwerp, door inschakeling van experts, etc.
  - Voorbereiden van plenaire en subgroep bijeenkomsten
  - Etc.

Daarnaast omvat het budget:

- Vergaderkosten (locatie huur, etc.)
- Reis- en verblijfskosten
- Technische assistentie
- Etc.

4. Een dialoog-brede Joint-Fact-Finding

Zoals eerder beschreven is het ontbreken van een gemeenschappelijk geaccepteerde feitenbasis een bron van zorg bij belanghebbenden. Kern van het 'probleem' is dat er een gebrek is aan vertrouwen en aan de eerlijkheid van de communicatie tussen belanghebbenden, wat de kiem legt voor een conflict dat het niveau van een dispuut overstijgt.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

De zorg ten aanzien van de feitenbasis is belangrijk voor het totaal verloop van de dialoog en voor het vertrouwen dat deelnemers hebben in het proces. Het is praktisch onmogelijk om op één lijn te komen wanneer je het niet eens bent over de feiten, zoals hoeveel wolven er nu daadwerkelijk rondlopen in Nederland en hoeveel we kunnen verwachten dat dit er de komende jaren gaan worden. Daarom adviseren wij dit thema een plaats te geven in een apart, onafhankelijk begeleid traject (zie ook stap 4 in het dialoogproces, Box 2).

Deze 'joint-fact-finding' activiteit richt zich in grote lijnen op de beantwoording van vragen zoals:
- Welke informatie is aanwezig en hoe die is verzameld
- Welke informatie wordt in twijfel getrokken, en om welke redenen
- Welke 'feiten' vormen een barrière voor de dialoog
- Welke informatie ontbreekt en is wel gewenst

Er zijn verschillende manieren waarop deze gezamenlijke feiten controle plaats kan vinden.

In het licht van de gesprekken die wij hebben gevoerd adviseren wij:
- Het instellen van een expertise forum
- Belanghebbenden dragen zelf maximaal negen experts voor om namens hen in dit forum zitting te nemen
- De verscheidenheid aan belanghebbenden moet zich reflecteren in de experts die zitting nemen in het forum
- De facilitator stelt een onafhankelijk voorzitter voor; deze wordt geaccordeerd en benoemd door alle belanghebbenden
- De taakomschrijving van het forum wordt gezamenlijk door de belanghebbenden vastgesteld in lijn met voornoemde vragen.

Dit laatste aspect van de activiteit is heel belangrijk omdat dit raakt aan de basis van het succes van de dialoog. Daarom is het waardevol als belanghebbenden zelf procesafspraken maken hoe het forum zal werken (verzamelen van informatie, analyse methoden), wat de scope van het werk zal zijn (vaststellen van de onderwerpen) , op welke wijze naast expert kennis ook ervaringskennis en gebiedskennis wordt betrokken, en dergelijke. Belanghebbende dienen ook af te spreken dat zij de uitkomsten van het forum zullen accepteren als 'waar' en 'bruikbaar' in de latere dialoogtafels. Het resultaat is dus niet vrijblijvend. Een dergelijke door alle belanghebbenden gezamenlijk uitgevoerde activiteit van deze 'joint-fact-finding' levert voordelen op: betere, gedeelde en vertrouwde kennis en overeenstemming over wat (de) feiten zijn, ontwikkeling van de competentie van deelnemers en vooral ook onderling vertrouwen.
Het volgende overzicht (tabel 3.1) geeft de kennis weer waar de belanghebbenden reeds van hebben aangegeven dat dit nader uitgezocht zou moeten worden. Een deel hiervan is nog niet bekend en over een ander deel is wel informatie te vinden, maar die informatie wordt in twijfel getrokken. Ook is er veel kennis uit het buitenland; een aantal partijen vinden dat deze beter benut zou moeten worden, anderen betwijfelen hoe vertaalbaar die informatie is naar de Nederlandse situatie.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tabel 3.1: *Nader uit te zoeken kennis*

Onderwerp:	
De wolf	- Hoeveel wolven zijn er in Nederland? Hoeveel ruimte is er voor wolven in Nederland? - Welke wolven zijn er in Nederland? Waar komen ze vandaan, zijn het hybriden? - Waarom komt de wolf naar Nederland? - Is de wolf zelfstandig naar Nederland komen lopen of is hij uitgezet? - Hoe gaat de populatie zich ontwikkelen? Welke toename van wolven kunnen we verwachten? Hoeveel roedels passen hier, en waar dan precies? Kan de wolf leven in gecultiveerde en geürbaniseerde gebieden? - Hoe bewegen de wolven zich door Nederland? Waar gaan ze rondzwerven of vestigen? - Wat is het dieet van de wolf in Nederland? - Welke landbouwhuisdieren kan een wolf pakken? - Hoe gedraagt een wolf zich? En wanneer verandert dat gedrag? Went hij aan mensen, gaat hij vaker op schapen jagen wanneer hij een schaap heeft gepakt? - Wat is de invloed van de wolf op het ecosysteem en wildpopulaties? - Hebben de wolven in Nederland last van verstoring? - Is er voldoende wild aanwezig voor de wolf om van te leven? Zijn de foerageergebieden hier van voldoende kwaliteit? - Hoe groot is de kans dat er gekruist wordt tussen wolven en honden? - In welke mate kunnen wolven ziekten overbrengen aan mensen en andere dieren? En kunnen hondenziekten ook door wolven worden opgepikt? - Is de wolf een bedreiging voor de veiligheid van de mens?
Regelgeving en menselijk handelen.	- Welke aanpassingen in menselijk gedrag of gewoontes zijn er nodig om de wolf hier te laten zijn? - Behoefte aan een protocol over hoe we om zouden moeten gaan met de wolf. - Werken de wolfwerende maatregelen goed? - Bij schade: waren er wolfwerende maatregelen genomen? - Hoe kan het aspect arbeidsvergoeding voor het installeren en onderhouden van wolfwerende maatregelen goed opgevangen worden? - Wat is het effect van de recreant op omringende natuur en/of wolf? Wat is de impact van een vaste route (lokale verstoring) vergeleken met de recreant die het bos in zou gaan? - Wanneer komt de toegankelijkheid van gebieden in het geding als gevolg van de komst van de wolf? In welke gebieden speelt de vraag van geheel of gedeeltelijke afsluiting? - Op welke wijze kunnen wij bijdragen aan de reductie van het aantal wolven? - In welke situaties moet er gereguleerd worden, wanneer is een wolf een probleemwolf? - Wat zouden we kunnen bijdragen aan de reductie van de wolf, met welke factor ten opzichte van de reproductiefactor kunnen we reduceren? - Zou het zinvol zijn om een wolf-alert melding systeem op te zetten? - Doorkruisen wolven andere (internationale) natuurdoelen zoals Natura2000? - Behoefte aan Europese consensus over wat gunstige staat van instandhouding betekent. Op welk niveau moeten we naar de populaties kijken? Gaat dit om diversiteit in genen of om aantallen? - Wat zijn de juridische gevolgen voor het verdoven en verplaatsen van wolven in andere landen? - Wat is de invloed van de wolf op de paardenhouderij? - Wat zijn goede markers voor het doen van DNA analyse?
Menselijke reactie op de wolf.	- Wat is het maatschappelijk draagvlak voor de wolf? - Gaat de aanwezigheid van de wolf ten koste van bepaalde 'vrijheden' zoals recreatief gebruik? - Is er voldoende draagvlak in onze samenleving om de benodigde aanpassingen te maken om de wolf de ruimte te geven in Nederland? - Wat is het recreatieve effect van de wolf? Blijven bezoekers meer weg van natuurgebieden, of worden ze er juist meer toe aangetrokken? - Welke invloed heeft het gedrag van de wolf op het gevoel van veiligheid?
Wolf in verhouding tot andere soorten.	- Wat is het aandeel schade dat wolven veroorzaken bij schapen en ander vee, vergeleken met mensen, honden, vossen en goudjakhalzen? - Wat is de invloed van de wolf op de biodiversiteit vergeleken met het schaap als dat wordt ingezet in het beheer van natuurgebieden?

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Onderwerp:	
Overig	- Wat is het economisch belang van de agrarische sector, en wat kost het ons om dit boven water te houden? Maatschappelijke kosten baten analyse van schapensector en de natuurkant (toerisme voor de wolf). - Hoe definiëren we natuur? Gaat dit alleen om inheemse natuur? Wat is een exoot? De moeflon wordt gezien als een exoot en niet als deel van de Nederlandse natuur, maar dit geldt niet voor bijv. IJslandse paarden, Schotse hooglanders. Daarnaast is er de teelt van exotische boomsoorten voor hout als alternatief bouwmiddel in de bouw.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deel IV – De Onderbouwing

1. Wie zijn de belanghebbenden?

Om een goed beeld te krijgen van wat er in Nederland leeft aan meningen, ideeën, wensen en zorgen met betrekking tot de wolf hebben wij gesprekken gevoerd met organisaties die groepen mensen verenigen met diverse belangen, thema's en activiteiten op dit onderwerp: de belanghebbenden.

In deze verkenning zijn belanghebbenden organisaties die direct of indirect beïnvloed kunnen worden door de aanwezigheid van de wolf in Nederland. Individuele personen kunnen uiteraard ook belanghebbende zijn. Wij hebben in deze verkenning niet met individuele personen gesproken maar gezocht naar organisaties die diverse groepen individuen vertegenwoordigen. Zij vertegenwoordigen dus het scala aan meningen en gevoelens onder de Nederlandse bevolking.

Er is gepoogd met iedere organisatie die zich belanghebbende voelt in contact te komen en te spreken over alles wat voor hen relevant is met betrekking tot de aanwezigheid van de wolf in Nederland. De lijst van te spreken belanghebbenden is als volgt tot stand gekomen. Een eerste lijst van belanghebbenden is gemaakt in overleg met de opdrachtgevers. Deze lijst is uitgebreid met leden van het LOW en het Platform Wolven in Nederland (WiN). Elke geïnterviewde organisatie is tevens gevraagd aan te geven met welke andere organisatie contact gelegd zou moeten worden. Daarbij gold de regel dat een organisatie door tenminste twee andere organisatie genoemd moest worden om hiervoor in aanmerking te komen (op een enkele uitzondering na).

Niet uitgenodigd voor een gesprek zijn commerciële adviesbureaus, kennisinstituten, de media en de politiek. De belangrijkste reden is dat zij niet direct of indirect beïnvloed worden door de aanwezigheid van de wolf. Zij kunnen mogelijk een rol spelen in een volgend stadium van een eventuele dialoog en bij de uitvoering van een gezamenlijke overeenkomst.

1.1 Met wie is gesproken?

In totaal zijn er 45 organisaties benaderd voor een gesprek. Deze zijn in te delen op basis van zes 'profielen':

- **Beheerders van (natuur)terreinen**: zij die terreinen beheren en/of bezitten waar de wolf zich kan vestigen of kan verschijnen (op doortocht)
- **Dierhouders & landbouw**: zij die dieren houden welke prooidier voor de wolf kunnen zijn
- **Recreatie & toerisme**: zij die het (potentiële) leefgebied van de wolf op een of andere manier gebruiken
- **Natuur- en dierbeschermingsorganisaties**: zij die staan voor de bescherming van natuur, flora en fauna
- **Natuur- en faunabeheer**: zij die een rol hebben in natuurtoezicht, faunabeheer en schadebestrijding
- **Overheid**: beleid bepalend
- **Overig**: zij die niet gemakkelijk in één van de zes profielen zijn in te passen.

Wij hebben ervoor gekozen deze profielen te gebruiken, omdat veel mensen zich hier iets bij kunnen voorstellen, en dit de communicatie vergemakkelijkt. Het is geen absolute indeling; er is altijd een grijs gebied, en discussie mogelijk of een organisatie toch niet beter in een ander profiel thuishoort (of in meerdere).
Er zijn ook andere indelingen mogelijk. Zo is bijvoorbeeld gesuggereerd een indeling te maken naar

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

hetgeen men centraal stelt in het bestaan: de mens (antropocentrisme), het natuurlijke systeem (ecocentrisme) of het leven (biocentrisme).

De indeling waarvoor wij hebben gekozen past ons het beste bij het beoogde doel van deze verkenning. 35 organisaties hebben ingestemd met het verzoek tot deelname aan de verkenning, zie tabel 4.1.

Tabel 4.1: *Overzicht van organisaties waarmee een gesprek heeft plaatsgevonden*

Profiel	Organisatie
Beheerders van (natuur)terreinen (6)	- Staatsbosbeheer - Vereniging Natuurmonumenten - Federatie Particulier Grondbezit (FPG) - Landschappen NL - Nationaal Park De Hoge Veluwe - ARK Natuurontwikkeling (ARK)
Dierhouders en landbouw (8)	- Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (LTO) - Vereniging Gescheperde Schaapskudden Nederland (VGSN) - Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (Platform KSG) - FREE Nature - Farmers Defence Force (FDF) - Koninklijk Warmbloed Paardenstamboek Nederland (KWPN) - Nederlandse Vakbond Pluimveehouders (NVP) - Vereniging De Moeflon
Recreatie en toerisme (7)	- ANWB - HISWA-RECRON - Nederlandse Toer Fiets Unie (NTFU) - Wandelnet - Federatie van Nederlandse Ruitersportcentra (FNRS) - Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie (KNHS) - Raad voor Beheer op Kynologisch Gebied (RvB)
Natuur- en dierenbeschermers (5)	- International Fund for Animal Welfare (IFAW) - Zoogdiervereniging - Wereld Natuur Fonds Nederland (WWF-NL) - De Faunabescherming
Natuur en faunabeheerders (3)	- Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging - Nederlandse Organisatie voor Jacht en Grondbeheer (NOJG) - Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Natuurtoezicht (KNVvN)
Overheid (4)	- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) - Interprovinciaal Overleg (IPO) - BIJ12 - Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)
Overig (3)	- No Wolves Benelux - Wolf-Fencing Nederland (W-F NL) - Stichting Annemieke

1.2 Wie hebben de uitnodiging afgeslagen?

Zeven organisaties hebben de uitnodiging afgeslagen, zie tabel 4.2. Zij gaven aan geen interesse te hebben in een gesprek omdat het onderwerp (nog) niet zodanige prioriteit heeft dat men er zich mee bezig houdt. De Dierenbescherming heeft na een eerste gesprek aangegeven niet mee te willen werken aan deze verkenning.

Twee organisaties hebben niet op de uitnodiging gereageerd.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tabel 4.2: *Overzicht van organisaties waarmee niet is gesproken*

Profiel	Organisatie	Motivering
Beheerders van (natuur) terreinen	- Rijksvastgoedbedrijf	- Wil eerst eigen visie ontwikkelen alvorens een gesprek te hebben
Dierhouders en landbouw		
Recreatie en toerisme	- Koninklijke HORECA Nederland - - Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen	- Thema wolf heeft geen prioriteit - - Onbekend, geen reactie ontvangen op de uitnodiging
Natuur- en dierbescherming	- Stichting Natuur & Milieu - - Vereniging Milieudefensie - - Rewilding Europe - - IVN Natuureducatie	- Thema wolf valt buiten hun werkveld - Thema wolf valt buiten hun werkveld - Werkzaamheden liggen buiten Nederland - Ziet zich niet als belanghebbende
Beheer van natuur en fauna		
Overheid		
Overig	- Wolvenhek Fryslan - - Koniklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde	- Onbekend, geen reactie ontvangen op uitnodiging - Onbekend, geen opgave van reden

1.3 Welke organisaties zijn niet uitgenodigd?

Niet elke partij die ons is gesuggereerd voor een interview hebben wij benaderd. Hier zijn meerdere redenen voor. Van een aantal partijen waren naar onze mening de belangen voldoende afgedekt door reeds geïnterviewde belanghebbenden. Partijen die slechts door één andere partij werden genoemd zijn ook niet benaderd, vanuit de redenering dat dit (waarschijnlijk) geen belangrijke belanghebbende is. De volgende lijst geeft aan welke partijen geen uitnodigingen hebben ontvangen, met bijbehorende argumentatie.

Tabel 4.3: *Overzicht van organisaties die niet zijn uitgenodigd voor een gesprek*

Profiel	Organisatie	Motivering
Beheerders van (natuur) terreinen		
Dierhouders en landbouw	Agractie	Te kleine partij, belang voldoende afgedekt door FDF, heeft focus op stikstofdossier
	Sectorraad Paarden	Belang voldoende afgedekt door KNHS, KWPN
	Koepel Fokkerij	Belang voldoende afgedekt door KWPN
Recreatie en toerisme	NOC*NSF	Belang voldoende afgedekt door NFTU, FNRS en KNHS
	Gastvrij Veluwe	Belang voldoende afgedekt door HISWA-RECRON
Natuur- en dierbescherming	Rewilding Foundation International Union for Conservation of Nature Nederland	Te kleine partij (één persoon) Is samenwerkingsverband van natuur- en dierbeschermingsorganisaties; de meeste voor deze verkenning belangrijke partijen zijn individueel geïnterviewd

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Profiel	Organisatie	Motivering
Beheer van natuur en fauna	Faunabeheereenheden (FBE's)	Uitvoerende organisaties waarvan de aan de FBE deelnemende partijen apart zijn benaderd
Overheid	Toezichthouders van de provincies	Uitvoerende partij; hebben geen eigen belang
Overig	Canine Efficiency	Uitvoerende partij; geen direct belang bij het wolvendossier

1.4 Geven de organisaties een representatief beeld?

Van de 45 uitgenodigde organisaties hebben er 36 ingestemd met een interview. Eén partij heeft zich nadien teruggetrokken. 7 organisaties hebben afgezien van een interview omdat het onderwerp wolf (nog) geen specifieke aandacht heeft in hun werkzaamheden, en slechts 2 organisaties hebben niet gereageerd. Dit is een bijzonder goed resultaat en duidt op interesse in hetgeen deze verkenning zou kunnen opleveren.

Wij hebben ons best gedaan om een goede mix van zoveel mogelijk relevante organisaties te betrekken in deze verkenning. Het resultaat is dat de organisaties waarmee een gesprek is gevoerd ons inziens verhoudingsgewijs goed verdeeld zijn over de verschillende profielen (figuur 4.1). Op grond van hiervan menen wij dat de informatie uit de gesprekken met de belanghebbenden een **representatief** beeld geeft van de diversiteit aan meningen, belangen, ideeën en gevoelens in deze organisaties, en dat het een betrouwbaar beeld oplevert van de verschillende opvattingen over de aanwezigheid van de wolf in Nederland.

De organisaties die we niet hebben gesproken zouden naar onze mening niet tot een ander beeld van representativiteit hebben geleid indien wij wel met hen een gesprek hadden gevoerd (figuur 4.1): de verdeling over de profielen blijft grotendeels gelijk. Tevens wordt hun door ons ingeschatte belang gedekt door één of meerdere organisaties die wel zijn geïnterviewd (tabel 4.3).

Wij zijn van mening dat wij op basis van de informatie van de door ons geïnterviewde belanghebbenden een goede analyse kunnen maken om over de mogelijkheid en wenselijkheid van een brede maatschappelijke dialoog te adviseren.

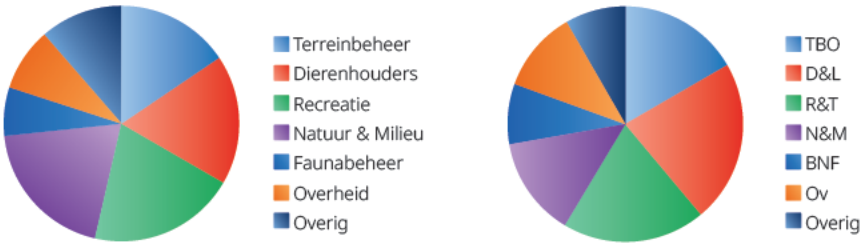

Figuur 4.1: *Verdeling van de belanghebbende organisaties over de profielen;*

1.5 Hoe belangrijk is het dossier wolf voor de organisaties?

Aan elke organisatie is de vraag voorgelegd wat zij doet met betrekking tot de aanwezigheid van de wolf in Nederland, en hoe belangrijk dit dossier is. Het valt buiten de scope van deze verkenning om van elke organisatie een precies beeld te geven van haar activiteiten. Voor een goed begrip kan volstaan worden met een grove schets.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Voor bijna driekwart van de geïnterviewde organisaties geldt dat zij zich actief met het thema wolf bezighouden (figuur 4.2). Hun betrokkenheid houdt in dat organisaties menskracht en middelen beschikbaar maken om de ontwikkelingen op dit dossier actief te volgen door bijv. het bijwonen van overleggen, lobbyen, en ook het plaatsten van wolfwerende hekken, het geven van voorlichting, publiciteitscampagnes en beleidsbeïnvloeding. Een achtste deel van de organisaties doet dat niet, maar volgt de ontwikkelingen op afstand via publicaties en de media (passieve betrokkenheid). Een even groot deel doet helemaal niets (reden: 'we hebben nog geen probleem ondervonden'). Opvallend is dat juist de organisaties in het profiel 'Recreatie en toerisme' aangeven niet echt actief te zijn; men volgt de ontwikkelingen, niet meer dan dat. In sommige gevallen is het interview de eerste stap naar bewustwording. 'Het onderwerp wolf speelt nu niet', zo geven ze aan. Wel zeggen sommige organisaties (bijv. Wandelnet) dat dit snel kan veranderen naar een actieve inzet, bijvoorbeeld wanneer er sprake zou kunnen zijn dat gebieden (tijdelijk) worden afgesloten en niet meer toegankelijk zullen zijn voor hun achterban.

Betekent deze hoge mate van actieve betrokkenheid ook dat het onderwerp belangrijk is figuur 4.2 rechts)? Slechts een derde van de geïnterviewde organisaties duidt het onderwerp aan als zijnde belangrijk. Voor een ander derde is het dat niet het geval. Er is geen verband tussen het profiel van de organisaties en de mate van belangrijkheid van het onderwerp wolf. Voor het resterende derde is het onderwerp wolf soms belangrijk, soms ook niet.

Uit bovenstaande zou je dus de indruk kunnen krijgen dat er in zijn algemeenheid geen grote urgentie is om 'iets aan de wolf te doen'. Immers, dan had iedere organisatie het wel een heel belangrijk onderwerp gevonden. Echter, die urgentie wordt wel gevoeld bij individuele organisaties, en dan met name bij het profiel 'Dierhouders en landbouw' waar men staat voor het welzijn van de dieren die zij houden.

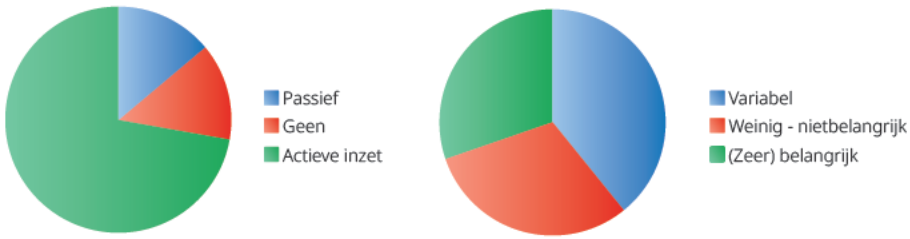

Figuur 4.2: *Betrokkenheid van organisaties bij het dossier wolf (n=35)*
Links de mate van inzet, rechts de belangrijkheid

Wij concluderen dat een ruime meerderheid van de geïnterviewde belanghebbenden actief bezig is met het dossier wolf al is er een grote mate van spreiding in hoe belangrijk het onderwerp is en hoeveel tijd men eraan geeft.

1.6 Bestaande overleggen

Er zijn twee overlegstructuren in Nederland die zich richten op (enkele aspecten van) de aanwezigheid van de wolf in Nederland: Wolven in Nederland en het Landelijk Overleg Wolf.

Wolven in Nederland (WiN) is een samenwerkingsverband van enkele organisaties die de (op het moment van oprichting nog) verwachte komst van de wolf in Nederland zorgvuldig wil begeleiden. WiN beschouwt de wolf als een aanwinst voor de Nederlandse natuur en zijn aanwezigheid als een gegeven. WiN zet zich in voor een conflictarm samenleven van mens en wolf. Zij beoogt dit te bereiken door feiten en ficties van elkaar te onderscheiden en objectieve voorlichting te geven. Tevens wil het een platform bieden voor mogelijk tegenstrijdige belangen (www.wolveninnederland.nl). Er nemen 14 organisatie deel in het WiN: meerdere natuurbeschermingsorganisaties, een organisatie vanuit de hoek van de

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

dierhouders, ook enkele adviesbureaus en de Radboud Universiteit. De overheid en de recreatiesector maken geen deel uit van het WiN; terreinbeherende organisaties en dierhouders/landbouw zijn minimaal vertegenwoordigd. In deze verkenning is met 9 van de 14 organisaties in het WiN gesproken. De adviesbureaus en kennisinstellingen hebben we zoals eerder gemotiveerd niet betrokken in deze fase (zie Deel I).
Het *Landelijk Overleg Wolf* (LOW) is een door de gezamenlijke provincies in 2020 ingesteld overleg in antwoord op het verzoek daartoe van een aantal organisaties. Doel is het gezamenlijk aanpakken van vraagstukken op het gebied van wolvenschade. Tevens kunnen ook andere nationale en internationale wolf-gerelateerde thema's aan bod komen (https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/beleid-en-organisatie-in-nederland/). Het LOW telt 14 leden; daarnaast is het ministerie LNV toehoorder. BIJ12 (het uitvoeringsbureau van het IPO voor wat betreft faunaschade) voert het secretariaat. In het LOW zijn onder meer de recreatiesector en enkele dierhouders (pluimvee en paarden) niet vertegenwoordigd. Op Wageningen Universiteit na hebben wij met alle organisaties in het LOW gesprekken gevoerd.

Wij concluderen dat in de bestaande overleggen niet de brede maatschappelijke dialoog gevoerd kan worden die wij adviseren. Niet alle organisaties zijn vertegenwoordigd en niet alle onderwerpen die door belanghebbenden als urgent worden beschouwd, worden er besproken.
Onderstaand schema brengt de huidige organisatiestructuur van het wolvenbeleid in Nederland en de bestaande overleggen in beeld (figuur 4.3). In de linker kolom is door middel van een kleur aangegeven welke van de door ons geïnterviewde belanghebbenden aan het WiN en/of LOW deelnemen.

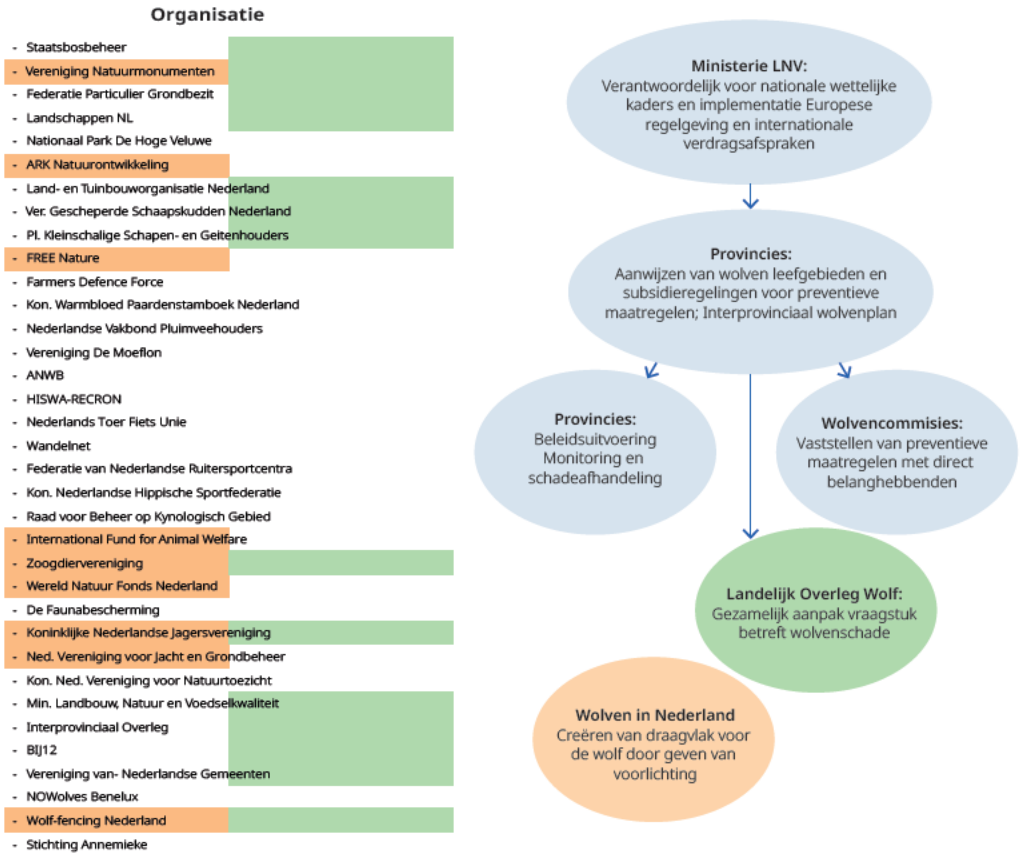

Figuur 4.3: *Organisatiestructuur van het wolvenbeleid in Nederland en bestaande overleggen.Kanttekening: de provinciale wolvencommissies zijn ook samengesteld uit verschillende organisaties; ten behoeve van de overzichtelijkheid geven we deze samenstellingen hier niet weer.*

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

2. Welke belangen spelen er?

Een maatschappelijke dialoog, met als doel een gezamenlijk gedragen opbrengst te realiseren in de vorm van een set afspraken, gaat uit van de belangen die onderliggend zijn aan de standpunten van de individuele belanghebbenden. Een standpunt 'ik ben tegen de aanwezigheid van de wolf in Nederland' kan als onderliggend belang de 'waarborging van de economische bedrijfsvoering' hebben, wat te begrijpen is als iemands inkomen daarvan afhankelijk is. Door naar belangen te kijken in plaats van naar standpunten, wordt helder wat iedere organisatie wil bereiken, wat belangrijk voor hen is. Dit inzicht is leidend bij het zoeken naar oplossingsrichtingen tijdens een dialoogproces. De meeste organisaties hebben een belang op organisatieniveau (zie 2.1), en een daaraan gekoppeld specifiek belang met betrekking tot de wolf (zie 2.2).

2.1 Waar staan de organisaties voor?

Wij hebben in onze gesprekken met belanghebbenden gevraagd naar hun belangen, naar dat waar zij voor staan als organisatie zijnde. In tabel 4.4 geven we een overzicht van al deze belangen, gegroepeerd naar het profiel van de belanghebbenden.

Tabel 4.4 *Overzicht van de door geïnterviewde belanghebbenden opgegeven belangen, samengevat per profiel*

Profiel	Belangen van de organisatie
Beheerders van (natuur)terreinen	- Beschermen en beheer van bos en natuur - Bevorderen van een meer natuurlijk natuurbeheer - Waarborgen van biodiversiteit en cultuurhistorische waarden - Continuering van economisch verantwoorde bedrijfsvoering
Dierhouders en landbouw	- Bevorderen van diergezondheid en welzijn - Instandhouding van dierrassen en de daaraan gelieerde cultuurhistorische waarden - Behoud en verbetering van het toekomstperspectief van de onderneming - Bevorderen van de inzet van grote grazers ten behoeve van ecologisch natuurbeheer
Recreatie en toerisme	- Beschermen en bevorderen van toeristische mogelijkheden - Stimuleren van recreatieve activiteiten - Behoud en bevorderen van welzijn van dieren die gebruikt worden in de recreatieve ruimte (paard, hond) - Bestendigen en verbeteren van de kwaliteit van de ondernemingen
Natuur- en dierbescherming	- Beschermen en verbeteren van het beheer van natuur, ecosystemen en biodiversiteit - Bevorderen van het welzijn van dieren op individueel en populatieniveau - Erkenning en respecteren van de intrinsieke waarde van gehouden en in het wild levende dieren - Succesvol samenleven van mens en natuur
Natuur en faunabeheerders	- Beschermen van natuur, landschap en biodiversiteit - Voorkomen van schade bij landgebruikers door in het wild levende dieren - Voorkomen van verstoring van bos en natuur - Faunabenutting
Overheid	- Duurzame bescherming en verbetering van landgebruik, natuurbescherming en voedselkwaliteit - Uitvoering van wettelijke taken om de inwoners optimaal te bedienen
Overig	- Voorkomen van dierenleed en misstanden die daartoe kunnen leiden - Verstrekken van eerlijke informatie - Bevorderen van aanpassing in het menselijke gedrag in relatie tot de natuur, in het bijzonder grote(re) roofdieren

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Uit tabel 4.4 mag niet de conclusie worden getrokken dat elk van de in een bepaald profiel vermelde organisaties ook alle onder dat profiel genoemde belangen heeft. Integendeel, de tabel geeft per profiel slechts de spreiding in belangen aan. Een genoemd belang kan dus op één, enkele, meerdere of alle organisaties van toepassing zijn.

Uit het overzicht wordt zichtbaar dat er een scala aan belangen is welke de organisaties hebben. Deze zijn in een achttal 'koepelbelangen' onder te brengen.

Koepelbelangen organisaties:

1. Beschermen en beheren van natuur, ecosystemen en biodiversiteit en de daaraan gelieerde cultuurhistorische waarden inclusief behoud van dierrassen
2. Zekerstellen van economisch verantwoorde bedrijfsvoering
3. Bevorderen van gezondheid en welzijn van dieren met erkenning en respect voor hun intrinsieke waarde (wild en gehouden) en het voorkomen van dierenleed
4. Beschermen en stimuleren van recreatieve mogelijkheden op het platteland en in natuurgebieden
5. Succesvol samenleven van mens en natuur
6. Voorkomen van schade bij dierhouders, bos en natuur
7. Informatieverstrekking
8. Uitvoering van wet- en regelgeving

Door de koepelbelangen naast elkaar te zetten komen wij tot de conclusie dat:

- De belangen van uiteenlopende aard zijn, niet gelijksoortig en ogenschijnlijk onverenigbaar, maar dat
- De verschillen niet zo groot zijn dat zij een dialoog op grond hiervan al blokkeren

Met andere woorden, ondanks de verscheidenheid van belangen lijkt er ruimte te zijn voor een maatschappelijke dialoog, die gericht is op het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie en bijbehorende afspraken en maatregelen.

2.2 Wat willen organisaties bereiken met betrekking tot de wolf?

De vraag wat een organisatie wil bereiken met betrekking tot de aanwezigheid van de wolf in Nederland leidt vrijwel steeds tot een antwoord in de vorm van een standpunt. Door organisaties te vragen waarom juist dat standpunt belangrijk is voor hen hebben wij een beeld gekregen van het bredere doel dat zij nastreven op dit onderwerp, en daarmee op het achterliggende belang. Tabel 4.5 geeft een overzicht van deze belangen per profiel van belanghebbenden.

Tabel 4.5: *Overzicht van de door geïnterviewde belanghebbenden opgegevenbelangen in relatie tot de aanwezigheid van de wolf in Nederland, samengevat per profiel*

Profiel	Wolf gerelateerde belangen
Beheerders van (natuur) terreinen	- Bevorderen compleetheid en natuurlijk functioneren van ecosystemen - Behoud van ecologie en de biodiversiteit - Voorwaarden scheppen voor de wolf om rol als predator op zich te kunnen nemen - Vergroten van draagvlak voor de wolf, onder meer door communicatie en samenwerking - Succesvol samenleven met de wolf - Beschermen van het economisch belang - Beschermen van eigen zeggenschap op eigen grond
Dierhouders en landbouw	- Beschermen van het welzijn en de bewegingsvrijheid van gehouden (landbouwhuis)dieren - Toekomstperspectief behouden voor ondernemingen met minimale last van de wolf - Preventie ter voorkoming van schade (= verlies aan dieren) - Compleetheid en natuurlijk functioneren van het ecosysteem - Voorkomen dat de wolf het doel van natuurlijke functioneren van de natuur gaat tegenwerken

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Profiel	Wolf gerelateerde belangen
Recreatie en toerisme	- Behoud van de recreatieve toegankelijkheid van gebieden - Waarborgen van de veiligheid van de recreant - Behoud en bevorderen van welzijn van dieren die gebruikt worden in de recreatieve ruimte (paard, hond) - Voorkomen van mens-wolf conflict - Voorkomen van wolf-huisdier interacties (hybridisering) - Inzet van goede preventieve maatregelen - Bestendigen en verbeteren van de kwaliteit van ondernemingen met handelingsvrijheid - Kunnen vertellen van een gedegen, op feiten gebaseerd verhaal
Natuur- en dierenbescherming	- Erkennen en bestendigen van de positieve bijdrage van de wolf aan de natuur en de biodiversiteit - Erkenning van de intrinsieke waarde van de wolf - Bevorderen van behoud en herstel van natuurlijke ecosystemen met natuurlijke processen waarin ook de wolf functioneert - Succesvol samenleven met de wolf, vreedzame co-existentie met minimale impact op dierenwelzijn - Bewerkstelligen van een maatschappelijk draagvlak voor de wolf - Respecteren en naleven van de beschermde status van de wolf
Beheer van natuur en fauna	- Voorkomen van schade bij dierhouders door te streven naar een beheersbaar aantal wolven - Creëer draagvlak voor de wolf door duidelijkheid te geven over de toekomst van de soort in Nederland en voorkom daarmee polarisatie - Succesvol samenleven met de wolf, vreedzame co-existentie - Waarborgen van veiligheid voor mens en natuur - Goede informatievoorziening
Overheid	- Beschermen van de wolf en het handhaven van zijn beschermde status - Bescherming van dierhouderijen - Nastreven van internationale samenwerking - Creëren en vasthouden van draagvlak voor de wolf - Uitvoering van een goed beleid van schadeafhandeling - Uitvoering van een goed preventiebeleid - Goede monitoring van de wolvenpopulatie, schadegevallen, etc.
Overig	- Voorkomen van dierenleed als gevolg van predatie door de wolf - Voorkomen van overdracht van ziektes door wolven op (landbouw-) huisdieren - Eerlijke en veelzijdige informatie verspreiden - Streven naar draagvlak, onder meer door een proactief i.p.v. reactief beleid aangaande de wolf waarbij zowel het beschermen van landbouwhuisdieren als van de wolf doelen zijn

Evenals in tabel 4.4 geldt ook hier dat de per profiel getoonde belangen betrekking hebben op de som van alle belangen in dat profiel.

De interviews leveren een veelheid aan belangen op die gerelateerd zijn aan de aanwezigheid van de wolf in Nederland. Ze zijn uiteenlopend van aard, en veel belangen zijn ogenschijnlijk onverenigbaar: van een focus op het welzijn van gehouden dieren tot bescherming en versterking van de biodiversiteit.

Deze wolf-gerelateerde belangen van organisaties hebben we gecondenseerd tot twaalf groepen. Deze groepen zijn niet specifiek aan één profiel gekoppeld.

Wolf-gerelateerde belangen:

1. Toekomstperspectief voor ondernemers waarborgen, het veiligstellen van het economisch belang
2. Bevorderen van de compleetheid en het natuurlijk functioneren van de natuur en haar ecosystemen
3. Streven naar vreedzaam samenleven tussen wolf en mens en het voorkomen van conflicten (co-existentie)
4. Inzetten op maximaal dierenwelzijn van gehouden en in het wild levende dieren
5. Vergroten van maatschappelijk draagvlak voor de wolf; tegengaan van polarisatie
6. Bescherming van de wolf en handhaving van zijn wettelijke status.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

7. Behoud en herstel van (kwetsbare) ecologie en biodiversiteit
8. Behoud van de recreatieve toegankelijkheid van gebieden waar wolven zich vestigen
9. Genereren van een betrouwbare en transparante feitenbasis betreffende de wolf inclusief goede monitoring
10. Tegengaan van polarisatie rondom de wolf
11. Duidelijke regelgeving betreffende de wolf en goede uitvoering hiervan.
12. Erkenning van de intrinsieke waarde van de wolf.

Zodra het over de wolf gaat komen er beduidend meer en vaak specifiekere belangen naar voren. Ook is de variatie aan belangen veel groter dan wanneer het de algemene belangen van de organisaties betreft. De belangen van organisaties in relatie tot de aanwezigheid van de wolf verschillen soms aanzienlijk in schaalniveau (van individuele dierhouder tot landschap) en in de acties die nodig zijn om de belangen te dienen.

Deze verscheidenheid en soms ogenschijnlijke onverenigbaarheid van wolf-gerelateerde belangen laten zien hoe belangrijk het is om een maatschappelijk dialoog proces te starten.

3. Is er draagvlak voor een maatschappelijke dialoog?

3.1 Is de wolf welkom?

De geïnterviewde organisaties hebben aangegeven wat hun standpunt is ten aanzien van de aanwezigheid van de wolf in Nederland, zie tabel 4.6

Tabel 4.6 *Standpunt over de aanwezigheid van de wolf in Nederland*

Ja, welkom	Welkom mits	Niet welkom tenzij	Niet welkom
- Ark Natuurontwikkeling - Staatsbosbeheer - Natuurmonumenten - LandschappenNL - FREE Nature - IFAW - Zoogdiervereniging - Wereld Natuur Fonds Nederland - De Faunabescherming - Min. van LNV - IPO - BIJ12 - ANWB - Wolf-fencing Nederland	- FPG - Hoge Veluwe - Platform KSG - Farmers Defence Force - Ver. De Moeflon - Jagersvereniging - KNVvN - NoWolves Benelux - VGSN - HISWA-RECRON - Wandelnet - Raad voor Beheer - NVP - LTO Nederland - NTFU - VNG	- NOJG - Stichting Annemieke - KWPN - FNRS - KNHS	

De grote meerderheid van de organisaties is voor de aanwezigheid van de wolf, al dan niet onder (strikte) voorwaarden. Opvallend is dat er geen enkele organisatie is die zich expliciet en onvoorwaardelijk uitspreekt tegen de wolf! Drie kanttekeningen moeten hierbij worden gemaakt:

1. Bovenstaande verdeling is een momentopname. De meningsvorming is bij veel leden van de geïnterviewde organisaties nog in ontwikkeling en niet uitgekristalliseerd.
2. Binnen een aantal organisaties is er een spreiding van opvattingen; er zijn voor- en tegenstanders
3. Wij hebben gesproken met vertegenwoordigers van de organisaties. Zij kunnen vanuit hun rol anders aankijken tegen de aanwezigheid van de wolf dan hun individuele leden. Volgt men de mening van de leden of kiest men op basis van wat men denkt dat goed zal zijn voor de organisatie?

Bovenstaande bevindingen zullen kunnen verschuiven afhankelijk van de omstandigheden waaronder de wolf zich in Nederland manifesteert, al verwachten wij dat dit geen grote invloed zal hebben op onze verkenning (calamiteiten uitgesloten).

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

De voorwaarden die gesteld worden aan de aanwezigheid van de wolf liggen vooral in de sfeer van:

- Bedrijfsmatig geen (economisch) nadeel, last en schade van de wolf ondervinden
- Ruimhartig preventie- en schadebeleid
- Veiligheid voor mens en dier
- Geen inperking van bewegingsvrijheid van mens en dier
- Regulatie van de aantallen waar nodig

Het vijftal organisaties dat een 'Niet welkom, tenzij ...' standpunt inneemt noemt daarbij voorwaarden als:

- Geen acceptatie van dierenleed
- Geen (economisch) nadeel, last en schade van de wolf voor ondernemingen
- Veiligheid van mens en dier

Dergelijke voorwaarden zijn in wezen niet anders dan die van organisaties in de categorie 'Welkom, mits'. Echter, deze organisaties zijn pessimistischer dat een situatie haalbaar is waarin de aanwezigheid van de wolf acceptabel is. Wel bieden zij door dit 'tenzij' een opening voor een gesprek.

3.2 Bereidheid tot deelname aan een maatschappelijke dialoog

De vraag die nu beantwoord moet worden is: vinden de belanghebbenden de aanwezigheid van de wolf in Nederland een maatschappelijke dialoog waard? Is dit wenselijk, nodig en nuttig? Zo ja, om welke reden en zo niet, waarom niet? En: zijn organisaties daadwerkelijk bereid tot het voeren van een dialoog?

Bijna elke organisatie die we gesproken hebben staat positief tegenover een maatschappelijke dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland. Vaak genoemde redenen zijn de wens voor een bredere, evenwichtiger en meer genuanceerde discussie waarmee begrip gekweekt kan worden voor verschillen in opvattingen en het draagvlak kan worden vergroot. Waarvoor dat draagvlak dan moet bestaan is een apart vraagstuk, waarover de meningen uiteenlopen. Het stoppen van polarisatie is eveneens een belangrijke beweegreden. Ook is duidelijk dat organisaties de dialoog zien als een kans om 'aan de voorkant' mee te praten en een gezamenlijke feitenbasis te creëren.

De twijfel van enkele organisaties zit in het feit dat het LOW zou zijn opgericht als een vertegenwoordiging van de samenleving en dat de gesprekken in het LOW het maatschappelijke debat vormen. Ook wordt getwijfeld aan de intenties van sommige organisaties die een voorkeur uitspreken voor de dialoog: het wordt gezien als een modus om de eigen agenda te realiseren.

Twee organisaties hebben een 'dubbel' gevoel: enerzijds hebben zij een positieve houding omdat ze beseffen dat meedoen betekent mee vorm geven aan de uitkomst, anderzijds twijfelen zij aan de functionaliteit van een dialoog. Deze organisaties staan twee keer vermeld.

In tabel 4.7 laten we zien hoe de geïnterviewde organisaties aankijken tegen een maatschappelijke dialoog, en om welke redenen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tabel 4.7: *Houding van organisaties ten aanzien van een maatschappelijke dialoog over de wolf in Nederland*

Houding t.a.v. een mogelijke dialoog	Redenen	Wie?
Positief	- Feiten komen op tafel - Angsten kunnen worden geadresseerd - Bredere en evenwichtiger discussie mogelijk - Voorkomen van polarisatie - Het is een belangrijk, complex vraagstuk - Goed om te zoeken naar maatschappelijke consensus - Geeft de mogelijkheid met afgewogen verhaal naar de achterban te gaan - Sluit aan bij advies van de Raad voor Dieraangelegenheden (RDA) - Kweekt begrip voor elkaar - Brengt de nuancering terug - Overheid is voorstander van maatschappelijke debatten - Mogelijkheid om draagvlak te creëren - Mogelijkheid voor de maatschappij om erover te praten, en niet alleen de politiek - Er is geen andere mogelijkheid - Een breed gedragen oplossing moet er komen vanwege alle discussie die er om dit thema is - Wil graag gehoord worden	- Staatsbosbeheer, HISWA-RECRON, NOWolves Benelux, Wolf-fencing Nederland, Zoogdiervereniging, - IPO, IFAW, NTFU, VNG, FREE Nature, KNHS, KWPN, FNRS, Natuurmonumenten, Platform KSG, Wandelnet, BIJ12, LNV, Raad van Beheer, WNF Nederland, KNVvN, FPG, NVP, NOJG, LTO, VGSN, St. Annemieke, Jagersvereniging, Hoge Veluwe, ARK Natuurontwikkeling, LandschappenNL, Ver. De Moeflon
Twijfel	- Is er wel een noodzaak voor een dialoog, is de intentie oprecht en onpartijdig? - Is er geen overlap met het LOW dat toch als maatschappelijke vertegenwoordiging in het leven is geroepen? - Is alles al niet voorgekookt?	- ANWB, VNG, VGSN, LNV, St. Annemieke,
Negatief	- Er is nog geen noodzaak voor een maatschappelijke dialoog; pas als die er is kunnen we er mee aan de slag	- De Faunabescherming

Het hebben van een positieve houding ten aanzien van een maatschappelijke dialoog over de wolf in Nederland betekent niet automatisch dat men bereid is ook daadwerkelijk mee te doen aan zo'n dialoog als deze wordt opgezet. Alhoewel die vraag pas 'officieel' in een latere fase aan de organisaties zal worden voorgelegd, hebben wij al wel een eerste peiling daarop uitgevoerd, zie tabel 4.8. Ook hebben we hen de vraag voorgelegd onder welke voorwaarden ze mee zouden willen doen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tabel 4.8: *Bereidheid om deel te nemen aan een dialoog over de toekomst van de wolf in Nederland en de eventuele voorwaarden*

Bereidheid deelname dialoog	Organisatie	Voorwaarden
Ja	- NoWolves Benelux, Wolf-Fencing Nederland, HISWA-RECRON, Zoogdiervereniging, IFAW, Jagersvereniging, De Hoge Veluwe, KNHS, KWPN, FNRS, Natuurmonumenten, VGSN, FPG, Platform KSG, Farmers Defence Force, NVP	- geen
Ja mits	- ARK Natuurontwikkeling, Staatsbosbeheer, IPO, NTFU, ANWB, VNG, FREE Nature, LandschappenNL, Ver. De Moeflon, Wandelnet, BIJ12, LNV, Raad van Beheer, NOJG, Stichting Annemieke	- Het moet qua middelen en menskracht mogelijk zijn - Zolang het gaat over het effect van de wolf op de recreatie, op de toegankelijkheid van gebieden voor de recreant en geen andere agenda's (heimelijk) worden nagestreefd - Het beginpunt moet niet zijn dat de wolf niet welkom is - LNV en het IPO moeten dit wel steunen - Zolang we in het gesprek binnen de wettelijke kaders blijven betr. de status van de wolf - Er moet geen twijfel bestaan aan wetenschappelijke rapporten - Partijen moeten bereid zijn naar elkaar te luisteren - Afwachten wat de verkenning als aanpak voorstelt - Het uitgangspunt mag niet zijn dat de wet en regelgeving veranderd moeten worden, maar dat betekent niet dat een wijziging nooit het geval zou kunnen zijn - Mits het onderwerp belangrijk voor ons wordt - Respect voor elkaars belangen
Nee	- De Faunabescherming, Wereld Natuur Fonds Nederland*	
Geen uitspraak	- LTO	- Geen mandaat om hier nu een uitspraak over te doen

* Wereld Natuur Fonds Nederland heeft tijdens de verkenning haar strategische programma gewijzigd; in dat proces is geconcludeerd dat aan de wolf in Nederland geen actieve aandacht meer zal worden geschonken. Om die reden zullen zij ook niet meedoen aan een eventueel dialoogproces.

Niet alleen heeft het overgrote deel van de organisatie een positieve houding ten aanzien van een maatschappelijke dialoog, vrijwel iedere organisatie wil er ook aan meedoen als deze dialoog wordt opgezet. De voorwaarden die door organisaties gesteld woorden aan het meedoen hebben vooral te maken met de inhoud van de dialoog (5 van de 12). Andere voorwaarden hebben betrekking op de vorm van het proces (3), beschikbaarheid van middelen en menskracht (2) en de kennisbasis voor zo'n dialoog (1).

Wij concluderen op grond van bovenstaande bevindingen dat er een groot draagvlak is voor een maatschappelijke dialoog. De geïnterviewde organisaties hebben duidelijke redenen aangedragen waarom zij voordeel zien in een dialoog, waaronder het voorkomen van (verdere) polarisatie. Een grote meerderheid wil ook daadwerkelijk meedoen aan een maatschappelijke dialoog wanneer die wordt opgezet

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

4. Waar moet de maatschappelijke dialoog over gaan?

De gesprekken hebben veel inhoudelijke informatie opgeleverd met betrekking tot:

1. Zorgen: ongerustheid die men heeft met betrekking tot de aanwezigheid van de wolf in Nederland
2. Thema's die voor belanghebbenden belangrijk zijn met betrekking tot de wolf in Nederland
3. Mogelijke oplossingen die belanghebbenden zien om met de wolf om te kunnen gaan en een conflict te vermijden
4. Onderwerpen waar naar de mening van belanghebbenden verder onderzoek aan gedaan moet worden.

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van elk van deze categorieën en analyseren we welke patronen daarin herkenbaar zijn.

4.1 Zorgen

In de gesprekken hebben organisaties hun zorgen geuit over een veelheid van onderwerpen die verband houden met de aanwezigheid van de wolf in Nederland. Om overzicht te krijgen zijn deze zorgen geordend in negentien zorgtypen die op hun beurt weer zijn gerangschikt in vijf hoofdgroepen:

- Bedrijfsvoering
- Veiligheid van mens en dier
- De wolf
- Huidige discussie rond de wolf
- Beleid

Tabel 4.9 geeft de zorgtypen per hoofdgroep. Achter elk zorgtype kunnen dus meerdere specifieke zorgen schuilgaan.

Tabel 4.9: I*ndeling van zorgen naar hoofdgroepen*

Hoofdgroep	Zorgtype
Bedrijfsvoering	1. De economische bedrijfszekerheid van dierhouders 2. De directe en indirecte schade aan gehouden dieren 3. Onzekerheid over subsidievoorwaarden betr. preventieve maatregelen 4. Preventie en schadeafhandeling inclusief de rol van de overheid én van de dierhouder
Veiligheid van mens en dier	5. Onveilig gevoel m.b.t. mens en dier (incl. hybridisering) 6. Emotie en angst voor schade en veiligheid, gevoel van machteloosheid 7. Psychologisch effect op met name dierhouders 8. Angst voor ziekten 9. Gedrag van de mens vis-a-vis de wolf
De wolf	10. Impact van de wolf op de biodiversiteit, past de wolf in Nederland 11. Beheer van de wolf qua gebieden en aantallen, inclusief zijn veiligheid en gedrag 12. Beperkingen die de wolf oplegt aan het gebruik van depublieke ruimte 13. Beschermde status, behouden of wijzigen
De huidige discussie rond de wolf	14. Polarisatie, escalatie van het gesprek 15. Gebruik van onjuiste, onvolledige informatie, ontbreken van informatie en beeldvorming 16. Gebrek aan betrokkenheid 17. Ontbreken van nuance, respect 18. Gebruik van buitenlandse ervaring
Het beleid	19. Overheidsbeleid is onvolledig, onduidelijk, te traag en reactief

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Het aantal organisaties dat een zorg heeft geuit verschilt per zorgtype en is daarmee een indicatie hoe belangrijk een bepaald type zorg is, zie figuur 4.4.

Figuur 4.4: *Het aantal organisaties dat een zorg heeft geuit per zorgtype*

Duidelijk komt naar voren dat er rond het onderwerp *Informatie* veel zorgen bestaan; een derde van alle geïnterviewde organisaties heeft wel een zorg geuit die met het gebruik van informatie te maken heeft. Deze zorgen waren opvallend vaak emotioneel geladen: de gebruikte informatie is onvolledig, onjuist, verkeerd gebruikt, heeft geen kwaliteit, etc., zonder onderscheid naar profiel. Op grond hiervan concluderen wij dat de zorgen rondom het gebruik en de juiste van informatie eerst moeten worden geadresseerd alvorens een dialoog over andere onderwerpen kan worden aangegaan.

Zorgen rond het voortbestaan van het dierhouderijbedrijf *(zorgtype economische bedrijfszekerheid)* en zorgen die te maken hebben met de invloed van de wolf op de biodiversiteit, zijn leefgebied, en zijn gedrag en veiligheid *(zorgtype beheer van de wolf),* scoren hoog in de aandacht van de organisaties: een gedeelde tweede plaats. Dit is een duidelijk voorbeeld van twee zorgtypen die ogenschijnlijk onverenigbaar zijn bij het zoeken naar oplossingen hiervoor. Het is dan ook niet verwonderlijk dat van de elf organisaties in elk zorgtype er slechts twee zijn die beide zorgen uiten.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

4.2 Thema's

Naast zorgen hebben de geïnterviewde organisaties ook onderwerpen naar voren gebracht met betrekking tot de wolf die zij naar de dialoog tafel zouden willen brengen. In feite is deze vraag een afspiegeling van de vraag naar 'welke zijn uw zorgen?'.

Ook deze onderwerpen zijn geordend en wel in de volgende thema's:

- Conflict wolf – landbouwhuisdier / samenleving
- Invloed van de wolf op het ecosysteem, positief en negatief
- Samenleven mens – wolf (co-existentie)
- Behoud beschermde status van de wolf
- Wat is natuur in Nederland, incl. rol/functie van de wolf
- Feitenbasis
- Toegang tot de publieke ruimte
- Veiligheid en volksgezondheid
- Bescherming van de wolf, individu-populatie-leefgebied
- Dierenwelzijn incl. bewegingsvrijheid, ongewenste contacten
- Preventie en schade
- Monitoring
- Regulatie

Het aantal organisaties dat een (of meerdere) onderwerpen voor de dialoog naar voren heeft gebracht is per thema weergegeven in figuur 4.5.

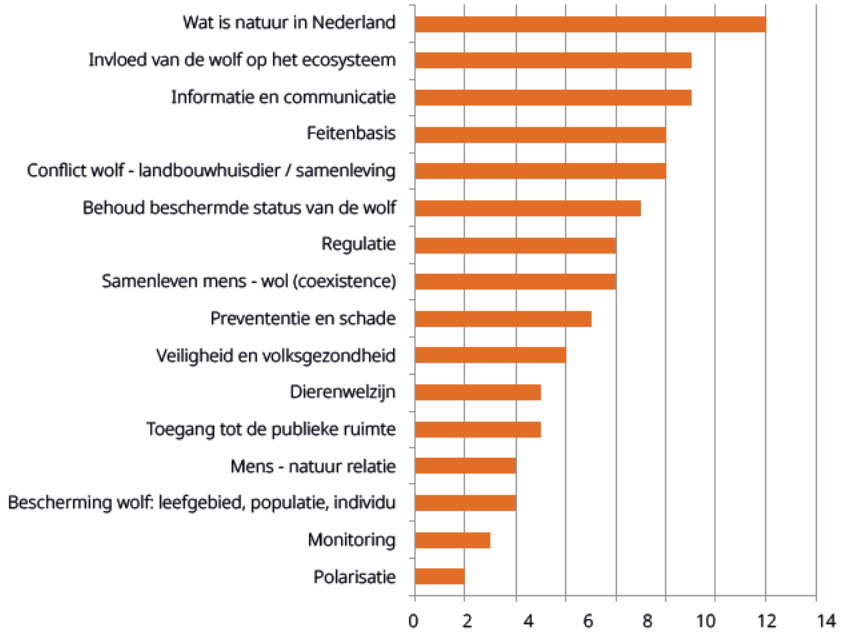

Figuur 4.5: *Het aantal organisaties dat per thema een onderwerp voor de dialoog heeft aangereikt*

Een aantal zaken valt op:

De onderwerpen die het vaakst zijn aangedragen zijn natuur-gerelateerde onderwerpen. Daarbij staat de vraag wat natuur is in Nederland het hoogst genoteerd: welke natuur is mogelijk, welke natuur kiezen wij, en hoe is ons land nu en in de toekomst in te richten zodat we die natuur ook daadwerkelijk realiseren? Het onderwerp is nauw gekoppeld aan de beantwoording van de vraag: wat kan de rol, functie en invloed van de wolf in het ecosysteem zijn en willen we die wel?

Het conflict tussen de wolf en de dierhouderij en haar dieren staat op een gedeelde vierde plaats, samen met het thema 'Feitenbasis'. De prioriteit die aan dit laatste thema wordt gegeven komt overeen met de hoge mate van zorg die men heeft over het gebruik van informatie (zie figuur 4.4). Misschien was een nog hogere plaats wel te verwachten geweest.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Verder is er een splitsing te maken tussen thema's die op de korte termijn spelen en urgent zijn zoals 'Preventie en schade' en 'Veiligheid en volksgezondheid', en een thema als 'Mens-natuur relatie' dat van langere duur zal zijn. Zie Deel II van dit rapport voor meer detail hierover.

De duidelijke relatie tussen de geformuleerde thema's en de geuite zorgen is begrijpelijk: de zorgen vragen om weggenomen te worden, en dit kan door de thema's te bespreken.

4.3 Mogelijke oplossingen voor een conflict

Wij hebben de organisaties gevraagd naar oplossingsrichtingen om een eventueel conflict tussen belanghebbenden met betrekking tot de wolf in Nederland te vermijden. De analyse van de verkregen antwoorden is gepresenteerd in figuur 4.6.

Figuur 4.6 *Mogelijke oplossingsrichtingen*

De helft van de geïnterviewde organisaties geeft aan dat het gesprek aangaan met andere belanghebbenden de weg voorwaarts is om polarisatie te voorkomen en oplossingen met elkaar te bereiken. Dat is een beduidend lager aantal dan het aantal van 32 organisaties die bereid zijn om deel te nemen aan een brede maatschappelijke dialoog we in paragraaf 3.2 vaststelden. De vermoedelijke oorzaak is dat wij eerst aan de gesprekspartner vroegen wat zij/hij als mogelijke oplossing zag om een conflict te vermijden en pas later de vraag voorlegden welke houding zij hadden ten aanzien van een dialoog en of ze bereid zouden zijn daaraan deel te nemen wanneer het zover zou komen.

De andere oplossingen sluiten goed aan bij de thema's voor een dialoog zoals we die vaststelden in paragraaf 4.2.

4.4 Leemten in kennis – ontbrekende informatie

Het volgende overzicht (tabel 4.10) geeft de kennis weer waar de belanghebbenden reeds van hebben aangegeven dat dit nader uitgezocht zou moeten worden. Een deel hiervan is nog niet bekend en over een ander deel is wel informatie te vinden, maar die informatie wordt in twijfel getrokken. Ook is er veel kennis uit het buitenland; een aantal partijen vinden dat deze beter benut zou moeten worden, anderen betwijfelen hoe vertaalbaar die informatie is naar de Nederlandse situatie.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tabel 4.10: *Nader uit te zoeken kennis*

Onderwerp:	
De wolf -	- Hoeveel wolven zijn er in Nederland? Hoeveel ruimte is er voor wolven in Nederland? - Welke wolven zijn er in Nederland? Waar komen ze vandaan, zijn het hybriden? - Waarom komt de wolf naar Nederland? - Is de wolf zelfstandig naar Nederland komen lopen of is hij uitgezet? - Hoe gaat de populatie zich ontwikkelen? Welke toename van wolven kunnen we verwachten? Hoeveel roedels passen hier, en waar dan precies? Kan de wolf leven in gecultiveerde en geürbaniseerde gebieden? - Hoe bewegen de wolven zich door Nederland? Waar gaan ze rondzwerven of vestigen? - Wat is het dieet van de wolf in Nederland? - Welke landbouwhuisdieren kan een wolf pakken? - Hoe gedraagt een wolf zich? En wanneer verandert dat gedrag? Went hij aan mensen, gaat hij vaker op schapen jagen wanneer hij een schaap heeft gepakt? - Wat is de invloed van de wolf op het ecosysteem en wildpopulaties? - Hebben de wolven in Nederland last van verstoring? - Is er voldoende wild aanwezig voor de wolf om van te leven? Zijn de foerageergebieden hier van voldoende kwaliteit? - Hoe groot is de kans dat er gekruist wordt tussen wolven en honden? - In welke mate kunnen wolven ziekten overbrengen aan mensen en andere dieren? En kunnen hondenziekten ook door wolven worden opgepikt? - Is de wolf een bedreiging voor de veiligheid van de mens?
Regelgeving en menselijk handelen.	- Welke aanpassingen in menselijk gedrag of gewoontes zijn er nodig om de wolf hier te laten zijn? - Behoefte aan een protocol over hoe we om zouden moeten gaan met de wolf. - Welke wolfwerende maatregelen werken goed? Zou de bulk van de schade voorkomen kunnen worden met innovatieve rasters van 90cm? - Bij schade: waren er wolfwerende maatregelen genomen? - Hoe kan het aspect arbeidsvergoeding voor het installeren en onderhouden van wolfwerende maatregelen goed opgevangen worden? - Wat is het effect van de recreant op omringende natuur en/of wolf? Wat is de impact van een vaste route (lokale verstoring) vergeleken met de recreant die het bos in zou gaan? - Wanneer komt de toegankelijkheid van gebieden in het geding als gevolg van de komst van de wolf? In welke gebieden speelt de vraag van geheel of gedeeltelijke afsluiting? - Welk overlegmechanisme wordt toegepast als het gaat over al dan niet afsluiten van gebieden en hoe kan men hier een rol in spelen / invloed op uitoefenen? - In welke situaties moet er gereguleerd worden, wanneer is een wolf een probleemwolf? - Op welke wijze kunnen wij bijdragen aan de reductie van het aantal wolven? - Zou het zinvol zijn om een wolf-alert melding systeem op te zetten? - Doorkruisen wolven andere (internationale) natuurdoelen zoals Natura2000? - Behoefte aan Europese consensus over wat gunstige staat van instandhouding betekent. Op welk niveau moeten we naar de populaties kijken? Gaat dit om diversiteit in genen of om aantallen? - Wat zijn de juridische gevolgen voor het verdoven en verplaatsen van wolven in andere landen? - Wat is de invloed van de wolf op de paardenhouderij? - Wat zijn goede markers voor het doen van DNA analyse?

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Onderwerp:	
Menselijke reactie op de wolf.	Wat is het maatschappelijk draagvlak voor de wolf? Gaat de aanwezigheid van de wolf ten koste van andere zaken? Is er voldoende draagvlak in onze samenleving om de benodigde aanpassingen te maken om de wolf de ruimte te geven in Nederland? Wat is het recreatieve effect van de wolf? Blijven bezoekers meer weg van natuurgebieden, of worden ze er juist meer toe aangetrokken? Welke invloed heeft het gedrag van de wolf op het gevoel van veiligheid?
Wolf in verhouding tot andere soorten.	Wat is het aandeel schade dat wolven veroorzaken bij schapen en ander vee, vergeleken met mensen, honden, vossen en goudjakhalzen? Wat is de invloed van de wolf op de biodiversiteit vergeleken met het schaap als dat wordt ingezet in het beheer van natuurgebieden?
Overig	Wat is het economisch belang van de agrarische sector, en wat kost het ons om dit boven water te houden? Maatschappelijke kosten baten analyse van schapensector en de natuurkant (toerisme voor de wolf). Hoe definiëren we natuur? Gaat dit alleen om inheemse natuur? Wat is een exoot? De moeflon wordt gezien als een exoot en niet als deel van de Nederlandse natuur, maar dit geldt niet voor bijv. IJslandse paarden, Schotse hooglanders. Daarnaast is er de teelt van exotische boomsoorten voor hout als alternatief bouwmiddel in de bouw.

4.5 Oplossingsrichtingen voor geuite zorgen

Aan alle belanghebbenden is als onderdeel van het interview gevraagd welke oplossingsrichtingen zij zouden voorstaan (met betrekking tot de aanwezigheid van de wolf in Nederland) en wat het op zou lossen. Alle organisaties hebben duidelijke ideeën voor zulke oplossingsrichtingen. Het gaat te ver om hier alle voorstellen te presenteren; wij volstaan met de resultaten van een eerste analyse waarin wij gekeken hebben naar wat belanghebbenden veronderstelden dat die voorstellen zouden oplossen. Het zou:

- Het risico van schade aan landbouwhuisdieren verkleinen: voorkomen van schade, vergoedingen, preventieve maatregelen, innovatie voor effectievere preventie (drempelverlagend), bewegingsvrijheid van landbouwhuisdieren
- Perspectief bieden voor dierhouders
- Resulteren in een adequaat beheer van de wolvenpopulatie al lopen de bedoelingen daarbij uiteen: van regulatie, scheiding tussen wolven en andere gebruikers van het landschap tot het voorkomen van hybridisering en het behoud van een gezonde wolven populatie
- De informatie en feitenbasis verbeteren en versterken en daardoor leiden tot onder meer kennisontwikkeling en heldere en begrijpelijke informatievoorziening
- Draagvlak creëren en versterken , en ook hier moet bedacht worden dat hier twee kanten aan zitten: draagvlak voor de aanwezigheid en volledige bescherming van de wolf, en draagvlak voor het probleem dat dierhouders hebben en ultimo voor regulatie
- Het samenleven van mens en wolf moeten versterken
- Escalatie van schade, fysiek en emotioneel, moet voorkomen
- Begrip moeten kweken voor het nut van de natuur, voor natuurontwikkeling en voor de rol van de wolf in dit geheel.

Een en ander sluit redelijk goed aan bij de thema's die wij hebben geïdentificeerd.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bronnen

- Boerema, L., A.A. Freriks & D.B. van den Brink, 2021. De juridische bescherming van de wolf in Nederland en in een aantal andere Europese landen; een juridisch onderzoek ter ondersteuning van het opstellen van Nederlands wolvenbeleid in het licht van de uitvoering van de natuurwetgeving. Boerema & Van den Brink B.V., Houwerzijl/Element Advocaten, Best. 132pp
- Buuren, M.W. van & J. Edelenbos, 2005. 'Polderen over feiten': waar komt het vandaan en wat levert het op? In: B. Broekhans, M. Popkema & K. Boersma (red.) Kennis-vragen in de polder. Jaarboek Kennissamenleving Deel 1. Aksant, Amsterdam, 203-232
- Enserink, M. & G. Vogel, 2006. The Carnivore Comeback. Science 314: 746-747
- Fisher, R. & W. Ury, 1991. Getting to Yes; negotiating agreement without giving in. Penguin Books, London. 2nd ed.
- Freeman, R.E., 1984. Strategic Management: A Stakeholder Approach. Pitman, Boston/USA
- Gass, G., S. Biggs & A. Kelly, 1997. Stakeholders, science and decision making for poverty-focused rural mechanization research and development. World Development, 25(1): 115-126
- Houtsma, W.H. & J. Van der Schot, 2001 Belangrijk beleid – The Implementation Challenge en zijn effecten. Schrijver consensus strategic management, Driebergen. 96pp
- Kantar Public, 2018. Staat van het Dier. Rapportage 2018 in opdracht van de Raad voor Dieraangelegenheden. Kantar Public, Amsterdam, 38pp
- Laak, P. van der, 2019 Kennisconflicten voorkomen met joint fact finding. Tijdschrift Milieu: 8-10
- Linnell, J.D.C., E. Kovtun & I. Rouart, 2021. Wolf attacks on humans: an update for 2002–2020. NINA Report 1944 Norwegian Institute for Nature Research.
- Motivaction, 2020a. Maatschappelijk draagvlak voor de hervestiging van de wolf in Nederland. Rapportage in opdracht van het Ministerie LNV. Maart 2020. 53pp
- Motivaction, 2020b. 1-Meting. Maatschappelijk draagvlak voor de hervestiging van de wolf in Nederland. Rapportage in opdracht van het Ministerie LNV. December 2020. 40pp
- Schukken, Y.H., J.C.M. van Trijp, J.J.M. van Alphen & H.Hopstra (red), 2019. Staat van het Dier - Beschouwingen en opinies over de verschuivende relatie tussen mens en dier in Nederland . Raad voor Dieraangelegenheden, Den Haag. 201pp
- Susskind, L. & J. Cruikshank, 1987. Breaking the impasse – Consensual approaches to resolving public disputes. Basic Books, New York. p27
- Trouwborst, A. & C.J. Bastmeijer, 2010. Lynxen en Wolven – Het Natuurbeschermingsrecht en de Terugkeer van Grote Roofdieren naar Nederland. Milieu & Recht 37(5): 272-283
- Wesselink, M. & R. Paul, 2010 Handboek Strategisch OmgevingsManagement. Kluwer. 198pp
- Zest Marketing, 2021. Nederland geeft de jagers een steuntje in de rug – De visie van de Nederlandse bevolking op jacht, beheer en schadebestrijding. In opdracht van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging. 114pp
- Zimmermann, A., B. McQuinn & D.W. Macdonald, 2020. Levels of conflict over wildlife: Understanding and addressing the right problem. Conservation Science and Practice. 2002;2:e259. https://doi.org/10.1111/csp2.259

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage 1: Gesprekken met belanghebbenden

Onze werkwijze met betrekking tot het voeren van de gesprekken komt neer op de volgende stappen:

1. Identificeren van belanghebbenden
2. Contact leggen en een afspraak plannen met elke belanghebbende
3. Gesprek voeren met belanghebbende
4. Verslaglegging van het gesprek
5. Verslag toezenden aan de geïnterviewde belanghebbenden
6. Verslag definitief maken op basis van commentaar belanghebbenden

Ad 1: Een eerste lijst van belanghebbenden is gemaakt in overleg met de opdrachtgevers. Deze lijst is uitgebreid met leden van het Landelijk Overleg Wolf (LOW) en het Platform Wolven in Nederland (WiN). Elke geïnterviewde organisatie is tevens gevraagd aan te geven met welke andere organisatie contact gelegd zou moeten worden. Daarbij gold de regel dat een organisatie door tenminste twee ander organisatie genoemd moest worden om in aanmerking te komen (op een enkele uitzondering na)
Ad 2: na een eerste schriftelijk contact is telefonisch een afspraak gemaakt voor een gesprek.
Ad 3: elk gesprek volgt een vast patroon conform het format in tabel 1.
Ad 4: de verslaglegging gebeurt wederom conform het in tabel 1 gepresenteerde format.
Ad 5: na toetsing door de interviewer is het gespreksverslag toegezonden aan de geïnterviewde organisatie voor correcties en accordering.
Ad 6: het commentaar is verwerkt en het verslag is daarmee definitief gemaakt.

Ter voorbereiding op de gesprekken is van elke te interviewen organisatie een factsheet gemaakt (zie tabel 2) op basis van publiek beschikbare informatie.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tabel 1: Format gespreksverslag

Organisatie

Naam	Functie	E-mailadres	Telefoonnummer

Belang van de organisatie / waar staat zij voor / wat wil zij bereiken in het kader van de wolf in Nederland?

Wat doet jullie organisatie met betrekking tot de wolf in Nederland? Activiteiten, informatie geven, belangen vertegenwoordigen, acties e.d.
Hoe belangrijk is het dossier wolf voor jullie organisatie?

Wat zijn voor jullie belangrijke onderwerpen binnen het dossier wolf?	**Waarom?** (wat is jullie onderliggende belang) **Waarom is dit belangrijk voor jullie achterban?**	**Standpunt / toelichting**
Welke 3 thema's zijn voor jullie het meest belangrijk?		

Zorgen m.b.t. wolf in Nederland? Specifieke zorgen van jullie organisatie / voor jullie achterban?	Waarom?	Standpunt / toelichting
Welke 3 zorgen zijn voor jullie het meest belangrijk?		

Welke oplossingsrichtingen staan jullie met name voor?	**Waarom?** Wat lost dat op?

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Welke groepen belanghebbenden zie jij binnen dit vraagstuk?

Welke opties zien jullie om een conflict te vermijden tussen belanghebbenden? Welke opties zie je voor mogelijke gezamenlijke oplossingen?

Ben je bereid om samen met andere belanghebbenden te zoeken naar die gezamenlijke oplossingen?

Zijn er zaken die nog moeten worden uitgezocht/ beter onderzocht / beter gedefinieerd worden rond dit vraagstuk? Welke kennis ontbreekt nog?	Waarom? Waar draagt dat aan bij?

Met welke andere partijen en gesprekspartners zijn jullie in gesprek over de wolf in Nederland?
Met welke andere partijen werken jullie samen?

Bereidheid deelname / betrokkenheid aan proces?	Antwoord	Waarom?
Houding m.b.t. proces		
Bereidheid deelname		
Voorwaarden / wensen voor betrokkenheid		

Suggesties voor voeren van gesprek met andere belanghebbenden?
Wat verder ter tafel komt

Tot slot
Doorlezen verslag (wie, wanneer ontvangen, wanneer terugsturen):
Afspraken met betrekking tot confidentialiteit:

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tabel 2: Format factsheet

Karakteristieken Belanghebbenden Omgevingsproces Wolf in Nederland

Betrokken bij de volgende discussiegroepen / platforms over de wolf in Nederland:
[ ] Wolven in Nederland
[ ] Landelijk Overleg Wolf
[ ] Provinciale wolvencommissie
[ ] Bijdrage geleverd voor het Interprovinciaal Wolvenplan

Naam van de organisatie	Contactpersoon (indien bekend), of meerdere, incl. functie in de organisatie
Website	*Contactgegevens* - adres - telefoonnummers - emailadres(sen)
Aard van de organisatie - (semi)overheid - NGO - Bedrijfsleven - Actiegroep - (Belangen)vereniging - Kennisinstituut - ...	Actie/handeling radius: - Lokaal - Regionaal - Provincie - Landelijk
Doelstelling van de organisatie / waar staat de organisatie voor? - Wat wil de organisatie bereiken? Wat is haar missie? - Wat zijn de belangen van de organisatie?	
Typering van de organisatie (natuur/milieu, sociaal, economisch, ...)	
Hoe probeert de organisatie haar doelen te bereiken (acties, onderzoek, publicaties, ...)	
Omvang van de organisatie (aantal leden en/of donateurs)	
Heeft de organisatie reeds bekende standpunten m.b.t. wolven in Nederland Zo ja, hoe laat zij haar stem horen?	
Op welke thema's richt de organisatie zich in de wolven 'discussie'? Welke issues/thema's adresseert zij? Welke zorgen hebben ze? Welke belangen (vd organisatie) wil zij dienen met haar werkzaamheden/acties/ uitspraken etc.?	
Is de organisatie reeds actief betrokken bij een of meerdere discussiegroepen/platforms over de wolf in Nederland? Zo ja, welke en hoe?	
Formuleert de organisatie wensen, c.q. oplossingsrichtingen voor de wolvenproblematiek? Welke?	
Overige interessante 'weetjes' of updates	

De verzamelde informatie is vanuit verschillende invalshoeken geanalyseerd waarbij vooral is gekeken naar patronen. De invalshoeken zijn:

- Belangen en standpunten van de belanghebbenden
- Zorgen, wensen, ideeën en kansen ten aanzien van het thema wolf om een (potentieel) conflict te voorkomen
- Houding ten aanzien van de maatschappelijke dialoog: is de belanghebbende geïnteresseerd om mee te doen, en zo ja onder welke voorwaarden
- Houding ten aanzien van de aanwezigheid van de wolf in Nederland.

Vervolgens zijn de min of meer categorale uitkomsten met elkaar in verband gebracht om te zoeken naar mogelijk relevante thema's voor de maatschappelijke dialoog.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage 2: Burgerpanels

Een burgerpanel is iedere vorm van georganiseerd contact met burgers om te weten te komen wat de mening of visie van de burger is over (voorgenomen) activiteiten van de overheid. De kern van de organisatie en opzet van een burgerpanel ligt in het feit dat er sprake moet zijn van georganiseerd contact. Dat kan zijn een fysieke bijeenkomst maar ook een schriftelijke of telefonische enquête, contact via een internetsite of een interview.

Het burgerpanel kent verschillende namen, zoals klantenpanel, consultatiegroep, of klankbordgroep. Het gaat altijd om groepen burgers die op georganiseerde wijze bijeenkomen en overleggen over een bepaald thema.

Er zijn verschillende vormen van burgerpanels. Er zijn burgerpanels waarin de overheid het initiatief neemt en burgers samenbrengt om burgers te informeren en er is de burgerraadpleging waarin burgers zelf het initiatief nemen. Tal van varianten zijn mogelijk.

Burgerconsultatie

Burgerconsultatie *is* een burgerpanel aangeduid dat vanuit de overheid wordt. De overheid bepaalt het doel van de raadpleging. Burgers geven in dit burgerraadpleging hun mening over ingebrachte onderwerpen. De burger wordt dus geraadpleegd maar hij krijgt geen beslissingsbevoegdheid.

De deelnemende burgers moeten voordat zij actief deelnemen aan hde raadpleging gaan deelnemen wel geïnformeerd worden over wat deelname inhoudt, zoals verwachtingen en duur van de deelname.

Burgerparticipatie

Het initiatief ligt bij *burgerparticipatie* in verhouding tot burgerconsultatie meer aan de zijde van de participerende burgers. In veel gevallen zal de overheid nog steeds de organisatie van het burgerraadpleging op zich nemen, maar ook de burger heeft hierin verantwoordelijkheid. Onderwerpen voor het gesprek worden ingebracht door de overheid of de burgers. De burger wordt geraadpleegd en adviseert. Daarnaast heeft de burger ook invloed op de beleidskeuzes van de overheid. Burgers en overheid stellen zich dus als partners van elkaar op.

Burgerinitiatief

De verhouding tussen overheid en burger is in deze vorm er een van gelijkwaardigheid en actieve wederkerigheid. De overheid heeft hierin niet de rol van voorzitter of initiator, maar van gelijkwaardige deelnemer. Burgers organiseren het panel en de overheid schuift aan als partner. Burgers benoemen in het burgerinitiatief wat de relevante vraagstukken zijn. De keuzes worden in onderling overleg gemaakt. De zelfstandigheid en eigen inbreng van burgers is in deze vorm van burgerpanel groot.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Aan BIJ12/bestuurlijke adviescommissie IPO

27 augustus 2022

Reactie op Concept Wolvenplan 2022 van LTO vakgroep schapenhouderij, VGSN en platform GSK.

Dank voor de mogelijkheid om onze visie op het concept met u te mogen delen. Wij waarderen het om vooraf met u over dit voor ons zo belangrijke beleidsdocument te kunnen overleggen. De wolf is in Nederland aanwezig en wij proberen gezamenlijk zijn aanwezigheid voor de veehouderij en de schapenhouderij in het bijzonder in goede banen te leiden. Wij zijn op zoek naar draagvlak en toekomstperspectief voor de sector. Wij proberen met deze reactie een constructieve bijdrage aan het proces te geven, maar moeten daarbij opmerken, dat het feit, dat wij dit doen, steeds moeilijker aan onze achterban is uit te leggen.

Onze reactie betreft vier punten:
1 aanwijzing van wolvengebieden vs calamiteitsgebieden
2 kosten van onderhoud, arbeid en vervolgschade
3 normering en escalatieladder
4 wolf-inclusieve beheerpakketten

Ad 1 aanwijzing van wolvengebieden vs calamiteitsgebieden
Wij zouden de aanwijzing van de gebieden voor de subsidie van de preventieve maatregelen graag ruimer willen zien, voor heel Nederland. We zitten in een transitieproces. Dat betekent, dat we de voorlopers moeten stimuleren. Wij willen daarom een landelijke subsidieregeling voor preventieve maatregelen. Eerst wachten tot een wolf gevestigd is en dan pas subsidievertrekken werkt verkeerd. De wolf zal zich over heel Nederland verspreiden en het is belangrijk dat alle veehouders daar preventieve maatregelen voor nemen en daarvoor subsidie ontvangen.
In het concept wolvenplan worden aanvallen op een gescheperde kudde als normale situatie bestempeld. Dit kan niet zo zijn. Een aanval van een wolf op de kudde in aanwezigheid van de herder is een probleemsituatie en draagt bij tot het bestempelen van de betreffende wolf tot een probleemwolf.
In een aangewezen wolvengebied (gevestigde wolf, hoog risicogebied) kan de tegemoetkoming in de schade eindig zijn om in gebieden met gevestigde wolven alle veehouders te stimuleren zsm preventieve maatregelen te nemen.
Een calamiteitenregeling is niet nodig bij een landelijke dekkende regeling voor preventieve maatregelen.

Ad 2 kosten van onderhoud, arbeid en vervolgschade
Er zijn grofweg drie vormen van schapenhouderij:
-gescheperde kuddes cq begrazingsbedrijven
-hobbyhouders
-weidebedrijven
In Zweden heeft men al langer ervaring met de wolf. De vertaling van deze regeling doen wij u in de bijlage bij deze brief toekomen. Voor ons zijn alle schades directe kosten: zonder de wolf waren deze schades er niet geweest. Wij vinden dat alle schades vergoed moeten worden: de directe en de “indirecte” schade. Wij willen dat de taxatierapporten van de schades snel en onmiddellijk gedeeld worden met de veehouder.

<u>Natuurbegrazers</u>
In het concept wolvenplan wordt gesproken over natuurbegrazers. Dat is voor ons een onduidelijke term. Vallen gescheperde kuddes of kuddes in een wolfwerendraster hier ook onder? Om welke diersoort(en) gaat het hierbij?

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Gescheperde kuddes

Voor gescheperde kuddes kan e.a. opgelost worden in samenspraak met de TBO, alhoewel dat niet oneindig is. Het begrazen met schapen zal altijd afgewogen worden tegen een bewerking met maaimachines. Op grond van ecologische motieven wordt nu gekozen voor begrazen met schapen, maar als de kosten hoger dan de inzet van een maaimachine worden, dan zullen de financiën de doorslag geven. Er zal dan gekozen worden voor de maaimachine, hetgeen ernstig ten koste zal gaan van de biodiversiteit. Dat moeten we niet willen. Het doorberekenen van kosten is dus eindig. Wel kunnen TBO's voorop lopen met het plaatsen van vaste wolfwerende rasters gesubsidieerd door de provincies. Deze rasters kunnen voor andere veehouders tot voorbeeld dienen. Binnen deze vaste rasters kunnen nachtkralen gemaakt worden en kan invulling gegeven worden aan de kringloopboerderij. Op de lange termijn zijn schaapskooien in natuurgebieden de enige 100% veilige oplossing voor de kudde in natuurgebieden.

Hobbyhouders

Hobbyhouders kunnen hun dieren beschermen door een goed beschermende afrastering te plaatsen. Bovendien maken hobbyhouders geen aanspraak op een vergoeding van arbeid.

Weidebedrijven

Weidebedrijven werken met stroomdraadjes of flexnetten, die vaak verplaatst worden. Het werken met wolfwerende netten kost ongeveer 2x zoveel tijd als gewone draadjes of flexnetten. En ook hier geldt de vergelijking met de maaimachine. Bovendien is er geen mogelijkheid om de hogere kosten door te berekenen in de opbrengstprijs van de dieren of anderszins. De prijs van het lam wordt bepaald door de wereldhandel.
De meeste grote schapenbedrijven werken met een managementpakket. Op basis van dit pakket is een voortschrijdend gemiddelde te berekenen over de afgelopen drie jaar. Dat gemiddelde is te vergelijken met de cijfers van de aangevallen koppel. Het verschil is de vervolgschade door de wolf. Dit kan gecontroleerd worden aan de hand van de meldingen in het I&R-systeem, alhoewel de sector geen voorstander is van het gebruiken van het I&R-systeem voor doelen waarvoor het niet is bedoeld.

Ad 3 Escalatieladder en normering

De escalatieladder is nog steeds niet duidelijk. De escalatieladder moet aangeven, wat het maximale is dat van de veehouder gevraagd kan worden. Dit is vastgelegd in de zogenaamde BIJ12-norm. Daarbij is een rasterhoogte van 120cm het maximum. Een afrastering, die voldoet aan de BIJ12 norm en goed geplaatst is, moet als een bevredigende oplossing worden gezien. Dit is niet het uitgangspunt voor het zoeken naar een bevredigende oplossing. Voor vele schapenhouders is de BIJ12-norm al een zware opgave. Ook moet duidelijk worden vastgelegd wie bepaalt of de afrastering voldoende was. De huidige concept escalatieladder bevat teveel ruimte voor interpretatie. Het moet een escalatieladder zijn voor de wolf, niet voor de schapenhouder. Dus als de bescherming voldoet aan de BIJ12-norm moet dat voor de herder voldoende zijn. De oplossingen moeten dan aan de kant van de wolf gezocht worden. Voor de verschillende bedrijfsvormen is de situatie verschillend. En dit moet per bedrijfsvorm worden uitgewerkt. Waar ligt de grens van het maximale, dat van de veehouder gevraagd kan worden? Die moet helder zijn zonder ruimte voor interpretatie. De escalatieladder moet zo concreet mogelijk worden met objectieve maatregelen. Er staat ook niks over bewijsvoering: wie en hoe wordt vastgesteld dat de afrastering voldoende was. Verder kunnen KBH's geen generieke oplossing zijn. Dat hangt sterk af van de situatie. Bovendien lopen de proeven nog, die onderzoeken of er überhaupt met KBH's in de Nederlandse situatie gewerkt kan worden. In het schadeprotocol moet worden opgenomen hoe het vee beschermd was tegen aanvallen van een wolf. Dit is ook nodig voor het eventueel juridisch onderbouwen, dat een wolf een probleemwolf is. Cameratoezicht in gebieden waar aanvallen van wolven plaatsvinden is onontbeerlijk.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Ons voorstel: stel een onafhankelijke groep deskundigen samen, die bepaalt of een dier een probleem wolf is en wat er moet gebeuren. Probleemwolven komen dan onder verscherpt toezicht te staan van een klein multidisciplinair expertteam. In de aanloop naar de instelling van het expertteam kunnen alvast dossiers per wolf worden opgebouwd.
Voor de dossieropbouw van probleemwolven is het dringend gewenst, dat de DNA-analyses sneller worden onderzocht, zodat de schade van individuele dieren sneller in kaart kan worden gebracht.

4) Wolf-inclusieve beheerpakketten
De GLB regeling in Nederland wijkt sterk af van de regeling in Duitsland. Dat heeft te maken met de NL-vertaling van de EU-regeling. Vertaling van het woord Grünland: in Duitsland valt daar ook Natuur onder, in Nederland niet. Dit is een afweging van LNV.
Zeldzame landbouwhuisdieren rassen: 30% van de schapen valt daar onder in Nederland, omdat LNV er een getalscriterium aan toegevoegd heeft. In Duitsland is er geen getalscriterium aan toegevoegd, daarom vallen alle Duitse schapenrassen er onder. Het principe van het “level playing field” is hier in onze visie onterecht en onrechtmatig losgelaten.
Wolf-inclusieve beheerpakketten: Sector heeft de laatste jaren intensieve gesprekken gevoerd met LNV over de graasdierpremie. LNV heeft besloten om de graasdierpremie uit het GLB te verwijderen. De gesprekken met LNV lopen heel moeilijk. Bij gescheperde kuddes met een contract zou het via de terreinbeheerder kunnen gaan, maar het risico bestaat, dat de vergoeding voor de wolvenschade dan naar de terreinbeheerder gaat en niet naar de schapenhouder. En dan zijn er nog de regels over ongewenste staatssteun. Het kan niet zo zijn, dat die op welke wolvenregeling ook van toepassing worden verklaard, als dat in andere landen met dezelfde problematiek niet gebeurt. Op voorhand lijkt ons dit een risicovolle route, die wij dringend afraden. Tegen een eventuele verkenning met in acht name van de genoemde risico’s kunnen wij instemmen.

Tot slot
Wij zijn van mening, dat alle waarnemingen met betrekking tot wolven meteen en onmiddellijk gedeeld moeten worden, zeker met de veehouders is het betreffende gebied.
Wat is de gunstige staat van instandhouding en tot welke groep dieren worden de wolven gerekend, die in Nederland aanwezig zijn? Duidelijk is, dat in Nederland de gunstige staat van in stand houding niet bereikt kan worden. De noodzaak internationaal wolvenplan is evident.
In dat internationale wolvenplan kan dan ook meteen geregeld worden, dat de vergoedingen voor wolfwerende maatregelen en voor schades niet onder de de-minimus regeling vallen.

Samengevat:

1. In ons dichtbevolkte Nederland is niet overal plaats en ruimte voor een roofdier zoals de wolf.
2. Alle directe, indirecte en vervolgschade, veroorzaakt door de aanwezigheid van de wolf, moet nu en in de toekomst worden vergoed.
3. De overheid moet voor heel Nederland alle preventieve maatregelen zoals wolfwerende rasters inclusief de daarvoor benodigde arbeidsinzet volledig vergoeden.
4. Er moet een maatwerkoplossing komen voor “probleemwolven”. Voor deze individuele wolven moet een duidelijke escalatieladder worden ontwikkeld, die eenvoudig toepasbaar is voor de Nederlandse omstandigheden. De wolvenpopulatie in Nederland moet gecontroleerd beheerd kunnen worden zowel preventief als ingeval van schade en excessen.
5. Er moet veel sneller dan nu informatie (o.a. DNA-profielen) beschikbaar komen om actief preventieve inzet mogelijk te maken en om probleemwolven sneller te signaleren.
6. Internationaal moet bezien worden of de huidige status van instandhouding van de wolf overeen komt met de actuele situatie in met name West-Europa.

In afwachting van uw reactie, met vriendelijke groet,
Vakgroep Schapenhouderij LTO Nederland, bestuur VGSN, wolvengroep Platform GSK

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Reactie Landschap Overijssel, namens LandschappenNL

Concept wolvenplan

Pag 9. 1.3 Het gaat hier om de ervaringen tot dus ver. Echter hier mist wat aandacht van de ervaringen bij probleemsituaties en wolfwerende maatregelen. Het zou goed zijn om landelijk iets van een onpartijdig team te hebben die objectief advies kan geven en kan oordelen en adviseren of een raster goed is op gezet en hoe te handelen bij een probleem wolf. Nu lijkt het de ervaringen tot dusver niet ergen centraal worden vastgelegd en elke provincie handelt straks naar eigen inzicht zonder dat er landelijk wordt geleerd. Een dergelijk wolven interventie team (WIT) kan worden aangestuurd door BIJ12.

Pag 10. Onder bescherming staat; “populatie op biogeografisch niveau”. Kan dat iets worden toegelicht omdat dat dit niet helder is met die ondersoorten en schijnbaar onder veranderding onderhevig is. Zou fijn zijn om dat op een verspreidingskaart weer te geven. Het zou dus kunnen we verschillend gaan handelen bij een Alpine, Italiaanse, Karpatische of Noord-Europese wolf ivm de gunstige staat.

In 3.6 wordt aangegeven dat wolf na tien jaar zou moeten worden toegevoegd als doelsoort in bestaand Natura2000 gebied. Gelet op het voorgaande wat er staat zouden er ook nieuwe gebieden moeten worden aangewezen.

Pag 12. Tegemoetkoming schade. Het is minder wenselijk dat provincies zelf beslissen of ze wolvengebieden aanwijzen en dan duurzame wolfwerende rasters wel of niet subsidiëren. Het kan zijn dat de wolf aan de ene kant van de provincie grens goed en preventief wordt geweerd maar aan de andere kant vrij spel heeft en leert om schapen te vangen omdat veehouders daar onvoldoende worden gesteund door de provincie.

Pag 16.Voedsel. “Wolf eet ree als dat voldoende aanwezig is en schaap slecht bereikbaar.” Echter…het lijkt erop dat in Drenthe in 2020-2021 schaap veruit favoriet was. Kijk naar de schadegevallen, in een bepaalde periode was het bijna elke week was het raak door de zelfde twee wolven. Het lijkt specialisme en was ree te moeilijk en schaap te gemakkelijk…

Pag 19. Draagkracht. Hier wordt het ecologische evenwicht aangehaald. Echter het is goed mogelijk dat in het drukke Nederland populaties (anders dan de referentiegebieden) niet alleen gestuurd worden door natuurlijke factoren (immigratie, concurrentie e.d) maar ook door beschikbaarheid van vee (nu eindeloos) en voedsel in de stad (tolerantie van de mens). De wolf kan zich net als de vos, snel aanpassen en opportunistisch reageren. Dus hou er rekening mee dat er nog weinig ervaringen zijn met wolven in zo’n drukke en menselijke omgeving.

In 4.2. staat " Voor de praktische uitvoering hiervan zijn terreinbeheerders primair verantwoordelijk." (recreatiezonering, hondenlosloopgebied etc.) Ongetwijfeld zouden wij dat wel willen doen, maar in hoeverre kan het afgedwongen worden? Voor de overheid is het een Europese verplichting om actieve beschermingsmaatregelen te nemen.

4.3. "De praktijkervaring, op bijvoorbeeld de Veluwe, leert dat het bestaande faunabeheer en de wolven prima samengaan" Gaat dat ook op voor De Hoge Veluwe?

4.5. "wolvenschade aan gehouden natuurbegrazers niet als aanleiding of weging mee te laten tellen bij het in werking treden van handelingsrichtlijnen. Bij dergelijke natuurbegrazing is het uitgangspunt dat het in deze situaties om meer natuurlijk gehouden kuddedieren gaat die onderdeel vormen van

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

het natuurbeheer ter plekke.." Is dat helemaal terecht en geldt dat bij alle vormen van begrazing van natuur? Dan moet wel duidelijk zijn wat daar wel en niet onder gerekend wordt, dus scherpere definitie (ik neem aan dat het ook bedoeld is om de moeflons uit te sluiten).

Pag 41. 5.6 Er staat dat de calamiteitenregeling duurzame oplossingen biedt buiten de wolvengebieden. Bij de meeste provincies gaat het om het tijdelijk lenen van flexnetten tot de wolf weer verdwenen is. Volgens mij niet duurzaam maar tijdelijk.

Pag 46. 5.9.4 Het is voorgekomen dat gedupeerde (en wantrouwende) schapenhouders zelf ook dna afnemen en wilden laten analyseren als hun de uitkomst niet beviel. Daarom misschien goed om duidelijk aan te geven dat alleen dna afgenomen door deskundigen (alleen BIJ12?) onderzocht mag worden (alleen bij WEnR?) en leidend zijn voor de uitkomst.

Pag 51. 6.3.5 Bij het stukje data (wolvenmonitoring) is onduidelijk wie de eigenaar is. Het zal publiekelijk zijn/worden maar is het in basis van BIJ12, betreffende Provincie of Wolvenmeldpunt en hoe snel moet die partij het openbaar zijn gemaakt?

Pag 57. 8. Mooie vooruitkijk naar de toekomst. Er staat dat de schapenhouders dan maatregelen hebben getroffen …of niet…. Dat wordt dan niet ingevuld. Wat nu als de motivatie bij schapenhouders altijd slecht blijft en die wolven zich in Nederland gaan specialiseren op schapen. Is er dan nog een stimulering, of juist mindering in schadevergoeding of iets van dwang mogelijk?

Interventierichtlijnen

- Inleiding – Graag wat meer aandacht dat het een levend document is en door de ervaringen van het WIT (wolven interventie-team) aangepast kan worden.
- “deze interventierichtlijnen verwoorde beleid dient in provinciale regelgeving, waaronder bijvoorbeeld de provinciale valwildregeling, te worden verankerd.” Is dat vrijblijvend of toch noodzakelijk? Het zou jammer zijn als Provincies weer eigen regels gaan maken, dus enige eensgezindheid is wenselijk.
- Onder het kopje Juridisch kader staat ; “wordt door BIJ12 gedocumenteerd of voldoende preventieve maatregelen ter plaatse waren”. Op dit moment doen de ingehuurde taxateurs van BIJ12 dat niet. Die kijken alleen naar de schade. Het kan ook zijn dat de rasters na de aanval door de veehouders beter zijn neergezet of dat de schapen het raster omver hebben gelopen. Met andere woorden is het heel moeilijk om vast te stellen dat het raster goed was neergezet voor de wolvenaanval. Goed om hier aandacht voor te vragen.
- Gewonde wolven revalideren en weer uitzetten? We denken dat het misschien beter is (minder stress) om gewonde wolven niet te vangen of op te vangen en weer uit te zetten…tenzij er een duidelijk lijden is vastgesteld.
- In de tabellen ontbreekt een kolom wat het doel van elke maatregel. Dus wanneer is die succesvol? SBB had deze terechte opmerking ook al gemaakt.
- In tabel wolf- hond staat bij rij B een foutje. Hond moet wolf zijn; “Hond ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt”.
- Als een probleemwolf in een leefgebied van meer wolven gedood moet worden, hoe weet je dan of je de juist afschiet? Om te voorkomen dat je de verkeerde wolf schiet, zou afschot alleen kunnen als dit op heterdaad is, toch? Zou dat wel op een of ander manier vastleggen.
- Bij 3.3 wordt voorgesteld om een gewonde wolf te gaan nazoeken. Dat lijkt me niet in het voordeel van de wolf. Of deze herstelt of gaat dood, nazoeken is overbodige verstoring.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

22-8-2022

Opmerkingen van Natuurmonumenten op het Concept Interprovinciaal Wolvenplan 2.0

Algemeen

- Er moet vooral ingezet worden op preventie. Tegelijk onderkent Natuurmonumenten dat er duidelijkheid moet worden geboden over de mogelijkheid om in te grijpen als het echt niet anders kan. Een helder handelingsperspectief en duidelijke juridische kaders, waaronder afspraken over de staat van instandhouding van de grensoverschrijdende populaties zijn essentieel. Een internationaal wolvenbeheerplan is hiervoor de basis. Alleen dan kan op verantwoorde wijze ingegrepen worden. We zien het streven hiernaar deels terug in het IPO Wolvenplan, maar nog onvoldoende urgent. Wij horen tegenstrijdige geluiden over de populatie wolven in Europa: bijvoorbeeld zijn de Centraal Europese en Italiaans-Alpiene populatie ecologisch en juridisch gescheiden en rekenen we Polen ook tot de CE populatie?

Concept Interprovinciaal Wolvenplan hoofdocument

- Pag 12: *Een calamiteitenregeling speelt daarmee in op het gevoel van urgentie en biedt een duurzame oplossing voor veehouders.* De enige duurzame oplossing is in heel Nederland subsidieregelingen voor preventieve maatregelen openstellen. Een calamiteitenregeling is per definitie niet duurzaam, want reactief en niet preventief.
- Pag 15: *De inzet van deze honden lijkt in bepaalde situaties een nuttige aanvulling op wolfwerende afrastering. De komende tijd zullen deze ontwikkelingen worden gevolgd en afhankelijk van de ervaringen wordt nader bekeken hoe hiermee om te gaan in het kader van tegemoetkomingen en subsidieregelingen. Vooralsnog verloopt dit op projectbasis en/of pilotbenadering.* Natuurmonumenten ziet dit als een belangrijke en noodzakelijke aanvulling op rasters. In bepaalde situaties zijn kuddebewakingshonden de enige mogelijkheid tot preventieve maatregelen, bijvoorbeeld bij natuurbegrazing of flexibele dijkbegrazing. De intentie die nu uitgesproken wordt is te vrijblijvend en daarmee bestaat het risico dat we achter de feiten aanlopen. Zet nu in op versnelling van het beleid rond deze honden en maak het mogelijk om snel ervaring op te doen in de Nederlandse situatie, en met het financieren van een deel van de kosten.
- Pag 17: een wolf zal niet altijd zijn territorium of jongen verdedigen
- Pag 17: serieuze incidenten: vraagt om duiding
- Pag 24: Leg uit wat het Bal (Besluit activiteiten leefomgeving) is.
- Pag 27*: Artikel 1 van de Habitatrichtlijn geeft een definitie wat moet worden verstaan onder een gunstige staat van instandhouding:….* Moet zijn *Artikel 1 van de Habitatrichtlijn geeft een definitie wat moet worden verstaan onder de staat van instandhouding:….* Het is hier een neutrale omschrijving, los van of die gunstig of ongunstig is.
- Pag 28: Hoe stemmen provincies afwijkingen van het beschermingsregime (aanwijzing, ontheffing of vrijstelling) af, zodat het effectief is en er geen beleidsmatige en juridische ruis ontstaat?
- Pag 29: Er wordt niet ingegaan op de gevolgen van het aanwijzen van bestaande en nieuwe N2000 gebieden voor de wolf. Wat betekent dit in de praktijk? Dit zal ongetwijfeld onrust en vragen oproepen bij belanghebbenden.
- Pag 34: *Uitgangspunt is om wolvenschade aan gehouden natuurbegrazers niet als aanleiding of weging mee te laten tellen bij het in werking treden van handelingsrichtlijnen. Bij dergelijke natuurbegrazing is het uitgangspunt dat het in deze situaties om meer natuurlijk gehouden kuddedieren gaat die onderdeel vormen van het natuurbeheer ter plekke.* Dit is wat kort door

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

de bocht. Hoe zit dat juridisch, met betrekking tot de zorgplicht van dierhouders? En voor welke categorieën begrazers geldt dit?

- Pag 35: *Er is sprake van enige praktische internationale afstemming via de jaarlijkse "Transboundary wolfmeetings"* Dit klinkt vaag. Wat is het doel en hoe worden afspraken geborgd?
- Pag 39: *Bescherming van vee tegen aanvallen van buitenaf is niet nieuw. Van honden of vossen is bekend dat zij ook schapen kunnen aanvallen. Bij het voorkomen van aanvallen op gehouden hoefdieren gaat het dus in principe om het nemen van aanvullende maatregelen om ook schade door wolven te voorkomen.* Toevoegen dat maatregelen dus ook helpen om aanvallen van honden en vossen te voorkomen.
- Pag 39: Een zinvolle toevoeging aan het plan is een tabel met beschikbare subsidies voor preventieve maatregelen en het aantal aangevraagde subsidies. Dat plaatst het aantal aanvallen in perspectief en maakt duidelijk dat op dat vlak werk aan de winkel is.
- Pag 48: *Op basis van meldingen in het Wolvenmeldpunt….* Het Wolvenmeldpunt komt hier voor het eerst ter sprake. Pas een aantal paragrafen later wordt (kort) uitgelegd wat het WMP is.
- Pag 52: ….*dergelijk onderzoek….* Naar welk onderzoek verwijst 'dergelijk'? Dat wordt niet duidelijk.
- Pag 54: *Het streven is gericht op een volledig operationele loketfunctie bij BIJ12 in 2022.* Wat houdt deze loketfunctie in? Het zou goed zijn om dit te omschrijven.

Interventierichtlijnen voor probleemsituaties en probleemwolven

- In de tabellen ontbreekt het doel van een bepaalde maatregel (interventie) en ook de mogelijkheid tot evalueren van de casus.
- Enkele bij Wolven in Nederland aangesloten organisaties pleiten voor het inzetten van een Wolveninterventieteam. Dit team moet bepaalde probleemsituaties gaan onderzoeken, zodat zoveel mogelijk details en kennis over een betreffend voorval bekend worden. Dit team moet onderbouwd en feitelijk advies geven voor wat betreft aanbevolen acties na een bepaalde probleemsituatie. Door het grondig onderzoeken, te documenteren en te delen, leren we meer over verschillende scenario's en ook hoe herhaling van probleemsituaties voorkomen kan worden.
- De interventierichtlijnen moeten flexibel zijn en periodiek worden aangepast op basis van nieuwe inzichten. Zorg ervoor dat dit een levend document blijft.
- Wat wordt bedoeld met verjagen? Dit kan betrekking hebben op wegjagen uit een gebied of negatief conditioneren met betrekking tot een bepaalde situatie.
- Pag 1 voorlaatste alinea: Wat betreft het raadplegen van een wolvendeskundige: daar zou een Wolveninterventieteam een rol kunnen spelen.
- Pag 2 6e alinea: Ook bij het beoordelen en documenteren van de ingezette preventiemiddelen zou een WIT een belangrijke rol kunnen spelen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Werkt voor provincies

Interprovinciaal Wolvenplan 2022

CONCEPT versie 270622

Werkdocument t.b.v. consultatieronde.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

27 juni 2022

Colofon

Document informatie	
Titel	Interprovinciaal Wolvenplan 2022
Auteur	
Versie	0.1
Status	Concept
Datum	30 juni 2022
Bestandsnaam	Interprovinciaal Wolvenplan 2022 – CONCEPT WERKDOCUMENT
ISO Document	
(ISO) Proces	

Documenteigenaar [naam] [rol]
Proceseigenaar [naam] [rol]
Procesverantwoordelijk [naam] [rol]

Versiebeheer/wijzigingshistorie				
Versie	*Status*	*Datum*	*Beschrijving*	*Auteur*

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Inhoud

Inhoud 3

1 Inleiding 5
- 1.1 Doel van het wolvenplan 6
- 1.2 Totstandkoming geactualiseerd wolvenplan 6
- 1.3 Ervaringen met wolven sinds de terugkeer van de wolf in Nederland 8
- 1.4 Nieuwe beleidspunten 10
- 1.5 Goudjakhals 14
- 1.6 Verkenning van nieuwe mogelijkheden 15

2 Over de wolf 16
- 2.1 Leefwijze en ecologie 16
- 2.2 Verspreidingsgebied 18
- 2.2.1 Verspreiding in Nederland 19
- 2.2.2 Verspreiding in Europa 20
- 2.2.3 Hybride wolven 22

3 Juridische kaders 23
- 3.1 Voornaamste wettelijke kaders 23
- 3.2 Passieve en actieve soortenbescherming 23
- 3.3 Zorgplicht 24
- 3.4 Doden, vangen, verstoren en beschadiging van rust- en voorplantingsplaatsen 25
- 3.4.1 Wettelijk belang 26
- 3.4.2 Gunstige staat van instandhouding 26
- 3.4.3 Geen andere bevredigende oplossing 28
- 3.5 Bevoegdheden en mandatering 28
- 3.6 Gebiedsbescherming 29
- 3.7 Beschermingsstatus hybride wolven 29
- 3.8 Bezit en vervoer van dode en/of levende wolven 30
- 3.9 Wet op de dierproeven 31

4 Uitvoering en handelingsperspectief: Interventierichtlijn en handelingsrichtlijnen 32
- 4.1 Handelingsrichtlijnen 32
- 4.2 Maatregelen Actieve soortenbescherming 32
- 4.3 Wolf en faunabeheer 34
- 4.4 Inzet preventieve maatregelen 34
- 4.5 Natuurbegrazers 34

5 Preventie, schade en tegemoetkoming. 36
- 5.1 Terugblik en ervaringen 2015-2022 36
- 5.2 Aantallen en diersoorten 38
- 5.3 Voorkomen van schade 39
- 5.4 Inzet preventieve maatregelen 39
- 5.5 Begrenzing wolvengebieden 40
- 5.6 Calamiteitenregeling 41
- 5.7 Tegemoetkoming in de schade 41
- 5.7.1 Wettelijk kader en uitgangspunten verlenen tegemoetkoming in de faunaschade 42
- 5.7.2 Uitgangspunten tegemoetkoming in de schade 42
- 5.7.3 Directe en in directe schade 43
- 5.7.4 Technische aspecten normering wolfwerende maatregelen 43
- 5.8 Inzet kuddebewakingshonden 44
- 5.9 Uitvoering van de schademelding en de schadeafhandeling 44
- 5.9.1 Beoordeling van de situatie, was het een wolf? 45
- 5.9.2 Proces schademelding en veldbezoek 45
- 5.9.3 DNA bemonstering 46

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

5.9.4 Proces schadeafhandeling 46

6 Monitoring 47
6.1 Doel van wolvenmonitoring 47
6.2 Standaard voor wolvenmonitoring 47
6.3 Monitoring van wolven 48
6.3.1 Monitoring van zwervende wolven 48
6.3.2 Monitoring van territoriale wolven 48
6.3.3 Validatie en DNA-analyse 50
6.3.4 Rapportage van wolvenmonitoring 50
6.3.5 Verwerking en opslag van wolvenmateriaal en data 51
6.3.6 Bijzonder onderzoek 51
6.4 Monitoring van andere aspecten 52

7 Samenwerkende organisaties 53
7.1 Samenwerking in Nederland 53
7.1.1 Beleidsafstemming 55
7.2 Internationale samenwerking in EU 55

8 Een mogelijk toekomstperspectief 56

9 Communicatie 58

10 Financiën 59

11 Verklarende begrippen en afkortingenlijst 60

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

1 Inleiding

Vanaf 2015 komen er weer in toenemende mate wolven voor in Nederland. In 2018 vestigde de eerste wolf (*Canis lupus lupus*) zich in Nederland en de eerste voortplanting vond plaats in 2019 op de Noord-Veluwe. Sinds het verschijnen van het eerste wolvenplan in 2019 heeft ons land regelmatig te maken met zwervende wolven die een geschikt territorium zoeken. Ten tijde van de ontwikkeling van het Wolvenplan 2022 hebben zich meerdere wolven gevestigd in Nederland. Naar verwachting zal het aantal wolven alleen maar in de toekomst toenemen. Dit vraagt om een actualisatie van het Wolvenplan. De nieuwste versie ligt nu voor u.

De maatschappelijke opvattingen over de aanwezigheid van de wolf lopen uiteen. Veel mensen staan positief tegenover de komst van de wolf. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het draagvlak onderzoek (LNV, 2020) dat in opdracht van het ministerie van LNV is uitgevoerd. https://open.overheid.nl/repository/ronl-c0836b60-cb1f-4deb-b792-5bf9b6cdc426/1/pdf/bijlage1-meting-maatschappelijk-draagvlak-voor-de-hervestiging-van-de-wolf-in-nederland.pdf Andere partijen zijn minder positief, bijvoorbeeld omdat zij schade en overlast van de wolf ondervinden, en kijken naar de overheid voor ondersteuning. Er is ook een groep Nederlanders die vindt dat er geen plaats is voor wolven in Nederland.

Al deze meningen stellen ons voor nieuwe uitdagingen. Eén van de grote uitdagingen is het vinden van de juiste balans tussen enerzijds het beschermen van de wolf en anderzijds overlast, met name in de vorm van schade aan vee, zoveel mogelijk beperken. Als de omstandigheden daarom vragen dan kan ingrijpen nodig zijn. Daarom zijn nu ook zijn handelingsrichtlijnen ontwikkeld die zijn verwoord in een apart document, de 'Interventierichtlijnen'. Dit is als bijlage bij dit plan beschikbaar.

Vanuit het Landelijk Overleg Wolf (LOW) is meegeven, bij monde van de voorzitter Pieter van Geel: "Deelnemers aan het Landelijk Overleg Wolf snappen heel goed dat uiteindelijk de overheden de publieke kaders bepalen voor het beleid. Maar ondertussen wil iedereen wel daar zelf zo veel mogelijk invloed op uitoefenen. Daar is op zichzelf niets mis mee. Maar als voorzitter hoop ik wel dat we als LOW zo veel mogelijk gedragen gemeenschappelijke elementen in ons advies over het plan kunnen vinden."

De provincies zijn wettelijk verantwoordelijk voor het natuurbeleid, dus ook als het gaat om aanwezigheid van de wolf. In 2019 hebben de twaalf provincies een interprovinciaal wolvenplan opgesteld waarin wordt ingegaan op de aspecten soortenbescherming, monitoring, tegemoetkomingen in faunaschade en het verlenen van ontheffingen. De wolf heeft zich in de afgelopen jaren echter verder uitgebreid. Er hebben zich nieuwe situaties voorgedaan die voordien nog niet waren te voorzien en waarvoor vanuit de wettelijke taken oplossingen voor gevonden moesten worden. Die ontwikkelingen vormen de aanleiding voor het voorliggende geactualiseerde Interprovinciaal wolvenplan.

Naast de wolf worden goudjakhalzen in Nederland gesignaleerd. Voor zover aan de orde is het voorliggende plan daarom op enkele punten ook op die soort van toepassing.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 12:55:22

Deze alinea zou ik weghalen, sluit niet echt aan bij de inleiding en voegt niet zo veel toe.

Het voorliggende wolvenplan kan, als daar aanleiding voor is, periodiek opnieuw worden herzien en aangepast.

1.1 Doel van het wolvenplan

Dit plan is bedoeld om richting te geven aan gezamenlijke landelijk afgestemde beleidsuitvoering van provinciale taken rondom de wolf. Het wolvenplan is geschreven door de provincies in samenspraak met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Deze overheden streven daarbij naar een evenwicht in enerzijds wettelijke bescherming van de wolf en anderzijds het beperken van overlast en schade van de wolf. Het plan biedt de basis om beleid formeel te verankeren in bijvoorbeeld provinciale verordeningen of beleidsregels. Provincies hebben daarbij de mogelijkheid om voor wat betreft begrenzing van wolvengebieden en de inzet van subsidieregelingen voor preventie, zelfstandig hun beleid vorm te geven. Andere organisaties of personen kunnen er ook hun voordeel mee doen, maar zijn niet aan dit plan gebonden. Tenzij er sprake is van een formele overeenkomst of gezagsverhouding op basis van dit plan of de wet.

1.2 Totstandkoming geactualiseerd wolvenplan

Het Interprovinciaal Wolvenplan 2022 is een actualisatie van de versie uit 2019 en vervangt deze. De situatie rondom wolven in Nederland is die tussenliggende tijd aanzienlijk veranderd ten opzichte van toen. De ontwikkelingen gaan snel, er zijn inmiddels ondertussen uiteenlopende ervaringen opgedaan en we hebben wellicht nu oplossingen nodig die toen nog niet voorzien waren.

Fases van vestiging

In het wolvenplan uit 2019 werden de volgende vijf fases in de vestiging van de wolf onderscheiden:

fase 1: er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland;
fase 2: er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland;
fase 3: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland;
fase 4: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland;
fase 5: we bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

Inmiddels hebben zich in een aantal provincies territoriale wolven gevestigd en voortgeplant, we zitten dus in fase 4. Het voorliggende plan schenkt evenwel nog steeds aandacht aan zwervende wolven in Nederland (fase 1) en aan de tussenliggende fases 2 en 3. Daarnaast blikt het plan vooruit op toekomstige ontwikkelingen, geeft voor de betrokken partijen een kader voor toekomstige perspectieven en anticipeert op het ingaan van fase 5.

Kennis en feiten

In 2021 zijn twee studies uitgevoerd om provincies te ondersteunen bij het maken van wetenschappelijk onderbouwde beleidskeuzes in dit wolvenplan: een Factfinding study (Jansman *et al.*, 2021) en een juridische analyse (Boerema *et al.*, 2021). De factfinding study 'De wolf terug in Nederland' geeft antwoord op vragen die in de maatschappij leven over de wolf, zoals: waar komen de wolven die in Nederland leven

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

oorspronkelijk vandaan? Waar in Nederland kunnen wolven duurzaam leven? Wat zijn de mogelijke gevolgen voor de (verkeers-)veiligheid en recreatie? De studie is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, het Interprovinciaal Overleg (IPO) en BIJ12.

De juridische analyse 'De juridische bescherming van de wolf in Nederland en in een aantal andere Europese landen' geeft duidelijkheid over de juridische status van de wolf. Deze juridische analyse is opgesteld in opdracht van het IPO en BIJ12.

Informatie uit de richtsnoeren van de Europese Commissie ('richtsnoer C2021 – 7301, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn)* is gebruikt ter onderbouwing van de handelingsmogelijkheden om in te kunnen grijpen bij probleemsituaties en probleemwolven.

Landelijk Overleg Wolf
Dit plan is opgesteld met betrokkenheid van het Landelijk Overleg Wolf (LOW), zie ook paragraaf 7.1. Binnen het LOW zijn de onderliggende studies aan de orde gekomen en is van gedachten gewisseld over de verschillende aspecten van het beleid omtrent de wolf in Nederland.
De opvattingen daarover kenden verschillen, maar ook overeenkomsten.
De voorzitter van het LOW heeft onder zijn verantwoordelijkheid de belangrijkste denklijnen uit het overleg in een notitie samengevat. Deze zijn betrokken bij de verdere vormgeving van dit voorliggende plan. Er is geprobeerd zoveel mogelijk aan alle wensen en behoeften van de betrokken partijen tegemoet te komen.

Het LOW heeft een adviserende rol en is benut als klankbord om te komen tot een zo groot mogelijk draagvlak onder de betrokken partijen. Daarbij zijn beleidsmatige keuzes gemaakt die naar de mening van de provincies dienen te leiden tot conflictarm samenleven met de wolf. Immers hoe beter de wolf beschermd is, hoe meer mogelijkheden er moeten zijn landbouwhuisdieren te beschermen. Dat is wat partijen zal verbinden. De provincies zijn van mening dat er in ieder geval voor de looptijd van dit Interprovinciale wolvenplan een betekenisvolle rol is voor een landelijk wolvenoverleg. Tegelijkertijd dient er ook aandacht te blijven voor het maatschappelijk debat.

Praktijkervaringen
Bij het opstellen van dit wolvenplan is gebruik gemaakt van de praktijkervaring die in de afgelopen jaren is opgedaan met veldwaarnemingen, meldingen van aangevallen vee en vondsten van dode wolven. Veel personen en organisaties die bij deze praktijkgevallen betrokken waren hebben de werkgroep direct of indirect voorzien van informatie die goed benut kon worden om het wolvenplan te actualiseren.
Ook actuele kennis en ervaring uit het buitenland wordt benut via internationaal overleg en afstemming.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:03:00

...en *hoewel uiteindelijk de overheden de publieke kaders bepalen voor het beleid is gebruik gemaakt van de uiteenlopende kennis, ervaringen en perspectieven in het LOW* om te komen tot....

1.3 Ervaringen met wolven sinds de terugkeer van de wolf in Nederland

Sinds de totstandkoming van het interprovinciaal wolvenplan in 2019 hebben we nieuwe ervaringen opgedaan. De bij wolvenschade betrokken provincies hebben kennis opgehaald en gedeelde ervaringen meegekregen vanuit onder meer de wolvencommissies e.d. Dit is geëvalueerd en besproken in het Landelijk Overleg Wolf. Dit totaal heeft geleid tot een aantal beleidsaanpassingen. Deze ervaringen zijn als bouwsteen gebruikt voor dit wolvenplan. Een aantal aandachtspunten die bij het opmaken van de balans naar voren kwamen worden hieronder weergegeven.

Grensoverschrijdende samenwerking
Voor het aspect samenwerking is geconstateerd dat het goed is handreikingen aan te geven voor over interprovinciale en internationale samenwerking. Het spreekt voor zich dat wolven, maar ook territoria/leefgebieden zich over bestuurlijke grenzen heen kunnen uitstrekken.

Meer dan voorheen is ook het ministerie van LNV betrokken bij de onderlinge afstemming. Dit wordt als positief ervaren. De wens is breed aanwezig om te komen tot een internationaal wolvenmanagementplan.

Gebiedsgerichte aanpak
In verschillende provincies wordt gebiedsgericht gewerkt en zijn wolvencommissies actief die gebiedspreventieplannen hebben opgesteld. Ook zijn er in meerdere provincies inmiddels subsidieregelingen voor de inzet van preventieve maatregelen beschikbaar. Er worden wolvenconsulenten ingezet die adviezen aan dierhouders geven. Er zijn verschillende pilots uitgevoerd. Op de websites van BIJ12 en de desbetreffende provincies vindt u hierover meer informatie.
De rol van de gebiedscommissies en het Landelijk Overleg Wolf wordt gewaardeerd en het is wenselijk dat dit wordt voortgezet.

Verkeersaanrijdingen met wolven
Inmiddels zijn ook ervaringen opgedaan met aanrijdingen met wolven. Dit leidde vrijwel in alle gevallen tot de dood van een wolf. Dit plan geeft ook aan hoe er wordt omgegaan met gewonde wolven.

Handelingsperspectief
Vanuit verschillende kanten is ervaren dat er meer duidelijkheid dient te komen over het handelingsperpectief en de invulling van een escalatieladder. Dit plan en de bijbehorende interventierichtlijn en handelingsrichtlijnen voorziet hierin.

Inzet preventieve maatregelen
De provincies met (gevestigde) wolven hebben inmiddels ervaring opgedaan met afhandeling van schade, preventie en het werken met een werkbudget of subsidie voor dierhouders om zo bij te dragen in de kosten. De ervaring leert dat er wisselend gebruik wordt gemaakt van deze aangereikte subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen. De bereidheid tot deelname verschilt per provincie en gebied. Zo is op de Veluwe in Gelderland inmiddels al geruime tijd sprake van gevestigde wolven en een subsidiemogelijkheid, maar wordt hier maar beperkt gebruik van gemaakt.

CONCEPT

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:03:45
Hoe? Alleen informeel, dus ik zou dit niet zo formuleren.

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:04:50
Dit is een belangrijk signaal, dus hier ook aangeven waarom dit zo is en wat er aangepast moet worden in de subsidieregelingen!

Daarbij zijn ook ervaringen opgedaan met de (praktische) inzet van preventieve maatregelen. Er zijn onder meer noodsets ter beschikking gesteld. Ook vindt gebiedsgerichte ondersteuning plaats door bijvoorbeeld de inzet van een wolvenconsulent of -coördinator. Verder zijn de eerste stappen gezet richting een zogenaamde 'calamiteitenregeling', zie hoofdstuk 5.6.

Ook heeft discussie plaatsgevonden over de technische normen van de preventieve maatregelen. Dit heeft geleid tot het handhaven van de norm voor vaste rasters, maar tegelijkertijd meer flexibilisering als het gaat om verplaatsbare netten. Ook dit is terug te vinden in dit plan. Er is nog relatief weinig ervaring opgedaan met kuddebewakingshonden. Op basis van de lopende projecten in Nederland zou hiervoor wellicht misschien ook een regeling of norm voor ontwikkeld kunnen worden.

Vanuit de dierhouderij-sector is aanbevolen om te werken aan een grotere deelnamebereidheid voor beschermende maatregelen maar ook om te bezien of in meer gevallen (zoals bij andere kwetsbare diersoorten) een bijdrage in preventie mogelijk is. Ook is aandacht gevraagd voor vergoedingen voor arbeidskosten, beheer- en onderhoudskosten. Met betrekking tot de financiering hiervan brengen de provincies de mogelijkheden in beeld om hiervoor een beroep te doen op mogelijke beheerpakketten mede via de inzet van Europese middelen.

Monitoring
De activiteit van de wolf in Nederland wordt gevolgd volgens het monitoringplan wolf van 13 november 2019. Dit plan beschrijft de werkwijze voor wolvenmonitoring in Nederland en uitwisselbaarheid van gegevens. De gegevens, o.a. waarnemingen, beeldmateriaal, DNA-codes, over de wolven worden eenduidig gedocumenteerd en er wordt gewerkt met standaarden voor het valideren van de informatie. Uit evaluatie blijkt dat verdere digitalisering en automatisering hierin noodzakelijk is.

Communicatie
De communicatie rondom het thema wolf vergt voortdurende aandacht. Provincies dragen hieraan bij via de periodieke tussenrapportages vanuit BIJ12. Provinciale commissies doen dit bijvoorbeeld via nieuwsbrieven. Ook wordt nieuws, informatie en voorlichting verstrekt via websites en social media. Opvallend is ook de blijvende media-aandacht over het thema wolf.

Meerjarenverslag
[*PM, onder voorbehoud:]* BIJ12 heeft een meerjarenverslag gemaakt over de aanwezigheid van de wolf in Nederland over de jaren 2015 – 2022. *Link: tzt. invoegen*

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:05:58
met welk doel? Faciliteren? Let op dat je niet extra regeldruk organiseert zonder goede reden.

1.4 Nieuwe beleidspunten

Op basis van de ervaringen, nieuwe kennis en wensen vanuit betrokken stakeholders uit het LOW is het wolvenplan geactualiseerd. Dit heeft geleid tot nieuwe of aangepaste beleidspunten. Deze worden in dit hoofdstuk nader benoemd en zijn elders in dit plan meer in detail uitgewerkt. Daar waar dat wenselijk is, is zoveel mogelijk geprobeerd om als twaalf provincies gezamenlijk op te trekken (bijvoorbeeld uitvoering via BIJ12 van normering, schadeafhandeling en monitoring). Tegelijkertijd blijft er ruimte voor provinciaal/regionaal te maken keuzes (bijvoorbeeld begrenzing van gebieden, beschikbaarstelling van budgetten voor preventie).

Juridisch kader
Het juridisch kader blijft zoals het is, immers volgens de geldende wet- en regelgeving is de wolf een strikt beschermde soort. Daarom dient bij afwijking van de verbodsbepalingen aan een aantal cumulatieve voorwaarden te worden voldaan. Anders gezegd Ingrijpen in de wolvenpopulatie door bijvoorbeeld verjagen, incidenteel doden of (gecontroleerd) populatiebeheer is daarmee niet uitgesloten, maar alleen mogelijk onder strikte voorwaarden en procedureel en inhoudelijk correcte belangenafweging.

Er mag alleen worden afgeweken van wettelijke verbodsbepalingen als sprake is van een wettelijk belang. Daarnaast moet kunnen worden aangetoond dat er geen andere bevredigende oplossing is en geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de wolvenpopulatie in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan. Populatiebeheer (dus het beperken van de omvang van de diersoort) behoort nu niet tot de mogelijkheden, mede omdat de staat van instandhouding van de wolf in Nederland dit nu niet toelaat.

Handelingsperspectieven
Er is sprake van een grote maatschappelijke wens tot meer duidelijkheid over het handelingsperspectief. Mensen willen weten wanneer en hoe mag worden ingegrepen in probleemsituaties. Dit heeft zijn beslag gekregen in de interventierichtlijn en de handelingsrichtlijnen die als bijlage bij dit plan beschikbaar zijn.
Dit gaat om de volgende richtlijnen:

1. Handelingsrichtlijn ‘Wolf en mens’
2. Handelingsrichtlijn ‘Wolf en hond’
3. Handelingsrichtlijn ‘Wolf en vee’
4. Handelingsrichtlijn ‘Overige situaties (aangereden wolf, gewonde wolf, dood gevonden wolf)’

Internationaal wolvenmanagementplan
Vanuit de provincies én vanuit het Ministerie van LNV wil men komen tot een Europees afgestemd beleidskader. Het streven is te komen tot een ‘Internationaal wolvenmanagementplan’. De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, mede omdat zij over de landsgrenzen heen migreren, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven.
Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-)populaties geeft zicht op de staat van instandhouding. Ook biedt het op termijn mogelijkheden voor een meer op elkaar afgestemde bescherming en beheer (population level management).

Begrenzing wolvengebieden en subsidiëring preventieve maatregelen
Conform het bestaande beleid kunnen provincies gebieden voor de wolf aanwijzen. Bij aanwijzing van een wolvengebied kan de provincie ervoor kiezen om desgewenst een subsidieregeling voor een bijdrage aan de preventieve maatregelen open te stellen.

Nieuw is dat het hierbij ook kan gaan om begrenzing van gebieden waar rekening moet worden gehouden met het voorkomen van wolven, maar (nog) geen sprake is van permanente vestiging (beleidsmatig gedefinieerd als de doorlopende aanwezigheid van dezelfde wolf gedurende zes maanden).

Alle provincies gebruiken binnen deze begrensde gebieden dezelfde technische normering en dezelfde subsidiebedragen per eenheid voor preventieve maatregelen. Per provincie kan verschil kan worden gemaakt in:
- het wel of niet begrenzen van gebieden en uiteraard de feitelijke begrenzing van het wolvengebied.
- het subsidieplafond dat hiervoor beschikbaar wordt gesteld.
- de duur en de termijnen waarbinnen subsidieregels gelden.

Het aanwijzen van 'no go-area's of nulstand gebieden is juridisch niet toegestaan. Dat is in strijd met de intentie van de natuurwetgeving en de specifieke zorg die nodig is voor soortenbescherming. Voor nadere duiding, zie hoofdstuk 3.

Ook het aanwijzen van corridors of hotspots voor wolven is, met de huidige ecologische kennis, in de praktijk ruimtelijk lastig uitvoerbaar. Mede vanwege de grote afstanden die wolven in korte tijd kunnen afleggen. De wolf bepaalt zelf zijn verspreidingsgebied. Een 'hotspot' heeft daardoor ook geen meerwaarde voor de uitvoering van het beleid.

Invoering calamiteitenregeling
Nieuw is de mogelijkheid om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Dit is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen in gebieden waarop dat moment sprake is van een meervoud van schade buiten aangewezen wolvengebieden.

Van zwervende wolven valt op voorhand meestal niet te voorspellen waar en wanneer deze vee aanvallen. Voor veehouders is het daarom moeilijk zich hierop voor te bereiden. Soms trekken zwervende wolven niet direct door en blijven ze enige tijd in een bepaald gebied rondhangen. Daarom is het voor provincies nu mogelijk om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Deze regeling is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen in gebieden waarop dat moment sprake is van schade. Provincies kunnen in dergelijke situaties tijdelijk een subsidieregeling openstellen om snel financieel bij te dragen aan de

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:08:52

Zoals al mondeling bepleit: koppel preventieve maatregelen helemaal los van de wolvengebieden, zorg ervoor dat men overal aan de slag kan met preventie. Dat lost een hoop problemen mbt wantrouwen, ruis etc op. Bovendien speel je beter in op de toenemende aantallen zwervende wolven. Enerzijds leren ook zij direct dat gehouden dieren geen makkelijke prooi zijn, anderzijds hebben de houders van deze dieren ook minder schade en zijn zij niet meer afhankelijk van wel of geen vroegtijdige signalering, en hoeven zij ook geen 6 maanden te wachten tot vestiging een officieel feit is.

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 15:53:01

Waarom begrenzen? Juist om draagvlak te behouden lijkt het mij goed om door het gehele land subsidies voor preventieve maatregelen te financieren en niet alleen wat is aangemerkt als wolvengebied. Vooral ook gezien de zwervende wolven die op onvoorspelbare plekken opduiken. Zie actie van Prov. Drenthe in 2019, maar dan provincie/lands-dekkend.

Beter voorkomen dan achter de feiten aanlopen.

realisatie van preventieve maatregelen, zonder dat daarvoor eerst officieel een wolvengebied moet worden aangewezen. Aanvullend kan de provincie tijdelijk noodsets zoals flexnetten beschikbaar stellen. Een calamiteitenregeling speelt daarmee in op het gevoel van urgentie en biedt een duurzame oplossing voor veehouders

Tegemoetkoming ~~in schade~~
Uitgangspunt blijft dat dierhouders zelf wettelijk verantwoordelijk zijn voor het nemen van preventieve maatregelen om hun dieren te beschermend tegen mogelijke roofdieren. De algemene regel is dat wanneer schade redelijkerwijze te voorkomen is, een tegemoetkoming van de schade niet voor de hand ligt.

Maar schade door wolven is nog een betrekkelijk nieuw fenomeen, waarop veehouders zich nog maar beperkt hebben kunnen voorbereiden. Vooralsnog komt daarom alle schade door wolven in aanmerking voor een tegemoetkoming.

In de tegemoetkoming in de schade is als volgt voorzien: Op dit moment komen dierhouders in alle provincies in aanmerking voor een tegemoetkoming in de schade wanneer blijkt dat de wolf de veroorzaker is. Dit is een landelijk geldend interprovinciaal uitgangspunt.

Wanneer sprake is van wolvenschade binnen officieel aangewezen en begrensde wolvengebieden, kunnen provincies een andere invulling geven aan de mate waarin en de duur waarbinnen deze een tegemoetkoming in wolvenschade wordt verleend. Schade aan onbeschermd vee zal in die gebieden dan niet meer volledig worden vergoed.

Dat betekent dat binnen begrensde wolvengebieden wordt ingezet op:
1. In de eerste drie jaar na begrenzing van dit gebied geldt een volledige tegemoetkoming in de schade te verlenen.
2. Na deze drie jaar geldt weer een periode van opnieuw drie jaar waarin de schade van onbeschermde dieren niet meer geheel wordt vergoed. De dierhouder heeft dan een eigen risico. De hoogte hiervan moet nog worden bepaald op door invoering van een, naar basis van redelijkheid en billijkheid bepaald, eigen risico voor de dierhouder.
3. Na deze periode bepaalt de provincie zelf of de subsidieregeling wordt verlengd, verder afgebouwd of helemaal wordt stopgezet. Dit wanneer sprake is van onbeschermde dieren.

In het vorige Interprovinciaal wolvenplan, uit 2019, was opgenomen dat schade aan onbeschermd vee in aangewezen wolvengebieden, na een periode van drie jaar in zijn geheel niet meer voor een tegemoetkoming in aanmerking zou komen. In het nieuwe wolvenplan is dat dus geen algemeen uitgangspunt meer.

Vergoedingen
Ongewijzigd is het uitgangspunt dat alleen een tegemoetkoming wordt betaald voor de directe kosten van wolvenschade en niet voor indirecte kosten. Een en ander staat elders in dit plan nader uitgewerkt en heeft zijn weerslag in de tegemoetkomingsregeling.

Technische normering preventieve maatregelen

CONCEPT

Auteur: [redacted] Onderwerp: Doorhalen Datum: 21-7-2022 13:19:16

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 16:10:33

Juist het nemen van preventieve maatregelen voorkomt ook dat wolven schapen gaan associeren als kwetsbare prooi. Ook als na drie jaar wolvengebied er nog steeds onbeschermd vee rondloopt zou er mijns inziens nog meer ingezet moeten worden op bereidwilligheid en eventuele verplichting van preventieve maatregelen. Zo beschermt de geiten/schapenhouder zijn eigen dieren en indirect ook die van anderen.

Zie ook blz. 16

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:20:02

onderbouwing/uitleg hiervan nodig, zeker gezien de veelheid aan vragen hierover

Zowel om praktische redenen (uitvoeringsgerichte, effectiviteit etc.) als vanwege subsidiaire en regeltechnische redenen, is het noodzakelijk om normen te hanteren over welke maatregelen wel of niet wolfwerend wordt geacht. Dit geeft geen honderd procent zekerheid, maar de ervaring leert dat deze normering op zichzelf adequaat is. Daarom maken provincies onderscheid in wat wel of juist niet als voldoende wolfwerend kan worden gezien.

De normering voor vaste afrasteringen blijft onveranderd. Deze worden verwoord in de Faunaschade Preventie Kit. FPK. M.a.w. de Provincies zijn van mening dat een hoogte van 1.20 meter, met bijbehorende bedrading en stroomvoorziening, de meest adequate wolfwering biedt. In de praktijk zien we dat ook

Gehoord de praktische wensen uit het veld wordt voor verplaatsbare, flexibele rasters onder bepaalde voorwaarden ook een hoogte van 90 cm of 105 cm. voldoende geacht. Als blijkt dat deze hoogtes in dat gebied toch onvoldoende zijn en vee dat op die manier beschermd is toch ten prooi blijft vallen aan wolven, zal alsnog een raster van 1.20 als voorwaarde worden gesteld om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen. Een raster van minder dan 1.20 m komt niet in aanmerking voor subsidiering.

Alvorens een provincie een ontheffing eventueel kan verlenen op het verbod om wolven te doden, moet eerst worden aangetoond dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat. Een raster van minder dan 1.20 wordt in dat geval niet beschouwd als een bevredigende oplossing.

Diersoorten
In het oude beleid kwamen alleen houders van bedrijfsmatig gehouden (landbouw-)dieren en hobbymatig gehouden schapen en geiten in aanmerking voor een tegemoetkoming in schade door wolven. Dit is in dit vernieuwde wolvenplan verbreed naar alle zowel bedrijfsmatig als particulier (hobbymatig) gehouden hoefdieren, bijvoorbeeld hobbymatig gehouden pony's en alpaca's.

Het beleid m.b.t. tegemoetkoming in de schade, preventie e.d is nader verwoord in hoofdstuk 5.

Hybride wolven
De provincies willen hybridisatie van wolven voorkomen om zo de inheemse staat van de wolven te beschermen. Hybridisatie treedt op wanneer een wolf en een hond in het wild nakomelingen krijgen. In het geval aanwezigheid van een hybride wolf wordt vastgesteld, zal deze uit de populatie verwijderd moeten worden.

Overige zaken
Op een aantal beleidspunten gaat dit Wolvenplan in vergelijking met het vorige plan dieper dan het vorige plan dit betreft onderwerpen als soortenbescherming, de relatie tussen de wolf en het beheer van andere soorten, de omgang met aangereden wolven en wolvenopvang. Dit zal verder in dit plan nader aan de orde komen.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 16:29:42

Hoe zit het nu precies met het Besluit Omgevingsrecht Artikel 2, lid 12
12.een erf- of perceelafscheiding, mits wordt voldaan aan de volgende eisen:
a.niet hoger dan 1 m, of
b.niet hoger dan 2 m, en
1°.op een erf of perceel waarop al een gebouw staat waarmee de erf- of perceelafscheiding in functionele relatie staat,
2°.achter de voorgevelrooilijn, en
3°.op meer dan 1 m van openbaar toegankelijk gebied, tenzij geen redelijke eisen van welstand van toepassing zijn;

Zijn de veehouders die een raster van 120cm willen plaatsen nu vergunningplichtig?

Gemeente Someren (sinds 25-02-2022, rasters <150cm hoog) en Westerveld (sinds 15-02-2022, <120cm hoog) maken uitzondering op vergunningsplcht. Wolfwerende raster tot 120 cm (soms 150cm) mogen zonder vergunning geplaatst worden. Wel geldt er dan vaal een meldingsplicht en registratie.
Mogelijk hebben meer gemeente hier al een uitzondering van gemaakt of zullen die volgen.

Redenatie: Geen vergunningsplicht, want gaat niet om perceelafscheiding, maar om bescherming van vee en voor succesvolle bescherming is een wolfwerend raster van 120cm noodzakelijk (verwijzend naar richtlijnen BIJ12).

Misschien landelijk regelen dat voor plaatsen van rasters >1m geen ontheffing bij de gemeenten aangevraagd hoeft te worden?

Auteur: Onderwerp: Notitie Datum: 21-7-2022 14:08:25
mits dit gericht is op beschermen van gehouden dieren tegen wolf

Auteur: Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 21-7-2022 13:21:05
in schade

Auteur: Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 21-7-2022 13:21:18
vanuit preventieve maatregelenpotje?

Auteur: Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 21-7-2022 13:22:04
kuddewaakhonden toevoegen, zijn ook bedrijfsmatig gehouden...

1.5 Goudjakhals

De afgelopen jaren is het enkele keren voorgekomen dat de Goudjakhals in Nederland is waargenomen (en zelfs als verkeersslachtoffer is aangetroffen). In één regio heeft de goudjakhals in twee gevallen ook schade aan schapen veroorzaakt. De goudjakhals vertoont wat betreft gedrag enige gelijkenissen met een wolf en is ook bezig om Nederland te ontdekken. Daarom kan deze diersoort in het wolvenplan niet onbesproken blijven. We houden er rekening mee dat deze soort snel meer algemeen kan worden zodat we ons hierop wel nader dienen te gaan voorbereiden. De Goudjakhals is binnen de Wet natuurbescherming nu niet aangemerkt als inheemse soort zodat er beleidsmatig nog onvoldoende basis is om er nu dieper op in te gaan. Daarom biedt het wolvenplan een 'tijdelijke voorziening' voor de goudjakhals totdat duidelijker is hoe dit zich verder ontwikkelt.

Het voorstel is om voorlopig voor de afhandeling van gewonde of dood gevonden (bijv. aangereden) goudjakhalzen en de afhandeling van schade en bij de betaling van de tegemoetkoming in de schade hetzelfde te handelen als bij de wolf.

Provincies kunnen schade alleen vergoeden als het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming op de schadeveroorzakende soort van toepassing is. Door het ministerie van LNV is erop gewezen dat dit nu wat betreft de Goudjakhals nog niet het geval is. Schadevergoeding door provincies is daarom strikt genomen niet verplicht. Het IPO gaat in overleg met het ministerie van LNV om te bezien of en zo ja en hoe de Goudjakhals onder het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming te brengen.

De goudjakhals staat vermeld op Bijlage V van de Habitatrichtlijn van de Europese Unie. Alhoewel dit een flexibeler regime inhoudt dan bijvoorbeeld het regime van Bijlage IV waar de wolf op staat, brengt het onverminderd verplichtingen met zich mee. De soort is op grond van CBD (Convention on Biological Diversity) en Verdrag van Bern beschermd.
De Bijlage V-status bepaalt in ieder geval dat lidstaten ervoor moeten zorgen dat soorten in een gunstige staat van instandhouding gehouden worden, wanneer deze aan de natuur onttrokken (door bijvoorbeeld jacht) of geëxploiteerd worden. Wanneer door voorgenoemde handelingen de gunstige staat van instandhouding in het geding komt, zijn aanvullende maatregelen nodig. Om een beeld te krijgen van de staat van instandhouding (en zo de effecten daarop inzichtelijk te krijgen) kan systematische monitoring aan de orde zijn (artikel 11 habitatrichtlijn, European Commision, 2007).

De goudjakhals valt daarmee (nog) niet onder het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming. Het opnemen van de goudjakhals in de Wet natuurbescherming (in artikel 3.10) vereist een aanpassing van de wet. Dit is een verantwoordelijkheid van het Ministerie van LNV.
Hoewel provincies geen beleid rondom goudjakhalzen hebben opgesteld, is het logisch de goudjakhals op vergelijkbare wijze te behandelen als de wolf, in geval zij dood of gewond worden gevonden en/of gehouden dieren hebben gedood.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

De reden hiervoor is dat deze soort zich mogelijk nieuw aan het vestigen is, dat kans op faunaschade aanwezig is en dierhouders nog moeten wennen aan de aanwezigheid van de goudjakhals.

1.6 Verkenning van nieuwe mogelijkheden

Verkenning beheerpakketten
Er is vanuit dierhouders een duidelijke wens om ook in de beheerkosten van het 'wolvenbeheer' bij te dragen. Waaruit bijvoorbeeld kosten voor (extra) arbeid, onderhoud en (op termijn) vervanging van wolfwerende maatregelen worden bekostigd.
De provincies gaan, in overleg met de betrokken sectoren, een verkenning doen naar eventuele mogelijkheden om voor zowel de reguliere schapenhouderij als voor schaapskuddes die voor natuurbeheer worden ingezet, de mogelijkheden te onderzoeken voor het aanbieden van beheerpakketten, binnen de kaders van het subsidiestelsel natuur en landschap. Daarmee kunnen beheervergoedingen ontwikkeld worden die gericht zijn op de compensatie van het extra werk en onderhoudskosten die wolfinclusieve landbouw en (agrarisch) natuurbeheer met zich meebrengen. Dit dient nog nader te worden uitgewerkt in met de sector te ontwikkelen normbedragen en vervolgens door de Europese Commissie goed te keuren wolvenpakketten. Als het haalbaar blijkt is er misschien sprake van pakketten voor natuurbeheer en voor agrarisch natuurbeheer.

Verkenning versnelde betaling
De provincies gaan verkennen of de werkwijze voor de schadeafhandeling, met name de betaling van de tegemoetkoming, kan worden versneld.
Geconstateerd wordt dat er een wens is om een versnelling aan te brengen in de uitbetaling van de tegemoetkomingen. De termijn waarbinnen een tegemoetkoming kan worden uitbetaald wordt door verschillende zaken beïnvloed. Een vergoeding is nu afhankelijk van het definitieve oordeel (wel/geen wolf) op basis van DNA-onderzoek. Deze periode kan mogelijk bekort worden door bijvoorbeeld voor schades tot een bepaald bedrag een andere werkwijze te kiezen. Dit vergt echter een verkenning van de mogelijkheden omdat hier meer aspecten een rol spelen. Ook de gevolgen hiervan moeten nader in beeld worden gebracht.

Inzet Kuddebewakingshonden
Op dit moment is nog maar beperkt ervaring opgedaan met de inzet van kuddebewakingshonden. De inzet van deze honden lijkt in bepaalde situaties een nuttige aanvulling op wolfwerende afrastering. De komende tijd zullen deze ontwikkelingen worden gevolgd en afhankelijk van de ervaringen wordt nader bekeken hoe hiermee om te gaan in het kader van tegemoetkomingen en subsidieregelingen. Vooralsnog verloopt dit op projectbasis en/of pilotbenadering.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:24:51

die extra kosten zijn nu al aan de orde, en is in algemeen belang dat wolven ook in natuurgebieden geconditioneerd worden om schapen niet als makkelijke prooi te zien. Gescheperde kuddes cq wolf-werende rasters zullen dus de norm moeten zijn en zsm in normkostenberekening opgenomen moeten worden. Zie ook mijn pleidooi voor landsdekkende faciliteren van preventieve maatregelen.

2 Over de wolf

Dit hoofdstuk geeft algemene, ecologische informatie over de wolf; wat is hun leefwijze, verspreidingsgebied, wat eten ze en wat is hun natuurlijke gedrag ten opzichte van mens en hond. Delen van dit hoofdstuk zijn afkomstig uit de in 2021 opgestelde Factfinding study 'De wolf terug in Nederland' (Jansman et al., 2021).

2.1 Leefwijze en ecologie

Wolven zijn sociale dieren en leven in roedels. Een roedel bestaat veelal uit meerdere generaties (ouderdieren en hun nakomelingen) en bestaat uit twee tot tien dieren. Het leven in een roedel levert voor wolven veel voordelen op, zoals gezamenlijke territoriumverdediging, groepsjacht, verdediging van voedsel en opvoeden van jongen. De ouders vervullen ook een belangrijke voorbeeldrol voor de jongen. Het gedrag dat zij vertonen wordt door de jongen overgenomen. Dat is van belang bij de voedselkeuze en het vinden van een eigen territorium. Wolven selecteren vaak een leefgebied dat qua omgevingsprikkels lijkt op de prikkels die ze in het ouderlijk territorium hebben waargenomen. Wolven kennen een sterk territoriaal systeem dat in grote mate stabiliserend werkt op van nature beperkte dichtheden van wolven.

Voedsel

Een wolf eet 3 tot 4 kilo per dag en het menu bestaat uit vlees en merg. Wolven kunnen ook 10 kilo voedsel in één keer eten en daar dagenlang van leven. Wolven gaan bij voorkeur op zoek naar makkelijk te bemachtigen en ongevaarlijke prooien. In die zin zijn wolven opportunistisch en risicomijdend. Wolven proberen vaak een prooi uit te putten door het over lange afstand te laten rennen. Daarnaast vallen oude, zieke en zwakke dieren eerder ten prooi aan wolven dan gezonde volwassen dieren.

De samenstelling van het dieet van de wolf wordt voornamelijk bepaald door de combinatie van prooibeschikbaarheid (ofwel: welke soorten zijn in welke aantallen aanwezig) en prooikwetsbaarheid (ofwel: zijn de prooien makkelijk te vangen of niet). Afhankelijk van deze balans en factoren zoals leerprocessen, voorkeur of status binnen de roedel, kan de precieze samenstelling van het dieet van de wolf per regio verschillen. Wolven eten met name grotere wilde hoefdieren, waarbij ree het belangrijkste aandeel van het dieet vormt. Daarnaast worden zwijnen, edelherten en damherten gegeten, maar ook kleine dieren zoals hazen, muizen en ratten. Landbouwhuisdieren, met name schapen, vormen veelal een klein aandeel in het dieet van gevestigde wolven indien de (wild) prooibeschikbaarheid afdoende is en de prooikwetsbaarheid van het – eventueel aanwezige – vee laag is (door bijvoorbeeld genomen preventieve maatregelen). Voor zwervende wolven ligt dit anders. Zwervende wolven zijn veelal jonge, onervaren wolven die overal kunnen opduiken en die op zoek zijn naar een eigen territorium. Door trefkans, kwetsbaarheid en gemak vormen voor dergelijke wolven ook landbouwhuisdieren een frequente prooi. Wolven die zich een aantal keren aan landbouwhuisdieren hebben vergrepen kunnen wel leren dat dit makkelijke prooien zijn, op die manier kan specialisatie optreden. Dit is te voorkomen door vee voldoende te beschermen bijvoorbeeld met rasters van voldoende hoogte en waar stroom op staat.

Wolven zijn gespecialiseerd in jacht op hoefdieren. Ze maken daarin geen onderscheid tussen wilde prooidieren of gehouden vee. Afhankelijk van de situatie, zoals het

CONCEPT

Pagina: 173

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:28:49

in dit hoofdstuk mist nog wel het gedeelte over de ecologie, nu alleen beperkt tot voedsel en territorium van de wolf. Maar de rest ontbreekt. Minimaal effect op prooi aantallen en gedrag, maar liever ook doorwerking naar rest van leefgebied nodig (vegetatie, concurrentie andere roofdieren, etc)

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 16:23:49

Deze redenatie lijkt mij een extra goede reden om actief in te zetten op zoveel mogelijk preventieve maatregelen. Beter voorkomen dat de wolven leren dat landbouwhuisdieren een makkelijke prooi zijn.

Auteur: [redacted] Onderwerp: Notitie Datum: 21-7-2022 14:07:24

Het weer afleren hiervan is lastiger dan vanaf het begin onaantrekkelijk maken van gehouden dieren als prooi...

aanbod van wilde prooi, het aantal wolven (alleen jagend of in een paar of roedel) en het formaat en groepsgrootte van gehouden hoefdieren kunnen wolven grotere of kleinere landbouwhuisdieren aanvallen. De bescherming en kwetsbaarheid van de beschikbare prooidieren speelt daarin ook een rol. Om zelf letsel te voorkomen is een schaap voor een wolf een meer voor de hand liggende prooi dan een rund, paard of ezel. Voor wolven is gehouden pluimvee (kippen, eenden, ganzen) niet interessant. Er zijn in Europa geen problemen bekend met wolvenpredatie op dergelijk gevogelte. Als het om risico's gaat dan zijn schapen verreweg de diergroep met het grootste risico. Dit blijkt ook uit de gegevens van de afgelopen jaren. In 93% *(nb: tzt actualiseren)* van de bij BIJ12 gemelde schademeldingen waar het om wolvenschade bleek te gaan was er sprake van aanvallen op schapen. Aanvallen op kalveren en ander diersoorten bleven zeer beperkt. De focus van het interprovinciale beleid ligt dan ook bij schapen en alhoewel hier tot op heden minder meldingen van zijn, ook bij geiten.

Het kan voorkomen dat wolven meer landbouwhuisdieren doden dan dat zij kunnen eten. Dit heet surplus-killing of het 'kippenren-syndroom' en dit fenomeen komt bij veel roofdieren voor. Surplus-killing wordt veroorzaakt doordat de paniek van de prooidieren het jachtinstinct van de wolven aanwakkert in combinatie met het feit dat de prooien (bijvoorbeeld gehouden schapen binnen een raster) niet hun natuurlijke vluchtgedrag kunnen vertonen waardoor ze niet kunnen ontkomen aan de wolf en ze gedood worden. Doordat deze situatie zich veelal afspeelt in een menselijke leefomgeving kan de dreiging voor de wolf ertoe leiden dat het dier niet van al de gedode dieren eet en snel weer vertrekt. In de factfinding study (Hoofdstuk 6.3) wordt nader op dit onderwerp ingegaan.

Relatie wolf en mens

Wolven en mensen kunnen goed naast elkaar leven. Gezonde wolven die niet worden geprovoceerd of gevoed (zijn) door mensen, vormen op voorhand geen bedreiging voor de mens. Omdat wolven schuwe dieren zijn, zullen ze mensen over het algemeen mijden. Dit betekent niet noodzakelijk dat wolven onmiddellijk vluchten zodra ze een mens zien. Een wolf zal vooral handelen uit zelfbescherming. Bijvoorbeeld als hij zich bedreigd voelt of als hij zijn territorium of jongen moet verdedigen. Wolven die in een gebied leven waar ze niet worden bejaagd, reageren voorzichtig op het zien van mensen. Als een wolf een mens ziet, trekt de wolf zich meestal rustig terug. De uitgesproken voorzichtigheid en het wantrouwen van potentiële vijanden en gevaren is een bewezen overlevingsstrategie van de wolf. De meeste wolventerritoria bevinden zich dan ook in gebieden met weinig menselijke activiteit.

In de Interventierichtlijn (zie ook paragraaf x.x) is een richtlijn opgenomen voor de situatie wolf – mens. Deze richtlijn biedt een hulpmiddel bij het inschatten van situaties waarbij een mens een wolf tegenkomt en – indien aan de orde – het bepalen van de gepaste handelswijzen die daarbij horen.

Relatie wolf en hond

Honden, of mensen met honden, kunnen anders benaderd worden dan een mens alleen. Dit komt omdat de wolf in een hond een sociale partner kan zien, een paringspartner of een concurrent. Aanvallen op loslopende honden komen incidenteel voor; in Nederland zijn er tot dusver geen serieuze incidenten bekend. In gebieden waar wolven leven, is de kans op interactie tussen wolf en (loslopende) honden groter. Houdt in een leefgebied van wolven de hond daarom altijd aangelijnd. Mocht

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

een wolf tegengekomen worden terwijl men met de hond buiten is, dan dient ervoor gezorgd te worden dat de hond is aangelijnd en langzaam afstand genomen wordt.

In de Interventierichtlijn (zie ook paragraaf x.x) is een richtlijn opgenomen voor de situatie wolf – hond. Deze richtlijn biedt een hulpmiddel bij het inschatten van situaties waarbij wolf een (mens met) hond tegenkomt en – indien aan de orde – het bepalen van de gepaste handelswijzen die daarbij horen.

2.2 Verspreidingsgebied

Wolven hebben een groot leefgebied van gemiddeld 200 vierkante kilometer. De exacte omvang wordt onder andere bepaald door het voedselaanbod, beschikbare dagrustplaatsen en onderlinge concurrentie. Door de omvang van het territorium overlapt hun leefgebied in het Nederlandse landschap nagenoeg altijd met menselijke activiteiten en/of landbouwgebied.

Habitat

Wolven kunnen in vrijwel elk landschap voorkomen; het zijn habitatgeneralisten. Ze hebben echter wel de voorkeur – zeker als het om voortplanting gaat – voor gebieden met een bosdekking van minimaal 45%. Ook speelt de aanwezigheid van prooidieren, de wegendichtheid en de mate van menselijke activiteiten (kans op verstoring) een grote rol in de keuze voor een leefgebied. Gebieden met grote aaneengesloten stukken natuur waar voldoende dagrustplaatsen aanwezig zijn, hebben de voorkeur.

Territorium

Wolven zijn uitgesproken territoriale dieren. De aantalsontwikkeling van wolven in een bepaalde regio worden daarom in belangrijke mate gestuurd en bepaald door de deze territoriale leefwijze, kenmerkend voor roofdieren. Hier treedt dus een belangrijk verschil naar voren met soorten die niet territoriaal zijn, zoals bijvoorbeeld het wild zwijn waarbij de populatie exponentieel kan groeien binnen een gebied waar voor hen voldoende voedsel beschikbaar is. In een wolventerritorium worden geen vreemde soortgenoten geduld. De lokale aanwezigheid beperkt zich vaak tot het ouderpaar met hun jongen en enkele jongen van het vorige jaar. Dit zorgt ervoor dat het aantal individuen in het territorium van nature begrensd wordt tot een (lage) dichtheid dat overeenkomt met de positie van de wolven in het ecologische voedselweb. De omvang van een roedel kan over de jaren heen schommelen naargelang het aantal jongen dat jaarlijks geboren wordt en hun overleving, maar blijft steeds in dezelfde ordegrootte.

Zwervende wolven

Na circa één tot twee jaar verlaten jonge wolven de ouderlijke roedel om zelf op zoek te gaan naar een territorium. Tijdens hun zoektocht kunnen ze grote afstanden afleggen; op een dag kunnen ze tientallen kilometers overbruggen waarbij ze nauwelijks gehinderd worden door menselijke barrières zoals rivieren, kanalen of wegen. Hierbij kunnen wolven het slachtoffer worden van verkeersaanrijdingen. Zwervende wolven, op zoek naar een territorium, kunnen ook langs of door bebouwd gebied trekken en kunnen worden waargenomen in onverwachte, bijvoorbeeld stedelijke, gebieden.
Met de toename in aantallen en verspreidingsgebied van de Centraal-Europese en Alpine populaties is het waarschijnlijk dat er steeds vaker dispergerende (zwervende) wolven Nederland zullen aandoen en hier een territorium zoeken.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:32:21

dit is wat onduidelijk geformuleerd. Voedselaanbod (o.a. prooidichtheid) speelt een grote rol, en territoria veranderen ook in omvang in reactie op veranderende prooidichtheden.

https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/verspreiding-wolf-in-de-benelux/

Draagkracht

De dichtheid van een wolvenpopulatie wordt uiteindelijk in de eerste plaats bepaald door het aantal territoria beschouwd over een ruime regio, vermeerderd met de zwervende exemplaren in datzelfde gebied. De populatie zit in Nederland in de fase van groei en wordt vooral bepaald door immigratie, voortplanting en sterfte. Vroeg of laat nemen de aantallen toe en zullen dichtheidsafhankelijke factoren (zoals concurrentie van andere territoriale wolven) die groei gaan dempen en uiteindelijk zal de populatie gaan schommelen rondom de ecologische draagkracht van het ecosysteem. Omdat informatie over de in Nederland voorkomende wolven wat betreft het habitatgebruik en de territoriumomvang nog slechts in beperkte mate aanwezig is, zijn nog geen concrete uitspraken te doen over de ecologische draagkracht van Nederland voor wolven.

2.2.1 *Verspreiding in Nederland*

Het activiteitengebied van de wolf in Nederland bedraagt anno 2021 bijna de helft van het Nederlandse landoppervlak. Met name de (noord-, midden- en zuid) oostzijde van Nederland wordt regelmatig aangedaan door wolven en of hebben zij hier een territorium. Dit ruimtelijke activiteitengebied in Nederland wordt verklaard door de trek van jonge wolven vanuit de wolvenroedels in Duitsland, Polen, België (Centraal Europese-populatie) en Frankrijk (Alpiene populatie). Zie de kaart in figuur *xx* voor een ruimtelijke weergave van de wolvenwaarnemingen in Nederland over de afgelopen jaren. Het ruimtelijke verspreidingspatroon laat zien dat de wolf in een ruim gebied kan voorkomen, mede omdat zij in korte tijd grote afstanden kunnen afleggen (tot wel 50 á 70 kilometer per nacht). Onderscheid naar gevestigde wolven en zwervende wolven is daarbij van belang. Mede een reden om wolvengebieden te kunnen aanwijzen, een tegemoetkomingsregeling te hebben en in te zetten op de inzet van preventieve maatregelen.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 16:25:51

Het lijkt mij nogmaals beter om in het hele land tegemoetkomingsregelingen te treffen voor preventieve maatregelen, ipv alleen in wolvengebieden. Gezien dit activiteitengebied kunnen wolven door het hele land opduiken en kan je beter niet achter de feiten aanlopen.

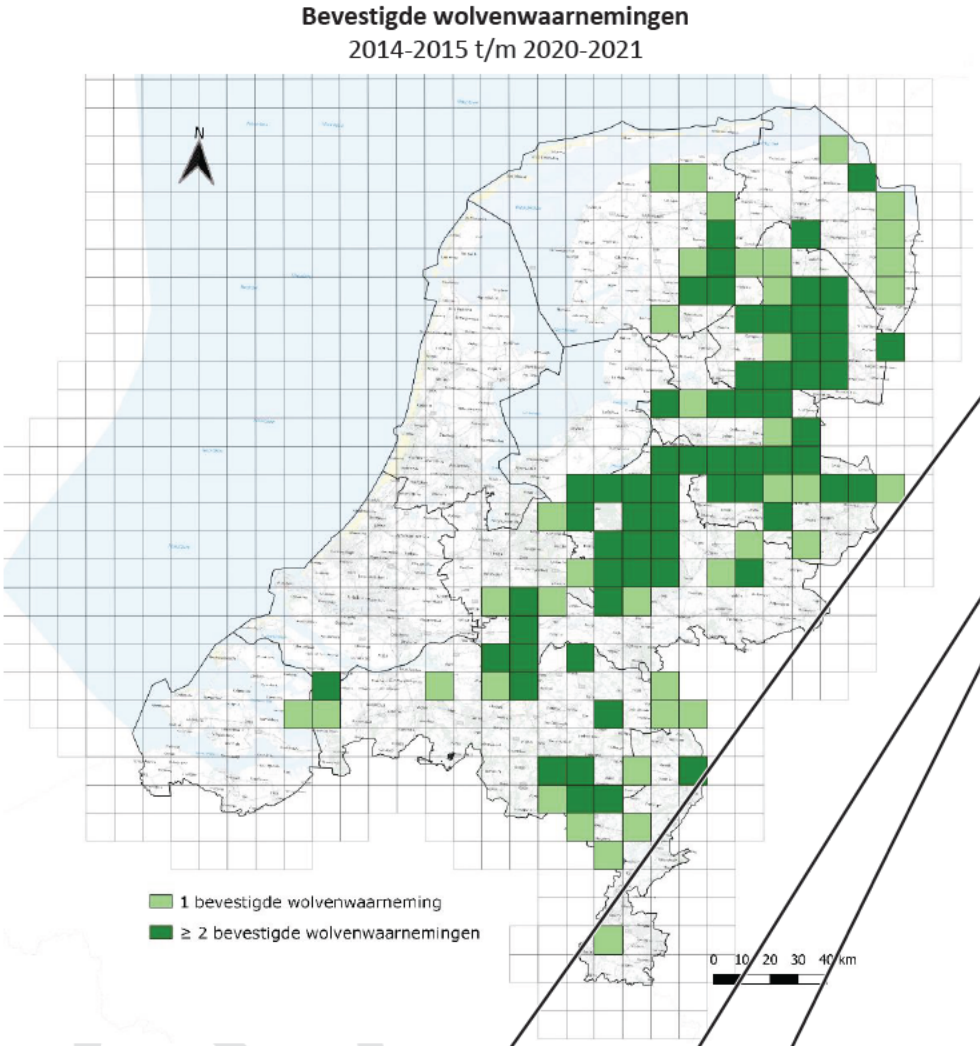

Figuur xx. - Overzicht van locaties waar bevestigde wolvenwaarnemingen zijn gedaan in de periode 2014-2015 tot 2020-2021[1]. Met de groene hokken van 10x10 kilometer wordt aangegeven waar de wolf eenmalig of vaker is vastgesteld.

2.2.2 *Verspreiding in Europa*

In Europa komt de wolf op meerdere plekken voor. Uit historische gegevens blijkt dat de wolf enkele eeuwen geleden ~~al~~ in heel Europa voorkwam. ~~Echter~~ kent de wolf ook een periode waarin de aantallen sterk afnamen. Daarbij verdween de wolf uit grote delen van West-, Centraal- en Noord-Europa met een dieptepunt in aantallen omstreeks 1950-1970. Als gevolg van de Europese bescherming van de wolf in de jaren zeventig en negentig (dat wil zeggen via de Conventie van Bern in 1979 en de implementatie van de Habitatrichtlijn in 1994) namen de aantallen wolven weer toe en begon het verspreidingsgebied op natuurlijke wijze steeds verder uit te breiden in noordwestelijke richting, zoals richting Polen, Duitsland, Scandinavië en Nederland.

Vanaf de jaren 1990 kwam ook weer een populatie tot stand in de Frans-Italiaans-Zwitserse Alpen via immigratie vanuit de Italiaanse Apennijnen. Deze populatie wordt

[1] Hierbij wordt het Monitoringsplan wolf (2019) gevolgd, waarbij de grid-cellen worden ingekleurd als er in de gridcel tenminste één waarneming als C1 is gekwalificeerd of er tenminste drie C2-waarnemingen zijn gedaan.

Pagina: 177

Auteur: [redacted] Onderwerp: Doorhalen Datum: 21-7-2022 13:33:20

nog

Auteur: [redacted] Onderwerp: Doorhalen Datum: 21-7-2022 13:33:30

Recenter

Auteur: [redacted] Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 21-7-2022 13:34:02

door vervolging en afname v wilde hoefdierprooien

ook wel de Alpiene-populatie genoemd. In Polen begonnen, na de instelling van een strikte beschermde status in 1998, wolven van de Baltische populatie vanuit Oost-Polen weer de Vistula rivier over te steken naar het westelijke deel van het land, en kwam daar een nieuwe populatie tot stand die zich vervolgens uitbreidde naar Oost-Duitsland en Tsjechië. Deze populatie wordt aangeduid als de Centraal-Europese populatie, en kan genetisch inmiddels duidelijk worden onderscheiden van de Baltische populatie en de populatie in de Karpaten. Inmiddels breidt de Centraal-Europese populatie zich steeds verder uit naar het westen, en zijn na Duitsland ook Denemarken, Nederland en België bereikt. *[Uit Factfinding: lit PM]*

Zie voor de verspreiding van de wolf vanuit het oosten van Europa richting de Benelux in de periode 2020 – 2021 de kaart in Figuur xxx.

De meeste wolven in Nederland zijn afkomstig uit de Centraal-Europese populatie. Daarnaast worden ook in ~~toenemende~~ mate wolven uit de Alpiene populatie in Nederland aangetroffen.

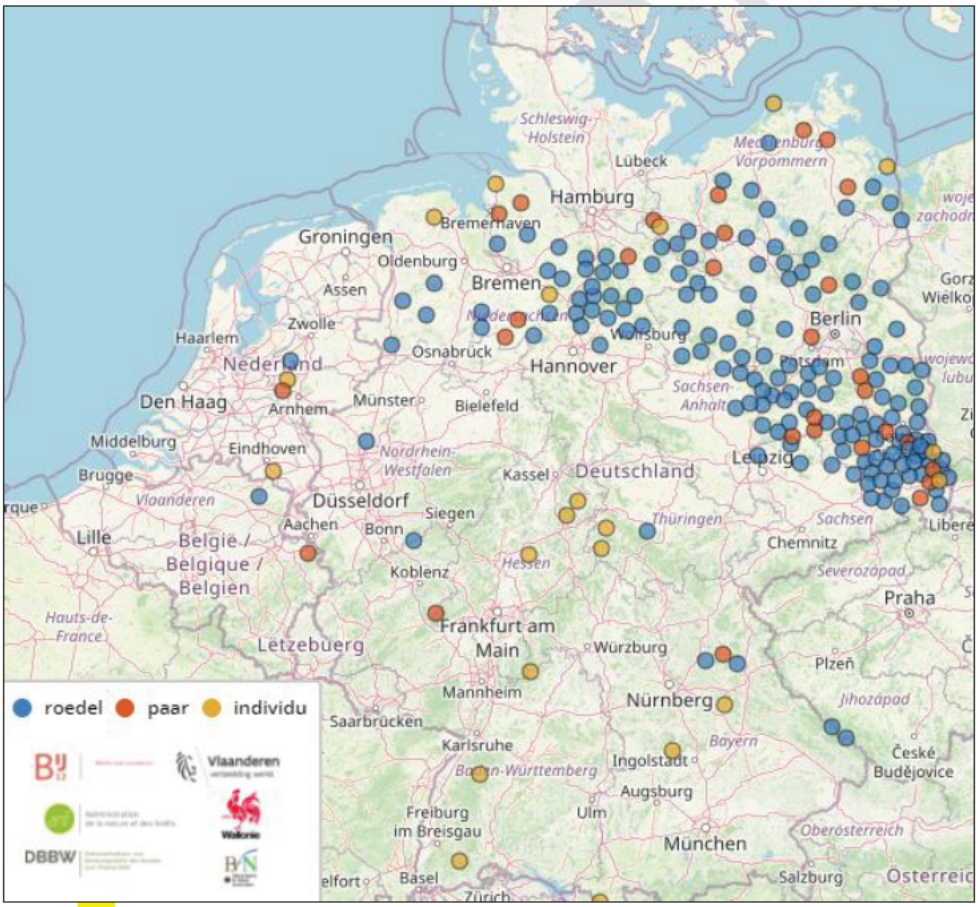

Figuur 2.1. Verspreiding wolventerritoria Benelux en Duitsland in de periode mei 2020 -april 2021. NB. De wolvenwaarnemingen van de Alpiene populatie (Frankrijk) zijn niet afgebeeld in deze kaart.
https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/verspreiding-wolf-in-de-benelux/

Auteur: Onderwerp: Doorhalen Datum: 21-7-2022 13:34:38
incidenteel (het zijn er maar 3...)

2.2.3 *Hybride wolven*

Een kruising tussen een hond en een wolf wordt een hybride wolf genoemd. Hybridisatie is ongewenst en vormt een bedreiging voor de integriteit van het Europese wolvenbestand. In de meeste EU-lidstaten worden wolven intensief genetisch gemonitord, en wordt ook hybridisatie nauwlettend bestudeerd, teneinde snel in te grijpen bij eventuele kruisingen met honden. Recente genetische studies tonen aan dat hybridisatie in de Alpiene, Centraal-Europese en Scandinavische populaties zeer zeldzaam is. Hybridisatie als gevolg van recentere vermenging van wolven en honden komt voornamelijk voor in gebieden waar grote aantallen verwilderde honden voorkomen en waar wolven bijna verdwenen waren, zoals in Centraal-Italië.

Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat er in Nederland hybride wolven aanwezig zijn of dat dit te verwachten is.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:36:05
ook omdat de hybriden vaak veel minder schuw zijn tov mensen waardoor kans op incidenten vergroot wordt.

Auteur: Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 21-7-2022 13:34:50
genetische

3 Juridische kaders

Ter voorbereiding van het Interprovinciaal wolvenplan heeft BIJ12 een juridische analyse uit laten voeren *(referentie lit).* Dit hoofdstuk is hoofdzakelijk gebaseerd op deze analyse. Hier wordt uiteengezet wat de beschermingsstatus van de wolf is, en wat dat betekent voor de mogelijkheden om wolven te verjagen, verstoren en in het uiterste geval te doden. Dit hangt nauw samen met eventuele maatregelen die genomen kunnen worden om de soort te beschermen en met de internationale afstemming over bescherming van Europese wolvenpopulaties. Ten slotte wordt stilgestaan bij wetgeving met betrekking tot het in bezit hebben, of vervoeren van dode of levende wolven en bij de status van hybride wolven.

3.1 Voornaamste wettelijke kaders

De wolf is binnen de Europese Unie aangewezen als strikt beschermde soort in het Verdrag van Bern en in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. Op 30 juni 2014 is de wolf in Nederland aangewezen als beschermde inheemse diersoort (Staatscourant 18306). Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet natuurbescherming. Een ander internationaal juridisch kader vormt het verdrag van Washington (CITES2). Dat verdrag is relevant voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan. Voor bestaande houders van in gevangenschap geboren en gefokte wolven wordt vrijstelling verleend van het verbod om de dieren of daarvan afkomstige producten, onder zich te hebben. Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op eenieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van deze wet. Deze en andere wetgeving die van toepassing is staat verderop in dit wolvenplan verder uitgewerkt. *(pm: evt. omzetten naar Omgevingswet)*

3.2 Passieve en actieve soortenbescherming

De wolf wordt binnen het gehele grondgebied van de Europese Unie aangemerkt als beschermde, inheemse diersoort. Tot midden 19e eeuw kwam de wolf nog voor in Nederland. De wolf heeft de laatste jaren bewezen zich in Nederland op eigen kracht opnieuw te kunnen vestigen en voortplanten en zoekt daarbij zelf het meest geschikte gebied.

De wolf moet zowel op grond van internationale verdragen (met name Verdrag van Bern) als op grond van de Europese Habitatrichtlijn worden beschermd. Vertrekpunt voor de bescherming van de wolf in Nederland vormen art. 12 en bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Dit is het zogenaamde *passieve soortenbeschermingsregime.* Dit regime is vertaald en geïmplementeerd in de Wet Natuurbescherming die naar verwachting in oktober 2022 ongewijzigd opgaat in de Omgevingswet. Een aantal handelingen, waaronder het doden, vangen en opzettelijk verstoren van wolven, is bij die wet verboden. In de wet is ook opgenomen in welke omstandigheden en onder welke voorwaarden eventueel van die verboden kan worden afgeweken en welke autoriteiten bevoegd zijn om hier beslissingen over te nemen.

Naast passieve soortbescherming moeten lidstaten van de Europese Unie uit hoofde van de Habitatrichtlijn ook maatregelen nemen die zijn gericht op het in een gunstige

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

staat van instandhouding behouden, of herstellen van natuurlijke habitats en in het wild levende dier- en plantensoorten van communautair belang. Voor wolven valt bij deze zogenaamde actieve soortbescherming te denken aan het stimuleren van kennis en daarmee het besef over het gedrag van de wolf. Ook wordt bijgedragen door bijvoorbeeld terreininrichtingsmaatregelen als recreatieve zonering, of het nemen van maatregelen ter voorkoming van verkeerslachtoffers. Op lange termijn (10 jaar na eerste voortplanting in een gebied) is het denkbaar en juridisch gezien wellicht noodzakelijk om in Natura 2000-gebieden de wolf als doelsoort op te nemen. Maatregelen om conflictarm samenleven met wolven te bevorderen, zoals het plaatsen van wolfwerende rasters, bevorderen maatschappelijk draagvlak voor wolven en dragen op die manier indirect bij aan de bescherming van wolven. Op de inzet van dergelijke preventieve maatregelen wordt verder in dit plan uitvoerig stilgestaan.

3.3 Zorgplicht

De specifieke zorgplicht voor soorten is vastgelegd in art. 11.27 van het Bal. Het eerste lid van dit artikel roept degene die een activiteit uitvoert op tot het voorkomen, beperken of ongedaan maken van mogelijke negatieve gevolgen ten gevolge van flora- en fauna-activiteiten. Als negatieve gevolgen voor deze belangen niet kunnen worden voorkomen, dan roept ze op om de activiteit niet uit te voeren.

Van de initiatiefnemer wordt verwacht dat hij zich inspant om zelf te beoordelen of zijn handelen nadelige gevolgen heeft en ook hoe hij die gevolgen redelijkerwijs kan voorkomen of beperken. Voor flora- en fauna-activiteiten houdt deze plicht in ieder geval in dat:

a. Voorafgaand aan het verrichten van de activiteit wordt nagegaan of er aanwijzingen zijn van de aanwezigheid op de locatie waar de activiteit wordt verricht of in de directe nabijheid van die locatie van:
   1°. Van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten, genoemd in bijlage I bij de vogelrichtlijn, en niet in die bijlage genoemde, geregeld in Nederland voorkomende trekvogelsoorten als bedoeld in artikel 4, tweede lid, van die richtlijn;
   2°. Van nature in Nederland in het wild levende dieren of planten van soorten, genoemd in de bijlagen II, IV en V bij de habitatrichtlijn;
   3°. Dieren of planten van soorten, genoemd in bijlage IX of in de rode lijsten, bedoeld in artikel 2.19, vierde lid, onder a, onder 4°, van de wet; en
   4°. Voor die soorten belangrijke leefgebieden of natuurlijke habitats;
b. Als deze aanwijzingen er zijn: wordt vastgesteld of op voorhand op grond van objectieve gegevens nadelige gevolgen kunnen worden uitgesloten voor dieren van die soorten, hun nesten, hun voortplantingsplaatsen, hun rustplaatsen en hun eieren, of voor planten van die soorten;
c. Als die gevolgen niet kunnen worden uitgesloten: wordt nagegaan welke gevolgen de activiteit kan hebben voor dieren van die soorten, hun nesten, hun voortplantingsplaatsen, hun rustplaatsen en hun eieren, of voor planten van die soorten;
d. Alle passende preventieve maatregelen worden getroffen om die nadelige gevolgen te voorkomen;
e. Tijdens en na het verrichten van de activiteit wordt nagegaan of de getroffen maatregelen de beoogde effecten hebben; en

CONCEPT

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:37:08
voldoende aanbod van wilde prooidieren waarborgen valt hier toch ook onder?

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:40:37
ook de wettelijke zorgplicht uit de Wet Dieren tov gehouden graasdieren in natuurgebieden (rund, paard) zou uitgewerkt moeten worden. In hoeverre is het acceptabel dat een wolf incidenteel een kalf of veulen vangt, of een verzwakt dier uit een natuurlijk levende kudde doodt?

f. Het verrichten van de activiteit wordt gestaakt als de nadelige gevolgen toch niet worden voorkomen, of, als staken van de activiteit redelijkerwijs niet meer mogelijk is, passende herstelmaatregelen worden getroffen.

3.4 Doden, vangen, verstoren en beschadiging van rust- en voorplantingsplaatsen

Op grond van de wet Natuurbescherming, op te nemen in de Omgevingswet, is het niet toegestaan om beschermde inheemse diersoorten, waaronder wolven, in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te doden, vangen of verstoren, of hun voortplantingsplaatsen of rustplaatsen te beschadigen of vernielen. Uit jurisprudentie over dit onderwerp moet worden afgeleid dat alle gebieden waar de wolf uit eigen beweging weet te komen tot het natuurlijk verspreidingsgebied moet worden gerekend. Dit betekent in de praktijk dat de verbodsbepalingen in heel Nederland van toepassing zijn.

Van deze bepalingen kan in bepaalde omstandigheden en onder bepaalde voorwaarden worden afgeweken. Dit kan wanneer een in de wet genoemd *belang* in het geding is, onder voorwaarde dat de *duurzame staat van instandhouding* niet in gevaar komt en er geen *bevredigende alternatieve oplossingen* voorhanden zijn. Het bevoegd gezag wordt geacht binnen deze voorwaarden een afweging te maken en deze afweging zorgvuldig te onderbouwen. Daarbij geldt dat een groot wettelijk belang zwaarder kan wegen dan een minder belang. Met zwaardere ingrijpende maatregelen moet bovendien terughoudender worden omgegaan dan met minder ingrijpende maatregelen.

Het doden van wolven kan met verschillende oogmerken worden ingezet, in oplopende mate van ingrijpendheid:

- Om een individueel dier dat op basis van op voorhand vastgestelde criteria probleemgedrag vertoont uit de populatie te halen;
- Ter ondersteuning van wolfwerende maatregelen op en rond veehouderijen en bewoonde gebieden; en
- Om de populatieomvang te beperken.

Volgens de Europese Commissie (Commission notice Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive - Publications Office of the EU (europa.eu).) moet ook bij *verstoring* onderscheid worden gemaakt in de mate van ingrijpendheid. Het in de Habitatrichtlijn opgenomen verstoringsverbod beperkt zich tot handelingen die zeer waarschijnlijk afbreuk doen aan de staat van instandhouding van de wolf, met name op plaatsen die voor de wolf van speciale betekenis zijn of waar zij belemmerd zou worden bij de voortplanting, het grootbrengen van de jongen, de overwintering en de trek.

In beginsel zal steeds per geval moeten worden beoordeeld of een opzettelijke verstoring als schadelijk moet worden beschouwd, rekening houdend met de specifieke kenmerken van de betrokken soort en de omstandigheden van het geval. Sporadische (incidentele) verstoringen zonder waarschijnlijke negatieve invloed vallen daarmee niet onder de reikwijdte van deze bepaling. Zo zal over het algemeen het oprichten van een hekwerk rond een schapenverblijf, wat inhoudt dat de wolf zich aan dit element in zijn leefomgeving zal moeten aanpassen, niet snel leiden tot een

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

opzettelijke verstoring van de wolf. Datzelfde geldt voor het wegjagen van een wolf bij een kudde schapen of vee in een incidenteel geval.

3.4.1 *Wettelijk belang*

De wet onderscheidt een aantal belangen op basis waarvan kan worden afgeweken van de genoemde verbodsbepalingen, te weten:

1. In het belang van de bescherming van de wilde flora en fauna en van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
2. Ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden en wateren en andere vormen van eigendom;
3. In het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid of om andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten;
4. Ten behoeve van onderzoek en onderwijs, repopulatie en herintroductie van deze soorten, alsmede voor de daartoe benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten;
5. Ten einde het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, door de bevoegde nationale instanties vastgesteld aantal van bepaalde specimens van de in bijlage IV genoemde soorten te vangen, te plukken of in bezit te hebben.

Voor wolven zullen vooral schade aan veehouderijen, openbare veiligheid en onderzoek relevant zijn om over te mogen gaan tot doden, verjagen of verstoren. Om ontheffing of vrijstelling van de verbodsbepalingen te kunnen verlenen, zal het genoemde belangen zorgvuldig en kwantitatief moeten worden onderbouwd.

Schade die optreedt, of een conflictsituatie die zich voordoet, vormt in eerste instantie nog niet voldoende grond om ontheffing op de verbodsbepalingen te kunnen verlenen. Aangetoond moet worden dat de openbare veiligheid in het geding is en dat zich belangrijke schade aan landbouwhuisdieren heeft voorgedaan die structureel is.

Tot nu toe heeft de jurisprudentie over openbare veiligheid met name betrekking op situaties waarin de veiligheid van personen in gevaar wordt gebracht of risico's ontstaan voor de veiligheid van de omgeving, bijvoorbeeld doordat de kans op calamiteiten toeneemt.

Er kan ook worden afgeweken van het verbod op het doden van een wolf wanneer sprake is van ernstig lijden. Dit is mogelijk op basis van het wettelijke belang ter bescherming van fauna. Op basis van dit belang kan een aangereden wolf worden geëuthanaseerd indien er geen kans op herstel meer is.

3.4.2 *Gunstige staat van instandhouding*

Voorwaarde voor het mogen doden of verstoren van wolven is dat de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. De wolf is nog maar net begonnen zich in Nederland te vestigen, waardoor op de schaal van Nederland nog geen sprake is van een gunstige staat van instandhouding. Omdat wolvenpopulaties grensoverschrijdend zijn, moet de natuurlijke staat van instandhouding ook op internationaal niveau te worden bezien. Hier zijn nog geen concrete afspraken over gemaakt. Dit maakt dat

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

vooralsnog alleen met uiterste terughoudendheid met het afwijken van de verbodsbepalingen mag worden afgeweken.

Artikel 1 van de Habitatrichtlijn geeft een definitie wat moet worden verstaan onder een gunstige staat van instandhouding: "*het effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort op het in art. 2 bedoelde grondgebied*".

De staat van instandhouding wordt als gunstig beschouwd wanneer uit populatie-dynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van de natuurlijke habitat waarin hij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en het natuurlijke verspreidingsgebied van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en er een voldoende grote habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden. De Habitatrichtlijn kent geen concrete bepalingen over referentiewaarden voor het vaststellen van de (gunstige) staat van instandhouding. Parameters komen wel aan de orde in het kader van de rapportageverplichtingen waarin de Habitatrichtlijn voorziet. De vier parameters voor de bepaling van de 'staat van instandhouding' zijn: verspreidingsgebied, populatie, leefgebied (oppervlakte van habitat, geschiktheid van habitat voor soorten, structuur en functies van habitats) en toekomstperspectief. Dit laatste element is van belang, omdat de beoordeling van de staat van instandhouding niet alleen een momentopname betreft, maar ook vraagt om een beoordeling van de ontwikkeling van de staat van instandhouding als gevolg van de uitzondering op een verbod en andere voor de soort relevante ontwikkelingen. Hoewel de vier genoemde elementen enig houvast bieden bij de beoordeling van de staat van instandhouding, is er geen eensluidende maatstaf als het gaat om de staat van instandhouding van de wolf.

De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, mede omdat zij migreren over de landsgrenzen heen, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven. Het wegnemen van een individuele wolf hoeft daarmee geen invloed te hebben op de staat van instandhouding van de diersoort.

De inzet vanuit Nederland is om te komen tot internationale beleidsafstemming bij voorkeur in de vorm van een internationaal wolven managementplan. Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-) populaties geeft zicht op het aanmerken van een gunstige staat van instandhouding en biedt wellicht op termijn mogelijkheden voor een meer op elkaar afgestemde bescherming en beheer.

Op (inter-)nationaal niveau wordt door het ministerie van LNV de samenwerking gezocht met de Duitse nationale overheid met de intentie om te komen tot een internationaal management plan voor de gedeelde wolvenpopulatie. Hierbij wordt bekeken of ook met andere landen, zoals België en Polen, samengewerkt kan worden.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Dit plan zou een nuttige basis kunnen worden die bijdraagt aan het gevraagde perspectief met betrekking tot bescherming en beheer van de wolf.
Naast de samenwerking op nationaal niveau wordt er door diverse provincies op regionaal niveau samengewerkt met Duitse deelstaten en in Benelux-verband.

3.4.3 Geen andere bevredigende oplossing

Om toestemming te kunnen verlenen om af te wijken van de verbodsbepalingen zal moeten worden onderbouwd dat er geen andere bevredigende oplossingen zijn om tegemoet te komen aan de wettelijke belangen. Een bevredigende oplossing kan bijvoorbeeld zijn het beschermen van gehouden dieren door middel van een wolfwerend raster. Onderzocht moet worden hoe een activiteit moet worden uitgevoerd, en of dit op een andere manier mogelijk is (in het licht van de doelstelling van een activiteit). Daarbij moet de minst belastende aanpak worden gekozen voor de soorten die door een activiteit worden geraakt.

Voor het alternatievenonderzoek is een heldere doelstelling dus relevant. Dit is een motiveringsvraagstuk waarvoor inzicht in alternatieve oplossingsrichtingen, ervaring met de toepassingen van deze middelen, en inzicht in de effectiviteit van de gewenste aanpak noodzakelijk is. Naarmate de maatregelen ingrijpender zijn voor de beschermde soort, zal meer worden gevraagd van de motivering bij deze vergaande maatregelen.

Een duidelijke uitsplitsing kan hierbij gemaakt worden tussen een probleemsituatie en een probleemwolf. Voor een probleemsituatie kunnen meerdere oplossingen worden ingezet, waarvan de minst ingrijpende altijd de voorkeur heeft. Een situatie waarin een wolf veelvuldig slecht beschermd vee aanvalt, kan worden opgelost door te zorgen dat vee achter wolfwerende rasters wordt geplaatst. Aangezien er een andere bevredigende oplossing is zal het aanvallen van slecht beschermd vee niet kunnen leiden tot een afwijking van het beschermingsregime van de wolf. Indien er geen bevredigende alternatieven meer beschikbaar zijn en een wolf blijft de wettelijke belangen blijft schaden, zal er sprake zijn van een probleemwolf en kan verjagen en uiteindelijk doden worden overwogen. Dit wordt voor verschillende situaties nader beschreven in de handelingsrichtlijnen.

3.5 Bevoegdheden en mandatering

Provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van wolven op het Nederlandse grondgebied, tenzij in dit wolvenplan of op basis van wetgeving expliciet is aangeven dat de verantwoordelijkheid elders ligt of in bepaalde situaties naar een andere autoriteit overgaat. Ook zijn de provincies verantwoordelijk voor het beleid met betrekking tot de tegemoetkoming in de landbouwschade die door wilde dieren, waaronder de wolf, wordt veroorzaakt. De provincies hebben BIJ12 gemandateerd om te beslissen op aanvragen voor een tegemoetkoming in schade bij gehouden vee, veroorzaakt door wolven. BIJ12 draagt daarnaast zorg voor voorlichting over schadepreventie, coördineert de monitoring van de wolf en beheert het wolvenmeldpunt.

Provincies kunnen toestemming geven om van de in de wet Natuurbescherming genoemde verbodsbepalingen af te wijken. Deze toestemming kan worden gegeven in de vorm van een aanwijzing, ontheffing of vrijstelling.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Voor een provinciale vrijstelling is een PS besluit vereist, de minister van LNV kan een landelijke vrijstelling afgeven.
Daarnaast heeft de burgemeester altijd de bevoegdheid (bijvoorbeeld via een noodbevel) om in het kader van openbare orde en veiligheid te allen tijde tot optreden over te gaan.

3.6 Gebiedsbescherming

De wolf is een soort van Bijlage II van de Habitatrichtlijn. Voor deze soorten geldt dat, indien deze soort in een gebied in meer dan onbeduidende mate voorkomt, beschermde gebieden (Natura 2000-gebieden) moeten worden aangewezen. Voor diersoorten met een zeer groot territorium – zoals de wolf – geldt dat deze gebieden overeenkomen met de plaatsen binnen het natuurlijke verspreidingsgebied van die soorten die de fysische en biologische elementen vertonen welke voor hun leven en voortplanting essentieel zijn.

Het aanwijzen van Natura 2000-gebieden is een bevoegdheid van het ministerie van LNV. Op dit moment zijn er in Nederland geen Natura 2000-gebieden aangewezen voor de wolf. Uit jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie volgt dat steeds opnieuw moet worden getoetst aan de meest recente wetenschappelijke inzichten en indien nodig tot aanpassing van reeds aangewezen gebieden dient te worden overgegaan.

Er zal daarom regelmatig door het ministerie van LNV moeten worden bezien of aanwijzing van Natura 2000-gebieden in Nederland voor de wolf moet plaatsvinden. Een handvat daarbij is in de eerste plaats de zogenaamde Europese referentielijst. Op deze regelmatig geactualiseerde lijst worden habitattypen en soorten opgenomen die regelmatig en van nature voorkomen in de betrokken lidstaat. De wolf wordt tot nu toe niet genoemd voor Nederland. Daarnaast hanteert Nederland het criterium dat een soort minimaal tien aaneengesloten jaren in Nederland aanwezig moet zijn. Deze periode gaat lopen vanaf moment dat een soort zich voor het eerst heeft voortgeplant. Dit was in Nederland voor de wolf het geval in 2019. Ook moet de soort zich binnen de periode van tien jaar regelmatig hebben voortgeplant. Dan pas zou kunnen worden overwogen de soort toe te voegen in bestaande Natura 2000-gebieden.

3.7 Beschermingsstatus hybride wolven

Als van een wolf wetenschappelijk is aangetoond, met behulp van DNA-analyse, dat het om een hybride individu gaat, dan zal de provincie opdracht geven dat individu uit de populatie te verwijderen en via middels een aanwijzing te laten doden. Gelet de mobiliteit van de wolf zal dit ook interprovinciaal worden afgestemd.

Nederland heeft een verantwoordelijkheid met betrekking tot hybride wolven, om kruisingen tussen wolf en hond te voorkomen. Daarom is het gewenst om tegen hybridisatie van wolven in Nederland op te treden. Dat betekent dat hybriden uit de populatie zullen worden verwijderd.

Concept

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Uit internationale verdragen, de Habitatrichtlijn en de Nederlandse wetgeving volgt niet expliciet of het beschermingsregime van de Habitatrichtlijn ook geldt voor kruisingen tussen hond en wolf (hybriden). In de Carnivore guidelines (Linnel et al. 2008) zijn aanbevelingen gedaan om hybriden van wolf en hond binnen de reikwijdte van het begrip 'beschermde inheemse diersoort' te laten vallen. Belangrijkste argumentatie daarvoor is dat het zonder DNA-analyse in veel gevallen niet mogelijk is om een hybride wolf te onderscheiden van een echte wolf. Om te voorkomen dat een echte wolf per ongeluk wordt aangezien voor een hybride wolf en wordt gedood of gevangen, is ervoor gekozen om in Nederland hybriden van wolf en hond als ongewenst te beschouwen. Derhalve dient voorkomen te worden dat deze zich in Nederland gaan voordoen, en mocht dat toch het geval zijn dienen deze uit de populatie te worden verwijderd.

De Carnivore guidelines vermelden dat hybridisatie vooral kan spelen aan de rand van het verspreidingsgebied waar populaties klein en kwetsbaar zijn. Nederland kan hier dus mee te maken krijgen, maar de kans hierop is zeer klein. Hybridisatie als gevolg van recentere vermenging van wolven en honden komt voornamelijk voor in gebieden waar grote aantallen verwilderde honden voorkomen en waar wolven bijna verdwenen waren. In Nederland zijn tot op heden geen gevallen van hybridisatie van wolf met hond vastgesteld. Van alle wolven die tot nu toe in Nederland geregistreerd zijn, is vastgesteld dat deze afkomstig zijn uit ofwel de Centraal-Europese wolvenpopulatie, of (in twee gevallen) de Alpiene wolvenpopulatie. Het is in het belang van behoud van de soort (wolf) dat hybriden uit de populatie worden weggenomen. Hybriden hebben een verhoogde kans op probleemgedrag en bovendien vervagen ze het soms toch al moeilijk zichtbare onderscheid tussen wolf en hond. Het kan een probleem zijn om een hybride 'op afstand' te herkennen maar DNA-onderzoek kan uitsluitsel geven. Voor het verwijderen van een hybride exemplaar is een vergunning op grond van de Omgevingswet nodig.

3.8 Bezit en vervoer van dode en/of levende wolven

Voor het vervoer van een wolf (dood of levend), ook binnen Nederland en ook als dit voor onderzoek of translocatie geschiedt, is in principe een CITES-certificaat vereist. Dat geldt ook voor producten of delen van een wolf. Bloed en weefsel vallen daar ook onder. De Convention on International Trade in Endangered Species of wild flora and fauna (CITES) is een internationale overeenkomst om de handel in beschermde planten en dieren te reguleren. CITES-certificaten zijn gebonden aan een individu en worden niet vooraf verstrekt. Voor bepaalde aangewezen wetenschappelijke instellingen geldt overigens een soepel regime voor monsters van bloed, weefsel of speeksel, voor bijvoorbeeld DNA-onderzoek.

Keutels en urine (die op natuurlijke wijze zijn uitgescheiden) vallen buiten de CITES-regels. Voor in het veld gevonden wolvenkeutels voor de georganiseerde wolvenmonitoring zijn dus geen CITES-papieren nodig.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Een CITES-certificaat is ook niet vereist voor spoedvervoer van een gewonde wolf naar een dierenarts, op voorwaarde dat het dier na behandeling weer op dezelfde plek wordt vrijgelaten. Dit betekent dat het transport van een dode wolf naar een onderzoeksinstituut en het spoedtransport van een gewonde wolf naar een dierenarts in de praktijk zonder CITES-certificaat plaats kan vinden. Een certificaat is pas noodzakelijk bij een vervolgtransport of opslag. Certificaten kunnen worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

3.9 Wet op de dierproeven

In verband met vangen en eventueel zenderen van een wolf is deze wet niet van toepassing volgens artikel 1b lid 7e, indien identificatie (achterhalen herkomst) het hoofddoel is of het zenderen noodzakelijk is om op basis van het gedrag als overheid te kunnen beslissen over verdere stappen. Provincies vermelden in voorkomende gevallen in de ontheffing op grond van de Omgevingswet (flora en fauna activiteit) dat vangen en verdoven en vervolgens DNA-afname en zenderen ten behoeve voor nadere identificatie en gedragsbeoordeling wordt toegestaan. Als er sprake is van het vangen en zenderen van een wolf voor puur wetenschappelijke onderzoeksdoeleinden, dan kan de Wet op de dierproeven wel van toepassing zijn. De minister van LNV is in die situatie bevoegd gezag voor het verlenen van toestemming.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

4 Uitvoering en handelingsperspectief: Interventierichtlijn en handelingsrichtlijnen

4.1 Handelingsrichtlijnen

Het bieden van een helder handelingsperspectief staat hoog op de agenda. Het is mede vanwege praktische uitvoering van belang de kaders hiervoor aan te geven in dit wolvenplan.
Deze kaders worden uitgewerkt in een aparte Interventierichtlijn waarin een viertal handelingsrichtlijnen worden weergegeven. Te weten:

1. Handelingsrichtlijn Wolf en mens
2. Handelingsrichtlijn Wolf en hond
3. Handelingsrichtlijn Wolf en vee
4. Handelingsrichtlijn Overige situaties (aangereden wolf, dood gevonden wolf, gewonde wolf; ook geldend voor de goudjakhals).

In de handelingsrichtlijnen wordt op generieke wijze invulling gegeven aan de te ondernemen stappen en afwegingen. De invulling kan hierdoor maatwerk zijn en per situatie specifiek worden vormgegeven.

Als bijlage bij dit plan is het 'Interventierichtlijn probleemsituaties wolf' opgenomen. Hierin staat een nadere toelichting en worden de handelingsrichtlijnen nader uitgewerkt.

De juridische analyse geeft aan dat situatieafhankelijk naar afwegingen dient te worden gezocht. Het is daarom op voorhand niet nodig heel specifiek grenzen aan criteria te stellen. De Gedeputeerde Staten binnen een provincie kunnen hierbinnen een afweging maken. Het voornemen is in bepaalde situaties de richtlijnen mogelijk ook voor de goudjakhals te laten gelden.

4.2 Maatregelen Actieve soortenbescherming

Met actieve soortenbescherming wordt het nemen van (herstel)maatregelen voor het behoud van soorten en hun leefgebieden bedoeld. Dit kunnen maatregelen zijn ter bescherming of stimulering van één bepaalde soort of maatregelen ter bescherming of stimulering van meerdere soorten (leefgebiedenbenadering).

De internationale verplichting voor actieve bescherming van soorten komt voort uit de Habitatrichtlijn, de Vogelrichtlijn en de Verdragen van Bern en Bonn. Het Europese Hof van Justitie heeft in jurisprudentie uitgemaakt dat de bescherming van soorten niet alleen inhoudt dat de betreffende lidstaat een rechtskader instelt met verboden (passieve soortenbescherming), maar dat lidstaten ook gehouden zijn om concrete en specifieke beschermingsmaatregelen ten uitvoer te leggen. De verplichtingen tot het treffen van actieve soortenbeschermingsmaatregelen uit de Habitatrichtlijn zijn opgenomen in Omgevingswet (art. 2.18, eerste lid, onderdeel g, onder 1°, Ow, en art. 3.57 Bkl). De bedoelde maatregelen moeten worden getroffen door de provincies en onderling zodanig worden afgestemd dat door de provincies tezamen de doelstellingen voor geheel Nederland kunnen worden bereikt.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Actieve soortenbeschermingsmaatregelen worden ingebed in een provinciaal of een landelijk soortenbeschermingsplan. Voorbeelden van actieve soortenbeschermingsmaatregelen voor de wolf zijn voorlichtingscampagnes of beschermingsmaatregelen om relevante economische activiteiten die een effect kunnen hebben op de wolf (bijvoorbeeld landbouw, bosbouw, recreatie) te reguleren. Hierbij kan worden gedacht aan onder andere opleiding van betrokken stakeholders, gedragscodes, richtsnoeren, of de aanpassing van bosbouw- of landbouwplannen, of actieve preventie van te verwachten verstoringen (bijvoorbeeld beperking van de toegang tot voortplantingsplaatsen).

Voor de wolf geldt dat de soort goed in staat is om zich te verplaatsen in het landschap bij het zoeken naar nieuw leefgebied. Wolven vestigen zich in het algemeen in gebieden die voldoende rustig zijn en die kunnen voorzien in voldoende voedsel voor de wolf. Wolven zijn adaptief en cultuurtolerant en hoeven zich niet te beperken tot uitgestrekte bos- en natuurgebieden. Een verdergaande inspanning om leefgebieden geschikt te maken, of om bestaande reguliere activiteiten in eenmaal ingenomen leefgebieden te beperken is in zijn algemeenheid niet noodzakelijk. Wel kan het lokaal nodig zijn om rust te garanderen in de kern van het leefgebied van gevestigde wolven, met name gedurende de voortplantingsperiode. Daarbij valt te denken aan zonering van recreatie zoals nu ook al gebruikelijk is bij andere kwetsbare diersoorten zoals een zeearend of kraanvogel. Dit geldt ook voor de (her-)begrenzing van 'hondenlosloopgebieden' in een wolventerritorium. Voor de praktische uitvoering hiervan zijn terreinbeheerders primair verantwoordelijk.

Wolf en verkeer

Sterfte in het verkeer zal naar verwachting in ons land een belangrijke doodsoorzaak van wolven zijn. Voor zwervende wolven valt onmogelijk te voorspellen waar deze wegen zullen kruisen en er kunnen redelijkerwijs geen maatregelen worden genomen. De ervaring met zwervende wolven die grote afstanden afleggen leert dat wolven goed in staat zijn de bestaande infrastructuur over te steken. Bijvoorbeeld de gezenderde wolvin Naya (Zie Factfinding rapport) heeft op haar tocht eind 2017 vanuit Duitsland naar België in Nederland 7 maal een snelweg, 19 keer een spoorlijn en 3 keer een meer dan 50 meter brede watergang overgestoken. Daarbij heeft deze wolvin ook succesvol talloze lokale en regionale wegen overgestoken. Wanneer in de toekomst blijkt dat er vaker wolven op dezelfde plaatsen worden doodgereden, dan zal daar een maatwerkoplossing gezocht moeten worden. Binnen een territorium, maar ook daarbuiten in het kader van landelijke ontsnipperingsmaatregelen, zijn ecoducten met geleidende rasters uiteraard een ideale oplossing om zowel wolven als wilde (~~hoef~~)dieren veilig het verkeer te laten kruisen.

Gewonde wolven

Bij een aangetroffen gewonde wolf wordt door een deskundige de gezondheidstoestand beoordeeld. Alleen wanneer het betreffende dier terug kan naar de vrije natuur, kan een wolf zo mogelijk worden opgevangen.

Wanneer een wolf zich bijvoorbeeld met hulp van geringe veterinaire ingrepen zichzelf kan herstellen, wordt deze wolf ter plekke of in de omgeving achtergelaten. Wanneer de wolf dusdanig verwond is dat herstel niet mogelijk is en onnodige

CONCEPT

Pagina: 190

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:43:50

Het afsluiten van hondenlosgebieden is een zeer impopulaire maatregel. Dit op deze manier alleen bij de terreinbeheerders neerleggen is niet wenselijk. Hiervoor is steun vanuit de overheden nodig.

Auteur: [redacted] Onderwerp: Doorhalen Datum: 21-7-2022 13:44:13

Auteur: [redacted] Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 21-7-2022 13:44:08

andere

dierenleed voorkomen dient te worden, wordt deze wolf, op situatie afhankelijke wijze gedood. De opvang van wolven wordt niet gezien als provinciale taak.

4.3 Wolf en faunabeheer

Het doel is om bij het faunabeheer van grote wilde hoefdieren in een vroeg stadium te anticiperen op de effecten van en voor de wolf. Dit is te zien als wolfinclusief faunabeheer. De praktijkervaring, op bijvoorbeeld de Veluwe, leert dat het bestaande faunabeheer en de wolven prima samengaan, zoals dat ook in veel herkomstgebieden in bijvoorbeeld Duitsland het geval is.
Er zijn geen aanwijzingen dat wolven worden verstoord door het huidige faunabeheer. Dat neemt niet weg dat dit een aspect is wat nauwlettend moet worden gevolgd en wat ook bij de rechter ter discussie is gesteld. Naar verwachting zal over dit onderwerp voor de Nederlandse situatie jurisprudentie ontstaan die duidelijk zal maken welke mate van (wetenschappelijke) onderbouwing passend is om potentiële verstoring te duiden.

De in Nederland toegestane jachtmethoden zijn in principe niet verstorend. Drijfjachten op hoefdieren zijn hier bijvoorbeeld niet toegestaan. Potentiële verstoring door verlies aan natuurlijk prooiaanbod is in de Nederlandse situatie in principe ook niet aan de orde. Het populatiebeheer bij grote hoefdieren vindt per definitie slechts plaats om wettelijk erkende belangen te beschermen. Die weging vindt plaats in faunabeheerplannen. Ontheffingen voor populatiebeheer bij hoefdieren worden slechts afgegeven als de duurzame instandhouding van deze dieren kan worden gegarandeerd. Niet het afschot, maar het bereiken van doelstanden dan wel minimale standen van de hoefdieren, is daarbij leidend. Zo blijft altijd voldoende natuurlijk voedselaanbod voor de wolf beschikbaar. Dat betekent ook dat waar het aandeel van de wolf toeneemt, de bijdrage van de jager zal afnemen. De faunabeheereenheden hebben een belangrijke rol in het monitoren en bijsturen van deze effecten. Zij zijn daarvoor met de lokale wildbeheereenheden ook goed in positie. Doordat de aangesloten jagers en terreinbeheerders vanuit het hoefdierbeheer en/of monitoring een impressie hebben van de stand en het gedrag van de hoefdieren in het terrein, kunnen ze een belangrijke bron zijn voor deze monitoring.

4.4 Inzet preventieve maatregelen

Ook preventieve maatregelen om vee te beschermen tegen aanvallen van wolven vormen (mede) een onderdeel in de actieve soortenbescherming. Een bijkomstig voordeel van deze maatregelen is in het belang van de wolf. Het voorkomt dat gevestigde wolven zich kunnen gaan specialiseren op het doden van landbouwhuisdieren. Dat zou namelijk kunnen leiden tot afname van de maatschappelijke acceptatie van de wolf.

4.5 Natuurbegrazers

Uitgangspunt is om wolvenschade aan gehouden natuurbegrazers niet als aanleiding of weging mee te laten tellen bij het in werking treden van handelingsrichtlijnen. Bij dergelijke natuurbegrazing is het uitgangspunt dat het in deze situaties om meer natuurlijk gehouden kuddedieren gaat die onderdeel vormen van het natuurbeheer ter plekke.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:45:43
op dit moment zijn de dichtheden wolven op de Veluwe nog laag, maar die nemen toe. Er zal wel degelijk nagedacht moeten worden over hoe faunabeheer ruimte kan inbouwen voor predatie door wolven

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:46:36
dan laat je de discussie aan de rechter over? Dat lijkt mij niet de bedoeling. Beter kan FBE en wolvencommissie oid aan de slag om voordien iets verstandigs te bedenken op dit vlak.

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:47:32
maar in de praktijk zijn er nog steeds afschotquota dus is op allerlei vlakken een omslag nodig

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:48:28
eens, maar het is de vraag of de FBE's de tools hebben om dit bijsturen tijdig te doen

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:49:07
juridisch is 'een impressie' niet hezelfde als gegevens... ik verwacht dat er meer nodig zal zijn voor bijsturen.

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:49:54
en ongewenst wolvengedrag wat weer tot status van 'probleemwolf' kan leiden

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:50:30
betere defintie nodig en verhouding tot wettelijke zorgplicht (Wet Dieren)

4.6 Internationaal beleid en wolvenmanagementplan

Het streven is om te komen tot internationale beleidsafstemming gericht op de totstandkoming van een internationaal wolven managementplan.
Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-) populaties geeft zicht op de staat van instandhouding. Ook biedt het wellicht op termijn mogelijkheden voor een meer op elkaar afgestemde bescherming en beheer (population level management).

De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, mede omdat zij migreren over de landsgrenzen heen, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven.

De Richtsnoeren van de EU voor de bescherming van diersoorten van de Habitatrichtlijn erkennen dat binnen de meeste lidstaten zelf veelal geen gunstige staat van instandhouding kan worden bereikt. Dit betekent dat voor wolvenbeheer uit een grensoverschrijdend managementplan moet blijken wat onder een gunstige staat van instandhouding van de betrokken populatie wordt verstaan. Ook moet daarin worden aangegeven welke maatregelen door elk deelnemend land worden ondernomen om deze staat van instandhouding te bereiken of te behouden. Internationaal populatiemanagement is een randvoorwaarde voor eventueel beheer van wolven.

Op (inter-)nationaal niveau wordt door het ministerie van LNV de samenwerking gezocht met de Duitse nationale overheid met de intentie om te komen tot een internationaal management plan voor de gedeelde wolvenpopulatie. Hierbij wordt bekeken of ook met andere landen, zoals België en Polen, samengewerkt kan worden. Dit plan zou een nuttige basis kunnen worden die bijdraagt aan het gevraagde perspectief met betrekking tot bescherming en beheer van de wolf.

Naast de samenwerking op nationaal niveau wordt er door diverse provincies op regionaal niveau samengewerkt met Duitse deelstaten en in Benelux-verband.

Er is sprake van enige praktische internationale afstemming via de jaarlijkse “Transboundary wolfmeetings” tussen de wolvenprovincies, BIJ12, het ministerie van LNV, de Duitse deelstaten Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen en Rheinland- Pfalz, evenals Luxemburg, Vlaanderen, Wallonië en Frankrijk.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

5 Preventie, schade en tegemoetkoming.

Dit hoofdstuk begint met een terugblik naar de ervaringen over de jaren 2015-2022. Dan wordt aangegeven hoe de provinciale invulling van het wolvenbeleid met betrekking voor gebiedsbegrenzing, calamiteitenregeling, preventie en tegemoetkoming in de schade kan worden vormgegeven. Tot slot volgt een weergave van het tegemoetkomingsbeleid en de uitvoering hiervan.

Het is belangrijk om te weten dat de afhandeling van de tegemoetkoming in schade en het vaststellen van de normering (technisch en financieel) voor de preventieve maatregelen op landelijk niveau, interprovinciaal is geregeld.
Daarnaast is het de bevoegdheid van iedere provincie afzonderlijk om te bepalen om wolvengebieden aan te wijzen, de calamiteitenregeling open te stellen en eventueel een budget voor preventieve maatregelen beschikbaar te stellen.
Doorgaans zal de provincie hiervoor in overleg gaan met betrokken partijen via een provinciale wolvencommissie.

5.1 Terugblik en ervaringen 2015-2022

In 2015 werd de eerste tegemoetkoming in schade aan landbouwhuisdieren veroorzaakt door de wolf betaald. Sinds 2019 verloopt het uitkeren van tegemoetkomingen naar aanleiding van wolvenschade conform de afspraken gemaakt in het Interprovinciaal Wolvenplan. Deze afspraken zijn uitgewerkt in de richtlijn taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij.

Hieronder zijn in tabellen de data weergegeven per wolvenjaar. Een wolvenjaar is gebaseerd op de jaarcyclus van de wolf: dit start in mei als de welpen geboren worden en eindigt in april van het volgende jaar.
NB: tzt actualisatie cijfers adhv jaarverslag t/m 2022.

Tabel x.x - Aantal bevestigde wolvenschademeldingen per provincie per wolvenjaar.

Provincie	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	Totaal
Drenthe	2	-	-	10	7	22	7	48
Flevoland	-	-	-	-	1	-	-	1
Friesland	-	-	-	1	5	4	1	11
Gelderland	-	-	-	1	1	10	9	21
Groningen	2	-	-	1	2	1	1	7
Limburg	-	-	-	3	-	4	7	14
Noord-Brabant	-	-	-	1	-	7	51	59
Overijssel	-	-	-	14	12	-	4	30
Utrecht	-	-	-	1	-	-	-	1
Totaal	4	-	-	32	28	48	80	192

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Zoals te zien in tabellen xx is er sprake van in totaal 192 schademeldingen over een periode van zeven jaar. In de laatste drie wolvenjaren is het aantal schademeldingen toegenomen van 28 naar 80 schademeldingen. Dat is verklaarbaar door de toename van het aantal wolven in Nederland.

Er is ook een verschuiving zichtbaar. In de eerste jaren waren Drenthe en Overijssel de provincies met de meeste schadegevallen, verklaarbaar vanuit het feit dat langs die landsgrenzen de kans het grootste is dat er wolven Nederland binnenkomen. Het laatste jaar is er een toename in schademeldingen in Noord-Brabant. Het aantal schadegevallen in Gelderland blijft beperkt, ondanks het feit dat hier de meeste wolven verblijven. Dat heeft vooral te maken met het ruime aanbod aan wildprooien. Daarbuiten zijn in Gelderland de rondtrekkende wolven de voornaamste reden voor schade.

Tabel x.x - Aantal gedode dieren bij wolvenschademeldingen per provincie per wolvenjaar.

Provincie	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	Totaal
Drenthe	4	-	-	25	40	98	14	181
Flevoland	-	-	-	-	2	-	-	2
Friesland	-	-	-	2	18	11	8	39
Gelderland	-	-	-	3	2	56	24	85
Groningen	4	-	-	3	17	2	2	28
Limburg	-	-	-	15	-	6	18	39
Noord-Brabant	-	-	-	2	-	16	140	158
Overijssel	-	-	-	35	67	-	9	111
Utrecht	-	-	-	1	-	-	-	1
Totaal	8	-	-	86	146	189	215	644

Het uiteindelijk totaalbeeld geeft aan dat grofweg oostelijk Nederland van Noord tot Zuid in beeld komt als meest risicovolle schadegebieden. Door landschappelijke omstandigheden concentreert dat zich in bepaalde regio's. Over alle jaren gezien vonden meeste schadegevallen plaats in Noord-Brabant.

De provincies hebben een landelijk geldende tegemoetkomingsregeling voor schade veroorzaakt door wolven aan bedrijfsmatig gehouden landbouw(huis)dieren en hobbymatig gehouden schapen en geiten. Tabel xx geeft per wolvenjaar, per provincie een overzicht. In totaal is er € 152.798,11 over deze zeven jaren uitbetaald aan tegemoetkoming in wolvenschade. Gemiddeld is dit € 21.828,00 per wolvenjaar. Voor de bedragen van deze jaren is gewerkt met een 100% tegemoetkoming (zonder eigen risico, nadere voorwaarden e.d.).

De omvang van de tegemoetkoming per schadegeval wordt bepaald door de omvang (aantal dieren), de waarde van de diersoort of het ras en bijkomende kosten, zoals dierenarts en kadaverafvoer. Het gemiddelde bedrag per schadegeval is € 795,82. Het hoogst uitgekeerde bedrag voor één melding is € 7.678,57 en het laagste uitgekeerde bedrag voor één schadegeval is € 61,84.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:52:43
Dus minimaal daar vlakdekkende preventiemaatregelen faciliteren of verplicht stellen

Over de afgelopen jaren zijn er 644 landbouw(huis)dieren ten prooi gevallen aan de wolf. Gemiddeld komt dit op 92 dieren per jaar en een tegemoetkoming van € 237,00 per dier.

Tabel x.x - Hoogte van de uitgekeerde tegemoetkoming per provincie per wolvenjaar.

Provincie	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	Totaal
Drenthe	€ 960,00	-	-	€ 6.317,00	€ 6.928,00	€ 29.216,88	€ 3.384,64	€ 46.806,52
Flevoland	-	-	-	-	€ 445,00	-	-	€ 445,00
Friesland	-	-	-	€ 425,00	€ 4.580,00	€ 1.557,85	€ 1.250,15	€ 7.813,00
Gelderland	-	-	-	€ 1.044,00	€ 416,00	€ 11.692,36	€ 5.171,40	€ 18.323,76
Groningen	€ 555,00	-	-	€ 600,00	€ 2.586,00	€ 617,76	€ 279,51	€ 4.638,27
Limburg	-	-	-	€ 1.812,00	-	€ 2.885,84	€ 3.947,06	€ 8.644,90
Noord-Brabant	-	-	-	€ 351,00	-	€ 1.225,11	€ 32.398,44	€ 35.974,55
Overijssel	-	-	-	€ 13.625,00	€ 11.031,00	-	€ 5.241,11	€ 29.897,11
Utrecht	-	-	-	€ 255,00	-	-	-	€ 255,00
Totaal	€ 1.515,00	-	-	€ 24.429,00	€ 25.986,00	€ 49.195,80	€ 51.672,31	€ 152.798,11

5.2 Aantallen en diersoorten

Gemiddeld is sprake van 3,35 gedode prooidieren per schademelding. Het gemiddeld aantal prooidieren dat gewond raakte bij een wolvenaanval is per schadegeval is 0,87. Het aandeel geëuthanaseerde en/of herstelde dieren is niet apart te duiden, omdat het onderscheid gedood, verwond, geëuthanaseerd niet in alle jaren is gespecificeerd. Het maximale aantal gedode dieren bij één aanval is 31 dieren. Het minimumaantal gedode dieren bij één aanval is één dier. Opgemerkt zei dat naast gedode dieren er ook sprake kan zijn van gewonde dieren, geëuthanaseerde dieren en eventueel vermiste dieren.

In het merendeel van de schademeldingen betreft dode en/of gewonde schapen (93,37%). Hierbinnen is een brede variatie in rassen en situaties. Daarnaast werden pas vanaf 2020 sprake van enkele andere gehouden landbouw(huis)dieren aangevallen door een wolf. In totaal is vanaf 2015 tot en met het wolvenjaar 2020-2021 slechts drie keer sprake geweest van een aanval op een kalf (Belgisch blauw, Schotse Hooglander, Zwartbont, 2020); éénmaal op een Nubische geit (2020) en éénmaal op een gehouden damhert (2021). In het geval van de drie kalveren betrof het twee keer nuchtere kalveren, waarvan de oudste twee dagen oud was. In het geval van het Schotse Hooglander kalf ging het om een Schotse Hooglander met een natuurbegrazingsfunctie. *PM gedateerd, laatste informatie nog invoegen.*

De focus van het interprovinciale beleid ligt dan ook bij schapen. Dit neemt niet weg dat dit plan ook de mogelijkheid voorziet voor andere landbouwhuisdieren een tegemoetkoming uit te betalen en preventieve maatregelen te kunnen nemen, dat geldt zowel voor bedrijfsmatig als voor hobbymatig gehouden hoefdieren. De inzet van preventieve maatregelen voor grote landbouwhuisdieren vergt mogelijk nog nader onderzoek. We zien ook dat hoogte van de uitgekeerde tegemoetkomingen jaarlijks stijgt naarmate er meer (zwervende) wolven in Nederland voorkomen.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:53:20

dubbel tov begin vd alinea

5.3 Voorkomen van schade

Dierenhouders zijn zelf wettelijk verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om gehouden dieren zoals schapen, te beschermen tegen mogelijke roofdieren als de wolf. In algemene zin geldt dat wanneer de schade redelijkerwijze te voorkomen is, hierop moet worden ingezet en een tegemoetkoming van de schade niet het meest voor de hand ligt.

De ervaring leert dat maatregelen als wolfwerende afrasteringen en/of de inzet van kuddebewakingshonden en dergelijke in het algemeen voldoende zijn om schade aan de dieren te voorkomen.

Bescherming van vee tegen aanvallen van buitenaf is niet nieuw. Van honden of vossen is bekend dat zij ook schapen kunnen aanvallen. Bij het voorkomen van aanvallen op gehouden hoefdieren gaat het dus in principe om het nemen van aanvullende maatregelen om ook schade door wolven te voorkomen.

Schade door een rondzwervende wolf valt moeilijker te voorkomen. Het is voor eenieder immers minder voorspelbaar of en waar een wolf zal opduiken. Houders van (vaak onbeschermde) kwetsbare dieren kunnen slechts met extra inspanningen en preventieve middelen (als elektrische afrastering, kuddewaakhonden, 's nachts ophokken, fladderlinten e.d.) het risico op schade verkleinen. Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is niet toegestaan ~~en in principe pas een laatste mogelijke oplossing.~~

5.4 Inzet preventieve maatregelen

Een belangrijk uitgangspunt in het beleid is en blijft dat dierhouders inzetten op het voorkomen van de schade door de inzet van preventieve maatregelen. De provincies faciliteren dit en bepalen ieder voor zich hoe en in welke mate zij dit willen stimuleren. Bijvoorbeeld via subsidieregelingen, projecten, pilots, inzet van een wolvenconsulent en een preventieteam e.d.

De normering van de preventieve middelen is interprovinciaal vastgelegd in de zgn. Faunaschade Preventiekit Wolf van BIJ12. https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/schade-voorkomen/module-wolven/ (FPK). Hierin staat opgenomen aan welke hoogte afrasteringen dienen te voldoen, welke stroomsterkte wordt geadviseerd, het aantal draden, of type netten, rastertype, etc. Ook worden andere middelen aangegeven zoals kuddebewakingshonden.

In dit wolvenplan zijn deze basisnormen in principe onveranderd, maar er wordt wel meer flexibiliteit geboden (zie paragraaf xxx). Ook innovatie van de middelen en de inzet en omgang hiervan blijft hoog op de agenda staan. Inzet op pilots waarin op innovatieve wijze materieel en middelen wordt ontwikkeld en ervaring wordt opgedaan is daarbij van betekenis. Bijvoorbeeld als het gaat om de inzet van kuddebewakingshonden en nieuwe methoden van afrasteren. Wanneer uit praktijkonderzoek nieuwe inzichten ontstaan over effectiviteit en praktische toepassing, wordt dit uiteraard meegenomen. Dat kan leiden dat hier flexibeler mee wordt omgegaan indien uit nader praktijkonderzoek zou blijken dat dit tot een effectieve en praktische toepassing leidt. Wanneer voortschrijdend inzicht daar

Pagina: 196

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:54:42
veel overlap tussen 5.3 en 5.4

Auteur: [redacted] Onderwerp: Doorhalen Datum: 21-7-2022 13:55:08
als het niet mag, dan weglaten

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:56:57
zie mijn pleidooi op pag 11 voor landsdekkende preventie. Voor de begrijpelijkheid en daarmee deelname aan die regelingen is het ook belangrijk dat dit allemaal eenduidig geregeld is.

aanleiding toe geeft, zullen de normen in de FPK worden aangepast. De FPK blijven dus ten allen tijden het referentiedocument.

5.5 Begrenzing wolvengebieden

Provincies kunnen besluiten wolvengebieden aan te wijzen. Wolvengebieden zijn gebieden waarvan bekend is dat wolven zich er min of meer permanent ophouden of regelmatig worden waargenomen, en waar van dierhouders wordt verwacht dat zij zich voorbereiden op aanvallen van wolven. Sinds inwerkingtreding van het Interprovinciaal wolvenplan 2019 zijn er wolvengebieden (in het vorige wolvenplan leefgebieden genoemd) aangewezen in de provincies Gelderland, Drenthe, Noord-Brabant en Fryslân. Het aanwijzen van beleidsmatig begrensde wolvengebieden beperkte zich tot gebieden waar gedurende minimaal 6 maanden sprake was van een gevestigde wolf. Dit criterium voor het aanwijzen van een wolvengebied is met dit plan verruimd. Alle gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven regelmatig te verwachten is kunnen als wolvengebied worden begrensd.

De provincie maakt hiervan een inschatting in overleg met wolvendeskundigen. Om richting dierhouders eenduidig te kunnen communiceren, zal een wolven gebied in principe op gemeentegrenzen worden afgebakend. Kennisgeving daarvan vindt plaats met een aanwijzingsbesluit door Gedeputeerde Staten (GS) en in de beleidsregels faunaschade van de provincies wordt hiernaar verwezen.

Het begrenzen van dergelijke gebieden heeft nadrukkelijk tot doel om daarbinnen subsidies voor preventieve maatregelen beschikbaar te kunnen stellen, overeenkomstig de Faunaschade Preventiekit van BIJ12 en de interprovinciaal bepaalde subsidienormen. Het begrenzen van dergelijke wolvengebieden heeft geen consequenties voor het beschermingsregime van de wolf.

In wolvengebieden die zijn begrensd geldt:
1. In de eerste drie jaar na begrenzing van dit gebied geldt een volledige tegemoetkoming in de schade te verlenen (zonder nadere voorwaarden).
2. Na deze drie jaar geldt weer een periode van opnieuw drie jaar waarin de schade van onbeschermde dieren niet meer geheel wordt vergoed. De dierhouder heeft dan een eigen risico. De hoogte hiervan moet nog worden bepaald op door invoering van een, naar basis van redelijkheid en billijkheid bepaald, eigen risico voor de dierhouder.
3. Na deze periode bepaalt de provincie zelf of de subsidieregeling wordt verlengd, verder afgebouwd of helemaal wordt stopgezet. Dit wanneer indien sprake is van onbeschermde dieren. M.a.w. de aanwezigheid van wolfwerende maatregelen kan dan een voorwaarde worden om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming.

In deze jaren hebben dierhouders ruim de mogelijkheid zich voor te bereiden op de aanwezigheid van de wolf en ondersteunen de provincies een omslag naar meer inzet van preventieve maatregelen.
Daarnaast kan (in deze begrensde wolvengebieden) ingezet worden op stimulering door de provincie van preventieve maatregelen.
Na een periode van drie jaar kan een provincies de provinciaal bepaalde subsidiemogelijkheden binnen de begrenzing van het wolvengebied wijzigen.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 13:59:48

zo je deze al wil instellen dan beperken tot regeling tbv tegemoetkoming schade en het invoeren van voorwaarden daarbij op gebied van preventieve maatregelen

Vanaf dat moment wordt van veehouders verwacht dat zij op aanvallen van wolven zijn voorbereid en dat zij zelf maatregelen nemen om hun vee te beschermen. Maar provincies kunnen ook besluiten de subsidieregeling voor langere periode open te stellen.

5.6 Calamiteitenregeling

Om de inzet van preventieve maatregelen te stimuleren hebben de provincies ook buiten wolvengebieden de mogelijkheid om een tijdelijke calamiteitenregeling in te stellen. Een calamiteitenregeling speelt in op de urgentie en biedt een duurzame oplossing voor dierhouders. Het is daarmee aanvullend en/of vervangend op het door de provincie tijdelijk beschikbaar stellen van noodsets zoals flexnetten.

Overal in Nederland kunnen zwervende wolven doortrekken, daar is inmiddels ervaring mee opgedaan. Vaak trekken deze zwervende wolven door naar gebieden die geschikt zijn als leefgebied. Het is niet mogelijk om je voor te bereiden op aanvallen door deze zwervende wolven en van dierhouders kan dit ook niet worden verlangd. De trefkans is namelijk immers klein en zwervende wolven kunnen op doortocht in korte tijd grote afstanden afleggen. Soms trekken zwervende wolven echter niet direct door en blijven enige tijd in een bepaald gebied rondhangen, mogelijk om te verkennen of er sprake is van geschikt leefgebied. In die gevallen voorziet de calamiteitenregeling in een tijdelijke openstelling van de subsidies om snel financieel te kunnen bijdragen aan maatregelen zonder dat daarvoor een aanwijzing als wolvengebied aan de orde is.

De calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde of aangrenzende gemeenten, twee of meer aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente(n) kunnen tijdelijk (2 tot 4 weken) voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen.
Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt door de provincie. Een calamiteitenregeling is bedoeld om dierhouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk te voorspellen zijn. Wanneer wolvenaanvallen in een gebied regelmatig voorkomen, wordt van dierhouders verwacht dat zij zelf maatregelen treffen. De provincies Gelderland en Fryslân hebben een dergelijke regeling al ingevoerd.

5.7 Tegemoetkoming in de schade

Veehouders die worden geconfronteerd met een aanval door wolven kunnen van de provincies een tegemoetkoming voor financiële schade ontvangen. De tegemoetkomingsregeling wordt uitgevoerd door BIJ12. Vooralsnog wordt alle directe schade bij aanvallen door wolven, conform de tegemoetkomingsregeling, voor 100% vergoed. Ook hobbymatige dierhouders komen voor deze regeling in aanmerking. Voorwaarde is dat kan worden vastgesteld dat de schade inderdaad door een wolf is veroorzaakt. Zoals hierboven is aangegeven kan in wolvengebieden worden bepaald dat voor een volledige tegemoetkoming als voorwaarde wordt gesteld dat voldoende preventieve maatregelen zijn genomen.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 14:02:04

Mondeling is al gepleid voor instellen van (multidisciplinaire!) wolven interventieteam(s) die incidenten analyseren om bijv. preventie te verbeteren. Ook hulp bij acute noodzaak tot preventie (advies, uitleen rasters/fladdry etc).

5.7.1 *Wettelijk kader en uitgangspunten verlenen tegemoetkoming in de faunaschade*

Op grond van de Wet natuurbescherming hebben provincies de taak om in voorkomende gevallen tegemoetkomingen in faunaschade te verlenen. Er geldt hiervoor een beoordelingsruimte waaraan invulling is gegeven door middel van provinciale beleidsregels. Er bestaat geen ongelimiteerd recht op een vergoeding van schade. De benadeelde moet redelijkerwijs alles in het werk stellen om schade te voorkomen of beperken. Daarbij is het uitgangspunt dat de verantwoordelijkheid tot het voorkomen en beperken van faunaschade bij de aanvrager zelf ligt.

Als de aanvrager de schade kan voorkomen of beperken, dan komt de schade niet voor een vergoeding in aanmerking. Pas als schadebestrijding niet in enigerlei vorm is of kan worden toegestaan, zal besloten worden tot het eventueel toekennen van een vergoeding. Verder komt schade die tot het normale bedrijfsrisico behoort niet voor een vergoeding in aanmerking, waarbij geldt dat een zekere mate van schade door in het wild levende dieren voor lief genomen moet worden. Betaling van een tegemoetkoming in de schade vindt naar redelijkheid en billijkheid plaats.

Dit wolvenplan geeft (ten opzichte van het Interprovinciaal Wolvenplan 2019) een aantal nieuwe afwegingscriteria aan o.a. met het oog op zwervende wolven. De voorzienbaarheid van de schade is van belang voor de beoordeling of en in welke mate een tegemoetkoming aan de orde is. Zwervende wolven kunnen in korte tijd enorme afstanden afleggen en doen dat vaak ongemerkt. Het is dan redelijkerwijs niet voorzienbaar of en waar een wolf bijvoorbeeld schapen aan zal vallen. In heel Nederland blijft de mogelijkheid bestaan om een tegemoetkoming van wolvenschade aan te vragen. Waarbij er geen verplichting is voor de inzet van preventieve maatregelen. Binnen begrensde wolvengebieden kan dit anders geregeld zijn.

5.7.2 *Uitgangspunten tegemoetkoming in de schade*

Het beleid voor de tegemoetkoming in de schade is op hoofdlijnen als volgt bepaald:

- De algemeen geldende beleidsregels faunaschade vormen de basis en het vertrekpunt voor tegemoetkomingen in faunaschade.
- BIJ12 kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen voor schade veroorzaakt door in het wild levende dieren aan alle bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren. Schade aan niet-bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren is in principe een algemeen maatschappelijk risico dat burgers geacht worden zelf te dragen.
- Voor de wolf is in afwijking op dit algemene uitgangspunt is bepaald dat zowel bedrijfsmatig gehouden dieren als niet-bedrijfsmatig (d.w.z. particulier, hobbymatig) gehouden hoefdieren in aanmerking komen voor een tegemoetkoming.
- Als algemeen uitgangspunt geldt dat bij de beoordeling van verzoeken om tegemoetkoming, díe schade wordt vergoed die redelijkerwijs niet of niet geheel ten laste van de grondgebruiker behoort te worden gebracht. De wet voorziet in een tegemoetkoming in de geleden schade, maar hieruit kan geen aanspraak op een volledige schadevergoeding/schadeloosstelling worden ontleend. Dit uitgangspunt is bevestigd in jurisprudentie: het moet gaan om directe schade veroorzaakt door een natuurlijk in het wild levende diersoort.
- Dit houdt in dat vervolgschade en bijkomende schade niet voor een tegemoetkoming in aanmerking komt.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 14:02:44
inclusief kuddebewakingshonden?

- Voor de wolf worden, in afwijking van dit algemene uitgangspunt, ook de kosten van de dierenarts (hooguit de taxatiewaarde van het dier) en de kosten van de kadaver ruiming beschouwd als directe schade en vergoed.

5.7.3 *Directe en in directe schade*

Alleen directe schade komt voor een tegemoetkoming in aanmerking. Directe schade is de schade die rechtstreeks wordt aangericht aan het dier (of het gewas) zelf. Er wordt dus geen tegemoetkoming verleend voor indirecte schade of gevolgschade. In het geval van de wolf worden, naast een tegemoetkoming voor de marktwaarde van het gedode dier, ook de kosten van de dierenarts (gewonde dieren) en afvoer kadavers tot de directe kosten gerekend. Onder bepaalde voorwaarden kunnen ook verwerpingen en gederfde melkproductie worden vergoed. Al overige indirecte schade wordt niet vergoed.

De algemene lijn is dat wanneer via DNA of anderszins, conform de richtlijn, is aangetoond, respectievelijk aannemelijk is, dat een wolf verantwoordelijk is voor de schade aan bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren en niet-bedrijfsmatig gehouden hoefdieren een tegemoetkoming is mogelijk voor:
- de waarde van de door wolf gedode dieren, incl. de door de dierenarts geëuthanaseerde dieren.
- de kosten van de dierenarts (tot maximaal de taxatiewaarde van het dier).
- de kosten van de afvoer gedode dieren (Rendac).
- de schade vanwege verwerpingen mits binnen twee weken bewijsbaar.
- de schade vanwege 'gederfde melkproductie' mits bewijsbaar aangetoond.

Er wordt in ieder geval géén tegemoetkoming verleend voor:
- Herstel van omheiningen of andere zaken (uren en materialen)
- De tijd (arbeidsuren) die de veehouder kwijt is om de schade af te handelen
- Scannen van drachtbepaling door dierenarts
- Overige kosten voor de schapen (bijv: aankoop, import, aanvoer, quarantaine e.d.)
- Schade veroorzaakt door losgebroken schapen

Aanvragen voor een tegemoetkoming worden volgens de (provinciale) beleidsregels beoordeeld, waarbij er in eerste instantie geen eigen risico en géén leges wordt berekend. Indien de deskundige van BIJ12, voorafgaand aan een aanvraag tot tegemoetkoming, het op voorhand niet uitsluit dat de schade veroorzaakt was door een wolf, worden leges (behandelbedrag) terugbetaald, ook als later een andere doodsoorzaak wordt vastgesteld.

BIJ12 geeft opdracht om de schade te taxeren. Hierdoor blijft er enerzijds zicht op de omvang van de schade en anderzijds zicht op de verspreiding van de wolven (monitoringsaspect). Voor de uitvoering is dit beleid nader uitgewerkt in de tegemoetkomingsrichtlijn.

5.7.4 *Technische aspecten normering wolfwerende maatregelen*

De provincies gaan uit van de norm van een hoogte van '1.20m norm' als optimale hoogte van een wolfwerend raster. Om verschillende redenen zijn ook situaties

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

denkbaar waarin uiterlijk tot '90 cm' kan worden geaccepteerd. Dit sluit soms beter aan bij de wens uit de praktijk en de situatie in de meeste Duitse deelstaten. Dit verschil in hoogte heeft uiteraard consequenties voor de instrumentele aanpak (subsidie, tegemoetkoming) en voor de mogelijkheden voor het handelingsperspectief (onderbouwing ontheffing/derogatie). Vooralsnog zullen provincies de normen niet aanpassen. Maar wanneer zich nieuwe technieken en/of ervaringen voordoen die aanleiding zijn om de normen aan te passen, kan dit ook gebeuren. De normen zijn geformuleerd in de zgn. FaunaPreventieKit *(met link)* die hiervoor het kader aangeven.

Voor de koppeling van de technische wolfwerende normen aan subsidie, tegemoetkoming en handelingsperspectief betekent dit het volgende:

- De reeds gehanteerde 'Norm 1.20' conform FPK is optimaal, wordt -indien een subsidieregeling is opengesteld- gesubsidieerd (met eigen bijdrage) en biedt eventueel een mogelijkheid voor derogatie.
- Vanaf drie jaar na aanwijzing van een wolvengebied wordt de voorwaarde dat alleen bij aanwezigheid '1.20 norm' een tegemoetkoming in dat wolvengebied kan worden verleend. Oftewel alles wat als niet wolfwerend wordt beoordeeld komt, na de eerste drie jaar, niet meer voor een (volledige) vergoeding in aanmerking.
- Norm '90 cm' is suboptimaal (en is ook de ondergrens). Er zijn ook andere gangbare rasters die tot 1.05 komen. Dit mag en kan voor verplaatsbare gaasrasters in tijdelijke situaties, maar men kan geen aanspraak doen op een eventuele subsidieregeling en dit geeft geen aanleiding voor een eventuele ontheffing in het kader van derogatie.
- Voor vaste rasters, draadrasters en nachtkralen blijft 1.20 de norm. Voor verplaatsbare gaasrasters is, mede uit arbotechnisch oogpunt, onder voorwaarden een praktisch meer werkbare hoogte van 90 cm of 1.05 cm acceptabel. Indien bij deze hoogte er toch herhaaldelijk aanvallen plaatsvinden, dan wordt verwacht dat de dierhouder de preventieve maatregelen aanpast naar de normen van 1.20m. Zo niet dan wordt in dat individuele geval geen tegemoetkoming meer verleend.
- Buiten de begrensde wolvengebieden blijft een tegemoetkoming in wolvenschade gewoon mogelijk ongeacht de eventuele genomen maatregelen.

5.8 Inzet kuddebewakingshonden

Op dit moment wordt ervaring opgedaan met de inzet van kuddebewakingshonden. Dit lijkt een nuttige aanvulling op de preventie in bepaalde situaties. Afhankelijk van de ervaringen wordt nader bezien hoe hiermee om te gaan in het kader van tegemoetkomingen, normering en subsidieregelingen.

5.9 Uitvoering van de schademelding en de schadeafhandeling

De uitvoering van de tegemoetkoming bij schade door wolven is nader verwoord in een door BIJ12 opgestelde richtlijn. Hierin komen onderstaande aspecten aan de orde. Eveneens zal een en ander in de beleidsregels van de provincie tot uiting komen. De hoofdlijn van dit beleid wordt hieronder weergegeven.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

5.9.1 *Beoordeling van de situatie, was het een wolf?*

Voor het toekennen van een schadevergoeding is het van belang om te kunnen uitsluiten dat er geen sprake was van een aanval door bijvoorbeeld een hond of vos, in die gevallen wordt immers geen tegemoetkoming uitgekeerd. Dit vraagt een beoordeling door een geschoolde deskundige. In eerste instantie om op afstand te beoordelen of wolf niet valt uit te sluiten en er voldoende aanwijzingen zijn voor wolf zodat de beoordelaar van of namens BIJ12 ter plaatse kan gaan kijken. In tweede instantie ter plaatse gericht op specifieke veldkenmerken van deze schadesituatie en ten slotte door DNA-analyse. Overigens heeft het afnemen van DNA tevens als doel om de herkomst en verspreiding van de wolf te kunnen monitoren.

Een tegemoetkoming wordt verleend indien het dier met zekerheid of zeer waarschijnlijk door een wolf is gedood. Als veldsporen, sectie of genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen, dan wordt aangenomen dat een wolf niet de oorzaak is en wordt een aanvraag om een tegemoetkoming afgewezen.

Indien een gehouden landbouwhuisdier verwond is en behandeld is door een dierenarts, kan er bij BIJ12 een tegemoetkoming in de kosten worden aangevraagd. Deze tegemoetkoming bedraagt maximaal de taxatiewaarde van het dier. Wanneer het dier na dierenartsbehandeling en aantoonbaar door toedoen van de wolf overlijdt, dan bedraagt de hoogte van de tegemoetkoming maximaal twee keer de taxatiewaarde: tegemoetkoming in de dierenartskosten plus de taxatiewaarde van het dier. Tot slot worden de voorrij- en afvoerkosten van een kadaver naar een destructiebedrijf beschouwd als directe schade en vergoed.

5.9.2 *Proces schademelding en veldbezoek*

Een dierhouder met gedode of verwonde dieren moet bij een vermoeden van wolvenschade die een wolf als veroorzaker vermoedt zo snel mogelijk en uiterlijk binnen 24 uur na de gebeurtenis hiervan melding te doen bij BIJ12. Geadviseerd wordt om kadavers ter plaatse te laten liggen en indien nodig met schoon plastic af te schermen tegen regen en aaseters. Het is belangrijk om (eigen) honden altijd uit de buurt te houden. De melding gaat bij voorkeur vergezeld van foto's waarop de aangetroffen situatie goed zichtbaar is. Op basis van deze documentatie en mogelijke andere informatie wordt beoordeeld of een wolf niet op voorhand kan worden uitgesloten. Als een wolf niet wordt uitgesloten, zet BIJ12 de melding door naar een deskundige (taxateur of medewerker BIJ12) die namens BIJ12 die de situatie ter plaatse komt beoordelen.

Om DNA veilig te stellen dient een prooi bij voorkeur binnen 24 uur door een deskundige van BIJ12 bezocht te worden om DNA-monsters te nemen. Daarnaast wordt de omgeving afgespeurd volgens de protocollen (onder andere verwoord in de richtlijn en het taxatierapport) en worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de prooien, detailopnames van verwondingen, inclusief referentieobject (bijvoorbeeld een meetlat o.i.d.). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd, geslacht, conditie van de prooi en vraatbeeld etc. worden genoteerd.

Nadat de monsters zijn genomen kan het kadaver aan de Rendac worden aangeboden. In uitzonderlijke situaties kan het kadaver voor nadere sectie naar WENR worden vervoerd. De veehouder dient daarvoor een afstandsverklaring te tekenen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

WENR heeft de benodigde ontheffingen om dode landbouwhuisdieren te mogen vervoeren en machtigt de deskundige om het kadaver naar hen te vervoeren. Indien de prooi gewond is, maakt de ondernemer de afweging of genezen mogelijk en kosteneffectief is; een dierenarts wordt hierbij in opdracht van de veehouder betrokken.

5.9.3 *DNA bemonstering*

Naar oordeel van de deskundigen biedt het veldonderzoek vaak onvoldoende zekerheid om een uitspraak te kunnen doen over of het een wolf is of niet. DNA-onderzoek biedt wel met zekerheid uitsluitsel, mits op tijd bemonsterd en van voldoende goede kwaliteit. Na 24 uur neemt de kans op mislukte bemonsteringen snel toe. Dit DNA-onderzoek kost tijd en is relatief duur. Omdat zekerheid belangrijk is worden DNA-analyses op soort: wel/geen wolf maandelijks uitgevoerd. Daarmee krijgt de gedupeerde dierhouder relatief snel uitsluitsel. DNA-analyse draagt tevens bij aan de monitoring van de activiteit van de wolf in Nederland. Dat is ook de reden waarom elke drie maanden ook individubepaling van de wolven plaatsvindt. Bovendien kan informatie over DNA ook bijdragen aan het nader motiveren van eventuele ontheffingen.

Een geval wordt als 'oorzaak wolf' benoemd indien een dier met zekerheid (blijkend uit sporen, wonden, beeldmateriaal of DNA) of zeer waarschijnlijk (blijkend uit sporen in het veld of sectie wanneer DNA geen uitsluitsel biedt) door een wolf is gedood. Als veldsporen/sectie/genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen dan wordt aangenomen dat een wolf niet de veroorzaker is. Het kan dan bijvoorbeeld een hond of een vos zijn.

5.9.4 *Proces schadeafhandeling*

Nadat BIJ12 aan een deskundige opdracht heeft gegeven tot een taxatie annex veldbezoek, volgt een terugmelding over de schadesituatie. Dat betekent dat BIJ12 van de taxateur een taxatierapport en verslag van de veldopname ontvangt, eventueel waar nodig voorzien van fotomateriaal. Tevens zal de taxateur het DNA-monster doorsturen naar het laboratorium. Maandelijks ontvangt BIJ12 de uitslagen van DNA-soortbepaling uitslagen en op dat moment is duidelijk of hieruit wolf, een andere diersoort of een onbekende uitslag volgt. De dierhouder wordt hiervan als eerste op de hoogte gesteld. Daarnaast gaat de uitslag door naar de desbetreffende provincie en, als het wolf betreft, in het kader van de monitoring naar het Wolvenmeldpunt. Op basis van de dan voorliggende informatie (taxatierapport, DNA-uitslag en eventuele andere bewijzen) voert BIJ12 een eindbeoordeling uit. Dan wordt besloten tot het wel of niet verlenen van een tegemoetkoming voor de schade genomen, Dit wordt aan de dierhouder bekend gemaakt via een besluit. In het geval van wolf vindt direct met het besluit ook betaling plaats van de tegemoetkoming. Mocht de dierhouder het hier niet mee eens zijn, is er de mogelijkheid om tegen dit besluit in bezwaar en desgewenst in beroep te gaan.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

6 Monitoring

Monitoring van de wolf in Nederland vindt plaats sinds 2015. Sinds de eerste vestiging van de wolf in 2018, de daaropvolgende voortplanting in 2019 en het toenemend aantal wolven dat Nederland vanuit onze buurlanden aandoet, heeft de monitoring in Nederland een structureler karakter gekregen. Wolvenmonitoring wordt opgesplitst in twee hoofdgroepen. De eerste hoofdgroep betreft de monitoring van wolven zelf. De tweede hoofdgroep betreft afgeleide monitoring van aspecten die niet rechtstreeks op de wolven zelf betrekking hebben. Denk daarbij aan monitoring van prooidieren, beleidseffecten (onder meer toepassing preventie) en publieke opinie.

BIJ12 zorgt voor een gecoördineerde organisatie van wolvenmonitoring, in afstemming met de betrokken provincies en overige direct betrokkenen.

6.1 Doel van wolvenmonitoring

Het doel van wolvenmonitoring is meerledig en richt zich op de onderstaande aspecten:

- Provincies rapporteren, via het Rijk, aan Europa hoe de staat van instandhouding (verspreiding, aantalsontwikkeling) van wolven in ons land verloopt. Dit aspect vormt de kern van de monitoring zoals in dit wolvenplan is opgenomen en vloeit voort uit de eerdergenoemde wettelijke taken. De belangrijke parameters voor de staat van instandhouding zijn populatiegrootte, verspreiding, bewoond gebied, habitateisen, prooidieraanbod en trend bepalingen.
- Monitoring is relevant om met behulp van de kennis over de aanwezigheid van wolven conflicten met bijvoorbeeld landbouwhuisdieren te beperken.
- Monitoring is van belang om kennis te vergaren over de ecologische aspecten van wolven in ons land.

6.2 Standaard voor wolvenmonitoring

Voor het monitoringsprogramma zijn de ervaringen in het Pools-Duitse verspreidingsgebied van de wolf (Reinhardt et al. 2015) als uitgangspunt genomen en is in 2019 het Monitoringsplan opgesteld. Door in Nederland te kiezen voor dezelfde monitoringstandaard als in Duitsland, zijn de verkregen gegevens onderling direct vergelijkbaar en uitwisselbaar. Inmiddels is in Nederland sinds 2018 ook ervaring met monitoring naar de wolf opgedaan. Voor de monitoring van wolven wordt niet het kalenderjaar gebruikt, maar wordt – net als in Duitsland – aangesloten bij de jaarcyclus van de wolven zelf. Het monitoringjaar loopt van 1 mei tot 30 april in het volgende jaar.

Voor de interpretatie van wolvenwaarnemingen wordt standaard gebruik gemaakt van de SCALP criteria (zie begrippenlijst). Centraal staat de verifieerbaarheid (documentatiekwaliteit) van een waarneming, ongeacht wie de waarneming heeft verricht. Daarbij geldt C1 als hard bewijs, bijvoorbeeld uit DNA-analyse, C2 als bevestigde waarneming, bijvoorbeeld door een goed gedocumenteerd spoor, C3 als onbevestigde waarneming, bijvoorbeeld een zichtwaarneming zonder foto of videobeelden. Meldingen die met zekerheid geen wolf betreffen krijgen de aanduiding F.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Om informatie over wolven eenduidig te documenteren zijn voor een groot aantal situaties protocollen aanwezig en wordt het Monitoringsplan (2019) gevolgd. De protocollen worden als standaard gebruikt voor het vastleggen van de informatie.

6.3 Monitoring van wolven

Bij monitoring van wolven gaat het om het in kaart brengen van de activiteit van wolven in Nederland en waar wolven zich bevinden. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen zwervende wolven en territoriale (gevestigde) wolven.

6.3.1 Monitoring van zwervende wolven

De meeste wolven verlaten circa in het tweede levensjaar de roedel om zelf een territorium te vinden. Deze 'zwervende wolven' die op zoek zijn naar nieuw leefgebied zijn lastig in beeld te krijgen omdat het dier bewust geen zichtbare sporen achterlaat (zoals wolvenkeutels of -sporen). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat deze rondtrekkende wolven verkennen of er al sprake is van een territorium van een andere wolf. Een vreemde wolf wordt in een territorium van een ander wolf vaak niet gedoogd. Dit zorgt ervoor dat de rondtrekkende wolf zo min mogelijk sporen achter laat. Zwervende wolven kunnen per dag tientallen kilometers doorlopen, maar ook enige tijd in een gebied blijven rondhangen. Een wat langer verblijf, van meerdere dagen tot enkele weken of maanden, kan een tussenstop zijn waarna het dier verder trekt. Dat is niet ongebruikelijk.

In het geval van zwervende, rondtrekkende wolven is er sprake van passieve monitoring. Onder passieve monitoring wordt alles verstaan wat verkregen wordt zonder een vooraf opgezette actie uit te voeren, dus alle vormen van toevallige meldingen uit het publiek. Zoals gedocumenteerde zichtwaarnemingen (foto's, videobeelden), vondsten van dode wolven of bewijzen via aangevallen prooidieren.

6.3.2 Monitoring van territoriale wolven

Actieve monitoring start verkennend in gebieden waar herhaaldelijk (al of niet bevestigde) meldingen van wolven worden verkregen gedurende langere tijd (over meerdere weken). Enkel passieve monitoring volstaat dan niet om het territoriale gedrag van wolven aan te tonen. Onder actieve monitoring worden alle handelingen verstaan waarbij gericht en deskundig activiteiten worden ondernomen om waarnemingen te verzamelen. De meest gebruikte monitoringsmethode om territoriaal gedrag aan te tonen in een gebied is sporenonderzoek. Dit sporenonderzoek heeft tot doel het bepalen of er in de omgeving territoriale markeringen aanwezig zijn (zoals markeringen middels wolvenkeutels op kruisingen van zandpaden). Indien mogelijk wordt zoveel mogelijk ingezet op het afnemen van genetische monsters (via met name wolvenkeutels) om bevestiging van wolf te krijgen, en inzicht te verkrijgen in het individu.

Conform Reinhardt et al. (2015) wordt er uitgegaan van een territoriale wolf die zich duurzaam kan gaan vestigen, als het aannemelijk is dat eenzelfde wolf gedurende zes maanden in een gebied aanwezig is. In principe zijn twee zekere waarnemingen van één individu over een periode van minimaal zes maanden hiervoor voldoende.

Intensivering van de monitoring

Op basis van meldingen in het Wolvenmeldpunt wordt onderbouwd advies gegeven aan de betrokken provincie(s) om in voorkomende gevallen de monitoring te intensiveren en/of een verkennend onderzoek te starten. De uitvoering van

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

verkennend onderzoek kan plaatsvinden door verschillende partijen, onder leiding van het Wolvenmeldpunt, bijvoorbeeld door terreinbeheerders of door vrijwilligers mits voldaan kan worden aan de monitoringstandaards voor getrainde medewerkers (zie begrippenlijst). Dat betekent borging van kwalitatief voldoende documentatie en opname van waarnemingen in het Wolvenmeldpunt In eerste instantie wordt aanbevolen om dan in overleg met betrokken terreinbeheerders door middel van meerdere cameravallen kansrijke gebieden gedurende enige weken te monitoren. Gelijktijdig is van belang om onderzoek te verrichten naar sporen of uitwerpselen op bijvoorbeeld bospaden. Wolven doorkruisen hun territorium zo dermate frequent dat een dier zeker binnen een aantal weken op een cameraval zal moeten verschijnen en/of dat er sporen en keutels achterlaten worden. Het verzamelen van verse keutels voor genetisch onderzoek is noodzakelijk om het individu te kunnen vaststellen.

Als dit verkennend onderzoek na circa twee maanden geen (nieuw) bewijs voor een wolf heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.
Als het onderzoek wel (nieuw) bewijs voor een wolf of een wolvenpaar heeft opgeleverd, dan wordt de actieve monitoring voortgezet. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de mogelijke territoriumomvang en het vaststellen van het individu of individuen. Voor dit laatste moeten vooral verse keutels verzameld worden voor genetisch onderzoek. Per territorium zijn jaarlijks minimaal 10 à 15 tot maximaal 40 bruikbare monsters nodig om redelijkerwijs de aanwezige individuen te kunnen duiden. Als uit verkennend onderzoek blijkt dat na zes maanden geen wolvenactiviteiten meer in een gebied kunnen worden vastgesteld, dan wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied gestaakt.

Territorium monitoring
Als uit de actieve monitoring blijkt dat dezelfde wolf of hetzelfde wolvenpaar na 6 maanden nog steeds in een gebied verblijft, dan is het territorium duurzaam in gebruik. Als er een dergelijk territorium is vastgesteld, dan zal dit door de betrokken provincie(s) bekend gemaakt worden (*zie § x.x.x*). Territoria van wolven worden gedurende het jaar gemonitord. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de territoriumomvang, de aanwezige individuen en of er reproductie (voortplanting) plaatsvindt. Reproductie kan het beste worden vastgesteld door middel van cameravallen. Er wordt in het voortplantingsseizoen nadrukkelijk niet gezocht naar holen of legers met welpen; opzettelijke verstoring van wolven is immers wettelijk verboden. De methode van waarnemen volgt de standaard die is beschreven in Reinhardt et al. (2015) en staat beschreven in het Monitoringsplan (2019), en wordt vastgelegd conform de protocollen.

Een vastgesteld territorium kan ook weer verdwijnen, bijvoorbeeld omdat een wolf in het verkeer is gedood of de specifieke wolf het gebied weer heeft verlaten. Als uit de monitoring blijkt dat er vervolgens geen wolvenactiviteiten meer in een gebied worden vastgesteld, dan wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt. Ervaring leert dat een 'leeg geraakt' territorium snel weer ingenomen kan worden door een andere wolf. Bij wolventerritoria zijn letterlijke grensgevallen mogelijk. Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden om de monitoring samen af te stemmen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

6.3.3 *Validatie en DNA-analyse*

Validatie
Meldingen van zwervende of territoriale wolven worden centraal verzameld door het Wolvenmeldpunt. Ze worden in eerste instantie gevalideerd door getrainde medewerkers en uiteindelijk, na definitieve validatie door ervaren wolvendeskundigen, periodiek opgenomen in de NDFF. De eerste (voorlopige) validatie dient om snel het kaf van het koren te scheiden, zodat alleen bij kansrijke meldingen – indien nodig – energie wordt gestoken in eventuele navraag en het verbeteren van de documentatie. Validatie gebeurt in eerste instantie op basis van kenmerken die binnenkomen bij het wolvenmeldpunt (vanuit de passieve of actieve monitoring) en eventueel via andere kanalen zoals telefoon, per e-mail of via sociale media of waarnemingssites. Documentatie vindt plaats volgens de beschreven werkwijze in het Monitoringsplan (2019). Alle waarnemingen worden conform Reinhardt et al. (2015) voorzien van een SCALP aanduiding.

DNA-analyse
Materiaal waarbij het mogelijk is om DNA te analyseren, vormt een belangrijke informatiebron voor het monitoren van territoriale wolven en zwervende wolven.

DNA-onderzoek wordt in eerste instantie maandelijks ingezet om zekerheid te krijgen dat het daadwerkelijk om een wolf gaat. Dit gebeurt met name als het om vermoedelijke wolvenschade bij landbouwhuisdieren gaat. Bij de DNA-monsters waarbij is vastgesteld dat het om een wolf ging, worden één keer per kwartaal voor een tweede keer genetisch geanalyseerd om het individu vast te stellen. Daarbij worden ook monsters van wolvensporen onderzocht die vanuit de monitoring worden verzameld. Bijvoorbeeld keutelmonsters, haren, DNA uit bijtwonden van wilde hoefdieren en DNA van eventuele dood aangetroffen wolven. De tweede genetische analyse richt zich op vaststellen van het geslacht en het exacte individu. Aan de hand van deze gegevens kan, indien mogelijk, ook de herkomst van de betreffende wolf achterhaald worden. Dit aanvullende onderzoek is onderdeel van de monitoring van de wolvenpopulatie in Nederland.

6.3.4 *Rapportage van wolvenmonitoring*
Landelijke verslaglegging van de wolvenmonitoring wordt uitgevoerd door BIJ12 door de publicatie van tussenrapportages en het jaarlijks te verschijnen ‘Jaarverslag wolf’ en desgewenst eveneens verwoord in de landelijke voortgangsrapportage natuur.

- Voor de interpretatie en rapportage wordt het Monitoringsplan (2019) en Reinhardt et al. (2015) gevolgd. In het kort: Bewijs van aanwezigheid van wolven wordt alleen geregistreerd op basis van C1 en C2 waarnemingen. C3 meldingen kunnen het plaatje completeren maar tellen niet mee als bewijs voor aanwezigheid.
- Rasterkaart per monitoringjaar van waarnemingen op basis van rastercellen van 10x10 km. Voor C1 waarnemingen is één waarneming voldoende per rastercel; voor C2 waarnemingen zijn minimaal drie waarnemingen nodig.
- Validatie van weefsel- en celmateriaal vindt plaats conform CEwolf standaard.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

De populatieomvang wordt omschreven in termen van het aantal territoria van individuele dieren, territoria van paren en territoria van roedels. Het aantal individuen van een roedel kan immers in de loop van het jaar veranderen door geboorte, sterfte en dispersie (vertrek). Het surplus (rondzwervende dieren) valt niet betrouwbaar vast te stellen en maakt geen deel uit van de populatieschatting.

6.3.5 *Verwerking en opslag van wolvenmateriaal en data*

Waarnemingen van wolven worden centraal opgenomen door het Wolvenmeldpunt en vastgelegd in de NDFF. In de monitoringsprotocollen worden de instanties genoemd die betrokken zijn bij de afhandeling bij de vondst van een dode wolf of wolvenprooi. Bij het afnemen van materiaal bij kadavers dienen altijd de nodige voorzorgsmaatregelen genomen te worden om de onderzoeker zo goed mogelijk te beschermen tegen mogelijke infecties. De protocollen, al dan niet in combinatie met standaard werkwijzen in laboratoria, voorzien hierin. Voor de noodzakelijke documenten als vergunningen, ontheffingen en certificaten wordt verwezen naar hoofdstuk 5.

Dode wolven en materiaal van dode wolven dient voor toekomstig onderzoek zo veel mogelijk bewaard te worden. Deels betreft dat al dan niet geprepareerd materiaal en deels betreft dat analysegegevens. Hierbij hoort ook het bevorderen dat referentiesystemen op Europees niveau zijn afgestemd en de informatie op een efficiënte manier kan worden gedeeld. WENR organiseert dit via CEwolf. Naturalis slaat skelet en huid op (al of niet geprepareerd als tentoonstellingsdier). Opgewerkt DNA-materiaal en weefsels worden bij zowel WENR als bij Naturalis beheerd.

Wanneer een wolf dood wordt aangetroffen en niet éénduidig is vast te stellen dat het dier door een aanrijding om het leven is gekomen, dan is mogelijk sprake van een strafbaar feit. In dat geval heeft justitieel onderzoek naar de doodsoorzaak prioriteit.

6.3.6 *Bijzonder onderzoek: sectie*

Elke dood gevonden wolf wordt veiliggesteld (in koeling, maar niet bevroren) en zo snel mogelijk naar het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) in Utrecht vervoerd waar, zo mogelijk nog op dezelfde dag, gezamenlijk met Wageningen Environmental Research (WENR), sectie op het kadaver wordt uitgevoerd. Bij de sectie kijkt WENR naar dierecologische aspecten als leeftijd, geslacht, voortplantingsstatus, maaginhoud en identiteit en DWHC naar veterinaire zaken als ziekten en afwijkingen. Bij de vondst van een dode wolf wordt de omgeving afgespeurd volgens protocol. Er worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de dode wolf en detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (bijvoorbeeld een meetlat, euromunt oid). Bij de sectie vindt er aanvullend onderzoek plaats. In ieder geval dienen doodsoorzaak, leeftijd, conditie, voortplantingsstatus en herkomst onderzocht te worden. DWHC meldt volgens protocol de vondst ook aan CVI, RIVM en Naturalis. DWHC heeft de leiding bij de sectie waarbij er rekening wordt gehouden met het zo goed mogelijk geschikt houden van skelet en huid voor latere preparatie door Naturalis. Alle betrokkenen volgen bij sectie het protocol. De sectie wordt op foto en/of film vastgelegd. Na sectie worden de resten (ten minste de complete huid en skelet) steeds overgedragen aan Naturalis. Naturalis beslist in welke vorm (opgezet, balg) dit materiaal bewaard wordt en kan het (in bruikleen) beschikbaar stellen voor bijvoorbeeld tentoonstellingen of wetenschappelijk onderzoek.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

6.4 Monitoring van andere aspecten

Er zijn tal van onderzoeken naar de wolf en wolf-gerelateerde zaken denkbaar en vaak ook wenselijk die niet rechtstreeks voortvloeien uit algemene wettelijke monitoringstaken voor de provincies. Op provinciale schaal, in specifieke gebieden of bij toekomstig specifieke roedels kan dit overigens anders liggen. In dit wolvenplan adviseren we in de sfeer van aanbevelingen:

- Onderzoek naar de ecologische aspecten van de wolf zoals terreingebruik en voedselkeuze kan relevant zijn in relatie tot de wettelijke beschermingsplicht (zijn er grote obstakels in het leefgebied, is er voldoende rust en voedsel?) en in relatie tot het beperken van conflicten met landbouwhuisdieren.
- Onderzoek naar aantallen, verspreiding en gedrag van wilde hoefdieren in relatie tot de aan- of afwezigheid van de wolf. In gebieden met territoriale wolven kan in het faunabeheerplan speciale aandacht worden geschonken aan gedetailleerde monitoring van hoefdieren, afschot en prooionderzoek.
- Naast schade door wolven, kunnen schapenhouders in ons land ook geconfronteerd worden met door honden of vossen gedood of verwond vee. Om discussies in dit perspectief te kunnen voeren en ook vanuit het belang voor de sector zelf om preventieve middelen toe te passen (preventie tegen wolven werkt ook tegen honden en vossen) is het belangrijk dat dergelijk onderzoek ook wordt uitgevoerd en periodiek wordt herhaald. Daarnaast wordt het ook vanuit de sector zelf gewenst om de toepassing, effectiviteit en financiële gevolgen van preventieve middelen te monitoren.
- Onderzoek naar attitudes van de verschillende Nederlandse bevolkingsgroepen over de wolf. Het is bestuurlijk relevant om goed te weten wat er onder de bevolking leeft.
- Er kunnen zich situaties voordoen dat overwogen kan worden om een wolf te zenderen. Dat zou bijvoorbeeld kunnen bij een, licht gewonde, aangereden wolf. Deze kan weer worden losgelaten en voorzien zijn van een zender. Een dergelijke situatie kan daarmee een bijdrage leveren over het gedrag en leefgebied van die wolf.

CONCEPT

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 11:45:02

Ik denk zelfs dat voedselkeuze zeer relevant kan zijn ook vanuit soortsbescherming. Juist om te laten zien dat gevestigde wolven zich voor op natuurlijke prooidieren richten en niet op landbouwhuisdieren.

7 Samenwerkende organisaties

7.1 Samenwerking in Nederland

Elke provincie is vanuit de Wet natuurbescherming zelfstandig verantwoordelijk voor de uitvoering van beleid voor de wolf. Omdat wolven grote afstanden afleggen en ook territoria zich niet aan provinciegrenzen hoeven te houden, is een interprovinciale samenwerking en beleidsuitvoering noodzakelijk. De samenwerking verloopt via het Interprovinciaal overleg (IPO) en gezamenlijke uitvoeringstaken zijn belegd bij BIJ12.

Landelijk Overleg Wolf (LOW)

Onder leiding van de onafhankelijk voorzitter [redacted] is op 25 november 2020 het Landelijk Overleg Wolf (LOW) van start gegaan. Medio 2020 heeft een aantal organisaties de provincies om dit overleg gevraagd, met de wens om gezamenlijk vraagstukken op het gebied van wolvenschade aan te pakken. Provincies trekken graag op met de betrokken organisaties om hun kennis en ervaring te benutten, draagvlak te creëren en gezamenlijk beleid te ontwikkelen.

De onderwerpen die in het LOW aan bod komen gaan over zowel nationale als internationale kwesties (zoals leefgebieden van de wolf en corridors) en kunnen variëren van aanbevelingen doen voor beleidsvorming en kennisuitwisseling tot het samen optrekken bij praktische uitvoering en handelingsrichtlijnen bij acute problemen.

De deelnemende organisaties zijn: LTO Nederland, Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders, Vereniging Gescheperde Schaapskudden, Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De 12 Landschappen, Federatie Particulier Grondbezit, Dierenbescherming, Wolf Fencing Nederland, Zoogdiervereniging, Wageningen Environmental Research, Vereniging Nederlandse Gemeenten. BIJ12 voert het secretariaat uit. Het ministerie van LNV en het IPO Overleg nemen faciliterend ook deel aan dit overleg.

BIJ12

BIJ12 is de organisatie die namens provincies de beleidsuitvoering van het dossier van de wolf verzorgt. Dit heeft onder andere betrekking op monitoring, afhandeling van tegemoetkoming in schade, databeheer, onderzoek en preventie. BIJ12 wordt hierin aangestuurd door de provincies en kan gemandateerd ook namens de provincies als opdrachtgever fungeren voor werkzaamheden die door derden worden verricht. Regelmatig voorkomende werkzaamheden waarvoor specialistische kennis of materiaal benodigd is waarover BIJ12 niet zelf beschikt, is samenwerking geregeld met verschillende organisaties.

Wolvenmeldpunt

Voor de monitoring verzamelt het Wolvenmeldpunt alle meldingen van mogelijke wolven. De uitvoering van het Wolvenmeldpunt van BIJ12, is belegd bij de Zoogdiervereniging. Dit houdt in dat de (coördinatie van de) validatie van de meldingen door de Zoogdiervereniging gebeurt. Actieve monitoring (indien nodig) wordt momenteel eveneens centraal via BIJ12 uitbesteed aan de Zoogdiervereniging.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Op termijn gaat het Wolvenmeldpunt over naar de website BIJ12. Het streven is gericht op een volledig operationele loketfunctie bij BIJ12 in 2022.

Taxatie
De DNA-monsternames en taxaties aan landbouw(huis)dieren worden op dit moment door Wiberg Taxaties B.V. uitgevoerd. Naast afname van DNA-monsters, bestaat de opname uit een visuele beoordeling van de verwondingen, eventueel andere aanwezige sporen, getroffen preventieve maatregelen en een taxatie van de schade.

Genetisch onderzoek
In de huidige situatie voert Wageningen Environmental Research (WENR) de genetische analyse van wolven uit. Daarnaast verricht WENR sectie op (wilde) prooidieren en op wolven zelf. WENR verzamelt alle DNA-monsters en onderzoekt of het DNA afkomstig is van een wolf of een ander dier. Ook wordt (eens per kwartaal) aanvullend onderzocht of de wolf waarnemingen naar een wolvenindividu kunnen leiden.

Veterinair onderzoek wolven
Secties en veterinaire onderzoeken op wolven en bijbehorende lab protocollen worden nu door het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) uitgevoerd. Elke dood gevonden wolf wordt veiliggesteld (in koeling, maar niet bevroren) en zo snel mogelijk naar DWHC in Utrecht vervoerd waar gezamenlijk met WENR sectie op het kadaver wordt uitgevoerd.

Rijksoverheid
Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is verantwoordelijk voor de nationale wettelijke kaders en voor de implementatie van Europese regelgeving en internationale verdragsafspraken. Tevens rapporteert het ministerie van LNV over de naleving en derogaties over deze regelgeving. Ook op internationaal niveau werkt het ministerie van LNV samen met partners om te komen tot een verbetering van het wolvenbeleid. Zo is, op initiatief van het ministerie van LNV, een overleg met Duitsland gestart om de mogelijkheden van een internationaal wolvenplan te verkennen.

Andere organisaties
Er zijn tal van situaties denkbaar waarbij de provincies samenwerken met andere overheden, maatschappelijke partners en burgers die geen structureel geformaliseerd kader behoeven. Een voorbeeld is het samenwerkingsverband Wolven in Nederland waarin de provincies geen rol spelen. Samenwerking is ook mogelijk tussen bijvoorbeeld schapenhouders en vrijwilligers die helpen met het plaatsen van rasters. Wolffencing is hiervan een voorbeeld. Ook daarin hoeven de provincies geen rol te spelen. Daarnaast zijn er incidentele gebeurtenissen denkbaar waarbij bijvoorbeeld een dierenambulance, politie, gemeente, terreinbeheerder of faunabeheerder kan worden betrokken. De rol, positie en werkwijze in dergelijke gevallen staat veelal beschreven in de handelingsrichtlijnen.

Als een territorium wordt vastgesteld, start een gebiedsproces waarin de betrokken stakeholders (landbouw, terreinbeheerders) samen met de betreffende provincie(s) een schadepreventieplan opstellen waarin risicolocaties en –bedrijven in beeld

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

worden gebracht. BIJ12 kan hierin adviserend optreden, maar is geen trekker of initiatiefnemer. De provincie faciliteert een dergelijk gebiedsproces.

CE Wolf
Het CEwolf consortium registreert de DNA van de centraal Europese wolvenpopulatie en heeft per land één deelnemend laboratorium. Alle labs werken met dezelfde methode en dat maakt het mogelijk om DNA-profielen onderling uit te wisselen en na te gaan of een profiel al elders is vastgesteld. Door deze samenwerking is het in de meeste gevallen mogelijk te achterhalen waar dieren oorspronkelijk vandaan komen en welke afstand ze hebben afgelegd. De provincies hebben de keuze gemaakt om hiermee de samenwerking te willen aangaan.

7.1.1 Beleidsafstemming

Via het IPO wordt interprovinciaal en met diverse organisaties afstemming van beleid gezocht, dit wolvenplan is daarvan een voorbeeld. In 2020 is er een landelijke overleg wolf in het leven geroepen. Het LOW heeft tot doel om gezamenlijk vraagstukken op het gebied van wolvenschade aan te pakken.
In de Interprovinciale Wolvenwerkgroep, waarin de provincies waarin de wolf is gevestigd of aanwezig is (geweest), het ministerie van LNV, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en BIJ12 zijn vertegenwoordigd, staat het delen van kennis en de voorbereiding van landelijke afstemming over beleid centraal.

Daarnaast hebben diverse provincies een commissie of projectgroep in het leven geroepen om zich te buigen over vraagstukken met betrekking tot de wolf en om met direct belanghebbenden te onderzoeken welke maatregelen nodig zijn en hoe de provincie kan ondersteunen.

7.2 Internationale samenwerking in EU

De wolf is een soort die niet aan landsgrenzen gebonden is. De wolven in Nederland maken naar het oosten deel uit van de Centraal-Europese wolvenpopulatie en naar het zuiden van de Alpiene wolvenpopulatie. Internationale wolvenbeleid is daarom noodzakelijk en richt zich op een Europese samenwerking. Inzet vanuit LNV en de provincies is om te stimuleren dat er een internationaal soortmanagementplan tot stand komt.
Zo werken overheden samen om wolvenpopulatie in beeld te brengen. De samenwerking tussen de Benelux en Duitsland heeft ertoe geleid dat er een grensoverschrijdende kaart van de wolventerritoria is gemaakt.
De provincies hebben reeds ingezet op een landsgrensoverschrijdende samenwerking, bijvoorbeeld door bij grensoverschrijdende situaties de samenwerking te verkennen op het gebied van monitoring en schaderegistratie.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

8 Een mogelijk toekomstperspectief

Dit wolvenplan zal voor de komende jaren het kader vormen voor het wolvenbeleid. Maar ontwikkelingen zijn soms onzeker of onverwacht en zouden aanleiding kunnen zijn voor aanpassingen.

Dit plan is geschreven vanuit het besef dat er ook vooruit gekeken mag worden en een duiding dient te worden gegeven aan de komende perioden. Mede op verzoek van het Landelijk Overleg Wolf is een mogelijke fasering en bijbehorende ontwikkeling beschreven. Uiteraard is dit vooruitkijken, dus onzeker, maar geeft wel een mogelijke ontwikkeling en richting aan waarheen het wolvenbeleid in Nederland zich kan gaan ontwikkelen.

Nederland bevindt zich nu in een fase waarin de wolf zich opnieuw heeft gevestigd en voortplant. Dat is wat de wolf doet. Dit vraagt nog om gewenning van de maatschappij, de mensen. Dus het is een gegeven dat elk nieuws over de wolf nog steeds een grote exposure krijgt in de media. In de beleving is er vaak nog sprake van 'nieuw en onverwacht'. Dit wolvenplan dient ertoe te leiden dat dit niet meer het geval is: we zijn er inmiddels aan gewend, het is inmiddels eigenlijk gewoon, de wolf is er, maar dat betekent niet automatisch dat ook iedereen dit kan accepteren. Dat gegeven maakt het noodzakelijk dat er perspectief wordt geboden over hoe hier mee om te gaan.

Heel praktisch ingevuld: wat kunnen we, wat mogen we wel doen of niet? Dit wolvenplan biedt daarin het zicht voor de komende jaren. Voor deze zaken geeft dit interprovinciale wolvenplan, op basis van de meest recente kennis en informatie, een kader. Er wordt een handelingsperspectief geboden, er blijft een tegemoetkomingsregeling en er is voorzien in de monitoring en communicatie. Daarmee zullen we nieuwe ervaringen opdoen. Dit beleidsplan leidt dan ook tot een volgende fase in het samenleven en het omgaan met wolven.

Nederland zit nu in een ontwikkelingsfase waarin alle betrokkenen wel moeten ervaren hoe met deze situatie om te gaan. Dierhouders zullen desgewenst hun maatregelen kunnen nemen waardoor de wolf zich meer geconditioneerd zal gaan gedragen, (adequate afrastering met stroom schrikt af) waardoor zorgen en schade zoveel mogelijk wordt verminderd. We gaan ontdekken hoe mens en wolf dat gaan ervaren en vormgeven.

Afhankelijk van de situatie (soms per provincie, soms zelfs lokaal) dient te worden ervaren, bepaald en ontdekt hoe hier mee om te gaan. In deze fase wordt werkende weg ontdekt welke handelingsperspectieven mogelijk zijn. Ook wordt ingezet op een internationale aanpak. Vanuit Nederland willen we een internationaal wolf managementplan. In deze fase dient ook te worden verkend of het denkbaar is met 'beheerpakketten wolf' te kunnen komen. Kortom er valt nog veel te ervaren, te ontdekken en te ontwikkelen. Maar we zijn op weg naar een wolfinclusief samenleven.

CONCEPT

Pagina: 213

Auteur: [redacted] Onderwerp: Notitie Datum: 19-7-2022 16:31:12

Het zou fijn zijn als deze visie concreter gemaakt wordt en meer op de lange termijn.

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 16:30:27

De toekomstige eindfase is de situatie waarin het feit dat er wolven in Nederland zijn het uitgangspunt is van ons handelen. Er is sprake van consensus. Er is sprake van een natuurlijke populatie, er is zicht op een Europese samenhang en navenant beleid. De ervaringen uit het verleden leiden ertoe dat wij hiervan geleerd hebben en hiermee kunnen omgaan. Dat duidelijk is hoe te handelen in welke situatie. Preventie en eigen verantwoordelijkheid is de norm. En dan zou het kunnen dat er, indien nodig, eenvoudiger ingegrepen kan worden op een wolvenpopulatie.

Dat betekent ook dat onverwachte schade via de tegemoetkomingsregeling kan blijven worden vergoed. In gebieden met verwachte schade zal dit aan voorwaarden onderhevig zijn. Immers de stimulans om over te gaan tot preventieve maatregelen dient dan zijn werk te hebben gedaan. Dierhouders worden geacht hiermee bekend te zijn. Wellicht zijn er dan ook beheerpakketten voor de wolf waarin nazorg van middelen (vervanging) en arbeid kunnen worden vergoed. Dat is nu nog onzeker en moet nu nog blijken.
Dat betekent ook dat we ervaring kunnen hebben opgedaan met de werkwijze van de handelingsperspectieven. Ook dat biedt duidelijkheid aan de juridische grenzen.

Met andere woorden dierhouders zijn bekend met de wolf en hebben ook hun (wolfwerende) maatregelen genomen. Of niet, dat kan ook. Het is immers een eigen keuze van de dierhouder. De provincies zullen deze transitie en het gewenningsproces faciliteren. Gericht op het verkrijgen van het maatschappelijke draagvlak, handelingsperspectieven zullen tijdsbepaald helder worden, tegemoetkoming- en subsidieregelingen zullen stimuleren tot preventie en leiden tot meer eigen verantwoordelijkheid.

CONCEPT

Auteur: [redacted] Onderwerp: Doorhalen Datum: 21-7-2022 14:05:10

de voorafgaande ontwikkelingsfase (want daar zitten we nog middenin, is nog geen verleden...)

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 14:06:00

maar wel met gevolgen voor zijn buren als de wolf niet/minder geconditioneerd wordt! Dit is en blijft een dilemma waar we over moeten blijven praten.

9 Communicatie

Communicatie is een essentieel onderdeel in het Wolvendossier. Met de ervaringen van de afgelopen jaren is duidelijk dat de wolf meer dan ooit de gemoederen bezighoudt. Dat betekent dat provincies, BIJ12 en het ministerie van LNV aan zet zijn voor het organiseren van de communicatie naar de samenleving daarover. Mede op basis daarvan wordt nader invulling gegeven aan concrete activiteiten en producten.

Onderstaand wordt ingegaan op de leidende communicatieprincipes die wij zullen hanteren; de typen van communicatie en de verantwoordelijkheden, voorbeelden van concrete communicatieactiviteiten en communicatiemiddelen.

PM: Invulling volgt tzt

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

10 Financiën

PM: Invulling volgt tzt

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

11 Verklarende begrippen en afkortingenlijst

PM: nog nader in te vullen

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage Interventierichtlijn probleemsituaties wolf

Inleiding
Deze interventierichtlijnen vormen een bijlage bij het wolvenplan om invulling te geven aan het daar beschreven beleid. Het is een uitvoeringsgericht document.

In richtlijnen wordt voor verschillende situaties duiding gegeven aan de juridische en beleidsmatige kaders die in het wolvenplan uiteen zijn gezet. De richtlijnen zijn bedoeld voor bestuurders, beheerders en uitvoerders als hulpmiddel bij het inschatten van situaties en het bepalen van de handelswijzen die daarbij horen. Er is gekozen voor de vorm van een escalatielader waarbinnen de kwalificaties Geen probleem, Probleemsituatie en Probleemwolf worden onderscheiden, waarvan de kwalificatie Probleemwolf de als meest urgent wordt ingeschat. Dit onderscheid is van groot belang, omdat situaties soms vragen dat snel en adequaat wordt gehandeld. Te langzame besluitvorming of verkeerde beslissingen kunnen dan ernstige gevolgen hebben. Ook voor externe partijen is het belangrijk dat duidelijk is wat zij in verschillende situaties van overheden kunnen verwachten.

Veiligheid van mensen staat bovenaan. Wanneer die veiligheid in het geding is, kan altijd worden ingegrepen. In dergelijke situatie is de burgemeester het bevoegd gezag. Een burgemeester kan direct ingrijpen op basis van de grondwet. Dat hoeft dus niet te gebeuren op basis van de wet Natuurbescherming. Wolven mijden in principe het contact met mensen. Onder normale omstandigheden vormen wolven voor mensen dan ook geen bedreiging. Een ontmoeting met een wolf is altijd een uitzonderlijke gebeurtenis. Het komt echter voor dat wolven op onverwachte plekken worden gezien, zoals in bebouwd gebied of langs wegen. Ook dan is niet altijd sprake van onnatuurlijk gedrag en is in de meeste gevallen niet sprake van een gevaarlijk situatie. Gehouden dieren, met name schapen en geiten, vallen wel ten prooi aan wolven. Dat is niet helemaal te voorkomen. Voor een dierhouder kan dit erg moeilijk zijn. Het gangbare beleid is er dan ook op gericht om de dierhouder zo goed mogelijk te ondersteunen bij het beschermen van de dieren een tegemoetkoming in de schade te bieden wanneer een aanval van wolven zich voordoet.

Situaties die gevaarlijk zijn voor mensen, of situaties waarin wolven bovenmatig schade aan gehouden dieren toebrengen, ondanks de inzet van preventieve maatregelen, kunnen zich voordoen. In de meeste gevallen zal dan sprake zijn van een wolf die heeft geleerd dat in de buurt van mensen voedsel te vinden is of dat vee een makkelijk prooi vormt. Het betreft dan aangeleerd, problematisch gedrag. Het belangrijkste doel van de interventierichtlijnen is om te voorkomen dat wolven dit gedrag aanleren. Het is daarom van groot belang dat de richtlijnen, juist ook in situaties waarin geen of niet direct sprake is van problematisch gedrag, correct worden nageleefd. Overheden (bevoegd gezag) en formeel betrokken uitvoerenden dienen correct te kunnen handelen. Hier ligt ook een belangrijke verantwoordelijkheid bij burgers en veehouders.

Het doden en opzettelijk verstoren van wolven is bij de wet verboden en strafbaar. Alleen in uitzonderlijke situaties kan het bevoegd gezag toestemming geven om van dat verbod af te wijken. In de richtlijnen wordt aangegeven in welke situaties dat het geval zou kunnen zijn. Tevens wordt aangegeven aan welke voorwaarde vervolgens moet worden voldaan om tot het nemen van maatregelen over te kunnen gaan. Als de richtlijnen in die situaties juist worden nageleefd, kunnen alle betrokken partijen er gerust op zijn dat rechtmatig wordt gehandeld.

De richtlijnen bieden handvatten voor situaties die op het moment van opstellen te voorzien zijn. Er kunnen zich echter altijd onvoorziene situaties voordoen. Op dat moment moet een bevoegd gezag op basis van eigen afwegingen besluiten nemen. De richtlijnen bieden daar ruimte voor. In sommige gevallen zal het nodig zijn hiervoor een expert (bijvoorbeeld een wolvendeskundige) te raadplegen. Ook daarvoor bieden de richtlijnen handreikingen.

De richtlijnen zijn opgesteld op basis van wettelijke en beleidsmatige kaders en op basis van huidige ervaringen in binnen- en buitenland. Een aantal van de beschreven situaties hebben zich in Nederland echter nog niet voorgedaan. Daar is nog geen ervaring mee en hierover bestaat nog

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 14:45:30

geen jurisprudentie. Het is denkbaar dat de richtlijnen op basis van toekomstige ontwikkelingen moeten worden bijgesteld. De richtlijnen zullen daarom periodiek tegen het licht worden gehouden en zo nodig aangepast.

Het in deze interventierichtlijnen verwoorde beleid dient in provinciale regelgeving, waaronder bijvoorbeeld de provinciale valwildregeling, te worden verankerd.

Juridisch kader
Zoals aangegeven in hoofdstuk 3 van het Interprovinciaal wolvenplan is de wolf in heel Nederland beschermd. In de interventierichtlijnen wolf-vee, wolf-mens, wolf-hond, aangereden wolf en doodgevonden wolf wordt aangegeven wat die beschermde status betekent voor de mogelijkheden om in te grijpen in verschillende situaties. De richtlijnen zijn erop gericht probleemsituaties te voorkomen en om ingrijpen mogelijk te maken wanneer ze zich toch voordoen.

Voor het verjagen en in het uiterste geval doden van een wolf is een ontheffing of vrijstelling nodig. De provincie kan een dergelijke ontheffing of vrijstelling verlenen, maar zal dat in alle gevallen nog steeds degelijk moeten onderbouwen. Zoals aangegeven moet uit die onderbouwing duidelijk blijken dat hiervoor een wettelijk bepaald belang is, dat de ingreep geen negatief effect heeft op de gunstige staat van instandhouding van de wolf en dat er geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. De richtlijnen geven aan in welke situatie een dergelijk proces in gang kan worden gezet, het toepassen van de richtlijnen op zichzelf is nog geen wettelijke rechtvaardiging om in te grijpen. Wanner de richtlijnen correct worden nageleefd kan ontheffingverlening, als dat nodig is, wel snel plaatsvinden.

Voor de situaties wolf-vee is het wettelijk belang schade aan landbouwgewassen en vee. Om ontheffing of vrijstelling te kunnen verlenen van het verbod wolven te verjagen of te doden moet worden aangetoond dat predatie op landbouwhuisdieren in problematische mate optreedt. Door BIJ12 worden aanvallen van wolven op landbouwhuisdieren nauwkeurig bijgehouden. Deze informatie is te vinden op de website van BIJ12. Of het verjagen of doden van een wolf de gunstige staat van instandhouding van de wolf negatief beïnvloed zal van geval tot geval moeten worden bepaald. Vooralsnog is de staat van instandhouding in Nederland nog erg precair.

Ook moet worden aangetoond dat geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. In het geval van predatie door wolven op gehouden dieren geldt dat het plaatsen van een wolfwerend raster als alternatieve oplossing kan worden ingezet. Hiervan is in binnen- en buitenland aangetoond dat dit middel effectief kan worden ingezet om predatie door schapen te voorkomen. Alleen wanneer wolven veelvuldig goed beschermde dieren aan blijven vallen, kan worden gesproken van een probleemwolf of een wolf die problematisch gedrag vertoont. Voor die situaties kan het verlenen van een ontheffing op het verbod wolven te doden worden overwogen. Het is dan wel van belang dat de wolvenaanvallen en de ingezette preventieve maatregelen goed gedocumenteerd zijn. Bij iedere aanval van wolven op vee wordt door BIJ12 gedocumenteerd of voldoende preventieve maatregelen ter plaatse waren.

Voor de situaties wolf-mens en wolf-hond is het wettelijk belang “openbare veiligheid” aan de orde. Hoewel een aanval van een wolf op een hond niet direct een gevaarlijke situatie voor mensen op hoeft te leveren en dus op zich geen wettelijke grondslag biedt om in te grijpen, is het zorgelijk wanneer een wolf actief honden opzoekt. De wolf vertoont in dat geval afwijkend gedrag waarvan aannemelijk is dat het tot gevaarlijke situaties leidt. Ook voor deze situaties moet een ontheffing of vrijstelling zorgvuldig worden onderbouwd, en ook hier moet worden aangetoond dat er geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. Het belang openbare veiligheid zal bij wolven echter zwaarder wegen dan het belang schade aan landbouwgewassen en vee, wat ingrijpen eerder mogelijk maakt. Bij acuut gevaar kan altijd direct worden ingegrepen door de politie.

Wanneer een wolf dood wordt aangetroffen zijn vergunningen vereist om het dier te mogen vervoeren, monsters te nemen of sectie uit te voeren. De provincies is hiervoor verantwoordelijk. Een gewonde, maar nog levende wolf, kan met beperkte ingrepen misschien weer terug worden uitgezet in de natuur. Een dierenarts moet die afweging maken. Wanneer daar geen perspectief

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 14:49:23

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 14:50:56

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 14:52:02

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 14:52:13

voor is, moet de wolf worden geëuthanaseerd. Ook daarvoor is een ontheffing van de provincie vereist, dit is veelal, geregeld in provinciale valwildverordeningen.

Onderscheid probleemsituaties met wolven en probleemwolf
In de interventierichtlijnen wordt onderscheid gemaakt tussen een probleemsituatie en een probleemwolf. Het verschil tussen die twee is dat een probleemwolf problematisch gedrag vertoont dat niet noodzakelijk onnatuurlijk, maar wel afwijkend is. Het gaat om gedrag dat de wolf zeer waarschijnlijk heeft aangeleerd als reactie op menselijke omstandigheden. In een probleemsituatie gedraagt de wolf zich niet afwijkend, maar ontstaan welconflictsituaties. Dergelijke situaties zij niet helemaal te voorkomen, maar de impact kan met het nemen van de juiste maatregelen worden beperkt. Bij een echte probleemwolf is verwijderen van dat individu uit de populatie uiteindelijk de enige oplossing.

In Hoofdstuk 2 van het wolvenplan wordt ingegaan op de ecologie van wolven. In dat hoofdstuk wordt ook het gedrag van wolven geduid en de invloed die menselijke aanwezigheid daarop kan hebben. Begrip van de ecologie en van het gedrag van wolven is belangrijk om een goede inschatting te kunnen maken van wanneer sprake is van normaal gedrag, een probleemsituatie of een probleem wolf. De richtlijnen staan daarom niet op zich, maar maken bewust deel uit van het wolvenplan. Uiteindelijk moet, alvorens wordt ingegrepen, in de meeste gevallen eerst een expert worden geraadpleegd.

Documenteren, beoordelen en opvolgen van meldingen
Gezien de wettelijk beschermde status van de wolf, moet terughoudend worden omgegaan met beheeringrepen, ook wanneer probleemsituaties zich voordoen. Acute, levensbedreigende situaties voor mensen vormen hierop een uitzondering. Bij ingrepen worden daarom escalatieladders gehanteerd, zie onderstaande handelingsrichtlijnen. Bij aanvallen op dieren moet eerst een wolfwerend raster worden geplaatst, bij voorkeur niet alleen op de plaats van de aanval, maar in het gehele gebied. Wanneer in een wolvengebied honden worden aangevallen, is het van belang onderscheid te kunnen maken tussen aanvallen op loslopende honden en op aangelijnde honden, of honden achter een hek. . Pas in het uiterste geval kan toestemming worden verleend om een wolf te doden. In dat geval is het niet voldoende dat alle stappen in de escalatieladder zijn doorlopen, hiervan moet ook bewijs overlegd kunnen worden. Om die reden is het van groot belang alle stappen zorgvuldig te documenteren.

Bij aanvallen van wolven op gehouden dieren wordt de materiele schade in opdracht van BIJ12, namens de provincies, getaxeerd door een taxateur. Naast de hoogte van de schade verzamelt de taxateur ook informatie op basis waarvan uitsluitsel gegeven kan worden of het dier inderdaad ten prooi is gevallen aan een wolf, waaronder DNA materiaal. Ook documenteert de taxateur in of het prooidier in voldoende beschermd was hiervoor heeft BIJ12 richtlijnen opgesteld. Bij incidenten waarbij wolven en mensen, wolven en honden, of wolven en verkeer betrokken zijn maakt de politie of betrokken handhaver een proces verbaal op. In hoofdstuk 6 van het wolvenplan is beschreven hoe BIJ12 vorm geeft aan monitoring van wolvenwaarnemingen. Al deze informatie maakt deel uit van de onderbouwing op basis waarvan uiteindelijk kan worden besloten om een hogere stap te bestijgen op de escalatieladder.

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 14:52:52

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 14:53:02

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 14:54:47

1. Interventierichtlijnen voor probleemsituaties en probleemwolven

Situatie wolf - mens

Wolf - mens	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel	
a	Wolf loopt overdag of 's nachts door stedelijk gebied of dorpskern zonder interesse voor gebouwen, erven, tuinen, honden.	Normaal gedrag. Wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing. Wolven zijn niet uitsluitend nachtactief.	Ongevaarlijk. Maar opletten, probleem kan ontstaan als wolven regelmatig voedsel(resten) vinden bij bebouwing.	In principe geen maatregelen. Eventueel aanwezige voedselbronnen verwijderen. Geval observeren en documenteren.	Geen probleemsituatie
b	Wolf vlucht niet meteen bij het zien van voertuigen en mensen maar stopt en observeert.	Normaal gedrag, wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt. Vooral jonge wolven zijn vaak nieuwsgierig.	Ongevaarlijk. Niet lokken en voeren.	Geen. Oppassen voor gewenning. Geval observeren en documenteren. Bij herhaalde meldingen communicatie publiek, voorlichting inzake voeren.	Geen probleemsituatie
c	Wolf wordt gezien op minder dan 30 meter* van bewoonde huizen. Het betreft verschillende incidenten gedurende een periode van enkele weken.	Divers: 1e paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent 2e voedselbronnen	Waakzaamheid geboden. Mogelijk conditionerings- en gewennings-probleem, risico op hybridisatie of letsel hond.	Oorzaak opsporen en wegnemen, honden afschermen van mogelijke contacten met wolf. Publiek voorlichten. Als geen resultaat, wolf verjagen (actieve afschrikking).	Probleemsituatie
d	Wolf tolereert bij herhaling dat mensen hem naderen tot minder dan 30 meter*.	Wolf is in toenemende mate gewend geraakt aan aanwezigheid van mensen.	Waakzaamheid geboden-aandacht vereist, indicatie voor sterke habituatie, mogelijk positieve conditionering .	Analyseren situatie, negatieve conditionering/ actieve verjaging / afschrikking zo vroeg mogelijk.	Probleemsituatie
				Als aversieve conditionering niet wekt of praktisch niet uitvoerbaar is dan situatie probleemwolf.	Probleemwolf
e	Wolf benadert actief en bewust meermaals mensen binnen 30 meter* en lijkt geïnteresseerd in mensen.	Gedrag kan verschillende oorzaken hebben. Mogelijk sterke voedselconditione-ring en gewenning. Hond kan een trigger zijn.	Kritieke situatie, kans op gewenning en uiteindelijk agressief gedrag en letsel mens	Proberen te verjagen en verjagen (actieve afschrikking), publiek waarschuwen niet te voeren.	Probleemsituatie
				Als aversieve conditionering niet wekt of praktisch niet uitvoerbaar is dan situatie probleemwolf.	Probleemwolf

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 14:20:27
Dit stuk moet veel concreter, iig door situaties te definieren, hoe wordt er ingegrepen, door wie, en vooral wat is het beoogde effect.

Auteur: Onderwerp: Notitie Datum: 21-7-2022 14:19:12
ik mis hierin een kolom met 'doel', ofwel wat wil je bereiken met je maatregel. Nu is dat niet altijd duidelijk.. Bijvoorbeeld: 'verjagen', het maakt nogal uit of je een wolf uit zijn territorium wil wegjagen, angst aan wil jagen door hem een tijdje op te jagen zodat hij weer schuw wordt, of tijdelijk wil wegjagen bij een kudde schapen oid.

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 15:00:30
In lang niet alle gevallen is dit een probleemsituatie. Ervaring vanuit Bialowieza (Polen) waar rand van territorium roedel dichtbij dorp ligt.

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 15:25:38
Wie gaat dit doen en hoe wordt zoiets aangepakt wanneer er meldingen binnen komen?

Hoe ga je actief een (de juiste) wolf verjagen? Waarmee? Hoe werkt de actieve afschrikking? Wat is het doel? Wolf afschrikken zodat deze niet meer dicht bij huizen komt of uit gebied verjagen?

Deze methode moet in een protocol worden uitgewerkt en welke middelen met welk doel moet veel specifieker uitgewerkt worden.

Daarnaast ook goed om te bepalen wat de effectiviteit van de maatregel is. Terugkoppeling in het protocol

Auteur: Onderwerp: Notitie Datum: 19-7-2022 15:34:57
En dan? Hoe wordt er dan gehandeld?

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 15:34:14

Auteur: Onderwerp: Notitie Datum: 19-7-2022 15:33:49
Voor zenderen net als voor actieve afschrikking is een duidelijk protocol nodig. Wie doet wat wanneer en waarom?

Op momenten dat een dergelijke situatie zich voordoet moet er snel gehandeld kunnen worden volgens een protocol wat is opgesteld in overleg met verschillende partijen om juist te kunnen handelen.

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 15:29:56

Wolf-mens	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel	
f	Wolf reageert agressief op mensen bij verstoring (bijvoorbeeld tijdens eten van prooi) en vlucht niet meteen weg of doet schijnaanvallen, zonder mensen gericht te benaderen.	Normaal gedrag, afhankelijk van karaktereigenschappen individu. Verdediging van prooi.	Gevaarlijk	Wolf verjagen (actieve afschrikking)	Probleemsituatie
g	Wolf reageert agressief op mensen bij verstoring (bijv. tijdens eten van prooi) en valt mensen aan	Normaal, maar problematisch gedrag. Verdediging van prooi, wolf voelt zich bedreigt en neemt initiatief tot aanval	Gevaarlijk	Wolf doden	Probleemwolf
h	Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	Extreme gewenning, mogelijkheid op hondsdolheid	Gevaarlijk	Wolf doden	Probleemwolf

* Vluchtafstand: wolf laat mensen toe < 30m of benadert zelf tot < 30m. In het stroomschema staat enkel de actieve vorm: wolf nadert, maar de afstand < 30 meter is in beide gevallen een criterium om tot gerichte interventie over te gaan. Oorzaak gedrag en toe te passen maatregelen per geval te beoordelen.

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 15:42:00

Ik beschouw dit als een probleemsituatie veroorzaakt door de mens en niet door de wolf. Dit is geen afwijkend gedrag in mijn optiek. Het is misschien situatie afhankelijk van waar het dier verstoort wordt en wat voor prooidier de wolf heeft, maar wat doen de mensen hier? Ik zou eerder maatregelen nemen om te voorkomen dat mensen op wolven met prooi afkomen. Misschien het gebied afsluiten voor publiek? Al helemaal wanneer bekend is dat dit de wolf zijn territorium is.

De wolf actief verjagen (hoe dan ook), kan voor alleen maar meer conflict situaties zorgen. Al helemaal wanneer hij na/door afschrikking zijn territorium verlaat

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 21-7-2022 14:24:10

als dit normaal gedrag is van de wolf, dan ligt verjagen niet voor de hand, maar eerst situatie analyseren en dan misschien juist gedrag van mensen bijsturen of zelfs gebied tijdelijk afsluiten. Iig e

Auteur: Onderwerp: Notitie Datum: 21-7-2022 14:24:10

Auteur: Onderwerp: Notitie Datum: 19-7-2022 15:46:09

Daarnaast mocht het scenario zich voordoen dat er een wolf gedood moet worden dan moet er een goed protocol klaar liggen hoe dit dan aangepakt wordt (Wie, Wat en Hoe). Verder moet er ook duidelijk zijn wat de impact van het doden van deze ene wolf heeft op de mogelijke sociale structuren wanneer de wolf onderdeel uitmaakt van een paartje of roedel.

Uit andere landen met actieve jacht is wel gebleken dat jacht op wolf zorgt voor minder sociale structuren wat in veel gevallen ook zorgt voor meer aanvallen op makkelijke prooidieren.

Auteur: Onderwerp: Notitie Datum: 21-7-2022 14:26:21

zie opmerking hierboven over 'normaal gedrag': eerst situatie analyseren, in dit geval: hoe komen mensen in de buurt van deze etende wolf? Dat betekent dat ze niet op het pad zijn gebleven bijvoorbeeld...

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 15:45:57

Ik begrijp dat dit problematisch is en niet wenselijk, maar afhankelijk van de situatie zit de mens fout en niet de wolf. Mocht zich dit voordoen kan dit alsnog incidenteel gebeuren en hoeft dit niet te leiden tot standaard agressie richting mensen.

Auteur: Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 15:46:00

Situatie wolf – hond

Wolf-hond	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel	
a	Wolf benadert meermaals mensen met aangelijnde honden (verschillende mensen en verschillende honden, maar niet agressief)	Wolf ziet in de hond een soortgenoot	Geen acuut gevaar voor de mens, maar waakzaamheid geboden! Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten. Mensen kunnen deze situatie als bedreigend ervaren.	Afhankelijk van de locatie en periode wolf zo snel mogelijk zenderen en verjagen dan wel honden uit het gebied houden. Publiek voorlichten	Probleemsituatie
b	Wolf benadert meermaals mensen met aangelijnde honden en is agressief naar honden.	Hond ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt	Kritisch, kans op letsel hond, stressvol voor mensen, risico dat mensen betrokken raken.	wolf doden	Probleemwolf
c	Wolf wordt gezien op minder dan 30 meter van bewoonde huizen. Het betreft verschillende incidenten gedurende een periode van enkele weken.	Wolf zoekt partner, of ziet honden als concurrent (in paartijd).	Waakzaamheid geboden. Mogelijk risico op hybridisatie of letsel hond en gewenningsprobleem.	Oorzaak opsporen en wegnemen, honden afschermen van mogelijke contacten met wolf. Publiek voorlichten. Als geen resultaat, wolf verjagen (actieve afschrikking)	Probleemsituatie
d	Wolf doodt meermaals honden bij bebouwing (op erf of in tuinen)	Wolf heeft geleerd dat honden een makkelijke prooi zijn, of ziet honden als concurrent	Kritisch, grote acceptatieschade, risico dat er voor mensen gevaarlijke situatie ontstaat	Publiek voorlichten, waar mogelijk preventieve maatregelen, afhankelijk van de situatie.	Probleemsituatie
				Wolf doden als maatregel niet succesvol of niet uitvoerbaar is	Probleemwolf
e	Wolf doodt honden die niet zijn aangelijnd en niet in de directe nabijheid van mensen verblijven.	Ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt	Natuurlijk gedrag	Publiek voorlichten. Loslopende hond in een wolventerritorium vormt voor de hond een reëel risico	Probleemsituatie

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 15:44:11

Zenderen? Is er een protocol wanneer wel/niet en eventueel ontheffing (DEC?) want onderzoek?

Auteur: [redacted] Onderwerp: Notitie Datum: 21-7-2022 14:28:14

ik vermoed dat dit niet de jurdische toets zal doorkomen, mede omdat er nog wel alternatieven te bedenken zijn... o.a. afsluiten van gedeelte van een gebied. Dus iig eerst situatie analyseren, wat is er precies gebeurd, welke rol hadden mensen en hun honden daarin, in welk gebied speelt dit, etc.

Situatie gedrag wolf – vee

Wolf-vee	Situatie/gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatrel	
a	Zwervende wolf doodt incidenteel onbeschermd of slecht beschermd vee buiten risicogebied/leefgebied.	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort.	Ongevaarlijk voor mens	• Preventieve maatregelen toepassen door dierhouder • Veehouder krijgt tegemoetkoming • Provincie kan noodrasters beschikbaar stellen • Provincie kan calamiteitenregeling openstellen • Voorlichting (BIJ12/provincie) • Documentatie	Geen probleemsituatie
b	Wolf doodt onbeschermd of slecht beschermd vee in een aangewezen wolfgebied/risicogebied.	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort.	Ongevaarlijk voor mens/oppassen voor specialisatie bij gevestigde wolven	• Preventieve maatregelen toepassen door dierhouder • Provincie kan subsidiemogelijkheid openstellen. • Voorlichting door provincie/BIJ12. • Vergoeding voor veehouder wordt in de toekomst mogelijk afhankelijk van nemen preventieve maatregelen • Documentatie	Probleemsituatie
c	Wolf doodt herhaaldelijk met elektrische rasters beschermd vee door het (wolfwerende) raster te ondergraven.	Wolf heeft geleerd dat elektrische rasters passeerbaar zijn door ondergraving.	Ongevaarlijk voor mens / oppassen voor specialisatie.	Preventieve maatregelen verbeteren, door extra draden te plaatsen, raster in te graven of aanvullend kuddebewakingshonden in te zetten.	Probleemsituatie
	Wolf dringt herhaaldelijk dichte veestallen binnen	Wolf heeft geleerd dat dichte veestallen passeerbaar zijn	• Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade. • Meerdere dieren kunnen hierdoor worden getroffen vanwege paniek die hierbij ontstaat. • Dit kan ook gevaarlijk zijn voor de mens	Preventieve maatregelen verbeteren, aanvullend toezicht of kuddebewakingshonden in te zetten.	Probleemsituatie
				Indien dit zich blijft voordoen, ondanks extra maatregelen, treedt scenario probleemwolf in werking.	Probleemwolf

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 19-7-2022 15:50:29

Probleemsituatie voor de boer en daarmee voor de wolf in het kader van soortbescherming. Hier moet vol ingezet worden op preventieve maatregelen. Waarom het onderscheid met (a)? Ook in het wolvengebied kan dit incidenteel gebeuren. Zou dit niet classificeren als probleemsituatie.

d	Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee door elektrisch raster van tenminste 1.20 m te passeren, of vindt blijkbaar manieren om de voorgeschreven maatregelen te overwinnen.	Wolf heeft geleerd dat vee in deze situaties een makkelijke prooi is.	Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade	Preventieve maatregelen zo mogelijk verbeteren	Probleemsituatie
				Indien geen resultaat, wolf doden	Probleemwolf
e	(Zwervende) wolf veroorzaakt bovenmatige schade aan onbeschermd of slecht beschermd vee, in gebied met weinig natuurlijke prooien.	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort, maar leert ook dat vee een makkelijke prooi is. Barrières in het landschap belemmeren het verder migreren van de wolf.	Oppassen, hoge emotionele en acceptatieschade. Risico op positieve conditionering en gewenning.	Provincie pakt regie. Samenhangend pakket maatregelen waaronder: • Calamiteitenregeling • Uitlenen flexnetten • Communicatie • Ontheffing voor verstoren	Probleemsituatie
f	Gescheperde kudde wordt aangevallen door wolf.	Wolf herkent aanwezigheid herder niet, of afstand tot herder is groter dan vluchtafstand wolf.	Mogelijk gevaarlijk/ oppassen voor specialisatie.	In situatie passende maatregelen worden ontwikkeld. Eventueel, na ervaringen, nader uit te werken in de FPK's Aanvallen op natuurbegrazers (runderen en paarden) geven geen aanleiding om derogatie te verlenen.	Normale situatie

Pagina: 225

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 15:14:29

Verkeerde kleur

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 15:16:26

Als maatregel moet provincie misschien ook goed kijken naar de (goedgekeurde) faunabeheerplannen en hun natuurvisie zodat aantal natuurlijke prooien kan toenemen.

Auteur: [redacted] Onderwerp: Markering Datum: 11-7-2022 15:16:49

Verkeerde kleur

Interventierichtlijn – Melding van een aangereden wolf of goudjakhals

1. Doel

1.1. Primaire doelen:

1.1.1. borging openbare orde en veiligheid (inclusief verkeerveiligheid/vrije doorgang wegen)

1.1.2. bescherming wolf

1.2. Secundaire doelen:

1.2.1. filteren van meldingen op waarschijnlijkheid wolf

1.2.2. DNA en ander bewijs veiligstellen

2. Communicatie

2.1. Vooraf:

2.1.1. BIJ12: Informeert alle betrokken instanties over de interventierichtlijn, plaatst interventierichtlijn + korte brochure op website

2.1.2. Provincies en WiN: Verwijzen op website naar website BIJ12>

2.2. Naar aanleiding van incident:

2.2.1. Provincie brengt zo snel mogelijk persbericht uit (volgens communicatieplan)

Uitwerking Interventierichtlijn Melding aangereden dier – mogelijk wolf of goudjakhals

1. Ontvangst melding aangereden dier – mogelijk wolf

1.1. Een waarnemer van de aanrijding meldt rechtstreeks aan een instantie:

> Meest waarschijnlijke eerste ontvanger van de melding: politie

> Mogelijke andere ontvanger(s) van de melding:

Stichting Wildaanrijdingen Nederland, Dierenambulance, gemeente, terreinbeheerder, provincie, BIJ12, Wolven in Nederland, Zoogdiervereniging, Faunabeheereenheid, Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, Waarneming.nl, LTO (lokale afdeling), Regiocoördinator wolf of vrijwilliger.

2. Eerste ontvanger geeft melding zo snel mogelijk door aan Wolvenmeldpunt voor eerste screening

2.1. Wolvenmeldpunt voert snelle screening uit op (on)waarschijnlijkheid wolf

> Wolf onwaarschijnlijk:

- Wolvenmeldpunt informeert zo snel mogelijk provincie
- Wolvenmeldpunt zorgt voor terugkoppeling naar eerste ontvanger

➢ Wolf waarschijnlijk of zeker:

- Wolvenmeldpunt informeert zo snel mogelijk provincie
- Wolvenmeldpunt zorgt na definitieve validatie voor opname in NDFF

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3. Provincie draagt zorg voor het inlichten relevante organisaties en vervolgacties

3.1. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, dood ter plaatse

> Betreffende provincie zorgt voor:

• inlichten contactpersonen politie/BOA, WENR, DWHC, terreinbeheerder (indien van toepassing)

• vervoer en opslag van kadaver in koeling

• communicatie via persbericht

• laten uitvoeren van veldvalidatie

3.2. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, gewond ter plaatste

> Politie maakt inschatting van veiligheidssituatie. Indien veiligheid geen belemmering, oproepen van een wolvendeskundige, bijvoorbeeld dierenarts

• Dierenarts maakt afweging of wolf, eventueel met behandeling terug in de natuur geplaatst kan worden. Indien ja, behandelen, indien mogelijk enderen

• Indien nee, zie 3.4

• Communicatie via persbericht

> Indien dier ter plekke gedood, zie 3.4

3.3. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, niet meer ter plaatste

> Betreffende provincie zorgt in samenspraak met politie en wolvenexpert voor nazoek door BOA of jachtaktehouder met zweethond en/of drone

• Indien dier gevonden en dood, zie 3.1

• Indien dier gevonden en gewond, zie 3.2

• Indien dier niet gevonden wordt het zoeken gestaakt.

3.4. Er is geen perspectief om wolf na behandeling opnieuw uit te zetten

> Wolf wordt geëuthanaseerd

> Betreffende provincie zorgt voor:

• inlichten contactpersonen politie/BOA, WENR, DWHC, terreinbeheerder (indien van toepassing)

• vervoer en opslag van kadaver in koeling

• communicatie via persbericht

• laten uitvoeren van veldvaldidatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Aan: BIJ12, t.a.v. [redacted]

Van: [redacted]**, vertegenwoordiger van de VNG in het LOW**

Betreft: Reactie VNG op concept versie 270622 Interprovinciaal Wolvenplan 2022

Datum: 28 augustus 2022 met in rood aanvullingen d.d. 19 oktober 2022

==========

Geachte [redacted], [redacted],

De leden van het LOW is gevraagd om voor 27 augustus 2022 een schriftelijke reactie te geven op het eerste concept van het nieuwe Interprovinciale Wolvenplan.

Tevens is verzocht om een overleg (voor 1 oktober a.s.) over het nieuwe plan met een delegatie van de VNG. Momenteel wordt via de secretaris van de VNG Gelderland een delegatie samengesteld. Gezien de vakantieperiode is het kort dag, maar wij willen graag in gaan op de uitnodiging voor een overleg.

Vooralsnog zie ik voor dat overleg de volgende bespreekpunten die voor de VNG, cq gemeentebestuurders van belang zijn:

1. De rol van de burgemeester in het kader van openbare orde en veiligheid.
2. De rol van de burgemeester bij mogelijke maatschappelijke onrust als gevolg van de aanwezigheid van de wolf of wolvenaanvallen (mensen, honden, vee).
3. De rol van de gemeenten bij vergunningverlening (in het kader van de ruimtelijke ordening) voor preventieve maatregelen ter bescherming van vee.
4. Communicatie over het wolvenplan en de rol van gemeenten en gemeentebestuurders m.b.t. de wolf.

Inhoudelijk wil ik over de genoemde punten op dit moment het volgende opmerken.

Punt 1. Staat omschreven in het plan, maar in verschillende teksten wordt gesproken over optreden van de politie, waarbij niet duidelijk is of dit ook expliciet toestemming van de burgemeester vereist. (verduidelijken graag)

Paragraaf 3.5. pagina 28 en 29: Bevoegdheden en mandatering: in laatste zin aangeven dat het om een acuut veiligheidsprobleem moet gaan. En daarboven: provinciale vrijstelling is bevoegdheid GS (en aanwijzing en ontheffing toevoegen?)

Pagina 1 interventierichtlijn: Er staat: Burgemeester kan direct ingrijpen op basis van de grondwet. Dat moet toch zijn op basis van de Gemeentewet (art 175 en 176)?

Pagina 2 interventierichtlijn één na laatste alinea: Er staat: Bij acuut gevaar kan altijd direct worden ingegrepen door de politie. Toevoegen: op last van de burgemeester.

Bij de interventierichtlijnen wolf-mens en wolf-hond is niet duidelijk wanneer er sprake is van een acute gevaarsituatie en de burgemeester bevoegd gezag is.

Overigens (opm. Heusden): De interventierichtlijnen zijn een goede stap, die handelingsperspectief geven aan ondernemers/dierhouders en inwoners, maar ze zijn erg geschreven ‘door de bril van de wolf’. Het belang van het dier hoort uiteraard in de richtlijnen, maar belangen van ondernemers en inwoners zouden een vergelijkbare plek moeten krijgen. Wanneer mensen er aan de voorkant vertrouwen

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

in hebben dat hun belangen gezien worden, zal hun reactie in geval van problemen genuanceerder zijn.
NB: dit sluit aan bij de opmerkingen van het LOW, waarin dit aspect kort samengevat werd als “dit is een escalatieladder voor het nemen van extra preventieve maatregelen en niet één waarin duidelijk is wanneer genoeg gedaan is en ingegrepen kan worden”.

Punt 2. Hier is de afgelopen jaren bij verschillende incidenten ervaring mee op gedaan. Lijkt mij verstandig hier een passage over op te nemen.

Bijvoorbeeld:

Aanwezigheid van een wolf heeft grote impact op de lokale samenleving. Dit wordt versterkt wanneer er veel media-aandacht is. Veehouders hebben grote zorgen om hun dieren en bedrijfsvoering, inwoners hebben angst voor aanvallen op mensen/kinderen. Vanwege deze maatschappelijke onrust heeft de gemeente, en in het bijzonder de burgemeester, een rol. Tegelijkertijd is de provincie bevoegd gezag als het gaat om wolven.
Het is cruciaal is dat de provincie in geval van maatschappelijke onrust snel zichtbaar wordt voor inwoners en ondernemers en hen snel handelingsperspectief biedt. Als bevoegd gezag moeten de provincie en de gemeente samen de regie pakken, bijvoorbeeld door het organiseren van een informatiebijeenkomst.

Punt 3. In de praktijk is er nogal wat onduidelijkheid over de noodzaak van een vergunning (met bijbehorende leges) voor het aanleggen van een wolfwerende voorziening. Het hangt af van de situatie en het geldende bestemmingsplan. Sommige gemeenten acteren zeer soepel, andere heel strikt. In het Gelderse wolvenplan is hier uitgebreid aandacht aan besteed. Het voorstel is hier ook in het interprovinciaal wolvenplan aandacht aan te besteden.

In paragraaf 1.3. worden ervaringen van de afgelopen tijd beschreven. De moeilijkheden/belemmeringen die dierhouders bij het verkrijgen van vergunningen voor wolfwerende voorzieningen ervaren, ontbreken hier.

Voorstel: neem de essentie van de teksten over de r.o. aspecten en zeker de aanbevelingen richting gemeenten, uit het Gelderse plan over in het Interprovinciale Wolvenplan.

Graag wijzen we hier ook op het expliciete besluit van B&W van Westerveld om, vanwege de bepalingen in het Besluit Omgevingsrecht, om wolfwerende afrasteringen met een maximale hoogte van 1,2 m. te gedogen en van vergunning worden vrijgesteld. (zie bijlage)

Punt 4. Tot nu toe niet opgenomen in het plan. Is wel noodzakelijk.

Wij wachten de invulling van hoofdstuk 9 af.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Punt 5. Kuddebeschermingshonden.

Momenteel zijn er verschillende pilotprojecten met kuddebeschermingshonden.

Aandachtspunt is dat in verschillende gemeenten er een hondenlosloopverbod is op terreinen waar kuddebegrazing plaatsvindt.

Er is door de gemeente Nunspeet een uitzondering gemaakt in de APV zodat de KBH los mogen lopen. Mocht er toch iets gebeuren dan ligt de verantwoordelijkheid bij de schaapsherder. De consequenties kunnen schaapsherders persoonlijk raken.

- de gevolgen verschillen per gemeente, per APV
- er kan sprake zijn van strafrecht situaties
- in het geval van strafrecht draait de houder van de KBH op voor de kosten, maar kan deze ook een strafblad krijgen, VOG kwijtraken wat vergaande consequenties kan hebben voor iemands baan
- Gemeente Nunspeet is nu bezig met de vraag: bij wie ligt de verantwoordelijkheid als de recreant zich niet 'gedraagt' en er gebeurt iets?

Zou over dit onderwerp in het interprovinciaal wolvenplan iets opgenomen kunnen worden?

Tot zover voor dit moment.

Met vriendelijke groet,

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Werkt voor provincies

Interprovinciaal Wolvenplan 2022

CONCEPT versie 270622

Werkdocument t.b.v. consultatieronde.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

27 juni 2022

Colofon

Document informatie	
Titel	Interprovinciaal Wolvenplan 2022
Auteur	
Versie	0.1
Status	Concept
Datum	30 juni 2022
Bestandsnaam	Interprovinciaal Wolvenplan 2022 – CONCEPT WERKDOCUMENT
ISO Document	
(ISO) Proces	

Documenteigenaar [naam] [rol]
Proceseigenaar [naam] [rol]
Procesverantwoordelijk [naam] [rol]

Versiebeheer/wijzigingshistorie				
Versie	*Status*	*Datum*	*Beschrijving*	*Auteur*

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Inhoud

Inhoud 3

1 Inleiding 5
- 1.1 Doel van het wolvenplan 6
- 1.2 Totstandkoming geactualiseerd wolvenplan 6
- 1.3 Ervaringen met wolven sinds de terugkeer van de wolf in Nederland 8
- 1.4 Nieuwe beleidspunten 10
- 1.5 Goudjakhals 14
- 1.6 Verkenning van nieuwe mogelijkheden 15

2 Over de wolf 16
- 2.1 Leefwijze en ecologie 16
- 2.2 Verspreidingsgebied 18
- 2.2.1 Verspreiding in Nederland 19
- 2.2.2 Verspreiding in Europa 20
- 2.2.3 Hybride wolven 22

3 Juridische kaders 23
- 3.1 Voornaamste wettelijke kaders 23
- 3.2 Passieve en actieve soortenbescherming 23
- 3.3 Zorgplicht 24
- 3.4 Doden, vangen, verstoren en beschadiging van rust- en voorplantingsplaatsen 25
- 3.4.1 Wettelijk belang 26
- 3.4.2 Gunstige staat van instandhouding 26
- 3.4.3 Geen andere bevredigende oplossing 28
- 3.5 Bevoegdheden en mandatering 28
- 3.6 Gebiedsbescherming 29
- 3.7 Beschermingsstatus hybride wolven 29
- 3.8 Bezit en vervoer van dode en/of levende wolven 30
- 3.9 Wet op de dierproeven 31

4 Uitvoering en handelingsperspectief: Interventierichtlijn en handelingsrichtlijnen 32
- 4.1 Handelingsrichtlijnen 32
- 4.2 Maatregelen Actieve soortenbescherming 32
- 4.3 Wolf en faunabeheer 34
- 4.4 Inzet preventieve maatregelen 34
- 4.5 Natuurbegrazers 34

5 Preventie, schade en tegemoetkoming. 36
- 5.1 Terugblik en ervaringen 2015-2022 36
- 5.2 Aantallen en diersoorten 38
- 5.3 Voorkomen van schade 39
- 5.4 Inzet preventieve maatregelen 39
- 5.5 Begrenzing wolvengebieden 40
- 5.6 Calamiteitenregeling 41
- 5.7 Tegemoetkoming in de schade 41
- 5.7.1 Wettelijk kader en uitgangspunten verlenen tegemoetkoming in de faunaschade 42
- 5.7.2 Uitgangspunten tegemoetkoming in de schade 42
- 5.7.3 Directe en in directe schade 43
- 5.7.4 Technische aspecten normering wolfwerende maatregelen 43
- 5.8 Inzet kuddebewakingshonden 44
- 5.9 Uitvoering van de schademelding en de schadeafhandeling 44
- 5.9.1 Beoordeling van de situatie, was het een wolf? 45
- 5.9.2 Proces schademelding en veldbezoek 45
- 5.9.3 DNA bemonstering 46

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

5.9.4 Proces schadeafhandeling 46

6 Monitoring 47
6.1 Doel van wolvenmonitoring 47
6.2 Standaard voor wolvenmonitoring 47
6.3 Monitoring van wolven 48
6.3.1 Monitoring van zwervende wolven 48
6.3.2 Monitoring van territoriale wolven 48
6.3.3 Validatie en DNA-analyse 50
6.3.4 Rapportage van wolvenmonitoring 50
6.3.5 Verwerking en opslag van wolvenmateriaal en data 51
6.3.6 Bijzonder onderzoek 51
6.4 Monitoring van andere aspecten 52

7 Samenwerkende organisaties 53
7.1 Samenwerking in Nederland 53
7.1.1 Beleidsafstemming 55
7.2 Internationale samenwerking in EU 55

8 Een mogelijk toekomstperspectief 56

9 Communicatie 58

10 Financiën 59

11 Verklarende begrippen en afkortingenlijst 60

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

1 Inleiding

Vanaf 2015 komen er weer in toenemende mate wolven voor in Nederland. In 2018 vestigde de eerste wolf (*Canis lupus lupus*) zich in Nederland en de eerste voortplanting vond plaats in 2019 op de Noord-Veluwe. Sinds het verschijnen van het eerste wolvenplan in 2019 heeft ons land regelmatig te maken met zwervende wolven die een geschikt territorium zoeken. Ten tijde van de ontwikkeling van het Wolvenplan 2022 hebben zich meerdere wolven gevestigd in Nederland. Naar verwachting zal het aantal wolven alleen maar in de toekomst toenemen. Dit vraagt om een actualisatie van het Wolvenplan. De nieuwste versie ligt nu voor u.

De maatschappelijke opvattingen over de aanwezigheid van de wolf lopen uiteen. Veel mensen staan positief tegenover de komst van de wolf. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het draagvlak onderzoek (LNV, 2020) dat in opdracht van het ministerie van LNV is uitgevoerd. https://open.overheid.nl/repository/ronl-c0836b60-cb1f-4deb-b792-5bf9b6cdc426/1/pdf/bijlage1-meting-maatschappelijk-draagvlak-voor-de-hervestiging-van-de-wolf-in-nederland.pdfAndere partijen zijn minder positief, bijvoorbeeld omdat zij schade en overlast van de wolf ondervinden, en kijken naar de overheid voor ondersteuning. Er is ook een groep Nederlanders die vindt dat er geen plaats is voor wolven in Nederland.

Al deze meningen stellen ons voor nieuwe uitdagingen. Eén van de grote uitdagingen is het vinden van de juiste balans tussen enerzijds het beschermen van de wolf en anderzijds overlast, met name in de vorm van schade aan vee, zoveel mogelijk beperken. Als de omstandigheden daarom vragen dan kan ingrijpen nodig zijn. Daarom zijn nu ook zijn handelingsrichtlijnen ontwikkeld die zijn verwoord in een apart document, de 'Interventierichtlijnen'. Dit is als bijlage bij dit plan beschikbaar.

Vanuit het Landelijk Overleg Wolf (LOW) is meegeven, bij monde van de voorzitter Pieter van Geel: "Deelnemers aan het Landelijk Overleg Wolf snappen heel goed dat uiteindelijk de overheden de publieke kaders bepalen voor het beleid. Maar ondertussen wil iedereen wel daar zelf zo veel mogelijk invloed op uitoefenen. Daar is op zichzelf niets mis mee. Maar als voorzitter hoop ik wel dat we als LOW zo veel mogelijk gedragen gemeenschappelijke elementen in ons advies over het plan kunnen vinden."

De provincies zijn wettelijk verantwoordelijk voor het natuurbeleid, dus ook als het gaat om aanwezigheid van de wolf. In 2019 hebben de twaalf provincies een interprovinciaal wolvenplan opgesteld waarin wordt ingegaan op de aspecten soortenbescherming, monitoring, tegemoetkomingen in faunaschade en het verlenen van ontheffingen. De wolf heeft zich in de afgelopen jaren echter verder uitgebreid. Er hebben zich nieuwe situaties voorgedaan die voordien nog niet waren te voorzien en waarvoor vanuit de wettelijke taken oplossingen voor gevonden moesten worden. Die ontwikkelingen vormen de aanleiding voor het voorliggende geactualiseerde Interprovinciaal wolvenplan.

Naast de wolf worden goudjakhalzen in Nederland gesignaleerd. Voor zover aan de orde is het voorliggende plan daarom op enkele punten ook op die soort van toepassing.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Het voorliggende wolvenplan kan, als daar aanleiding voor is, periodiek opnieuw worden herzien en aangepast.

1.1 Doel van het wolvenplan

Dit plan is bedoeld om richting te geven aan gezamenlijke landelijk afgestemde beleidsuitvoering van provinciale taken rondom de wolf. Het wolvenplan is geschreven door de provincies in samenspraak met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Deze overheden streven daarbij naar een evenwicht in enerzijds wettelijke bescherming van de wolf en anderzijds het beperken van overlast en schade van de wolf. Het plan biedt de basis om beleid formeel te verankeren in bijvoorbeeld provinciale verordeningen of beleidsregels. Provincies hebben daarbij de mogelijkheid om voor wat betreft begrenzing van wolvengebieden en de inzet van subsidieregelingen voor preventie, zelfstandig hun beleid vorm te geven. Andere organisaties of personen kunnen er ook hun voordeel mee doen, maar zijn niet aan dit plan gebonden. Tenzij er sprake is van een formele overeenkomst of gezagsverhouding op basis van dit plan of de wet.

1.2 Totstandkoming geactualiseerd wolvenplan

Het Interprovinciaal Wolvenplan 2022 is een actualisatie van de versie uit 2019 en vervangt deze. De situatie rondom wolven in Nederland is die tussenliggende tijd aanzienlijk veranderd ten opzichte van toen. De ontwikkelingen gaan snel, er zijn inmiddels ondertussen uiteenlopende ervaringen opgedaan en we hebben wellicht nu oplossingen nodig die toen nog niet voorzien waren.

Fases van vestiging

In het wolvenplan uit 2019 werden de volgende vijf fases in de vestiging van de wolf onderscheiden:

fase 1: er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland;
fase 2: er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland;
fase 3: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland;
fase 4: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland;
fase 5: we bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

Inmiddels hebben zich in een aantal provincies territoriale wolven gevestigd en voortgeplant, we zitten dus in fase 4. Het voorliggende plan schenkt evenwel nog steeds aandacht aan zwervende wolven in Nederland (fase 1) en aan de tussenliggende fases 2 en 3. Daarnaast blikt het plan vooruit op toekomstige ontwikkelingen, geeft voor de betrokken partijen een kader voor toekomstige perspectieven en anticipeert op het ingaan van fase 5.

Kennis en feiten

In 2021 zijn twee studies uitgevoerd om provincies te ondersteunen bij het maken van wetenschappelijk onderbouwde beleidskeuzes in dit wolvenplan: een Factfinding study (Jansman *et al.*, 2021) en een juridische analyse (Boerema *et al.*, 2021). De factfinding study 'De wolf terug in Nederland' geeft antwoord op vragen die in de maatschappij leven over de wolf, zoals: waar komen de wolven die in Nederland leven

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

oorspronkelijk vandaan? Waar in Nederland kunnen wolven duurzaam leven? Wat zijn de mogelijke gevolgen voor de (verkeers-)veiligheid en recreatie? De studie is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, het Interprovinciaal Overleg (IPO) en BIJ12.

De juridische analyse 'De juridische bescherming van de wolf in Nederland en in een aantal andere Europese landen' geeft duidelijkheid over de juridische status van de wolf. Deze juridische analyse is opgesteld in opdracht van het IPO en BIJ12.

Informatie uit de richtsnoeren van de Europese Commissie ('richtsnoer C2021 – 7301, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn)* is gebruikt ter onderbouwing van de handelingsmogelijkheden om in te kunnen grijpen bij probleemsituaties en probleemwolven.

Landelijk Overleg Wolf
Dit plan is opgesteld met betrokkenheid van het Landelijk Overleg Wolf (LOW), zie ook paragraaf 7.1. Binnen het LOW zijn de onderliggende studies aan de orde gekomen en is van gedachten gewisseld over de verschillende aspecten van het beleid omtrent de wolf in Nederland.
De opvattingen daarover kenden verschillen, maar ook overeenkomsten.
De voorzitter van het LOW heeft onder zijn verantwoordelijkheid de belangrijkste denklijnen uit het overleg in een notitie samengevat. Deze zijn betrokken bij de verdere vormgeving van dit voorliggende plan. Er is geprobeerd zoveel mogelijk aan alle wensen en behoeften van de betrokken partijen tegemoet te komen.

Het LOW heeft een adviserende rol en is benut als klankbord om te komen tot een zo groot mogelijk draagvlak onder de betrokken partijen. Daarbij zijn beleidsmatige keuzes gemaakt die naar de mening van de provincies dienen te leiden tot conflictarm samenleven met de wolf. Immers hoe beter de wolf beschermd is, hoe meer mogelijkheden er moeten zijn landbouwhuisdieren te beschermen. Dat is wat partijen zal verbinden. De provincies zijn van mening dat er in ieder geval voor de looptijd van dit Interprovinciale wolvenplan een betekenisvolle rol is voor een landelijk wolvenoverleg. Tegelijkertijd dient er ook aandacht te blijven voor het maatschappelijk debat.

Praktijkervaringen
Bij het opstellen van dit wolvenplan is gebruik gemaakt van de praktijkervaring die in de afgelopen jaren is opgedaan met veldwaarnemingen, meldingen van aangevallen vee en vondsten van dode wolven. Veel personen en organisaties die bij deze praktijkgevallen betrokken waren hebben de werkgroep direct of indirect voorzien van informatie die goed benut kon worden om het wolvenplan te actualiseren.
Ook actuele kennis en ervaring uit het buitenland wordt benut via internationaal overleg en afstemming.

CONCEPT

Pagina: 238

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
belangrijker het is

1.3 Ervaringen met wolven sinds de terugkeer van de wolf in Nederland

Sinds de totstandkoming van het interprovinciaal wolvenplan in 2019 hebben we nieuwe ervaringen opgedaan. De bij wolvenschade betrokken provincies hebben kennis opgehaald en gedeelde ervaringen meegekregen vanuit onder meer de wolvencommissies e.d. Dit is geëvalueerd en besproken in het Landelijk Overleg Wolf. Dit totaal heeft geleid tot een aantal beleidsaanpassingen. Deze ervaringen zijn als bouwsteen gebruikt voor dit wolvenplan. Een aantal aandachtspunten die bij het opmaken van de balans naar voren kwamen worden nieronder weergegeven.

Grensoverschrijdende samenwerking
Voor het aspect samenwerking is geconstateerd dat het goed is handreikingen aan te geven voor over interprovinciale en internationale samenwerking. Het spreekt voor zich dat wolven, maar ook territoria/leefgebieden zich over bestuurlijke grenzen heen kunnen uitstrekken.

Meer dan voorheen is ook het ministerie van LNV betrokken bij de onderlinge afstemming. Dit wordt als positief ervaren. De wens is breed aanwezig om te komen tot een internationaal wolvenmanagementplan.

Gebiedsgerichte aanpak
In verschillende provincies wordt gebiedsgericht gewerkt en zijn wolvencommissies actief die gebiedspreventieplannen hebben opgesteld. Ook zijn er in meerdere provincies inmiddels subsidieregelingen voor de inzet van preventieve maatregelen beschikbaar. Er worden wolvenconsulenten ingezet die adviezen aan dierhouders geven. Er zijn verschillende pilots uitgevoerd. Op de websites van BIJ12 en de desbetreffende provincies vindt u hierover meer informatie.
De rol van de gebiedscommissies en het Landelijk Overleg Wolf wordt gewaardeerd en het is wenselijk dat dit wordt voortgezet.

Verkeersaanrijdingen met wolven
Inmiddels zijn ook ervaringen opgedaan met aanrijdingen met wolven. Dit leidde vrijwel in alle gevallen tot de dood van een wolf. Dit plan geeft ook aan hoe er wordt omgegaan met gewonde wolven.

Handelingsperspectief
Vanuit verschillende kanten is ervaren dat er meer duidelijkheid dient te komen over het handelingsperpectief en de invulling van een escalatieladder. Dit plan en de bijbehorende interventierichtlijn en handelingsrichtlijnen voorziet hierin.

Inzet preventieve maatregelen
De provincies met (gevestigde) wolven hebben inmiddels ervaring opgedaan met afhandeling van schade, preventie en het werken met een werkbudget of subsidie voor dierhouders om zo bij te dragen in de kosten. De ervaring leert dat er wisselend gebruik wordt gemaakt van deze aangereikte subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen. De bereidheid tot deelname verschilt per provincie en gebied. Zo is op de Veluwe in Gelderland inmiddels al geruime tijd sprake van gevestigde wolven en een subsidiemogelijkheid, maar wordt hier maar beperkt gebruik van gemaakt.

CONCEPT

Pagina: 239

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
manifesteren

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
beter: internationaal wolvenplan (wolvenmanagement klinkt naar afschot)

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
van

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
en dode

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 15:54:53
in gevallen waar er conflicten (kunnen) bestaan waarbij wolven betrokken zijn.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
voorzien

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Waarom die die bereidheid tot deelname laag? Bij wie is die laag? Hoe wordt dit sociaalcultureel probleem opgelost?

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
door hen gemaakte of te maken kosten voor het beschermen van de aan hun zorg toevertrouwde dieren.

Daarbij zijn ook ervaringen opgedaan met de (praktische) inzet van preventieve maatregelen. Er zijn onder meer noodsets ter beschikking gesteld. Ook vindt gebiedsgerichte ondersteuning plaats door bijvoorbeeld de inzet van een wolvenconsulent of -coördinator. Verder zijn de eerste stappen gezet richting een zogenaamde 'calamiteitenregeling', zie hoofdstuk 5.6.

Ook heeft discussie plaatsgevonden over de technische normen van de preventieve maatregelen. Dit heeft geleid tot het handhaven van de norm voor vaste rasters, maar tegelijkertijd meer flexibilisering als het gaat om verplaatsbare netten. Ook dit is terug te vinden in dit plan. Er is nog relatief weinig ervaring opgedaan met kuddebewakingshonden. Op basis van de lopende projecten in Nederland zou hiervoor wellicht misschien ook een regeling of norm voor ontwikkeld kunnen worden.

Vanuit de dierhouderij-sector is aanbevolen om te werken aan een grotere deelnamebereidheid voor beschermende maatregelen maar ook om te bezien of in meer gevallen (zoals bij andere kwetsbare diersoorten) een bijdrage in preventie mogelijk is. Ook is aandacht gevraagd voor vergoedingen voor arbeidskosten, beheer- en onderhoudskosten. Met betrekking tot de financiering hiervan brengen de provincies de mogelijkheden in beeld om hiervoor een beroep te doen op mogelijke beheerpakketten mede via de inzet van Europese middelen.

Monitoring
De activiteit van de wolf in Nederland wordt gevolgd volgens het monitoringplan wolf van 13 november 2019. Dit plan beschrijft de werkwijze voor wolvenmonitoring in Nederland en uitwisselbaarheid van gegevens. De gegevens, o.a. waarnemingen, beeldmateriaal, DNA-codes, over de wolven worden eenduidig gedocumenteerd en er wordt gewerkt met standaarden voor het valideren van de informatie. Uit evaluatie blijkt dat verdere digitalisering en automatisering hierin noodzakelijk is.

Communicatie
De communicatie rondom het thema wolf vergt voortdurende aandacht. Provincies dragen hieraan bij via de periodieke tussenrapportages vanuit BIJ12. Provinciale commissies doen dit bijvoorbeeld via nieuwsbrieven. Ook wordt nieuws, informatie en voorlichting verstrekt via websites en social media. Opvallend is ook de blijvende media-aandacht over het thema wolf.

Meerjarenverslag
[*PM, onder voorbehoud:]* BIJ12 heeft een meerjarenverslag gemaakt over de aanwezigheid van de wolf in Nederland over de jaren 2015 – 2022. *Link: tzt. invoegen*

CONCEPT

Pagina: 240

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
mobiele sets

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
Noodsets is vanuit het vee geredeneerd. Je zou ook hulpsets kunnen zeggen, je helpt namelijk ook de wolf hiermee.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
wat is het verschil met beschermende maatregelen?

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 17:26:28
deze budgetten mogen niet ten koste gaan van de huidige budgetten voor natuur in de brede zin des woords. Deze budgetten dus wel uit bijv. het nieuwe GLB halen.

Eventueel zou het opknippen naar doelgroep kunnen helpen:
Bedrijfsmatige houders (niet zijnde herders): GLB
Herders: Natuurbeheerpakketten waarvoor dan liefst extra ruimte gemaakt moet worden
Hobbyhouders: provinciale potjes

1.4 Nieuwe beleidspunten

Op basis van de ervaringen, nieuwe kennis en wensen vanuit betrokken stakeholders uit het LOW is het wolvenplan geactualiseerd. Dit heeft geleid tot nieuwe of aangepaste beleidspunten. Deze worden in dit hoofdstuk nader benoemd en zijn elders in dit plan meer in detail uitgewerkt. Daar waar dat wenselijk is, is zoveel mogelijk geprobeerd om als twaalf provincies gezamenlijk op te trekken (bijvoorbeeld uitvoering via BIJ12 van normering, schadeafhandeling en monitoring). Tegelijkertijd blijft er ruimte voor provinciaal/regionaal te maken keuzes (bijvoorbeeld begrenzing van gebieden, beschikbaarstelling van budgetten voor preventie).

Juridisch kader
Het juridisch kader blijft zoals het is, immers volgens de geldende wet- en regelgeving is de wolf een strikt beschermde soort. Daarom dient bij afwijking van de verbodsbepalingen aan een aantal cumulatieve voorwaarden te worden voldaan. Anders gezegd Ingrijpen in de wolvenpopulatie door bijvoorbeeld verjagen, incidenteel doden of (gecontroleerd) populatiebeheer is daarmee niet uitgesloten, maar alleen mogelijk onder strikte voorwaarden en procedureel en inhoudelijk correcte belangenafweging.

Er mag alleen worden afgeweken van wettelijke verbodsbepalingen als sprake is van een wettelijk belang. Daarnaast moet kunnen worden aangetoond dat er geen andere bevredigende oplossing is en geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de wolvenpopulatie in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan. Populatiebeheer (dus het beperken van de omvang van de diersoort) behoort nu niet tot de mogelijkheden, mede omdat de staat van instandhouding van de wolf in Nederland dit nu niet toelaat.

Handelingsperspectieven
Er is sprake van een grote maatschappelijke wens tot meer duidelijkheid over het handelingsperspectief. Mensen willen weten wanneer en hoe mag worden ingegrepen in probleemsituaties. Dit heeft zijn beslag gekregen in de interventierichtlijn en de handelingsrichtlijnen die als bijlage bij dit plan beschikbaar zijn.
Dit gaat om de volgende richtlijnen:

1. Handelingsrichtlijn 'Wolf en mens'
2. Handelingsrichtlijn 'Wolf en hond'
3. Handelingsrichtlijn 'Wolf en vee'
4. Handelingsrichtlijn 'Overige situaties (aangereden wolf, gewonde wolf, dood gevonden wolf)'

Internationaal wolvenmanagementplan
Vanuit de provincies én vanuit het Ministerie van LNV wil men komen tot een Europees afgestemd beleidskader. Het streven is te komen tot een 'Internationaal wolvenmanagementplan'. De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, mede omdat zij over de landsgrenzen heen migreren, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede

CONCEPT

Pagina: 241

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59

dit is een pleonasme. Het doden is immers per definitie een unieke, niet vaker voorkomende gebeurtenis voor een wolf

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59

Verder lijkt het me erg lastig om het beheer ecologisch te onderbouwen, zeker omdat wolvenpopulaties zichzelf reguleren. Het lijkt me evident dat zij dat beter kunnen dan wij mensen.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 15:58:16

zie opmerking van eerder: helaas is management van diersoorten ook een eufemisme voor afschot geworden.

bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven.
Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-)populaties geeft zicht op de staat van instandhouding. Ook biedt het op termijn mogelijkheden voor een meer op elkaar afgestemde bescherming en beheer (population level management).

Begrenzing wolvengebieden en subsidiëring preventieve maatregelen
Conform het bestaande beleid kunnen provincies gebieden voor de wolf aanwijzen. Bij aanwijzing van een wolvengebied kan de provincie ervoor kiezen om desgewenst een subsidieregeling voor een bijdrage aan de preventieve maatregelen open te stellen.

Nieuw is dat het hierbij ook kan gaan om begrenzing van gebieden waar rekening moet worden gehouden met het voorkomen van wolven, maar (nog) geen sprake is van permanente vestiging (beleidsmatig gedefinieerd als de doorlopende aanwezigheid van dezelfde wolf gedurende zes maanden)

Alle provincies gebruiken binnen deze begrensde gebieden dezelfde technische normering en dezelfde subsidiebedragen per eenheid voor preventieve maatregelen. Per provincie kan verschil kan worden gemaakt in:
- het wel of niet begrenzen van gebieden en uiteraard de feitelijke begrenzing van het wolvengebied.
- het subsidieplafond dat hiervoor beschikbaar wordt gesteld.
- de duur en de termijnen waarbinnen subsidieregels gelden.

Het aanwijzen van 'no go-area's of nulstand gebieden is juridisch niet toegestaan. Dat is in strijd met de intentie van de natuurwetgeving en de specifieke zorg die nodig is voor soortenbescherming. Voor nadere duiding, zie hoofdstuk 3.

Ook het aanwijzen van corridors of hotspots voor wolven is, met de huidige ecologische kennis, in de praktijk ruimtelijk lastig uitvoerbaar. Mede vanwege de grote afstanden die wolven in korte tijd kunnen afleggen. De wolf bepaalt zelf zijn verspreidingsgebied. Een 'hotspot' heeft daardoor ook geen meerwaarde voor de uitvoering van het beleid.

Invoering calamiteitenregeling
Nieuw is de mogelijkheid om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Dit is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen in gebieden waarop dat moment sprake is van een meervoud van schade buiten aangewezen wolvengebieden.

Van zwervende wolven valt op voorhand meestal niet te voorspellen waar en wanneer deze vee aanvallen. Voor veehouders is het daarom moeilijk zich hierop voor te bereiden. Soms trekken zwervende wolven niet direct door en blijven ze enige tijd in een bepaald gebied rondhangen. Daarom is het voor provincies nu mogelijk om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Deze regeling is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen in gebieden waarop dat moment sprake is van schade. Provincies kunnen in dergelijke situaties tijdelijk een subsidieregeling openstellen om snel financieel bij te dragen aan de

CONCEPT

Pagina: 242

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Verkort die zes maanden naar 2 tot maximaal 3 maanden. Zes maanden is echt zinloos lang. Rondzwervende wolven blijven maximaal 2-3 weken in een gebied voordat ze doortrekken. Tevens kan bij 'permanente vestiging' altijd blijken dat een wolf wegvalt (om welke reden dan ook), waardoor het gebied vervalt. Ook daarvoor is het niet nodig zes maanden te wachten.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Verkort die zes maanden naar 2 tot maximaal 3 maanden. Zes maanden is echt zinloos lang. Rondzwervende wolven blijven maximaal 2-3 weken in een gebied voordat ze doortrekken. Tevens kan bij 'permanente vestiging' altijd blijken dat een wolf wegvalt (om welke reden dan ook), waardoor het gebied vervalt. Ook daarvoor is het niet nodig zes maanden te wachten.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 15:59:04

de grenzen van zijn leefgebied bepaalt de wolf zelf. Ook hier wordt subsidiegebied bedoeld.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

subsidiegebieden

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 15:59:44

Dit is heel raar, want dit is wel wat ecologen van WENR en de Zoogdiervereniging aanraden!

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 16:00:07

Het begrip calamiteiten is behoorlijk antropocentrisch ingestoken. Ik pleit voor urgentieregeling. Het gaat immers om snel handelen om te voorkomen dat een wolf een voorkeur voor schapen ontwikkelt.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 16:00:47

dit is alleen financieel moeilijk. De wolf is terug. Daarmee is er een extra predator toegevoegd aan het bestaande scala. Net als honden kunnen wolven overal toeslaan. Elke dierhouder kan zich daarop voorbereiden door zijn dieren wolf-veilig te houden. Dit zal in sommige gevallen erg lastig en duur zijn. Mede daarom krijgen dierhouders dan ook ondersteuning hierbij vanuit de maatschappij.
Daarnaast laten de studies binnen de Factfinding study zien dat er gebieden zijn waar permanente vestiging van wolven te verwachten is. Door daar nu al in te zetten op preventie, voorkom je ook schade van rondzwervende wolven.

realisatie van preventieve maatregelen, zonder dat daarvoor eerst officieel een wolvengebied moet worden aangewezen. Aanvullend kan de provincie tijdelijk noodsets zoals flexnetten beschikbaar stellen. Een calamiteitenregeling speelt hiermee in op het gevoel van urgentie en biedt een duurzame oplossing voor veehouders

Tegemoetkoming in schade

Uitgangspunt blijft dat dierhouders zelf wettelijk verantwoordelijk zijn voor het nemen van preventieve maatregelen om hun dieren te beschermend tegen mogelijke roofdieren. De algemene regel is dat wanneer schade redelijkerwijze te voorkomen is, een tegemoetkoming van de schade niet voor de hand ligt.

Maar schade door wolven is nog een betrekkelijk nieuw fenomeen, waarop veehouders zich nog maar beperkt hebben kunnen voorbereiden. Vooralsnog komt daarom alle schade door wolven in aanmerking voor een tegemoetkoming.

In de tegemoetkoming in de schade is als volgt voorzien: Op dit moment komen dierhouders in alle provincies in aanmerking voor een tegemoetkoming in de schade wanneer blijkt dat de wolf de veroorzaker is. Dit is een landelijk geldend interprovinciaal uitgangspunt.

Wanneer sprake is van wolvenschade binnen officieel aangewezen en begrensde wolvengebieden, kunnen provincies een andere invulling geven aan de mate waarin en de duur waarbinnen deze een tegemoetkoming in wolvenschade wordt verleend. Schade aan onbeschermd vee zal in die gebieden dan niet meer volledig worden vergoed.

Dat betekent dat binnen begrensde wolvengebieden wordt ingezet op:
1. In de eerste drie jaar na begrenzing van dit gebied geldt een volledige tegemoetkoming in de schade te verlenen.
2. Na deze drie jaar geldt weer een periode van opnieuw drie jaar waarin de schade van onbeschermde dieren niet meer geheel wordt vergoed. De dierhouder heeft dan een eigen risico. De hoogte hiervan moet nog worden bepaald op door invoering van een, naar basis van redelijkheid en billijkheid bepaald, eigen risico voor de dierhouder.
3. Na deze periode bepaalt de provincie zelf of de subsidieregeling wordt verlengd, verder afgebouwd of helemaal wordt stopgezet. Dit wanneer sprake is van onbeschermde dieren.

In het vorige Interprovinciaal wolvenplan, uit 2019, was opgenomen dat schade aan onbeschermd vee in aangewezen wolvengebieden, na een periode van drie jaar in zijn geheel niet meer voor een tegemoetkoming in aanmerking zou komen. In het nieuwe wolvenplan is dat dus geen algemeen uitgangspunt meer.

Vergoedingen

Ongewijzigd is het uitgangspunt dat alleen een tegemoetkoming wordt betaald voor de directe kosten van wolvenschade en niet voor indirecte kosten. Een en ander staat elders in dit plan nader uitgewerkt en heeft zijn weerslag in de tegemoetkomingsregeling.

Technische normering preventieve maatregelen

CONCEPT

Pagina: 243

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 16:47:11
mobiele sets

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
mobiele sets

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 16:01:47
urgentie? 7 jaar na eerste wolf in NL, 4 jaar na eerste vestiging? gevoel van urgentie dus vervangen door de noodzaak om snel te handelen

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 16:03:23
een snelle oplossing die de veehouders de mogelijkheid geeft structurele maatregelen te treffen zonder verder verlies van dieren.

> Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
> biedt hulp aan veehouders om hun dieren te beschermen tot structurele maatregelen getroffen zijn.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Mist een punt.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Neem verwijzing op naar de wetstekst.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Door Wolven in Nederland wordt al 15 jaar de komst van de wolf aangekondingd. Is dat echt onvoldoende tijd geweest?

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
subsidiegebieden wolf

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
(volledig) dus tussen haakjes plaatsen

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
subsidiegebied wolf

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Ik mis in haar volledigheid het gebruik van KBH.

Zowel om praktische redenen (uitvoeringsgerichte, effectiviteit etc.) als vanwege subsidiaire en regeltechnische redenen, is het noodzakelijk om normen te hanteren over welke maatregelen wel of niet wolfwerend wordt geacht. Dit geeft geen honderd procent zekerheid, maar de ervaring leert dat deze normering op zichzelf adequaat is. Daarom maken provincies onderscheid in wat wel of juist niet als voldoende wolfwerend kan worden gezien.

De normering voor vaste afrasteringen blijft onveranderd. Deze worden verwoord in de Faunaschade Preventie Kit. FPK. M.a.w. de Provincies zijn van mening dat een hoogte van 1.20 meter met bijbehorende bedrading en stroomvoorziening, de meest adequate wolfwering biedt. In de praktijk zien we dat ook

Gehoord de praktische wensen uit het veld wordt voor verplaatsbare, flexibele rasters onder bepaalde voorwaarden ook een hoogte van 90 cm of 105 cm voldoende geacht. Als blijkt dat deze hoogtes in dat gebied toch onvoldoende zijn en vee dat op die manier beschermd is toch ten prooi blijft vallen aan wolven, zal alsnog een raster van 1.20 als voorwaarde worden gesteld om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen. Een raster van minder dan 1.20 m komt niet in aanmerking voor subsidiering.

Alvorens een provincie een ontheffing eventueel kan verlenen op het verbod om wolven te doden, moet eerst worden aangetoond dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat. Een raster van minder dan 1.20 wordt in dat geval niet beschouwd als een bevredigende oplossing.

Diersoorten
In het oude beleid kwamen alleen houders van bedrijfsmatig gehouden (landbouw-)dieren en hobbymatig gehouden schapen en geiten in aanmerking voor een tegemoetkoming in schade door wolven. Dit is in dit vernieuwde wolvenplan verbreed naar alle zowel bedrijfsmatig als particulier (hobbymatig) gehouden hoefdieren, bijvoorbeeld hobbymatig gehouden pony's en alpaca's

Het beleid m.b.t. tegemoetkoming in de schade, preventie e.d is nader verwoord in hoofdstuk 5.

Hybride wolven
De provincies willen hybridisatie van wolven voorkomen om zo de inheemse staat van de wolven te beschermen. Hybridisatie treedt op wanneer een wolf en een hond in het wild nakomelingen krijgen. In het geval aanwezigheid van een hybride wolf wordt vastgesteld, zal deze uit de populatie verwijderd moeten worden.

Overige zaken
Op een aantal beleidspunten gaat dit Wolvenplan in vergelijking met het vorige plan dieper dan het vorige plan dit betreft onderwerpen als soortenbescherming, de relatie tussen de wolf en het beheer van andere soorten, de omgang met aangereden wolven en wolvenopvang. Dit zal verder in dit plan nader aan de orde komen.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Mist een punt

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:07:15
Noodkreet van een wolvenexpert:
Dit is onvoldoende!! Hou het op 1,20!
Alles waar een wolf uit stand overheen kan kijken nodigt uit om te springen. Dit kennen we al van wildzwijnkerende rasters op ecoducten (1.00m). Dit is juist het gedrag wat we met zijn allen NIET aan wolven moeten leren.

Vanuit praktische overwegingen is het gebruik van lagere rasters goed te begrijpen. Het is vanuit ecologisch perspectief dus wel belangrijk dat de mobiele sets heel snel ook voor deze situaties beschikbaar zijn. Dus niet alleen voorwaarde voor tegemoetkoming, maar ook heel snel kunnen vervangen om schaapspecialisatie te voorkomen.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Mist een punt.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:08:07
Dit moet genetisch worden vastgesteld inderdaad door een lab van het CE-Wolf consortium.

1.5 Goudjakhals

De afgelopen jaren is het enkele keren voorgekomen dat de Goudjakhals in Nederland is waargenomen (en zelfs als verkeersslachtoffer is aangetroffen). In één regio heeft de goudjakhals in twee gevallen ook schade aan schapen veroorzaakt. De goudjakhals vertoont wat betreft gedrag enige gelijkenissen met een wolf en is ook bezig om Nederland te ontdekken. Daarom kan deze diersoort in het wolvenplan niet onbesproken blijven. We houden er rekening mee dat deze soort snel meer algemeen kan worden zodat we ons hierop wel nader dienen te gaan voorbereiden. De Goudjakhals is binnen de Wet natuurbescherming nu niet aangemerkt als inheemse soort zodat er beleidsmatig nog onvoldoende basis is om er nu dieper op in te gaan. Daarom biedt het wolvenplan een 'tijdelijke voorziening' voor de goudjakhals totdat duidelijker is hoe dit zich verder ontwikkelt.

Het voorstel is om voorlopig voor de afhandeling van gevonde of dood gevonden (bijv. aangereden) goudjakhalzen en de afhandeling van schade en bij de betaling van de tegemoetkoming in de schade hetzelfde te handelen als bij de wolf.

Provincies kunnen schade alleen vergoeden als het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming op de schadeveroorzakende soort van toepassing is. Door het ministerie van LNV is erop gewezen dat dit nu wat betreft de Goudjakhals nog niet het geval is. Schadevergoeding door provincies is daarom strikt genomen niet verplicht. Het IPO gaat in overleg met het ministerie van LNV om te bezien of en zo ja en hoe de Goudjakhals onder het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming te brengen.

De goudjakhals staat vermeld op Bijlage V van de Habitatrichtlijn van de Europese Unie. Alhoewel dit een flexibeler regime inhoudt dan bijvoorbeeld het regime van Bijlage IV waar de wolf op staat, brengt het onverminderd verplichtingen met zich mee. De soort is op grond van CBD (Convention on Biological Diversity) en Verdrag van Bern beschermd.
De Bijlage V-status bepaalt in ieder geval dat lidstaten ervoor moeten zorgen dat soorten in een gunstige staat van instandhouding gehouden worden, wanneer deze aan de natuur onttrokken (door bijvoorbeeld jacht) of geëxploiteerd worden. Wanneer door voorgenoemde handelingen de gunstige staat van instandhouding in het geding komt, zijn aanvullende maatregelen nodig. Om een beeld te krijgen van de staat van instandhouding (en zo de effecten daarop inzichtelijk te krijgen) kan systematische monitoring aan de orde zijn (artikel 11 habitatrichtlijn, European Commision, 2007).

De goudjakhals valt daarmee (nog) niet onder het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming. Het opnemen van de goudjakhals in de Wet natuurbescherming (in artikel 3.10) vereist een aanpassing van de wet. Dit is een verantwoordelijkheid van het Ministerie van LNV.
Hoewel provincies geen beleid rondom goudjakhalzen hebben opgesteld, is het logisch de goudjakhals op vergelijkbare wijze te behandelen als de wolf, in geval zij dood of gewond worden gevonden en/of gehouden dieren hebben gedood.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:08:59
ten onrechte: dus snel corrigeren door deze omissie in de wet te corrigeren.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Dit lijkt dubbel met hierboven?

De reden hiervoor is dat deze soort zich mogelijk nieuw aan het vestigen is, dat kans op faunaschade aanwezig is en dierhouders nog moeten wennen aan de aanwezigheid van de goudjakhals.

1.6 Verkenning van nieuwe mogelijkheden

Verkenning beheerpakketten

Er is vanuit dierhouders een duidelijke wens om ook in de beheerkosten van het 'wolvenbeheer' bij te dragen. Waaruit bijvoorbeeld kosten voor (extra) arbeid, onderhoud en (op termijn) vervanging van wolfwerende maatregelen worden bekostigd.

De provincies gaan, in overleg met de betrokken sectoren, een verkenning doen naar eventuele mogelijkheden om voor zowel de reguliere schapenhouderij als voor schaapskuddes die voor natuurbeheer worden ingezet, de mogelijkheden te onderzoeken voor het aanbieden van beheerpakketten, binnen de kaders van het subsidiestelsel natuur en landschap. Daarmee kunnen beheervergoedingen ontwikkeld worden die gericht zijn op de compensatie van het extra werk en onderhoudskosten die wolfinclusieve landbouw en (agrarisch) natuurbeheer met zich meebrengen. Dit dient nog nader te worden uitgewerkt in met de sector te ontwikkelen normbedragen en vervolgens door de Europese Commissie goed te keuren wolvenpakketten. Als het haalbaar blijkt is er misschien sprake van pakketten voor natuurbeheer en voor agrarisch natuurbeheer.

Verkenning versnelde betaling

De provincies gaan verkennen of de werkwijze voor de schadeafhandeling, met name de betaling van de tegemoetkoming, kan worden versneld.

Geconstateerd wordt dat er een wens is om een versnelling aan te brengen in de uitbetaling van de tegemoetkomingen. De termijn waarbinnen een tegemoetkoming kan worden uitbetaald wordt door verschillende zaken beïnvloed. Een vergoeding is nu afhankelijk van het definitieve oordeel (wel/geen wolf) op basis van DNA-onderzoek. Deze periode kan mogelijk bekort worden door bijvoorbeeld voor schades tot een bepaald bedrag een andere werkwijze te kiezen. Dit vergt echter een verkenning van de mogelijkheden omdat hier meer aspecten een rol spelen. Ook de gevolgen hiervan moeten nader in beeld worden gebracht.

Inzet Kuddebewakingshonden

Op dit moment is nog maar beperkt ervaring opgedaan met de inzet van kuddebewakingshonden. De inzet van deze honden lijkt in bepaalde situaties een nuttige aanvulling op wolfwerende afrastering. De komende tijd zullen deze ontwikkelingen worden gevolgd en afhankelijk van de ervaringen wordt nader bekeken hoe hiermee om te gaan in het kader van tegemoetkomingen en subsidieregelingen. Vooralsnog verloopt dit op projectbasis en/of pilotbenadering.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Voorbereiden op de wolf is meer dan genoeg voorbereiding op de goudjakhals. We hoeven hiervoor niet opnieuw een traject te starten.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Dit leest alsof dierhouders het geweldig vinden zelf de beheerkosten te betalen. Volgens mij wordt iets anders bedoeld.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:10:26

NOgmaals: deze budgetten mogen niet ten koste gaan van de huidige budgetten voor natuur in de brede zin des woords. Deze budgetten dus wel uit bijv. het nieuwe GLB halen.

Eventueel zou het opknippen naar doelgroep kunnen helpen:
Bedrijfsmatige houders (niet zijnde herders): GLB
Herders: Natuurbeheerpakketten
Hobbyhouders: provinciale potjes

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Dit is elders in Europa geprobeerd en liep uiteindelijk spaak op fraude. Ik kan me weinig bedrijven voorstellen die acute liquiditeitsproblemen hebben door deze schades, dus wat precies is het probleem?

2 Over de wolf

Dit hoofdstuk geeft algemene, ecologische informatie over de wolf; wat is hun leefwijze, verspreidingsgebied, wat eten ze en wat is hun natuurlijke gedrag ten opzichte van mens en hond. Delen van dit hoofdstuk zijn afkomstig uit de in 2021 opgestelde Factfinding study 'De wolf terug in Nederland' (Jansman et al., 2021).

2.1 Leefwijze en ecologie

Wolven zijn sociale dieren en leven in roedels. Een roedel bestaat veelal uit meerdere generaties (ouderdieren en hun nakomelingen) en bestaat uit twee tot tien dieren. Het leven in een roedel levert voor wolven veel voordelen op, zoals gezamenlijke territoriumverdediging, groepsjacht, verdediging van voedsel en opvoeden van jongen. De ouders vervullen ook een belangrijke voorbeeldrol voor de jongen. Het gedrag dat zij vertonen wordt door de jongen overgenomen. Dat is van belang bij de voedselkeuze en het vinden van een eigen territorium. Wolven selecteren vaak een leefgebied dat qua omgevingsprikkels lijkt op de prikkels die ze in het ouderlijk territorium hebben waargenomen. Wolven kennen een sterk territoriaal systeem dat in grote mate stabiliserend werkt op van nature beperkte dichtheden van wolven.

Voedsel

Een wolf eet 3 tot 4 kilo per dag en het menu bestaat uit vlees en merg. Wolven kunnen ook 10 kilo voedsel in één keer eten en daar dagenlang van leven. Wolven gaan bij voorkeur op zoek naar makkelijk te bemachtigen en ongevaarlijke prooien. In die zin zijn wolven opportunistisch en risicomijdend. Wolven proberen vaak een prooi uit te putten door het over lange afstand te laten rennen. Daarnaast vallen oude, zieke en zwakke dieren eerder ten prooi aan wolven dan gezonde volwassen dieren.

De samenstelling van het dieet van de wolf wordt voornamelijk bepaald door de combinatie van prooibeschikbaarheid (ofwel: welke soorten zijn in welke aantallen aanwezig) en prooikwetsbaarheid (ofwel: zijn de prooien makkelijk te vangen of niet). Afhankelijk van deze balans en factoren zoals leerprocessen, voorkeur of status binnen de roedel, kan de precieze samenstelling van het dieet van de wolf per regio verschillen. Wolven eten met name grotere wilde hoefdieren, waarbij ree het belangrijkste aandeel van het dieet vormt. Daarnaast worden zwijnen, edelherten en damherten gegeten, maar ook kleine dieren zoals hazen, muizen en ratten. Landbouwhuisdieren, met name schapen, vormen veelal een klein aandeel in het dieet van gevestigde wolven indien die (wild) prooibeschikbaarheid afdoende is en de prooikwetsbaarheid van het – eventueel aanwezige – vee laag is (door bijvoorbeeld genomen preventieve maatregelen). Voor zwervende wolven ligt dit anders. Zwervende wolven zijn veelal jonge, onervaren wolven die overal kunnen opduiken en die op zoek zijn naar een eigen territorium. Door trefkans, kwetsbaarheid en gemak vormen voor dergelijke wolven ook landbouwhuisdieren een frequente prooi. Wolven die zich een aantal keren aan landbouwhuisdieren hebben vergrepen kunnen wel leren dat dit makkelijke prooien zijn, op die manier kan specialisatie optreden. Dit is te voorkomen door vee voldoende te beschermen bijvoorbeeld met rasters van voldoende hoogte en waar stroom op staat.

Wolven zijn gespecialiseerd in jacht op hoefdieren. Ze maken daarin geen onderscheid tussen wilde prooidieren of gehouden vee. Afhankelijk van de situatie, zoals het

CONCEPT

Pagina: 247

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
drie (2 dieren is een paar, geen roedel)

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:11:13
*) Roedel van 10 dieren is wat te laag. In Vlaanderen dit jaar een ouderpaar met 9 welpen en jaarlingen nog niet meegerekend zit al boven de 10. Beter 'drie tot meer dan tien dieren'

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
en verdeling

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
*) De basis BMR ligt ongeveer bij 0,09 kg/kg wolf. (Mech 1977, Fuller 1989, Hayes 1995) Wat bij een wolf van 35 kg overeen komt met ca. 3,25 kg/dag. Maar wolven zijn dieren die voor het type prooi wat zij bejagen (hoefdieren) grote afstanden afleggen en ook de jacht zelf vraagt om een inspanning. Uit onderzoek blijkt dat het realistischer is om van 5.4 – 5.6 kg/wolf/dag uit te gaan (Polen - Jedrzejewski 2002) Als vuistregel valt er met 15% van het lichaamsgewicht als dagelijkse behoefte te rekenen.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:12:29
en organen. Daarbij worden ook andere delen van botten en haren gegeten.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
Bovendien is een stilstaand dier wat zich verdedigd (hoeven, gewei) veel riskanter dan een vluchtend dier, waarbij de aanval op de flank en nek gericht kan worden. Het in beweging krijgen van de prooi is een voorwaarde voor succes.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
jonge,

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Biggen en jaarlingen.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Uh nee, niet noemenswaardig.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
met name

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 16:47:36
met name

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
kunnen

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
zijn,

aanbod van wilde prooi, het aantal wolven (alleen jagend of in een paar of roedel) en het formaat en groepsgrootte van gehouden hoefdieren kunnen wolven grotere of kleinere landbouwhuisdieren aanvallen. De bescherming en kwetsbaarheid van de beschikbare prooidieren speelt daarin ook een rol. Om zelf letsel te voorkomen is een schaap voor een wolf een meer voor de hand liggende prooi dan een rund, paard of ezel. Voor wolven is gehouden pluimvee (kippen, eenden, ganzen) niet interessant. Er zijn in Europa geen problemen bekend met wolvenpredatie op dergelijk gevogelte. Als het om risico's gaat dan zijn schapen verreweg de diergroep met het grootste risico. Dit blijkt ook uit de gegevens van de afgelopen jaren. In 93% *(nb: tzt actualiseren)* van de bij BIJ12 gemelde schademeldingen waar het om wolvenschade bleek te gaan was er sprake van aanvallen op schapen. Aanvallen op kalveren en ander diersoorten bleven zeer beperkt. De focus van het interprovinciale beleid ligt dan ook bij schapen en alhoewel hier tot op heden minder meldingen van zijn, ook bij geiten.

Het kan voorkomen dat wolven meer landbouwhuisdieren doden dan dat zij kunnen eten. Dit heet surplus-killing of het 'kippenren-syndroom' en dit fenomeen komt bij veel roofdieren voor. Surplus-killing wordt veroorzaakt doordat de paniek van de prooidieren het jachtinstinct van de wolven aanwakkert in combinatie met het feit dat de prooien (bijvoorbeeld gehouden schapen binnen een raster) niet hun natuurlijke vluchtgedrag kunnen vertonen waardoor ze niet kunnen ontkomen aan de wolf en ze gedood worden. Doordat deze situatie zich veelal afspeelt in een menselijke leefomgeving kan de dreiging voor de wolf ertoe leiden dat het dier niet van al de gedode dieren eet en snel weer vertrekt. In de factfinding study (Hoofdstuk 6.3) wordt nader op dit onderwerp ingegaan.

Relatie wolf en mens

Wolven en mensen kunnen goed naast elkaar leven. Gezonde wolven die niet worden geprovoceerd of gevoed (zijn) door mensen, vormen op voorhand geen bedreiging voor de mens. Omdat wolven schuwe dieren zijn, zullen ze mensen over het algemeen mijden. Dit betekent niet noodzakelijk dat wolven onmiddellijk vluchten zodra ze een mens zien. Een wolf zal vooral handelen uit zelfbescherming. Bijvoorbeeld als hij zich bedreigd voelt of als hij zijn territorium of jongen moet verdedigen. Wolven die in een gebied leven waar ze niet worden bejaagd, reageren voorzichtig op het zien van mensen. Als een wolf een mens ziet, trekt de wolf zich meestal rustig terug. De uitgesproken voorzichtigheid en het wantrouwen van potentiële vijanden en gevaren is een bewezen overlevingsstrategie van de wolf. De meeste wolventerritoria bevinden zich dan ook in gebieden met weinig menselijke activiteit.

In de Interventierichtlijn (zie ook paragraaf x.x) is een richtlijn opgenomen voor de situatie wolf – mens. Deze richtlijn biedt een hulpmiddel bij het inschatten van situaties waarbij een mens een wolf tegenkomt en – indien aan de orde – het bepalen van de gepaste handelswijzen die daarbij horen.

Relatie wolf en hond

Honden, of mensen met honden, kunnen anders benaderd worden dan een mens alleen. Dit komt omdat de wolf in een hond een sociale partner kan zien, een paringspartner of een concurrent. Aanvallen op loslopende honden komen incidenteel voor; in Nederland zijn er tot dusver geen serieuze incidenten bekend. In gebieden waar wolven leven, is de kans op interactie tussen wolf en (loslopende) honden groter. Houdt in een leefgebied van wolven de hond daarom altijd aangelijnd. Mocht

CONCEPT

Pagina: 248

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
, net als bij wilde dieren

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
en kalveren

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Ik zou dit weglaten, legt weer aandacht op de vraag 'eet een wolf kippen dan?'

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Die haakjes hier kunnen weggelaten worden

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:13:56
Wellicht is een betere term: risicomijdende.

Schuwheid is iets wat wij als persoon van iets anders vinden (labelen). Risicomijdend komt vanuit het dier zelf (functionele gedrag).

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:14:40
De laatste helft van de zin is complete onzin. Na voelt kan de zin afgesloten worden.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
ten opzichte van het gebied in de omgeving.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Ik mis het scenario dat een wolf een hond op een erf dood.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Onnodig woord, er is gewoon geen incident bekend.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Houd

een wolf tegengekomen worden terwijl men met de hond buiten is, dan dient ervoor gezorgd te worden dat de hond is aangelijnd en langzaam afstand genomen wordt.

In de Interventierichtlijn (zie ook paragraaf x.x) is een richtlijn opgenomen voor de situatie wolf – hond. Deze richtlijn biedt een hulpmiddel bij het inschatten van situaties waarbij wolf een (mens met) hond tegenkomt en – indien aan de orde – het bepalen van de gepaste handelswijzen die daarbij horen.

2.2 Verspreidingsgebied

Wolven hebben een groot leefgebied van gemiddeld 200 vierkante kilometer. De exacte omvang wordt onder andere bepaald door het voedselaanbod, beschikbare dagrustplaatsen en onderlinge concurrentie. Door de omvang van het territorium overlapt hun leefgebied in het Nederlandse landschap nagenoeg altijd met menselijke activiteiten en/of landbouwgebied.

Habitat

Wolven kunnen in vrijwel elk landschap voorkomen; het zijn habitatgeneralisten. Ze hebben echter wel de voorkeur – zeker als het om voortplanting gaat – voor gebieden met een bosdekking van minimaal 45%. Ook speelt de aanwezigheid van prooidieren, de wegendichtheid en de mate van menselijke activiteiten (kans op verstoring) een grote rol in de keuze voor een leefgebied. Gebieden met grote aaneengesloten stukken natuur waar voldoende dagrustplaatsen aanwezig zijn, hebben de voorkeur.

Territorium

Wolven zijn uitgesproken territoriale dieren. De aantalsontwikkeling van wolven in een bepaalde regio worden daarom in belangrijke mate gestuurd en bepaald door de deze territoriale leefwijze, kenmerkend voor roofdieren. Hier treedt dus een belangrijk verschil naar voren met soorten die niet territoriaal zijn, zoals bijvoorbeeld het wild zwijn waarbij de populatie exponentieel kan groeien binnen een gebied waar voor hen voldoende voedsel beschikbaar is. In een wolventerritorium worden geen vreemde soortgenoten geduld. De lokale aanwezigheid beperkt zich vaak tot het ouderpaar met hun jongen en enkele jongen van het vorige jaar. Dit zorgt ervoor dat het aantal individuen in het territorium van nature begrensd wordt tot een (lage) dichtheid dat overeenkomt met de positie van de wolven in het ecologische voedselweb. De omvang van een roedel kan over de jaren heen schommelen naargelang het aantal jongen dat jaarlijks geboren wordt en hun overleving, maar blijft steeds in dezelfde ordegrootte.

Zwervende wolven

Na circa één tot twee jaar verlaten jonge wolven de ouderlijke roedel om zelf op zoek te gaan naar een territorium. Tijdens hun zoektocht kunnen ze grote afstanden afleggen; op een dag kunnen ze tientallen kilometers overbruggen waarbij ze nauwelijks gehinderd worden door menselijke barrières zoals rivieren, kanalen of wegen. Hierbij kunnen wolven het slachtoffer worden van verkeersaanrijdingen. Zwervende wolven, op zoek naar een territorium, kunnen ook langs of door bebouwd gebied trekken en kunnen worden waargenomen in onverwachte, bijvoorbeeld stedelijke, gebieden.
Met de toename in aantallen en verspreidingsgebied van de Centraal-Europese en Alpine populaties is het waarschijnlijk dat er steeds vaker dispergerende (zwervende) wolven Nederland zullen aandoen en hier een territorium zoeken.

CONCEPT

Pagina: 249

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
, maar de variatie is groot.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
en voortplantingsplaatsen

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
Europese

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Waar niet dan?

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Hierbij kan opgenomen worden dat territoriumgrootte afhankelijk is van voedselaanbod én de druk vanuit nabijgelegen territoria. Wanneer de dichtheid aan territoria in een gebied hoger wordt, is het areaal jachtgebied per territorium kleiner. Aangezien het jachtsucces gelijk blijft (25% kans op succes), is er minder voedsel per groep territoriale wolven. Hierdoor daalt de overlevingskans van wolven in hun eerste jaar aanzienlijk. Dit is een belangrijk zelfregulerend effect.

https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/verspreiding-wolf-in-de-benelux/

Draagkracht

De dichtheid van een wolvenpopulatie wordt uiteindelijk in de eerste plaats bepaald door het aantal territoria beschouwd over een ruime regio, vermeerderd met de zwervende exemplaren in datzelfde gebied. De populatie zit in Nederland in de fase van groei en wordt vooral bepaald door immigratie, voortplanting en sterfte. Vroeg of laat nemen de aantallen toe en zullen dichtheidsafhankelijke factoren (zoals concurrentie van andere territoriale wolven) die groei gaan dempen en uiteindelijk zal de populatie gaan schommelen rondom de ecologische draagkracht van het ecosysteem. Omdat informatie over de in Nederland voorkomende wolven wat betreft het habitatgebruik en de territoriumomvang nog slechts in beperkte mate aanwezig is, zijn nog geen concrete uitspraken te doen over de ecologische draagkracht van Nederland voor wolven.

2.2.1 *Verspreiding in Nederland*

Het activiteitengebied van de wolf in Nederland bedraagt anno 2021 bijna de helft van het Nederlandse landoppervlak. Met name de (noord-, midden- en zuid) oostzijde van Nederland wordt regelmatig aangedaan door wolven en of hebben zij hier een territorium. Dit ruimtelijke activiteitengebied in Nederland wordt verklaard door de trek van jonge wolven vanuit de wolvenroedels in Duitsland, Polen, België (Centraal Europese-populatie) en Frankrijk (Alpiene populatie). Zie de kaart in figuur *xx* voor een ruimtelijke weergave van de wolvenwaarnemingen in Nederland over de afgelopen jaren. Het ruimtelijke verspreidingspatroon laat zien dat de wolf in een ruim gebied kan voorkomen, mede omdat zij in korte tijd grote afstanden kunnen afleggen (tot wel 50 á 70 kilometer per nacht). Onderscheid naar gevestigde wolven en zwervende wolven is daarbij van belang. Mede een reden om wolvengebieden te kunnen aanwijzen, een tegemoetkomingsregeling te hebben en in te zetten op de inzet van preventieve maatregelen.

CONCEPT

Pagina: 250

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
???

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Deze zin begint erg raar.

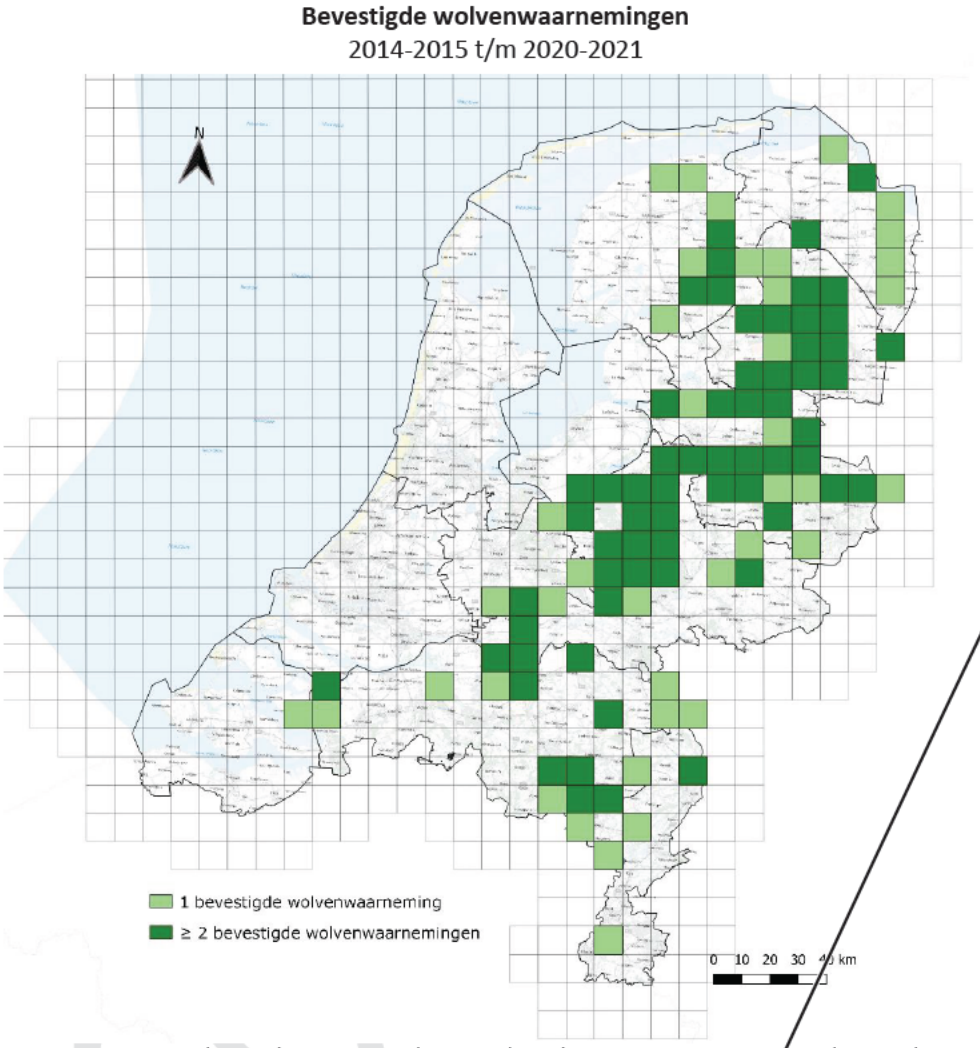

Figuur xx. - Overzicht van locaties waar bevestigde wolvenwaarnemingen zijn gedaan in de periode 2014-2015 tot 2020-2021[1]. Met de groene hokken van 10x10 kilometer wordt aangegeven waar de wolf eenmalig of vaker is vastgesteld.

2.2.2 *Verspreiding in Europa*

In Europa komt de wolf op meerdere plekken voor. Uit historische gegevens blijkt dat de wolf enkele eeuwen geleden al in heel Europa voorkwam. Echter kent de wolf ook een periode waarin de aantallen sterk afnamen. Daarbij verdween de wolf uit grote delen van West-, Centraal- en Noord-Europa met een dieptepunt in aantallen omstreeks 1950-1970. Als gevolg van de Europese bescherming van de wolf in de jaren zeventig en negentig (dat wil zeggen via de Conventie van Bern in 1979 en de implementatie van de Habitatrichtlijn in 1994) namen de aantallen wolven weer toe en begon het verspreidingsgebied op natuurlijke wijze steeds verder uit te breiden in noordwestelijke richting, zoals richting Polen, Duitsland, Scandinavië en Nederland.

Vanaf de jaren 1990 kwam ook weer een populatie tot stand in de Frans-Italiaans-Zwitserse Alpen via immigratie vanuit de Italiaanse Apennijnen. Deze populatie wordt

[1] Hierbij wordt het Monitoringsplan wolf (2019) gevolgd, waarbij de grid-cellen worden ingekleurd als er in de gridcel tenminste één waarneming als C1 is gekwalificeerd of er tenminste drie C2-waarnemingen zijn gedaan.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Vanaf de vroege middeleeuwen.

ook wel de Alpiene-populatie genoemd. In Polen begonnen, na de instelling van een strikte beschermde status in 1998, wolven van de Baltische populatie vanuit Oost-Polen weer de Vistula rivier over te steken naar het westelijke deel van het land, en kwam daar een nieuwe populatie tot stand die zich vervolgens uitbreidde naar Oost-Duitsland en Tsjechië. Deze populatie wordt aangeduid als de Centraal-Europese populatie, en kan genetisch inmiddels duidelijk worden onderscheiden van de Baltische populatie en de populatie in de Karpaten. Inmiddels breidt de Centraal-Europese populatie zich steeds verder uit naar het westen, en zijn na Duitsland ook Denemarken, Nederland en België bereikt. *[Uit Factfinding: lit PM]*

Zie voor de verspreiding van de wolf vanuit het oosten van Europa richting de Benelux in de periode 2020 – 2021 de kaart in Figuur xxx.

De meeste wolven in Nederland zijn afkomstig uit de Centraal-Europese populatie. Daarnaast worden ook in toenemende mate wolven uit de Alpiene populatie in Nederland aangetroffen.

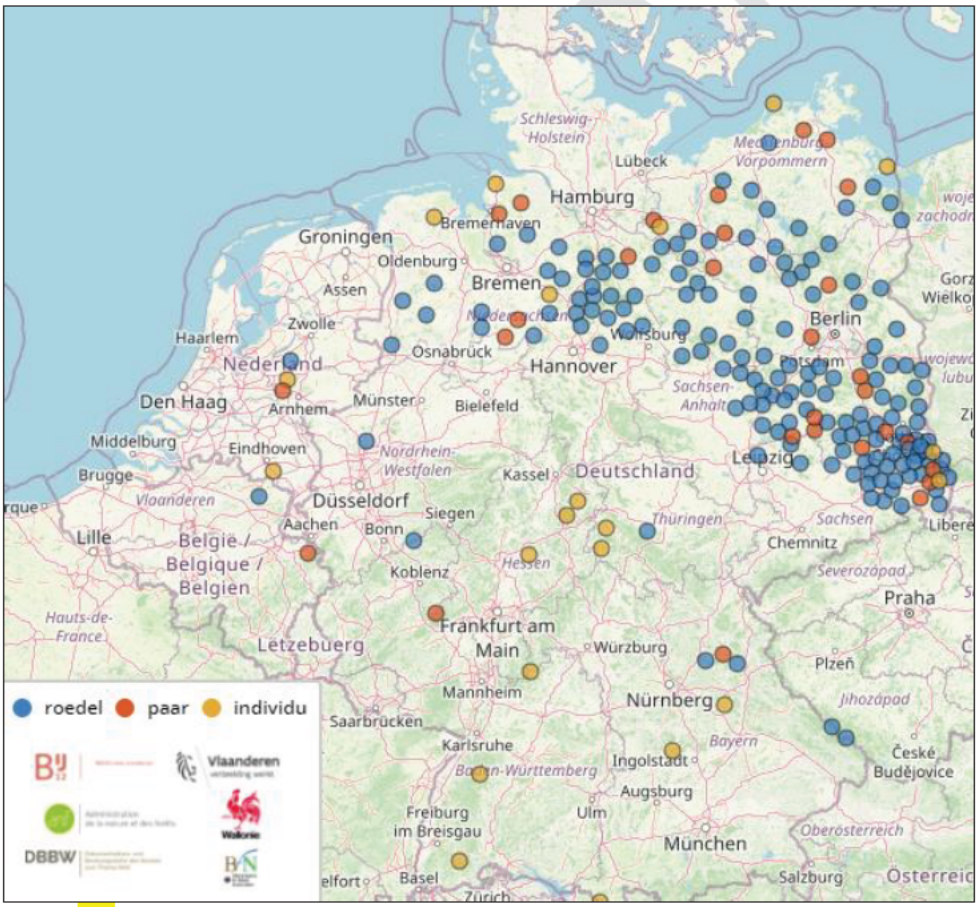

Figuur 2.1. Verspreiding wolventerritoria Benelux en Duitsland in de periode mei 2020 -april 2021. NB. De wolvenwaarnemingen van de Alpiene populatie (Frankrijk) zijn niet afgebeeld in deze kaart.
https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/verspreiding-wolf-in-de-benelux/

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

2.2.3 Hybride wolven

Een kruising tussen een hond en een wolf wordt een hybride wolf genoemd. Hybridisatie is ongewenst en vormt een bedreiging voor de integriteit van het Europese wolvenbestand. In de meeste EU-lidstaten worden wolven intensief genetisch gemonitord, en wordt ook hybridisatie nauwlettend bestudeerd, teneinde snel in te grijpen bij eventuele kruisingen met honden. Recente genetische studies tonen aan dat hybridisatie in de Alpiene, Centraal-Europese en Scandinavische populaties zeer zeldzaam is. Hybridisatie als gevolg van recentere vermenging van wolven en honden komt voornamelijk voor in gebieden waar grote aantallen verwilderde honden voorkomen en waar wolven bijna verdwenen waren, zoals in Centraal-Italië.

Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat er in Nederland hybride wolven aanwezig zijn of dat dit te verwachten is.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Bij navraag bij de NVWA door de Zoogdiervereniging geldt de regel dat hybriden tot de vierde generatie (F4) juridisch gezien nog de wilde soort zijn. Dat betekent dat de beschermingsstatus van de wolf geldt tot deze F4-generatie. pas vanaf de F5-generatie spreek je van een hond en mag deze thuis op de bank liggen. Het fokken met en houden van wolven is verboden, daarmee is ook het fokken met en houden van hybriden tot F4 verboden.

3 Juridische kaders

Ter voorbereiding van het Interprovinciaal wolvenplan heeft BIJ12 een juridische analyse uit laten voeren *(referentie lit).* Dit hoofdstuk is hoofdzakelijk gebaseerd op deze analyse. Hier wordt uiteengezet wat de beschermingsstatus van de wolf is, en wat dat betekent voor de mogelijkheden om wolven te verjagen, verstoren en in het uiterste geval te doden. Dit hangt nauw samen met eventuele maatregelen die genomen kunnen worden om de soort te beschermen en met de internationale afstemming over bescherming van Europese wolvenpopulaties. Ten slotte wordt stilgestaan bij wetgeving met betrekking tot het in bezit hebben, of vervoeren van dode of levende wolven en bij de status van hybride wolven.

3.1 Voornaamste wettelijke kaders

De wolf is binnen de Europese Unie aangewezen als strikt beschermde soort in het Verdrag van Bern en in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. Op 30 juni 2014 is de wolf in Nederland aangewezen als beschermde inheemse diersoort (Staatscourant 18306). Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet natuurbescherming. Een ander internationaal juridisch kader vormt het verdrag van Washington (CITES2). Dat verdrag is relevant voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan. Voor bestaande houders van in gevangenschap geboren en gefokte wolven wordt vrijstelling verleend van het verbod om de dieren of daarvan afkomstige producten, onder zich te hebben. Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op eenieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van deze wet. Deze en andere wetgeving die van toepassing is staat verderop in dit wolvenplan verder uitgewerkt. *(pm: evt. omzetten naar Omgevingswet)*

3.2 Passieve en actieve soortenbescherming

De wolf wordt binnen het gehele grondgebied van de Europese Unie aangemerkt als beschermde, inheemse diersoort. Tot midden 19e eeuw kwam de wolf nog voor in Nederland. De wolf heeft de laatste jaren bewezen zich in Nederland op eigen kracht opnieuw te kunnen vestigen en voortplanten en zoekt daarbij zelf het meest geschikte gebied.

De wolf moet zowel op grond van internationale verdragen (met name Verdrag van Bern) als op grond van de Europese Habitatrichtlijn worden beschermd. Vertrekpunt voor de bescherming van de wolf in Nederland vormen art. 12 en bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Dit is het zogenaamde *passieve soortenbeschermingsregime.* Dit regime is vertaald en geïmplementeerd in de Wet Natuurbescherming die naar verwachting in oktober 2022 ongewijzigd opgaat in de Omgevingswet. Een aantal handelingen, waaronder het doden, vangen en opzettelijk verstoren van wolven, is bij die wet verboden. In de wet is ook opgenomen in welke omstandigheden en onder welke voorwaarden eventueel van die verboden kan worden afgeweken en welke autoriteiten bevoegd zijn om hier beslissingen over te nemen.

Naast passieve soortbescherming moeten lidstaten van de Europese Unie uit hoofde van de Habitatrichtlijn ook maatregelen nemen die zijn gericht op het in een gunstige

CONCEPT

Pagina: 254

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Update.

staat van instandhouding behouden, of herstellen van natuurlijke habitats en in het wild levende dier- en plantensoorten van communautair belang. Voor wolven valt bij deze zogenaamde actieve soortbescherming te denken aan het stimuleren van kennis en daarmee het besef over het gedrag van de wolf. Ook wordt bijgedragen door bijvoorbeeld terreininrichtingsmaatregelen als recreatieve zonering, of het nemen van maatregelen ter voorkoming van verkeerslachtoffers. On lange termijn (10 jaar na eerste voortplanting in een gebied) is het denkbaar en juridisch gezien wellicht noodzakelijk om in Natura 2000-gebieden de wolf als doelsoort op te nemen. Maatregelen om conflictarm samenleven met wolven te bevorderen, zoals het plaatsen van wolfwerende rasters, bevorderen maatschappelijk draagvlak voor wolven en dragen op die manier indirect bij aan de bescherming van wolven. Op de inzet van dergelijke preventieve maatregelen wordt verder in dit plan uitvoerig stilgestaan.

3.3 Zorgplicht

De specifieke zorgplicht voor soorten is vastgelegd in art. 11.27 van het Bal. Het eerste lid van dit artikel roept degene die een activiteit uitvoert op tot het voorkomen, beperken of ongedaan maken van mogelijke negatieve gevolgen ten gevolge van flora- en fauna-activiteiten. Als negatieve gevolgen voor deze belangen niet kunnen worden voorkomen, dan roept ze op om de activiteit niet uit te voeren.

Van de initiatiefnemer wordt verwacht dat hij zich inspant om zelf te beoordelen of zijn handelen nadelige gevolgen heeft en ook hoe hij die gevolgen redelijkerwijs kan voorkomen of beperken. Voor flora- en fauna-activiteiten houdt deze plicht in ieder geval in dat:

a. Voorafgaand aan het verrichten van de activiteit wordt nagegaan of er aanwijzingen zijn van de aanwezigheid op de locatie waar de activiteit wordt verricht of in de directe nabijheid van die locatie van:
   1°. Van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten, genoemd in bijlage I bij de vogelrichtlijn, en niet in die bijlage genoemde, geregeld in Nederland voorkomende trekvogelsoorten als bedoeld in artikel 4, tweede lid, van die richtlijn;
   2°. Van nature in Nederland in het wild levende dieren of planten van soorten, genoemd in de bijlagen II, IV en V bij de habitatrichtlijn;
   3°. Dieren of planten van soorten, genoemd in bijlage IX of in de rode lijsten, bedoeld in artikel 2.19, vierde lid, onder a, onder 4°, van de wet; en
   4°. Voor die soorten belangrijke leefgebieden of natuurlijke habitats;
b. Als deze aanwijzingen er zijn: wordt vastgesteld of op voorhand op grond van objectieve gegevens nadelige gevolgen kunnen worden uitgesloten voor dieren van die soorten, hun nesten, hun voortplantingsplaatsen, hun rustplaatsen en hun eieren, of voor planten van die soorten;
c. Als die gevolgen niet kunnen worden uitgesloten: wordt nagegaan welke gevolgen de activiteit kan hebben voor dieren van die soorten, hun nesten, hun voortplantingsplaatsen, hun rustplaatsen en hun eieren, of voor planten van die soorten;
d. Alle passende preventieve maatregelen worden getroffen om die nadelige gevolgen te voorkomen;
e. Tijdens en na het verrichten van de activiteit wordt nagegaan of de getroffen maatregelen de beoogde effecten hebben; en

CONCEPT

Pagina: 255

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Natuurlijk prooiaanbod

Verbetering draagvlak om kans op stroperij te verminderen.

Kennisoverdacht zelf is geen draagvlak-verbeternde maatregel en daarmee een effectieve beschermingsmaatregel. Raadpleeg eens [redacted] en [redacted]

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:17:23
Dat dit 10 jaar moet wachten is een door NL zelf toegevoegde eis. De HR bepaalt dat bij bestendig gebruik door een HR soort, een N2000 gebied voor die soort moet worden aangewezen, en dat is niet 'wellicht' maar zeker juridisch noodzakelijk. Maar alleen in Natura 2000-gebieden waar de wolf bestendig gebruik van maakt.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Dit komt niet zo uit de HR, dit is Nederlandse invulling. Vanuit de HR geldt dat er sprake moet zijn van een duurzame vestiging. Dit is al bij roedelvorming waarbij de ouderlijke individuen genetisch goed bekend zijn.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
Het staat goed beschreven in paragraaf 3.6

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
gebruik van kuddebewakingshonden

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
duurzaam

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Overheden hebben tot op heden nog weinig gedaan aan het bevorderen van het draagvlak voor wolven, anders dan compensatie en hulp bij schade. Actieve voorlichting over wolven en de ecologie van wolven valt hier ook onder.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Wat is het 'Bal'?

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
Besluit activiteiten leefomgeving

f. Het verrichten van de activiteit wordt gestaakt als de nadelige gevolgen toch niet worden voorkomen, of, als staken van de activiteit redelijkerwijs niet meer mogelijk is, passende herstelmaatregelen worden getroffen.

3.4 Doden, vangen, verstoren en beschadiging van rust- en voorplantingsplaatsen

Op grond van de wet Natuurbescherming, op te nemen in de Omgevingswet, is het niet toegestaan om beschermde inheemse diersoorten, waaronder wolven, in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te doden, vangen of verstoren, of hun voortplantingsplaatsen of rustplaatsen te beschadigen of vernielen. Uit jurisprudentie over dit onderwerp moet worden afgeleid dat alle gebieden waar de wolf uit eigen beweging weet te komen tot het natuurlijk verspreidingsgebied moet worden gerekend. Dit betekent in de praktijk dat de verbodsbepalingen in heel Nederland van toepassing zijn.

Van deze bepalingen kan in bepaalde omstandigheden en onder bepaalde voorwaarden worden afgeweken. Dit kan wanneer een in de wet genoemd *belang* in het geding is, onder voorwaarde dat de *duurzame staat van instandhouding* niet in gevaar komt en er geen *bevredigende alternatieve oplossingen* voorhanden zijn. Het bevoegd gezag wordt geacht binnen deze voorwaarden een afweging te maken en deze afweging zorgvuldig te onderbouwen. Daarbij geldt dat een groot wettelijk belang zwaarder kan wegen dan een minder belang. Met zwaardere ingrijpende maatregelen moet bovendien terughoudender worden omgegaan dan met minder ingrijpende maatregelen.

Het doden van wolven kan met verschillende oogmerken worden ingezet, in oplopende mate van ingrijpendheid:

- Om een individueel dier dat op basis van op voorhand vastgestelde criteria probleemgedrag vertoont uit de populatie te halen;
- Ter ondersteuning van wolfwerende maatregelen op en rond veehouderijen en bewoonde gebieden; en
- Om de populatieomvang te beperken.

Volgens de Europese Commissie (Commission notice Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive - Publications Office of the EU (europa.eu).) moet ook bij *verstoring* onderscheid worden gemaakt in de mate van ingrijpendheid. Het in de Habitatrichtlijn opgenomen verstoringsverbod beperkt zich tot handelingen die zeer waarschijnlijk afbreuk doen aan de staat van instandhouding van de wolf, met name op plaatsen die voor de wolf van speciale betekenis zijn of waar zij belemmerd zou worden bij de voortplanting, het grootbrengen van de jongen, de overwintering en de trek.

In beginsel zal steeds per geval moeten worden beoordeeld of een opzettelijke verstoring als schadelijk moet worden beschouwd, rekening houdend met de specifieke kenmerken van de betrokken soort en de omstandigheden van het geval. Sporadische (incidentele) verstoringen zonder waarschijnlijke negatieve invloed vallen daarmee niet onder de reikwijdte van deze bepaling. Zo zal over het algemeen het oprichten van een hekwerk rond een schapenverblijf, wat inhoudt dat de wolf zich aan dit element in zijn leefomgeving zal moeten aanpassen, niet snel leiden tot een

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:19:07

Dit kan nooit een doel zijn dat past bij de huidige beschermde status van de wolf. Deze is namelijk zo omdat van de populatie nog niet vastgesteld is dat deze in een gunstige staat van instandhouding is.

opzettelijke verstoring van de wolf. Datzelfde geldt voor het wegjagen van een wolf bij een kudde schapen of vee in een incidenteel geval.

3.4.1 *Wettelijk belang*

De wet onderscheidt een aantal belangen op basis waarvan kan worden afgeweken van de genoemde verbodsbepalingen, te weten:

1. In het belang van de bescherming van de wilde flora en fauna en van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
2. Ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden en wateren en andere vormen van eigendom;
3. In het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid of om andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten;
4. Ten behoeve van onderzoek en onderwijs, repopulatie en herintroductie van deze soorten, alsmede voor de daartoe benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten;
5. Ten einde het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, door de bevoegde nationale instanties vastgesteld aantal van bepaalde specimens van de in bijlage IV genoemde soorten te vangen, te plukken of in bezit te hebben.

Voor wolven zullen vooral schade aan veehouderijen, openbare veiligheid en onderzoek relevant zijn om over te mogen gaan tot doden, verjagen of verstoren. Om ontheffing of vrijstelling van de verbodsbepalingen te kunnen verlenen, zal het genoemde belangen zorgvuldig en kwantitatief moeten worden onderbouwd.

Schade die optreedt, of een conflictsituatie die zich voordoet, vormt in eerste instantie nog niet voldoende grond om ontheffing op de verbodsbepalingen te kunnen verlenen. Aangetoond moet worden dat de openbare veiligheid in het geding is en dat zich belangrijke schade aan landbouwhuisdieren heeft voorgedaan die structureel is.

Tot nu toe heeft de jurisprudentie over openbare veiligheid met name betrekking op situaties waarin de veiligheid van personen in gevaar wordt gebracht of risico's ontstaan voor de veiligheid van de omgeving, bijvoorbeeld doordat de kans op calamiteiten toeneemt.

Er kan ook worden afgeweken van het verbod op het doden van een wolf wanneer sprake is van ernstig lijden. Dit is mogelijk op basis van het wettelijke belang ter bescherming van fauna. Op basis van dit belang kan een aangereden wolf worden geëuthanaseerd indien er geen kans op herstel meer is.

3.4.2 *Gunstige staat van instandhouding*

Voorwaarde voor het mogen doden of verstoren van wolven is dat de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. De wolf is nog maar net begonnen zich in Nederland te vestigen, waardoor op de schaal van Nederland nog geen sprake is van een gunstige staat van instandhouding. Omdat wolvenpopulaties grensoverschrijdend zijn, moet de natuurlijke staat van instandhouding ook op internationaal niveau te worden bezien. Hier zijn nog geen concrete afspraken over gemaakt. Dit maakt dat

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
En kwalitatief. Wat zijn de genomen maatregelen bij de casus ter voorkoming van schade? Waren die aantoonbaar aanwezig en in orde?

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
En waarbij alle alternatieve maatregelen (lees: preventieve maatregelen) afdoende zijn geprobeerd.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Niet alleen, ook per lidstaat.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

vooralsnog alleen met uiterste terughoudendheid met het afwijken van de verbodsbepalingen mag worden afgeweken.

Artikel 1 van de Habitatrichtlijn geeft een definitie wat moet worden verstaan onder een gunstige staat van instandhouding: "*het effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort op het in art. 2 bedoelde grondgebied*".

De staat van instandhouding wordt als gunstig beschouwd wanneer uit populatie-dynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van de natuurlijke habitat waarin hij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en het natuurlijke verspreidingsgebied van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en er een voldoende grote habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden. De Habitatrichtlijn kent geen concrete bepalingen over referentiewaarden voor het vaststellen van de (gunstige) staat van instandhouding. Parameters komen wel aan de orde in het kader van de rapportageverplichtingen waarin de Habitatrichtlijn voorziet. De vier parameters voor de bepaling van de 'staat van instandhouding' zijn: verspreidingsgebied, populatie, leefgebied (oppervlakte van habitat, geschiktheid van habitat voor soorten, structuur en functies van habitats) en toekomstperspectief. Dit laatste element is van belang, omdat de beoordeling van de staat van instandhouding niet alleen een momentopname betreft, maar ook vraagt om een beoordeling van de ontwikkeling van de staat van instandhouding als gevolg van de uitzondering op een verbod en andere voor de soort relevante ontwikkelingen. Hoewel de vier genoemde elementen enig houvast bieden bij de beoordeling van de staat van instandhouding, is er geen eensluidende maatstaf als het gaat om de staat van instandhouding van de wolf.

De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, mede omdat zij migreren over de landsgrenzen heen, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven. Het wegnemen van een individuele wolf hoeft daarmee geen invloed te hebben op de staat van instandhouding van de diersoort.

De inzet vanuit Nederland is om te komen tot internationale beleidsafstemming bij voorkeur in de vorm van een internationaal wolven managementplan. Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-) populaties geeft zicht op het aanmerken van een gunstige staat van instandhouding en biedt wellicht op termijn mogelijkheden voor een meer op elkaar afgestemde bescherming en beheer.

Op (inter-)nationaal niveau wordt door het ministerie van LNV de samenwerking gezocht met de Duitse nationale overheid met de intentie om te komen tot een internationaal management plan voor de gedeelde wolvenpopulatie. Hierbij wordt bekeken of ook met andere landen, zoals België en Polen, samengewerkt kan worden.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:20:05
Is dit de letterlijke definitie van de GvS?

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Per lidstaat én voor de soort relevante schaal.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Om dit wel te weten is het dus nodig om de gehele populatie te monitoren!

Dit plan zou een nuttige basis kunnen worden die bijdraagt aan het gevraagde perspectief met betrekking tot bescherming en beheer van de wolf.
Naast de samenwerking op nationaal niveau wordt er door diverse provincies op regionaal niveau samengewerkt met Duitse deelstaten en in Benelux-verband.

3.4.3 Geen andere bevredigende oplossing

Om toestemming te kunnen verlenen om af te wijken van de verbodsbepalingen zal moeten worden onderbouwd dat er geen andere bevredigende oplossingen zijn om tegemoet te komen aan de wettelijke belangen. Een bevredigende oplossing kan bijvoorbeeld zijn het beschermen van gehouden dieren door middel van een wolfwerend raster. Onderzocht moet worden hoe een activiteit moet worden uitgevoerd, en of dit op een andere manier mogelijk is (in het licht van de doelstelling van een activiteit). Daarbij moet de minst belastende aanpak worden gekozen voor de soorten die door een activiteit worden geraakt.

Voor het alternatievenonderzoek is een heldere doelstelling dus relevant. Dit is een motiveringsvraagstuk waarvoor inzicht in alternatieve oplossingsrichtingen, ervaring met de toepassingen van deze middelen, en inzicht in de effectiviteit van de gewenste aanpak noodzakelijk is. Naarmate de maatregelen ingrijpender zijn voor de beschermde soort, zal meer worden gevraagd van de motivering bij deze vergaande maatregelen.

Een duidelijke uitsplitsing kan hierbij gemaakt worden tussen een probleemsituatie en een probleemwolf. Voor een probleemsituatie kunnen meerdere oplossingen worden ingezet, waarvan de minst ingrijpende altijd de voorkeur heeft. Een situatie waarin een wolf veelvuldig slecht beschermd vee aanvalt, kan worden opgelost door te zorgen dat vee achter wolfwerende rasters wordt geplaatst. Aangezien er een andere bevredigende oplossing is zal het aanvallen van slecht beschermd vee niet kunnen leiden tot een afwijking van het beschermingsregime van de wolf. Indien er geen bevredigende alternatieven meer beschikbaar zijn en een wolf blijft de wettelijke belangen blijft schaden, zal er sprake zijn van een probleemwolf en kan verjagen en uiteindelijk doden worden overwogen. Dit wordt voor verschillende situaties nader beschreven in de handelingsrichtlijnen.

3.5 Bevoegdheden en mandatering

Provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van wolven op het Nederlandse grondgebied, tenzij in dit wolvenplan of op basis van wetgeving expliciet is aangeven dat de verantwoordelijkheid elders ligt of in bepaalde situaties naar een andere autoriteit overgaat. Ook zijn de provincies verantwoordelijk voor het beleid met betrekking tot de tegemoetkoming in de landbouwschade die door wilde dieren, waaronder de wolf, wordt veroorzaakt. De provincies hebben BIJ12 gemandateerd om te beslissen op aanvragen voor een tegemoetkoming in schade bij gehouden vee, veroorzaakt door wolven. BIJ12 draagt daarnaast zorg voor voorlichting over schadepreventie, coördineert de monitoring van de wolf en beheert het wolvenmeldpunt.

Provincies kunnen toestemming geven om van de in de wet Natuurbescherming genoemde verbodsbepalingen af te wijken. Deze toestemming kan worden gegeven in de vorm van een aanwijzing, ontheffing of vrijstelling.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Voor een provinciale vrijstelling is een PS besluit vereist, de minister van LNV kan een landelijke vrijstelling afgeven.
Daarnaast heeft de burgemeester altijd de bevoegdheid (bijvoorbeeld via een noodbevel) om in het kader van openbare orde en veiligheid te allen tijde tot optreden over te gaan.

3.6 Gebiedsbescherming

De wolf is een soort van Bijlage II van de Habitatrichtlijn. Voor deze soorten geldt dat, indien deze soort in een gebied in meer dan onbeduidende mate voorkomt, beschermde gebieden (Natura 2000-gebieden) moeten worden aangewezen. Voor diersoorten met een zeer groot territorium – zoals de wolf – geldt dat deze gebieden overeenkomen met de plaatsen binnen het natuurlijke verspreidingsgebied van die soorten die de fysische en biologische elementen vertonen welke voor hun leven en voortplanting essentieel zijn.

Het aanwijzen van Natura 2000-gebieden is een bevoegdheid van het ministerie van LNV. Op dit moment zijn er in Nederland geen Natura 2000-gebieden aangewezen voor de wolf. Uit jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie volgt dat steeds opnieuw moet worden getoetst aan de meest recente wetenschappelijke inzichten en indien nodig tot aanpassing van reeds aangewezen gebieden dient te worden overgegaan.

Er zal daarom regelmatig door het ministerie van LNV moeten worden bezien of aanwijzing van Natura 2000-gebieden in Nederland voor de wolf moet plaatsvinden. Een handvat daarbij is in de eerste plaats de zogenaamde Europese referentielijst. Op deze regelmatig geactualiseerde lijst worden habitattypen en soorten opgenomen die regelmatig en van nature voorkomen in de betrokken lidstaat. De wolf wordt tot nu toe niet genoemd voor Nederland. Daarnaast hanteert Nederland het criterium dat een soort minimaal tien aaneengesloten jaren in Nederland aanwezig moet zijn. Deze periode gaat lopen vanaf moment dat een soort zich voor het eerst heeft voortgeplant. Dit was in Nederland voor de wolf het geval in 2019. Ook moet de soort zich binnen de periode van tien jaar regelmatig hebben voortgeplant. Dan pas zou kunnen worden overwogen de soort toe te voegen in bestaande Natura 2000-gebieden.

3.7 Beschermingsstatus hybride wolven

Als van een wolf wetenschappelijk is aangetoond, met behulp van DNA-analyse, dat het om een hybride individu gaat, dan zal de provincie opdracht geven dat individu uit de populatie te verwijderen en via middels een aanwijzing te laten doden. Gelet de mobiliteit van de wolf zal dit ook interprovinciaal worden afgestemd.

Nederland heeft een verantwoordelijkheid met betrekking tot hybride wolven, om kruisingen tussen wolf en hond te voorkomen. Daarom is het gewenst om tegen hybridisatie van wolven in Nederland op te treden. Dat betekent dat hybriden uit de populatie zullen worden verwijderd.

Pagina: 260

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
Zou het niet nuttig zijn hier wat kaders aan te verbinden ? Het is nog al een zware bevoegdheid! En burgemeesters hebben niet overal even veel verstand van.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
prioritaire

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
en IV

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:21:12
Dit is dus arbitrair en onnodig: NL moet zelf de wolf aanmelden voor de referentielijst, zodra de soort in meer dan onbetekenende mate voorkomt. Daarvoor hoeft niet te worden gewacht op voortplanting.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:23:26
Dit is dus niet waar. Het kan nu al. En voor de bescherming van de wolf zou dit ook beter zijn.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
door een terzake deskundig en als zodanig breed erkend instituut

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
De nVWA heeft een duidelijke richtlijn wat een hybride wolf is: "Een dierlijke hybride is een dier dat in zijn vorige vier generaties een wilde voorouder heeft uit de lijst CITES Appendix I of II en dat bijgevolg moet behandeld worden volgens de bepalingen zoals beschreven voor deze wilde soort.". Mail hierover opgeslagen in de project-map. Let op, diverse wolfhonden zijn mogelijk dus volgens de nVWA hybride wolven!

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
Het zou goed zijn als daar expliciet aandacht aan wordt besteedt in het wolvenplan.

Uit internationale verdragen, de Habitatrichtlijn en de Nederlandse wetgeving volgt niet expliciet of het beschermingsregime van de Habitatrichtlijn ook geldt voor kruisingen tussen hond en wolf (hybriden). In de Carnivore guidelines (Linnel et al. 2008) zijn aanbevelingen gedaan om hybriden van wolf en hond binnen de reikwijdte van het begrip 'beschermde inheemse diersoort' te laten vallen. Belangrijkste argumentatie daarvoor is dat het zonder DNA-analyse in veel gevallen niet mogelijk is om een hybride wolf te onderscheiden van een echte wolf. Om te voorkomen dat een echte wolf per ongeluk wordt aangezien voor een hybride wolf en wordt gedood of gevangen, is ervoor gekozen om in Nederland hybriden van wolf en hond als ongewenst te beschouwen. Derhalve dient voorkomen te worden dat deze zich in Nederland gaan voordoen, en mocht dat toch het geval zijn dienen deze uit de populatie te worden verwijderd.

De Carnivore guidelines vermelden dat hybridisatie vooral kan spelen aan de rand van het verspreidingsgebied waar populaties klein en kwetsbaar zijn. Nederland kan hier dus mee te maken krijgen, maar de kans hierop is zeer klein. Hybridisatie als gevolg van recentere vermenging van wolven en honden komt voornamelijk voor in gebieden waar grote aantallen verwilderde honden voorkomen en waar wolven bijna verdwenen waren. In Nederland zijn tot op heden geen gevallen van hybridisatie van wolf met hond vastgesteld. Van alle wolven die tot nu toe in Nederland geregistreerd zijn, is vastgesteld dat deze afkomstig zijn uit ofwel de Centraal-Europese wolvenpopulatie, of (in twee gevallen) de Alpiene wolvenpopulatie. Het is in het belang van behoud van de soort (wolf) dat hybriden uit de populatie worden weggenomen. Hybriden hebben een verhoogde kans op probleemgedrag en bovendien vervagen ze het soms toch al moeilijk zichtbare onderscheid tussen wolf en hond. Het kan een probleem zijn om een hybride 'op afstand' te herkennen maar DNA-onderzoek kan uitsluitsel geven. Voor het verwijderen van een hybride exemplaar is een vergunning op grond van de Omgevingswet nodig.

3.8 Bezit en vervoer van dode en/of levende wolven

Voor het vervoer van een wolf (dood of levend), ook binnen Nederland en ook als dit voor onderzoek of translocatie geschiedt, is in principe een CITES-certificaat vereist. Dat geldt ook voor producten of delen van een wolf. Bloed en weefsel vallen daar ook onder. De Convention on International Trade in Endangered Species of wild flora and fauna (CITES) is een internationale overeenkomst om de handel in beschermde planten en dieren te reguleren. CITES-certificaten zijn gebonden aan een individu en worden niet vooraf verstrekt. Voor bepaalde aangewezen wetenschappelijke instellingen geldt overigens een soepel regime voor monsters van bloed, weefsel of speeksel, voor bijvoorbeeld DNA-onderzoek.

Keutels en urine (die op natuurlijke wijze zijn uitgescheiden) vallen buiten de CITES-regels. Voor in het veld gevonden wolvenkeutels voor de georganiseerde wolvenmonitoring zijn dus geen CITES-papieren nodig.

CONCEPT

Pagina: 261

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Zie eerder, dit is de standaardwerkwijze van de NVWA bij hybriden van alle soorten tot de F4-generatie.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:23:59

Een nobel streven, maar het is een ZEER individueel proces, met grote kans op fouten. Fouten die aangemerkt kunnen worden als (opzettelijk dan wel per ongeluk) doden van een wolf met juridische consequenties. Naar mijn mening niet af te doen met een enkel zinnetje, of een vergunning. Een vergunning is specifiek en kan niet dienen om fouten te permitteren.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Waarom wordt hier opeens omgevingswet genoemd ipv Wnb?

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59

haren aan prikkeldraad ook noemen?

Een CITES-certificaat is ook niet vereist voor spoedvervoer van een gewonde wolf naar een dierenarts, op voorwaarde dat het dier na behandeling weer op dezelfde plek wordt vrijgelaten. Dit betekent dat het transport van een dode wolf naar een onderzoeksinstituut en het spoedtransport van een gewonde wolf naar een dierenarts in de praktijk zonder CITES-certificaat plaats kan vinden. Een certificaat is pas noodzakelijk bij een vervolgtransport of opslag. Certificaten kunnen worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

3.9 **Wet op de dierproeven**

In verband met vangen en eventueel zenderen van een wolf is deze wet niet van toepassing volgens artikel 1b lid 7e, indien identificatie (achterhalen herkomst) het hoofddoel is of het zenderen noodzakelijk is om op basis van het gedrag als overheid te kunnen beslissen over verdere stappen. Provincies vermelden in voorkomende gevallen in de ontheffing op grond van de Omgevingswet (flora en fauna activiteit) dat vangen en verdoven en vervolgens DNA-afname en zenderen ten behoeve voor nadere identificatie en gedragsbeoordeling wordt toegestaan. Als er sprake is van het vangen en zenderen van een wolf voor puur wetenschappelijke onderzoeksdoeleinden, dan kan de Wet op de dierproeven wel van toepassing zijn. De minister van LNV is in die situatie bevoegd gezag voor het verlenen van toestemming.

CONCEPT

Pagina: 262

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

Dit stuk is niet in lijn met hoe Wet op de Dierproeven toegepast moet worden.

Identificatie gaat om het aflezen van een transponder. Niet om het bepalen van de (geografische) herkomst van een dier. Het bestuderen van het gedrag is gewoon een onderzoeksvraag. Alle beschreven handelingen vallen dus 1 op 1 onder de Wet op de Dierproeven. Bevoegd gezag kan op basis van de Omgevingswet geen ontheffing verlenen.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59

In de Wet op de Dierproeven staat in lid 7e niets genoemd over gedrag. Dit klopt dus echt niet. Bovendien is het niet de Minister van LNV die toestemming kan geven. Dat kan alleen de CCD (Centrale Commissie Dierproeven) op basis van een goedgekeurd DEC-protocol. Dit stuk moet herschreven. Tekst over identificatie klopt wel.

4 Uitvoering en handelingsperspectief: Interventierichtlijn en handelingsrichtlijnen

4.1 Handelingsrichtlijnen

Het bieden van een helder handelingsperspectief staat hoog op de agenda. Het is mede vanwege praktische uitvoering van belang de kaders hiervoor aan te geven in dit wolvenplan.
Deze kaders worden uitgewerkt in een aparte Interventierichtlijn waarin een viertal handelingsrichtlijnen worden weergegeven. Te weten:

1. Handelingsrichtlijn Wolf en mens
2. Handelingsrichtlijn Wolf en hond
3. Handelingsrichtlijn Wolf en vee
4. Handelingsrichtlijn Overige situaties (aangereden wolf, dood gevonden wolf, gewonde wolf; ook geldend voor de goudjakhals).

In de handelingsrichtlijnen wordt op generieke wijze invulling gegeven aan de te ondernemen stappen en afwegingen. De invulling kan hierdoor maatwerk zijn en per situatie specifiek worden vormgegeven.

Als bijlage bij dit plan is het 'Interventierichtlijn probleemsituaties wolf' opgenomen. Hierin staat een nadere toelichting en worden de handelingsrichtlijnen nader uitgewerkt.

De juridische analyse geeft aan dat situatieafhankelijk naar afwegingen dient te worden gezocht. Het is daarom op voorhand niet nodig heel specifiek grenzen aan criteria te stellen. De Gedeputeerde Staten binnen een provincie kunnen hierbinnen een afweging maken. Het voornemen is in bepaalde situaties de richtlijnen mogelijk ook voor de goudjakhals te laten gelden.

4.2 Maatregelen Actieve soortenbescherming

Met actieve soortenbescherming wordt het nemen van (herstel)maatregelen voor het behoud van soorten en hun leefgebieden bedoeld. Dit kunnen maatregelen zijn ter bescherming of stimulering van één bepaalde soort of maatregelen ter bescherming of stimulering van meerdere soorten (leefgebiedenbenadering).

De internationale verplichting voor actieve bescherming van soorten komt voort uit de Habitatrichtlijn, de Vogelrichtlijn en de Verdragen van Bern en Bonn. Het Europese Hof van Justitie heeft in jurisprudentie uitgemaakt dat de bescherming van soorten niet alleen inhoudt dat de betreffende lidstaat een rechtskader instelt met verboden (passieve soortenbescherming), maar dat lidstaten ook gehouden zijn om concrete en specifieke beschermingsmaatregelen ten uitvoer te leggen. De verplichtingen tot het treffen van actieve soortenbeschermingsmaatregelen uit de Habitatrichtlijn zijn opgenomen in Omgevingswet (art. 2.18, eerste lid, onderdeel g, onder 1°, Ow, en art. 3.57 Bkl). De bedoelde maatregelen moeten worden getroffen door de provincies en onderling zodanig worden afgestemd dat door de provincies tezamen de doelstellingen voor geheel Nederland kunnen worden bereikt.

CONCEPT

Pagina: 263

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:25:53

Dit is wel erg riskant voor puur politiek gemotiveerde keuzes. Het lijkt mij essentieel om hiervoor op zijn minst een groep experts aan te wijzen die hierover kunnen adviseren (à la OMT)

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59

Onder de te treffen maatregelen valt ook de verantwoording voor een adequate voedselbasis zorg te dragen dit wordt nog ondersteund door de in 2008 door het LCIE voor de Europese Commissie opgestelde 'guidance document' over grote predatoren, waarin op p. 36 expliciet te lezen staat: "For lynx and wolf it is crucial that wild ungulate harvest takes into account the presence of predators when setting quotas": https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/guidelines_for_population_level_management.pdf

Actieve soortenbeschermingsmaatregelen worden ingebed in een provinciaal of een landelijk soortenbeschermingsplan. Voorbeelden van actieve soortenbeschermingsmaatregelen voor de wolf zijn voorlichtingscampagnes of beschermingsmaatregelen om relevante economische activiteiten die een effect kunnen hebben op de wolf (bijvoorbeeld landbouw, bosbouw, recreatie) te reguleren. Hierbij kan worden gedacht aan onder andere opleiding van betrokken stakeholders, gedragscodes, richtsnoeren, of de aanpassing van bosbouw- of landbouwplannen, of actieve preventie van te verwachten verstoringen (bijvoorbeeld beperking van de toegang tot voortplantingsplaatsen).

Voor de wolf geldt dat de soort goed in staat is om zich te verplaatsen in het landschap bij het zoeken naar nieuw leefgebied. Wolven vestigen zich in het algemeen in gebieden die voldoende rustig zijn en die kunnen voorzien in voldoende voedsel voor de wolf. Wolven zijn adaptief en cultuurtolerant en hoeven zich niet te beperken tot uitgestrekte bos- en natuurgebieden. Een verdergaande inspanning om leefgebieden geschikt te maken, of om bestaande reguliere activiteiten in eenmaal ingenomen leefgebieden te beperken is in zijn algemeenheid niet noodzakelijk. Wel kan het lokaal nodig zijn om rust te garanderen in de kern van het leefgebied van gevestigde wolven, met name gedurende de voortplantingsperiode. Daarbij valt te denken aan zonering van recreatie zoals nu ook al gebruikelijk is bij andere kwetsbare diersoorten zoals een zeearend of kraanvogel. Dit geldt ook voor de (her-)begrenzing van 'hondenlosloopgebieden' in een wolventerritorium. Voor de praktische uitvoering hiervan zijn terreinbeheerders primair verantwoordelijk.

Wolf en verkeer

Sterfte in het verkeer zal naar verwachting in ons land een belangrijke doodsoorzaak van wolven zijn. Voor zwervende wolven valt onmogelijk te voorspellen waar deze wegen zullen kruisen en er kunnen redelijkerwijs geen maatregelen worden genomen. De ervaring met zwervende wolven die grote afstanden afleggen leert dat wolven goed in staat zijn de bestaande infrastructuur over te steken. Bijvoorbeeld de gezenderde wolvin Naya (Zie: Factfinding rapport) heeft op haar tocht eind 2017 vanuit Duitsland naar België in Nederland 7 maal een snelweg, 19 keer een spoorlijn en 3 keer een meer dan 50 meter brede watergang overgestoken. Daarbij heeft deze wolvin ook succesvol talloze lokale en regionale wegen overgestoken. Wanneer in de toekomst blijkt dat er vaker wolven op dezelfde plaatsen worden doodgereden, dan zal daar een maatwerkoplossing gezocht moeten worden. Binnen een territorium, maar ook daarbuiten in het kader van landelijke ontsnipperingsmaatregelen, zijn ecoducten met geleidende rasters uiteraard een ideale oplossing om zowel wolven als wilde (hoef)dieren veilig het verkeer te laten kruisen.

Gewonde wolven

Bij een aangetroffen gewonde wolf wordt door een deskundige de gezondheidstoestand beoordeeld. Alleen wanneer het betreffende dier terug kan naar de vrije natuur, kan een wolf zo mogelijk worden opgevangen.

Wanneer een wolf zich bijvoorbeeld met hulp van geringe veterinaire ingrepen zichzelf kan herstellen, wordt deze wolf ter plekke of in de omgeving achtergelaten. Wanneer de wolf dusdanig verwond is dat herstel niet mogelijk is en onnodige

CONCEPT

Pagina: 264

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:26:37
en stroperij.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
zie opmerking vorige pagina over voldoende voedsel

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:26:55
Instellen rustige kernen is voldoende. Wolven vestigen zich daar waar rust is. Extra zonering wanneer de wolf er al zit is niet nodig.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:27:21
Ik mis hier dat het gaat om fietstunnels, viaducten en een spoorbrug over een rivier. Oftewel, menselijke infrastructuur om deze barrières te overwinnen voldoet voor wolven mits deze in nachtelijke uren niet tot nauwelijks gebruikt wordt.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 13:51:59
Dit vereist echt een definitie. Valwildpiket vindt zichzelf deskundig, juist daardoor is de relatie met bijvoorbeeld Stichting Wildaanrijdingen Nederland niet goed. Wettelijk is het oordeel van een dierenarts met kennis van wilde zoogdieren vereist. Noem dat dan ook hier.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:27:50
Laat deze beoordeling doen door een dierenarts met verstand van het herstel vermogen van wilde dieren/wolven. (Dit overstijgt de inschatting op basis van huisdieren doorgaans verre.)
Voorbeeld: dwarsleasie = onherstelbaar
Gebroken poot of ribben = goed herstelbaar, vele wolven vertonen eerdere botbreuken.

dierenleed voorkomen dient te worden, wordt deze wolf, op situatie afhankelijke wijze gedood. De opvang van wolven wordt niet gezien als provinciale taak.

4.3 Wolf en faunabeheer

Het doel is om bij het faunabeheer van grote wilde hoefdieren in een vroeg stadium te anticiperen op de effecten van en voor de wolf. Dit is te zien als wolfinclusief faunabeheer. De praktijkervaring, op bijvoorbeeld de Veluwe, leert dat het bestaande faunabeheer en de wolven prima samengaan, zoals dat ook in veel herkomstgebieden in bijvoorbeeld Duitsland het geval is.
Er zijn geen aanwijzingen dat wolven worden verstoord door het huidige faunabeheer. Dat neemt niet weg dat dit een aspect is wat nauwlettend moet worden gevolgd en wat ook bij de rechter ter discussie is gesteld. Naar verwachting zal over dit onderwerp voor de Nederlandse situatie jurisprudentie ontstaan die duidelijk zal maken welke mate van (wetenschappelijke) onderbouwing passend is om potentiële verstoring te duiden.

De in Nederland toegestane jachtmethoden zijn in principe niet verstorend. Drijfjachten op hoefdieren zijn hier bijvoorbeeld niet toegestaan. Potentiële verstoring door verlies aan natuurlijk prooiaanbod is in de Nederlandse situatie in principe ook niet aan de orde. Het populatiebeheer bij grote hoefdieren vindt per definitie slechts plaats om wettelijk erkende belangen te beschermen. Die weging vindt plaats in faunabeheerplannen. Ontheffingen voor populatiebeheer bij hoefdieren worden slechts afgegeven als de duurzame instandhouding van deze dieren kan worden gegarandeerd. Niet het afschot, maar het bereiken van doelstanden dan wel minimale standen van de hoefdieren, is daarbij leidend. Zo blijft altijd voldoende natuurlijk voedselaanbod voor de wolf beschikbaar. Dat betekent ook dat waar het aandeel van de wolf toeneemt, de bijdrage van de jager zal afnemen. De faunabeheereenheden hebben een belangrijke rol in het monitoren en bijsturen van deze effecten. Zij zijn daarvoor met de lokale wildbeheereenheden ook goed in positie. Doordat de aangesloten jagers en terreinbeheerders vanuit het hoefdierbeheer en/of monitoring een impressie hebben van de stand en het gedrag van de hoefdieren in het terrein, kunnen ze een belangrijke bron zijn voor deze monitoring.

4.4 Inzet preventieve maatregelen

Ook preventieve maatregelen om vee te beschermen tegen aanvallen van wolven vormen (mede) een onderdeel in de actieve soortenbescherming. Een bijkomstig voordeel van deze maatregelen is in het belang van de wolf. Het voorkomt dat gevestigde wolven zich kunnen gaan specialiseren op het doden van landbouwhuisdieren. Dat zou namelijk kunnen leiden tot afname van de maatschappelijke acceptatie van de wolf.

4.5 Natuurbegrazers

Uitgangspunt is om wolvenschade aan gehouden natuurbegrazers niet als aanleiding of weging mee te laten tellen bij het in werking treden van handelingsrichtlijnen. Bij dergelijke natuurbegrazing is het uitgangspunt dat het in deze situaties om meer natuurlijk gehouden kuddedieren gaat die onderdeel vormen van het natuurbeheer ter plekke.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:28:10
zie eerdere opmerkingen over voedsel

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Markering Datum: 25-8-2022 16:29:05
Daar is discussie over... Deze mening wordt in ieder geval niet door alle daar aanwezige natuurbeheerders gedeeld.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:29:14
Geen? En hoe worden eventuele aanwijzingen verzameld?

4.6 Internationaal beleid en wolvenmanagementplan

Het streven is om te komen tot internationale beleidsafstemming gericht op de totstandkoming van een internationaal wolven managementplan.
Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-) populaties geeft zicht op de staat van instandhouding. Ook biedt het wellicht op termijn mogelijkheden voor een meer op elkaar afgestemde bescherming en beheer (population level management).

De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, mede omdat zij migreren over de landsgrenzen heen, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven.

De Richtsnoeren van de EU voor de bescherming van diersoorten van de Habitatrichtlijn erkennen dat binnen de meeste lidstaten zelf veelal geen gunstige staat van instandhouding kan worden bereikt. Dit betekent dat voor wolvenbeheer uit een grensoverschrijdend managementplan moet blijken wat onder een gunstige staat van instandhouding van de betrokken populatie wordt verstaan. Ook moet daarin worden aangegeven welke maatregelen door elk deelnemend land worden ondernomen om deze staat van instandhouding te bereiken of te behouden. Internationaal populatiemanagement is een randvoorwaarde voor eventueel beheer van wolven.

Op (inter-)nationaal niveau wordt door het ministerie van LNV de samenwerking gezocht met de Duitse nationale overheid met de intentie om te komen tot een internationaal management plan voor de gedeelde wolvenpopulatie. Hierbij wordt bekeken of ook met andere landen, zoals België en Polen, samengewerkt kan worden. Dit plan zou een nuttige basis kunnen worden die bijdraagt aan het gevraagde perspectief met betrekking tot bescherming en beheer van de wolf.

Naast de samenwerking op nationaal niveau wordt er door diverse provincies op regionaal niveau samengewerkt met Duitse deelstaten en in Benelux-verband.

Er is sprake van enige praktische internationale afstemming via de jaarlijkse “Transboundary wolfmeetings” tussen de wolvenprovincies, BIJ12, het ministerie van LNV, de Duitse deelstaten Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen en Rheinland- Pfalz, evenals Luxemburg, Vlaanderen, Wallonië en Frankrijk.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
, Denemarken?

5 Preventie, schade en tegemoetkoming.

Dit hoofdstuk begint met een terugblik naar de ervaringen over de jaren 2015-2022. Dan wordt aangegeven hoe de provinciale invulling van het wolvenbeleid met betrekking voor gebiedsbegrenzing, calamiteitenregeling, preventie en tegemoetkoming in de schade kan worden vormgegeven. Tot slot volgt een weergave van het tegemoetkomingsbeleid en de uitvoering hiervan.

Het is belangrijk om te weten dat de afhandeling van de tegemoetkoming in schade en het vaststellen van de normering (technisch en financieel) voor de preventieve maatregelen op landelijk niveau, interprovinciaal is geregeld.
Daarnaast is het de bevoegdheid van iedere provincie afzonderlijk om te bepalen om wolvengebieden aan te wijzen, de calamiteitenregeling open te stellen en eventueel een budget voor preventieve maatregelen beschikbaar te stellen.
Doorgaans zal de provincie hiervoor in overleg gaan met betrokken partijen via een provinciale wolvencommissie.

5.1 Terugblik en ervaringen 2015-2022

In 2015 werd de eerste tegemoetkoming in schade aan landbouwhuisdieren veroorzaakt door de wolf betaald. Sinds 2019 verloopt het uitkeren van tegemoetkomingen naar aanleiding van wolvenschade conform de afspraken gemaakt in het Interprovinciaal Wolvenplan. Deze afspraken zijn uitgewerkt in de richtlijn taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij.

Hieronder zijn in tabellen de data weergegeven per wolvenjaar. Een wolvenjaar is gebaseerd op de jaarcyclus van de wolf: dit start in mei als de welpen geboren worden en eindigt in april van het volgende jaar.
NB: tzt actualisatie cijfers adhv jaarverslag t/m 2022.

Tabel x.x - Aantal bevestigde wolvenschademeldingen per provincie per wolvenjaar.

Provincie	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	Totaal
Drenthe	2	-	-	10	7	22	7	48
Flevoland	-	-	-	-	1	-	-	1
Friesland	-	-	-	1	5	4	1	11
Gelderland	-	-	-	1	1	10	9	21
Groningen	2	-	-	1	2	1	1	7
Limburg	-	-	-	3	-	4	7	14
Noord-Brabant	-	-	-	1	-	7	51	59
Overijssel	-	-	-	14	12	-	4	30
Utrecht	-	-	-	1	-	-	-	1
Totaal	4	-	-	32	28	48	80	192

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Zoals te zien in tabellen xx is er sprake van in totaal 192 schademeldingen over een periode van zeven jaar. In de laatste drie wolvenjaren is het aantal schademeldingen toegenomen van 28 naar 80 schademeldingen. Dat is verklaarbaar door de toename van het aantal wolven in Nederland.

Er is ook een verschuiving zichtbaar. In de eerste jaren waren Drenthe en Overijssel de provincies met de meeste schadegevallen, verklaarbaar vanuit het feit dat langs die landsgrenzen de kans het grootste is dat er wolven Nederland binnenkomen. Het laatste jaar is er een toename in schademeldingen in Noord-Brabant. Het aantal schadegevallen in Gelderland blijft beperkt, ondanks het feit dat hier de meeste wolven verblijven. Dat heeft vooral te maken met het ruime aanbod aan wildprooien. Daarbuiten zijn in Gelderland de rondtrekkende wolven de voornaamste reden voor schade.

Tabel x.x - Aantal gedode dieren bij wolvenschademeldingen per provincie per wolvenjaar.

Provincie	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	Totaal
Drenthe	4	-	-	25	40	98	14	181
Flevoland	-	-	-	-	2	-	-	2
Friesland	-	-	-	2	18	11	8	39
Gelderland	-	-	-	3	2	56	24	85
Groningen	4	-	-	3	17	2	2	28
Limburg	-	-	-	15	-	6	18	39
Noord-Brabant	-	-	-	2	-	16	140	158
Overijssel	-	-	-	35	67	-	9	111
Utrecht	-	-	-	1	-	-	-	1
Totaal	8	-	-	86	146	189	215	644

Het uiteindelijk totaalbeeld geeft aan dat grofweg oostelijk Nederland van Noord tot Zuid in beeld komt als meest risicovolle schadegebieden. Door landschappelijke omstandigheden concentreert dat zich in bepaalde regio's. Over alle jaren gezien vonden meeste schadegevallen plaats in Noord-Brabant.

De provincies hebben een landelijk geldende tegemoetkomingsregeling voor schade veroorzaakt door wolven aan bedrijfsmatig gehouden landbouw(huis)dieren en hobbymatig gehouden schapen en geiten. Tabel xx geeft per wolvenjaar, per provincie een overzicht. In totaal is er € 152.798,11 over deze zeven jaren uitbetaald aan tegemoetkoming in wolvenschade. Gemiddeld is dit € 21.828,00 per wolvenjaar. Voor de bedragen van deze jaren is gewerkt met een 100% tegemoetkoming (zonder eigen risico, nadere voorwaarden e.d.).

De omvang van de tegemoetkoming per schadegeval wordt bepaald door de omvang (aantal dieren), de waarde van de diersoort of het ras en bijkomende kosten, zoals dierenarts en kadaverafvoer. Het gemiddelde bedrag per schadegeval is € 795,82. Het hoogst uitgekeerde bedrag voor één melding is € 7.678,57 en het laagste uitgekeerde bedrag voor één schadegeval is € 61,84.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Over de afgelopen jaren zijn er 644 landbouw(huis)dieren ten prooi gevallen aan de wolf. Gemiddeld komt dit op 92 dieren per jaar en een tegemoetkoming van € 237,00 per dier.

Tabel x.x - Hoogte van de uitgekeerde tegemoetkoming per provincie per wolvenjaar.

Provincie	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	Totaal
Drenthe	€ 960,00	-	-	€ 6.317,00	€ 6.928,00	€ 29.216,88	€ 3.384,64	€ 46.806,52
Flevoland	-	-	-	-	€ 445,00	-	-	€ 445,00
Friesland	-	-	-	€ 425,00	€ 4.580,00	€ 1.557,85	€ 1.250,15	€ 7.813,00
Gelderland	-	-	-	€ 1.044,00	€ 416,00	€ 11.692,36	€ 5.171,40	€ 18.323,76
Groningen	€ 555,00	-	-	€ 600,00	€ 2.586,00	€ 617,76	€ 279,51	€ 4.638,27
Limburg	-	-	-	€ 1.812,00	-	€ 2.885,84	€ 3.947,06	€ 8.644,90
Noord-Brabant	-	-	-	€ 351,00	-	€ 3.225,11	€ 32.398,44	€ 35.974,55
Overijssel	-	-	-	€ 13.625,00	€ 11.031,00	-	€ 5.241,11	€ 29.897,11
Utrecht	-	-	-	€ 255,00	-	-	-	€ 255,00
Totaal	€ 1.515,00	-	-	€ 24.429,00	€ 25.986,00	€ 49.195,80	€ 51.672,31	€ 152.798,11

5.2 Aantallen en diersoorten

Gemiddeld is sprake van 3,35 gedode prooidieren per schademelding. Het gemiddeld aantal prooidieren dat gewond raakte bij een wolvenaanval is per schadegeval is 0,87. Het aandeel geëuthanaseerde en/of herstelde dieren is niet apart te duiden, omdat het onderscheid gedood, verwond, geëuthanaseerd niet in alle jaren is gespecificeerd. Het maximale aantal gedode dieren bij één aanval is 31 dieren. Het minimumaantal gedode dieren bij één aanval is één dier. Opgemerkt zei dat naast gedode dieren er ook sprake kan zijn van gewonde dieren, geëuthanaseerde dieren en eventueel vermiste dieren.

In het merendeel van de schademeldingen betreft dode en/of gewonde schapen (93,37%). Hierbinnen is een brede variatie in rassen en situaties. Daarnaast werden pas vanaf 2020 sprake van enkele andere gehouden landbouw(huis)dieren aangevallen door een wolf. In totaal is vanaf 2015 tot en met het wolvenjaar 2020-2021 slechts drie keer sprake geweest van een aanval op een kalf (Belgisch blauw, Schotse Hooglander, Zwartbont, 2020); éénmaal op een Nubische geit (2020) en éénmaal op een gehouden damhert (2021). In het geval van de drie kalveren betrof het twee keer nuchtere kalveren, waarvan de oudste twee dagen oud was. In het geval van het Schotse Hooglander kalf ging het om een Schotse Hooglander met een natuurbegrazingsfunctie. *PM gedateerd, laatste informatie nog invoegen.*

De focus van het interprovinciale beleid ligt dan ook bij schapen. Dit neemt niet weg dat dit plan ook de mogelijkheid voorziet voor andere landbouwhuisdieren een tegemoetkoming uit te betalen en preventieve maatregelen te kunnen nemen, dat geldt zowel voor bedrijfsmatig als voor hobbymatig gehouden hoefdieren. De inzet van preventieve maatregelen voor grote landbouwhuisdieren vergt mogelijk nog nader onderzoek. We zien ook dat hoogte van de uitgekeerde tegemoetkomingen jaarlijks stijgt naarmate er meer (zwervende) wolven in Nederland voorkomen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

5.3 Voorkomen van schade

Dierenhouders zijn zelf wettelijk verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om gehouden dieren zoals schapen, te beschermen tegen mogelijke roofdieren als de wolf. In algemene zin geldt dat wanneer de schade redelijkerwijze te voorkomen is, hierop moet worden ingezet en een tegemoetkoming van de schade niet het meest voor de hand ligt.

De ervaring leert dat maatregelen als wolfwerende afrasteringen en/of de inzet van kuddebewakingshonden en dergelijke in het algemeen voldoende zijn om schade aan de dieren te voorkomen.

Bescherming van vee tegen aanvallen van buitenaf is niet nieuw. Van honden of vossen is bekend dat zij ook schapen kunnen aanvallen. Bij het voorkomen van aanvallen op gehouden hoefdieren gaat het dus in principe om het nemen van aanvullende maatregelen om ook schade door wolven te voorkomen.

Schade door een rondzwervende wolf valt moeilijker te voorkomen. Het is voor eenieder immers minder voorspelbaar of en waar een wolf zal opduiken. Houders van (vaak onbeschermde) kwetsbare dieren kunnen slechts met extra inspanningen en preventieve middelen (als elektrische afrastering, kuddewaakhonden, 's nachts ophokken, fladderlinten e.d.) het risico op schade verkleinen. Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is niet toegestaan en in principe pas een laatste mogelijke oplossing.

5.4 Inzet preventieve maatregelen

Een belangrijk uitgangspunt in het beleid is en blijft dat dierhouders inzetten op het voorkomen van de schade door de inzet van preventieve maatregelen. De provincies faciliteren dit en bepalen ieder voor zich hoe en in welke mate zij dit willen stimuleren. Bijvoorbeeld via subsidieregelingen, projecten, pilots, inzet van een wolvenconsulent en een preventieteam e.d.

De normering van de preventieve middelen is interprovinciaal vastgelegd in de zgn. Faunaschade Preventiekit Wolf van BIJ12.
https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/schade-voorkomen/module-wolven/ (FPK). Hierin staat opgenomen aan welke hoogte afrasteringen dienen te voldoen, welke stroomsterkte wordt geadviseerd, het aantal draden, of type netten, rastertype, etc. Ook worden andere middelen aangegeven zoals kuddebewakingshonden.

In dit wolvenplan zijn deze basisnormen in principe onveranderd, maar er wordt wel meer flexibiliteit geboden (zie paragraaf xxx). Ook innovatie van de middelen en de inzet en omgang hiervan blijft hoog op de agenda staan. Inzet op pilots waarin op innovatieve wijze materieel en middelen wordt ontwikkeld en ervaring wordt opgedaan is daarbij van betekenis. Bijvoorbeeld als het gaat om de inzet van kuddebewakingshonden en nieuwe methoden van afrasteren. Wanneer uit praktijkonderzoek nieuwe inzichten ontstaan over effectiviteit en praktische toepassing, wordt dit uiteraard meegenomen. Dat kan leiden dat hier flexibeler mee wordt omgegaan indien uit nader praktijkonderzoek zou blijken dat dit tot een effectieve en praktische toepassing leidt. Wanneer voortschrijdend inzicht daar

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

aanleiding toe geeft, zullen de normen in de FPK worden aangepast. De FPK blijven dus ten allen tijden het referentiedocument.

5.5 Begrenzing wolvengebieden

Provincies kunnen besluiten wolvengebieden aan te wijzen. Wolvengebieden zijn gebieden waarvan bekend is dat wolven zich er min of meer permanent ophouden of regelmatig worden waargenomen, en waar van dierhouders wordt verwacht dat zij zich voorbereiden op aanvallen van wolven. Sinds inwerkingtreding van het Interprovinciaal wolvenplan 2019 zijn er wolvengebieden (in het vorige wolvenplan leefgebieden genoemd) aangewezen in de provincies Gelderland, Drenthe, Noord-Brabant en Fryslân. Het aanwijzen van beleidsmatig begrensde wolvengebieden beperkte zich tot gebieden waar gedurende minimaal 6 maanden sprake was van een gevestigde wolf. Dit criterium voor het aanwijzen van een wolvengebied is met dit plan verruimd. Alle gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven regelmatig te verwachten is kunnen als wolvengebied worden begrensd.

De provincie maakt hiervan een inschatting in overleg met wolvendeskundigen. Om richting dierhouders eenduidig te kunnen communiceren, zal een wolven gebied in principe op gemeentegrenzen worden afgebakend. Kennisgeving daarvan vindt plaats met een aanwijzingsbesluit door Gedeputeerde Staten (GS) en in de beleidsregels faunaschade van de provincies wordt hiernaar verwezen.

Het begrenzen van dergelijke gebieden heeft nadrukkelijk tot doel om daarbinnen subsidies voor preventieve maatregelen beschikbaar te kunnen stellen, overeenkomstig de Faunaschade Preventiekit van BIJ12 en de interprovinciaal bepaalde subsidienormen. Het begrenzen van dergelijke wolvengebieden heeft geen consequenties voor het beschermingsregime van de wolf.

In wolvengebieden die zijn begrensd geldt:
1. In de eerste drie jaar na begrenzing van dit gebied geldt een volledige tegemoetkoming in de schade te verlenen (zonder nadere voorwaarden).
2. Na deze drie jaar geldt weer een periode van opnieuw drie jaar waarin de schade van onbeschermde dieren niet meer geheel wordt vergoed. De dierhouder heeft dan een eigen risico. De hoogte hiervan moet nog worden bepaald op door invoering van een, naar basis van redelijkheid en billijkheid bepaald, eigen risico voor de dierhouder.
3. Na deze periode bepaalt de provincie zelf of de subsidieregeling wordt verlengd, verder afgebouwd of helemaal wordt stopgezet. Dit wanneer indien sprake is van onbeschermde dieren. M.a.w. de aanwezigheid van wolfwerende maatregelen kan dan een voorwaarde worden om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming.

In deze jaren hebben dierhouders ruim de mogelijkheid zich voor te bereiden op de aanwezigheid van de wolf en ondersteunen de provincies een omslag naar meer inzet van preventieve maatregelen.
Daarnaast kan (in deze begrensde wolvengebieden) ingezet worden op stimulering door de provincie van preventieve maatregelen.
Na een periode van drie jaar kan een provincies de provinciaal bepaalde subsidiemogelijkheden binnen de begrenzing van het wolvengebied wijzigen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Vanaf dat moment wordt van veehouders verwacht dat zij op aanvallen van wolven zijn voorbereid en dat zij zelf maatregelen nemen om hun vee te beschermen. Maar provincies kunnen ook besluiten de subsidieregeling voor langere periode open te stellen.

5.6 Calamiteitenregeling

Om de inzet van preventieve maatregelen te stimuleren hebben de provincies ook buiten wolvengebieden de mogelijkheid om een tijdelijke calamiteitenregeling in te stellen. Een calamiteitenregeling speelt in op de urgentie en biedt een duurzame oplossing voor dierhouders. Het is daarmee aanvullend en/of vervangend op het door de provincie tijdelijk beschikbaar stellen van noodsets zoals flexnetten.

Overal in Nederland kunnen zwervende wolven doortrekken, daar is inmiddels ervaring mee opgedaan. Vaak trekken deze zwervende wolven door naar gebieden die geschikt zijn als leefgebied. Het is niet mogelijk om je voor te bereiden op aanvallen door deze zwervende wolven en van dierhouders kan dit ook niet worden verlangd. De trefkans is namelijk immers klein en zwervende wolven kunnen op doortocht in korte tijd grote afstanden afleggen. Soms trekken zwervende wolven echter niet direct door en blijven enige tijd in een bepaald gebied rondhangen, mogelijk om te verkennen of er sprake is van geschikt leefgebied. In die gevallen voorziet de calamiteitenregeling in een tijdelijke openstelling van de subsidies om snel financieel te kunnen bijdragen aan maatregelen zonder dat daarvoor een aanwijzing als wolvengebied aan de orde is.

De calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde of aangrenzende gemeenten, twee of meer aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente(n) kunnen tijdelijk (2 tot 4 weken) voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen.
Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt door de provincie. Een calamiteitenregeling is bedoeld om dierhouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk te voorspellen zijn. Wanneer wolvenaanvallen in een gebied regelmatig voorkomen, wordt van dierhouders verwacht dat zij zelf maatregelen treffen. De provincies Gelderland en Fryslân hebben een dergelijke regeling al ingevoerd.

5.7 Tegemoetkoming in de schade

Veehouders die worden geconfronteerd met een aanval door wolven kunnen van de provincies een tegemoetkoming voor financiële schade ontvangen. De tegemoetkomingsregeling wordt uitgevoerd door BIJ12. Vooralsnog wordt alle directe schade bij aanvallen door wolven, conform de tegemoetkomingsregeling, voor 100% vergoed. Ook hobbymatige dierhouders komen voor deze regeling in aanmerking. Voorwaarde is dat kan worden vastgesteld dat de schade inderdaad door een wolf is veroorzaakt. Zoals hierboven is aangegeven kan in wolvengebieden worden bepaald dat voor een volledige tegemoetkoming als voorwaarde wordt gesteld dat voldoende preventieve maatregelen zijn genomen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

5.7.1 *Wettelijk kader en uitgangspunten verlenen tegemoetkoming in de faunaschade*

Op grond van de Wet natuurbescherming hebben provincies de taak om in voorkomende gevallen tegemoetkomingen in faunaschade te verlenen. Er geldt hiervoor een beoordelingsruimte waaraan invulling is gegeven door middel van provinciale beleidsregels. Er bestaat geen ongelimiteerd recht op een vergoeding van schade. De benadeelde moet redelijkerwijs alles in het werk stellen om schade te voorkomen of beperken. Daarbij is het uitgangspunt dat de verantwoordelijkheid tot het voorkomen en beperken van faunaschade bij de aanvrager zelf ligt.

Als de aanvrager de schade kan voorkomen of beperken, dan komt de schade niet voor een vergoeding in aanmerking. Pas als schadebestrijding niet in enigerlei vorm is of kan worden toegestaan, zal besloten worden tot het eventueel toekennen van een vergoeding. Verder komt schade die tot het normale bedrijfsrisico behoort niet voor een vergoeding in aanmerking, waarbij geldt dat een zekere mate van schade door in het wild levende dieren voor lief genomen moet worden. Betaling van een tegemoetkoming in de schade vindt naar redelijkheid en billijkheid plaats.

Dit wolvenplan geeft (ten opzichte van het Interprovinciaal Wolvenplan 2019) een aantal nieuwe afwegingscriteria aan o.a. met het oog op zwervende wolven. De voorzienbaarheid van de schade is van belang voor de beoordeling of en in welke mate een tegemoetkoming aan de orde is. Zwervende wolven kunnen in korte tijd enorme afstanden afleggen en doen dat vaak ongemerkt. Het is dan redelijkerwijs niet voorzienbaar of en waar een wolf bijvoorbeeld schapen aan zal vallen. In heel Nederland blijft de mogelijkheid bestaan om een tegemoetkoming van wolvenschade aan te vragen. Waarbij er geen verplichting is voor de inzet van preventieve maatregelen. Binnen begrensde wolvengebieden kan dit anders geregeld zijn.

5.7.2 *Uitgangspunten tegemoetkoming in de schade*

Het beleid voor de tegemoetkoming in de schade is op hoofdlijnen als volgt bepaald:

- De algemeen geldende beleidsregels faunaschade vormen de basis en het vertrekpunt voor tegemoetkomingen in faunaschade.
- BIJ12 kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen voor schade veroorzaakt door in het wild levende dieren aan alle bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren. Schade aan niet-bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren is in principe een algemeen maatschappelijk risico dat burgers geacht worden zelf te dragen.
- Voor de wolf is in afwijking op dit algemene uitgangspunt is bepaald dat zowel bedrijfsmatig gehouden dieren als niet-bedrijfsmatig (d.w.z. particulier, hobbymatig) gehouden hoefdieren in aanmerking komen voor een tegemoetkoming.
- Als algemeen uitgangspunt geldt dat bij de beoordeling van verzoeken om tegemoetkoming, díe schade wordt vergoed die redelijkerwijs niet of niet geheel ten laste van de grondgebruiker behoort te worden gebracht. De wet voorziet in een tegemoetkoming in de geleden schade, maar hieruit kan geen aanspraak op een volledige schadevergoeding/schadeloosstelling worden ontleend. Dit uitgangspunt is bevestigd in jurisprudentie: het moet gaan om directe schade veroorzaakt door een natuurlijk in het wild levende diersoort.
- Dit houdt in dat vervolgschade en bijkomende schade niet voor een tegemoetkoming in aanmerking komt.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- Voor de wolf worden, in afwijking van dit algemene uitgangspunt, ook de kosten van de dierenarts (hooguit de taxatiewaarde van het dier) en de kosten van de kadaver ruiming beschouwd als directe schade en vergoed.

5.7.3 *Directe en in directe schade*

Alleen directe schade komt voor een tegemoetkoming in aanmerking. Directe schade is de schade die rechtstreeks wordt aangericht aan het dier (of het gewas) zelf. Er wordt dus geen tegemoetkoming verleend voor indirecte schade of gevolgschade. In het geval van de wolf worden, naast een tegemoetkoming voor de marktwaarde van het gedode dier, ook de kosten van de dierenarts (gewonde dieren) en afvoer kadavers tot de directe kosten gerekend. Onder bepaalde voorwaarden kunnen ook verwerpingen en gederfde melkproductie worden vergoed. Al overige indirecte schade wordt niet vergoed.

De algemene lijn is dat wanneer via DNA of anderszins, conform de richtlijn, is aangetoond, respectievelijk aannemelijk is, dat een wolf verantwoordelijk is voor de schade aan bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren en niet-bedrijfsmatig gehouden hoefdieren een tegemoetkoming is mogelijk voor:
- de waarde van de door wolf gedode dieren, incl. de door de dierenarts geëuthanaseerde dieren.
- de kosten van de dierenarts (tot maximaal de taxatiewaarde van het dier).
- de kosten van de afvoer gedode dieren (Rendac).
- de schade vanwege verwerpingen mits binnen twee weken bewijsbaar.
- de schade vanwege 'gederfde melkproductie' mits bewijsbaar aangetoond.

Er wordt in ieder geval géén tegemoetkoming verleend voor:
- Herstel van omheiningen of andere zaken (uren en materialen)
- De tijd (arbeidsuren) die de veehouder kwijt is om de schade af te handelen
- Scannen van drachtbepaling door dierenarts
- Overige kosten voor de schapen (bijv: aankoop, import, aanvoer, quarantaine e.d.)
- Schade veroorzaakt door losgebroken schapen

Aanvragen voor een tegemoetkoming worden volgens de (provinciale) beleidsregels beoordeeld, waarbij er in eerste instantie geen eigen risico en géén leges wordt berekend. Indien de deskundige van BIJ12, voorafgaand aan een aanvraag tot tegemoetkoming, het op voorhand niet uitsluit dat de schade veroorzaakt was door een wolf, worden leges (behandelbedrag) terugbetaald, ook als later een andere doodsoorzaak wordt vastgesteld.

BIJ12 geeft opdracht om de schade te taxeren. Hierdoor blijft er enerzijds zicht op de omvang van de schade en anderzijds zicht op de verspreiding van de wolven (monitoringsaspect). Voor de uitvoering is dit beleid nader uitgewerkt in de tegemoetkomingsrichtlijn.

5.7.4 *Technische aspecten normering wolfwerende maatregelen*

De provincies gaan uit van de norm van een hoogte van '1.20m norm' als optimale hoogte van een wolfwerend raster. Om verschillende redenen zijn ook situaties

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

denkbaar waarin uiterlijk tot '90 cm' kan worden geaccepteerd. Dit sluit soms beter aan bij de wens uit de praktijk en de situatie in de meeste Duitse deelstaten. Dit verschil in hoogte heeft uiteraard consequenties voor de instrumentele aanpak (subsidie, tegemoetkoming) en voor de mogelijkheden voor het handelingsperspectief (onderbouwing ontheffing/derogatie). Vooralsnog zullen provincies de normen niet aanpassen. Maar wanneer zich nieuwe technieken en/of ervaringen voordoen die aanleiding zijn om de normen aan te passen, kan dit ook gebeuren. De normen zijn geformuleerd in de zgn. FaunaPreventieKit *(met link)* die hiervoor het kader aangeven.

Voor de koppeling van de technische wolfwerende normen aan subsidie, tegemoetkoming en handelingsperspectief betekent dit het volgende:

- De reeds gehanteerde 'Norm 1.20' conform FPK is optimaal, wordt -indien een subsidieregeling is opengesteld- gesubsidieerd (met eigen bijdrage) en biedt eventueel een mogelijkheid voor derogatie.
- Vanaf drie jaar na aanwijzing van een wolvengebied wordt de voorwaarde dat alleen bij aanwezigheid '1.20 norm' een tegemoetkoming in dat wolvengebied kan worden verleend. Oftewel alles wat als niet wolfwerend wordt beoordeeld komt, na de eerste drie jaar, niet meer voor een (volledige) vergoeding in aanmerking.
- Norm '90 cm' is suboptimaal (en is ook de ondergrens). Er zijn ook andere gangbare rasters die tot 1.05 komen. Dit mag en kan voor verplaatsbare gaasrasters in tijdelijke situaties, maar men kan geen aanspraak doen op een eventuele subsidieregeling en dit geeft geen aanleiding voor een eventuele ontheffing in het kader van derogatie.
- Voor vaste rasters, draadrasters en nachtkralen blijft 1.20 de norm. Voor verplaatsbare gaasrasters is, mede uit arbotechnisch oogpunt, onder voorwaarden een praktisch meer werkbare hoogte van 90 cm of 1.05 cm acceptabel. Indien bij deze hoogte er toch herhaaldelijk aanvallen plaatsvinden, dan wordt verwacht dat de dierhouder de preventieve maatregelen aanpast naar de normen van 1.20m. Zo niet dan wordt in dat individuele geval geen tegemoetkoming meer verleend.
- Buiten de begrensde wolvengebieden blijft een tegemoetkoming in wolvenschade gewoon mogelijk ongeacht de eventuele genomen maatregelen.

5.8 Inzet kuddebewakingshonden

Op dit moment wordt ervaring opgedaan met de inzet van kuddebewakingshonden. Dit lijkt een nuttige aanvulling op de preventie in bepaalde situaties. Afhankelijk van de ervaringen wordt nader bezien hoe hiermee om te gaan in het kader van tegemoetkomingen, normering en subsidieregelingen.

5.9 Uitvoering van de schademelding en de schadeafhandeling

De uitvoering van de tegemoetkoming bij schade door wolven is nader verwoord in een door BIJ12 opgestelde richtlijn. Hierin komen onderstaande aspecten aan de orde. Eveneens zal een en ander in de beleidsregels van de provincie tot uiting komen. De hoofdlijn van dit beleid wordt hieronder weergegeven.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

5.9.1 *Beoordeling van de situatie, was het een wolf?*

Voor het toekennen van een schadevergoeding is het van belang om te kunnen uitsluiten dat er geen sprake was van een aanval door bijvoorbeeld een hond of vos, in die gevallen wordt immers geen tegemoetkoming uitgekeerd. Dit vraagt een beoordeling door een geschoolde deskundige. In eerste instantie om op afstand te beoordelen of wolf niet valt uit te sluiten en er voldoende aanwijzingen zijn voor wolf zodat de beoordelaar van of namens BIJ12 ter plaatse kan gaan kijken. In tweede instantie ter plaatse gericht op specifieke veldkenmerken van deze schadesituatie en ten slotte door DNA-analyse. Overigens heeft het afnemen van DNA tevens als doel om de herkomst en verspreiding van de wolf te kunnen monitoren.

Een tegemoetkoming wordt verleend indien het dier met zekerheid of zeer waarschijnlijk door een wolf is gedood. Als veldsporen, sectie of genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen, dan wordt aangenomen dat een wolf niet de oorzaak is en wordt een aanvraag om een tegemoetkoming afgewezen.

Indien een gehouden landbouwhuisdier verwond is en behandeld is door een dierenarts, kan er bij BIJ12 een tegemoetkoming in de kosten worden aangevraagd. Deze tegemoetkoming bedraagt maximaal de taxatiewaarde van het dier. Wanneer het dier na dierenartsbehandeling en aantoonbaar door toedoen van de wolf overlijdt, dan bedraagt de hoogte van de tegemoetkoming maximaal twee keer de taxatiewaarde: tegemoetkoming in de dierenartskosten plus de taxatiewaarde van het dier. Tot slot worden de voorrij- en afvoerkosten van een kadaver naar een destructiebedrijf beschouwd als directe schade en vergoed.

5.9.2 *Proces schademelding en veldbezoek*

Een dierhouder met gedode of verwonde dieren moet bij een vermoeden van wolvenschade die een wolf als veroorzaker vermoedt zo snel mogelijk en uiterlijk binnen 24 uur na de gebeurtenis hiervan melding te doen bij BIJ12. Geadviseerd wordt om kadavers ter plaatse te laten liggen en indien nodig met schoon plastic af te schermen tegen regen en aaseters. Het is belangrijk om (eigen) honden altijd uit de buurt te houden. De melding gaat bij voorkeur vergezeld van foto's waarop de aangetroffen situatie goed zichtbaar is. Op basis van deze documentatie en mogelijke andere informatie wordt beoordeeld of een wolf niet op voorhand kan worden uitgesloten. Als een wolf niet wordt uitgesloten, zet BIJ12 de melding door naar een deskundige (taxateur of medewerker BIJ12) die namens BIJ12 die de situatie ter plaatse komt beoordelen.

Om DNA veilig te stellen dient een prooi bij voorkeur binnen 24 uur door een deskundige van BIJ12 bezocht te worden om DNA-monsters te nemen. Daarnaast wordt de omgeving afgespeurd volgens de protocollen (onder andere verwoord in de richtlijn en het taxatierapport) en worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de prooien, detailopnames van verwondingen, inclusief referentieobject (bijvoorbeeld een meetlat o.i.d.). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd, geslacht, conditie van de prooi en vraatbeeld etc. worden genoteerd.

Nadat de monsters zijn genomen kan het kadaver aan de Rendac worden aangeboden. In uitzonderlijke situaties kan het kadaver voor nadere sectie naar WENR worden vervoerd. De veehouder dient daarvoor een afstandsverklaring te tekenen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

WENR heeft de benodigde ontheffingen om dode landbouwhuisdieren te mogen vervoeren en machtigt de deskundige om het kadaver naar hen te vervoeren. Indien de prooi gewond is, maakt de ondernemer de afweging of genezen mogelijk en kosteneffectief is; een dierenarts wordt hierbij in opdracht van de veehouder betrokken.

5.9.3 *DNA bemonstering*

Naar oordeel van de deskundigen biedt het veldonderzoek vaak onvoldoende zekerheid om een uitspraak te kunnen doen over of het een wolf is of niet. DNA-onderzoek biedt wel met zekerheid uitsluitsel, mits op tijd bemonsterd en van voldoende goede kwaliteit. Na 24 uur neemt de kans op mislukte bemonsteringen snel toe. Dit DNA-onderzoek kost tijd en is relatief duur. Omdat zekerheid belangrijk is worden DNA-analyses op soort: wel/geen wolf maandelijks uitgevoerd. Daarmee krijgt de gedupeerde dierhouder relatief snel uitsluitsel. DNA-analyse draagt tevens bij aan de monitoring van de activiteit van de wolf in Nederland. Dat is ook de reden waarom elke drie maanden ook individubepaling van de wolven plaatsvindt. Bovendien kan informatie over DNA ook bijdragen aan het nader motiveren van eventuele ontheffingen.

Een geval wordt als 'oorzaak wolf' benoemd indien een dier met zekerheid (blijkend uit sporen, wonden, beeldmateriaal of DNA) of zeer waarschijnlijk (blijkend uit sporen in het veld of sectie wanneer DNA geen uitsluitsel biedt) door een wolf is gedood. Als veldsporen/sectie/genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen dan wordt aangenomen dat een wolf niet de veroorzaker is. Het kan dan bijvoorbeeld een hond of een vos zijn.

5.9.4 *Proces schadeafhandeling*

Nadat BIJ12 aan een deskundige opdracht heeft gegeven tot een taxatie annex veldbezoek, volgt een terugmelding over de schadesituatie. Dat betekent dat BIJ12 van de taxateur een taxatierapport en verslag van de veldopname ontvangt, eventueel waar nodig voorzien van fotomateriaal. Tevens zal de taxateur het DNA-monster doorsturen naar het laboratorium. Maandelijks ontvangt BIJ12 de uitslagen van DNA-soortbepaling uitslagen en op dat moment is duidelijk of hieruit wolf, een andere diersoort of een onbekende uitslag volgt. De dierhouder wordt hiervan als eerste op de hoogte gesteld. Daarnaast gaat de uitslag door naar de desbetreffende provincie en, als het wolf betreft, in het kader van de monitoring naar het Wolvenmeldpunt. Op basis van de dan voorliggende informatie (taxatierapport, DNA-uitslag en eventuele andere bewijzen) voert BIJ12 een eindbeoordeling uit. Dan wordt besloten tot het wel of niet verlenen van een tegemoetkoming voor de schade genomen, Dit wordt aan de dierhouder bekend gemaakt via een besluit. In het geval van wolf vindt direct met het besluit ook betaling plaats van de tegemoetkoming. Mocht de dierhouder het hier niet mee eens zijn, is er de mogelijkheid om tegen dit besluit in bezwaar en desgewenst in beroep te gaan.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

6 Monitoring

Monitoring van de wolf in Nederland vindt plaats sinds 2015. Sinds de eerste vestiging van de wolf in 2018, de daaropvolgende voortplanting in 2019 en het toenemend aantal wolven dat Nederland vanuit onze buurlanden aandoet, heeft de monitoring in Nederland een structureler karakter gekregen. Wolvenmonitoring wordt opgesplitst in twee hoofdgroepen. De eerste hoofdgroep betreft de monitoring van wolven zelf. De tweede hoofdgroep betreft afgeleide monitoring van aspecten die niet rechtstreeks op de wolven zelf betrekking hebben. Denk daarbij aan monitoring van prooidieren, beleidseffecten (onder meer toepassing preventie) en publieke opinie.

BIJ12 zorgt voor een gecoördineerde organisatie van wolvenmonitoring, in afstemming met de betrokken provincies en overige direct betrokkenen.

6.1 Doel van wolvenmonitoring

Het doel van wolvenmonitoring is meerledig en richt zich op de onderstaande aspecten:

- Provincies rapporteren, via het Rijk, aan Europa hoe de staat van instandhouding (verspreiding, aantalsontwikkeling) van wolven in ons land verloopt. Dit aspect vormt de kern van de monitoring zoals in dit wolvenplan is opgenomen en vloeit voort uit de eerdergenoemde wettelijke taken. De belangrijke parameters voor de staat van instandhouding zijn populatiegrootte, verspreiding, bewoond gebied, habitateisen, prooidieraanbod en trend bepalingen.
- Monitoring is relevant om met behulp van de kennis over de aanwezigheid van wolven conflicten met bijvoorbeeld landbouwhuisdieren te beperken.
- Monitoring is van belang om kennis te vergaren over de ecologische aspecten van wolven in ons land.

6.2 Standaard voor wolvenmonitoring

Voor het monitoringsprogramma zijn de ervaringen in het Pools-Duitse verspreidingsgebied van de wolf (Reinhardt et al. 2015) als uitgangspunt genomen en is in 2019 het Monitoringsplan opgesteld. Door in Nederland te kiezen voor dezelfde monitoringstandaard als in Duitsland, zijn de verkregen gegevens onderling direct vergelijkbaar en uitwisselbaar. Inmiddels is in Nederland sinds 2018 ook ervaring met monitoring naar de wolf opgedaan. Voor de monitoring van wolven wordt niet het kalenderjaar gebruikt, maar wordt – net als in Duitsland – aangesloten bij de jaarcyclus van de wolven zelf. Het monitoringjaar loopt van 1 mei tot 30 april in het volgende jaar.

Voor de interpretatie van wolvenwaarnemingen wordt standaard gebruik gemaakt van de SCALP criteria (zie begrippenlijst). Centraal staat de verifieerbaarheid (documentatiekwaliteit) van een waarneming, ongeacht wie de waarneming heeft verricht. Daarbij geldt C1 als hard bewijs, bijvoorbeeld uit DNA-analyse, C2 als bevestigde waarneming, bijvoorbeeld door een goed gedocumenteerd spoor, C3 als onbevestigde waarneming, bijvoorbeeld een zichtwaarneming zonder foto of videobeelden. Meldingen die met zekerheid geen wolf betreffen krijgen de aanduiding F.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
, kwaliteit leefgebied, toekomstperspectief

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
Wolf

Om informatie over wolven eenduidig te documenteren zijn voor een groot aantal situaties protocollen aanwezig en wordt het Monitoringsplan (2019) gevolgd. De protocollen worden als standaard gebruikt voor het vastleggen van de informatie.

6.3 Monitoring van wolven

Bij monitoring van wolven gaat het om het in kaart brengen van de activiteit van wolven in Nederland en waar wolven zich bevinden. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen zwervende wolven en territoriale (gevestigde) wolven.

6.3.1 Monitoring van zwervende wolven

De meeste wolven verlaten ~~circa~~ in het tweede levensjaar de roedel om zelf een territorium te vinden. Deze 'zwervende wolven' die op zoek zijn naar nieuw leefgebied zijn lastig in beeld te krijgen omdat het dier bewust geen zichtbare sporen achterlaat (zoals wolvenkeutels of -sporen). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat deze rondtrekkende wolven verkennen of er al sprake is van een territorium van een andere wolf. Een vreemde wolf wordt in een territorium van een ander wolf vaak niet gedoogd. Dit zorgt ervoor dat de rondtrekkende wolf zo min mogelijk sporen achter laat. Zwervende wolven kunnen per dag tientallen kilometers doorlopen, maar ook enige tijd in een gebied blijven rondhangen. Een wat langer verblijf, van meerdere dagen tot enkele weken of maanden, kan een tussenstop zijn waarna het dier verder trekt. Dat is niet ongebruikelijk.

In het geval van zwervende, rondtrekkende wolven is er sprake van passieve monitoring. Onder passieve monitoring wordt alles verstaan wat verkregen wordt zonder een vooraf opgezette actie uit te voeren, dus alle vormen van toevallige meldingen uit het publiek. Zoals gedocumenteerde zichtwaarnemingen (foto's, videobeelden), vondsten van dode wolven of bewijzen via aangevallen prooidieren.

6.3.2 Monitoring van territoriale wolven

Actieve monitoring start verkennend in gebieden waar herhaaldelijk (al of niet bevestigde) meldingen van wolven worden verkregen gedurende langere tijd (over meerdere weken). Enkel passieve monitoring volstaat dan niet om het territoriale gedrag van wolven aan te tonen. Onder actieve monitoring worden alle handelingen verstaan waarbij gericht en deskundig activiteiten worden ondernomen om waarnemingen te verzamelen. De meest gebruikte monitoringsmethode om territoriaal gedrag aan te tonen in een gebied is sporenonderzoek. Dit sporenonderzoek heeft tot doel het bepalen of er in de omgeving territoriale markeringen aanwezig zijn (zoals markeringen middels wolvenkeutels op kruisingen van zandpaden). Indien mogelijk wordt zoveel mogelijk ingezet op het afnemen van genetische monsters (via met name wolvenkeutels) om bevestiging van wolf te krijgen, en inzicht te verkrijgen in het individu.

Conform Reinhardt et al. (2015) wordt er uitgegaan van een territoriale wolf die zich duurzaam kan gaan vestigen, als het aannemelijk is dat eenzelfde wolf gedurende zes maanden in een gebied aanwezig is. In principe zijn twee zekere waarnemingen van één individu over een periode van minimaal zes maanden hiervoor voldoende.

Intensivering van de monitoring

Op basis van meldingen in het Wolvenmeldpunt wordt onderbouwd advies gegeven aan de betrokken provincie(s) om in voorkomende gevallen de monitoring te intensiveren en/of een verkennend onderzoek te starten. De uitvoering van

CONCEPT

Pagina: 279

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Highlight Datum: 25-8-2022 13:51:59
Monitoringsplan Wolf

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Doorhalen Datum: 25-8-2022 13:51:59

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
eerste of

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
e

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Highlight Datum: 25-8-2022 13:51:59
Maanden is wel degelijk ongebruikelijk. Het is eerder maximaal 3 weken.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Highlight Datum: 25-8-2022 13:51:59
Advies: verkort dit naar 3 maanden. 6 maanden is onnodig lang. Geen enkele rondzwervende wolf heeft, zo ver bekend, een pauze van meer dan 3 weken in eenzelfde regio gehad alvorens door te trekken.

verkennend onderzoek kan plaatsvinden door verschillende partijen, onder leiding van het Wolvenmeldpunt, bijvoorbeeld door terreinbeheerders of door vrijwilligers mits voldaan kan worden aan de monitoringstandaards voor getrainde medewerkers (zie begrippenlijst). Dat betekent borging van kwalitatief voldoende documentatie en opname van waarnemingen in het Wolvenmeldpunt In eerste instantie wordt aanbevolen om dan in overleg met betrokken terreinbeheerders door middel van meerdere cameravallen kansrijke gebieden gedurende enige weken te monitoren. Gelijktijdig is van belang om onderzoek te verrichten naar sporen of uitwerpselen op bijvoorbeeld bospaden. Wolven doorkruisen hun territorium zo dermate frequent dat een dier zeker binnen een aantal weken op een cameraval zal moeten verschijnen en/of dat er sporen en keutels achterlaten worden. Het verzamelen van verse keutels voor genetisch onderzoek is noodzakelijk om het individu te kunnen vaststellen.

Als dit verkennend onderzoek na circa twee maanden geen (nieuw) bewijs voor een wolf heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.
Als het onderzoek wel (nieuw) bewijs voor een wolf of een wolvenpaar heeft opgeleverd, dan wordt de actieve monitoring voortgezet. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de mogelijke territoriumomvang en het vaststellen van het individu of individuen. Voor dit laatste moeten vooral verse keutels verzameld worden voor genetisch onderzoek. Per territorium zijn jaarlijks minimaal 10 à 15 tot maximaal 40 bruikbare monsters nodig om redelijkerwijs de aanwezige individuen te kunnen duiden. Als uit verkennend onderzoek blijkt dat na zes maanden geen wolvenactiviteiten meer in een gebied kunnen worden vastgesteld, dan wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied gestaakt.

Territorium monitoring
Als uit de actieve monitoring blijkt dat dezelfde wolf of hetzelfde wolvenpaar na 6 maanden nog steeds in een gebied verblijft, dan is het territorium duurzaam in gebruik. Als er een dergelijk territorium is vastgesteld, dan zal dit door de betrokken provincie(s) bekend gemaakt worden (*zie § x.x.x*). Territoria van wolven worden gedurende het jaar gemonitord. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de territoriumomvang, de aanwezige individuen en of er reproductie (voortplanting) plaatsvindt. Reproductie kan het beste worden vastgesteld door middel van cameravallen. Er wordt in het voortplantingsseizoen nadrukkelijk niet gezocht naar holen of legers met welpen; opzettelijke verstoring van wolven is immers wettelijk verboden. De methode van waarnemen volgt de standaard die is beschreven in Reinhardt et al. (2015) en staat beschreven in het Monitoringsplan (2019), en wordt vastgelegd conform de protocollen.

Een vastgesteld territorium kan ook weer verdwijnen, bijvoorbeeld omdat een wolf in het verkeer is gedood of de specifieke wolf het gebied weer heeft verlaten. Als uit de monitoring blijkt dat er vervolgens geen wolvenactiviteiten meer in een gebied worden vastgesteld, dan wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt. Ervaring leert dat een 'leeg geraakt' territorium snel weer ingenomen kan worden door een andere wolf. Bij wolventerritoria zijn letterlijke grensgevallen mogelijk. Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden om de monitoring samen af te stemmen.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Highlight Datum: 25-8-2022 13:51:59
Er zijn drie mogelijkheden, waarvan dit er één is. Andere is genetisch onderzoek aan bijtsporen aan wilde dieren en bijtsporen aan gehouden dieren.

6.3.3 *Validatie en DNA-analyse*

Validatie
Meldingen van zwervende of territoriale wolven worden centraal verzameld door het Wolvenmeldpunt. Ze worden in eerste instantie gevalideerd door getrainde medewerkers en uiteindelijk, na definitieve validatie door ervaren wolvendeskundigen, periodiek opgenomen in de NDFF. De eerste (voorlopige) validatie dient om snel het kaf van het koren te scheiden, zodat alleen bij kansrijke meldingen – indien nodig – energie wordt gestoken in eventuele navraag en het verbeteren van de documentatie. Validatie gebeurt in eerste instantie op basis van kenmerken die binnenkomen bij het wolvenmeldpunt (vanuit de passieve of actieve monitoring) en eventueel via andere kanalen zoals telefoon, per e-mail of via sociale media of waarnemingssites. Documentatie vindt plaats volgens de beschreven werkwijze in het Monitoringsplan (2019). Alle waarnemingen worden conform Reinhardt et al. (2015) voorzien van een SCALP aanduiding.

DNA-analyse
Materiaal waarbij het mogelijk is om DNA te analyseren, vormt een belangrijke informatiebron voor het monitoren van territoriale wolven en zwervende wolven.

DNA-onderzoek wordt in eerste instantie maandelijks ingezet om zekerheid te krijgen dat het daadwerkelijk om een wolf gaat. Dit gebeurt met name als het om vermoedelijke wolvenschade bij landbouwhuisdieren gaat. Bij de DNA-monsters waarbij is vastgesteld dat het om een wolf ging, worden één keer per kwartaal voor een tweede keer genetisch geanalyseerd om het individu vast te stellen. Daarbij worden ook monsters van wolvensporen onderzocht die vanuit de monitoring worden verzameld. Bijvoorbeeld keutelmonsters, haren, DNA uit bijtwonden van wilde hoefdieren en DNA van eventuele dood aangetroffen wolven. De tweede genetische analyse richt zich op vaststellen van het geslacht en het exacte individu. Aan de hand van deze gegevens kan, indien mogelijk, ook de herkomst van de betreffende wolf achterhaald worden. Dit aanvullende onderzoek is onderdeel van de monitoring van de wolvenpopulatie in Nederland.

6.3.4 *Rapportage van wolvenmonitoring*
Landelijke verslaglegging van de wolvenmonitoring wordt uitgevoerd door BIJ12 door de publicatie van tussenrapportages en het jaarlijks te verschijnen ‘Jaarverslag wolf’ en desgewenst eveneens verwoord in de landelijke voortgangsrapportage natuur.

- Voor de interpretatie en rapportage wordt het Monitoringsplan (2019) en Reinhardt et al. (2015) gevolgd. In het kort: Bewijs van aanwezigheid van wolven wordt alleen geregistreerd op basis van C1 en C2 waarnemingen. C3 meldingen kunnen het plaatje completeren maar tellen niet mee als bewijs voor aanwezigheid.
- Rasterkaart per monitoringjaar van waarnemingen op basis van rastercellen van 10x10 km. Voor C1 waarnemingen is één waarneming voldoende per rastercel; voor C2 waarnemingen zijn minimaal drie waarnemingen nodig.
- Validatie van weefsel- en celmateriaal vindt plaats conform CEwolf standaard.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

De populatieomvang wordt omschreven in termen van het aantal territoria van individuele dieren, territoria van paren en territoria van roedels. Het aantal individuen van een roedel kan immers in de loop van het jaar veranderen door geboorte, sterfte en dispersie (vertrek). Het surplus (rondzwervende dieren) valt niet betrouwbaar vast te stellen en maakt geen deel uit van de populatieschatting.

6.3.5 *Verwerking en opslag van wolvenmateriaal en data*

Waarnemingen van wolven worden centraal opgenomen door het Wolvenmeldpunt en vastgelegd in de NDFF. In de monitoringsprotocollen worden de instanties genoemd die betrokken zijn bij de afhandeling bij de vondst van een dode wolf of wolvenprooi. Bij het afnemen van materiaal bij kadavers dienen altijd de nodige voorzorgsmaatregelen genomen te worden om de onderzoeker zo goed mogelijk te beschermen tegen mogelijke infecties. De protocollen, al dan niet in combinatie met standaard werkwijzen in laboratoria, voorzien hierin. Voor de noodzakelijke documenten als vergunningen, ontheffingen en certificaten wordt verwezen naar hoofdstuk 5.

Dode wolven en materiaal van dode wolven dient voor toekomstig onderzoek zo veel mogelijk bewaard te worden. Deels betreft dat al dan niet geprepareerd materiaal en deels betreft dat analysegegevens. Hierbij hoort ook het bevorderen dat referentiesystemen op Europees niveau zijn afgestemd en de informatie op een efficiënte manier kan worden gedeeld. WENR organiseert dit via CEwolf. Naturalis slaat skelet en huid op (al of niet geprepareerd als tentoonstellingsdier). Opgewerkt DNA-materiaal en weefsels worden bij zowel WENR als bij Naturalis beheerd.

Wanneer een wolf dood wordt aangetroffen en niet éénduidig is vast te stellen dat het dier door een aanrijding om het leven is gekomen, dan is mogelijk sprake van een strafbaar feit. In dat geval heeft justitieel onderzoek naar de doodsoorzaak prioriteit.

6.3.6 *Bijzonder onderzoek: sectie*

Elke dood gevonden wolf wordt veiliggesteld (in koeling, maar niet bevroren) en zo snel mogelijk naar het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) in Utrecht vervoerd waar, zo mogelijk nog op dezelfde dag, gezamenlijk met Wageningen Environmental Research (WENR), sectie op het kadaver wordt uitgevoerd. Bij de sectie kijkt WENR naar dierecologische aspecten als leeftijd, geslacht, voortplantingsstatus, maaginhoud en identiteit en DWHC naar veterinaire zaken als ziekten en afwijkingen. Bij de vondst van een dode wolf wordt de omgeving afgespeurd volgens protocol. Er worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de dode wolf en detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (bijvoorbeeld een meetlat, euromunt oid). Bij de sectie vindt er aanvullend onderzoek plaats. In ieder geval dienen doodsoorzaak, leeftijd, conditie, voortplantingsstatus en herkomst onderzocht te worden. DWHC meldt volgens protocol de vondst ook aan CVI, RIVM en Naturalis. DWHC heeft de leiding bij de sectie waarbij er rekening wordt gehouden met het zo goed mogelijk geschikt houden van skelet en huid voor latere preparatie door Naturalis. Alle betrokkenen volgen bij sectie het protocol. De sectie wordt op foto en/of film vastgelegd. Na sectie worden de resten (ten minste de complete huid en skelet) steeds overgedragen aan Naturalis. Naturalis beslist in welke vorm (opgezet, balg) dit materiaal bewaard wordt en kan het (in bruikleen) beschikbaar stellen voor bijvoorbeeld tentoonstellingen of wetenschappelijk onderzoek.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
geslacht,

6.4 Monitoring van andere aspecten

Er zijn tal van onderzoeken naar de wolf en wolf-gerelateerde zaken denkbaar en vaak ook wenselijk die niet rechtstreeks voortvloeien uit algemene wettelijke monitoringstaken voor de provincies. Op provinciale schaal, in specifieke gebieden of bij toekomstig specifieke roedels kan dit overigens anders liggen. In dit wolvenplan adviseren we in de sfeer van aanbevelingen:

- Onderzoek naar de ecologische aspecten van de wolf zoals terreingebruik en voedselkeuze kan relevant zijn in relatie tot de wettelijke beschermingsplicht (zijn er grote obstakels in het leefgebied, is er voldoende rust en voedsel?) en in relatie tot het beperken van conflicten met landbouwhuisdieren.
- Onderzoek naar aantallen, verspreiding en gedrag van wilde hoefdieren in relatie tot de aan- of afwezigheid van de wolf. In gebieden met territoriale wolven kan in het faunabeheerplan speciale aandacht worden geschonken aan gedetailleerde monitoring van hoefdieren, afschot en prooionderzoek.
- Naast schade door wolven, kunnen schapenhouders in ons land ook geconfronteerd worden met door honden of vossen gedood of verwond vee. Om discussies in dit perspectief te kunnen voeren en ook vanuit het belang voor de sector zelf om preventieve middelen toe te passen (preventie tegen wolven werkt ook tegen honden en vossen) is het belangrijk dat dergelijk onderzoek ook wordt uitgevoerd en periodiek wordt herhaald. Daarnaast wordt het ook vanuit de sector zelf gewenst om de toepassing, effectiviteit en financiële gevolgen van preventieve middelen te monitoren.
- Onderzoek naar attitudes van de verschillende Nederlandse bevolkingsgroepen over de wolf. Het is bestuurlijk relevant om goed te weten wat er onder de bevolking leeft.
- Er kunnen zich situaties voordoen dat overwogen kan worden om een wolf te zenderen. Dat zou bijvoorbeeld kunnen bij een, licht gewonde, aangereden wolf. Deze kan weer worden losgelaten en voorzien zijn van een zender. Een dergelijke situatie kan daarmee een bijdrage leveren over het gedrag en leefgebied van die wolf.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

7 Samenwerkende organisaties

7.1 Samenwerking in Nederland

Elke provincie is vanuit de Wet natuurbescherming zelfstandig verantwoordelijk voor de uitvoering van beleid voor de wolf. Omdat wolven grote afstanden afleggen en ook territoria zich niet aan provinciegrenzen hoeven te houden, is een interprovinciale samenwerking en beleidsuitvoering noodzakelijk. De samenwerking verloopt via het Interprovinciaal overleg (IPO) en gezamenlijke uitvoeringstaken zijn belegd bij BIJ12.

Landelijk Overleg Wolf (LOW)

Onder leiding van de onafhankelijk voorzitter [redacted] is op 25 november 2020 het Landelijk Overleg Wolf (LOW) van start gegaan. Medio 2020 heeft een aantal organisaties de provincies om dit overleg gevraagd, met de wens om gezamenlijk vraagstukken op het gebied van wolvenschade aan te pakken. Provincies trekken graag op met de betrokken organisaties om hun kennis en ervaring te benutten, draagvlak te creëren en gezamenlijk beleid te ontwikkelen.

De onderwerpen die in het LOW aan bod komen gaan over zowel nationale als internationale kwesties (zoals leefgebieden van de wolf en corridors) en kunnen variëren van aanbevelingen doen voor beleidsvorming en kennisuitwisseling tot het samen optrekken bij praktische uitvoering en handelingsrichtlijnen bij acute problemen.

De deelnemende organisaties zijn: LTO Nederland, Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders, Vereniging Gescheperde Schaapskudden, Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De 12 Landschappen, Federatie Particulier Grondbezit, Dierenbescherming, Wolf Fencing Nederland, Zoogdiervereniging, Wageningen Environmental Research, Vereniging Nederlandse Gemeenten. BIJ12 voert het secretariaat uit. Het ministerie van LNV en het IPO Overleg nemen faciliterend ook deel aan dit overleg.

BIJ12

BIJ12 is de organisatie die namens provincies de beleidsuitvoering van het dossier van de wolf verzorgt. Dit heeft onder andere betrekking op monitoring, afhandeling van tegemoetkoming in schade, databeheer, onderzoek en preventie. BIJ12 wordt hierin aangestuurd door de provincies en kan gemandateerd ook namens de provincies als opdrachtgever fungeren voor werkzaamheden die door derden worden verricht. Regelmatig voorkomende werkzaamheden waarvoor specialistische kennis of materiaal benodigd is waarover BIJ12 niet zelf beschikt, is samenwerking geregeld met verschillende organisaties.

Wolvenmeldpunt

Voor de monitoring verzamelt het Wolvenmeldpunt alle meldingen van mogelijke wolven. De uitvoering van het Wolvenmeldpunt van BIJ12, is belegd bij de Zoogdiervereniging. Dit houdt in dat de (coördinatie van de) validatie van de meldingen door de Zoogdiervereniging gebeurt. Actieve monitoring (indien nodig) wordt momenteel eveneens centraal via BIJ12 uitbesteed aan de Zoogdiervereniging.

CONCEPT

Pagina: 284

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
Voor

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
en beoordeelt

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
binnenkomende

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
en wolvensporen

Op termijn gaat het Wolvenmeldpunt over naar de website BIJ12. Het streven is gericht op een volledig operationele loketfunctie bij BIJ12 in 2022.

Taxatie
De DNA-monsternames en taxaties aan landbouw(huis)dieren worden op dit moment door Wiberg Taxaties B.V. uitgevoerd. Naast afname van DNA-monsters, bestaat de opname uit een visuele beoordeling van de verwondingen, eventueel andere aanwezige sporen, getroffen preventieve maatregelen en een taxatie van de schade.

Genetisch onderzoek
In de huidige situatie voert Wageningen Environmental Research (WENR) de genetische analyse van wolven uit. Daarnaast verricht WENR sectie op (wilde) prooidieren en op wolven zelf. WENR verzamelt alle DNA-monsters en onderzoekt of het DNA afkomstig is van een wolf of een ander dier. Ook wordt (eens per kwartaal) aanvullend onderzocht of de wolf waarnemingen naar een wolvenindividu kunnen leiden.

Veterinair onderzoek wolven
Secties en veterinaire onderzoeken op wolven en bijbehorende lab protocollen worden nu door het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) uitgevoerd. Elke dood gevonden wolf wordt veiliggesteld (in koeling, maar niet bevroren) en zo snel mogelijk naar DWHC in Utrecht vervoerd waar gezamenlijk met WENR sectie op het kadaver wordt uitgevoerd.

Rijksoverheid
Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is verantwoordelijk voor de nationale wettelijke kaders en voor de implementatie van Europese regelgeving en internationale verdragsafspraken. Tevens rapporteert het ministerie van LNV over de naleving en derogaties over deze regelgeving. Ook op internationaal niveau werkt het ministerie van LNV samen met partners om te komen tot een verbetering van het wolvenbeleid. Zo is, op initiatief van het ministerie van LNV, een overleg met Duitsland gestart om de mogelijkheden van een internationaal wolvenplan te verkennen.

Andere organisaties
Er zijn tal van situaties denkbaar waarbij de provincies samenwerken met andere overheden, maatschappelijke partners en burgers die geen structureel geformaliseerd kader behoeven. Een voorbeeld is het samenwerkingsverband Wolven in Nederland waarin de provincies geen rol spelen. Samenwerking is ook mogelijk tussen bijvoorbeeld schapenhouders en vrijwilligers die helpen met het plaatsen van rasters. Wolffencing is hiervan een voorbeeld. Ook daarin hoeven de provincies geen rol te spelen. Daarnaast zijn er incidentele gebeurtenissen denkbaar waarbij bijvoorbeeld een dierenambulance, politie, gemeente, terreinbeheerder of faunabeheerder kan worden betrokken. De rol, positie en werkwijze in dergelijke gevallen staat veelal beschreven in de handelingsrichtlijnen.

Als een territorium wordt vastgesteld, start een gebiedsproces waarin de betrokken stakeholders (landbouw, terreinbeheerders) samen met de betreffende provincie(s) een schadepreventieplan opstellen waarin risicolocaties en –bedrijven in beeld

CONCEPT

Pagina: 285

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
van

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:30:39
2023. Dit is recent aan het wolvenmeldpunt te kennen gegeven.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
dode

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Doorhalen Datum: 25-8-2022 13:51:59

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
dode

worden gebracht. BIJ12 kan hierin adviserend optreden, maar is geen trekker of initiatiefnemer. De provincie faciliteert een dergelijk gebiedsproces.

CE Wolf
Het CEwolf consortium registreert de DNA van de centraal Europese wolvenpopulatie en heeft per land één deelnemend laboratorium. Alle labs werken met dezelfde methode en dat maakt het mogelijk om DNA-profielen onderling uit te wisselen en na te gaan of een profiel al elders is vastgesteld. Door deze samenwerking is het in de meeste gevallen mogelijk te achterhalen waar dieren oorspronkelijk vandaan komen en welke afstand ze hebben afgelegd. De provincies hebben de keuze gemaakt om hiermee de samenwerking te willen aangaan.

7.1.1 Beleidsafstemming

Via het IPO wordt interprovinciaal en met diverse organisaties afstemming van beleid gezocht, dit wolvenplan is daarvan een voorbeeld. In 2020 is er een landelijke overleg wolf in het leven geroepen. Het LOW heeft tot doel om gezamenlijk vraagstukken op het gebied van wolvenschade aan te pakken.
In de Interprovinciale Wolvenwerkgroep, waarin de provincies waarin de wolf is gevestigd of aanwezig is (geweest), het ministerie van LNV, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en BIJ12 zijn vertegenwoordigd, staat het delen van kennis en de voorbereiding van landelijke afstemming over beleid centraal.

Daarnaast hebben diverse provincies een commissie of projectgroep in het leven geroepen om zich te buigen over vraagstukken met betrekking tot de wolf en om met direct belanghebbenden te onderzoeken welke maatregelen nodig zijn en hoe de provincie kan ondersteunen.

7.2 Internationale samenwerking in EU

De wolf is een soort die niet aan landsgrenzen gebonden is. De wolven in Nederland maken naar het oosten deel uit van de Centraal-Europese wolvenpopulatie en naar het zuiden van de Alpiene wolvenpopulatie. Internationale wolvenbeleid is daarom noodzakelijk en richt zich op een Europese samenwerking. Inzet vanuit LNV en de provincies is om te stimuleren dat er een internationaal soortmanagementplan tot stand komt.
Zo werken overheden samen om wolvenpopulatie in beeld te brengen. De samenwerking tussen de Benelux en Duitsland heeft ertoe geleid dat er een grensoverschrijdende kaart van de wolventerritoria is gemaakt.
De provincies hebben reeds ingezet op een landsgrensoverschrijdende samenwerking, bijvoorbeeld door bij grensoverschrijdende situaties de samenwerking te verkennen op het gebied van monitoring en schaderegistratie.

CONCEPT

Pagina: 286

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
Dit is dubbelop met de tekst over LOW bij de start van paragraaf 7.1

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
moeilijk leesbaar

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
eerder deze paragraaf werd dat een internationaal wolvenplan genoemd.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Ingevoegde tekst Datum: 25-8-2022 13:51:59
de

8 Een mogelijk toekomstperspectief

Dit wolvenplan zal voor de komende jaren het kader vormen voor het wolvenbeleid. Maar ontwikkelingen zijn soms onzeker of onverwacht en zouden aanleiding kunnen zijn voor aanpassingen.

Dit plan is geschreven vanuit het besef dat er ook vooruit gekeken mag worden en een duiding dient te worden gegeven aan de komende perioden. Mede op verzoek van het Landelijk Overleg Wolf is een mogelijke fasering en bijbehorende ontwikkeling beschreven. Uiteraard is dit vooruitkijken, dus onzeker, maar geeft wel een mogelijke ontwikkeling en richting aan waarheen het wolvenbeleid in Nederland zich kan gaan ontwikkelen.

Nederland bevindt zich nu in een fase waarin de wolf zich opnieuw heeft gevestigd en voortplant. Dat is wat de wolf doet. Dit vraagt nog om gewenning van de maatschappij, de mensen. Dus het is een gegeven dat elk nieuws over de wolf nog steeds een grote exposure krijgt in de media. In de beleving is er vaak nog sprake van 'nieuw en onverwacht'. Dit wolvenplan dient ertoe te leiden dat dit niet meer het geval is: we zijn er inmiddels aan gewend, het is inmiddels eigenlijk gewoon, de wolf is er, maar dat betekent niet automatisch dat ook iedereen dit kan accepteren. Dat gegeven maakt het noodzakelijk dat er perspectief wordt geboden over hoe hier mee om te gaan.

Heel praktisch ingevuld: wat kunnen we, wat mogen we wel doen of niet? Dit wolvenplan biedt daarin het zicht voor de komende jaren. Voor deze zaken geeft dit interprovinciale wolvenplan, op basis van de meest recente kennis en informatie, een kader. Er wordt een handelingsperspectief geboden, er blijft een tegemoetkomingsregeling en er is voorzien in de monitoring en communicatie. Daarmee zullen we nieuwe ervaringen opdoen. Dit beleidsplan leidt dan ook tot een volgende fase in het samenleven en het omgaan met wolven.

Nederland zit nu in een ontwikkelingsfase waarin alle betrokkenen wel moeten ervaren hoe met deze situatie om te gaan. Dierhouders zullen desgewenst hun maatregelen kunnen nemen waardoor de wolf zich meer geconditioneerd zal gaan gedragen (adequate afrastering met stroom schrikt af) waardoor zorgen en schade zoveel mogelijk wordt verminderd. We gaan ontdekken hoe mens en wolf dat gaan ervaren en vormgeven.

Afhankelijk van de situatie (soms per provincie, soms zelfs lokaal) dient te worden ervaren, bepaald en ontdekt hoe hier mee om te gaan. In deze fase wordt werkende weg ontdekt welke handelingsperspectieven mogelijk zijn. Ook wordt ingezet op een internationale aanpak. Vanuit Nederland willen we een internationaal wolf managementplan. In deze fase dient ook te worden verkend of het denkbaar is met 'beheerde kuddes wolf' te kunnen komen. Kortom er valt nog veel te ervaren, te ontdekken en te ontwikkelen. Maar we zijn op weg naar een wolfinclusief samenleven.

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
vervangen door dubbele punt

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
eerder in de tekst heet dit een internationaal wolvenplan. Een internationaal wolf managementplan klinkt naar beheer (schieten) van wolven.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
beheerpakketten?

De toekomstige eindfase is de situatie waarin het feit dat er wolven in Nederland zijn het uitgangspunt is van ons handelen. Er is sprake van consensus. Er is sprake van een natuurlijke populatie, er is zicht op een Europese samenhang en navenant beleid. De ervaringen uit het verleden leiden ertoe dat wij hiervan geleerd hebben en hiermee kunnen omgaan. Dat duidelijk is hoe te handelen in welke situatie. Preventie en eigen verantwoordelijkheid is de norm. En dan zou het kunnen dat er, indien nodig, eenvoudiger ingegrepen kan worden op een wolvenpopulatie.

Dat betekent ook dat onverwachte schade via de tegemoetkomingsregeling kan blijven worden vergoed. In gebieden met verwachte schade zal dit aan voorwaarden onderhevig zijn. Immers de stimulans om over te gaan tot preventieve maatregelen dient dan zijn werk te hebben gedaan. Dierhouders worden geacht hiermee bekend te zijn. Wellicht zijn er dan ook beheerpakketten voor de wolf waarin nazorg van middelen (vervanging) en arbeid kunnen worden vergoed. Dat is nu nog onzeker en moet nu nog blijken.
Dat betekent ook dat we ervaring kunnen hebben opgedaan met de werkwijze van de handelingsperspectieven. Ook dat biedt duidelijkheid aan de juridische grenzen.

Met andere woorden dierhouders zijn bekend met de wolf en hebben ook hun (wolfwerende) maatregelen genomen. Of niet, dat kan ook. Het is immers een eigen keuze van de dierhouder. De provincies zullen deze transitie en het gewenningsproces faciliteren. Gericht op het verkrijgen van het maatschappelijke draagvlak, handelingsperspectieven zullen tijdsbepaald helder worden, tegemoetkoming- en subsidieregelingen zullen stimuleren tot preventie en leiden tot meer eigen verantwoordelijkheid.

CONCEPT

Pagina: 288

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
het duurt niet meer lang voordat in heel nederland schade kan worden verwacht

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
ik vind deze alinea vaag geschreven, vooral omdat er van diverse woorden niet wordt uitgelegd wat daaronder wordt verstaan. Daardoor is voor mij deze alinea voor allerlei uitleg vatbaar.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
deze zin leest niet lekker

9 Communicatie

Communicatie is een essentieel onderdeel in het Wolvendossier. Met de ervaringen van de afgelopen jaren is duidelijk dat de wolf meer dan ooit de gemoederen bezighoudt. Dat betekent dat provincies, BIJ12 en het ministerie van LNV aan zet zijn voor het organiseren van de communicatie naar de samenleving daarover. Mede op basis daarvan wordt nader invulling gegeven aan concrete activiteiten en producten.

Onderstaand wordt ingegaan op de leidende communicatieprincipes die wij zullen hanteren; de typen van communicatie en de verantwoordelijkheden, voorbeelden van concrete communicatieactiviteiten en communicatiemiddelen.

PM: Invulling volgt tzt

CONCEPT

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 13:51:59
heel benieuwd

10 Financiën

PM: Invulling volgt tzt

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

11 Verklarende begrippen en afkortingenlijst

PM: nog nader in te vullen

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage Interventierichtlijn probleemsituaties wolf

Inleiding
Deze interventierichtlijnen vormen een bijlage bij het wolvenplan om invulling te geven aan het daar beschreven beleid. Het is een uitvoeringsgericht document.

In richtlijnen wordt voor verschillende situaties duiding gegeven aan de juridische en beleidsmatige kaders die in het wolvenplan uiteen zijn gezet. De richtlijnen zijn bedoeld voor bestuurders, beheerders en uitvoerders als hulpmiddel bij het inschatten van situaties en het bepalen van de handelswijzen die daarbij horen. Er is gekozen voor de vorm van een escalatielader waarbinnen de kwalificaties Geen probleem, Probleemsituatie en Probleemwolf worden onderscheiden, waarvan de kwalificatie Probleemwolf de als meest urgent wordt ingeschat. Dit onderscheid is van groot belang, omdat situaties soms vragen dat snel en adequaat wordt gehandeld. Te langzame besluitvorming of verkeerde beslissingen kunnen dan ernstige gevolgen hebben. Ook voor externe partijen is het belangrijk dat duidelijk is wat zij in verschillende situaties van overheden kunnen verwachten.

Veiligheid van mensen staat bovenaan. Wanneer die veiligheid in het geding is, kan altijd worden ingegrepen. In dergelijke situatie is de burgemeester het bevoegd gezag. Een burgemeester kan direct ingrijpen op basis van de grondwet. Dat hoeft dus niet te gebeuren op basis van de wet Natuurbescherming. Wolven mijden in principe het contact met mensen. Onder normale omstandigheden vormen wolven voor mensen dan ook geen bedreiging. Een ontmoeting met een wolf is altijd een uitzonderlijke gebeurtenis. Het komt echter voor dat wolven op onverwachte plekken worden gezien, zoals in bebouwd gebied of langs wegen. Ook dan is niet altijd sprake van onnatuurlijk gedrag en is in de meeste gevallen niet sprake van een gevaarlijk situatie. Gehouden dieren, met name schapen en geiten, vallen wel ten prooi aan wolven. Dat is niet helemaal te voorkomen. Voor een dierhouder kan dit erg moeilijk zijn. Het gangbare beleid is er dan ook op gericht om de dierhouder zo goed mogelijk te ondersteunen bij het beschermen van de dieren een tegemoetkoming in de schade te bieden wanneer een aanval van wolven zich voordoet.

Situaties die gevaarlijk zijn voor mensen, of situaties waarin wolven bovenmatig schade aan gehouden dieren toebrengen, ondanks de inzet van preventieve maatregelen, kunnen zich voordoen. In de meeste gevallen zal dan sprake zijn van een wolf die heeft geleerd dat in de buurt van mensen voedsel te vinden is of dat vee een makkelijk prooi vormt. Het betreft dan aangeleerd, problematisch gedrag. Het belangrijkste doel van de interventierichtlijnen is om te voorkomen dat wolven dit gedrag aanleren. Het is daarom van groot belang dat de richtlijnen, juist ook in situaties waarin geen of niet direct sprake is van problematisch gedrag, correct worden nageleefd. Overheden (bevoegd gezag) en formeel betrokken uitvoerenden dienen correct te kunnen handelen. Hier ligt ook een belangrijke verantwoordelijkheid bij burgers en veehouders.

Het doden en opzettelijk verstoren van wolven is bij de wet verboden en strafbaar. Alleen in uitzonderlijke situaties kan het bevoegd gezag toestemming geven om van dat verbod af te wijken. In de richtlijnen wordt aangegeven in welke situaties dat het geval zou kunnen zijn. Tevens wordt aangegeven aan welke voorwaarde vervolgens moet worden voldaan om tot het nemen van maatregelen over te kunnen gaan. Als de richtlijnen in die situaties juist worden nageleefd, kunnen alle betrokken partijen er gerust op zijn dat rechtmatig wordt gehandeld.

De richtlijnen bieden handvatten voor situaties die op het moment van opstellen te voorzien zijn. Er kunnen zich echter altijd onvoorziene situaties voordoen. Op dat moment moet een bevoegd gezag op basis van eigen afwegingen besluiten nemen. De richtlijnen bieden daar ruimte voor. In sommige gevallen zal het nodig zijn hiervoor een expert (bijvoorbeeld een wolvendeskundige) te raadplegen. Ook daarvoor bieden de richtlijnen handreikingen.

De richtlijnen zijn opgesteld op basis van wettelijke en beleidsmatige kaders en op basis van huidige ervaringen in binnen- en buitenland. Een aantal van de beschreven situaties hebben zich in Nederland echter nog niet voorgedaan. Daar is nog geen ervaring mee en hierover bestaat nog

Pagina: 292

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Opmerking over tekst Datum: 25-8-2022 16:39:40

De interventierichtlijn is een gevoelig onderwerp. Daarom is het belangrijk / noodzakelijk dat deze zo breed mogelijk gedragen wordt. Dit kan het beste gewaarborgd worden door probleemsituaties te kunnen benutten als leermomenten. Dan is elke probleemsituatie meteen ook een stap in de richting van duurzaam samenleven met de wolf.
Om te kunnen leren en de geleerde lessen breed gedragen te krijgen, is een multidisciplinaire groep nodig die bij probleemsituaties ter plekke nagaat wat er gebeurt is en welke lessen daaruit te trekken zijn.

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:40:00

meeste gevallen -> eigenlijk nooit

geen jurisprudentie. Het is denkbaar dat de richtlijnen op basis van toekomstige ontwikkelingen moeten worden bijgesteld. De richtlijnen zullen daarom periodiek tegen het licht worden gehouden en zo nodig aangepast.

Het in deze interventierichtlijnen verwoorde beleid dient in provinciale regelgeving, waaronder bijvoorbeeld de provinciale valwildregeling, te worden verankerd.

Juridisch kader
Zoals aangegeven in hoofdstuk 3 van het Interprovinciaal wolvenplan is de wolf in heel Nederland beschermd. In de interventierichtlijnen wolf-vee, wolf-mens, wolf-hond, aangereden wolf en doodgevonden wolf wordt aangegeven wat die beschermde status betekent voor de mogelijkheden om in te grijpen in verschillende situaties. De richtlijnen zijn erop gericht probleemsituaties te voorkomen en om ingrijpen mogelijk te maken wanneer ze zich toch voordoen.

Voor het verjagen en in het uiterste geval doden van een wolf is een ontheffing of vrijstelling nodig. De provincie kan een dergelijke ontheffing of vrijstelling verlenen, maar zal dat in alle gevallen nog steeds degelijk moeten onderbouwen. Zoals aangegeven moet uit die onderbouwing duidelijk blijken dat hiervoor een wettelijk bepaald belang is, dat de ingreep geen negatief effect heeft op de gunstige staat van instandhouding van de wolf en dat er geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. De richtlijnen geven aan in welke situatie een dergelijk proces in gang kan worden gezet, het toepassen van de richtlijnen op zichzelf is nog geen wettelijke rechtvaardiging om in te grijpen. Wanner de richtlijnen correct worden nageleefd kan ontheffingverlening, als dat nodig is, wel snel plaatsvinden.

Voor de situaties wolf-vee is het wettelijk belang schade aan landbouwgewassen en vee. Om ontheffing of vrijstelling te kunnen verlenen van het verbod wolven te verjagen of te doden moet worden aangetoond dat predatie op landbouwhuisdieren in problematische mate optreedt. Door BIJ12 worden aanvallen van wolven op landbouwhuisdieren nauwkeurig bijgehouden. Deze informatie is te vinden op de website van BIJ12. Of het verjagen of doden van een wolf de gunstige staat van instandhouding van de wolf negatief beïnvloed zal van geval tot geval moeten worden bepaald. Vooralsnog is de staat van instandhouding in Nederland nog erg precair.

Ook moet worden aangetoond dat geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. In het geval van predatie door wolven op gehouden dieren geldt dat het plaatsen van een wolfwerend raster als alternatieve oplossing kan worden ingezet. Hiervan is in binnen- en buitenland aangetoond dat dit middel effectief kan worden ingezet om predatie door schapen te voorkomen. Alleen wanneer wolven veelvuldig goed beschermde dieren aan blijven vallen, kan worden gesproken van een probleemwolf, of een wolf die problematisch gedrag vertoont. Voor die situaties kan het verlenen van een ontheffing op het verbod wolven te doden worden overwogen. Het is dan wel van belang dat de wolvenaanvallen en de ingezette preventieve maatregelen goed gedocumenteerd zijn. Bij iedere aanval van wolven op vee wordt door BIJ12 gedocumenteerd of voldoende preventieve maatregelen ter plaatse waren.

Voor de situaties wolf-mens en wolf-hond is het wettelijk belang “openbare veiligheid” aan de orde. Hoewel een aanval van een wolf op een hond niet direct een gevaarlijke situatie voor mensen op hoeft te leveren en dus op zich geen wettelijke grondslag biedt om in te grijpen, is het zorgelijk wanneer een wolf actief honden opzoekt. De wolf vertoont in dat geval afwijkend gedrag waarvan aannemelijk is dat het tot gevaarlijke situaties leidt. Ook voor deze situaties moet een ontheffing of vrijstelling zorgvuldig worden onderbouwd, en ook hier moet worden aangetoond dat er geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. Het belang openbare veiligheid zal bij wolven echter zwaarder wegen dan het belang schade aan landbouwgewassen en vee, wat ingrijpen eerder mogelijk maakt. Bij acuut gevaar kan altijd direct worden ingegrepen door de politie.

Wanneer een wolf dood wordt aangetroffen zijn vergunningen vereist om het dier te mogen vervoeren, monsters te nemen of sectie uit te voeren. De provincies is hiervoor verantwoordelijk. Een gewonde, maar nog levende wolf, kan met beperkte ingrepen misschien weer terug worden uitgezet in de natuur. Een dierenarts moet die afweging maken. Wanneer daar geen perspectief

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:40:14

Vermijd het woord 'uitzet', het gaat om 'terugplaatsen'. Uitzet is actief en daar heb je een ontheffing voor nodig. Terugplaatsen is juridisch echt anders!

voor is, moet de wolf worden geëuthanaseerd. Ook daarvoor is een ontheffing van de provincie vereist, dit is veelal, geregeld in provinciale valwildverordeningen.

Onderscheid probleemsituaties met wolven en probleemwolf
In de interventierichtlijnen wordt onderscheid gemaakt tussen een probleemsituatie en een probleemwolf. Het verschil tussen die twee is dat een probleemwolf problematisch gedrag vertoont dat niet noodzakelijk onnatuurlijk, maar wel afwijkend is. Het gaat om gedrag dat de wolf zeer waarschijnlijk heeft aangeleerd als reactie op menselijke omstandigheden. In een probleemsituatie gedraagt de wolf zich niet afwijkend, maar ontstaan welconflictsituaties. Dergelijke situaties zij niet helemaal te voorkomen, maar de impact kan met het nemen van de juiste maatregelen worden beperkt. Bij een echte probleemwolf is verwijderen van dat individu uit de populatie uiteindelijk de enige oplossing.

In Hoofdstuk 2 van het wolvenplan wordt ingegaan op de ecologie van wolven. In dat hoofdstuk wordt ook het gedrag van wolven geduid en de invloed die menselijke aanwezigheid daarop kan hebben. Begrip van de ecologie en van het gedrag van wolven is belangrijk om een goede inschatting te kunnen maken van wanneer sprake is van normaal gedrag, een probleemsituatie of een probleem wolf. De richtlijnen staan daarom niet op zich, maar maken bewust deel uit van het wolvenplan. Uiteindelijk moet, alvorens wordt ingegrepen, in de meeste gevallen eerst een expert worden geraadpleegd.

Documenteren, beoordelen en opvolgen van meldingen
Gezien de wettelijk beschermde status van de wolf, moet terughoudend worden omgegaan met beheeringrepen, ook wanneer probleemsituaties zich voordoen. Acute, levensbedreigende situaties voor mensen vormen hierop een uitzondering. Bij ingrepen worden daarom escalatieladders gehanteerd, zie onderstaande handelingsrichtlijnen. Bij aanvallen op dieren moet eerst een wolfwerend raster worden geplaatst, bij voorkeur niet alleen op de plaats van de aanval, maar in het gehele gebied. Wanneer in een wolvengebied honden worden aangevallen, is het van belang onderscheid te kunnen maken tussen aanvallen op loslopende honden en op aangelijnde honden, of honden achter een hek. . Pas in het uiterste geval kan toestemming worden verleend om een wolf te doden. In dat geval is het niet voldoende dat alle stappen in de escalatieladder zijn doorlopen, hiervan moet ook bewijs overlegd kunnen worden. Om die reden is het van groot belang alle stappen zorgvuldig te documenteren.

Bij aanvallen van wolven op gehouden dieren wordt de materiele schade in opdracht van BIJ12, namens de provincies, getaxeerd door een taxateur. Naast de hoogte van de schade verzamelt de taxateur ook informatie op basis waarvan uitsluitsel gegeven kan worden of het dier inderdaad ten prooi is gevallen aan een wolf, waaronder DNA materiaal. Ook documenteert de taxateur in of het prooidier in voldoende beschermd was hiervoor heeft BIJ12 richtlijnen opgesteld. Bij incidenten waarbij wolven en mensen, wolven en honden, of wolven en verkeer betrokken zijn maakt de politie of betrokken handhaver een proces verbaal op. In hoofdstuk 6 van het wolvenplan is beschreven hoe BIJ12 vorm geeft aan monitoring van wolvenwaarnemingen. Al deze informatie maakt deel uit van de onderbouwing op basis waarvan uiteindelijk kan worden besloten om een hogere stap te bestijgen op de escalatieladder.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

1. Interventierichtlijnen voor probleemsituaties en probleemwolven

Situatie wolf - mens

Wolf - mens	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel	
a	Wolf loopt overdag of 's nachts door stedelijk gebied of dorpskern zonder interesse voor gebouwen, erven, tuinen, honden.	Normaal gedrag. Wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing. Wolven zijn niet uitsluitend nachtactief.	Ongevaarlijk. Maar opletten, probleem kan ontstaan als wolven regelmatig voedsel(resten) vinden bij bebouwing.	In principe geen maatregelen. Eventueel aanwezige voedselbronnen verwijderen. Geval observeren en documenteren.	Geen probleemsituatie
b	Wolf vlucht niet meteen bij het zien van voertuigen en mensen maar stopt en observeert.	Normaal gedrag, wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt. Vooral jonge wolven zijn vaak nieuwsgierig.	Ongevaarlijk. Niet lokken en voeren.	Geen. Oppassen voor gewenning. Geval observeren en documenteren. Bij herhaalde meldingen communicatie publiek, voorlichting inzake voeren.	Geen probleemsituatie
c	Wolf wordt gezien op minder dan 30 meter* van bewoonde huizen. Het betreft verschillende incidenten gedurende een periode van enkele weken.	Divers: 1e paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent 2e voedselbronnen	Waakzaamheid geboden. Mogelijk conditionerings- en gewennings-probleem, risico op hybridisatie of letsel hond.	Oorzaak opsporen en wegnemen, honden afschermen van mogelijke contacten met wolf. Publiek voorlichten. Als geen resultaat, wolf verjagen (actieve afschrikking).	Probleemsituatie
d	Wolf tolereert bij herhaling dat mensen hem naderen tot minder dan 30 meter*.	Wolf is in toenemende mate gewend geraakt aan aanwezigheid van mensen.	Waakzaamheid geboden-aandacht vereist, indicatie voor sterke habituatie, mogelijk positieve conditionering .	Analyseren situatie, negatieve conditionering/ actieve verjaging / afschrikking zo vroeg mogelijk.	Probleemsituatie
				Als aversieve conditionering niet wekt of praktisch niet uitvoerbaar is dan situatie probleemwolf.	Probleemwolf
e	Wolf benadert actief en bewust meermaals mensen binnen 30 meter* en lijkt geïnteresseerd in mensen.	Gedrag kan verschillende oorzaken hebben. Mogelijk sterke voedselconditione-ring en gewenning. Hond kan een trigger zijn.	Kritieke situatie, kans op gewenning en uiteindelijk agressief gedrag en letsel mens	Proberen te zenderen en verjagen (actieve afschrikking), publiek waarschuwen niet te voeren.	Probleemsituatie
				Als aversieve conditionering niet wekt of praktisch niet uitvoerbaar is dan situatie probleemwolf.	Probleemwolf

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:40:27

Dan moet het dus wel gaan om hetzelfde dorp/gebied. Een wolf kan makkelijk door diverse dorpjes /steden heen lopen gedurende enkele weken. Verduidelijken!

Wolf-mens	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel	
f	Wolf reageert agressief op mensen bij verstoring (bijvoorbeeld tijdens eten van prooi) en vlucht niet meteen weg of doet schijnaanvallen, zonder mensen gericht te benaderen.	Normaal gedrag, afhankelijk van karaktereigenschappen individu. Verdediging van prooi.	Gevaarlijk	Wolf verjagen (actieve afschrikking)	Probleemsituatie
g	Wolf reageert agressief op mensen bij verstoring (bijv. tijdens eten van prooi) en valt mensen aan	Normaal, maar problematisch gedrag. Verdediging van prooi, wolf voelt zich bedreigt en neemt initiatief tot aanval	Gevaarlijk	Wolf doden	Probleemwolf
h	Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	Extreme gewenning, mogelijkheid op hondsdolheid	Gevaarlijk	Wolf doden	Probleemwolf

* Vluchtafstand: wolf laat mensen toe < 30m of benadert zelf tot < 30m. In het stroomschema staat enkel de actieve vorm: wolf nadert, maar de afstand < 30 meter is in beide gevallen een criterium om tot gerichte interventie over te gaan. Oorzaak gedrag en toe te passen maatregelen per geval te beoordelen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Situatie wolf – hond

Wolf-hond	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel	
a	Wolf benadert meermaals mensen met aangelijnde honden (verschillende mensen en verschillende honden, maar niet agressief)	Wolf ziet in de hond een soortgenoot	Geen acuut gevaar voor de mens, maar waakzaamheid geboden! Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten. Mensen kunnen deze situatie als bedreigend ervaren.	Afhankelijk van de locatie en periode wolf zo snel mogelijk zenderen en verjagen dan wel honden uit het gebied houden. Publiek voorlichten	Probleemsituatie
b	Wolf benadert meermaals mensen met aangelijnde honden en is agressief naar honden.	Hond ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt	Kritisch, kans op letsel hond, stressvol voor mensen, risico dat mensen betrokken raken.	Wolf doden	Probleemwolf
c	Wolf wordt gezien op minder dan 30 meter van bewoonde huizen. Het betreft verschillende incidenten gedurende een periode van enkele weken.	Wolf zoekt partner, of ziet honden als concurrent (in paartijd).	Waakzaamheid geboden. Mogelijk risico op hybridisatie of letsel hond en gewenningsprobleem.	Oorzaak opsporen en wegnemen, honden afschermen van mogelijke contacten met wolf. Publiek voorlichten. Als geen resultaat, wolf verjagen (actieve afschrikking)	Probleemsituatie
d	Wolf doodt meermaals honden bij bebouwing (op erf of in tuinen)	Wolf heeft geleerd dat honden een makkelijke prooi zijn, of ziet honden als concurrent	Kritisch, grote acceptatieschade, risico dat er voor mensen gevaarlijke situatie ontstaat	Publiek voorlichten, waar mogelijk preventieve maatregelen, afhankelijk van de situatie.	Probleemsituatie
				Wolf doden als maatregel niet succesvol of niet uitvoerbaar is	Probleemwolf
e	Wolf doodt honden die niet zijn aangelijnd en niet in de directe nabijheid van mensen verblijven.	Ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt	Natuurlijk gedrag	Publiek voorlichten. Loslopende hond in een wolventerritorium vormt voor de hond een reëel risico	Probleemsituatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Situatie gedrag wolf – vee

Wolf-vee	Situatie/gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatrel	
a	Zwervende wolf doodt incidenteel onbeschermd of slecht beschermd vee buiten risicogebied/leefgebied.	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort.	Ongevaarlijk voor mens	• Preventieve maatregelen toepassen door dierhouder • Veehouder krijgt tegemoetkoming • Provincie kan noodrasters beschikbaar stellen • Provincie kan calamiteitenregeling openstellen • Voorlichting (BIJ12/provincie) • Documentatie	Geen probleemsituatie
b	Wolf doodt onbeschermd of slecht beschermd vee in een aangewezen wolfgebied/risicoge-bied.	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort.	Ongevaarlijk voor mens/oppassen voor specialisatie bij gevestigde wolven	• Preventieve maatregelen toepassen door dierhouder • Provincie kan subsidiemogelijkheid openstellen. • Voorlichting door provincie/BIJ12. • Vergoeding voor veehouder wordt in de toekomst mogelijk afhankelijk van nemen preventieve maatregelen • Documentatie	Probleemsituatie
c	Wolf doodt herhaaldelijk met elektrische rasters beschermd vee door het (wolfwerende) raster te ondergraven.	Wolf heeft geleerd dat elektrische rasters passeerbaar zijn door ondergraving.	Ongevaarlijk voor mens / oppassen voor specialisatie.	Preventieve maatregelen verbeteren, door extra draden te plaatsen, raster in te graven of aanvullend kuddebewakingshonden in te zetten.	Probleemsituatie
	Wolf dringt herhaaldelijk dichte veestallen binnen	Wolf heeft geleerd dat dichte veestallen passeerbaar zijn	• Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade. • Meerdere dieren kunnen hierdoor worden getroffen vanwege paniek die hierbij ontstaat. • Dit kan ook gevaarlijk zijn voor de mens	Preventieve maatregelen verbeteren, aanvullend toezicht of kuddebewakingshonden in te zetten.	Probleemsituatie
				Indien dit zich blijft voordoen, ondanks extra maatregelen, treedt scenario probleemwolf in werking.	Probleemwolf

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

d	Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee door elektrisch raster van tenminste 1.20 m te passeren, of vindt blijkbaar manieren om de voorgeschreven maatregelen te overwinnen.	Wolf heeft geleerd dat vee in deze situaties een makkelijke prooi is.	Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade	Preventieve maatregelen zo mogelijk verbeteren	Probleemsituatie
				Indien geen resultaat, wolf doden	Probleemwolf
e	(Zwervende) wolf veroorzaakt bovenmatige schade aan onbeschermd of slecht beschermd vee, in gebied met weinig natuurlijke prooien.	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort, maar leert ook dat vee een makkelijke prooi is. Barrières in het landschap belemmeren het verder migreren van de wolf.	Oppassen, hoge emotionele en acceptatieschade. Risico op positieve conditionering en gewenning.	Provincie pakt regie. Samenhangend pakket maatregelen waaronder: • Calamiteitenregeling • Uitlenen flexnetten • Communicatie • Ontheffing voor verstoren	Probleemsituatie
f	Gescheperde kudde wordt aangevallen door wolf.	Wolf herkent aanwezigheid herder niet, of afstand tot herder is groter dan vluchtafstand wolf.	Mogelijk gevaarlijk/ oppassen voor specialisatie.	In situatie passende maatregelen worden ontwikkeld. Eventueel, na ervaringen, nader uit te werken in de FPK's Aanvallen op natuurbegrazers (runderen en paarden) geven geen aanleiding om derogatie te verlenen.	Normale situatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Interventierichtlijn – Melding van een aangereden wolf of goudjakhals

1. Doel

1.1. Primaire doelen:

1.1.1. borging openbare orde en veiligheid (inclusief verkeerveiligheid/vrije doorgang wegen)

1.1.2. bescherming wolf

1.2. Secundaire doelen:

1.2.1. filteren van meldingen op waarschijnlijkheid wolf

1.2.2. DNA en ander bewijs veiligstellen

2. Communicatie

2.1. Vooraf:

2.1.1. BIJ12: Informeert alle betrokken instanties over de interventierichtlijn, plaatst interventierichtlijn + korte brochure op website

2.1.2. Provincies en WiN: Verwijzen op website naar website BIJ12>

2.2. Naar aanleiding van incident:

2.2.1. Provincie brengt zo snel mogelijk persbericht uit (volgens communicatieplan)

Uitwerking Interventierichtlijn Melding aangereden dier – mogelijk wolf of goudjakhals

1. Ontvangst melding aangereden dier – mogelijk wolf

1.1. Een waarnemer van de aanrijding meldt rechtstreeks aan een instantie:

> Meest waarschijnlijke eerste ontvanger van de melding: politie

> Mogelijke andere ontvanger(s) van de melding:

Stichting Wildaanrijdingen Nederland, Dierenambulance, gemeente, terreinbeheerder, provincie, BIJ12, Wolven in Nederland, Zoogdiervereniging, Faunabeheereenheid, Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, Waarneming.nl, LTO (lokale afdeling), Regiocoördinator wolf of vrijwilliger.

2. Eerste ontvanger geeft melding zo snel mogelijk door aan Wolvenmeldpunt voor eerste screening

2.1. Wolvenmeldpunt voert snelle screening uit op (on)waarschijnlijkheid wolf

> Wolf onwaarschijnlijk:

- Wolvenmeldpunt informeert zo snel mogelijk provincie
- Wolvenmeldpunt zorgt voor terugkoppeling naar eerste ontvanger

➢ Wolf waarschijnlijk of zeker:

- Wolvenmeldpunt informeert zo snel mogelijk provincie
- Wolvenmeldpunt zorgt na definitieve validatie voor opname in NDFF

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3. Provincie draagt zorg voor het inlichten relevante organisaties en vervolgacties

3.1. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, dood ter plaatse

> Betreffende provincie zorgt voor:

• inlichten contactpersonen politie/BOA, WENR, DWHC, terreinbeheerder (indien van toepassing)

• vervoer en opslag van kadaver in koeling

• communicatie via persbericht

• laten uitvoeren van veldvalidatie

3.2. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, gewond ter plaatste

> Politie maakt inschatting van veiligheidssituatie. Indien veiligheid geen belemmering, oproepen van een wolvendeskundige, bijvoorbeeld dierenarts

• Dierenarts maakt afweging of wolf, eventueel met behandeling terug in de natuur geplaatst kan worden. Indien ja, behandelen, indien mogelijk enderen

• Indien nee, zie 3.4

• Communicatie via persbericht

> Indien dier ter plekke gedood, zie 3.4

3.3. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, niet meer ter plaatste

> Betreffende provincie zorgt in samenspraak met politie en wolvenexpert voor nazoek door BOA of jachtaktehouder met zweethond en/of drone

• Indien dier gevonden en dood, zie 3.1

• Indien dier gevonden en gewond, zie 3.2

• Indien dier niet gevonden wordt het zoeken gestaakt.

3.4. Er is geen perspectief om wolf na behandeling opnieuw uit te zetten

> Wolf wordt geëuthanaseerd

> Betreffende provincie zorgt voor:

• inlichten contactpersonen politie/BOA, WENR, DWHC, terreinbeheerder (indien van toepassing)

• vervoer en opslag van kadaver in koeling

• communicatie via persbericht

• laten uitvoeren van veldvaldidatie

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:40:43
Dit is verwarrend. Eerst moet toch ter plaatse sporenonderzoek plaats vinden?

Auteur: Zoogdiervereniging Onderwerp: Notitie Datum: 25-8-2022 16:41:00
'opnieuw uit te zetten'.... Herschrijven! Om een gewonde wolf, na behandeling, terug te plaatsen. (-> wolf zijn niet uitgezet en na oplappen gaat het ook niet om uitzetten, maar terugplaatsen). Woorden en hoe je iets opschrijft doen ertoe!

Vooraf t.b.v. bespreking in de IPO wolvenwerkgroep

Op 1 december 2022 is door de BACVP besloten aan het bestaande wolvenplan een addendum toe te voegen worden en meer tijd te nemen voor actualisatie van het interprovinciaal wolvenplan.

De interventierichtlijn (protocollen) zal (zullen) conform planning op 13 april in de BACVP worden behandeld. Dat houdt in dat het op15 maart voorligt in de AAC VP en 18 februari in de werkgroep IPO-natuurwetgeving. Bovendien gaat dit op 2 februari langs bij het LOW voor advisering.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. *In te stemmen met de voorgestelde inhoud van de geactualiseerde richtlijnen.*
2. *Per onderdeel zullen we e.e.a. bespreken.*

Interventierichtlijn probleemsituaties wolf

(onderdeel/bijlage? van het Addendum) v040123

Inleiding

Deze interventierichtlijnen vervangen de richtlijnen zoals opgenomen in het Interprovinciaal wolvenplan 2019. Hiermee wordt invulling gegeven aan het daar beschreven beleid. Het is een uitvoeringsgericht document.

In richtlijnen wordt voor verschillende situaties duiding gegeven aan de juridische en beleidsmatige kaders die in het wolvenplan uiteen zijn gezet. De richtlijnen zijn bedoeld voor bestuurders, beheerders en uitvoerders als hulpmiddel bij het inschatten van situaties en het bepalen van de handelswijzen die daarbij horen. Er is gekozen voor de vorm van een escalatielader waarbinnen de kwalificaties Geen probleem, Probleemsituatie en Probleemwolf worden onderscheiden, waarvan de kwalificatie Probleemwolf de als meest urgent wordt ingeschat. Dit onderscheid is van groot belang, omdat situaties soms vragen dat snel en adequaat wordt gehandeld. Te langzame besluitvorming of verkeerde beslissingen kunnen dan ernstige gevolgen hebben. Ook voor externe partijen is het belangrijk dat duidelijk is wat zij in verschillende situaties van overheden kunnen verwachten.

Openbare orde en veiligheid

Veiligheid van mensen staat bovenaan. Wanneer die veiligheid acuut in het geding is, kan op last van de burgemeester altijd worden ingegrepen. In dergelijke situatie is de burgemeester het bevoegd gezag. Een burgemeester kan direct ingrijpen op basis van de Gemeentewet (art 175 en 176). Dat hoeft dus niet te gebeuren op basis van de Wet Natuurbescherming. Ook provincies kunnen op basis van de Wet Natuurbescherming ingrijpen wanneer openbare orde en veiligheid in het geding is. De daarvoor te hanteren procedures verlopen echter trager en zullen eerder gericht zijn op het voorkomen van onveilige situaties dan op het acuut inspelen daarop.

Wolven mijden in principe het contact met mensen. Onder normale omstandigheden vormen wolven voor mensen dan ook geen bedreiging. Een ontmoeting met een wolf is altijd een uitzonderlijke gebeurtenis. Het komt echter voor dat wolven op onverwachte plekken worden gezien, zoals in bebouwd gebied of langs wegen. Ook dan is niet altijd sprake van onnatuurlijk gedrag en is in de meeste gevallen niet sprake van een gevaarlijk situatie. Een situatie kan wel gevaarlijk worden wanneer wolven hun schuwheid verliezen, bijvoorbeeld wanneer ze door mensen gevoed worden. In dat geval zal eerst worden geprobeerd de wolf weer “bang” voor mensen te maken. Als dat niet lukt, kan uiteindelijk worden besloten de wolf te doden.

Gehouden dieren, met name schapen, vallen wel met enige regelmaat ten prooi aan wolven. Dat is niet helemaal te voorkomen. Voor een dierhouder kan dit erg moeilijk zijn. Het gangbare beleid is er dan ook op gericht om de dierhouder zo goed mogelijk te ondersteunen bij het beschermen van de dieren en een tegemoetkoming in de schade te bieden wanneer een aanval van wolven zich

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

voordoet.

Voorkomen van problematische situaties
Situaties die gevaarlijk zijn voor mensen, of situaties waarin wolven bovenmatig schade aan gehouden dieren toebrengen, ondanks de inzet van preventieve maatregelen, kunnen zich voordoen. In de meeste gevallen zal dan sprake zijn van een wolf die heeft geleerd dat in de buurt van mensen voedsel te vinden is of dat vee een makkelijk prooi vormt. Het betreft dan aangeleerd, problematisch gedrag. Het belangrijkste doel van de interventierichtlijnen is om te voorkomen dat wolven dit gedrag aanleren. Het is daarom van groot belang dat de richtlijnen, juist ook in situaties waarin geen, of niet direct sprake is van problematisch gedrag, correct worden nageleefd. Overheden (bevoegd gezag) en formeel betrokken uitvoerenden dienen correct te kunnen handelen. Hier ligt ook een belangrijke verantwoordelijkheid bij burgers en veehouders.

Wettelijk kader
Het doden en opzettelijk verstoren van wolven is bij de wet verboden en strafbaar. Alleen in uitzonderlijke situaties kan het bevoegd gezag toestemming geven om van dat verbod af te wijken. In de richtlijnen wordt aangegeven in welke situaties dat het geval zou kunnen zijn. Tevens wordt aangegeven aan welke voorwaarde vervolgens moet worden voldaan om tot het nemen van maatregelen over te kunnen gaan. Het kan soms frustrerend zijn om alle stappen, zoals preventie en analyse van de situatie te moeten doorlopen voordat harder kan worden ingegrepen. Maar als de richtlijnen in zulke situaties juist worden nageleefd, kunnen alle betrokken partijen er gerust op zijn dat rechtmatig wordt gehandeld.

In principe is de wolf in heel Nederland beschermd. In de interventierichtlijnen wolf-mens, wolf-hond, aangereden wolf en doodgevonden wolf wordt aangegeven wat die beschermde status betekent voor de mogelijkheden om in te grijpen in verschillende situaties. De richtlijnen zijn erop gericht probleemsituaties te voorkomen en om ingrijpen mogelijk te maken wanneer ze zich toch voordoen. Nota bene, de richtlijn voor situaties wolf-vee is niet aangepast ten opzichte van de richtlijn zoals die in 2019 is vastgesteld. In het volgende, geactualiseerde wolvenplan zal wel een nieuwe richtlijn wolf-vee worden opgenomen.

Voor het verjagen en in het uiterste geval doden van een wolf is een ontheffing of vrijstelling nodig. De provincie kan een dergelijke ontheffing of vrijstelling verlenen, maar zal dat in alle gevallen nog steeds degelijk moeten onderbouwen. Uit die onderbouwing moet duidelijk blijken dat hiervoor een wettelijk bepaald belang is, dat de ingreep geen negatief effect heeft op de gunstige staat van instandhouding van de wolf en dat er geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. Ook moet worden onderbouwd wat het te verwachten effect is van de maatregel. Hiervoor is soms veel informatie nodig, maar er is ook veel informatie al beschikbaar. Op de website van BIJ12 staat bijvoorbeeld al veel gepubliceerd.

De richtlijnen geven aan in welke situatie een dergelijk proces in gang kan worden gezet. Het toepassen van de richtlijnen op zichzelf is echter nog geen wettelijke rechtvaardiging om in te grijpen. Wanner de richtlijnen correct worden nageleefd kan ontheffingverlening, als dat nodig is, wel snel plaatsvinden, mits, zoals gezegd, voldoende onderbouwd. Het documenteren van de situatie is dan ook van groot belang.

Voor het lokaal, bijvoorbeeld op perceelsniveau, verjagen van de wolf is geen vergunning noodzakelijk. Dierhouders mogen hun vee tegen de wolf beschermen door deze hiervan weg te jagen. Of indien de wolf zich op erfpercelen (evt. risico voor hond of mens) bevindt geldt dit eveneens. De mate van ingrijpendheid is dusdanig gering en veelal incidenteel aan de orde.

Met opmerkingen [redacted]: Discussie vraag vanuit LOW ook aan te geven wat vergunningvrij mag.

Voor de situaties wolf-mens en wolf-hond is het wettelijk belang "openbare veiligheid" aan de orde. Hoewel een aanval van een wolf op een hond niet direct een gevaarlijke situatie voor mensen op hoeft te leveren en dus op zich geen wettelijke grondslag biedt om in te grijpen, is het zorgelijk

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

wanneer een wolf actief honden opzoekt. De wolf vertoont in dat geval afwijkend gedrag waarvan aannemelijk is dat het tot gevaarlijke situaties leidt. Ook voor deze situaties moet een ontheffing of vrijstelling zorgvuldig worden onderbouwd, en ook hier moet worden aangetoond dat er geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. ~~Het belang openbare veiligheid zal bij wolven echter zwaarder wegen dan het belang schade aan landbouwgewassen en vee, wat ingrijpen eerder mogelijk maakt.~~ Bij acuut gevaar kan altijd direct worden ingegrepen op last van de burgemeester.

Wanneer een wolf (of goudjakhals) dood (of gewond) wordt aangetroffen is de politie het eerste aanspreekpunt. De politie kan beoordelen of de situatie verdacht (er kan mogelijk sprake zijn van een strafbar feit) of gevaarlijk is en of er maatregelen genomen moeten worden om bijvoorbeeld een weg tijdelijk af te zetten. De politie schakelt vervolgens andere betrokken instanties is. Om het dier te mogen vervoeren, monsters te nemen of sectie uit te voeren zijn vergunningen nodig. De provincie is hiervoor verantwoordelijk. Een gewonde, maar nog levende wolf, kan met beperkte ingrepen misschien weer terug worden teruggeplaatst in de natuur. Een deskundige, bijv. een dierenarts moet die afweging maken. Wanneer daar geen perspectief voor is, moet de wolf worden geëuthanaseerd. Ook daarvoor is een ontheffing van de provincie vereist, dit is veelal, geregeld in provinciale (valwild-)verordeningen.

In opdracht van de provincie en/of BIJ12, indien de provincie niet bereikbaar mocht zijn, worden het Wolvenmeldpunt en WEnR ingeschakeld.

Onderscheid probleemsituaties met wolven en probleemwolf
In de interventierichtlijnen wordt onderscheid gemaakt tussen een probleemsituatie en een probleemwolf. Het verschil tussen die twee is dat een probleemwolf problematisch gedrag vertoont dat niet noodzakelijk onnatuurlijk, maar wel afwijkend is. Het gaat om gedrag dat de wolf zeer waarschijnlijk heeft aangeleerd als reactie op menselijke omstandigheden. In een probleemsituatie gedraagt de wolf zich niet afwijkend, maar ontstaan wel conflictsituaties. Dergelijke situaties zijn niet helemaal te voorkomen, maar de impact kan met het nemen van de juiste maatregelen worden beperkt. Bij een echte probleemwolf is verwijderen (m.a.w. doden) van dat individu uit de populatie uiteindelijk de enige oplossing.

Documenteren, beoordelen en opvolgen van meldingen
Gezien de wettelijk beschermde status van de wolf, moet terughoudend worden omgegaan met beheeringrepen, ook wanneer probleemsituaties zich voordoen. Acute, levensbedreigende situaties voor mensen vormen hierop een uitzondering. Bij ingrepen worden daarom escalatieladders gehanteerd, zie onderstaande handelingsrichtlijnen. Bij aanvallen op dieren moet eerst een wolfwerend raster worden geplaatst, bij voorkeur niet alleen op de plaats van de aanval, maar in het gehele gebied. Wanneer in een wolvengebied honden worden aangevallen, is het van belang onderscheid te kunnen maken tussen aanvallen op loslopende honden en op aangelijnde honden, of honden achter een hek. Pas in het uiterste geval kan toestemming worden verleend om een wolf te doden. In dat geval is het niet voldoende dat alle stappen in de escalatieladder zijn doorlopen, hiervan moet ook bewijs overlegd kunnen worden. Om die reden is het van groot belang alle stappen zorgvuldig te documenteren.

Deskundigen team

Met opmerkingen [ ] Moeten we zeker opnemen, is grote wens, en gaat mi veel oplossen 😉

In bepaalde situaties kan het wenselijk zijn een groep onafhankelijke deskundigen de situatie nader te laten analyseren. Het instellen en samenstellen hiervan is een keuze van de betrokken provincie, zo nodig in overleg met gemeentes en wolvencommissie. Doel is te komen tot een onpartijdig en objectief oordeel en advies dat enerzijds een analyse biedt van de situatie in dat gebied en aanbevelingen doet over een eventuele aanpak en anderzijds kan leiden tot het preciezer documenteren van, kennis en ervaringen die in andere situaties te benutten zijn.

Communicatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

In onderlinge afstemming tussen provincies, gemeentes, politie, IPO, BIJ12, VNG en mogelijk andere partijen wordt gewerkt aan een communicatiestrategie, gericht op het infomeren van het publiek en instanties die een mogelijke rol spelen bij de implementatie van de richtlijnen.

Doorontwikkeling
De richtlijnen bieden handvatten voor situaties die op het moment van opstellen te voorzien zijn. Er kunnen zich echter altijd onvoorziene situaties voordoen. Op dat moment moet een bevoegd gezag op basis van eigen afwegingen besluiten nemen. De richtlijnen bieden daar ruimte voor. In sommige gevallen zal het nodig zijn hiervoor een expert (bijvoorbeeld het hiervoor genoemde deskundigen team te raadplegen. Ook daarvoor bieden de richtlijnen handreikingen.

De richtlijnen zijn opgesteld op basis van wettelijke en beleidsmatige kaders en op basis van huidige ervaringen in binnen- en buitenland. Een aantal van de beschreven situaties hebben zich in Nederland echter nog niet voorgedaan. Daar is nog geen ervaring mee en hierover bestaat nog geen jurisprudentie. Het is denkbaar dat de richtlijnen op basis van toekomstige ontwikkelingen moeten worden bijgesteld. Om dit te kunnen doen is het belangrijk probleemsituaties ook als leermoment te kunnen gebruiken. Om die reden wordt documentatie en analyse van de situatie expliciet als actie benoemd in een aantal situaties. De richtlijnen zullen periodiek tegen het licht worden gehouden en zo nodig aangepast.

Het in deze interventierichtlijnen verwoorde beleid dient in provinciale regelgeving (beleidsregels, verordeningen e.d.), waaronder bijvoorbeeld de provinciale valwildregeling, te worden verankerd.

Tot slot de suggestie dat indien men snel wil handelen het goed is voorafgaand bepaalde ontheffingen en vergunningen in algemene zin voorbereid te hebben ('klaarliggen'). Dat behoeft slechts de situatie afhankelijke invulling nog plaats te vinden.

Met opmerkingen]: Check bij provincies waar (in) men dit wil/moet regelen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

1. Interventierichtlijnen voor probleemsituaties en probleemwolven

Situatie wolf – mens

Wolf - mens	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel en doel	
a	Wolf loopt overdag of 's nachts door stedelijk gebied of dorpskern zonder interesse voor gebouwen, erven, tuinen, honden.	Normaal gedrag. Wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing. Wolven zijn niet uitsluitend nachtactief.	Ongevaarlijk. Maar opletten, probleem kan ontstaan als wolven regelmatig voedsel(resten) vinden bij bebouwing.	In principe geen maatregelen. Evt. communicatie publiek. Eventueel aanwezige voedselbronnen verwijderen om gewenning aan mensen te voorkomen. Geval observeren en documenteren om eventueel benodigd ingrijpen in latere situaties te kunnen onderbouwen. Doel: bewustwording omgeving. Vergunningvrij.	Geen probleemsituatie
b	Wolf vlucht niet meteen bij het zien van voertuigen en mensen maar stopt en observeert.	Normaal gedrag, wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt. Vooral jonge wolven zijn vaak nieuwsgierig.	Ongevaarlijk.	Niet lokken en voeren. Oppassen voor gewenning. Geval observeren en documenteren. Bij herhaalde meldingen communicatie publiek, voorlichting inzake voeren. Doel: bewustwording omgeving. Vergunningvrij.	Geen probleemsituatie
c	Wolf wordt gezien op minder dan 30 meter* van bewoonde huizen. Het betreft verschillende incidenten gedurende een periode van enkele weken.	Divers: 1e paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent. 2e aanwezige voedselbronnen.	Waakzaamheid geboden. Mogelijk conditionerings- en gewennings-probleem, risico op hybridisatie of letsel hond.	Oorzaak opsporen en wegnemen, honden afschermen van mogelijke contacten met wolf. Publiek voorlichten. Als geen resultaat: wolf verjagen (actieve afschrikking) met als doel de wolf "bang" voor mensen te maken. Doel: bewustwording omgeving. Lokale verjaging is vergunningvrij. Inzet op mogelijk traject van ontheffingverlening voor verjaging.	Probleemsituatie

Met opmerkingen [ ]: Voorstel vanuit LOW om kolom toe te voegen met doel van de maatregel. Bijvoorbeeld, rij c: verjagen met als doel wolf de wijk uit te jagen, vs rij e, wolf uit gebied verjagen.

Met opmerkingen [ ]: Extra kolom is mi te veel gewoon opnemen bij maatregel

Met opmerkingen [ ]: Duidelijk maken wie waar verantwoordelijk is: provincie, gemeente (burgemeester), veehouder, etc

Met opmerkingen [ ]: In een bepaald gebied

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

d	Wolf tolereert (passief) bij herhaling dat mensen hem naderen tot minder dan 30 meter*. Vraag: Is dit de situatie Paintball Hoge Veluwe. Moeten we hier iets met de opgedane ervaring? Vraag: Wat is het verschil met onderstaande situatie?	Wolf is in toenemende mate gewend geraakt aan aanwezigheid van mensen.	Waakzaamheid geboden-aandacht vereist, indicatie voor sterke habituatie, mogelijk positieve conditionering .	Analyseren situatie door deskundigen(team), met als doel ingrepen te onderbouwen. Doel: Negatieve conditionering/ actieve verjaging / afschrikking zo vroeg mogelijk, met als doel wolf "bang" te maken voor mensen Lokale verjaging is vergunningvrij. Mogelijk traject van ontheffingverlening voor actieve verjaging.	Probleemsituatie
				Als aversieve conditionering niet werkt of praktisch niet uitvoerbaar is dan situatie probleemwolf. Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf. Niet vergunningvrij: In gang zetten traject ontheffingverlening voor doden wolf, (op basis van Wnb..?) belang openbare orde en veiligheid. Doel: Onderbouwing: Staat van instandhouding, analyse alternatieven, analyse effectiviteit van de maatregel	Probleemwolf
e	Wolf benadert actief en bewust meermaals mensen binnen 30 meter* en lijkt geïnteresseerd in mensen.	Gedrag kan verschillende oorzaken hebben. Mogelijk sterke voedselconditione-ring en gewenning. Hond kan een trigger zijn.	Kritieke situatie, kans op gewenning en uiteindelijk agressief gedrag en letsel mens.	Opsporen en proberen te vangen, te zenderen en verjagen (actieve afschrikking), publiek waarschuwen niet te voeren. Proberen te verjagen bijv. m.b.v. een paintbalgeweer ??? Niet vergunningvrij.	Probleemsituatie
				Als aversieve conditionering niet werkt of praktisch niet uitvoerbaar is dan situatie probleemwolf. Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf door deze te doden. Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid.	Probleemwolf

Met opmerkingen [ ]: Door wie?

Met opmerkingen [ ]: Nou ik zou het onbesproken laten, ik kan hier nog op wijzen.

Met opmerkingen [ ]: Passief en actieve rol van de wolf

Met opmerkingen [: Door provincie? Waarom keuze nu al (zie ook verder op) voor burgemeester of provincie (GS) ??

Met opmerkingen [ ] Maar niet opnemen

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

f	Wolf reageert agressief op mensen bij verstoring (bijvoorbeeld tijdens eten van prooi) en vlucht niet meteen weg of doet schijnaanvallen, zonder mensen gericht te benaderen.	Normaal gedrag, afhankelijk van karaktereigenschappen individu. Verdediging van prooi.	Gevaarlijk	Wolf verjagen (actieve afschrikking) met als doel wolf "bang" te maken voor mensen. Lokale verjaging is vergunningvrij.	Probleemsituatie
g	Wolf reageert agressief op mensen bij verstoring (bijv. tijdens eten van prooi) en valt mensen aan.	Normaal, maar problematisch gedrag. Verdediging van prooi, wolf voelt zich bedreigt en neemt initiatief tot aanval.	Gevaarlijk	Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf door deze te doden. Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid.	Probleemwolf
h	Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	Extreme gewenning, mogelijkheid op hondsdolheid	Gevaarlijk	Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf door deze te doden. Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid.	Probleemwolf

* Vluchtafstand: wolf laat mensen toe < 30m of benadert zelf tot < 30m. In het stroomschema staat enkel de actieve vorm: wolf nadert, maar de afstand < 30 meter is in beide gevallen een criterium om tot gerichte interventie over te gaan. Oorzaak gedrag en toe te passen maatregelen per geval te beoordelen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Situatie wolf – hond

Wolf-hond	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel	
a	Wolf benadert meermaals mensen met aangelijnde honden (verschillende mensen en verschillende honden, maar niet agressief).	Wolf ziet in de hond een soortgenoot	Geen acuut gevaar voor de mens, maar waakzaamheid geboden! Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten. Mensen kunnen deze situatie als bedreigend ervaren. Kans op hybridisatie.	Afhankelijk van de locatie en periode, wolf zo mogelijk zenderen met als doel situatie te kunnen analyseren en beoordelen. Wolf verjagen en honden zo mogelijk uit het gebied houden. Publiek voorlichten. Doel: bewustwording omgeving. Lokale verjaging is vergunningvrij.	Probleemsituatie
b	Wolf benadert meermaals mensen met aangelijnde honden en is agressief naar honden.	Hond ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt	Kritisch, kans op letsel hond, stressvol voor mensen, risico dat mensen betrokken raken.	Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf door deze te doden. Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid.	Probleemwolf
c	Wolf wordt gezien op minder dan 30 meter van bewoonde huizen. Het betreft verschillende incidenten gedurende een periode van enkele weken.	Wolf zoekt partner, of ziet honden als concurrent (in paartijd).	Waakzaamheid geboden. Mogelijk risico op hybridisatie of letsel hond en gewenningsprobleem.	Oorzaak opsporen en wegnemen, honden afschermen van mogelijke contacten met wolf. Publiek voorlichten. Als geen resultaat, wolf verjagen (actieve afschrikking). Doel: bewustwording omgeving en verjagen wolf uit deze omgeving. Lokale verjaging is vergunningvrij.	Probleemsituatie
d	Wolf doodt meermaals honden bij bebouwing (op erf of in tuinen).	Wolf heeft geleerd dat honden een makkelijke prooi zijn, of ziet honden als concurrent.	Kritisch, grote acceptatieschade, risico dat er voor mensen gevaarlijke situatie ontstaat.	Publiek voorlichten, waar mogelijk preventieve maatregelen, honden bij de wolf weghouden, e.d. afhankelijk van de situatie. Doel: bewustwording omgeving. Lokale verjaging is vergunningvrij.	Probleemsituatie

Met opmerkingen [redacted]]: Rol burgemeester?

Met opmerkingen [redacted]]: Ja is nog even discussiepunt... ik zou denken van wel, zie ook hiervoor...

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

				Als maatregel niet succesvol of niet uitvoerbaar is: Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid. Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf door deze te doden.	Probleemwolf
e	Wolf doodt honden die niet zijn aangelijnd en niet in de directe nabijheid van mensen verblijven.	Wolf ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt	Natuurlijk gedrag	Publiek voorlichten. Loslopende hond in een wolventerritorium vormt voor de hond een reëel risico	Probleemsituatie

Met opmerkingen]: Rol burgemeester?

Met opmerkingen]: ja

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Situatie gedrag wolf – vee (ongewijzigde versie uit Interprovinciaal Wolvenplan 2019)

Wolf-vee	Situatie/gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel	
a	Zwervende wolf doodt incidenteel onbeschermd of slecht beschermd vee buiten risicogebied/leefgebied.	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort.	Ongevaarlijk voor mens.	• Preventieve maatregelen toepassen door dierhouder • Veehouder krijgt tegemoetkoming • Provincie kan noodrasters beschikbaar stellen • Provincie kan calamiteitenregeling openstellen • Voorlichting (provincie/ BIJ12) • Documentatie	Geen probleemsituatie
b	Wolf doodt onbeschermd of slecht beschermd vee in een aangewezen wolfgebied/risicogebied.	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort.	Ongevaarlijk voor mens/oppassen voor specialisatie bij gevestigde wolven.	• Preventieve maatregelen toepassen door dierhouder • Provincie kan subsidiemogelijkheid openstellen. • Voorlichting door provincie/BIJ12. • Vergoeding voor veehouder wordt in de toekomst mogelijk afhankelijk van nemen preventieve maatregelen • Documentatie	Probleemsituatie
c	Wolf doodt herhaaldelijk met elektrische rasters beschermd vee door het (wolfwerende) raster te ondergraven.	Wolf heeft geleerd dat elektrische rasters passeerbaar zijn door ondergraving.	Ongevaarlijk voor mens / oppassen voor specialisatie.	Preventieve maatregelen verbeteren, door extra draden te plaatsen, raster in te graven of aanvullend kuddebewakingshonden in te zetten.	Probleemsituatie

Met opmerkingen [ ]: Ik zou deze volledigheidshalve opnemen, staat alles bij elkaar.

Met opmerkingen [ ]: LET OP: DIT IS NIET DEOUDE VERSIE MAAR DE NIEUWE VERSIE UIT CONCPET VOORSTEL; ALSNOG VERVANGEN BIJ TOEVOEGING-> OVERLEG WAT TE DOEN.

Met opmerkingen [ ]: Toch nog wat wijzigingsvoorstellen doen???

Tabel met opmaak

Met opmerkingen [ ]: Dit kunnen we mi niet handhaven, terug naar oude tekst, want deze is al nieuw bedenk ik mij nu

Met opmerkingen [ ]: Vanuit de veehouderij oproep om eenduidige maatregelen voor te schrijven. Wanneer preventieve maatregelen aan de normen voldoen kan niet worden verlangd dat de maatregelen nog verder worden verbeterd. Wat zeggen de normen over ondergraving?

Met opmerkingen [ ]: Normen zeggenniets over ondergraving, benoemen het risico, maar geen 'tweede' maatregel.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Wolf dringt herhaaldelijk dichte veestallen binnen	Wolf heeft geleerd dat dichte veestallen passeerbaar zijn	• Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade. • Meerdere dieren kunnen hierdoor worden getroffen vanwege paniek die hierbij ontstaat. • Dit kan ook gevaarlijk zijn voor de mens	Preventieve maatregelen verbeteren, aanvullend toezicht of kuddebewakingshonden in te zetten.	Probleemsituatie	
			Indien dit zich herhaaldelijk blijft voordoen treedt scenario probleemwolf in werking. Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf.	Probleemwolf	
Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee door elektrisch raster van tenminste 1.20 m te passeren, of vindt blijkbaar manieren om de voorgeschreven maatregelen te overwinnen.		Wolf heeft geleerd dat vee in deze situaties een makkelijke prooi is.	Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade	Preventieve maatregelen zo mogelijk verbeteren	Probleemsituatie
			Indien geen resultaat, wolf doden. Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf.	Probleemwolf	
(Zwervende) wolf veroorzaakt bovenmatige schade aan onbeschermd of slecht beschermd vee, in gebied met weinig natuurlijke prooien.	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort, maar leert ook dat vee een makkelijke prooi is. Barrières in het landschap belemmeren het verder migreren van de wolf.	Oppassen, hoge emotionele en acceptatieschade. Risico op positieve conditionering en gewenning.	Provincie pakt regie. Samenhangend pakket inzetten maatregelen waaronder: • Calamiteitenregeling • Uitlenen flexnetten • Communicatie • Ontheffing voor verstoren • Voorbereiding treffen voor evt. ontheffing.	Probleemsituatie	

Met opmerkingen [redacted]**:** Idem kan zo niet

Met opmerkingen [redacted]**:** Zelfde opmerking als hierboven. Zijn er normen voor veestallen? Dan die als uitgangspunt nemen.

heeft opmaak toegepast: Tekstkleur: Auto

Met opmaak: Rand: Boven: (Geen rand), Onder: (Geen rand), Links: (Geen rand), Rechts: (Geen rand), Tussen : (Geen rand)

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

f	Gescheperde schaapskudde wordt aangevallen door wolf.	Wolf herkent aanwezigheid herder niet, of afstand tot herder is groter dan vluchtafstand wolf.	Mogelijk gevaarlijk/ oppassen voor specialisatie.	In situatie passende maatregelen worden ontwikkeld. Eventueel, na ervaringen, nader uit te werken in de FPK's Aanvallen op natuurbegrazers (runderen en paarden) geven geen aanleiding om derogatie te verlenen.	Normale situatie

Met opmerkingen]: Beter definiëren wat onder natuurbegrazers wordt verstaan. Juridische status?

Met opmerkingen : Ja tekst hiervoor is beschikbaar, maar alleen nodig indien er nieuwe versie komt.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Interventierichtlijn – Melding van een aangetroffen (aangereden)dode of gewonde wolf of goudjakhals

1. *Doel*

.1.1. Borging openbare orde en veiligheid, inclusief verkeerveiligheid en vrije doorgang wegen.

1.2. Bescherming wolf

1.3 Vaststelling doodsoorzaak, mogelijk vaststelling strafbaar feit.

1.4 Veiligstellen plaats delict en eventueel justitioneel onderzoek te plekke.

2.1. Filteren van meldingen op waarschijnlijkheid wolf.

2.2. Monitoringsdata zoals, DNA en ander bewijs, veiligstellen

2. *Communicatie*

2.2.1. Politie is verantwoordelijk voor perscommunicatie vanaf eventueel plaats delict.

2.2 Provincie brengt zo snel mogelijk persbericht uit (volgens communicatieplan).

2.3 Indien geen verdachte situatie schaalt de politie af en is het aan de provincie om eventuele communicatie over de aanrijding te voeren.

Uitwerking Interventierichtlijn Melding aangereden dier – mogelijk wolf of goudjakhals

1. *Ontvangst melding aangereden dier – mogelijk wolf*

1.1. Een waarnemer van de aanrijding meldt rechtstreeks aan een instantie:

> Meest waarschijnlijke eerste ontvanger van de melding: politie

> Mogelijke andere ontvanger(s) van de melding

Stichting Wildaanrijdingen Nederland, provinciale Valwildorganisatie, Dierenambulance, gemeente, terreinbeheerder, provincie, BIJ12, Wolven in Nederland, Zoogdiervereniging, Faunabeheereenheid, Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, WENR, Waarneming.nl, LTO (lokale afdeling), Regiocoördinator wolf of vrijwilliger.

2. *Eerste ontvanger geeft melding zo snel mogelijk door aan de meldkamer (politie)*
   2.1. Politie schat in of situatie onveilig is, en of mogelijk sprake is van een strafbaar feit.
   2.2. Politie neemt mogelijk maatregelen om veiligheid te waarborgen, voert mogelijke justitioneel onderzoek uit op plaats delict en schakelt wolvenmeldpunt in.
   2.3. Elke eerste melding dient z.s.m. te worden doorgegeven aan de betreffende provincie en BIJ12. Deze neemt contact op met het Wolvenmeldpunt en WEnR.

3. Provincie en/of BIJ12 geeft opdracht aan WEnR om ter plaatste te gaan om een veldopname te maken en een eventueel dode wolf op te halen en te vervoeren naar een koellocatie en het laboratorium van DWHC te Utrecht.
4. Provincie en/of BIJ12 geeft opdracht aan het Wolvenmeldpunt na te gaan of er sprake is van een wolf of goudjakhals.
5.
6. *Wolvenmeldpunt voor screening*

2.1. Wolvenmeldpunt voert snelle screening uit op (on)waarschijnlijkheid wolf

Met opmerkingen [ ] Misschien niet de geode plek om hierover te beginnen, maar wij/prov moet opdracht geven tot ...etc.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

> Wolf onwaarschijnlijk:

- Wolvenmeldpunt informeert zo snel mogelijk provincie en BIJ12.
- Wolvenmeldpunt zorgt voor terugkoppeling naar eerste ontvanger.

➢ Wolf waarschijnlijk of zeker:

- Wolvenmeldpunt informeert zo snel mogelijk provincie en BIJ12.
- Wolvenmeldpunt zorgt na definitieve validatie voor opname in NDFF.

In het geval er sprake is van een gewond, dus nog levend, dier wordt een deskundige (bijvoorbeeld een dierenarts) ingeschakeld om een oordeel te kunnen geven of het dier nog kan worden teruggeplaatst in de nabijheid van de vindplaats. Indien dit niet mogelijk is wort het dier geëuthanaseerd. *3. Provincie draagt zorg voor het inlichten relevante organisaties en vervolgacties*

Met opmerkingen [ ]: Moet weg afgezet worden? Vervolgens weg zo snel mogelijk weer vrijgegeven.

Opnemen: politieonderzoek?

3.1. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, dood ter plaatse

> Betreffende provincie zorgt voor:

- inlichten contactpersonen, WENR, DWHC, terreinbeheerder (indien van toepassing)
- vervoer en opslag van kadaver in koeling
- communicatie via persbericht
- laten uitvoeren van veldvalidatie

3.2. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, gewond ter plaatste

> Politie maakt inschatting van veiligheidssituatie. Indien veiligheid geen belemmering, oproepen van een wolvendeskundige, bijvoorbeeld dierenarts.

Met opmerkingen [ ]: En noodzaak om direct te handelen. Mogelijkheid vaswild coordinator in te laten schatten of wolf direct geëuthanaseerd moet worden?

- Dierenarts maakt afweging of wolf, eventueel met behandeling terug in de natuur geplaatst kan worden. Indien ja, behandelen, indien mogelijk zenderen
- Indien nee, zie 3.4
- Communicatie via persbericht

> Indien dier ter plekke gedood, zie 3.4

3.3. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, niet meer ter plaatste

> Betreffende provincie zorgt in samenspraak met politie en wolvenexpert voor nazoek door BOA of jachtaktehouder met zweethond en/of drone

- Indien dier gevonden en dood, zie 3.1
- Indien dier gevonden en gewond, zie 3.2
- Indien dier niet gevonden wordt het zoeken gestaakt.

3.4. Er is geen perspectief om wolf na behandeling terug te plaatsen

> Wolf wordt geëuthanaseerd

> Betreffende provincie zorgt voor:

- inlichten contactpersonen politie/BOA, WENR, DWHC, terreinbeheerder (indien van toepassing)
- vervoer en opslag van kadaver in koeling
- communicatie via persbericht
- laten uitvoeren van veldvaldidatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

CONCEPT TEKST ADDENDUM INTERPROVINCIAAL WOLVENPLAN

-> Vormgeving p.m.

Vooraf t.b.v. bespreking in de IPO wolvenwerkgroep

Op 1 december 2022 is door de BACVP besloten aan het bestaande wolvenplan een addendum toe te voegen en meer tijd te nemen voor actualisatie van het interprovinciaal wolvenplan.

Het addendum zal conform planning op 13 april in de BACVP worden behandeld. Dat houdt in dat het addendum 15 maart voorligt in de AAC VP en 18 februari in de IPO werkgroep ~~IPO~~ natuurwetgeving. Bovendien gaat dit op 2 februari langs bij het LOW voor advisering.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. *In te stemmen met de voorgestelde inhoud van het Addendum incl. de geactualiseerde richtlijnen. Per onderdeel zullen we e.e.a. bespreken.*

Addendum Interprovinciaal Wolvenplan 2019

Inleiding

Het addendum bevat toevoegingen op het wolvenbeleid zoals dit is vastgelegd in het Interprovinciaal Wolvenplan 2019 en handelt over de subsidieregeling preventieve maatregelen, de tegemoetkomingsregeling en de handelingsprotocollen.

Dat betekent dat het huidige Interprovinciale Wolvenplan uit 2019 van kracht blijft, maar via dit Addendum wijzigingen meekrijgt die de betreffende onderdelen van het eerdere beleid zal vervangen. Per onderwerp wordt een nadere toelichting op de strekking gegeven.

De provincies werken aan een nieuw wolvenplan. Dit addendum is tot stand gekomen omdat de ontwikkelingen rondom het wolvendossier dusdanig zijn dat om tot de opstelling van een nieuw geactualiseerd wolvenplan te komen, meer ~~tijd~~ afstemming en nader onderzoek nodig is.

Per onderwerp wordt samenvattend gesteld wat de wijzigingen zijn waarna toelichting volgt op de verschillen met het voormalige beleid en tenslotte nadere invulling wordt gegeven aan de nieuwe huidige beleidslijn. Waar nodig wordt de rol van de provincie nader benoemd.

PM….

Inhoudsopgave

1. Subsidieregeling preventieve maatregelen
1.1 Verruiming begrenzingsmogelijkheden van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.
1.2 Verruiming van de diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen
1.3 Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen
1.4 Invoering van een calamiteitenregeling

2. Tegemoetkomingsregeling
2.1 Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren.
2.2 Mogelijkheid tot voorwaardelijkheid van tegemoetkomingsregeling in preventie subsidiegebied
2.3Tegemoetkoming voor schade door Goudjakhals

3. Handelingsprotocollen
3.1 Handelingsprotocollen *P.M.->zie aparte notitie*

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

1. Subsidieregeling preventieve maatregelen

De beleidsaanpassing komt samengevat neer op:

a. Verruiming begrenzingsmogelijkheden van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.
b. Verruiming van de diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen.
c. Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen.
d. Invoering van een calamiteitenregeling.

a. Verruiming begrenzing van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.
Op basis van het beleid uit 2019 kan ~~E~~elke provincie ~~kan~~ zgn. 'wolvengebieden' begrenzen. Deze begrenzing heeft tot doel om binnen die begrensde gebieden de subsidieregeling voor preventieve maatregelen te kunnen openstellen.
Het criterium om een wolvengebied te begrenzen is dar ~~Het gaat om gebieden waar~~ wolven zich er gevestigd hebben. Dat betekent dat wolven minimaal 6 maanden onafgebroken aanwezig dienen te zijn. In aanvulling hierop is het nu ook mogelijk gebieden te begrenzen waar wolven veelvuldig en/of regelmatig voorkomen.
~~Deze begrenzing heeft tot doel om binnen die begrensde gebieden de subsidieregeling voor preventieve maatregelen te kunnen openstellen.~~

Toelichting
Provincies kunnen besluiten 'subsidiegebieden voor preventieve maatregelen' te begrenzen. Dit zijn gebieden waarvan bekend is dat wolven zich er min of meer permanent ophouden of regelmatig worden waargenomen, en waar van dierhouders wordt verwacht dat zij zich voorbereiden op aanvallen van wolven. Sinds inwerkingtreding van het Interprovinciaal wolvenplan 2019 zijn er leefgebieden (nu: subsidiegebied preventieve maatregelen genoemd) aangewezen in de provincies Gelderland, Drenthe, Noord-Brabant en Fryslân. Het aanwijzen van beleidsmatig begrensde leefgebieden beperkte zich tot gebieden waar gedurende minimaal 6 maanden sprake was van een gevestigde wolf. Dit criterium voor het aanwijzen van een wolvengebied is met dit addendum verruimd. Alle gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven regelmatig te verwachten is kunnen als subsidiegebieden voor preventieve maatregelen worden begrensd.

De provincie maakt hiervan een inschatting in overleg met wolvendeskundigen. Om richting dierhouders eenduidig te kunnen communiceren, zal een dergelijk subsidiegebied in principe op gemeentegrenzen worden afgebakend. Kennisgeving daarvan vindt plaats met een aanwijzingsbesluit door Gedeputeerde Staten (GS) en in de beleidsregels faunaschade van de provincies wordt hiernaar verwezen.

Het begrenzen van dergelijke gebieden heeft nadrukkelijk tot doel om daarbinnen subsidies voor preventieve maatregelen beschikbaar te kunnen stellen, overeenkomstig de Faunaschade Preventiekit van BIJ12 en de interprovinciaal bepaalde subsidienormen. Het begrenzen van dergelijke wolvengebieden heeft geen consequenties voor het beschermingsregime van de wolf of het gebied.

Elke provincie heeft haar eigen bevoegdheid om:
- de keuze van en de begrenzing van de gebieden te bepalen.
- de omvang van het budget vast te stellen dat hiervoor beschikbaar wordt gesteld.
- de duur en de termijnen waarbinnen subsidieregels gelden.

Alle provincies hanteren binnen deze begrensde gebieden dezelfde technische normering en dezelfde subsidiebedragen per eenheid voor preventieve maatregelen.

b. Verruiming van diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Elke provincie kan bepalen voor welke diersoorten de subsidieregeling voor preventieve maatregelen wordt opengesteld. Bijvoorbeeld alleen voor schapen en geiten of ook voor andere hoefdieren, bijvoorbeeld runderen, paarden, etc.

Elke provincie heeft haar eigen bevoegdheid om tot een keuze van de diersoorten te komen.

c. Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen
Er komt een interprovinciaal vastgestelde financiële normering voor de subsidieregeling preventieve maatregelen. Idem m.b.t. de technische normen (dat was er al, veranderen niet).

VR: mijn voorstel is hier niet de normen te benoemen, evt. melden dat wij inflatie volgen, was ook nog openstaand WWG punt. -> Beslispunt WWG: volgt de vergoeding de inflatie?

Toelichting
Het is een bevoegdheid van de provincie om zelf te bepalen hoe een subsidieregeling voor preventieve maatregelen wordt toegepast. Bij de toepassing hiervan hanteren alle provincies wel dezelfde normen. D.w.z. als het gaat om de financiële vergoedingen per eenheid van de preventieve maatregel(en) en als het gaat om het hanteren van dezelfde technische normen van de preventieve maatregelen.

4. Calamiteitenregeling
In acute situaties kunnen provincies met onmiddellijke ingang een tijdelijke calamiteitenregeling in werking stellen. Veehouders kunnen dan direct gesubsidieerde wolfwerende maatregelen treffen. Dit zal vooral aan de orde zijn in gebieden waar een wolf doorheen trekt op zoek naar een nieuw territorium en schade aanricht.

Toelichting
Nieuw is de mogelijkheid om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Dit is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen in gebieden waar op dat moment sprake is van een meervoud van schade buiten aangewezen wolvengebieden.

Van zwervende wolven valt op voorhand meestal niet te voorspellen waar en wanneer deze vee aanvallen. Voor veehouders is het daarom moeilijk zich hierop voor te bereiden. Soms trekken zwervende wolven niet direct door en blijven ze enige tijd in een bepaald gebied rondhangen. Daarom is het voor provincies nu mogelijk om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Deze regeling is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen in gebieden waar op dat moment sprake is van schade. Provincies kunnen in dergelijke situaties tijdelijk een subsidieregeling openstellen om snel financieel bij te dragen aan de realisatie van preventieve maatregelen, zonder dat daarvoor eerst officieel een 'subsidiegebied voor preventieve maatregelen' (zie hiervoor) moet worden aangewezen. Aanvullend kan de provincie tijdelijk noodsets zoals flexnetten beschikbaar stellen. Een calamiteitenregeling speelt daarmee in op het gevoel van urgentie en biedt een ~~duurzame~~ snelle oplossing voor veehouders.

De calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde of aangrenzende gemeenten, twee of meer aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente(n) kunnen tijdelijk (2 tot 4 weken) voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen.

Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt door de provincie. Een calamiteitenregeling is bedoeld om dierhouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk te voorspellen zijn. De provincies Gelderland en Fryslân hebben een dergelijke regeling al ingevoerd.

Elke provincie heeft haar eigen bevoegdheid om:
- de keuze van en de begrenzing van de gebieden te bepalen.
- de omvang van het budget vast te stellen dat hiervoor beschikbaar wordt gesteld.
- de duur en de termijnen waarbinnen subsidieregels gelden.

Alle provincies hanteren binnen deze gebieden dezelfde technische normering en dezelfde subsidiebedragen per eenheid voor preventieve maatregelen.

Met opmerkingen [redacted]: Waar is die te vinden

Met opmerkingen [redacted]: Nazending [redacted] laatste WWG , maar dat is overizcht niet een normenlijste waar ieder zich aan gaat houde, M.a.w. dat bestaat dus niet! is wel discussidepunt of dat er natuulijk nog dient te komen

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

2. Tegemoetkomingsregeling

De beleidsaanpassing komt samengevat neer op:
a. Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren.
b. Mogelijkheid tot voorwaardelijkheid van tegemoetkomingsregeling in de preventie subsidiegebieden.
c. Tegemoetkoming voor schade door Goudjakhals

a. Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren.
Zowel bedrijfsmatige als hobbymatig gehoudene hoefdieren zullen voor een tegemoetkoming in aanmerking komen. Ook kuddebeschermingshonden en hoedhonden worden hierin meegenomen, mede gelet op hun relatie tot het kuddebeheer en/of wolfwerende inzet.

Toelichting
In het Interprovinciale Wolvenplan 2019 kwamen alleen houders van bedrijfsmatig gehouden (landbouw-)dieren en hobbymatig gehouden schapen en geiten in aanmerking voor een tegemoetkoming in schade door wolven. Dit is met dit addendum verbreed naar alle zowel bedrijfsmatig als particulier (hobbymatig) gehouden hoefdieren, bijvoorbeeld hobbymatig gehouden pony's en alpaca's. Tevens wordt het mogelijk om een tegemoetkoming te verlenen voor kuddebeschermingshonden of hoedhonden die de schaapskuddes begeleiden.

b. Mogelijkheid tot voorwaardelijkheid van tegemoetkomingsregeling in de subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.

In het Interprovinciale Wolvenplan 2019 is bepaald dat in aangewezen subsidiegebieden voor preventieve maatregelen na een periode van drie jaar géén tegemoetkoming meer wordt verleend voor vee dat niet voldoende is beschermd, bijvoorbeeld met een wolfwerend raster. Met dit addendum kunnen provincies zelf beslissen of de tegemoetkoming in dergelijke gevallen, na een eerste periode van drie jaar na begrenzing, wordt stopgezet, gefaseerd worden afgebouwd, of (voorlopig) voor bepaalde tijd wordt voortgezet.

Het doel is te stimuleren om van de geboden subsidiemogelijkheden gebruik te maken en het vee beter te beschermen. In deze jaren hebben dierhouders ruim devoldoende mogelijkheid zich voor te bereiden op de aanwezigheid van de wolf. Juist in gebieden waar het voorkomen van wolven te verwachten is. Tegelijkertijd leert een wolf om geen vee aan te vallen in een gebied waar vee grotendeels goed beschermd is. Uiteindelijk volgt dan een moment dat van dierhouders wordt verwacht dat zij op aanvallen van wolven zijn voorbereid en dat zij zelf maatregelen nemen om hun vee te beschermen.

Toelichting
In begrensde subsidiegebieden voor preventieve maatregelen geldt:
1. In de eerste drie jaar na begrenzing van dit gebied geldt komen alle schadegevallen in aanmerking voor een volledige tegemoetkoming in de schade te verlenen (zonder nadere voorwaarden).
Daarna heeft de provincie de mogelijkheid om nadere voorwaarden te stellen, bijvoorbeeld:
a. Na deze drie jaar weer een periode van opnieuw drie jaar in te stellen waarin de schade van onbeschermde dieren niet meer geheel wordt vergoed. De dierhouder heeft dan een eigen risico. De hoogte hiervan wordt per gebied bepaald op door invoering van een, naar basis van redelijkheid en billijkheid bepaald, eigen risico voor de dierhouder.
b. Na deze periode bepaalt de provincie of de subsidieregeling wordt verlengd, verder afgebouwd of helemaal wordt stopgezet. Dit is dan van toepassing indien sprake is van onbeschermde dieren. M.a.w. de aanwezigheid van wolfwerende maatregelen kan dan een voorwaarde worden om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming.

Algemene beleidslijn
Uitgangspunt blijft dat dierhouders zelf wettelijk verantwoordelijk zijn voor het nemen van preventieve maatregelen om hun dieren te beschermend tegen mogelijke roofdieren. De algemene

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

regel is dat wanneer schade redelijkerwijze te voorkomen is, een tegemoetkoming van de schade niet voor de hand ligt.

Maar schade door wolven is nog een betrekkelijk nieuw fenomeen, waarop dierhouders zich nog maar beperkt hebben kunnen voorbereiden. Vooralsnog komt daarom alle schade door wolven in aanmerking voor een tegemoetkoming. Dierhouders komen in alle provincies in aanmerking voor een tegemoetkoming in de schade wanneer blijkt dat de wolf de veroorzaker is. Dit is een landelijk geldend interprovinciaal uitgangspunt.

Echter wanneer sprake is van wolvenschade binnen begrensde subsidiegebieden voor preventieve maatregelen kunnen provincies een andere invulling geven aan de voorwaarden waaronder, de mate waarin en de duur waarbinnen een tegemoetkoming in wolvenschade wordt verleend. Schade aan onbeschermd vee zal in die gebieden dan niet meer volledig worden vergoed.

c. Tegemoetkoming voor schade door Goudjakhals

Naast de wolf wordt met enige regelmaat ook de goudjakhals in Nederland gesignaleerd. Dit addendum maakt het mogelijk om nu ook een tegemoetkoming in de schade uit te keren indien goudjakhals als dader is aangetoond. E.e.a. conform dezelfde regels die ook gelden voor de schade veroorzaakt door wolven. Overigens, ook in geval een goudjakhals bijv. als verkeerslachtoffer wordt aangetroffen zal hetzelfde gehandeld worden als bij een wolf. De reden hiervoor is dat deze soort zich mogelijk nieuw aan het vestigen is, dat kans op faunaschade aanwezig is en dierhouders nog moeten wennen aan de aanwezigheid van de goudjakhals.

Toelichting

In de praktijk vergoeden provincies ook veeschade die veroorzaakt is door Goudjakhals. Dit addendum maakt het mogelijk om deze diersoort in het kader van tegemoetkomingen hetzelfde te behandelen als de wolf.

De afgelopen jaren is het enkele keren voorgekomen dat de Goudjakhals in Nederland is waargenomen (en als verkeersslachtoffer is aangetroffen). Ook heeft de goudjakhals in een aantal gevallen ook schade aan schapen veroorzaakt. De goudjakhals vertoont wat betreft gedrag enige gelijkenissen met een wolf en is ook bezig om Nederland te ontdekken. De provincies houden er rekening mee dat deze soort snel meer algemeen kan worden zodat we ons hierop wel nader dienen te gaan voorbereiden. De Goudjakhals is binnen de Wet natuurbescherming nu niet aangemerkt als inheemse soort zodat er beleidsmatig nog onvoldoende basis is om er nu dieper op in te gaan. Daarom biedt dit addendum een 'tijdelijke voorziening' voor de goudjakhals totdat duidelijker is hoe dit zich verder ontwikkelt.

Met opmerkingen [redacted]: Is dat precies hoe het wettelijk zit?

Met opmerkingen [redacted]: ja m.i. wel, zie anders de teksten hierover in cocnpet wolvenplan, daar heb ik dit op gebaseerd...

Daarom zal voorlopig voor de afhandeling van gewonde of dood gevonden (bijv. aangereden) goudjakhalzen en de afhandeling van schade en bij de betaling van de tegemoetkoming in de schade hetzelfde gehandeld worden als bij de wolf.

Provincies kunnen schade alleen vergoeden als het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming op de schadeveroorzakende soort van toepassing is. Door het ministerie van LNV is erop gewezen dat dit nu wat betreft de Goudjakhals nog niet het geval is. Schadevergoeding door provincies is daarom strikt genomen niet verplicht. Het IPO gaat in overleg met het ministerie van LNV om te bezien of en zo ja en hoe de Goudjakhals onder het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming te brengen.

PM: in WWG 20/12/22 vastgehouden als discussiepunt: wel/niet opnemen?

Technische normering preventieve maatregelen

Zowel om praktische redenen (uitvoeringsgerichte, effectiviteit etc.) als vanwege subsidiaire en regeltechnische redenen, is het noodzakelijk om normen te hanteren over welke maatregelen wel of niet wolfwerend wordten geacht. ~~Dit geeft geen honderd procent zekerheid, maar de ervaring leert dat deze normering op zichzelf adequaat is~~De normering is gebaseerd op ervaringen in binnen en buitenland. Daarom maken provincies onderscheid in wat wel of juist niet als voldoende wolfwerend kan worden gezien.

De normering voor vaste afrasteringen blijft onveranderd. Deze worden verwoord in de Faunaschade Preventie Kit. FPK. M.a.w. de Provincies zijn van mening dat een hoogte van 1.20 meter, met bijbehorende bedrading en stroomvoorziening, de meest adequate wolfwering biedt. In

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

de praktijk zien we dat ook. In dit addendum zijn deze basisnormen onveranderd, maar er wordt wel meer flexibiliteit geboden.

Gehoord de praktische wensen uit het veld wordt voor verplaatsbare, flexibele rasters ~~onder bepaalde voorwaarden ook~~, onder bepaalde voorwaarden, een hoogte van 90 cm of 105 cm (tijdelijk) voldoende geacht. ~~Immers a~~De flexibiliteit in normering is alleen van toepassing op de hierboven genoemde voorwaardelijkheid van tegemoetkomingen binnen aangewezen subsidiegebieden. Als blijkt dat deze hoogtes in dat gebied toch onvoldoende zijn en vee dat op die manier beschermd is toch op die locatie twee maal achtereenvolgend ten prooi blijft vallen aan wolven, zal alsnog een raster van 1.20 als voorwaarde worden gesteld om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen. ~~-~~Een raster van minder dan 1.20 m komt niet in aanmerking voor subsidiering. Een raster van minder dan 1.20 wordt eveneens niet beschouwd als een alternatieve bevredigende oplossing in het kader van eventuele ontheffing verlening op het verbod wolven te doden.~~.~~

Toelichting
De provincies gaan uit van de norm van een hoogte van '1.20m norm' als optimale hoogte van een wolfwerend raster. ~~-~~Om verschillende redenen zijn ook situaties denkbaar waarin uiterlijk tot '90 cm' kan worden geaccepteerd. Dit sluit soms beter aan bij de wens uit de praktijk en de situatie in de een aantal Duitse deelstaten. Dit verschil in hoogte heeft uiteraard consequenties voor de instrumentele aanpak (subsidie, tegemoetkoming) en voor de mogelijkheden voor het handelingsperspectief (onderbouwing ontheffing/derogatie). Vooralsnog zullen provincies de normen niet aanpassen. ~~-~~Maar wanneer zich nieuwe technieken en/of ervaringen voordoen die aanleiding zijn om de normen aan te passen, kan dit ook gebeuren. ~~-~~De normen zijn geformuleerd in de zgn. FaunaPreventieKit *(met link)* die hiervoor het kader aangeven.

Voor de koppeling van de technische wolfwerende normen aan subsidie, tegemoetkoming en handelingsperspectief betekent dit het volgende:

- De reeds gehanteerde 'Norm 1.20' conform FPK is optimaal, wordt -indien een subsidieregeling is opengesteld- gesubsidieerd (met eigen bijdrage) en biedt eventueel een mogelijkheid voor derogatie.
- Norm '90 cm' is suboptimaal (en is ook de ondergrens). Er zijn ook andere gangbare rasters die tot 1.05 komen. Dit mag en kan voor verplaatsbare gaasrasters in tijdelijke situaties, maar men kan geen aanspraak doen op een eventuele subsidieregeling en dit geeft geen aanleiding voor een eventuele ontheffing in het kader van derogatie.
- Voor vaste rasters, draadrasters en nachtkralen blijft 1.20 de norm. Voor verplaatsbare gaasrasters is, mede uit arbotechnisch oogpunt, onder voorwaarden een praktisch meer werkbare hoogte van 90 cm of 1.05 cm acceptabel. Indien bij deze hoogte er toch herhaaldelijk (= 2 maal) aanvallen plaatsvinden, dan wordt verwacht dat de dierhouder de preventieve maatregelen aanpast naar de normen van 1.20m. Zo niet dan wordt in dat individuele geval geen tegemoetkoming meer verleend.
- Vanaf drie jaar na aanwijzing van een wolvengebied kunnen nadere voorwaarden worden gesteld (zie hiervoor).
- Buiten de begrensde wolvengebieden blijft een tegemoetkoming in wolvenschade gewoon mogelijk ongeacht de eventuele genomen maatregelen.

De normering van de preventieve middelen is interprovinciaal vastgelegd in de zgn. Faunaschade Preventiekit Wolf van BIJ12. https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/schade-voorkomen/module-wolven/ (FPK). Hierin staat opgenomen aan welke hoogte afrasteringen dienen te voldoen, welke stroomsterkte wordt geadviseerd, het aantal draden, of type netten, rastertype, etc. Ook worden andere middelen aangegeven zoals kuddebewakingshonden.

3. Handelingsprotocollen -> volgt nog aparte notitie voor
Het bieden van een helder handelingsperspectief is belangrijk. Het is mede vanwege praktische uitvoering van belang~~, waar nader mogelijk is gebleken,~~ verscherpte kaders hiervoor aan te geven in dit addendum. De oude protocollen worden hierbij vervangen door de nieuwe richtlijnen.

Deze kaders worden uitgewerkt in een aparte Interventierichtlijn waarin een viertal handelingsrichtlijnen worden weergegeven. Te weten:

1. Handelingsrichtlijn Wolf en mens
2. Handelingsrichtlijn Wolf en hond
~~3. Handelingsrichtlijn Wolf en vee~~

Met opmerkingen [redacted]: Voegt dit nog iets toe aan wat hier boven al staat? Ik zou niet te veel aandacht willen geven aan een uitzondering die zo weinig relevantie heeft. Het schept vooral veel onduidelijkheid en moedigt mi aan om zo veel mogelijk van de normen af te wijken.

Met opmerkingen [redacted]: tja is een keuze, anders misschien toch nog vragen over,,,? kan in wwg nog punten voor discussie zijn

heeft opmaak toegepast: Markeren

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

4. Handelingsrichtlijn Overige situaties (aangereden wolf, dood gevonden wolf, gewonde wolf; ook geldend voor de goudjakhals).

NB: we kunnen 'wolf-vee' hierin wel meenemen door (onder vermelding van) het oude protocol over te nemen.

Toelichting
De handelingsrichtlijnen voor aangereden wolf, wolf-mens en wolf- hond worden aangepast ten opzichte van het huidige beleid. De aanpassingen voorzien in meer situaties die zich kunnen voordoen en reflecteren de ervaringen die de afgelopen jaren zijn opgedaan.

Het handelingsprocotol wolf-vee blijft zoals die is. Een nieuwe versie volgt bij het verschijnen van het nieuwe wolvenplan. Hiervoor is een nadere verkenning nodig van de (on-)mogelijkheden o.a. met betrekking tot ....

In deze handelingsrichtlijnen wordt op generieke wijze invulling gegeven aan de te ondernemen stappen en afwegingen. De invulling kan hierdoor maatwerk zijn en per situatie specifiek worden vormgegeven. De juridische analyse geeft aan dat situatieafhankelijk naar afwegingen dient te worden gezocht. Het is daarom op voorhand niet nodig heel specifiek grenzen aan criteria te stellen. De Gedeputeerde Staten binnen een provincie kunnen hierbinnen een afweging maken. Het is denkbaar in bepaalde situaties de richtlijnen mogelijk ook voor de goudjakhals te laten gelden.

Als onderdeel van dit addendum is hieronder de 'Interventierichtlijn probleemsituaties wolf' opgenomen. Hierin staat een nadere toelichting en worden de handelingsrichtlijnen nader uitgewerkt.

Dit heeft zijn beslag gekregen in de interventierichtlijn en de handelingsrichtlijnen;

Dit gaat om de volgende richtlijnen:

1. Handelingsrichtlijn 'Wolf en mens'
2. Handelingsrichtlijn 'Wolf en hond'
3. ~~Handelingsrichtlijn 'Wolf en vee'~~
4. Handelingsrichtlijn 'Overige situaties (aangereden wolf, gewonde wolf, dood gevonden wolf)'

T.B.V. MEMO -> APART VOORSTEL VOOR BELEIDSREGELS iom met [redacted] en [redacted] nog nader te bepalen
Beleidsregels provincies
Aanpassing van beleidsregels indien noodzakelijk (actie per provincie uit te voeren)
Afhankelijk van de provinciaal te maken beleidskeuzes dienen de provinciale beleidsregels te worden aangepast. Hieronder volgt een voorstel, de invoering hiervan is aan elke afzonderlijke provincie te verwerken en te besluiten.

Met name is dit het geval als het door de provincie vast te stellen beleid leidt tot andere toepassing van de tegemoetkomingsregeling en de taxatierichtlijn wolvenschade.

Bijvoorbeeld in het geval van:
- Het stellen van voorwaarden of beperkingen aan de tegemoetkoming
- Het wijzigen van de in aanmerking komende diersoorten bij de tegemoetkoming

Met opmerkingen [redacted]: Koeien en paarden, derogatie?

Met opmerkingen [redacted]: ja

Met opmerkingen [redacted]: Mogelijk?

Met opmerkingen [redacted] ja hoor kan altijd is een keuze.....maakt het een stuk makkelijker! (is dusd voor volgende versie richtljjn vee) maar dat niet doen geeft meer ruimte om toch iets te doen als er discussie is...

Met opmerkingen [redacted]: De richtlijnen zijn ook op de goudjakhals van toepassing?

Met opmerkingen [redacted]: ja voor aangereden/dode dier en voor tegemoetkoming... (dus niet mbt derogateis ed. andere status..

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

INTERPROVINCIAAL WOLVENPLAN

addendum

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Interprovinciaal wolvenplan
addendum

In opdracht van Interprovinciaal overleg (IPO) - Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BACVP) en vastgesteld op 13 april 2023.

Opgesteld door de IPO-Wolvenwerkgroep.

CONCEPT

Dit document te citeren als: IPO 2023, Addendum Interprovinciaal wolvenplan. IPO, Den Haag.

Foto omslag: © Hugh Jansman

Voor meer informatie raadpleeg de website van het BIJ12 (www.bij12.nl) voor de meest actuele informatie.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Inhoud

Inleiding 3
1. Subsidieregeling preventieve maatregelen 4
a. Verruiming begrenzing van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen. 4
Toelichting 4
b. Verruiming van diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen 5
c. Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen 5
Toelichting 5
d. Calamiteitenregeling/Urgentieregeling 6
Toelichting 6
2. Tegemoetkomingsregeling 7
a. Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren. 7
b. Mogelijkheid tot voorwaardelijkheid van de tegemoetkomingsregeling in de subsidiegebieden voor preventieve maatregelen. 7
c. Tegemoetkoming voor schade door Goudjakhals 9

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Inleiding

Het addendum bevat toevoegingen op het wolvenbeleid zoals dit is vastgelegd in het Interprovinciaal Wolvenplan 2019 en handelt over de subsidieregeling preventieve maatregelen, de tegemoetkomingsregeling en de interventierichtlijnen.

Dat betekent dat het huidige Interprovinciale Wolvenplan uit 2019 van kracht blijft, maar via dit Addendum wijzigingen meekrijgt die de betreffende onderdelen van het eerdere beleid zal vervangen. Per onderwerp wordt een nadere toelichting op de strekking gegeven.

De provincies werken aan een nieuw wolvenplan. Dit addendum is tot stand gekomen omdat de ontwikkelingen rondom het wolvendossier dusdanig zijn dat om tot de opstelling van een nieuw geactualiseerd wolvenplan te komen, meer afstemming en nader onderzoek nodig is.

Per onderwerp wordt samenvattend gesteld wat de wijzigingen zijn waarna toelichting volgt op de verschillen met het voormalige beleid en tenslotte nadere invulling wordt gegeven aan de nieuwe huidige beleidslijn. Waar nodig wordt de rol van de provincie nader benoemd.

De interventierichtlijnen zijn onderdeel van dit Addendum maar verwoord in een aparte notitie.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

1. Subsidieregeling preventieve maatregelen

De beleidsaanpassing komt samengevat neer op:

a. Verruiming begrenzingsmogelijkheden van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.
b. Verruiming van de diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen.
c. Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen.
d. Invoering van een calamiteitenregeling.

a. Verruiming begrenzing van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.

Op basis van het beleid uit 2019 kan elke provincie zogenaamde 'wolvengebieden' begrenzen. Deze begrenzing heeft tot doel om binnen die begrensde gebieden de subsidieregeling voor preventieve maatregelen te kunnen openstellen. In het wolvenplan 2019 geldt het criterium om een wolvengebied te begrenzen nadat wolven zich er gevestigd hebben. Dat betekent dat wolven minimaal 6 maanden onafgebroken aanwezig dienen te zijn. In aanvulling hierop is het nu ook mogelijk andere gebieden te begrenzen waar wolven veelvuldig en/of regelmatig voorkomen.

Toelichting

Provincies kunnen besluiten 'subsidiegebieden voor preventieve maatregelen' te begrenzen. Dit zijn gebieden waarvan bekend is dat wolven zich er min of meer permanent ophouden of regelmatig worden waargenomen, en waar van dierhouders wordt verwacht dat zij zich voorbereiden op aanvallen van wolven. Sinds inwerkingtreding van het Interprovinciaal wolvenplan 2019 zijn er leefgebieden (nu: subsidiegebied preventieve maatregelen genoemd) aangewezen in de provincies Gelderland, Drenthe, Noord-Brabant en Fryslân. Het aanwijzen van beleidsmatig begrensde leefgebieden beperkte zich tot gebieden waar gedurende een onafgebroken periode van minimaal 6 maanden sprake was van een gevestigde wolf. Dit criterium voor het aanwijzen van een wolvengebied is met dit addendum verruimd. Alle gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven regelmatig te verwachten is, kunnen als subsidiegebieden voor preventieve maatregelen worden begrensd.

De provincie maakt hiervan een inschatting in overleg met wolvendeskundigen. Om richting dierhouders eenduidig te kunnen communiceren, zal een dergelijk subsidiegebied in principe op gemeentegrenzen worden afgebakend. Kennisgeving daarvan vindt plaats met een aanwijzingsbesluit door Gedeputeerde Staten (GS) en in de beleidsregels faunaschade van de provincies wordt hiernaar verwezen.

Het begrenzen van dergelijke gebieden heeft nadrukkelijk tot doel om daarbinnen subsidies voor preventieve maatregelen beschikbaar te kunnen stellen, overeenkomstig de Faunaschade Preventiekit van BIJ12 en de interprovinciaal bepaalde subsidienormen. Het begrenzen van dergelijke wolvengebieden heeft geen consequenties voor het beschermingsregime van de wolf of het gebied.

Elke provincie heeft haar eigen bevoegdheid om:

- de keuze en de begrenzing van de gebieden te bepalen.
- de omvang van het budget vast te stellen dat hiervoor beschikbaar wordt gesteld.
- de toepassing, duur en de termijnen waarbinnen subsidieregels gelden te bepalen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Provincies die dergelijke gebieden begrenzen hanteren binnen die gebieden dezelfde technische normering en dezelfde subsidiebedragen per eenheid voor preventieve maatregelen.

b. Verruiming van diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen

Provinciale subsidieregelingen en de daarbij gehanteerde normen waren in eerste instantie gericht op maatregelen om schapen en geiten tegen wolven te beschermen. Inmiddels komt het ook voor dat andere dieren, zoals paarden, pony's en runderen slachtoffer worden van wolven. Elke provincie kan bepalen voor welke diersoorten de subsidieregeling voor preventieve maatregelen wordt opengesteld. Bijvoorbeeld alleen voor schapen en geiten, of ook voor andere hoefdieren, bijvoorbeeld runderen en paarden.

In de aanloop van de vaststelling van een geactualiseerd wolvenplan wordt nader onderzoek gedaan naar effectieve maatregelen om runderen en paarden te beschermen. Hierbij wordende ervaringen meegenomen die ondertussen in een aantal provincies met dergelijke maatregelen worden opgedaan. Wanneer voldoende informatie beschikbaar is, worden de faunaschadepreventiekits van BIJ12 voor deze diersoorten uitgebreid.

Iedere dierhouder heeft een wettelijke plicht zijn dieren te registreren. Alleen geregistreerde dieren komen voor een subsidie in aanmerking.

c. Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen

De provincies streven naar een interprovinciaal vastgestelde normering voor de subsidieregeling voor preventieve maatregelen. In de normering worden standaard eenheidsprijzen opgenomen. Ook worden in de normering criteria opgenomen waar de maatregelen aan dienen te voldoen om voor subsidiëring in aanmerking te komen, denk aan minimale hoogte van wolfwerende rasters en voltages voor stroomdraden.

De eenheidsprijzen zullen indien nodig worden geïndexeerd. Daarover zal tussen provincies afstemming plaatsvinden.

Toelichting

Het is een bevoegdheid van de provincie om zelf te bepalen of, en zo ja, hoe een subsidieregeling voor preventieve maatregelen wordt toegepast. Bij de toepassing hiervan hanteren de provincies wel dezelfde normen. D.w.z. als het gaat om de financiële vergoedingen per eenheid van de preventieve maatregel(en) en als het gaat om het hanteren van dezelfde technische normen van de preventieve maatregelen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

d. Calamiteitenregeling/Urgentieregeling

In acute situaties kunnen provincies met onmiddellijke ingang een tijdelijke calamiteitenregeling of urgentieregeling in werking stellen. Veehouders kunnen dan direct gesubsidieerde wolfwerende maatregelen treffen. Dit zal vooral aan de orde zijn in gebieden waar een wolf doorheen trekt op zoek naar een nieuw territorium en schade aanricht.

Toelichting

Nieuw is de mogelijkheid voor de provincies om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Dit is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen. En gaat om gebieden waarin op dat moment sprake is van een meervoud van schade buiten de aangewezen wolvengebieden of subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.

Van zwervende wolven valt op voorhand meestal niet te voorspellen waar en wanneer deze vee aanvallen. Voor veehouders is het daarom moeilijk zich hierop voor te bereiden. Soms trekken zwervende wolven niet direct door en blijven ze enige tijd in een bepaald gebied rondhangen. Daarom is het voor provincies nu mogelijk om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Deze regeling is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen in gebieden waar op dat moment sprake is van schade. Provincies kunnen in dergelijke situaties tijdelijk een subsidieregeling openstellen. Zo kan de provincie snel financieel bijdragen aan de realisatie van preventieve maatregelen, zonder dat daarvoor eerst officieel een 'subsidiegebied voor preventieve maatregelen' (zie hiervoor) moet worden aangewezen. Aanvullend kan de provincie tijdelijk noodsets zoals flexnetten beschikbaar stellen. Een calamiteitenregeling speelt daarmee in op het gevoel van urgentie en biedt een snelle oplossing voor veehouders.

De calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde of aangrenzende gemeenten, twee of meer aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente(n) kunnen tijdelijk (2 tot 4 weken) voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen.

Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt door de provincie. Een calamiteitenregeling is bedoeld om dierhouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk te voorspellen zijn. De provincies hanteren binnen deze gebieden dezelfde technische normering en eenheidsprijzen.

Elke provincie heeft haar eigen bevoegdheid om:

- de keuze en de begrenzing van de gebieden te bepalen.
- de omvang van het budget vast te stellen dat hiervoor beschikbaar wordt gesteld.
- de duur en de termijnen waarbinnen subsidieregels gelden vast te stellen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

2. Tegemoetkomingsregeling

De beleidsaanpassing komt samengevat neer op:

a. Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren.
b. Mogelijkheid tot voorwaardelijkheid van de tegemoetkomingsregeling in de preventie subsidiegebieden.
c. Tegemoetkoming in de schade voor Goudjakhals.

a. Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren.

Alle bedrijfsmatige dieren en alle hobbymatig gehouden hoefdieren zullen voor een tegemoetkoming in aanmerking komen. Ook kuddebeschermingshonden en hoedhonden worden hierin meegenomen, vanwege hun relatie tot het kuddebeheer en/of wolfwerende inzet.

Toelichting

In het Interprovinciale Wolvenplan 2019 kwamen alleen houders van bedrijfsmatig gehouden (landbouw-)dieren en hobbymatig gehouden schapen en geiten in aanmerking voor een tegemoetkoming in schade door wolven. Dit is met dit addendum verbreed naar alle zowel bedrijfsmatig als particulier (hobbymatig) gehouden hoefdieren, bijvoorbeeld hobbymatig gehouden pony's en alpaca's. Tevens wordt het mogelijk om een tegemoetkoming te verlenen voor kuddebeschermingshonden of hoedhonden die de schaapskuddes begeleiden.

Bij tegemoetkomingsaanvragen voor kapitaalintensieve dieren, bijvoorbeeld waardevolle renpaarden, wordt van de eigenaar een grotere inspanning verwacht om het dier tegen wolvenaanvallen te beschermen. In die specifieke gevallen kan geoordeeld worden dat een eigen risico en/of een maximum vergoedingsbedrag gehanteerd wordt.

b. Mogelijkheid tot voorwaardelijkheid van de tegemoetkomingsregeling in de subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.

In het Interprovinciale Wolvenplan 2019 is bepaald dat in aangewezen subsidiegebieden voor preventieve maatregelen na een periode van drie jaar géén tegemoetkoming meer wordt verleend voor vee dat niet voldoende is beschermd, bijvoorbeeld met een wolfwerend raster. Met dit addendum kunnen provincies zelf beslissen of de tegemoetkoming in dergelijke gevallen, na een eerste periode van drie jaar na begrenzing, wordt stopgezet, gefaseerd wordt afgebouwd, of (voorlopig) voor bepaalde tijd wordt voortgezet.

Het doel is het vee beter te beschermen door het gebruik van de geboden subsidiemogelijkheden te stimuleren. In voorgaande jaren hebben dierhouders voldoende mogelijkheden zich voor te bereiden op de aanwezigheid van de wolf. Juist in gebieden waar het voorkomen van wolven te verwachten is. Tegelijkertijd leert een wolf om geen vee aan te vallen in een gebied waar vee grotendeels goed beschermd is. Uiteindelijk volgt dan een moment dat van dierhouders wordt verwacht dat zij op aanvallen van wolven zijn voorbereid. En dat zij zelf maatregelen nemen om hun vee te beschermen.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Toelichting
In begrensde subsidiegebieden voor preventieve maatregelen geldt:
In de eerste drie jaar na begrenzing van dit gebied komen alle schadegevallen in aanmerking voor een volledige tegemoetkoming in de schade (zonder nadere voorwaarden).

Daarna heeft de provincie de mogelijkheid om nadere voorwaarden te stellen, bijvoorbeeld:

a) Na deze drie jaar weer een periode van opnieuw drie jaar in te stellen waarin de schade van onbeschermde dieren niet meer geheel wordt vergoed. De dierhouder heeft dan een eigen risico. De hoogte van dit eigen risico wordt per gebied bepaald op basis van redelijkheid en billijkheid.
b) Na deze periode bepaalt de provincie of de subsidieregeling wordt verlengd, verder afgebouwd of helemaal wordt stopgezet. Dit is dan van toepassing indien sprake is van onbeschermde dieren. Met andere woorden: de aanwezigheid van wolfwerende maatregelen kan dan een voorwaarde worden om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming.
c) Bij de beoordeling of vee, bij een aanval in een wolvengebied, voldoende beschermd was, hebben provincies de mogelijkheid om van de vastgestelde normering af te wijken. In afwijking van de gehanteerde normen kan in die gevallen nog steeds een (volledige) tegemoetkoming worden verleend in het geval een hekwerk van 90 cm, of 1m05 aanwezig was. Bij herhaaldelijke wolvenaanvallen (meer dan 2 keer op hetzelfde bedrijf) wordt wel verwacht dat een veehouder de landelijke norm toepast. (NB: de landelijke normering voor wolfwerende hekwerken is altijd van kracht als het gaat om de mogelijkheden om voor subsidiering in aanmerking te komen. Bij een eventuele ontheffingverlening zal moeten worden aangetoond dat voldoende preventieve maatregelen zijn getroffen. Ook voor die situaties blijft de normering onverkort van kracht. Voor normering wordt verwezen naar de faunaschadepreventiekits van BIJ12.)

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

c. Tegemoetkoming voor schade door Goudjakhals

Naast de wolf wordt met enige regelmaat ook de goudjakhals in Nederland gesignaleerd. Op twee punten wordt de goudjakhals op dezelfde wijze behandeld als de wolf. Dit addendum maakt het mogelijk om vooralsnog een tegemoetkoming in de schade uit te keren indien de goudjakhals als dader is aangetoond. Dit is conform de regels die ook gelden voor de schade veroorzaakt door wolven. Ook wanneer een goudjakhals als verkeersslachtoffer wordt aangetroffen zal hetzelfde gehandeld worden als bij een wolf. De reden hiervoor is dat deze soort zich mogelijk nieuw aan het vestigen is. De kans op faunaschade is aanwezig en dierhouders nog moeten wennen aan de aanwezigheid van de goudjakhals.

Toelichting

In de praktijk vergoeden provincies ook veeschade die veroorzaakt is door goudjakhals. Dit addendum maakt het mogelijk om deze diersoort in het kader van tegemoetkomingen hetzelfde te behandelen als de wolf.

De afgelopen jaren is het enkele keren voorgekomen dat de goudjakhals in Nederland is waargenomen (en als verkeersslachtoffer is aangetroffen). Ook heeft de goudjakhals in een aantal gevallen schade aan schapen veroorzaakt. De goudjakhals vertoont wat betreft gedrag enige gelijkenissen met een wolf en is ook bezig om Nederland te ontdekken. De provincies houden er rekening mee dat deze soort snel vaker in Nederland gezien zal worden/zal gaan voorkomen. Daarom dienen we ons op de komst van de goudjakhals te voorbereiden. De goudjakhals is nog niet opgenomen op de landelijke soortbeschermingslijst (art 3.10.) van de Wet natuurbescherming. Beleidsmatig is er daarom nog onvoldoende basis om er nu dieper op in te gaan. Daarom biedt dit addendum een 'tijdelijke voorziening' voor de goudjakhals totdat duidelijker is hoe dit zich verder ontwikkelt. Europees wordt de soort wel als inheems dier aangemerkt en als zodanig beschermd.

Voorlopig wordt daarom hetzelfde gehandeld als bij de wolf in het geval van:

- de afhandeling van gewonde of dood gevonden (bijv. aangereden) goudjakhalzen,
- de afhandeling van schade,
- bij de betaling van de tegemoetkoming in de schade.

CONCEPT

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Notitie Internationaal Wolvenplan d.d. november 2022

Inleiding:

De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, vereist dit feitelijk een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen aan elkaar af te toetsen. De staat van instandhouding van een populatie op nationaal of biogeografisch niveau hangt af van de cumulatieve effecten van de verschillende afwijkingen die van invloed zijn op lokale gebieden en van andere oorzaken van sterfte, mede als gevolg van het ingrijpen van de mens in populaties. De Guidelines van de EU voor het beheer van grote carnivoren erkennen dat binnen de meeste lidstaten zelf geen gunstige staat van instandhouding kan worden bereikt. Dit betekent dat uit een wolvenplan moet blijken wat onder een gunstige staat van instandhouding van de betrokken populatie wordt verstaan, en welke maatregelen door elk deelnemend land moeten worden ondernomen om deze staat van instandhouding te bereiken of te behouden.

Wolven hebben een groot verspreidingsgebied. Zo is aangetoond dat de Centraal-Europese laagland-populatie voorkomt in de Nederland, België en Duitsland en waarschijnlijk Denemarken. Deze populatie is afkomstig uit Duitsland. Grensoverschrijdende wolventerritoria behoren dan ook tot de mogelijkheden. De genoemde landen hebben dan ook te maken met een groeiende populatie wolven, dien ten gevolge ook met toenemende faunaschade.

Vanuit LNV wordt de samenwerking gezocht met de Duitse nationale overheid met de intentie om te komen tot een internationaal plan voor de wolvenpopulatie. Hierbij wordt bekeken of ook met andere landen, zoals België en Denemarken samengewerkt kan gaan worden.

Internationale samenwerking:
In haar faciliterende rol is het ministerie van LNV verantwoordelijk voor de totstandkoming van een dergelijke samenwerking, uiteraard in afstemming met de provincies.

LNV heeft dan ook contact gelegd met de Duitse counterparts op federaal niveau. Dat heeft geleid tot een tweetal ambtelijke bezoeken in Duitsland en in Nederland.

De volgende gespreksonderwerpen stonden centraal in beide bezoeken:

- Wettelijke bescherming wolf en wolvenbeleidsplannen DUI/NL;
- Monitoring;
- Mogelijkheden gezamenlijke rapportage in het kader van de Habitatrichtlijn;
- Uitwisseling van onderzoeken en rapportages over de wolf;
- Uitwisseling van ervaringen met wolf-werende maatregelen;
- Identificeren andere partners voor deze samenwerking.

Resultaten:

Ad.1. Duitsland en NL hebben vergelijkbare wetgeving en beleid: de strikte beschermde status staat dan ook niet ter discussie. Wel heeft Duitsland als ervaring met het verlenen van een aantal ontheffingen op het verbod tot afschot van aanvallende wolven. De ervaring is tot op heden die ontheffing niet heeft geleid tot afschot van de juiste wolf.

Ad.2. Duitsland en NL hebben om de ontwikkeling van de wolvenpopulatie te volgen vergelijkbare monitoringsplannen (het NLse is afgeleid van het Duitse); afspraak is om te kijken naar een gezamenlijk monitoringsprogramma voor een betere uitwisseling van de data.

Ad.3. Duitsland en NL gaan kijken naar de mogelijkheid en wenselijkheid van een gezamenlijke zes jaarlijkse rapportage in het kader van de Habitatrichtlijn. Deze rapportages vinden plaats over het populatieniveau van biogeografische regio's. Als eerste moet daarbij gekeken worden naar de tijdslijnen voor deze rapportage en het verschijnen van de Europese guidelines hierover.

Ad.4. Afgesproken is dat Duitsland en Nederland beschikbare onderzoeken en rapportages actiever gaan uitwisselen (in het Engels). Een vorm daarvoor moet nog worden ontwikkeld. LNV heeft daarop vooruitlopend al opdracht verleend om de Fact Finding Studie wolf van WenR te vertalen,

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

alsmede de juridische analyse. Daarnaast zal LNV ook een vertaling van het geactualiseerde Interprovinciaal Wolvenplan faciliteren.

Ad.5. Duitsland heeft al langer ervaring met wolf-werende maatregelen en afgesproken is om te zoeken naar een vorm voor een actieve informatie-uitwisseling hierover.

Ad.6. Om ook uit België de juiste partners aan tafel te krijgen zal LNV tijdens een grensoverschrijdend overleg in Wallonië eind november de juiste personen hiervoor benaderen en de interesse voor internationale samenwerking aftasten. Overigens is Denemarken daarbij niet aanwezig en zal LNV haar contacten inzetten om ook hen te peilen.

Intern gebruik

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Onderwerp: Wolvenplan

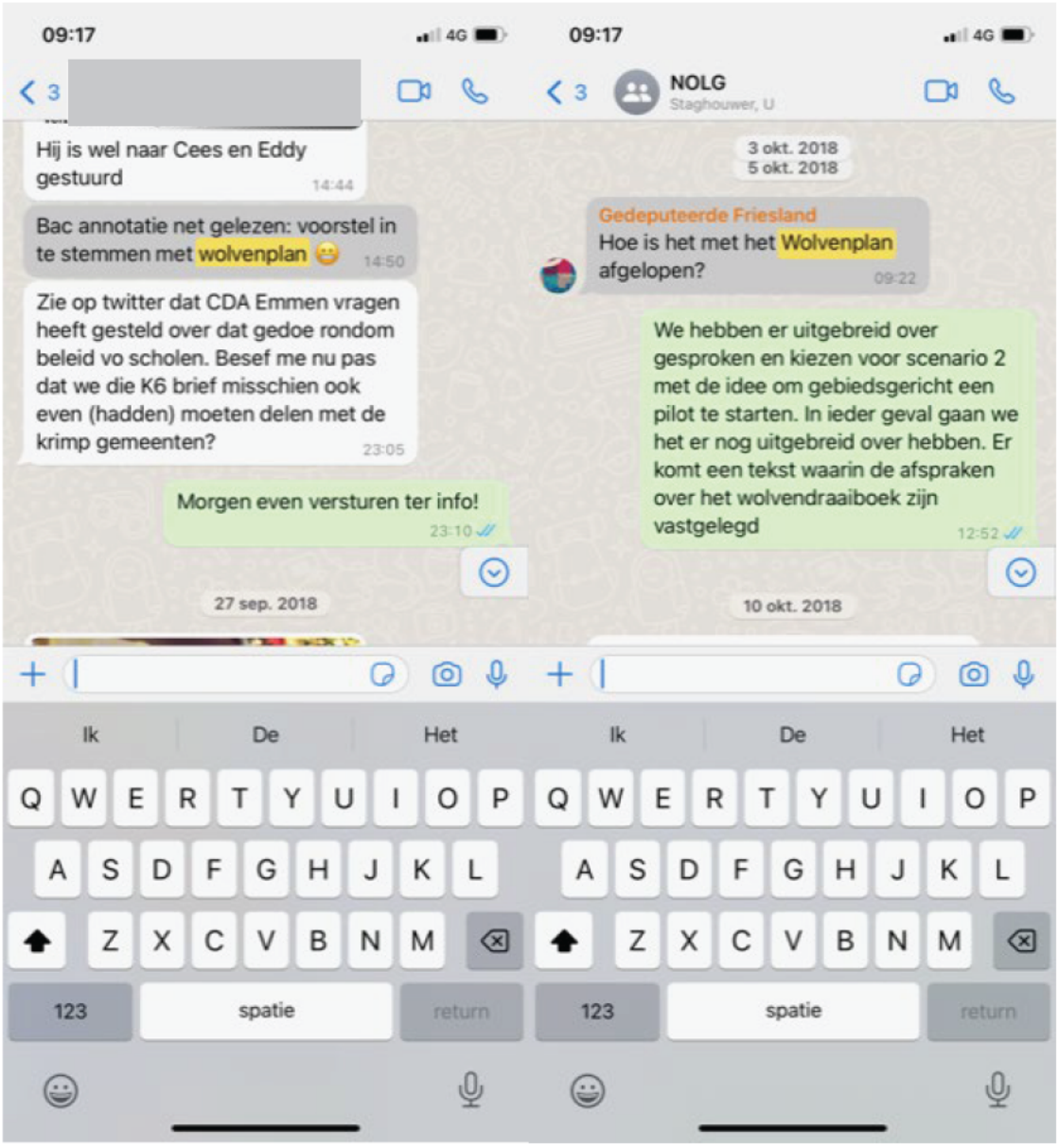

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

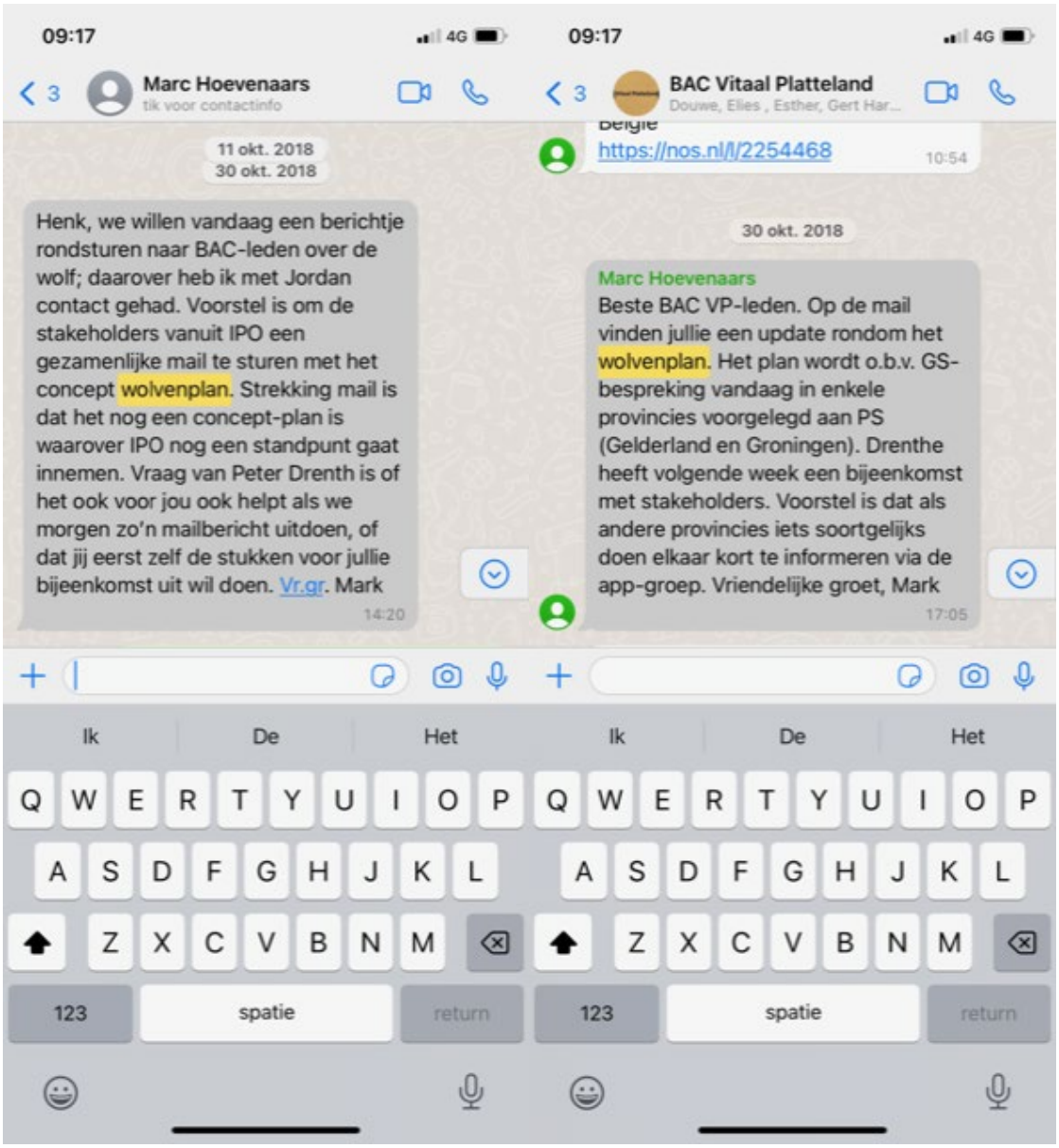
09:17
4G
3
Marc Hoevenaars
tik voor contactinfo
11 okt. 2018
30 okt. 2018
Henk, we willen vandaag een berichtje rondsturen naar BAC-leden over de wolf; daarover heb ik met Jordan contact gehad. Voorstel is om de stakeholders vanuit IPO een gezamenlijke mail te sturen met het concept wolvenplan. Strekking mail is dat het nog een concept-plan is waarover IPO nog een standpunt gaat innemen. Vraag van Peter Drenth is of het ook voor jou ook helpt als we morgen zo'n mailbericht uitdoen, of dat jij eerst zelf de stukken voor jullie bijeenkomst uit wil doen. Vr.gr. Mark
14:20
09:17
4G
3
BAC Vitaal Platteland
Douwe, Elies , Esther, Gert Har...
België
https://nos.nl/l/2254468
10:54
30 okt. 2018
Marc Hoevenaars
Beste BAC VP-leden. Op de mail vinden jullie een update rondom het wolvenplan. Het plan wordt o.b.v. GS-bespreking vandaag in enkele provincies voorgelegd aan PS (Gelderland en Groningen). Drenthe heeft volgende week een bijeenkomst met stakeholders. Voorstel is dat als andere provincies iets soortgelijks doen elkaar kort te informeren via de app-groep. Vriendelijke groet, Mark
17:05
Ik
De
Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

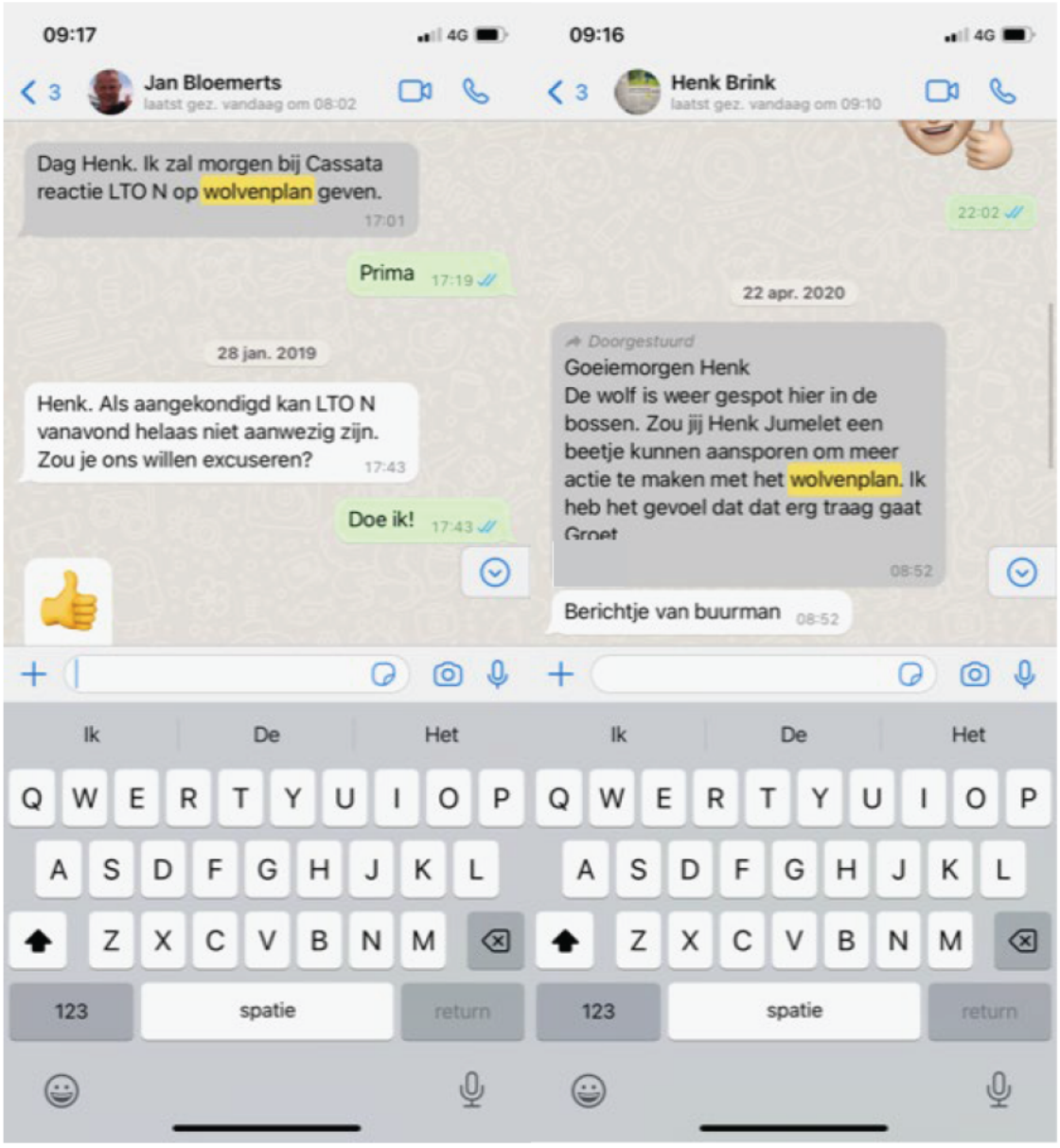
09:17
4G
3
Jan Bloemerts
laatst gez. vandaag om 08:02
Dag Henk. Ik zal morgen bij Cassata reactie LTO N op wolvenplan geven.
17:01
Prima
17:19
28 jan. 2019
Henk. Als aangekondigd kan LTO N vanavond helaas niet aanwezig zijn. Zou je ons willen excuseren?
17:43
Doe ik!
17:43
09:16
4G
3
Henk Brink
laatst gez. vandaag om 09:10
22:02
22 apr. 2020
Doorgestuurd
Goeiemorgen Henk
De wolf is weer gespot hier in de bossen. Zou jij Henk Jumelet een beetje kunnen aansporen om meer actie te maken met het wolvenplan. Ik heb het gevoel dat dat erg traag gaat
Groet
08:52
Berichtje van buurman
08:52
Ik
De
Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

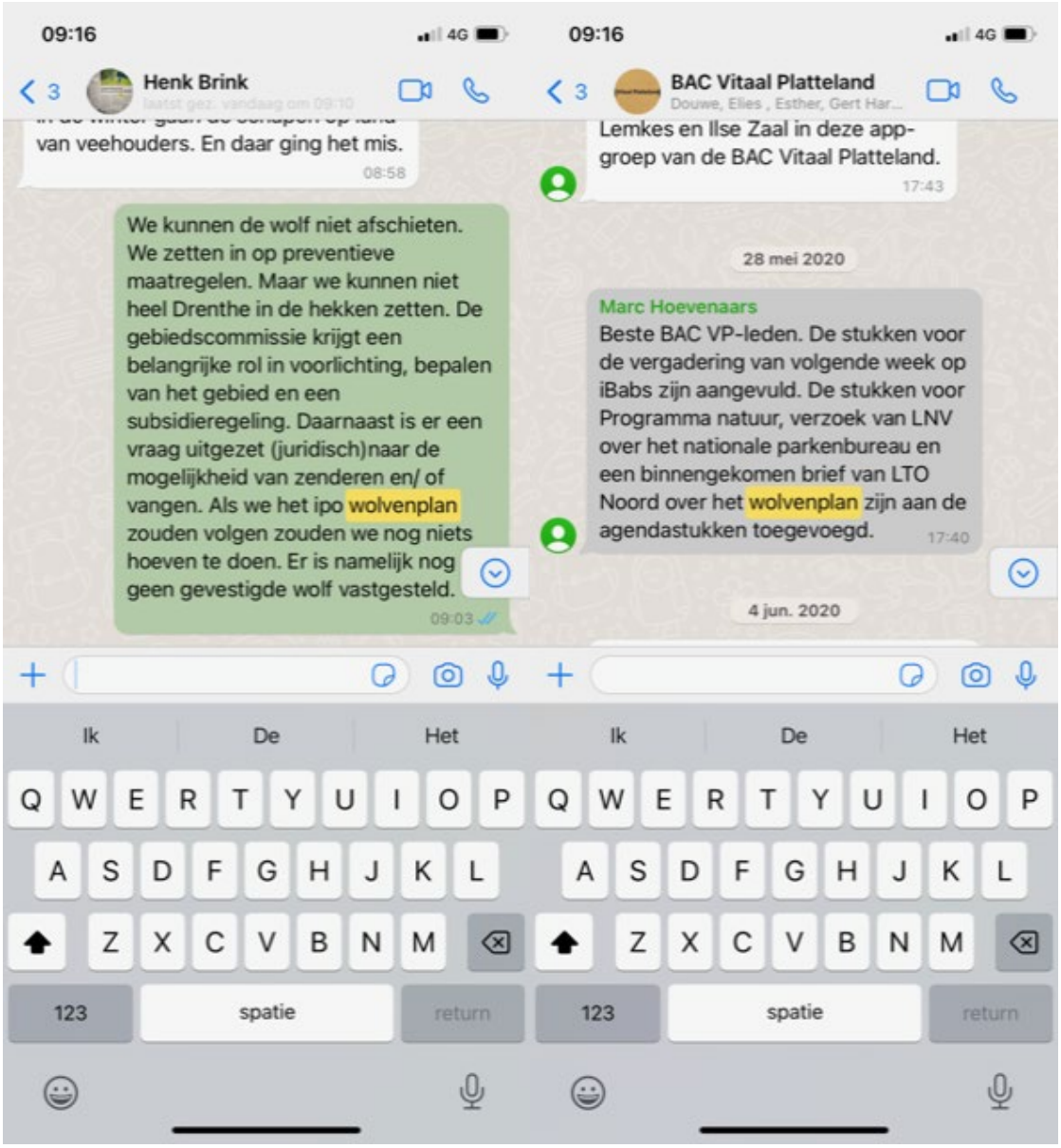
09:16
4G
3
Henk Brink
van veehouders. En daar ging het mis.
08:58
We kunnen de wolf niet afschieten. We zetten in op preventieve maatregelen. Maar we kunnen niet heel Drenthe in de hekken zetten. De gebiedscommissie krijgt een belangrijke rol in voorlichting, bepalen van het gebied en een subsidieregeling. Daarnaast is er een vraag uitgezet (juridisch)naar de mogelijkheid van zenderen en/ of vangen. Als we het ipo wolvenplan zouden volgen zouden we nog niets hoeven te doen. Er is namelijk nog geen gevestigde wolf vastgesteld.
09:03
09:16
4G
3
BAC Vitaal Platteland
Douwe, Elies , Esther, Gert Har...
Lemkes en Ilse Zaal in deze app-groep van de BAC Vitaal Platteland.
17:43
28 mei 2020
Marc Hoevenaars
Beste BAC VP-leden. De stukken voor de vergadering van volgende week op iBabs zijn aangevuld. De stukken voor Programma natuur, verzoek van LNV over het nationale parkenbureau en een binnengekomen brief van LTO Noord over het wolvenplan zijn aan de agendastukken toegevoegd.
17:40
4 jun. 2020
Ik
De
Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

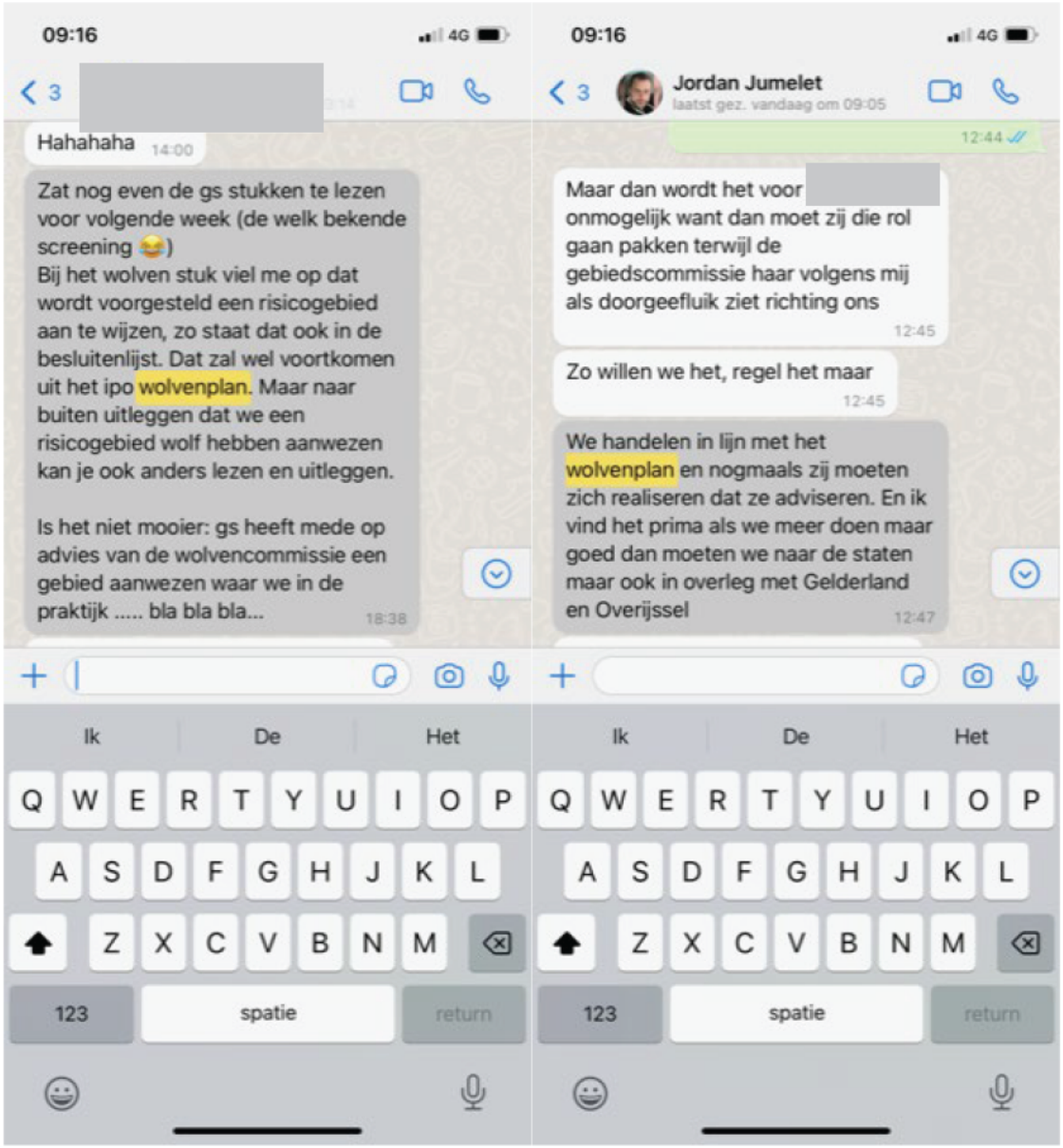
09:16
4G
3
Hahahaha 14:00
Zat nog even de gs stukken te lezen voor volgende week (de welk bekende screening 😂)
Bij het wolven stuk viel me op dat wordt voorgesteld een risicogebied aan te wijzen, zo staat dat ook in de besluitenlijst. Dat zal wel voortkomen uit het ipo wolvenplan. Maar naar buiten uitleggen dat we een risicogebied wolf hebben aanwezen kan je ook anders lezen en uitleggen.
Is het niet mooier: gs heeft mede op advies van de wolvencommissie een gebied aanwezen waar we in de praktijk ..... bla bla bla...
18:38
Ik De Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123 spatie return
09:16
4G
3
Jordan Jumelet
laatst gez. vandaag om 09:05
12:44
Maar dan wordt het voor onmogelijk want dan moet zij die rol gaan pakken terwijl de gebiedscommissie haar volgens mij als doorgeefluik ziet richting ons
12:45
Zo willen we het, regel het maar
12:45
We handelen in lijn met het wolvenplan en nogmaals zij moeten zich realiseren dat ze adviseren. En ik vind het prima als we meer doen maar goed dan moeten we naar de staten maar ook in overleg met Gelderland en Overijssel
12:47
Ik De Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123 spatie return

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

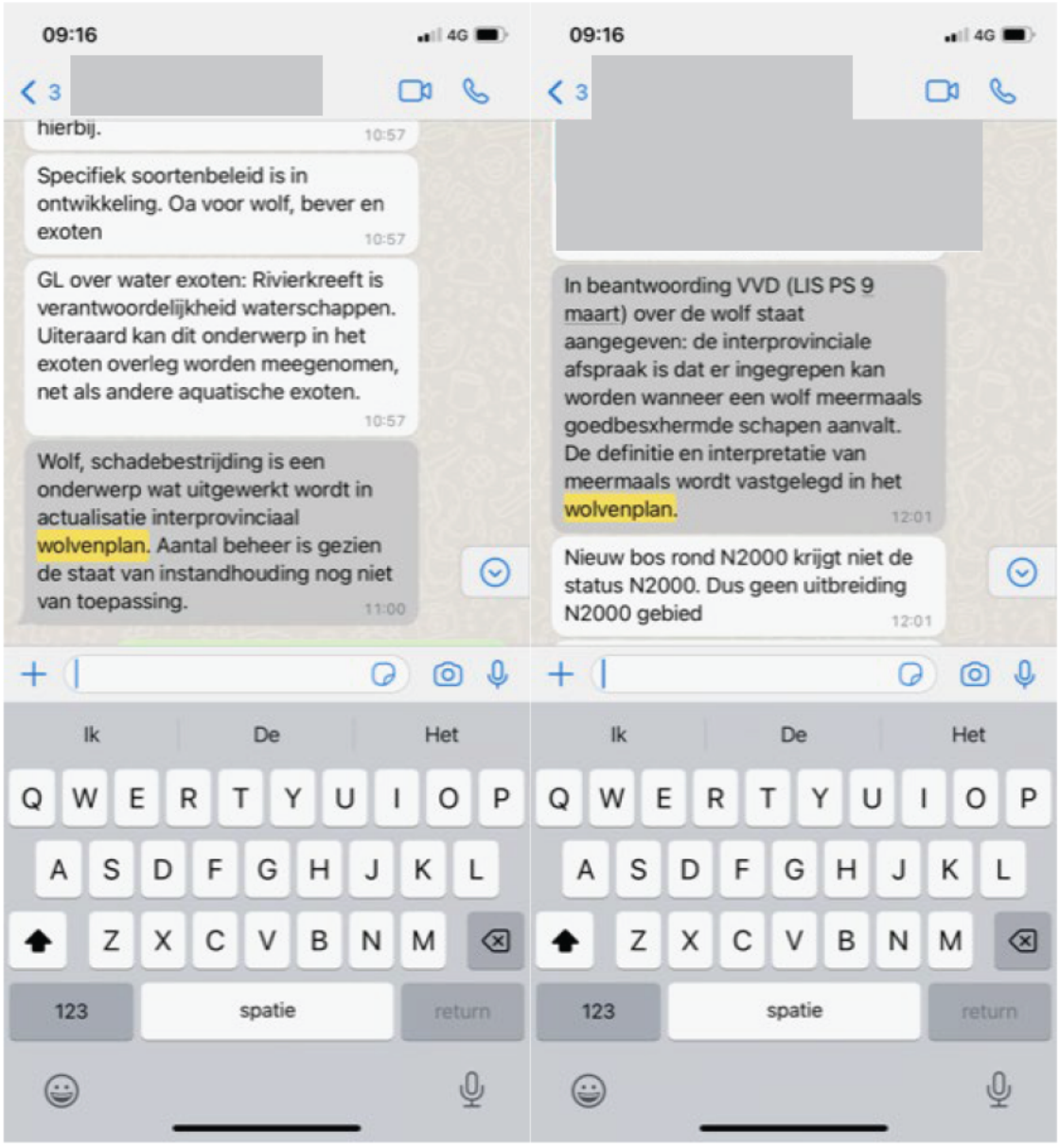
09:16
4G
3
hierbij.
10:57
Specifiek soortenbeleid is in ontwikkeling. Oa voor wolf, bever en exoten
10:57
GL over water exoten: Rivierkreeft is verantwoordelijkheid waterschappen. Uiteraard kan dit onderwerp in het exoten overleg worden meegenomen, net als andere aquatische exoten.
10:57
Wolf, schadebestrijding is een onderwerp wat uitgewerkt wordt in actualisatie interprovinciaal wolvenplan. Aantal beheer is gezien de staat van instandhouding nog niet van toepassing.
11:00
09:16
4G
3
In beantwoording VVD (LIS PS 9 maart) over de wolf staat aangegeven: de interprovinciale afspraak is dat er ingegrepen kan worden wanneer een wolf meermaals goedbesxhermde schapen aanvalt. De definitie en interpretatie van meermaals wordt vastgelegd in het wolvenplan.
12:01
Nieuw bos rond N2000 krijgt niet de status N2000. Dus geen uitbreiding N2000 gebied
12:01
Ik
De
Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return
Ik
De
Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

09:16 4G

3 Johan Moes
laatst gez. vandaag om 08:53

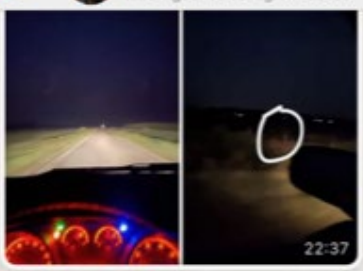

Daar ga jij morgen heen. De wolf is er al 🙈 22:38

1 sep. 2022

Klopt dat wat in Dvhn staat over nieuwe wolvenplan?
Zo ja dan is 't niet best. 08:01

Ik De Het

Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123 spatie return

09:15 4G

3 BAC Vitaal Platteland
Douwe, Elies , Esther, Gert Har...

Jeroen Ostendorf, IPO 12:16

~ Hagar Roijackers +31 6 55686889
Dankjewel, Jeroen. 22:51

1 sep. 2022

~ Jeroen Ostendorf +31 6 48161345
Beste leden van de BACVP,

Het Interprovinciale Wolvenplan in ontwikkeling is gelekt naar het Dagblad van het Noorden, die in een bericht aangeeft erover te beschikken (link naar kern van bericht volgt).

Communicatie IPO stelt in afstemming met BIJ12 een woordvoeringslijn op, langs grofweg de lijn: plan is nog in ontwikkeling en IPO is met alle stakeholders in gesprek.

Groet,
Jeroen 11:14

~ Jeroen Ostendorf +31 6 48161345
Drenthe krijgt een 'Wolven-CSI': een nieuw wolvenplan is in de maak. Wanneer mag e...
Het wordt mogelijk probleemwolven te verjagen...
dvhn.nl

https://dvhn.nl/drenthe/Drenthe-krijgt-een-Wolven-CSI-een-nieuw-wolvenplan-is-in-de-maak -Wanneer-

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

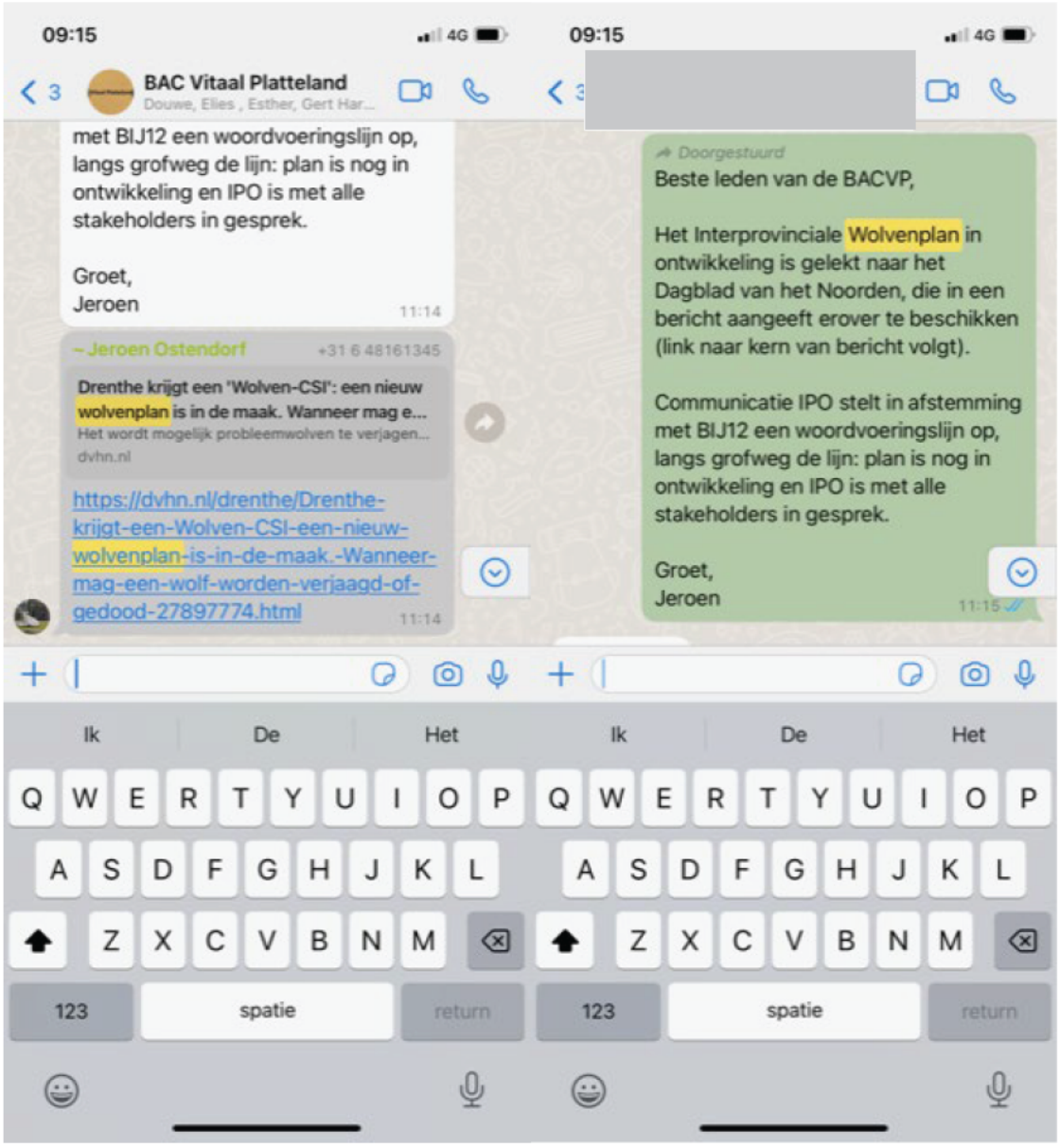
09:15
4G
3
BAC Vitaal Platteland
Douwe, Elies , Esther, Gert Har...
met BIJ12 een woordvoeringslijn op, langs grofweg de lijn: plan is nog in ontwikkeling en IPO is met alle stakeholders in gesprek.
Groet,
Jeroen
11:14
~ Jeroen Ostendorf
+31 6 48161345
Drenthe krijgt een 'Wolven-CSI': een nieuw wolvenplan is in de maak. Wanneer mag e...
Het wordt mogelijk probleemwolven te verjagen...
dvhn.nl
https://dvhn.nl/drenthe/Drenthe-krijgt-een-Wolven-CSI-een-nieuw-wolvenplan-is-in-de-maak.-Wanneer-mag-een-wolf-worden-verjaagd-of-gedood-27897774.html
11:14
09:15
4G
3
Doorgestuurd
Beste leden van de BACVP,
Het Interprovinciale Wolvenplan in ontwikkeling is gelekt naar het Dagblad van het Noorden, die in een bericht aangeeft erover te beschikken (link naar kern van bericht volgt).
Communicatie IPO stelt in afstemming met BIJ12 een woordvoeringslijn op, langs grofweg de lijn: plan is nog in ontwikkeling en IPO is met alle stakeholders in gesprek.
Groet,
Jeroen
11:15
Ik
De
Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

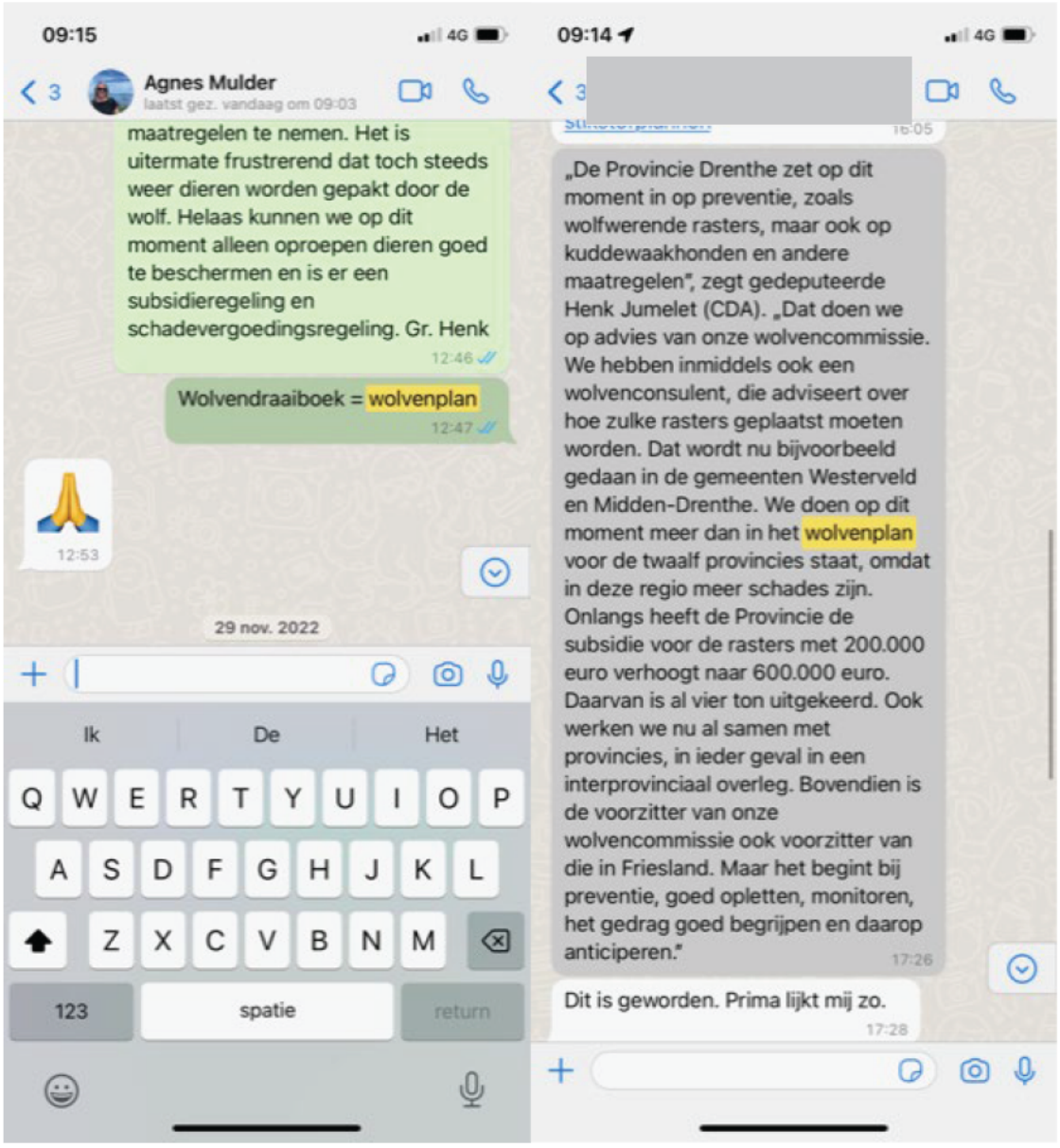
09:15
4G
3
Agnes Mulder
laatst gez. vandaag om 09:03
maatregelen te nemen. Het is uitermate frustrerend dat toch steeds weer dieren worden gepakt door de wolf. Helaas kunnen we op dit moment alleen oproepen dieren goed te beschermen en is er een subsidieregeling en schadevergoedingsregeling. Gr. Henk
12:46
Wolvendraaiboek = wolvenplan
12:47
🙏
12:53
29 nov. 2022
Ik
De
Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return
09:14
4G
3
„De Provincie Drenthe zet op dit moment in op preventie, zoals wolfwerende rasters, maar ook op kuddewaakhonden en andere maatregelen", zegt gedeputeerde Henk Jumelet (CDA). „Dat doen we op advies van onze wolvencommissie. We hebben inmiddels ook een wolvenconsulent, die adviseert over hoe zulke rasters geplaatst moeten worden. Dat wordt nu bijvoorbeeld gedaan in de gemeenten Westerveld en Midden-Drenthe. We doen op dit moment meer dan in het wolvenplan voor de twaalf provincies staat, omdat in deze regio meer schades zijn. Onlangs heeft de Provincie de subsidie voor de rasters met 200.000 euro verhoogt naar 600.000 euro. Daarvan is al vier ton uitgekeerd. Ook werken we nu al samen met provincies, in ieder geval in een interprovinciaal overleg. Bovendien is de voorzitter van onze wolvencommissie ook voorzitter van die in Friesland. Maar het begint bij preventie, goed opletten, monitoren, het gedrag goed begrijpen en daarop anticiperen."
17:26
Dit is geworden. Prima lijkt mij zo.
17:28

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

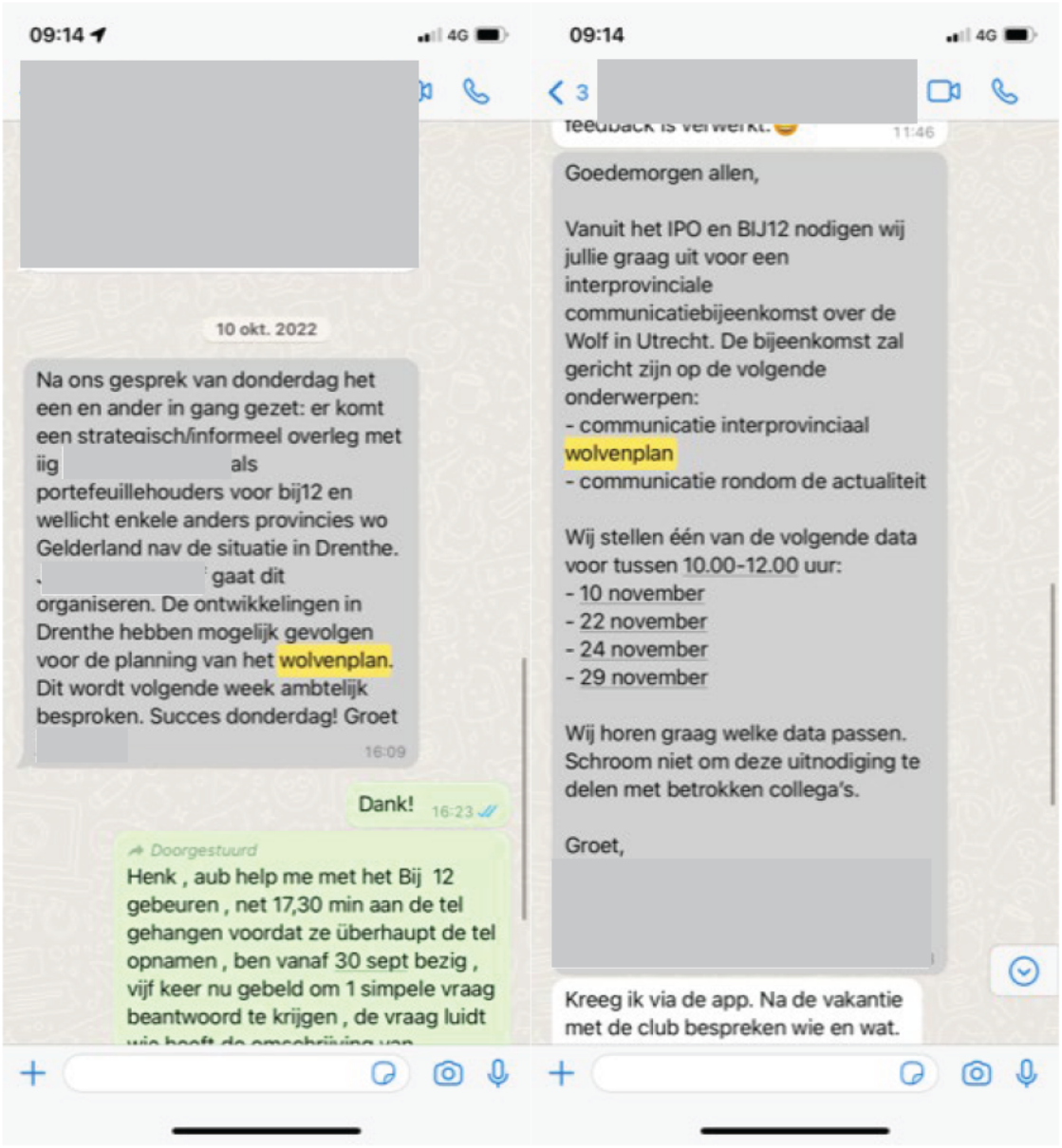
09:14
4G
10 okt. 2022
Na ons gesprek van donderdag het een en ander in gang gezet: er komt een strategisch/informeel overleg met iig als portefeuillehouders voor bij12 en wellicht enkele anders provincies wo Gelderland nav de situatie in Drenthe. gaat dit organiseren. De ontwikkelingen in Drenthe hebben mogelijk gevolgen voor de planning van het wolvenplan. Dit wordt volgende week ambtelijk besproken. Succes donderdag! Groet
16:09
Dank!
16:23
Doorgestuurd
Henk , aub help me met het Bij 12 gebeuren , net 17,30 min aan de tel gehangen voordat ze überhaupt de tel opnamen , ben vanaf 30 sept bezig , vijf keer nu gebeld om 1 simpele vraag beantwoord te krijgen , de vraag luidt
09:14
4G
3
11:46
Goedemorgen allen,
Vanuit het IPO en BIJ12 nodigen wij jullie graag uit voor een interprovinciale communicatiebijeenkomst over de Wolf in Utrecht. De bijeenkomst zal gericht zijn op de volgende onderwerpen:
- communicatie interprovinciaal wolvenplan
- communicatie rondom de actualiteit
Wij stellen één van de volgende data voor tussen 10.00-12.00 uur:
- 10 november
- 22 november
- 24 november
- 29 november
Wij horen graag welke data passen. Schroom niet om deze uitnodiging te delen met betrokken collega's.
Groet,
Kreeg ik via de app. Na de vakantie met de club bespreken wie en wat.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

09:14
4G
3
Jordan Jumelet
laatst gez. vandaag om 09:05
1 dec. 2022
Wat ook nog opvallend is: zijn opmerking over de aac. We zijn een keer gevraagd en daarmee is het nu aan de bac maar ik zou toch zeggen dat als je een dergelijke discussie in de bac hebt gehad je de aac ook weer betrekt?
07:58
Hoe ging t in de bac vp?
20:30
Voor en tegenstanders. Oplossing is als volgt: het wolvenplan krijgt een addendum waarin de voorgestelde wijzigingen worden opgenomen (was = wordt lijst) Als dit naar buiten gaat wordt gemeld dat er een nieuw wolvenplan gemaakt gaat worden.
20:49
2 dec. 2022
Even een nabrander: lijkt me goed dat de afspraken die gemaakt zijn in het beveroverleg worden vastgelegd. Ter check in het poho
18:22
Fijn weekend!
18:22
Ja ik zal zorgen dat er contact gelegd wordt met Groningen
19:09
09:14
4G
3
Jordan Jumelet
laatst gez. vandaag om 09:05
punten van
olgens mij missen
we als Drenthe:
- maatschappelijke discussie of de wolf überhaupt gewenst is in Nederland gelet op onze ruimtelijke inrichting. In het wolvenplan lijkt daar helemaal geen afweging in te zijn gemaakt door een te eenzijdige belichting van de ecologische kant
- indien de wolf hier (deels) welkom is welke kosten zijn we als maatschappij dan bereid te dragen (vergoedingen voor schade, hekwerken, aanpassing leefgebieden voor de wolf etc) en hoe wegen we dit ten opzichte van andere aspecten van ons natuur en landbouwbeleid waar dan minder middelen voor zijn
- juist een discussie als de wolf maakt de kloof tussen randstad en periferie zichtbaar. Waarbij de periferie de lasten draagt. Het rijk heeft hier ook wat te doen
- is het wolvenplan breed genoeg opgezet (bv hoe gaan we om met schade aan overige dieren)
- het plan is onvoldoende concreet: wat betekent bij herhaling, wanneer gaan we naar de volgende stap op de escalatieladder, wanneer spreken we van een probleemwolf?
- hoe verhoudt Nederland zich tot

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

09:14
4G
3
Jordan Jumelet
laatst gez. vandaag om 09:05
aangegeven dat de vragen die gesteld wat ons betreft eerst besproken en verwerkt moeten worden voordat er in Drenthe überhaupt ingestemd kan worden 13:37
13:38
Heb ook gevraagd het voor de aac van 14 december te agenderen 13:39
Reactie heb je in de mail. Inclusief t wolvenplan 23:37
Morgen volgt er mogelijk ook nog extra annotatie voor agendapunt bo natuur want er zijn nog extra stukken gestuurd 23:38
- maatschappelijke discussie of de wolf überhaupt gewenst is in Nederland gelet op onze ruimtelijke inrichting. In het wolvenplan lijkt daar helemaal geen afweging in te zijn gemaakt door een te eenzijdige belichting van de ecologische kant
09:14
4G
3
Jordan Jumelet
laatst gez. vandaag om 09:05
30 nov. 2022
Zie je app nu pas. Had vanochtend al weer overleg en veel apps dus deze was naar beneden geschoven 09:43
Is t inmiddels opgelost 09:43
? 09:43
Ik heb nog wel geappt 09:43
Is klaar Ging goed 09:45
Heb jij al nieuws over het wolvenplan? 13:31
Gemaild. Nog geen reactie 13:37
Heb gevraagd om het plan en aangegeven dat de vragen die gesteld wat ons betreft eerst besproken en verwerkt moeten worden voordat er in Drenthe überhaupt ingestemd kan worden 13:37
Heb ook gevraagd het voor de aac van 14 december te agenderen

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

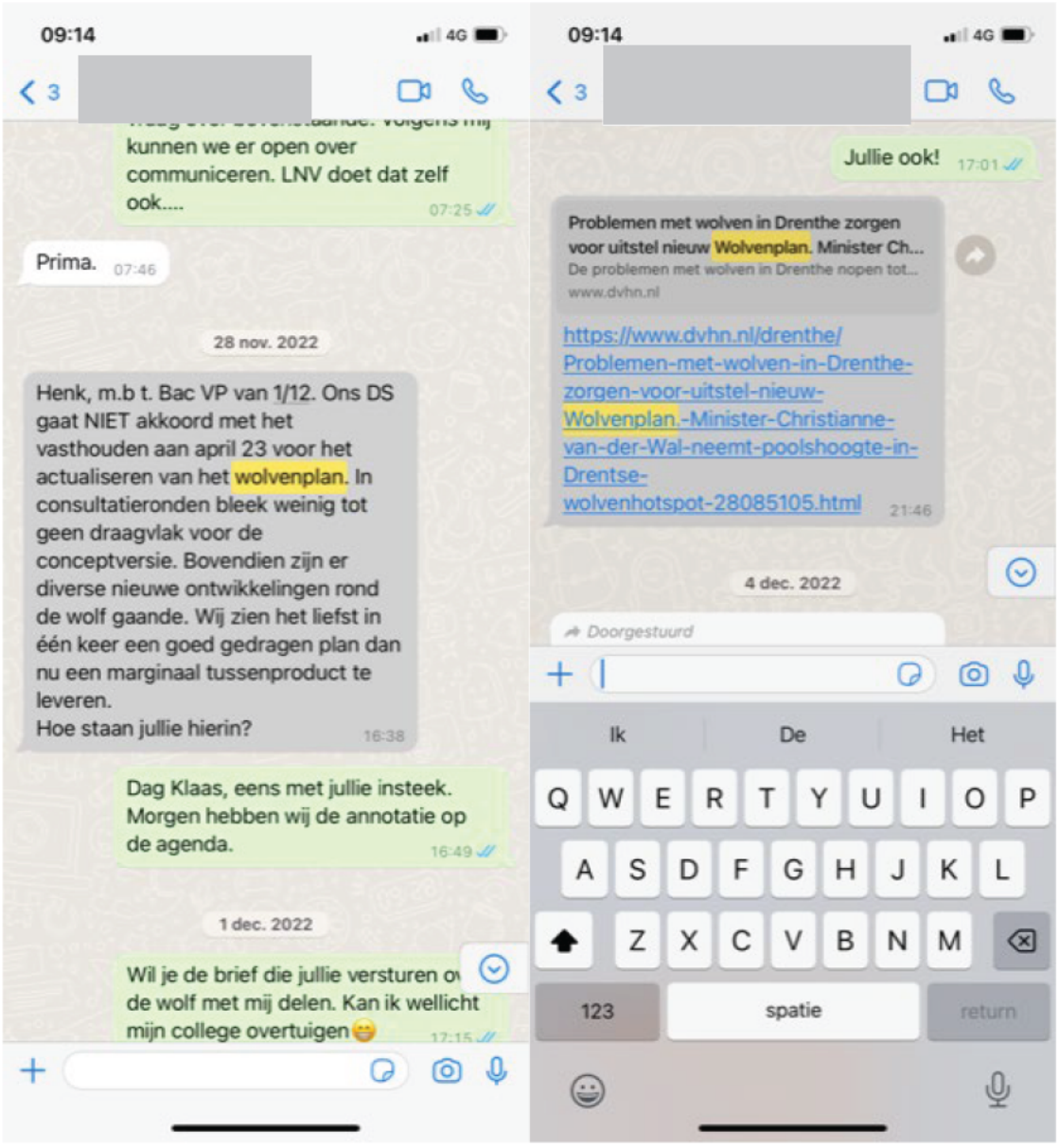
09:14
4G
3
kunnen we er open over communiceren. LNV doet dat zelf ook....
07:25
Prima.
07:46
28 nov. 2022
Henk, m.b t. Bac VP van 1/12. Ons DS gaat NIET akkoord met het vasthouden aan april 23 voor het actualiseren van het wolvenplan. In consultatieronden bleek weinig tot geen draagvlak voor de conceptversie. Bovendien zijn er diverse nieuwe ontwikkelingen rond de wolf gaande. Wij zien het liefst in één keer een goed gedragen plan dan nu een marginaal tussenproduct te leveren.
Hoe staan jullie hierin?
16:38
Dag Klaas, eens met jullie insteek. Morgen hebben wij de annotatie op de agenda.
16:49
1 dec. 2022
Wil je de brief die jullie versturen o
de wolf met mij delen. Kan ik wellicht mijn college overtuigen
17:15
09:14
4G
3
Jullie ook!
17:01
Problemen met wolven in Drenthe zorgen voor uitstel nieuw Wolvenplan. Minister Ch...
De problemen met wolven in Drenthe nopen tot...
www.dvhn.nl
https://www.dvhn.nl/drenthe/Problemen-met-wolven-in-Drenthe-zorgen-voor-uitstel-nieuw-Wolvenplan.-Minister-Christianne-van-der-Wal-neemt-poolshoogte-in-Drentse-wolvenhotspot-28085105.html
21:46
4 dec. 2022
Doorgestuurd
Ik
De
Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

09:13
4G
3
BAC Vitaal Platteland
Douwe, Elies , Esther, Gert Har...
Marc Hoevenaars
Doorgestuurd
https://www.ipo.nl/nieuws/nieuw-wolvenplan-komt-in-2024/ 16:39
Marc Hoevenaars
Doorgestuurd
BIJ12 vernieuwt richtlijn voor taxatie bij wolvenschade
BIJ12 heeft een vernieuwde rich...
www.bij12.nl
https://www.bij12.nl/nieuws/bij12-vernieuwt-richtlijn-voor-taxatie-bij-wolvenschade/ 16:41
Op de websites van IPO en BIJ12 zijn twee korte berichten geplaatst over de ontwikkelingen op het wolvendossier. 16:43
09:13
4G
3
Doorgestuurd
BIJ12 vernieuwt richtlijn voor taxatie bij wolvenschade
BIJ12 heeft een vernieuwde rich...
www.bij12.nl
https://www.bij12.nl/nieuws/bij12-vernieuwt-richtlijn-voor-taxatie-bij-wolvenschade/ 16:47
Doorgestuurd
https://www.ipo.nl/nieuws/nieuw-wolvenplan-komt-in-2024/ 16:47
Doorgestuurd
Op de websites van IPO en BIJ12 zijn twee korte berichten geplaatst ove de ontwikkelingen op het wolvendossier. 16:47
Ik De Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123 spatie return
Ik De Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123 spatie return

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

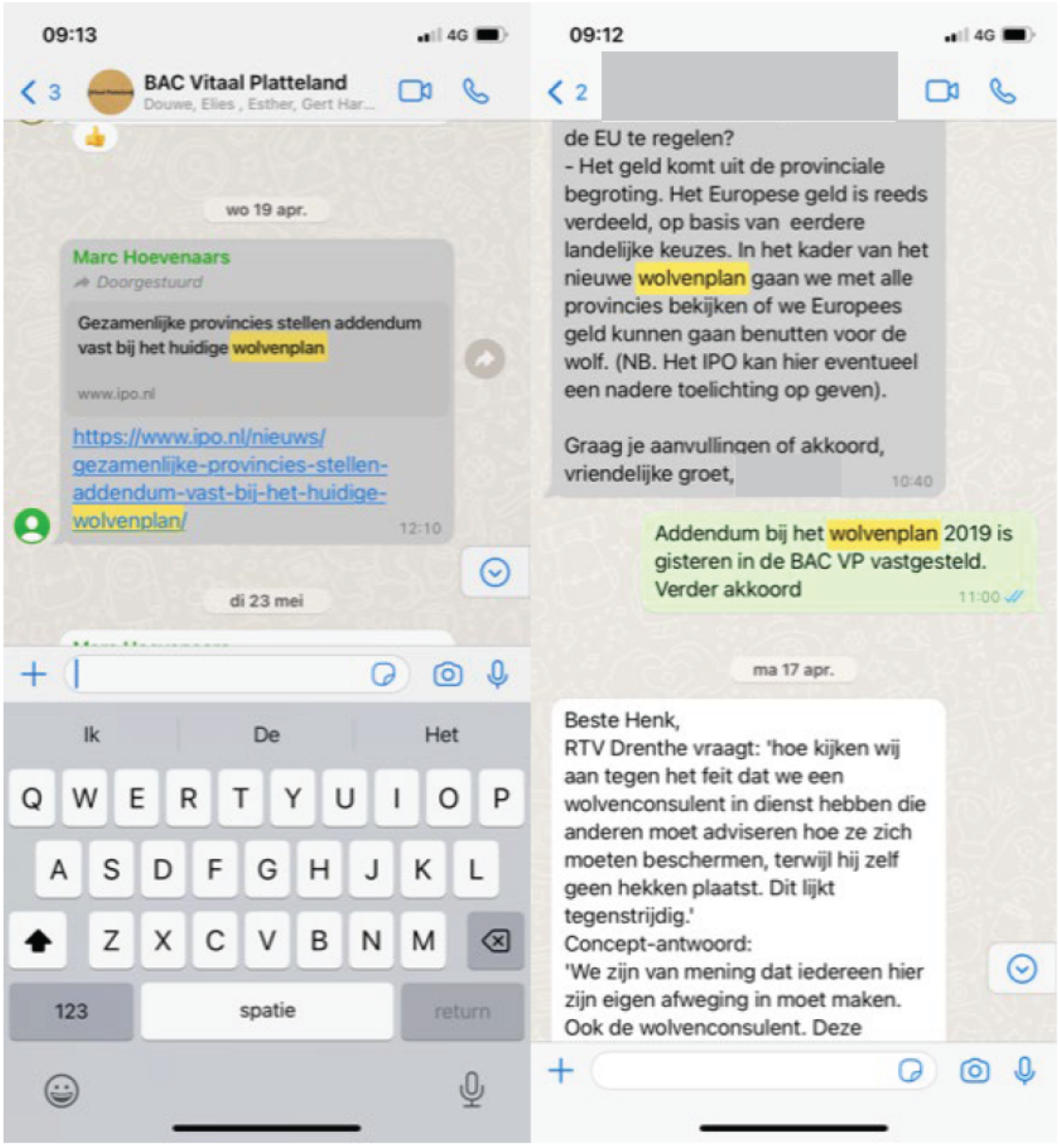
09:13
4G
3
BAC Vitaal Platteland
Douwe, Elies , Esther, Gert Har...
wo 19 apr.
Marc Hoevenaars
Doorgestuurd
Gezamenlijke provincies stellen addendum vast bij het huidige wolvenplan
www.ipo.nl
https://www.ipo.nl/nieuws/gezamenlijke-provincies-stellen-addendum-vast-bij-het-huidige-wolvenplan/
12:10
di 23 mei
Ik
De
Het
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return
09:12
4G
2
de EU te regelen?
- Het geld komt uit de provinciale begroting. Het Europese geld is reeds verdeeld, op basis van eerdere landelijke keuzes. In het kader van het nieuwe wolvenplan gaan we met alle provincies bekijken of we Europees geld kunnen gaan benutten voor de wolf. (NB. Het IPO kan hier eventueel een nadere toelichting op geven).
Graag je aanvullingen of akkoord,
vriendelijke groet,
10:40
Addendum bij het wolvenplan 2019 is gisteren in de BAC VP vastgesteld.
Verder akkoord
11:00
ma 17 apr.
Beste Henk,
RTV Drenthe vraagt: 'hoe kijken wij aan tegen het feit dat we een wolvenconsulent in dienst hebben die anderen moet adviseren hoe ze zich moeten beschermen, terwijl hij zelf geen hekken plaatst. Dit lijkt tegenstrijdig.'
Concept-antwoord:
'We zijn van mening dat iedereen hier zijn eigen afweging in moet maken. Ook de wolvenconsulent. Deze

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

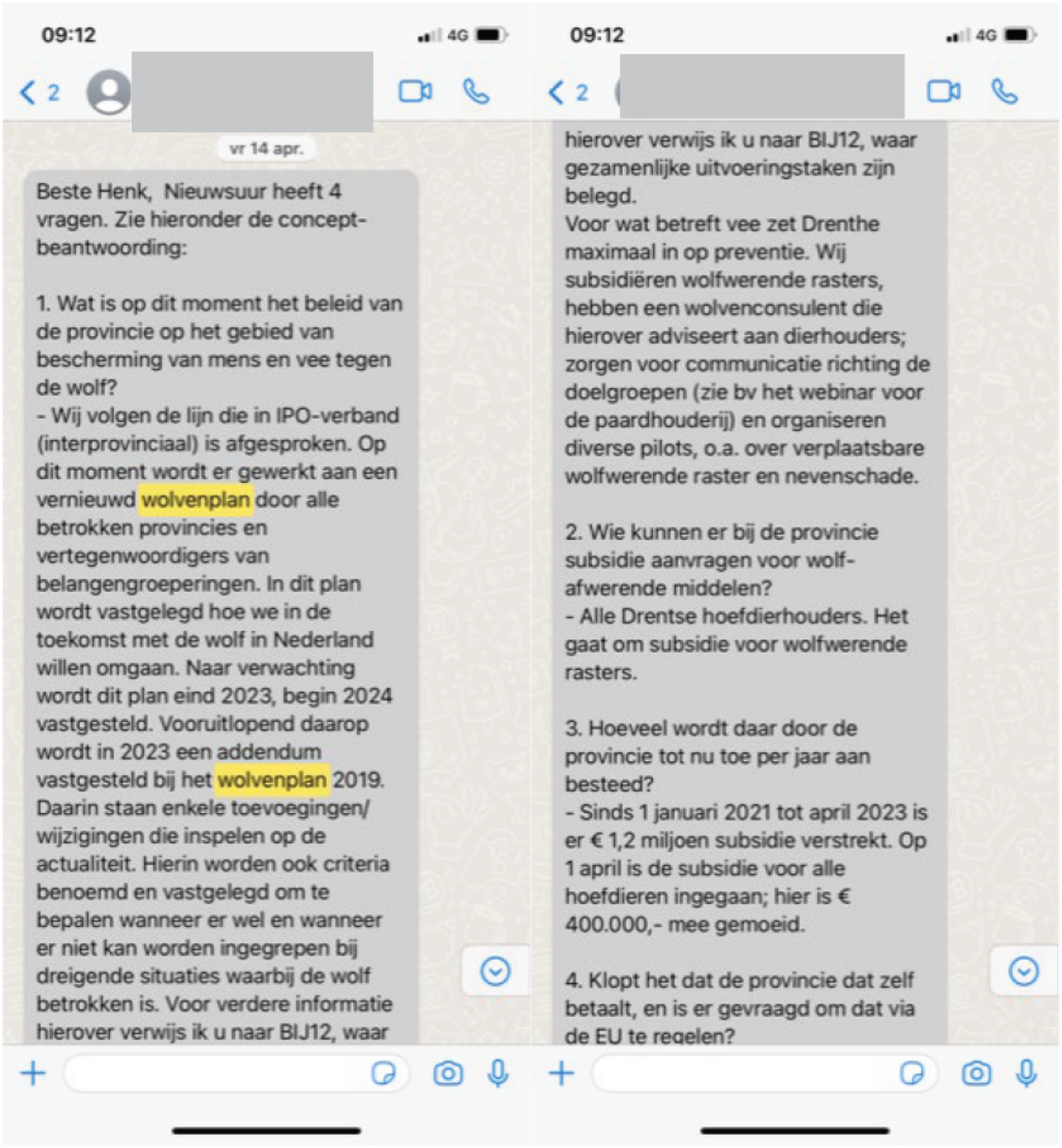
09:12
4G
2
vr 14 apr.
Beste Henk, Nieuwsuur heeft 4 vragen. Zie hieronder de concept-beantwoording:
1. Wat is op dit moment het beleid van de provincie op het gebied van bescherming van mens en vee tegen de wolf?
- Wij volgen de lijn die in IPO-verband (interprovinciaal) is afgesproken. Op dit moment wordt er gewerkt aan een vernieuwd wolvenplan door alle betrokken provincies en vertegenwoordigers van belangengroeperingen. In dit plan wordt vastgelegd hoe we in de toekomst met de wolf in Nederland willen omgaan. Naar verwachting wordt dit plan eind 2023, begin 2024 vastgesteld. Vooruitlopend daarop wordt in 2023 een addendum vastgesteld bij het wolvenplan 2019. Daarin staan enkele toevoegingen/ wijzigingen die inspelen op de actualiteit. Hierin worden ook criteria benoemd en vastgelegd om te bepalen wanneer er wel en wanneer er niet kan worden ingegrepen bij dreigende situaties waarbij de wolf betrokken is. Voor verdere informatie hierover verwijs ik u naar BIJ12, waar
09:12
4G
2
hierover verwijs ik u naar BIJ12, waar gezamenlijke uitvoeringstaken zijn belegd.
Voor wat betreft vee zet Drenthe maximaal in op preventie. Wij subsidiëren wolfwerende rasters, hebben een wolvenconsulent die hierover adviseert aan dierhouders; zorgen voor communicatie richting de doelgroepen (zie bv het webinar voor de paardhouderij) en organiseren diverse pilots, o.a. over verplaatsbare wolfwerende raster en nevenschade.
2. Wie kunnen er bij de provincie subsidie aanvragen voor wolf-afwerende middelen?
- Alle Drentse hoefdierhouders. Het gaat om subsidie voor wolfwerende rasters.
3. Hoeveel wordt daar door de provincie tot nu toe per jaar aan besteed?
- Sinds 1 januari 2021 tot april 2023 is er € 1,2 miljoen subsidie verstrekt. Op 1 april is de subsidie voor alle hoefdieren ingegaan; hier is € 400.000,- mee gemoeid.
4. Klopt het dat de provincie dat zelf betaalt, en is er gevraagd om dat via de EU te regelen?

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BIJ12 | Werkt voor provincies

Informatiememo

Van	[redacted]
Afgestemd met	IPO wolvenwerkgroep
Aan	IPO werkgroep natuurwetgeving
C.c.	-
Datum	7 februari 2022
Onderwerp	Interprovinciaal wolvenplan 2022
Bijlage(n)	LOW notitie: Kaders voor een wolvenplan

Kern van het onderwerp:

A. Met deze memo besluit u tot een aantal beleidsuitgangspunten die in het nieuwe Interprovinciale Wolvenplan 2022 nader zullen worden verwoord. Onderstaand wordt u per beleidsonderwerp een keuze voorgesteld. Het verzoek is deze te accorderen.
B. Tevens gaat deze memo in op de LOW reactie als input voor het nieuwe wolvenplan. U wordt verzocht hiervan kennis te nemen.
C. Tot slot wordt u zicht geboden op de beoogde planning.

Achtergrond
De provincies hebben besloten het huidig Interprovinciaal Wolvenplan, dat dateert uit 2019, te actualiseren. De gestage opmars van de wolf de laatste jaren en de sinds 2019 opgedane ervaringen geven hier aanleiding toe. Het huidige plan voorziet niet meer in alle situaties die zich rond de wolf kunnen voordoen. Het wolvenplan wordt geschreven door BIJ12, met input van de provincies en LNV. Ter onderbouwing van het wolvenplan is een fact-finding studie uitgevoerd door Wageningen Environmental Research (WENR) en een juridische analyse door Boerema & van den Brink. Ook is een landelijk overleg wolf (LOW), onder voorzitterschap van Pieter van Geel in het leven geroepen, waarin verschillende maatschappelijke partijen die met wolven geconfronteerd worden zijn vertegenwoordigd. De positionering van het LOW is bijgevoegd in de vorm van een memo van de voorzitter (zie bijlage 1). Ook is een notitie toegevoegd waarin de kostenontwikkeling en verwachtte budgettaire tekorten rond het wolvendossier wordt toegelicht.

In deze notitie worden de belangrijkste beleidsmatige keuzes die aan het wolvenplan ten grondslag liggen voorgelegd. Daarmee kunt u bestuurlijke sturing meegeven op de inhoudelijke beleidslijn die nader wordt uitgewerkt in het Wolvenplan 2022. Oplevering van het wolvenplan is voorzien eind tweede kwartaal, de planning is dat de BAC VP in de september vergadering het Wolvenplan 2022 vaststelt.

Inleiding

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Naast kritische en negatieve sentimenten ervaart een groot deel van de Nederlandse bevolking de komst van de wolf als iets positiefs. Zoals onder meer blijkt uit in opdracht van LNV uitgevoerd onderzoek (zie: Hervestiging van de wolf in Nederland | Tweede Kamer der Staten-Generaal) Na hier in de 19e eeuw door de mens te zijn uitgeroeid, is de wolf op eigen kracht teruggekomen. De aanwezigheid van de wolf is een toevoeging in de Nederlandse natuur en is als inheemse diersoort strikt beschermd. Partijen die op negatieve manier met de wolf worden geconfronteerd, met name de schapenhouderij, hebben echter behoefte aan perspectief.

In het wolvenplan wordt een toekomstig scenario geschetst, waarin de wolf permanent in Nederland gevestigd is en waarin duurzaam samenleven met de wolf beleidsmatig is verankerd. Die situatie is op dit moment nog niet aan de orde. Net zo belangrijk is daarom de weg daar naartoe. Het wolvenplan biedt een beleidskader met een mix van regelingen, instrumenten, subsidies en vergoedingen die enerzijds dierhouders de ruimte en tijd geven zich aan de aanwezigheid van wolven aan te passen en anderzijds overheden de mogelijkheid geven hierin gebalanceerd en deels naar eigen provinciale invulling mee om te gaan. De beleidsmatige keuzes worden t.b.v. de uitvoering uitgewerkt in (vernieuwde) handelingsprotocollen en een tegemoetkomingsregeling.

A. Beleidskeuzes interprovinciaal wolvenplan 2022
In deze memo komen achtereenvolgens de volgende beleidspunten aan de orde:

1. **Het juridisch kader**
2. **Actieve soortenbescherming**
3. **Wolfinclusief faunabeheer**
4. **Handelingsprotocollen**
5. **Internationale beleidsafstemming**
6. **Leefgebieden wolf**
7. **Calamiteitenregeling**
8. **Tegemoetkoming in de schade**
9. **Verlenging tegemoetkomingsregeling en invoering eigen bijdrage**
10. **Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten**
11. **Vergoeding van directe kosten**
12. **Inzet kuddebewakingshonden**
13. **Beheervergoedingen**
14. **Technische preventie norm**
15. **Hybride wolven**
16. **Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang**
17. **Communicatie**
18. **Financiën**

1. Het juridisch kader

De belangrijkste uitgangspunten voor handelingsperspectief met betrekking tot de wolf vloeien voort uit Europese verdragen, met name de Habitatrichtlijn en het verdrag van Bern. Nederland heef deze verdragen ondertekend en verankerd in de Wet natuurbescherming die op zal gaan in de Omgevingswet. De wolf wordt hierin aangemerkt als een in Nederland strikt beschermde inheemse diersoort. In de Wet natuurbescherming/Omgevingswet zijn verbodsbepalingen opgenomen, waardoor opzettelijk vangen, doden of verstoren van wolven of het opzettelijk vernielen of beschadigen van verblijfplaatsen in beginsel niet is toegestaan. Provincies kunnen hierop uitzondering maken (ontheffing/vergunning verlenen) op basis van een in de wet genoemd belang, indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat en de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Op dit moment is de gunstige staat van instandhouding niet gewaarborgd. Omdat de wolvenpopulaties in Nederland grensoverschrijdend zijn, moet de duurzame staat van instandhouding op internationaal niveau worden bezien. Populatiebeheer zal daarom alleen plaats kunnen vinden op basis van een internationaal beheerplan (wolvenmanagementplan), waarin zowel beheer- als beschermingsmaatregelen zijn opgenomen en de staat van instandhouding richtinggevend is. Naar verwachting zal een internationaal beheerplan niet op korte termijn tot stand komen. LNV is verantwoordelijk voor de internationale contacten en zet zich hiervoor in.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Dit betekent dat vooralsnog alleen met de grootste terughoudendheid kan worden ingegrepen binnen de strikte juridische kaders vanuit de Wnb/Omgevingswet. Daarbij dient een weloverwogen afweging gemaakt te worden tussen het belang en de noodzaak om in te grijpen.

We streven naar een balans in beleid. Dat betekent een balans in wettelijke bescherming en het beperken van overlast en schade van wolf.
Dit wordt voorzien van duidelijke handelingsgerichte kaders in het wolvenplan (die nader worden uitgewerkt in handelingsprotocollen). Ingrijpen is niet uitgesloten maar belangrijk is dat helderheid wordt gegeven over het doden van een wolf.

Uitgangspunt is en blijft om in uitzonderingsgevallen een specifieke individu uit de populatie te nemen als dat nodig is. Hierbij valt te denken aan een probleemwolf. Op de lange termijn is populatiebeheer misschien mogelijk, na een correcte belangenafweging en indien de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar komt.

De mogelijkheid van individueel afschot binnen de juridische kaders wordt daarmee open gehouden zoals ook het huidige wolvenplan dat doet. Dit is een bevoegdheid van de provincie. Populatiebeheer is slechts denkbaar indien ook in Europees verband afstemming over de staat van instandhouding heeft plaatsgevonden. Daarvan is nu geen sprake.

2. Actieve soortbescherming

De wolf heeft bewezen zich op eigen kracht te kunnen vestigen en voortplanten in Nederland en zoekt daarbij zelf het meest geschikte gebied. Met name in die gebieden dragen provincies bij aan actieve bescherming.
Te denken valt aan het stimuleren van kennis en daarmee het besef over het gedrag van de wolf. Ook wordt bijgedragen aan preventie door bijvoorbeeld subsidies, voorlichting of het tijdelijk uitlenen van preventieve materialen. Inrichtingsmaatregelen t.b.v. zonering, voorkomen verkeerslachtoffers e.d.

Natura 2000
Op lange termijn (10 jaar na eerste voortplanting in een gebied) is het denkbaar (en juridisch gezien wellicht noodzakelijk) om in bestaande N2000 gebieden de wolf als doelsoort op te nemen, of eventueel nieuwe Natura 2000-gebieden voor de wolf aan te wijzen.

3. Wolfinclusief faunabeheer

Het voorstel is om bij het faunabeheer van grote hoefdieren in een vroeg stadium te anticiperen op de effecten van en voor de wolf.
De praktijkervaring op bijvoorbeeld de Veluwe leert dat het bestaande faunabeheer en de wolven prima samengaan zoals dat ook in veel herkomstgebieden in bijvoorbeeld Duitsland het geval is. Er zijn geen aanwijzingen voor verstoring van wolven door het faunabeheer. Dat neemt niet weg dat dit een aspect is wat nauwlettend moet worden gevolgd en wat ook bij de rechter ter discussie is gesteld. Naar verwachting zal over dit onderwerp voor de Nederlandse situatie jurisprudentie ontstaan die duidelijk zal maken welke mate van (wetenschappelijke) onderbouwing passend is om potentiële verstoring te duiden.
De in Nederland toegestane jachtmethoden zijn in principe niet verstorend, bijvoorbeeld drijfjachten op hoefdieren zijn hier niet toegestaan. Potentiële verstoring door verlies aan natuurlijk prooiaanbod is in de Nederlandse situatie in principe ook niet aan de orde. Het populatiebeheer bij grote hoefdieren vindt per definitie slechts plaats om wettelijk erkende belangen te beschermen. Die weging vindt plaats in faunabeheerplannen. Ontheffingen voor populatiebeheer bij hoefdieren worden slechts afgegeven als de duurzame instandhouding van deze prooidieren van de wolf kan worden gegarandeerd. Niet het afschot maar het bereiken van doelstanden danwel minimale standen van de hoefdieren is daarbij leidend. Zo blijft altijd voldoende natuurlijk voedselaanbod voor de wolf beschikbaar. Dat betekent ook dat waar het aandeel van de wolf toeneemt, de bijdrage van de ja-

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

ger zal afnemen. De faunabeheereenheden hebben een belangrijke rol in het monitoren en bijsturen van deze effecten. Zij zijn daarvoor met de lokale wildbeheereenheden ook goed in positie. Doordat de aangesloten jagers en terreinbeheerders vanuit het hoefdierbeheer en/of monitoring een impressie hebben van de stand en het gedrag van de hoefdieren in het terrein, kunnen ze een belangrijke bron zijn voor deze monitoring.

Het voorstel is tevens om bij schade aan natuurbegrazers niet te escaleren.
M.b.t. natuurbegrazing is het uitgangspunt dat het hier om meer natuurlijk gehouden kuddedieren gaat die onderdeel vormen van het natuurbeheer ter plekke.

4. Handelingsprotocollen

Het wolvenplan biedt duidelijkheid over het handelingsperspectief. Dit wordt meer in detail uitgewerkt in een viertal handelingsprotocollen.
Het bieden van een handelingsperspectief staat hoog op de maatschappelijke agenda. Het is mede vanwege praktische uitvoering van belang de kaders hiervoor helder aan te geven in het wolvenplan. Deze kaders worden uitgewerkt in vier handelingsprotocollen. Te weten:

1. Handelingsprotocol 'Wolf en mens'
2. Handelingsprotocol 'Wolf en hond
3. Handelingsprotocol 'Wolf en vee
4. Handelingsprotocol 'Overige situaties'

Het voorstel is in de handelingsprotollen op generieke wijze invulling te geven aan de te ondernemen stappen en afwegingen. De invulling kan hierdoor maatwerk zijn en situatie specifiek worden vormgegeven.
De juridische analyse geeft aan dat situatie afhankelijk naar afwegingen dient te worden gezocht. Het is daarom op voorhand niet nodig heel specifiek grenzen aan criteria te stellen. GS kunnen hierbinnen een afweging maken. Het voornemen is in bepaalde situaties protocollen mogelijk ook voor de goudjakhals te laten gelden.

5. Internationale beleidsafstemming

De inzet vanuit Nederland is om te komen tot internationale beleidsafstemming bij voorkeur in de vorm van een internationaal wolven management plan.
Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-)populaties geeft zicht op de staat van instandhouding en biedt wellicht op termijn mogelijkheden voor een meer op elkaar afgestemde bescherming en beheer (population level management).

De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, mede omdat zij migreren over de landsgrenzen heen, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven.

De Richtsnoeren van de EU inzake de bescherming van diersoorten van de Habitatrichtlijn erkennen dat binnen de meeste lidstaten zelf veelal geen gunstige staat van instandhouding kan worden bereikt. Dit betekent dat voor wolvenbeheer uit een grensoverschrijdend managementplan moet blijken wat onder een gunstige staat van instandhouding van de betrokken populatie wordt verstaan. Tevens moet daarin worden aangegeven welke maatregelen door elk deelnemend land worden ondernomen om deze staat van instandhouding te bereiken of te behouden. Internationaal populatiemanagement is een randvoorwaarde voor zowel het actief als passief beheer van de populaties wolven.

Op (inter-)nationaal niveau wordt door het ministerie van LNV de samenwerking gezocht met de Duitse nationale overheid met de intentie om te komen tot een internationaal management plan voor de gedeelde wolvenpopulatie. Hierbij wordt bekeken of ook met andere landen, zoals België

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

en Polen, samengewerkt kan worden. Dit plan zou een nuttige basis kunnen worden die bijdraagt aan het gevraagde perspectief met betrekking tot bescherming en beheer van de wolf.
Naast de samenwerking op nationaal niveau wordt er door diverse provincies op regionaal niveau samengewerkt met Duitse deelstaten en in Benelux-verband.

6. Leefgebieden wolf

Het voorstel is dat het aanwijzen van beleidsmatig begrensde leefgebieden voor de wolf te handhaven zoals het al is.

Het gaat hierbij om begrenzing van gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven, al dan niet incidenteel maar regelmatig te verwachten is. Oftewel dit behoeft zich niet te beperken tot vestigingsgebieden. De leefgebiedsbegrenzing heeft vooral instrumentele betekenis en dient in de praktijk ook ter begrenzing van het gebied waarin subsidies voor preventie kunnen gelden.

Met het vaststellen van begrenzingen van de leefgebieden wordt nadrukkelijk niet beoogd om vooruit te lopen op de eventuele toekomstige aanwijzing van Natura2000 gebieden voor de wolf.

Begrenzing van andere typen gebieden is niet mogelijk en wordt om die reden dan ook niet voorgesteld.
In het verlengde van het huidige wolvenplan blijft het vanwege de instrumentele betekenis nuttig om 'leefgebieden wolf' te begrenzen. Het aanwijzen van 'no go-area's/nulstand gebieden is juridisch niet toegestaan. Dit beleid blijft zoals het is. Het aanwijzen van corridors of hotspots voor wolven is ruimtelijk niet uitvoerbaar. Mede gelet op de beoogde 'calamiteitenregeling' vervalt de instrumentele betekenis hiervan ook (zie aldaar).

Leefgebieden wolf
Conform het huidige wolvenplan kunnen provincies leefgebieden voor de wolf aanwijzen. Deze mogelijkheid ontstaat nadat gebleken is dat er zich minimaal 6 maanden sprake is van een gevestigde wolf. Dit zijn de gebieden waar een wolf zich permanent heeft gevestigd. Er zijn inmiddels (leef-)gebieden aangewezen in Gelderland, Noord-Brabant en Drenthe (zgn. risicogebied). Van veehouders in leefgebieden wordt verwacht dat zij op een aanval van wolven zijn voorbereid. Het wolvenplan gaat er vanuit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet.

Nieuw is dat het hierbij ook kan gaan om begrenzing van gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven, al dan niet incidenteel maar regelmatig voorzienbaar is.

Bij aanwijzing van een wolvengebied kiest de provincie er desgewenst voor om eventueel een subsidieregeling voor bijdrage aan de preventieve maatregelen open te stellen. Vuistregel was en blijft dat deze ten minste 3 jaar open staat maar provincies kunnen kiezen voor verlenging van deze periode als de omstandigheden daar aanleiding voor geven.

7. Calamiteitenregeling

Het voorstel is om een (kortlopende, tijdelijke) calamiteitenregeling mogelijk te maken.

Overal in Nederland kunnen zwervende wolven doortrekken, daar is inmiddels ervaring mee opgedaan. Vaak trekken deze zwervende wolven door naar gebieden die geschikt zijn als leefgebied. Voorbereiden op aanvallen door deze zwervende wolven is redelijkerwijs niet mogelijk en kan van

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

dierhouders niet worden verlangd. De trefkans is immers klein en zwervende wolven kunnen op doortocht in korte tijd grote afstanden afleggen. Soms trekken zwervende wolven echter niet direct door en blijven enige tijd in een bepaald gebied rondhangen, mogelijk om te verkennen of er sprake is van geschikt leefgebied. In die gevallen voorziet de calamiteitenregeling in een tijdelijke openstelling van de subsidie om snel financieel te kunnen bijdragen aan maatregelen zonder dat daarvoor een aanwijzing als leefgebied aan de orde is.

Een calamiteitenregeling speelt in op het gevoel van urgentie en biedt een duurzame oplossing voor veehouders. Het kan daarmee aanvullend zijn op het door de provincie tijdelijk beschikbaar stellen van noodsets zoals flexnetten. De calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde of aangrenzende gemeenten, meer dan twee aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente(n) kunnen zeer tijdelijk (2 tot 4 weken) voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen.

Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt bij discretie van de provincie. Een calamiteitenregeling is bedoeld om veehouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk te voorspellen zijn. Wanneer wolvenaanvallen in een gebied regelmatig voorkomen, wordt van veehouders verwacht dat zij zelf maatregelen treffen.

8. Tegemoetkoming in schade

Het huidige wolvenplan gaat er van uit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet. Dat uitgangspunt blijft. Op dit moment wordt alle wolvenschade aan landbouwhuisdieren vergoed, dat geldt bij uitzondering ook voor hobbymatig gehouden schapen en geiten. Er geldt geen eigen risico en aan een tegemoetkoming worden geen voorwaarden gesteld met betrekking tot preventieve maatregelen. Hierin worden wijzigingen voorgesteld:

9. <u>Verlenging tegemoetkomingsregeling en invoering eigen bijdrage</u>

Voorstel is de subsidieregeling te kunnen verlengen maar de tegemoetkoming in de schade op termijn niet meer volledig uit te keren. We verlaten daarmee de in het huidige wolvenplan gekozen insteek om op termijn niets meer te vergoeden.
Het voorstel is na de 3 jaar in het leefgebied de tegemoetkoming naar redelijkheid en billijkheid te verlagen tot 60% van de schade. Dit is overeenkomend met ervaringen in de tegemoetkoming van faunaschade die voor de Raad van State stand heeft gehouden.

Met betrekking tot de tegemoetkoming in de schade geldt dat in de eerste drie jaar zonder wolfwerende voorwaarden een tegemoetkoming kan worden verleend. Nieuw is het voorstel dat na de eerste drie jaar alleen een tegemoetkoming (zonder eigen bijdrage) wordt verleend indien er sprake is van genormeerde wolfwerende maatregelen.

Buiten de begrensde leefgebieden geldt deze voorwaarde niet. Omdat men zich op zwervende wolven redelijkerwijs niet kan voorbereiden blijft de tegemoetkoming in de schade in die gevallen volledig overeind.

Daarbij moet worden opgemerkt dat de ervaring in bijvoorbeeld Nordrhein-Westfalen leert dat vanuit Europa kortere tegemoetkomingstermijnen kunnen worden vereist als alsnog een beroep wordt gedaan op Europees geld of een afwijking wordt gevraagd van het zonder nadere staatssteuntoetsing toegestane subsidiebedrag voor preventie van € 20.000 euro (deminimis).

Het voorstel is om in leefgebieden na de eerste drie jaar van begrenzing van dit leefgebied preventieve maatregelen te vereisen om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Om vee voor wolven te beschermen wordt een deugdelijk raster met stroom en/of inzet van een kuddebewakingshond vereist. Op de website van BIJ12 staat vermeld aan welke voorwaarden zo'n raster moet voldoen.

10. Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten

Het voorstel is om de tegemoetkoming in de schade ook bij particulieren voor alle landbouwhuisdieren te vergoeden.
Voorstel is om onder het nieuwe wolvenplan, naast schade aan hobbymatig gehouden schapen en geiten ook andere hobbylandbouwhoefdieren voor een tegemoetkoming in aanmerking komen bij predatie door wolven. Te denken valt aan shetlandpony's, alpaca's of damherten.

11. Vergoeding van directe kosten

Het huidige wolvenplan voorziet in vergoeding voor directe kosten, dit blijft zoals het is. Daarmee worden in het kader van de tegemoetkoming in de schade géén indirecte kosten, of zgn. vervolgschade vergoed. Dit is voortzetting van het huidige beleid.

Het huidige wolvenplan voorziet alleen in vergoeding voor directe kosten, daar komt geen verandering in. Onder directe kosten vallen:
- de waarde van de door wolf gedode dieren, incl. de door de dierenarts geëuthanaseerde dieren.

In tegenstelling tot algemeen geldend tegemoetkomingsbeleid voorziet 'de wolven regeling' in de volgende 'extra's' en worden deze ook als directe kosten gezien:
- de kosten van de dierenarts (tot maximaal de taxatiewaarde van het dier).
- de kosten van de afvoer gedode dieren (Rendac).
- de schade vanwege 'abortus' mits binnen twee weken bewijsbaar.
- de schade vanwege 'gederfde melkproductie' mits bewijsbaar aangetoond.

Er wordt géén tegemoetkoming verleend voor indirecte kosten zoals:
- herstel van omheiningen of ander zaken (uren en materialen).
- de tijd (arbeidsuren) die de veehouder kwijt is om de schade af te handelen.
- scannen t.b.v. drachtbepaling door dierenarts.
- overige kosten t.b.v. de schapen (bijv: aankoop, import, aanvoer, quarantaine e.d.).
- schade veroorzaakt door losgebroken schapen/dieren.

12. Inzet Kuddebewakingshonden

Op dit moment wordt ervaring opgedaan met de inzet van kuddebewakingshonden. Dit lijkt een nuttige aanvulling op de preventie in bepaalde situaties. Afhankelijk van de ervaringen wordt nader bezien hoe hiermee om te gaan in het kader van tegemoetkomingen en subsidieregelingen.

13. Beheervergoedingen

Het voorstel is om beheervergoedingen te ontwikkelen gericht op de compensatie van het extra werk en onderhoudskosten die wolfinclusieve landbouw en natuurbeheer met zich meebrengen. Dit dient nog nader te worden uitgewerkt in met de sector te ontwikkelen normbedragen en vervolgens door de Europese Commissie goed te keuren wolvenpakketten. Als het haalbaar blijkt is er dan straks sprake van pakketten voor natuurbeheer en voor agrarisch natuurbeheer. Hiermee kan arbeid, herstel en vervanging van wolfwerende maatregelen worden bekostigd.

Natuurbeheer
Deze regeling is bedoeld voor schaapskuddes die binnen het kader van natuurbeheer worden ingezet. Binnen een aangewezen wolf-leefgebied in de natuur moet het wolf inclusief hoeden en aanbesteden de norm zijn. Hierbij kan gedacht worden aan de inzet van kuddedewaakhonden en 's nachts veilig ophokken van de schapen. De rekening komt dan bij de eigenaar die daarvoor via het SNL spoor een beheervergoeding en bijdrage voor gescheperde kuddes krijgt, in dit voorstel wordt die bijdrage herzien.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Agrarisch natuurbeheer
In het agrarisch buitengebied ligt het voor de hand aansluiting te zoeken met het Agrarisch natuurbeheer en het daarbinnen ontwikkelen van een pakket voor wolf inclusieve landbouw. Deelnemers kunnen duurzaam een vergoeding ontvangen voor te maken kosten om vee tegen aanvallen van wolven te beschermen. Dergelijke regeling vervangt mogelijk in dat geval de huidige subsidieregelingen in leefgebieden.

Complicerende factor is dat een bijdrage voor een wolvenpakket redelijkerwijs via het spoor van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid moet worden opgepakt. Brussel zal strenge eisen stellen aan de wijze van financieren. Zoals hierboven aangegeven kan dit ook gevolgen hebben voor bijvoorbeeld strengere voorwaarden aan de tegemoetkoming van schade. Vooralsnog lijkt er bij de sector geen draagvlak om hiervoor binnen het ANLb een verkenning te starten.

Of beide regelingen wenselijk zijn, de ligging van de aan te wijzen gebieden, de hoogte van de vergoeding en de voorwaarden die aan deelname worden gesteld zijn nog onderwerp van gesprek. Een wolvenpakket kan zich mogelijk negatief verhouden tot andere pakketten zoals weidevogelpakketten.

14. Technische preventie norm

Het voorstel is dat provincies blijven uitgaan van de '1.20m norm' als optimale wolfwering. Om verschillende redenen is het denkbaar dat er ook situaties zijn waarin '90 cm' kan worden geaccepteerd. Dit sluit beter aan bij de wens uit de praktijk en de situatie in de meeste Duitse deelstaten.
Dit heeft uiteraard consequenties voor de instrumentele aanpak (subsidie, tegemoetkoming) en voor de mogelijkheden voor het handelingsperspectief (onderbouwing derogatie):

Koppeling van technische wolfwerende norm aan subsidie, tegemoetkoming en handelingsperspectief:
Dit betekent het volgende:
- 'Norm 1.20' is optimaal en blijft zo, wordt gesubsidieerd (met eigen bijdrage) en biedt eventueel een mogelijkheid voor derogatie.
- Vanaf drie jaar na aanwijzing van een wolvenleefgebied wordt de voorwaarde dat alleen bij aanwezigheid '1.20 norm' een tegemoetkoming kan worden verleend. Oftewel alles wat niet als wolfwerend wordt beoordeeld komt (na de eerste drie jaar) niet meer voor een vergoeding in aanmerking.
- Norm '90 cm' is suboptimaal, mag en kan voor verplaatsbare gaasrasters in tijdelijke situaties, maar kan geen aanspraak doen op een eventuele subsidieregeling en geeft geen aanleiding voor een eventuele derogatie.
- Voor vaste rasters, draadrasters en nachtkralen blijft 1.20 de norm. Voor verplaatsbare gaasrasters is, mede uit arbotechnisch oogpunt, onder voorwaarden een praktisch meer werkbare hoogte van 90 cm acceptabel. Indien bij 90 cm er toch herhaaldelijk aanvallen plaatsvinden, dan wordt verwacht dat de dierhouder de preventieve maatregelen aanpast naar de normen van 1.20m. Zo niet dan wordt geen tegemoetkoming meer verleend.
- Buiten de begrensde wolvenleefgebieden blijft een tegemoetkoming in wolvenschade gewoon mogelijk ongeacht de evt. genomen maatregelen.

Deze hoofdlijn wordt nader uitgewerkt in het wolvenplan, de handelingsprotocollen en de technische normering.

15. Hybride wolven

Het voorstel is om hybridisatie van wolven in Nederland te voorkomen. Dat betekent dat hybriden uit de populatie zullen worden verwijderd ter bescherming van de inheemse fauna.

Nederland heeft een verantwoordelijkheid op te treden tegen hybride wolven, kruisingen tussen wolf en hond. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat er in Nederland hybride wolven rondlopen of dat dit te verwachten is. Als van een wolf wetenschappelijk is aangetoond, m.b.v. DNA-analyse,

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

dat het om een hybride individu gaat, dan zal de provincie opdracht geven dat individu middels een aanwijzing te laten doden.

16. **Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang.**

Het voorstel is om bij een aangetroffen gewonde wolf door een deskundige de gezondheidstoestand te laten beoordelen. Alleen in het geval het betreffende dier terug kan naar de vrije natuur, zal een wolf worden opgevangen.

Bijv. indien evt. met geringe veterinaire ingrepen de wolf zichzelf kan herstellen wordt deze wolf ter plekke of in de omgeving achter gelaten. Indien de wolf dusdanig verwond is dat herstel niet mogelijk is en onnodige dierenleed voorkomen dient te worden wordt deze wolf, situatie afhankelijk gedood.

17. **Communicatie**

Vanuit de overheden zal onverminderd worden ingezet op informatieverstrekking en voorlichting over het 'samenleven met wolven'. De verwachting is dat dit veel en mogelijk meer inzet zal vragen, zowel vanuit BIJ12 als landelijk aanspreekpunt, als voor het provinciale beleid vanuit de afzonderlijke provincies. De communicatie van BIJ12 richt zich naast algemene voorlichting op de website op schade en monitoring. Provincies zijn verantwoordelijk voor de communicatie over het beleid rondom de wolf en over calamiteiten binnen de provincie. Uiteraard vindt er onderlinge afstemming plaats tussen BIJ12 en provincies.

Denk bij de communicatie aan het aanbieden van informatie via website(s) en woordvoering via (digitale) media, uitbrengen van tussenrapportages, nieuwsbrieven vanuit provinciale wolvencommissies, inzet van zgn. wolvenconsulenten, (mede) bijdragen aan voorlichtingsbijeenkomsten, praktijk demonstraties, e.d.

18. **Financiën**

De inzet voor het Wolvenplan 2022 vergt vanzelfsprekend inzet van mensen en middelen. Door toename van de wolvenpopulatie zullen kosten voor monitoring en schadeafhandeling en tegemoetkomingen naar verwachting blijven toenemen.
Bij de vaststelling van het Wolvenplan zal hiertoe een kostenplaatje worden meegegeven. Separaat ontvangt u een verkennend memo waarin een inschatting wordt gegeven. Zie agendapunt x.

Met opmerkingen [DK1]: svp invullen!

B. Kadernotitie Landelijk Overleg Wolf (zie bijlage 1)

Eind 2020 is het Landelijk Overleg Wolf (LOW) ingesteld, onder voorzitterschap van Pieter van Geel. Doel was om voor (landelijke opererende) stakeholders een gremium te creëren waarin zij meegenomen kunnen worden in de totstandkoming van het Interprovinciaal Wolvenplan 2022 en hen de mogelijkheid te geven provincies (cq provinciale bestuurders) hierin te adviseren, waarbij evident is dat uiteindelijk de provincies (cq provinciale bestuurders) besluiten hoe het plan er uit komt te zien.

Vanuit de voorzitter van het LOW, Pieter van Geel, komt het voorstel om aan hand van een voorzittersnotitie richting provinciale bestuurders aan te geven wat de wensen en verwachting van de stakeholders in het LOW zijn tav het Interprovinciaal Wolvenplan. De verwachting is dat een dergelijke voorzittersnotitie zal bijdragen aan een breder maatschappelijk draagvlak en helderheid zal bieden tav verwachtingen en de handelingsperspectieven bij/voor de stakeholders.

U wordt gevraagd hiervan kennis te nemen en deze voorzittersnotitie door te geleiden aan de BAC VP. NB: het is een notitie van de voorzitter van het LOW en is dus geen ambtelijke notitie (en er wordt dus ook geen inhoudelijke reactie van de IPO-werkgroep natuurwetgeving op gevraagd).

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Datum 26 januari 2022
Onderwerp Interprovinciaal wolvenplan 2022

Het voorstel is tevens te besluiten dat het LOW de looptijd van dit Wolvenplan blijft functioneren als adviesorgaan over het wolvenbeleid. Dit heeft uiteraard ook financiële consequenties.

Vanuit het LOW is de wens deze voorzitters-notitie bij u onder de aandacht te brengen.
Samenvattend wordt het volgende gesteld:

- De voorzitter, Pieter van Geel, van het Landelijk Overleg Wolf is gekomen met een samenhangend verhaal dat een kader wil meegeven voor het Wolvenplan 2022. Verbindend element is het draagvlak in de Nederlandse samenleving. Het besef is dat beschermen van landbouwhuisdieren ook betekent het beschermen van wolven en omgekeerd. Conflictarm samenleven moet haalbaar zijn.
- De voorzitter onderscheidt daarbij een drietal fases in de tijd die ieder een eigen tijdsbepaald beleidskader en handelingsperspectieven kunnen kennen. Het verzoek is in het Wolvenplan een concreet actieplan met tijdlijnen op te nemen voor de noodzakelijke stappen om tot het geschetste beleid in deze eindfase te komen.
- Het LOW wenst uitdrukkelijk advies uit te kunnen brengen over het *concept* Wolvenplan 2022.
- Het verzoek van het LOW is om de komende jaren door te gaan als landelijk wolven overleg verband waarin maatschappelijke organisaties elkaar ontmoeten.
- Tot slot geeft het LOW een aantal aandachtspunten mee

C. Planning

Processtappen m.b.t. memo beleidskeuzes:

IPO wgnw 17 februari memo beleidskeuzes
22 februari IPO wolvenwerkgroep
16 maart AAC VP memo beleidskeuzes
7 april BAC VP besluitvorming over memo beleidskeuzes

Processtappen m.b.t. besluitvorming Interprovinciaal Wolvenplan 2022:

Concept versie wolvenplan
22 maart Landelijk Overleg Wolf (LOW)
24 maart IPO wolvenwerkgroep

Eindversie Wolvenplan
19 april IPO Wolvenwerkgroep
PM stakeholderronde o.a. overige diverse partijen, LOW en Provinciale Staten

16 juni IPO wgnw
6 juli AAC VP
22 september BAC VP
4 oktober Landelijk Overleg Wolf (LOW)

Vaststelling Wolvenplan
13 oktober IPO-bestuur

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

NOTITIE KADERS VOOR EEN WOLVENPLAN

Aan : Gedeputeerden Vitaal Platteland (landbouw en natuur)
Van : VOORZITTER LANDELIJK OVERLEG WOLF

AANLEIDING

De provincies zijn bezig met het actualiseren van het vigerende Wolvenplan.
Medio 2022 moet dat leiden tot een herzien Wolvenplan.
Het Landelijk Overleg Wolf (LOW) waarin de verschillende partijen vertegenwoordigd zijn is betrokken bij de totstandkoming van dit plan. Het LOW wordt geïnformeerd over de onderliggende stukken, maakt daar waar nodig kanttekeningen en krijgt de gelegenheid om over het conceptplan advies uit te brengen.
Het LOW heeft echter de conclusie getrokken dat de effectiviteit van haar advisering vergroot kan worden indien in een vroeg stadium een zo gezamenlijk mogelijk gedragen kader voor het Wolvenplan opgesteld zou kunnen worden.
Op hoofdlijnen en in het besef dat deze kaders niet dwingend kunnen zijn voor het uiteindelijke plan en in de uitwerking nog veel vraagstukken een antwoord behoeven.
En ook in wetenschap dat de deelnemers aan het LOW pas een definitief oordeel over een nieuw Wolvenplan zullen formuleren als het plan in uitgewerkte vorm medio 2022 ter beschikking komt.
Maar wel met de hoop dat een samenhangend verhaal van verschillende maatschappelijke organisaties en belanghebbende een belangrijke bouwsteen kan zijn voor het plan en de impact ervan op het uiteindelijke plan vergroot. Als voorzitter van het LOW heb ik de overwegingen , ambities maar ook zorgen van de leden van het LOW verwoord in een verhaal dat in mijn ogen uiteindelijk op een zo groot mogelijk draagvlak in de samenleving kan rekenen.
In het navolgende wordt een schets van dat verhaal gepresenteerd.

Samenstelling Landelijk Overleg Wolf (LOW)
De 12 Landschappen ( ), Dierenbescherming ( ), Federatie Particulier Grondbezit ( ), Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging ( ), LTO Nederland ( ), Natuurmonumenten ( ), Staatsbosbeheer ( ), Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders Vereniging Gescheperde Schaapskudden ( ), Vereniging Nederlandse Gemeenten ( ), Wageningen Environmental Research ( ), Wolf Fencing Nederland ( ), Zoogdiervereniging ( )

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BENADERING: maatschappelijk draagvlak & tijdsbepaalde handelingsperspectieven

De wolf is er. Dat zijn wij niet meer gewend, daar moet iedereen mee leren omgaan.
De wolf zal waarschijnlijk blijven en vaker en op meer plaatsen verschijnen.
Veel is al geleerd over de wolf, veel valt er nog te leren.
De terugkeer van de wolf wordt door velen beschouwd als een voorbeeld van herstel van de biodiversiteit in Nederland. Passend in de lijn dat dier en mens allebei deel uitmaken van de natuur en allebei gebruik maken van het Nederlandse landschap.
Ruimte voor de wolf in Nederland gaat echter niet zonder conflicten: met name schapen, maar ook andere landbouwhuisdieren zijn, met name in het cultuurlandschap, een prooi van de wolf. Dat kan ook leiden tot veranderingen ten aanzien van recreatie, economische belangen, biodiversiteit en faunabeheer, die niet door iedereen als positief zullen worden ervaren.
Dat versterkt de roep om maatregelen: soms om de wolf in zijn verspreidingsgebied te beperken, soms om preventieve maatregelen te nemen ter bescherming van landbouwhuisdieren . Bescherming van wolven en bescherming van schapen (en andere landbouwhuisdieren) lijkt op gespannen voet te staan. Maar in de kern zijn er ook vele gemeenschappelijke elementen te vinden als het gaat om de positie van de wolf in Nederland.
Die gemeenschappelijke elementen zijn in dit advies van het LOW leidend geweest. Centraal staat daarbij het besef en de visie dat hoe beter de wolf beschermd is, hoe meer er mogelijk is om schapen te beschermen, en omgekeerd. Het verbindende element daarin is het draagvlak in de Nederlandse samenleving.
Conflictloos zal het nooit worden, conflictarm samenleven moet haalbaar zijn.
Verder beseft het LOW dat in het verhaal van de wolf in Nederland in de tijd gezien verschillende fases te onderkennen zijn die ieder een eigen beleidskader, eigen acties en handelingsperspectieven vereisen.
Deze -3- fases vormen het raamwerk voor het hierna te vertellen verhaal.

Kaders voor het wolvenbeleid

Tussen de komst van de wolf in Nederland en het definitieve verblijf kunnen 3 fases onderscheiden worden die nopen tot een eigen beleidskader, eigen acties en handelingsperspectieven afgestemd op die 3 fases.
Die worden hierna beschreven: de initiële fase beginnend met de komst van de wolf in Nederland. Vervolgens wordt een beeld geschetst zoals de situatie in een soort van “eindsituatie“ zou kunnen zijn. En tenslotte hoe de weg van huidige situatie naar deze eindsituatie zou kunnen verlopen: de ontwikkelingsfase.
Deze ontwikkelingsfase is -in zeker zin in tegenstelling tot de initiële- en de eindfase- nadrukkelijk een transitie-fase. Zaken ontwikkelen zich, zijn dus in beweging, waarbij de dynamiek niet in alle provincies hetzelfde tempo zal volgen. Al kunnen de ‘volgende’ provincies natuurlijk sneller leren van de ‘voorop lopende’ provincies die wat meer hebben moeten pionieren.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Het is van belang om ons te realiseren dat in deze fase zaken -nog- niet allemaal absoluut zijn, maar dat we onderweg zijn naar de relatief meest ideale situatie in de eindfase.

Huidige fase: DE INITIELE FASE

De wolf is gesignaleerd in Nederland en de verwachting is dat deze blijft. Velen zijn verrast over het gedrag van de wolf : de trekroutes van de zwervende wolven, de prooien. Inzet in deze fase is om zoveel mogelijk te leren en om in acute probleemsituaties adequaat in te kunnen grijpen. Er wordt gezocht naar de beste preventieve maatregelen en communicatiestrategieën om die maatregelen te implementeren.
Er worden gebieden begrensd met als belangrijkste doel een grondslag te hebben voor een vergoeding van preventieve maatregelen voor schapenhouders. Veel elementen worden nog onderzocht: onder andere de hoogte en karakter van de vergoeding. Maar ook de technische aspecten en normering hiervan.
Het beleefde gebrek aan perspectief weerhoudt nog veel dierhouders om structurele preventieve oplossingen toe te passen. De beschikbaar gestelde subsidiemogelijkheden worden nog maar weinig benut.
Dit is vooral incident gedreven. Overheden reageren daarop met interventies om de directe impact rondom de incidenten te beperken, bij voorbeeld door het tijdelijk ter beschikking stellen van flexnetten na schade. In alle directe schade door wolven wordt tegemoetgekomen. Het interprovinciale wolvenplan zoals dat is vastgesteld, is een leidend beleidskader.

De looptijd van dat huidige plan (tm2021) kan ruwweg beschouwd worden als de Initiële fase.

Eindfase: HET EINDBEELD

De wolf is definitief gevestigd, er is sprake van een stabiele populatie. Iedereen die dat wil heeft preventieve maatregelen genomen om de landbouwhuisdieren te beschermen. Bij nieuwe investeringen ten behoeve van deze dieren, is preventie de norm en daarin heeft de eigenaar van de landbouwhuisdieren een eigen verantwoordelijkheid (niet in de laatste plaats op grond wet- en regelgeving over het houden van dieren[1]). In de schade aan landbouwhuisdieren blijft worden tegemoetgekomen, maar een tegemoetkoming in de schade kan onderhevig zijn aan de voorwaarde dat preventieve maatregelen zijn ingezet. Via de (daartoe nader uit te werken systematiek van) beheerpakketten van agrarisch natuurbeheer en natuurbeheer wordt wel een bijdrage verstrekt. Dat hangt samen met het feit dat de huidige tegenstelling tussen het houden en hoeden van schapen als een agrarische activiteit en het beschermen van de wolf als “natuur“ is vervaagd . Het ecologisch belang van begrazing, waaronder middels schapen in vele natuurgebieden wordt erkend.

[1] Besluit houders van dieren, artikel 1.6, derde lid: “Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico’s *en zo nodig roofdieren*.”

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Op de schaal van Nederland en de direct omliggende landen is er een Internationale managementplan operationeel (zie ontwikkelfase).
Bij het bereiken van de gunstige staat van instandhoudingsdoelstellingen, vastgelegd in dat internationale managementplan is er - ook in juridische zin - ruimte ontstaan om de positie van de wolf in onze samenleving af te wegen tegen andere belangen. Dat kan betrekking hebben op het aanwijzen van “eigen “ leefruimte voor de wolf en het verbeteren van de kwaliteit ervan voor de wolf. De wolf is dusdanig geconditioneerd dat landbouwhuisdieren een negatieve associatie bij hen oproepen. Maar ook op het actief verjagen, verdergaand dan het weghouden van de wolf bij landbouwhuisdieren, met ultiem een afschot van wolven (bijv. in helder gedefinieerde conflictsituaties) waar de maatschappelijke impact van de wolf per saldo als negatief wordt ervaren. De criteria hiervoor zijn in deze fase helder vastgelegd en voldoen uiteraard aan de nationale en internationale regelgeving op dat punt.
Een belangrijke rol bij de ontwikkeling en toepassing van de criteria voor beheermaatregelen is de vraag welke alternatieven er zijn en in hoeverre er wettelijke mogelijkheden zijn voor beheer in de vorm van verjagen en eventueel afschot. De beslissingsbevoegdheid over afschot en populatiebeheer ligt bij GS, de uitvoering vindt plaats door daartoe gekwalificeerde en (door GS) bevoegde personen.

Uiteindelijk ontstaat de eindsituatie als aan alle randvoorwaarden is voldaan. In het Interprovinciale Wolvenplan 2022 worden de contouren van dit eindbeeld geschetst en waar mogelijk vastgelegd. Daarmee is een perspectief geschetst dat ook richtinggevend is voor activiteiten in de ontwikkelfase.
In het Wolvenplan wordt een concreet actieplan met tijdlijnen opgenomen voor de noodzakelijke stappen om tot het geschetste beleid in deze eindfase te komen.

DE ONTWIKKELFASE

De wolf vestigt zich naar alle waarschijnlijkheid definitief in Nederland. Zwervende wolven worden steeds meer gesignaleerd in het land, ook op plaatsen waar die niet verwacht waren. Maatschappelijke acceptatie is wisselend. De roep om heldere beleidskaders voor omgang met de wolf neemt toe.
Schapenhouders en anderen willen en krijgen een duidelijker handelingsperspectief wat betreft de bescherming van hun dieren. Ook in gebieden waar geen permanente aanwezigheid van wolven is, maar wel verhoogd risico is op wolvenschade wordt een subsidieregeling voor preventieve maatregelen opengesteld.
Er komt langzaam maar zeker meer consensus over de waarde, nut van de verschillende preventieve maatregelen inclusief over de technische aspecten. Relevante provincies stellen geactualiseerde preventieplannen die met de betrokken stakeholders zijn op. In gebieden waar de wolf al langer gevestigd is wordt van dierhouders verwacht dat zij op een aanval van wolven zijn voorbereid.
Er wordt een dynamische balans gezocht tussen beschermen van de wolf conform wet- en regelgeving en beheermaatregelen, vastgelegd in protocollen die duidelijkheid bieden.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Tot de beschermingsmaatregelen behoren vergroting van de kwaliteit van het leefgebied door (recreatieve) zonering, verkeersremmende maatregelen, veiligstellen prooiaanbod, preventieve maatregelen en voorlichting.
De beheermaatregelen die afhankelijk van de situatie ingezet kunnen worden, worden beschreven in het rapport 'De juridische bescherming van de wolf in Nederland en in een aantal andere Europese landen' van Boerema ea[2]. Op pagina 108 en verder worden de mogelijkheden van beheermaatregelen uiteengezet. Voor het wegjagen van een wolf bij een kudde schapen of vee in een incidenteel geval is geen ontheffing nodig.
De mogelijkheden voor verdergaande acties zoals het actief verjagen en incidenteel afschot worden in deze fase sterk begrensd door het criterium dat aan (het bereiken van) een gunstige staat van instandhouding geen afbreuk gedaan mag worden. Het voor deze fase te ontwikkelen handelingsprotocol vormt een handzame, praktische vertaling van het juridische kader.
Met als uiteindelijk doel een stabiel door velen gedragen beleidskader te ontwikkelen in deze fase, is het wenselijk dat de vergoedingenregeling bij schade op peil blijft, evenals de subsidie voor preventieve maatregelen. Met een uitbreiding naar andere landbouwhuisdieren. Voor zowel particuliere als bedrijfsmatig gehouden dieren. Het instrumentenpakket wordt doorontwikkeld en wordt desgewenst gedifferentieerd naar gebieden toegepast.
In deze fase past het ook om de schade niet meer te vergoeden indien geen preventieve maatregelen getroffen zijn.
In deze fase wordt gewerkt aan de voorbereiding van meer structurele financiering van activiteiten die het leefgebied van de wolf kwalitatief verbeteren. Dat geldt ook voor de beheerkosten van preventieve maatregelen.
Ontwikkelen van wolfinclusieve beheerpakketten in zowel het agrarisch natuurbeheer als in het natuurbeheer kunnen daarbij behulpzaam zijn. Internationaal wordt op korte termijn en actief het initiatief genomen om tot een Managementplan voor de wolf te komen gericht op het gezamenlijk creëren, beoordelen en het instrumenteren van grensoverschrijdende instandhoudingsdoelstellingen.

In het Interprovinciale Wolvenplan 2022 worden de beleidskaders geformuleerd gebaseerd op de situatie zoals die bij de ontwikkelingsfase hoort en zoals hierboven op hoofdlijnen is weergegeven.

[2] In dit rapport wordt uitgegaan van het huidig geldende juridische kader: de in de Wet Natuurbescherming (beoogd vanaf 1 juli 2022 in de Omgevingswet) geïmplementeerde juridische kaders van de EU-Habitatrichtlijn en daarop gebaseerde jurisprudentie (voornamelijk Europeesrechtelijk). Momenteel (januari 2022) wordt er in het Europees Parlement gesproken over aanpassing van de beschermingsstatus van de wolf in Europa. Indien dit leidt tot aanpassing van het juridische kader van de EU-Habitatrichtlijn, dan zal dat ook andere, mogelijk ruimere, mogelijkheden gaan bieden voor het Nederlands juridische kader. Op dit moment is evenwel niet te voorspellen hoe de ontwikkelingen in het Europees Parlement zich zullen ontwikkelen en of en zo ja op welke termijn dat kan leiden tot aanpassing van het juridische kader van de EU-Habitatrichtlijn (en daarmee van het Nederlands juridische kader).
Uiteraard staat het partijen in het LOW vrij om gebruik te maken van hun mogelijkheden om hun standpunten en belangen uit te dragen aan de partijen in het Europees Parlement.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Samengevat omvat het nieuwe Wolvenplan dus 2 hoofdelementen :

- Een schets van de “eindsituatie“ inclusief de acties om tot die situatie te komen.
- Een schets van de ontwikkelfase met het beleid, de maatregelen en de acties die daarbij horen.

AANDACHTSPUNTEN voor de Uitwerking van het Wolvenplan

Bij de uitwerking van de gedachten en opvattingen die hierboven verwoord zijn vergen de volgende punten bijzondere aandacht;

- De situatie m.b.t. beheer en preventiemaatregelen is complex: toch zouden de maatregelen robuust moeten zijn en eenvoudig te interpreteren (ook de subsidieregels: norm en forfaitaire bedragen bijvoorbeeld).
- Niet alles in het wolvenplan behoeft uitgekristalliseerd te zijn: het schetsen van een langere termijn perspectief (eindfase)tegen de achtergrond waarvan beleid voor de kortere termijn vastgesteld wordt (ontwikkelfase), biedt mentale ruimte om fasering en uitwerking van maatregelen beter te accepteren.
- In de ontwikkelfase en de eindfase wordt een aantal beheermaatregelen voorgesteld waarvan de juridische implicaties nog niet geheel te overzien zijn.
- Zekerheden wat precies (on)mogelijk is, zijn er niet en zullen vooraf ook niet verkregen worden. Jurisprudentie zal het beleid verder inkleuren en dat moet niet als probleem gezien worden.
- Het pleidooi om tegemoetkomingen in schade te handhaven voorkomt een voortdurende discussie over de effectiviteit van preventiemaatregelen die met name financieel geïndiceerd zijn: de relatie tussen het treffen van preventieve maatregelen en het al dan niet tegemoetkomen van schade.
- Het subsidiëren van preventieve maatregelen zou verruimd moeten worden tot en met de ontwikkelingsfase. Derhalve verruimd in tijd, ruimtelijk maar ook qua gebied, diersoorten en kostensoorten. Dat is ingrijpend maar te prefereren boven een slepende discussie en negatieve, draagvlak ondermijnende, energie. In het Eindbeeld is deze subsidie vervallen en kan worden gezocht naar een bijdrage als onderdeel van een uniforme regeling bijv. via beleidspakketten voor natuur/landschapsbeheer.
- Het LOW is in het leven geroepen als uitvloeisel van de wens om een klankbordgroep in het leven te roepen in het kader van het opstellen van het nieuwe wolvenplan 2022. Veel is echter nog in ontwikkeling en ook de uitvoering vereist veel aandacht . De deelnemers aan het LOW kunnen zich voorstellen dat dit landelijk overleg de komende jaren gecontinueerd wordt .

Pieter van Geel , 7 februari 2022

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BAC Vitaal Platteland 6 december 2018
agendapunt 2b, bijlage 1

Interprovinciaal Overleg

Datum : 14 november 2018
Inlichtingen bij :
Telefoon :
Aantal bijlagen : 1

Onderwerp : Interprovinciaal Wolvenplan

Kern van het onderwerp
De BAC VP heeft op 4 oktober 2018 besloten om het in 2018 geüpdatete interprovinciaal Wolvenplan ter vaststelling voor te leggen aan het IPO-Bestuur omdat de BAC VP van mening was dat het, vanwege de maatschappelijke en mediagevoeligheid van het dossier en de mogelijke extra kosten die eruit voortvloeien, van belang is om een gezamenlijk bestuursbesluit te nemen. Voorts is afgesproken om in het wolvenplan op te nemen dat PS de mogelijkheid hebben om aan de hand van pilots het gebruik van preventieve middelen te subsidiëren.

Voorstel/gevraagd besluit
Het Interprovinciaal Wolvenplan vast te stellen.

Aanleiding/context
Begin 2016 heeft de BAC VP het 'Operationeel draaiboek wolf – fase 1' (periode van zwervende wolven) vastgesteld en de IPO-werkgroep Natuurwetgeving opgedragen een operationeel draaiboek op te stellen voor de volgende fase: de periode na vestiging.

In mei 2018 heeft de BAC VP naar aanleiding van actuele ontwikkelingen rondom de wolf (een toenemend aantal meldingen van wolven in Nederland) en de rol die schapenhouders hierbij spelen (een toenemend aantal schapen die slachtoffer zijn van wolvenaanvallen) verzocht het nieuwe draaiboek versneld af te ronden en in de BAC VP van oktober 2018 als Interprovinciaal Wolvenplan vast te stellen.

De BAC VP heeft op 4 oktober 2018 *geconstateerd*:
- er veel maatschappelijke en media-aandacht is, zeker bij schapenhouders, en dat het van belang is om rust op dit dossier te bewaren
- bestuurders verschillend staan tegenover subsidiëring van preventieve maatregelen.

De BAC VP heeft daarom op 4 oktober 2018 *afgesproken*:
- voorafgaand aan voorleggen aan IPO-Bestuur –waar gewenst- PS en/of maatschappelijke partijen te consulteren;
- in het wolvenplan op te nemen dat PS de mogelijkheid hebben om in een vastgesteld wolventerritorium een (driejarige) pilot te starten voor het gebruik van preventieve middelen op basis van een gebiedsplan. Daarmee wordt precedentwerking ten aanzien van het subsidiëren van preventieve middelen (hetgeen in het provinciale faunaschadebeleid niet gebruikelijk is) voorkomen.

Op 6 december 2018 heeft de BAC VP besloten deze versie van het wolvenplan ter vaststelling aan u voor te leggen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Consequenties

Financieel
Met het vaststellen van het voorliggende Interprovinciaal Wolvenplan wordt het huidige tegemoetkomingsbeleid van provincies grotendeels gecontinueerd: agrariërs wier vee (hoofdzakelijk schapen) door een wolf is gedood, kunnen -nog steeds- terecht bij BIJ12 voor een schadevergoeding.
Daarnaast hebben *individuele provincies* de mogelijkheid om -indien zich een wolf, wolvenpaar of -roedel vestigt (vastgesteld wolventerritorium) op basis van een gebiedsplan een (driejarige) pilot te starten waarbij het gebruik van preventieve middelen (deels) gesubsidieerd kan worden. Het besluit om dit al dan niet te doen ligt bij de betreffende provincie. Ingeschat wordt, op basis van ervaringen in het buitenland, dat de kosten bij vestiging per leefgebied gemiddeld eenmalig €250.000,= bedragen.

Het wolvenplan voorziet in een uitbreiding van de taken voor BIJ12 in relatie tot de wolf. Daarnaast levert het toenemend aantal wolven in Nederland een verzwaring op van de huidige BIJ12-taken. Momenteel wordt een onderzoek uitgevoerd om de advies- en voorlichtingstaken van BIJ12 op het gebied van faunazaken te (her)formuleren, hierin wordt een verkenning meegenomen naar de randvoorwaarden die BIJ12 nodig heeft om een eventuele verzwaring en uitbreiding van de taken in relatie tot de wolf uit te kunnen (blijven) voeren. Op basis van deze verkenning wordt de Algemene Vergadering van het IPO in 2019 geadviseerd over een eventuele verzwaring en uitbreiding van de taken van BIJ12 in relatie tot de wolf.

Maatschappelijke en media-aandacht
Met het vaststellen van het voorliggende Interprovinciaal Wolvenplan wordt enerzijds zoveel mogelijk aangehaakt bij het bestaande provinciale faunaschadebeleid en anderzijds wordt aan individuele provincies de mogelijkheid geboden om meer te doen. De keuze voor een driejarige pilotperiode impliceert dat het wolvenplan na deze periode (medio 2022) of zoveel eerder als bestuurlijk gewenst weer kan worden herzien. In de communicatie naar maatschappelijke partners en media zal deze lijn ook worden uitgedragen.

Vervolgstappen
Na vaststelling van het Wolvenplan zal deze gepubliceerd worden op website van BIJ12. Met het oog op mogelijke media-aandacht zal de provinciale woordvoering omtrent het (dan nieuwe) Wolvenplan door BIJ12 gecoördineerd worden. Het is uiteraard aan de individuele provincies om te communiceren omtrent hun eventuele voornemen omtrent een pilot in geval van vestiging van wolven/vastgesteld wolventerritorium.

Bijlagen
Interprovinciaal Wolvenplan versie voor IPO-bestuur 2019 (versie 17 oktober 2018)

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 24-4-2022 22:10:41
From : "[redacted]@bij12.nl
To : "[redacted]gelderland.nl,[redacted]provinciegroningen.nl,[redacted]provinciegroningen.nl,[redacted]fryslan.frl,[redacted]fryslan.frl,[redacted]drenthe.nl,[redacted]drenthe.nl,"[redacted]drenthe.nl, "[redacted]@overijssel.nl, "[redacted]overijssel.nl,"[redacted]@brabant.nl, "[redacted]@prvlimburg.nl, "[redacted]@flevoland.nl, "[redacted]@zeeland.nl, "[redacted]@noord-holland.nl, "[redacted]@provincie-utrecht.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@ipo.nl
Subject : AANGEPASTE WOLVENMEMO TBV BACVP
Attachment : image001.png;image002.png;

Beste allen,

Zoals besproken in de wolvenwerkgroep van 19 april komt er een herziene versie van de beslispunten memo voor de BACVP.
In essentie richt zich dit maar op een beperkt aantal punten omdat de overige beslispunten konden blijven zoals ze waren.

Bijgaand een voorstel hiertoe, met verzoek om een spoedige reactie!

concept BAC VP x.x Bijlage 1 Beleidskeuzes tbv Interprovinciaal Wolvenplan 2022.docx

Planning
Besloten is om de beleidskeuzememo op 19 mei in de AACVP te bespreken om op 16 juni dit in BACVP vergadering te hebben.

Deze IPO-planning vergt van ons het volgende:
Uiterlijk: 29 april REACTIE op bovenstaande memo BINNEN
2 MEI VERWERKING REACTIES
3 MEI IPO VERWERKING
4 MEI STUKKEN GEREED

Inhoudelijke aandachtspunten mbt de wijzigingen:
Conform bespreking de volgende punten aangepast in de memo:
- Juridisch kader: gecontroleerd beheer ingevoegd
- Tegemoetkomingsregeling: nieuw voorstel
- Nieuw toegevoegd:

- Verkenning mogelijkheden versnelde betaling tegemoetkomingen
- Goudjakhals

met vriendelijke groet,

[redacted]

Adviseur Faunazaken
Secretaris Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
Coördinator Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

T [redacted]

M [redacted] | E [redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

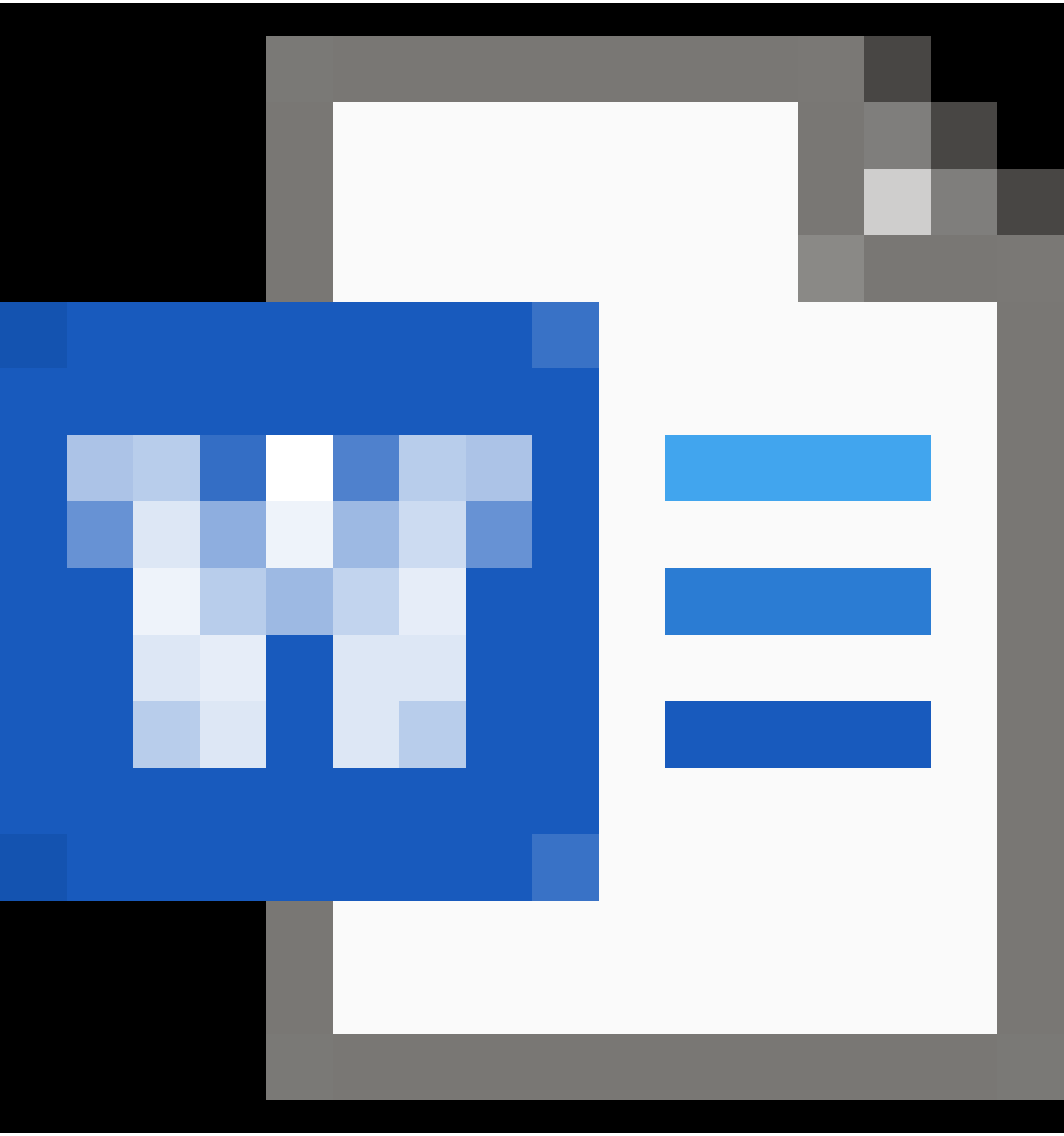

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 25-4-2023 07:50:12
From : "Communicatie" communicatie@bij12.nl
To : "Communicatie" communicatie@bij12.nl
Cc : '[redacted]@bij12.nl
Subject : Addendum interprovinciaal wolvenplan
Attachment : image001.png;

Goedemorgen allemaal,

Ter informatie wil ik namens BIJ12 met jullie delen dat afgelopen vrijdag 21 april het onlangs vastgesteide addendum bij het interprovinciaal wolvenplan uit 2019 op de pagina's onder www.bij12.nl/wolf is verwerkt. Naast de nieuwsberichten op IPO.nl en BIJ12.nl is de pagina 'beleid en organisatie' de belangrijkste pagina waar de stukken te vinden zijn. Verder zijn de stukken ook toegevoegd onder downloads op andere, relevante pagina's onder de landingspagina wolf. Ook is op de pagina 'dode wolven' een verwijzing gemaakt naar de vernieuwde interventie richtlijnen gericht op gewonde/dode wolven.

We zullen binnenkort ook onze FAQ vernieuwen op basis van de nieuwe stukken.

Met vriendelijke groeten,

[redacted]
Adviseur contentbeheer en communicatie

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
[redacted] | [redacted] | [redacted]@bij12.nl
Woensdag afwezig

BIJ12 | Werkt voor provincies

Volg ons op Twitter en LinkedIn.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 27-1-2023 08:05:38
From : "[redacted]@bij12.nl
To : "[redacted]gelderland.nl, [redacted]provinciegroningen.nl, [redacted]fryslan.frl, [redacted]fryslan.frl, [redacted]drenthe.nl, [redacted]drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@overijssel.nl, [redacted]@overijssel.nl, [redacted]@brabant.nl, "[redacted]@prvlimburg.nl, "[redacted]@flevoland.nl, [redacted]@zeeland.nl, "[redacted]@noord-holland.nl, [redacted]@provincie-utrecht.nl, [redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@ipo.nl, [redacted]@ipo.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@provinciegroningen.nl"[redacted]@provinciegroningen.nl, "[redacted]@prvlimburg.nl"[redacted]@prvlimburg.nl, "[redacted]@minlnv.nl, [redacted]@minlnv.nl"[redacted]@minlnv.nl
Subject : Agenda en stukken EXTRA wolvenwerkgroep d.d. 2 februari a.s.
Attachment : 01.Agenda 020223 Wolvenwerkgroep.pdf;3.1 concept tekst addendum 0202023.docx;3.2 concept interventie richtlijnen 020223.docx;image001.png;image002.png;

Beste allen,

Afgelopen werkgroepbijeenkomst op 19 januari is nog niet alles besproken wat nodig was. Toen is besloten tot een extra tussentijdse bijeenkomst. Deze is digitaal aanstaande donderdag 2 februari van 11.00-13.00 uur. Bijgaand de agenda en de stukken.

Het belangrijkste is om Addendum en Interventierichtlijnen (nogmaals) te bespreken. N.a.w. de vorige bespreking zijn aanpassingen doorgevoerd. Er volgt ook nog een nazending m.b.t. de rol van de dierenartsen.

De documenten zijn ook op Sharepoint beschikbaar en zijn desgewenst (met behoud van wijzigingen) te bewerken:
3.1 concept tekst addendum 0202023.docx

3.2 concept interventie richtlijnen 020223.docx

Met vriendelijke groeten,
[redacted]

[redacted]
Adviseur Faunazaken
Coördinator Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

[redacted]

[redacted] bij12.nl

Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Werkt voor provincies

Agenda IPO Wolven Werkgroep

Van

Aan Deelnemers IPO wolven werkgroep

Datum 26 januari 2023

IPO Wolven werkgroep
Datum: 2 februari 2023
Tijd: 11.00 – 13.00 uur
Plaats: digitaal: achter de PC via MS Teams

Agenda IPO Wolven werkgroep

1. **Welkom en opening**

2. **Vaststelling agenda en mededelingen**
   - p.m.

3. **Concept Addendum en handelingsrichtlijnen**
   Doel: ter besluitvorming
   Is dit de notitie die aan de IPO wgnw/AACVP/BACVP kan worden voorgelegd?
   Zie bijlage 3.1 en 3.2

4. **Rol Dierenartsen**
   Doel: ter besluitvorming
   Zie bijlage 4.1 (nazending)

5. **Nieuws uit de provincies en ministerie LNV**
   Doel: ter kennisname, rondje stand van zaken

6. **Besluitenlijst 19-01-23 -** zie bijlage (nazending)

7. **Rondvraag en sluiting**

8. **Datum volgende vergadering**
   Afspraak is om op 14 maart als Wolvenwerkgroep weer bijeen te komen.

met vriendelijke groeten,

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3.1 CONCEPT TEKST ADDENDUM INTERPROVINCIAAL WOLVENPLAN

Versie t.b.v. bespreking 020223

-> Vormgeving p.m.

Vooraf t.b.v. bespreking in de IPO wolvenwerkgroep

Op 1 december 2022 is door de BACVP besloten aan het bestaande wolvenplan een addendum toe te voegen en meer tijd te nemen voor actualisatie van het interprovinciaal wolvenplan.

N.a.v. de WWG van 19 januari is dit stuk al besproken en daarop aangepast. Het ligt nu voor voor een tweede bespreking.

Het addendum zal conform planning op 13 april in de BACVP worden behandeld. Dat houdt in dat het addendum 15 maart voorligt in de AAC VP en 16 februari in de IPO werkgroep natuurwetgeving. Bovendien gaat dit ook langs bij het LOW voor advisering.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. *In te stemmen met de voorgestelde inhoud van het Addendum incl. de geactualiseerde richtlijnen. Per onderdeel zullen we eventuele resterende punten bespreken.*

Addendum Interprovinciaal Wolvenplan 2019

Inleiding

Het addendum bevat toevoegingen op het wolvenbeleid zoals dit is vastgelegd in het Interprovinciaal Wolvenplan 2019 en handelt over de subsidieregeling preventieve maatregelen, de tegemoetkomingsregeling en de handelingsprotocollen.

Dat betekent dat het huidige Interprovinciale Wolvenplan uit 2019 van kracht blijft, maar via dit Addendum wijzigingen meekrijgt die de betreffende onderdelen van het eerdere beleid zal vervangen. Per onderwerp wordt een nadere toelichting op de strekking gegeven.

De provincies werken aan een nieuw wolvenplan. Dit addendum is tot stand gekomen omdat de ontwikkelingen rondom het wolvendossier dusdanig zijn dat om tot de opstelling van een nieuw geactualiseerd wolvenplan te komen, meer afstemming en nader onderzoek nodig is.

Per onderwerp wordt samenvattend gesteld wat de wijzigingen zijn waarna toelichting volgt op de verschillen met het voormalige beleid en tenslotte nadere invulling wordt gegeven aan de nieuwe huidige beleidslijn. Waar nodig wordt de rol van de provincie nader benoemd.

Inhoudsopgave

1. Subsidieregeling preventieve maatregelen
1.1 Verruiming begrenzingsmogelijkheden van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.
1.2 Verruiming van de diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen
1.3 Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen
1.4 Invoering van een calamiteitenregeling

2. Tegemoetkomingsregeling
2.1 Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren.
2.2 Mogelijkheid tot voorwaardelijkheid van tegemoetkomingsregeling in preventie subsidiegebied
2.3 Tegemoetkoming voor schade door Goudjakhals

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Handelingsprotocollen
Handelingsprotocollen *P.M.->zie aparte notitie*

PM: nummering nog aan te passen

1. Subsidieregeling preventieve maatregelen

De beleidsaanpassing komt samengevat neer op:
a. Verruiming begrenzingsmogelijkheden van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.
b. Verruiming van de diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen.
c. Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen.
d. Invoering van een calamiteitenregeling.

a. Verruiming begrenzing van subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.
Op basis van het beleid uit 2019 kan elke provincie zgn. 'wolvengebieden' begrenzen. Deze begrenzing heeft tot doel om binnen die begrensde gebieden de subsidieregeling voor preventieve maatregelen te kunnen openstellen. In het wolvenplan 2019 is het criterium om een wolvengebied te begrenzen dat wolven zich er gevestigd hebben. Dat betekent dat wolven minimaal 6 maanden onafgebroken aanwezig dienen te zijn. In aanvulling hierop is het nu ook mogelijk gebieden te begrenzen waar wolven veelvuldig en/of regelmatig voorkomen.

Toelichting
Provincies kunnen besluiten 'subsidiegebieden voor preventieve maatregelen' te begrenzen. Dit zijn gebieden waarvan bekend is dat wolven zich er min of meer permanent ophouden of regelmatig worden waargenomen, en waar van dierhouders wordt verwacht dat zij zich voorbereiden op aanvallen van wolven. Sinds inwerkingtreding van het Interprovinciaal wolvenplan 2019 zijn er leefgebieden (nu: subsidiegebied preventieve maatregelen genoemd) aangewezen in de provincies Gelderland, Drenthe, Noord-Brabant en Fryslân. Het aanwijzen van beleidsmatig begrensde leefgebieden beperkte zich tot gebieden waar gedurende minimaal 6 maanden sprake was van een gevestigde wolf. Dit criterium voor het aanwijzen van een wolvengebied is met dit addendum verruimd. Alle gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven regelmatig te verwachten is kunnen als subsidiegebieden voor preventieve maatregelen worden begrensd.

De provincie maakt hiervan een inschatting in overleg met wolvendeskundigen. Om richting dierhouders eenduidig te kunnen communiceren, zal een dergelijk subsidiegebied in principe op gemeentegrenzen worden afgebakend. Kennisgeving daarvan vindt plaats met een aanwijzingsbesluit door Gedeputeerde Staten (GS) en in de beleidsregels faunaschade van de provincies wordt hiernaar verwezen.

Het begrenzen van dergelijke gebieden heeft nadrukkelijk tot doel om daarbinnen subsidies voor preventieve maatregelen beschikbaar te kunnen stellen, overeenkomstig de Faunaschade Preventiekit van BIJ12 en de interprovinciaal bepaalde subsidienormen. Het begrenzen van dergelijke wolvengebieden heeft geen consequenties voor het beschermingsregime van de wolf of het gebied.

Elke provincie heeft haar eigen bevoegdheid om:
- de keuze van en de begrenzing van de gebieden te bepalen.
- de omvang van het budget vast te stellen dat hiervoor beschikbaar wordt gesteld.
- de duur en de termijnen waarbinnen subsidieregels gelden.

Alle provincies hanteren binnen deze begrensde gebieden dezelfde technische normering en dezelfde subsidiebedragen per eenheid voor preventieve maatregelen.

b. Verruiming van diersoorten bij subsidiemogelijkheden voor preventieve maatregelen
Provinciale subsidieregelingen en de daarbij gehanteerde normen waren in eerste instantie gericht op maatregelen om schapen en geiten tegen wolven te beschermen. Inmiddels blijkt dat ook ander dieren, zoals paarden (en pony's) en runderen ten prooi kunnen vallen aan wolven. Elke provincie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

kan bepalen voor welke diersoorten de subsidieregeling voor preventieve maatregelen wordt opengesteld. Bijvoorbeeld alleen voor schapen en geiten of ook voor andere hoefdieren, bijvoorbeeld runderen, paarden, etc.

In de aanloop van de vaststelling van een geactualiseerd wolvenplan zal nader onderzoek worden gedaan naar effectieve maatregelen om runderen en paarden te beschermen. Hierbij zullen de ervaringen die ondertussen in een aantal provincies met dergelijke maatregelen worden opgedaan worden meegenomen. Wanneer voldoende informatie beschikbaar is, zullen de faunaschadepreventiekits van BIJ12 voor deze diersoorten worden uitgebreid.

Iedere dierhouder heeft een wettelijke plicht zijn dieren te registreren. Alleen geregistreerde dieren komen voor een subsidie in aanmerking.

c. Landelijke harmonisering in normering financiële bijdrage preventieve maatregelen
Er komt een interprovinciaal vastgestelde normering voor de subsidieregeling voor preventieve maatregelen. In de normering worden standaard eenheidsprijzen opgenomen. Ook worden in de normering criteria opgenomen waar de maatregelen aan dienen te voldoen om voor subsidiering in aanmerking te komen, denk aan minimale hoogte van wolfwerende rasters en voltages voor stroomdraden.

De eenheidsprijzen zullen indien nodig worden geïndexeerd. Daar over zal tussen provincies afstemming plaatsvinden.

Toelichting
Het is een bevoegdheid van de provincie om zelf te bepalen hoe een subsidieregeling voor preventieve maatregelen wordt toegepast. Bij de toepassing hiervan hanteren alle provincies wel dezelfde normen. D.w.z. als het gaat om de financiële vergoedingen per eenheid van de preventieve maatregel(en) en als het gaat om het hanteren van dezelfde technische normen van de preventieve maatregelen.

d. Calamiteitenregeling/Urgentieregeling
In acute situaties kunnen provincies met onmiddellijke ingang een tijdelijke calamiteitenregeling of urgentieregeling in werking stellen. Veehouders kunnen dan direct gesubsidieerde wolfwerende maatregelen treffen. Dit zal vooral aan de orde zijn in gebieden waar een wolf doorheen trekt op zoek naar een nieuw territorium en schade aanricht.

Toelichting
Nieuw is de mogelijkheid om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Dit is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen in gebieden waar op dat moment sprake is van een meervoud van schade buiten aangewezen wolvengebieden.

Van zwervende wolven valt op voorhand meestal niet te voorspellen waar en wanneer deze vee aanvallen. Voor veehouders is het daarom moeilijk zich hierop voor te bereiden. Soms trekken zwervende wolven niet direct door en blijven ze enige tijd in een bepaald gebied rondhangen. Daarom is het voor provincies nu mogelijk om tijdelijk een calamiteitenregeling in te zetten. Deze regeling is bedoeld als ondersteuning en stimulering voor de inzet van preventieve maatregelen in gebieden waar op dat moment sprake is van schade. Provincies kunnen in dergelijke situaties tijdelijk een subsidieregeling openstellen om snel financieel bij te dragen aan de realisatie van preventieve maatregelen, zonder dat daarvoor eerst officieel een 'subsidiegebied voor preventieve maatregelen' (zie hiervoor) moet worden aangewezen. Aanvullend kan de provincie tijdelijk noodsets zoals flexnetten beschikbaar stellen. Een calamiteitenregeling speelt daarmee in op het gevoel van urgentie en biedt een snelle oplossing voor veehouders.

De calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde of aangrenzende gemeenten, twee of meer aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente(n) kunnen tijdelijk (2 tot 4 weken) voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt door de provincie. Een calamiteitenregeling is bedoeld om dierhouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk te voorspellen zijn.

Elke provincie heeft haar eigen bevoegdheid om:
- de keuze van en de begrenzing van de gebieden te bepalen.
- de omvang van het budget vast te stellen dat hiervoor beschikbaar wordt gesteld.
- de duur en de termijnen waarbinnen subsidieregels gelden.

Alle provincies hanteren binnen deze gebieden dezelfde technische normering en eenheidsprijzen.

2. Tegemoetkomingsregeling

De beleidsaanpassing komt samengevat neer op:
a. Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren.
b. Mogelijkheid tot voorwaardelijkheid van tegemoetkomingsregeling in de preventie subsidiegebieden.
c. Tegemoetkoming voor schade door Goudjakhals

a. Verruiming van de tegemoetkomingsregeling naar alle gehouden hoefdieren.
Zowel bedrijfsmatig als hobbymatig gehouden hoefdieren zullen voor een tegemoetkoming in aanmerking komen. Ook kuddebeschermingshonden en hoedhonden worden hierin meegenomen, mede gelet op hun relatie tot het kuddebeheer en/of wolfwerende inzet.

Toelichting
In het Interprovinciale Wolvenplan 2019 kwamen alleen houders van bedrijfsmatig gehouden (landbouw-)dieren en hobbymatig gehouden schapen en geiten in aanmerking voor een tegemoetkoming in schade door wolven. Dit is met dit addendum verbreed naar alle zowel bedrijfsmatig als particulier (hobbymatig) gehouden hoefdieren, bijvoorbeeld hobbymatig gehouden pony's en alpaca's. Tevens wordt het mogelijk om een tegemoetkoming te verlenen voor kuddebeschermingshonden of hoedhonden die de schaapskuddes begeleiden.

Bij tegemoetkomingsaanvragen voor kapitaalintensieve dieren, bijvoorbeeld waardevolle renpaarden, wordt van de eigenaar een grotere inspanning verwacht om het dier tegen wolvenaanvallen te beschermen.

b. Mogelijkheid tot voorwaardelijkheid van tegemoetkomingsregeling in de subsidiegebieden voor preventieve maatregelen.

In het Interprovinciale Wolvenplan 2019 is bepaald dat in aangewezen subsidiegebieden voor preventieve maatregelen na een periode van drie jaar géén tegemoetkoming meer wordt verleend voor vee dat niet voldoende is beschermd, bijvoorbeeld met een wolfwerend raster. Met dit addendum kunnen provincies zelf beslissen of de tegemoetkoming in dergelijke gevallen, na een eerste periode van drie jaar na begrenzing, wordt stopgezet, gefaseerd wordt afgebouwd, of (voorlopig) voor bepaalde tijd wordt voortgezet.

Het doel is te stimuleren om van de geboden subsidiemogelijkheden gebruik te maken en het vee beter te beschermen. In deze jaren hebben dierhouders voldoende mogelijkheden zich voor te bereiden op de aanwezigheid van de wolf. Juist in gebieden waar het voorkomen van wolven te verwachten is. Tegelijkertijd leert een wolf om geen vee aan te vallen in een gebied waar vee grotendeels goed beschermd is. Uiteindelijk volgt dan een moment dat van dierhouders wordt verwacht dat zij op aanvallen van wolven zijn voorbereid en dat zij zelf maatregelen nemen om hun vee te beschermen.

Toelichting
In begrensde subsidiegebieden voor preventieve maatregelen geldt:
1. In de eerste drie jaar na begrenzing van dit gebied komen alle schadegevallen in aanmerking voor een volledige tegemoetkoming in de schade (zonder nadere voorwaarden).

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Daarna heeft de provincie de mogelijkheid om nadere voorwaarden te stellen, bijvoorbeeld:
a. Na deze drie jaar weer een periode van opnieuw drie jaar in te stellen waarin de schade van onbeschermde dieren niet meer geheel wordt vergoed. De dierhouder heeft dan een eigen risico. De hoogte hiervan wordt per gebied bepaald op door invoering van een, naar basis van redelijkheid en billijkheid bepaald, eigen risico voor de dierhouder.
b. Na deze periode bepaalt de provincie of de subsidieregeling wordt verlengd, verder afgebouwd of helemaal wordt stopgezet. Dit is dan van toepassing indien sprake is van onbeschermde dieren. M.a.w. de aanwezigheid van wolfwerende maatregelen kan dan een voorwaarde worden om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming.
c. Bij de beoordeling of vee, bij een aanval in een wolvengebied, voldoende beschermd was, hebben provincies de mogelijkheid om van de vastgestelde normering af te wijken. Een (volledige) tegemoetkoming kan dan nog steeds worden verleend in het geval een hekwerk van 90 cm, of 1m05 aanwezig was. Bij herhaaldelijke wolvenaanvallen (meer dan 2 keer op hetzelfde bedrijf) wordt wel verwacht dat een veehouder de landelijke norm toepast. (NB: de landelijke normering voor wolfwerende hekwerken is altijd van kracht voor wat betreft mogelijkheden om voor subsidiering in aanmerking te komen. Bij eventuele ontheffingverlening zal moeten worden aangetoond dat voldoende preventieve maatregelen zijn getroffen. Ook voor die situaties blijft de normering onverkort van kracht. Voor normering wordt verwezen naar de faunaschadepreventiekits van BIJ12.)

Algemene beleidslijn
Uitgangspunt blijft dat dierhouders zelf wettelijk verantwoordelijk zijn voor het nemen van preventieve maatregelen om hun dieren te beschermend tegen mogelijke roofdieren. De algemene regel is dat wanneer schade redelijkerwijze te voorkomen is, een tegemoetkoming van de schade niet voor de hand ligt.

Maar schade door wolven is nog een betrekkelijk nieuw fenomeen, waarop dierhouders zich nog maar beperkt hebben kunnen voorbereiden. Vooralsnog komt daarom alle schade door wolven in aanmerking voor een tegemoetkoming. Dierhouders komen in alle provincies in aanmerking voor een tegemoetkoming in de schade wanneer blijkt dat de wolf de veroorzaker is. Dit is een landelijk geldend interprovinciaal uitgangspunt.

Echter wanneer sprake is van wolvenschade binnen begrensde subsidiegebieden voor preventieve maatregelen kunnen provincies een andere invulling geven aan de voorwaarden waaronder, de mate waarin en de duur waarbinnen een tegemoetkoming in wolvenschade wordt verleend. Schade aan onbeschermd vee zal in die gebieden dan niet meer volledig worden vergoed.

Technische normering preventieve maatregelen
Zowel om praktische redenen (uitvoeringsgerichte, effectiviteit etc.) als vanwege subsidiaire en regeltechnische redenen, is het noodzakelijk om normen te hanteren over welke maatregelen wel of niet wolfwerend worden geacht. De normering is gebaseerd op ervaringen in binnen- en buitenland. Daarom maken provincies onderscheid in wat wel of juist niet als voldoende wolfwerend kan worden gezien.

De normering voor vaste afrasteringen blijft onveranderd. Deze worden verwoord in de Faunaschade Preventie Kit. FPK. M.a.w. de Provincies zijn van mening dat een hoogte van 1.20 meter, met bijbehorende bedrading en stroomvoorziening, de meest adequate wolfwering biedt. In de praktijk zien we dat ook. In dit addendum zijn deze basisnormen onveranderd, maar er wordt wel meer flexibiliteit geboden.

De normering van de preventieve middelen is interprovinciaal vastgelegd in de zgn. Faunaschade Preventiekit Wolf van BIJ12. https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/schade-voorkomen/module-wolven/ (FPK). Hierin staat opgenomen aan welke hoogte afrasteringen dienen te voldoen, welke stroomsterkte wordt geadviseerd, het aantal draden, of type netten, rastertype, etc. Ook worden andere middelen aangegeven zoals kuddebewakingshonden.

c. Tegemoetkoming voor schade door Goudjakhals
Naast de wolf wordt met enige regelmaat ook de goudjakhals in Nederland gesignaleerd. Dit addendum maakt het mogelijk om nu ook een tegemoetkoming in de schade uit te keren indien goudjakhals als dader is aangetoond. E.e.a. conform dezelfde regels die ook gelden voor de schade veroorzaakt door wolven. Overigens, ook in geval een goudjakhals bijv. als verkeerslachtoffer

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

wordt aangetroffen zal hetzelfde gehandeld worden als bij een wolf. De reden hiervoor is dat deze soort zich mogelijk nieuw aan het vestigen is, dat kans op faunaschade aanwezig is en dierhouders nog moeten wennen aan de aanwezigheid van de goudjakhals.

Toelichting

In de praktijk vergoeden provincies ook veeschade die veroorzaakt is door goudjakhals. Dit addendum maakt het mogelijk om deze diersoort in het kader van tegemoetkomingen hetzelfde te behandelen als de wolf.

De afgelopen jaren is het enkele keren voorgekomen dat de goudjakhals in Nederland is waargenomen (en als verkeersslachtoffer is aangetroffen). Ook heeft de goudjakhals in een aantal gevallen ook schade aan schapen veroorzaakt. De goudjakhals vertoont wat betreft gedrag enige gelijkenissen met een wolf en is ook bezig om Nederland te ontdekken. De provincies houden er rekening mee dat deze soort snel meer algemeen kan worden zodat we ons hierop wel nader dienen te gaan voorbereiden. De goudjakhals is binnen de Wet natuurbescherming nu niet aangemerkt als inheemse soort zodat er beleidsmatig nog onvoldoende basis is om er nu dieper op in te gaan. Daarom biedt dit addendum een 'tijdelijke voorziening' voor de goudjakhals totdat duidelijker is hoe dit zich verder ontwikkelt.

Daarom zal voorlopig voor de afhandeling van gewonde of dood gevonden (bijv. aangereden) goudjakhalzen en de afhandeling van schade en bij de betaling van de tegemoetkoming in de schade hetzelfde gehandeld worden als bij de wolf.

Provincies kunnen schade alleen vergoeden als het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming op de schadeveroorzakende soort van toepassing is. Door het ministerie van LNV is erop gewezen dat dit nu wat betreft de goudjakhals nog niet het geval is. Schadevergoeding door provincies is daarom strikt genomen niet verplicht. Het IPO gaat in overleg met het ministerie van LNV om te bezien of en zo ja en hoe de goudjakhals onder het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming te brengen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3.2 Concept tekst interventierichtlijnen

Vooraf t.b.v. bespreking in de IPO wolvenwerkgroep
Op 1 december 2022 is door de BACVP besloten aan het bestaande wolvenplan een addendum toe te voegen worden en meer tijd te nemen voor actualisatie van het interprovinciaal wolvenplan.

De interventierichtlijn (protocollen) zal (zullen) **Interventierichtlijn probleemsituaties wolf bijlage van** *conform planning op 13 april in de BACVP worden behandeld. Dat houdt in dat het op 15 maart voorligt in de AAC VP en 18 februari in de werkgroep IPO-natuurwetgeving. Bovendien gaat dit op 2 februari langs bij het LOW voor advisering.*

Als vervolg op bespreking van 19 januari een herziene versie:

Voorstel/gevraagd besluit:
1. *In te stemmen met de voorgestelde inhoud van de geactualiseerde richtlijnen.*
2. *Per onderdeel zullen we e.e.a. bespreken.*

Dit wordt dus een bijlage bij het Addendum

Interventierichtlijnen Interprovinciaal Wolvenplan

Inleiding
Deze interventierichtlijnen vervangen de richtlijnen zoals opgenomen in het Interprovinciaal wolvenplan 2019. Hiermee wordt invulling gegeven aan het daar beschreven beleid. Het is een uitvoeringsgericht document.

In richtlijnen wordt voor verschillende situaties duiding gegeven aan de juridische en beleidsmatige kaders die in het wolvenplan uiteen zijn gezet. De richtlijnen zijn bedoeld voor bestuurders, beheerders en uitvoerders als hulpmiddel bij het inschatten van situaties en het bepalen van de handelswijzen die daarbij horen. Er is gekozen voor de vorm van een escalatielader waarbinnen de kwalificaties Geen probleem, Probleemsituatie en Probleemwolf worden onderscheiden, waarvan de kwalificatie Probleemwolf de als meest urgent wordt ingeschat. Dit onderscheid is van groot belang, omdat situaties soms vragen dat snel en adequaat wordt gehandeld. Te langzame besluitvorming of verkeerde beslissingen kunnen dan ernstige gevolgen hebben. Ook voor externe partijen is het belangrijk dat duidelijk is wat zij in verschillende situaties van overheden kunnen verwachten.

Openbare orde en veiligheid
Veiligheid van mensen staat bovenaan. Wanneer die veiligheid acuut in het geding is, kan op last van de burgemeester altijd worden ingegrepen. In dergelijke situatie is de burgemeester het bevoegd gezag. Een burgemeester kan direct ingrijpen op basis van de Gemeentewet (art 175 en 176). Dat hoeft dus niet te gebeuren op basis van de Wet Natuurbescherming. Ook provincies kunnen op basis van de Wet Natuurbescherming ingrijpen wanneer openbare orde en veiligheid in het geding is. De daarvoor te hanteren procedures zullen eerder gericht zijn op het voorkomen van onveilige situaties dan op het acuut inspelen daarop.

Wolven mijden in principe het contact met mensen. Onder normale omstandigheden vormen wolven voor mensen dan ook geen bedreiging. Een ontmoeting met een wolf is altijd een uitzonderlijke gebeurtenis. Het komt echter voor dat wolven op onverwachte plekken worden gezien, zoals in bebouwd gebied of langs wegen. Ook dan is niet altijd sprake van onnatuurlijk gedrag en is in de meeste gevallen niet sprake van een gevaarlijk situatie. Een situatie kan wel gevaarlijk worden wanneer wolven hun schuwheid verliezen, bijvoorbeeld wanneer ze door mensen gevoed worden. In dat geval zal eerst worden geprobeerd de wolf weer “bang” voor mensen te maken. Als dat niet lukt, kan uiteindelijk worden besloten de wolf te doden.

Gehouden dieren, met name schapen, vallen wel met enige regelmaat ten prooi aan wolven. Dat is niet helemaal te voorkomen. Voor een dierhouder kan dit erg moeilijk zijn. Het gangbare beleid is er dan ook op gericht om de dierhouder zo goed mogelijk te ondersteunen bij het beschermen van

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

de dieren en een tegemoetkoming in de schade te bieden wanneer een aanval van wolven zich voordoet.

Voorkomen van problematische situaties
Situaties die gevaarlijk zijn voor mensen, of situaties waarin wolven bovenmatig schade aan gehouden dieren toebrengen, ondanks de inzet van preventieve maatregelen, kunnen zich voordoen. In de meeste gevallen zal dan sprake zijn van een wolf die heeft geleerd dat in de buurt van mensen voedsel te vinden is of dat vee een makkelijk prooi vormt. Het betreft dan aangeleerd, problematisch gedrag. Het belangrijkste doel van de interventierichtlijnen is om te voorkomen dat wolven dit gedrag aanleren. Het is daarom van groot belang dat de richtlijnen, juist ook in situaties waarin geen, of niet direct sprake is van problematisch gedrag, correct worden nageleefd. Overheden (bevoegd gezag) en formeel betrokken uitvoerenden dienen correct te kunnen handelen. Hier ligt ook een belangrijke verantwoordelijkheid bij burgers en veehouders.

Wettelijk kader
Het doden en opzettelijk verstoren van wolven is bij de wet verboden en strafbaar. Alleen in uitzonderlijke situaties kan het bevoegd gezag toestemming geven om van dat verbod af te wijken. In de richtlijnen wordt aangegeven in welke situaties dat het geval zou kunnen zijn. Tevens wordt aangegeven aan welke voorwaarde vervolgens moet worden voldaan om tot het nemen van maatregelen over te kunnen gaan. Het kan soms frustrerend zijn om alle stappen, zoals preventie en analyse van de situatie te moeten doorlopen voordat harder kan worden ingegrepen. Maar als de richtlijnen in zulke situaties juist worden nageleefd, kunnen alle betrokken partijen er gerust op zijn dat rechtmatig wordt gehandeld.

In principe is de wolf in heel Nederland beschermd. In de interventierichtlijnen wolf-mens, wolf-hond, aangereden wolf en doodgevonden wolf wordt aangegeven wat die beschermde status betekent voor de mogelijkheden om in te grijpen in verschillende situaties. De richtlijnen zijn erop gericht probleemsituaties te voorkomen en om ingrijpen mogelijk te maken wanneer ze zich toch voordoen. Nota bene, de richtlijn voor situaties wolf-vee is niet aangepast ten opzichte van de richtlijn zoals die in 2019 is vastgesteld. In het volgende, geactualiseerde wolvenplan zal wel een nieuwe richtlijn wolf-vee worden opgenomen.

Voor het verjagen en in het uiterste geval doden van een wolf is een ontheffing of vrijstelling nodig. De provincie kan een dergelijke ontheffing of vrijstelling verlenen, maar zal dat in alle gevallen nog steeds degelijk moeten onderbouwen. Uit die onderbouwing moet duidelijk blijken dat hiervoor een wettelijk bepaald belang is, dat de ingreep geen negatief effect heeft op de gunstige staat van instandhouding van de wolf en dat er geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. Ook moet worden onderbouwd wat het te verwachten effect is van de maatregel. Hiervoor is soms veel informatie nodig, maar er is ook veel informatie al beschikbaar. Op de website van BIJ12 staat bijvoorbeeld al veel gepubliceerd.

De richtlijnen geven aan in welke situatie een dergelijk proces in gang kan worden gezet. Het toepassen van de richtlijnen op zichzelf is echter nog geen wettelijke rechtvaardiging om in te grijpen. Wanner de richtlijnen correct worden nageleefd kan ontheffingverlening, als dat nodig is, wel snel plaatsvinden, mits, zoals gezegd, voldoende onderbouwd. Het documenteren van de situatie is dan ook van groot belang.

Bij ‘verjagen’ onderscheiden we drie vormen van verjaging:

1. Verjagen van eigen terrein of uit eigen buurt om gevaarlijke situaties te voorkomen. Dit is vergunningsvrij.
2. 2. Verjagen van wolven die we bang willen maken voor mensen, negatief conditioneren; dit is vergunningsplichtig.
3. 3. verjagen vanuit zijn wolven-leefgebied. Dit is wettelijk verboden, en daarmee niet ontheffingsvrij,

Voor het lokaal, bijvoorbeeld op perceelsniveau, verjagen van de wolf is geen vergunning noodzakelijk. Dierhouders mogen hun vee tegen de wolf beschermen door deze hiervan weg te jagen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Of indien de wolf zich op erfpercelen (evt. risico voor hond of mens) bevindt geldt dit eveneens. De mate van ingrijpendheid is gering en veelal incidenteel aan de orde.

De in te zetten middelen dienen situatieafhankelijk proportioneel te zijn.

Voor de situaties wolf-mens en wolf-hond is het wettelijk belang "openbare veiligheid" aan de orde. Hoewel een aanval van een wolf op een hond niet direct een gevaarlijke situatie voor mensen op hoeft te leveren en dus op zich geen wettelijke grondslag biedt om in te grijpen, is het zorgelijk wanneer een wolf actief honden opzoekt. De wolf vertoont in dat geval afwijkend gedrag waarvan aannemelijk is dat het tot gevaarlijke situaties leidt. Ook voor deze situaties moet een ontheffing of vrijstelling zorgvuldig worden onderbouwd, en ook hier moet worden aangetoond dat er geen bevredigende alternatieve oplossingen voorhanden zijn. Het belang openbare veiligheid zal bij wolven echter zwaarder wegen dan het belang schade aan landbouwgewassen en vee, wat ingrijpen eerder mogelijk maakt. Bij acuut gevaar kan altijd direct worden ingegrepen op last van de burgemeester.

Wanneer een wolf (of goudjakhals) dood (of gewond) wordt aangetroffen is de politie het eerste aanspreekpunt. De politie kan beoordelen of de situatie verdacht (er kan mogelijk sprake zijn van een strafbar feit) of gevaarlijk is en of er maatregelen genomen moeten worden om bijvoorbeeld een weg tijdelijk af te zetten. De politie schakelt vervolgens andere betrokken instanties is. Om het dier te mogen vervoeren, monsters te nemen of sectie uit te voeren zijn vergunningen nodig. De provincie is hiervoor verantwoordelijk. Een gewonde, maar nog levende wolf, kan met beperkte ingrepen misschien weer terug worden teruggeplaatst in de natuur. Een deskundige, bijv. een dierenarts moet die afweging maken. Wanneer daar geen perspectief voor is, moet de wolf worden geëuthanaseerd. Ook daarvoor is een ontheffing van de provincie vereist, dit is veelal, geregeld in provinciale (valwild-)verordeningen.

In opdracht van de provincie en/of BIJ12, worden het Wolvenmeldpunt en WENR ingeschakeld.

Onderscheid probleemsituaties met wolven en probleemwolf
In de interventierichtlijnen wordt onderscheid gemaakt tussen een probleemsituatie en een probleemwolf. Het verschil tussen die twee is dat een probleemwolf problematisch gedrag vertoont dat niet noodzakelijk onnatuurlijk, maar wel afwijkend is. Het gaat om gedrag dat de wolf zeer waarschijnlijk heeft aangeleerd als reactie op menselijke omstandigheden.

In een probleemsituatie gedraagt de wolf zich niet afwijkend, maar ontstaan wel conflictsituaties. Dergelijke situaties zijn niet helemaal te voorkomen, maar de impact kan met het nemen van de juiste maatregelen worden beperkt. Bij een echte probleemwolf is verwijderen (m.a.w. doden) van dat individu uit de populatie uiteindelijk de enige oplossing.

Documenteren, beoordelen en opvolgen van meldingen
Gezien de wettelijk beschermde status van de wolf, moet terughoudend worden omgegaan met beheeringrepen, ook wanneer probleemsituaties zich voordoen. Acute, levensbedreigende situaties voor mensen vormen hierop een uitzondering. Bij ingrepen worden daarom escalatieladders gehanteerd, zie onderstaande handelingsrichtlijnen. Bij aanvallen op dieren moet eerst een wolfwerend raster worden geplaatst, bij voorkeur niet alleen op de plaats van de aanval, maar in het gehele gebied. Wanneer in een wolvengebied honden worden aangevallen, is het van belang onderscheid te kunnen maken tussen aanvallen op loslopende honden en op aangelijnde honden, of honden achter een hek. Pas in het uiterste geval kan toestemming worden verleend om een wolf te doden. In dat geval is het niet voldoende dat alle stappen in de escalatieladder zijn doorlopen, hiervan moet ook bewijs overlegd kunnen worden. Om die reden is het van groot belang alle stappen zorgvuldig te documenteren.

Deskundigen team

In bepaalde situaties kan het wenselijk zijn een groep onafhankelijke deskundigen de situatie nader te laten analyseren. Het instellen en samenstellen hiervan is een keuze van de betrokken provincie, zo nodig in overleg met gemeentes en wolvencommissie. Doel is te komen tot een onpartijdig en objectief oordeel en advies dat enerzijds een analyse biedt van de situatie in dat gebied en

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

aanbevelingen doet over een eventuele aanpak en anderzijds kan leiden tot het preciezer documenteren van, kennis en ervaringen die in andere situaties te benutten zijn.

Communicatie
In onderlinge afstemming tussen provincies, gemeentes, politie, IPO, BIJ12, VNG en mogelijk andere partijen wordt gewerkt aan een communicatiestrategie, gericht op het infomeren van het publiek en instanties die een mogelijke rol spelen bij de implementatie van de richtlijnen.

Doorontwikkeling
De richtlijnen bieden handvatten voor situaties die op het moment van opstellen te voorzien zijn. Er kunnen zich echter altijd onvoorziene situaties voordoen. Op dat moment moet een bevoegd gezag op basis van eigen afwegingen besluiten nemen. De richtlijnen bieden daar ruimte voor. In sommige gevallen zal het nodig zijn hiervoor een expert (bijvoorbeeld het hiervoor genoemde deskundigen team te raadplegen. Ook daarvoor bieden de richtlijnen handreikingen.

De richtlijnen zijn opgesteld op basis van wettelijke en beleidsmatige kaders en op basis van huidige ervaringen in binnen- en buitenland. Een aantal van de beschreven situaties hebben zich in Nederland echter nog niet voorgedaan. Daar is nog geen ervaring mee en hierover bestaat nog geen jurisprudentie. Het is denkbaar dat de richtlijnen op basis van toekomstige ontwikkelingen moeten worden bijgesteld. Om dit te kunnen doen is het belangrijk probleemsituaties ook als leermoment te kunnen gebruiken. Om die reden wordt documentatie en analyse van de situatie expliciet als actie benoemd in een aantal situaties. De richtlijnen zullen periodiek tegen het licht worden gehouden en zo nodig aangepast.

Het in deze interventierichtlijnen verwoorde beleid dient in provinciale regelgeving (beleidsregels, verordeningen e.d.), waaronder bijvoorbeeld de provinciale valwildregeling, te worden verankerd.

Met opmerkingen [redacted]: Check bij provincies waar (in) men dit wil/moet regelen.

Tot slot de suggestie dat indien men snel wil handelen het goed is voorafgaand bepaalde ontheffingen en vergunningen in algemene zin voorbereid te hebben ('klaarliggen'). Dat behoeft slechts de situatie afhankelijke invulling nog plaats te vinden.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

1. Interventierichtlijnen voor probleemsituaties en probleemwolven

Situatie wolf – mens

Wolf - mens	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel en doel	
a	Wolf loopt overdag of 's nachts door stedelijk gebied of dorpskern zonder interesse voor gebouwen, erven, tuinen, honden.	Normaal gedrag. Wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing. Wolven zijn niet uitsluitend nachtactief.	Ongevaarlijk. Maar opletten, probleem kan ontstaan als wolven regelmatig voedsel(resten) vinden bij bebouwing.	In principe geen maatregelen. Evt. communicatie publiek. Eventueel aanwezige voedselbronnen verwijderen om gewenning aan mensen te voorkomen. Geval observeren en documenteren om eventueel benodigd ingrijpen in latere situaties te kunnen onderbouwen. Doel: bewustwording omgeving. Vergunningvrij.	Geen probleemsituatie
b	Wolf vlucht niet meteen bij het zien van voertuigen en mensen maar stopt en observeert.	Normaal gedrag, wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt. Vooral jonge wolven zijn vaak nieuwsgierig.	Ongevaarlijk.	Niet lokken en voeren. Oppassen voor gewenning. Geval observeren en documenteren. Bij herhaalde meldingen communicatie publiek, voorlichting inzake voeren. Doel: bewustwording omgeving. Vergunningvrij.	Geen probleemsituatie
c	Wolf wordt gezien op minder dan 30 meter* van bewoonde huizen. Het betreft verschillende incidenten in hetzelfde gebied gedurende een periode van enkele weken.	Divers: 1e paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent. 2e aanwezige voedselbronnen.	Waakzaamheid geboden. Mogelijk conditionerings- en gewennings-probleem, risico op hybridisatie of letsel hond.	Oorzaak opsporen en wegnemen, honden afschermen van mogelijke contacten met wolf. Publiek voorlichten. Als geen resultaat: wolf verjagen (actieve afschrikking) met als doel de wolf "bang" voor mensen te maken. Doel: bewustwording omgeving. Verjaging op eigen terrein is vergunningvrij. Inzet op mogelijk traject van ontheffingverlening voor verjaging.	Probleemsituatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

d	Wolf tolereert (passief) bij herhaling dat mensen hem naderen tot minder dan 30 meter*.	Wolf is in toenemende mate gewend geraakt aan aanwezigheid van mensen.	Waakzaamheid geboden-aandacht vereist, indicatie voor sterke habituatie, mogelijk positieve conditionering.	Analyseren situatie door deskundigen(-team), met als doel ingrepen te kunnen afwegen. Negatieve conditionering/ afschrikking zo vroeg mogelijk, met als doel wolf "bang" te maken voor mensen. Niet vergunningsvrij: Mogelijk traject van ontheffingsverlening.	Probleemsituatie
				Als aversieve conditionering niet werkt of praktisch niet uitvoerbaar is dan situatie probleemwolf. Doel: doden wolf. Niet vergunningvrij: In gang zetten traject ontheffingsverlening.	Probleemwolf
e	Wolf benadert actief en bewust meermaals mensen binnen 30 meter* en lijkt geïnteresseerd in mensen.	Gedrag kan verschillende oorzaken hebben. Mogelijk sterke voedselconditione-ring en gewenning. Hond kan een trigger zijn.	Kritieke situatie, kans op gewenning en uiteindelijk agressief gedrag en letsel mens.	Opsporen en proberen te vangen, om te kunnen zenderen (om het gedrag van het dier te volgen) en verjagen (actieve afschrikking), publiek waarschuwen niet te voeren. Niet vergunningvrij.	Probleemsituatie
				Als aversieve conditionering niet werkt of praktisch niet uitvoerbaar is dan situatie probleemwolf. Doel: doden wolf Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid.	Probleemwolf
f	Wolf reageert defensief (passief agressief) op mensen bij verstoring (bijvoorbeeld tijdens eten van prooi) en vlucht niet meteen weg of doet schijnaanvallen, zonder mensen gericht te benaderen.	Normaal gedrag, afhankelijk van karaktereigenschap pen individu. Verdediging van prooi.	Gevaarlijk	Publiek waarschuwen om niet in de buurt van de wolf te komen. Eventueel wolf verjagen (actieve afschrikking) met als doel wolf "bang" te maken voor mensen. Lokale verjaging is vergunningvrij.	Geen probleemsituatie
g	Wolf reageert actief agressief op mensen bij verstoring (bijv. tijdens eten van prooi) en valt mensen aan.	Normaal, maar problematisch gedrag. Verdediging van prooi, wolf voelt zich bedreigt en neemt initiatief tot aanval.	Gevaarlijk	Publiek waarschuwen om niet in de buurt van de wolf te komen. Eventueel wolf verjagen (actieve afschrikking d.m.v. conditioneren) met als doel wolf "bang" te maken voor mensen. Lokale verjaging is vergunningvrij.	Probleemsituatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

				Als aversieve conditionering niet werkt of praktisch niet uitvoerbaar is dan situatie probleemwolf. Doel: doden wolf Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid.	Probleemwolf
h	Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	Extreme gewenning, mogelijkheid op hondsdolheid	Gevaarlijk	Doel: doden wolf Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid.	Probleemwolf

* Vluchtafstand: wolf laat mensen toe < 30m of benadert zelf tot < 30m. In het stroomschema staat enkel de actieve vorm: wolf nadert, maar de afstand < 30 meter is in beide gevallen een criterium om tot gerichte interventie over te gaan. Oorzaak gedrag en toe te passen maatregelen per geval te beoordelen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Situatie wolf – hond

Wolf-hond	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel en doel	
a	Wolf benadert meermaals mensen met aangelijnde honden (verschillende mensen en verschillende honden, maar niet agressief).	Wolf ziet in de hond een soortgenoot	Geen acuut gevaar voor de mens, maar waakzaamheid geboden! Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten. Mensen kunnen deze situatie als bedreigend ervaren. Kans op hybridisatie.	Afhankelijk van de locatie en periode, wolf zo mogelijk zenderen met als doel situatie te kunnen analyseren en beoordelen. Wolf verjagen en honden zo mogelijk uit het gebied houden. Publiek voorlichten. Doel: bewustwording omgeving. Lokale verjaging is vergunningvrij.	Probleemsituatie
b	Wolf benadert meermaals mensen met aangelijnde honden en is agressief naar honden.	Hond ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt	Kritisch, kans op letsel hond, stressvol voor mensen, risico dat mensen betrokken raken.	Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf door deze te doden. Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid.	Probleemwolf
c	Wolf wordt gezien op minder dan 30 meter van bewoonde huizen. Het betreft verschillende incidenten gedurende een periode van enkele weken.	Wolf zoekt partner, of ziet honden als concurrent (in paartijd).	Waakzaamheid geboden. Mogelijk risico op hybridisatie of letsel hond en gewenningsprobleem.	Oorzaak opsporen en wegnemen, honden afschermen van mogelijke contacten met wolf. Publiek voorlichten. Als geen resultaat, wolf verjagen (actieve afschrikking). Doel: bewustwording omgeving en verjagen wolf uit deze omgeving. Lokale verjaging is vergunningvrij.	Probleemsituatie
d	Wolf doodt meermaals honden bij bebouwing (op erf of in tuinen).	Wolf heeft geleerd dat honden een makkelijke prooi zijn, of ziet honden als concurrent.	Kritisch, grote acceptatieschade, risico dat er voor mensen gevaarlijke situatie ontstaat.	Publiek voorlichten, waar mogelijk preventieve maatregelen, honden bij de wolf weghouden, e.d. afhankelijk van de situatie. Doel: bewustwording omgeving. Lokale verjaging is vergunningvrij.	Probleemsituatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

				Als maatregel niet succesvol of niet uitvoerbaar is: Wolf doden op last burgemeester, op basis van Wet op openbare orde en veiligheid. Doel: ingrijpen in aanwezigheid wolf door deze te doden.	Probleemwolf
e	Wolf doodt honden die niet zijn aangelijnd en niet in de directe nabijheid van mensen verblijven.	Wolf ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt	Natuurlijk gedrag	Publiek voorlichten. Loslopende hond in een wolventerritorium vormt voor de hond een reëel risico	Probleemsituatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Interventierichtlijn – Melding van een aangetroffen (aangereden)dode of gewonde wolf of goudjakhals

1. Doel

1.1. Borging openbare orde en veiligheid, inclusief verkeerveiligheid en vrije doorgang wegen.

1.2. Bescherming wolf

1.3 Vaststelling doodsoorzaak, mogelijk vaststelling strafbaar feit.

1.4 Veiligstellen plaats delict en eventueel justitioneel onderzoek te plekke.

2.1. Filteren van meldingen op waarschijnlijkheid wolf.

2.2. Monitoringsdata zoals, DNA en ander bewijs, veiligstellen

2. Communicatie

2.2.1. Politie is verantwoordelijk voor perscommunicatie vanaf eventueel plaats delict.

2.2 Provincie brengt zo snel mogelijk persbericht uit (volgens communicatieplan).

2.3 Indien geen verdachte situatie schaalt de politie af en is het aan de provincie om eventuele communicatie over de aanrijding te voeren.

Uitwerking Interventierichtlijn Melding aangereden dier – mogelijk wolf of goudjakhals

1. Ontvangst melding aangereden dier – mogelijk wolf

1.1. Een waarnemer van de aanrijding meldt rechtstreeks aan een instantie:

> Meest waarschijnlijke eerste ontvanger van de melding: politie

> Mogelijke andere ontvanger(s) van de melding

Stichting Wildaanrijdingen Nederland, provinciale Valwildorganisatie, Dierenambulance, gemeente, terreinbeheerder, provincie, BIJ12, Wolven in Nederland, Zoogdiervereniging, Faunabeheereenheid, Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, WENR, Waarneming.nl, LTO (lokale afdeling), Regiocoördinator wolf of vrijwilliger.

2. Eerste ontvanger geeft melding zo snel mogelijk door aan de meldkamer (politie)
2.1. Politie schat in of situatie onveilig is, en of mogelijk sprake is van een strafbaar feit.
2.2. Politie neemt mogelijk maatregelen om veiligheid te waarborgen, voert mogelijke justitioneel onderzoek uit op plaats delict en schakelt wolvenmeldpunt in.
2.3. Elke eerste melding dient z.s.m. te worden doorgegeven aan de betreffende provincie en/of BIJ12. Deze neemt contact op met het Wolvenmeldpunt en WEnR.

3. Provincie en/of BIJ12 geeft opdracht aan WEnR om ter plaatste te gaan om een veldopname te maken en een eventueel dode wolf op te halen en te vervoeren naar een koellocatie en het laboratorium van DWHC te Utrecht.
4. Provincie en/of BIJ12 geeft opdracht aan het Wolvenmeldpunt na te gaan of er sprake is van een wolf of goudjakhals.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

5. Wolvenmeldpunt voor screening

2.1. Wolvenmeldpunt voert snelle screening uit op (on)waarschijnlijkheid wolf

> Wolf onwaarschijnlijk:

- Wolvenmeldpunt informeert zo snel mogelijk provincie en BIJ12.
- Wolvenmeldpunt zorgt voor terugkoppeling naar eerste ontvanger.

➢ Wolf waarschijnlijk of zeker:

- Wolvenmeldpunt informeert zo snel mogelijk provincie en BIJ12.
- Wolvenmeldpunt zorgt na definitieve validatie voor opname in NDFF.

In het geval er sprake is van een gewond, dus nog levend, dier wordt een deskundige (bijvoorbeeld een dierenarts) ingeschakeld om een oordeel te kunnen geven of het dier nog kan worden teruggeplaatst in de nabijheid van de vindplaats. Indien dit niet mogelijk is wort het dier geëuthanaseerd. *3. Provincie draagt zorg voor het inlichten relevante organisaties en vervolgacties, het kan zo zijn dat de vrije doorgang van wegen in het geding is, en er opgetreden dient te worden,.*

3.1. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, dood ter plaatse

> Betreffende provincie zorgt voor:

- inlichten contactpersonen, WENR, DWHC, terreinbeheerder (indien van toepassing)
- vervoer en opslag van kadaver in koeling
- communicatie via persbericht
- laten uitvoeren van veldvalidatie

3.2. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, gewond ter plaatste

> Politie maakt inschatting van veiligheidssituatie. Indien veiligheid geen belemmering, oproepen van een wolvendeskundige, bijvoorbeeld dierenarts.

- Dierenarts maakt afweging of wolf, eventueel met behandeling terug in de natuur geplaatst kan worden. Indien ja, behandelen, indien mogelijk zenderen.
- Valwildafhandelaar kan zonodig ook opdracht krijgen om direct te handelen in geval van euthanisering.
- Indien nee, zie 3.4
- Communicatie via persbericht

> Indien dier ter plekke gedood, zie 3.4

3.3. In geval van: aangereden dier, mogelijk wolf, niet meer ter plaatste

> Betreffende provincie zorgt in samenspraak met politie en wolvenexpert voor nazoek door BOA of jachtaktehouder met zweethond en/of drone

- Indien dier gevonden en dood, zie 3.1
- Indien dier gevonden en gewond, zie 3.2
- Indien dier niet gevonden wordt het zoeken gestaakt.

3.4. Er is geen perspectief om wolf na behandeling terug te plaatsen

> Wolf wordt geëuthanaseerd

> Betreffende provincie zorgt voor:

- inlichten contactpersonen politie/BOA, WENR, DWHC, terreinbeheerder (indien van toepassing)

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- vervoer en opslag van kadaver in koeling
- communicatie via persbericht
- laten uitvoeren van veldvaldidatie

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 26-1-2022 10:21:08
From : " **bij12.nl**
To : **@ipo.nl, "** **gelderland.nl,** **provinciegroningen.nl,** **provinciegroningen.nl,** **@fryslan.frl"** **@fryslan.frl,** **fryslan.frl,** **drenthe.nl, "** **@drenthe.nl,** **drenthe.nl, "** **drenthe.nl, "** **@overijssel.nl,** **@overijssel.nl,** **@brabant.nl,** **@prvlimburg.nl, "** **@prvlimburg.nl, "** **@flevoland.nl, "** **@noord-holland.nl,** **@zeeland.nl,** **@provincie-utrecht.nl, "** **@bij12.nl,** **@bij12.nl,** **@bij12.nl, "** **@bij12.nl, "** **@bij12.nl, "** **@minlnv.nl, "** **@minlnv.nl"** **@minlnv.nl**
Subject : Beleidskeuze memo wolvenplan
Attachment : Memo beleidskeuzes wolvenplan v220126.docx;image001.png;

Beste collega's,

Bijgaand stuur ik jullie een aangepaste versie van de memo met de voorgestelde beleidskeuzes die de IPO lijn in gaan.
Daar zitten nog enkele open eindjes in, veelal voorzien van namen van degene die hieraan invulling kan geven.
Uiteraard stat het vrij om in deze concept versie jullie wijzigingen en opmerkingen te plaatsen. Gebruik hiervoor de link naar het document dat op SharePoint is geplaatst.

https://bij12kantoor.sharepoint.com/:w:/r/sites/Wolfmonitoring/Gedeelde%20documenten/01.%20Interprovinciaal%20Wolvenplan%202022/Memo%20beleidskeuzes%20wolvenplan%20v220126.docx?d=w0e4a556601e944b69c5605de006b0fc1&csf=1&web=1&e=MfstYC

Gemakshalve voeg ik het document ook in word versie al bijlage toe.

Ik verzoek een ieder z.s.m. haar of zijn invulling aan te geven. Dit moet uiterlijk 4 februari zijn gedaan!

Immers: op 8 februari dient de memo aan de IPO wgnw te worden gestuurd. Dat betekent dat op 7 januari een laatste slag kan worden gemaakt.

Met vriendelijke groet,

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Werkt voor provincies

Informatiememo

Van	[redacted]
Afgestemd met	IPO wolvenwerkgroep
Aan	IPO werkgroep natuurwetgeving
C.c.	-
Datum	26 januari 2022
Onderwerp	Interprovinciaal wolvenplan 2022
Bijlage(n)	LOW notitie: Kaders voor een wolvenplan

Achtergrond
De provincies hebben besloten het huidig Interprovinciaal Wolvenplan, dat dateert uit 2019, te actualiseren. De gestage opmars van de wolf de laatste jaren en de sinds 2019 opgedane ervaringen geven hier aanleiding toe. Het huidige plan voorziet niet meer in alle situaties die zich rond de wolf kunnen voordoen. Het wolvenplan wordt geschreven door BIJ12, met input van de provincies en LNV. Ter onderbouwing van het wolvenplan is een fact-finding studie uitgevoerd door Wageningen Environmental Research (WEnR) en een juridische analyse door Boerema & van den Brink. Ook is een landelijk overleg wolf (LOW), onder voorzitterschap van Pieter van Geel in het leven geroepen, waarin verschillende maatschappelijke partijen die met wolven geconfronteerd worden zijn vertegenwoordigd. De positionering van het LOW is bijgevoegd in bijlage 1.

Oplevering van het wolvenplan is voorzien eind tweede kwartaal, de planning is dat de BAC VP in de oktober vergadering het Wolvenplan 2022 vaststelt. In deze notitie worden de belangrijkste beleidsmatige keuzes die aan het wolvenplan ten grondslag liggen voorgelegd.
Hierdoor kunt u bestuurlijke sturing meegeven op de inhoudelijke beleidslijn die nader wordt uitgewerkt in het Wolvenplan 2022.

Kern van het onderwerp:

Met deze memo besluit u tot een aantal beleidsuitgangspunten die in het nieuwe Interprovinciale Wolvenplan 2022 nader zullen worden verwoord. Onderstaand wordt u per beleidsonderwerp een keuze voorgesteld. Het verzoek is deze te accorderen.

Tevens gaat deze memo in op de LOW reactie als input voor het nieuwe wolvenplan. U wordt verzocht hiervan kennis te nemen.

Tot slot wordt u zicht geboden op de beoogde planning.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Inleiding
Een groot deel van de Nederlandse bevolking ervaart de komst van de wolf als iets positiefs. Na hier in de 19e eeuw door de mens te zijn uitgeroeid, is de wolf op eigen kracht teruggekomen. De aanwezigheid van de wolf is een verrijking van de Nederlandse natuur en is als inheemse diersoort strikt beschermd.

Partijen die op negatieve manier met de wolf worden geconfronteerd, met name de schapenhouderij, hebben echter behoefte aan perspectief. In het wolvenplan wordt een toekomstig scenario geschetst, waarin de wolf permanent in Nederland gevestigd is en waarin duurzaam samenleven met de wolf beleidsmatig is verankerd. Die situatie is op dit moment nog niet aan de orde. Net zo belangrijk is daarom de weg daar naartoe. Het wolvenplan biedt een beleidskader met een mix van regelingen, instrumenten, subsidies en vergoedingen die enerzijds dierhouders de ruimte en tijd geven zich aan de aanwezigheid van wolven aan te passen en anderzijds overheden de mogelijkheid geven hierin gebalanceerd en deels naar eigen provinciale invulling mee om te gaan. De beleidsmatige keuzes worden t.b.v. de uitvoering uitgewerkt in handelingsprotocollen en een tegemoetkomingsregeling.

a. Beleidskeuzes interprovinciaal wolvenplan 2022
In deze memo komen achtereenvolgens de volgende beleidspunten aan de orde:

- Het juridisch kader
- Handelingsprotocollen
- Internationaal wolven management plan
- Wolven leefgebieden
- Calamiteitenregeling
- Tegemoetkoming in schade
- Verlenging regeling en invoering eigen bijdrage
- Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten
- Vergoeding van directe kosten
- Beheervergoedingen
- Technische preventie norm
- Hybride wolven
- Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang

PM: volgorde en evt. nummering. wordt op laatste moment bepaald,

Het juridisch kader
De belangrijkste uitgangspunten voor handelingsperspectief met betrekking tot de wolf vloeien voort uit Europese verdragen, met name de habitatrichtlijn en het verdrag van Bern. Nederland heef deze verdragen ondertekend en verankerd in de Wet Natuurbescherming die op zal gaan in de Omgevingswet. De wolf wordt hierin aangemerkt als een in Nederland inheemse diersoort. Ingrijpen met beheermaatregelen als opzettelijk verstoren, verjagen en doden zijn daarmee niet toegestaan. Provincies kunnen hierop uitzondering maken op basis van een in de wet genoemd belang, indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat en de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Op dit moment is de gunstige staat van instandhouding niet gewaarborgd. Omdat de wolvenpopulaties in Nederland grensoverschrijdend zijn, moet de duurzame staat van instandhouding op internationaal niveau worden bezien. Populatiebeheer zal daarom alleen plaats kunnen vinden op basis van een internationaal beheerplan (wolvenmanagementplan), waarin zowel beheer- als beschermingsmaatregelen zijn opgenomen. Naar verwachting zal een internationaal beheerplan niet op korte termijn tot stand komen. LNV is voor dit onderdeel verantwoordelijk en zet zich hier voor in.

Dit betekent dat vooralsnog alleen met de grootste terughoudendheid kan worden ingegrepen. Voor ingrepen, vooralsnog beperkt tot eventuele incidenteel verjagen, afschot, e.d. dient een weloverwogen afweging gemaakt te worden tussen het belang en de noodzaak om in te grijpen.

Voor het juridisch kader is het voorstel op hoofdlijn om….. PM:

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

We streven naar een balans in beleid. Dat betekent dat naast de wettelijke bescherming van de wolf ook in mogelijkheden voorzien dient te worden om overlast en schade van wolf te voorkomen. Dit wordt voorzien van duidelijke handelingsgerichte kaders (handelingsprotocollen). Dat betekent dat ingrijpen niet wordt uitgesloten maar de, de keuze om tot een vorm van beheer te komen specifiek dient te worden gemaakt in de handelingsprotocollen. Belangrijk is dat helderheid wordt gegeven over het doden van een wolf.

Het voorstel is om het mogelijk te maken om één specifiek individu uit de populatie te nemen als dat nodig is. Hierbij valt te denken aan een probleemwolf en/of problematische situatie.
Op de lange termijn is populatie beheer denkbaar. Dit beheer is slechts mogelijk indien de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar komt.

Demogelijkheid van individueel afschot wordt daarmee open gehouden. Populatiebeheer is slechts denkbaar indien ook in Europees verband afstemming over de staat van instandhouding heeft plaatsgevonden.

Voorzien van definities (bescherming-> wettelijk kader ; beheer-> brede opvatting over dit woord, in te vullen in Handelingsprotocollen)

NB: nadere invulling van de hoofdlijn nog noodzakelijk! Afhankelijk van uitkomsten lopend overleg.(door: [redacted] cs.)

- *Bepaling SvI*
- *Wolf die zich permanent vestigt in een gebied waar de populatie prooidieren ontoereikend is voor de wolf om zich te kunnen voeden?*
- *Gevestigde wolf bij wie gewenning is opgetreden om goed beschermd vee aan te vallen?*
- *Bij agressief gedrag naar mensen?*
- *Hoe wordt dit geregeld? Met ontheffing? Aanwijzing?*
- *In bovenstaande gevallen eerst verstoren/verjagen, pas in uiterste geval doden?*
- *Relatie leggen met beschermingsmaatregelen?*

- Omgang met afwijkingen van het beschermingsregime(s)
- Motivering uitzonderingen
- wanneer geen andere bevredigende oplossingen
- wanneer gunstige staat van instandhouding
- omgang vrijstellingen
- omgang beheer
- Actieve soortenbescherming
- Gebiedenbescherming

<u>Actieve soortsbescherming</u>
De komende jaren zullen de provincies zich actief inzetten om het voorkomen van de wolf te ondersteunen via actieve beschermingsmaatregelen.
Te denken valt aan zonering in wolvenleefgebieden, nemen van verkeersremmende maatregelen, het voeren van een wolfinclusief faunabeheer.
Natura 2000
Op lange termijn is het denkbaar om in bestaande N2000 gebieden de wolf als doelsoort op te nemen.

<u>Wolfinclusief faunabeheer</u>
Het voorstel is om bij het faunabeheer van grote hoefdieren…
Is er reden om dit te verwoorden n.a.v. uitspraak Gelderland? Ja->input [redacted]

Het voorstel is tevens om bij schade aan natuurbegrazers niet te gaan escaleren.
voorstel [redacted]

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Mede nav recente rechterlijke uitspraken is het gewenst om de relatie tussen faunabeheer en prooiaanbod van wilde hoefdieren te benoemen. M.b.t. natuurbegrazing is het uitgangspunt dat het hier om meer natuurlijk gehouden kuddedieren gaat die onderdeel vormen van het natuurbeheer ter plekke. Vergelijkbaar met andere wilde hoefdieren....

Handelingsprotocollen

Het wolvenplan biedt duidelijkheid over het handelingsperspectief. Dit wordt meer in detail uitgewerkt in een viertal handelingsprotocollen.

Het bieden van een handelingsperspectief staat hoog op de maatschappelijke agenda. Het is mede vanwege praktische uitvoering van belang de kaders hiervoor helder aan te geven. De hoofdlijn van het handelingsperspectief is PM wordt nog uitgewerkt(door: HP subgroepje -> input via)

Handelingsprotocol 'Wolf en mens'
Handelingsprotocol 'Wolf en hond
Handelingsprotocol 'Wolf en vee
Handelingsprotocol 'Overige situaties'

Het voorstel is in de handelingsprotollen op generieke wijze invulling te geven aan de te ondernemen stappen en afwegingen. De invulling kan hierdoor maatwerk zijn en situatie specifiek worden vormgegeven.

De juridische analyse geeft aan dat situatieafhankelijk naar afwegingen dient te worden gezocht. Het is daarom op vaarhand niet nodig heel specifiek grenzen aan criteria te stellen. Hiermee wordt bereikt dat...PM -> nadere beleidsvoorstellen mbt expliciete kritische keuzepunten in deze uitwerkingen? -> e.a. die handelingsprotocollen uitwerken

Internationale beleidsafstemming

De inzet vanuit Nederland is om te komen tot internationale beleidsafstemming bij voorkeur in de vorm van een internationaal wolven management plan.

Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-)populaties geeft zicht op de staat van instandhouding en biedt wellicht op termijn mogelijkheden voor beheer (population level management).

De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven.

De Richtsnoeren van de EU inzake de bescherming van diersoorten van de Habitatrichtlijn erkennen dat binnen de meeste lidstaten zelf veelal geen gunstige staat van instandhouding kan worden bereikt. Dit betekent dat voor wolvenbeheer uit een grensoverschrijdend managementplan moet blijken wat onder een gunstige staat van instandhouding van de betrokken populatie wordt verstaan. Tevens moet daarin worden aangegeven welke maatregelen door elk deelnemend land worden ondernomen om deze staat van instandhouding te bereiken of te behouden. Internationaal populatiemanagement is een randvoorwaarde voor zowel het actief als passief beheer van de populaties wolven.

Op nationaal niveau wordt door het ministerie van LNV de samenwerking gezocht met de Duitse nationale overheid met de intentie om te komen tot een internationaal management plan voor de gedeelde wolvenpopulatie. Hierbij wordt bekeken of ook met andere landen, zoals België en Polen, samengewerkt kan worden. Dit plan zou een nuttige basis kunnen vormen voor het toekennen van afwijkingen van de strikte bescherming van de wolf.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Naast de samenwerking op nationaal niveau wordt er door diverse provincies op regionaal niveau samengewerkt met Duitse deelstaten en met de Belgische gewesten.

Wolven leefgebieden
Het voorstel is dat het aanwijzen van beleidsmatig begrensde leefgebieden voor de wolf te handhaven zoals het al is.

D.w.z. het gaat hierbij om begrenzing van gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven, al dan niet incidenteel maar regelmatig te verwachten is. Oftewel dit behoeft zich niet te beperken tot vestigingsgebieden.

Begrenzing van andere 'typen gebieden is niet mogelijk en wordt om die reden dan ook niet voorgesteld.
In het verlengde van het huidige wolvenplan blijft het vanwege de instrumentele betekenis nuttig om 'leefgebieden wolf' te begrenzen. Het aanwijzen van 'no go-area's/nulstand gebieden is juridisch niet toegestaan. Dit beleid kan zo blijven. Het aanwijzen van corridors of hotspots voor wolven is ruimtelijk niet uitvoerbaar. Mede gelet op de beoogde 'calamiteitenregeling' vervalt de instrumentele betekenis hiervan ook (zie elders..)

Wolven leefgebieden
Conform het huidige wolvenplan kunnen provincies leefgebieden voor de wolf aanwijzen. Deze mogelijkheid ontstaat nadat gebleken is dat er zich minimaal 6 maanden sprake is van een gevestigde wolf. Dit zijn de gebieden waar een wolf zich permanent heeft gevestigd. Er zijn inmiddels (leef-)gebieden aangewezen in Gelderland, Noord-Brabant en Drenthe (zgn. risicogebied). Van veehouders in leefgebieden wordt verwacht dat zij op een aanval van wolven zijn voorbereid. Het wolvenplan gaat er van uit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet.

Nieuw is dat het hierbij ook kan gaan om begrenzing van gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven, al dan niet incidenteel maar regelmatig voorzienbaar is.

Bij aanwijzing van een wolvengebied kiest de provincie er desgewenst voor om eventueel een subsidieregeling voor bijdrage aan de preventieve maatregelen open te stellen. Vuistregel was en blijft dat deze ten minste 3 jaar open staat. Nieuw is dat na deze drie jaar nadere voorwaarden volgen m.b.t. de uitkering hiervan. (zie elders..)

Calamiteitenregeling
Het voorstel is om een (kortlopende, tijdelijke) calamiteitenregeling mogelijk te maken.
Ook buiten leefgebieden vinden aanvallen door wolven plaats. Het betreft dan vooral zwervende wolven, die op zoek zijn naar een nieuw leefgebied. Het valt niet te voorspellen waar zo'n aanval plaats zal vinden. Naar verwachting zal de frequentie waarop zich dit voordoet in de nabije toekomst toenemen. Voor die situaties is het voorstel om een calamiteitenregeling tijdelijk open te stellen.

Een calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde of aangrenzende gemeenten, meer dan twee aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente kunnen voor de duur van een maand voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen. Ook kan de provincie tijdelijke middelen ter beschikking stellen, zoals flexnetten.

Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt bij discretie van de provincie. Een calamiteitenregeling is bedoeld om veehouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

te voorspellen zijn. Wanneer wolvenaanvallen in een gebied regelmatig voorkomen, wordt van veehouders verwacht dat zij zelf maatregelen treffen.

Tegemoetkoming in schade
Het huidige wolvenplan gaat er van uit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet. Dat uitgangspunt blijft. Op dit moment wordt alle wolvenschade aan landbouwhuisdieren vergoed, dat geldt bij uitzondering ook voor hobbymatig gehouden schapen en geiten. Er geldt geen eigen risico en aan een tegemoetkoming worden geen voorwaarden gesteld met betrekking tot preventieve maatregelen. Hierin worden wijzigingen voorgesteld:

<u>Verlenging tegemoetkomingsregeling en invoering eigen bijdrage</u>
Voorstel is de subsidieregeling te kunnen verlengen maar de tegemoetkoming in de schade op termijn niet meer volledig uit te keren. We verlaten daarmee de huidige insteek om niets meer te vergoeden.
Het voorstel is na de 3 jaar in het leefgebied de tegemoetkoming naar redelijkheid en billijkheid te verlagen tot 60% van de schade. Dit is overeenkomend met ervaringen in de tegemoetkoming in de fruitschade die voor de Raad van State stand heeft gehouden.

Met betrekking tot de tegemoetkoming in de schade geldt dat in de eerste drie jaar zonder wolfwerende voorwaarden een tegemoetkoming kan worden verleend. Nieuw is het voorstel dat na de eerste drie jaar alleen een tegemoetkoming (zonder eigen bijdrage) wordt verleend indien er sprake is van genormeerde wolfwerende maatregelen. In alle overige gevallen volgt de invoering van een eigen bijdrage.

Het voorstel is om in begrensde leefgebieden na de eerste drie jaar van begrenzing van dit leefgebied preventieve maatregelen te vereisen om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen.
Om vee voor wolven te beschermen wordt een deugdelijk raster met stroom en/of inzet van een kuddebewakingshond vereist. Op de website van BIJ12 staat vermeld aan welke voorwaarden zo'n raster moet voldoen.

<u>Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten</u>
Het voorstel is om de tegemoetkoming in de schade ook bij particulieren voor alle landbouwhuisdieren te vergoeden.
Voorstel is om onder het nieuwe wolvenplan, naast schade aan hobbymatig gehouden schapen en geiten ook andere hobbylandbouwhuisdieren voor een tegemoetkoming in aanmerking komen bij predatie door wolven. Te denken valt aan shetlandpony's, alpaca's of damherten.

<u>Vergoeding van directe kosten</u>
Het huidige wolvenplan voorziet in vergoeding voor directe kosten, dit blijft zoals het is. Daarmee worden in het kader van de tegemoetkoming in de schade géén indirecte kosten, of zgn. vervolgschade vergoed. Dit is voortzetting van het huidige beleid.

Het huidige wolvenplan voorziet alleen in vergoeding voor directe kosten, daar komt geen verandering in. Onder directe kosten vallen:
- de waarde van de door wolf gedode dieren, incl. de door de dierenarts geëuthanaseerde dieren.

In tegenstelling tot algemeen geldend tegemoetkomingsbeleid voorziet 'de wolven regeling' in de volgende 'extra's' en worden deze ook als directe kosten gezien:
- de kosten van de dierenarts (tot maximaal de taxatiewaarde van het dier).
- de kosten van de afvoer gedode dieren (Rendac).
- de schade vanwege 'abortus' mits binnen twee weken bewijsbaar.
- de schade vanwege 'gederfde melkproductie' mits bewijsbaar aangetoond.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Er wordt géén tegemoetkoming verleend voor indirecte kosten zoals:

- herstel van omheiningen of ander zaken (uren en materialen).
- de tijd (arbeidsuren) die de veehouder kwijt is om de schade af te handelen.
- scannen t.b.v. drachtbepaling door dierenarts.
- overige kosten t.b.v. de schapen (bijv: aankoop, import, aanvoer, quarantaine e.d.).
- schade veroorzaakt door losgebroken schapen/dieren.

Inzet Kuddebewakingshonden

Op dit moment wordt ervaring opgedaan met de inzet van kuddebewakingshonden. Dit lijkt een nuttige aanvulling op de preventie in bepaalde situaties. Afhankelijk van de ervaringen wordt nader bezien hoe hiermee om te gaan in het kader van tegemoetkomingen en subsidieregelingen.

Beheervergoedingen

Het voorstel is tot het opnemen van beheervergoedingen binnen het subsidiestelsel Natuur en Landschap. Dit dient nog nadere te worden uitgewerkt in door de Europese Commissie goed te keuren wolvenpakketten. Er is sprake van pakketten voor natuurbeheer en voor agrarisch natuurbeheer. Hiermee kan arbeid, herstel en vervanging van wolfwerende maatregelen worden bekostigd.

Natuurbeheer

Deze regeling is bedoeld voor schaapskuddes die binnen het kader van natuurbeheer worden ingezet. Binnen een aangewezen wolf-leefgebied in de natuur moet het wolf inclusief hoeden en aanbesteden de norm zijn. De rekening komt dan bij de eigenaar die daarvoor via het SNL spoor beheervergoeding krijgt.

Agrarisch natuurbeheer

In het agrarisch buitengebied ligt het voor de hand aansluiting te zoeken met het Agrarisch natuurbeheer en het daarbinnen ontwikkelen van een pakket voor wolf inclusieve landbouw. Deelnemers kunnen duurzaam een vergoeding ontvangen voor te maken kosten om vee tegen aanvallen van wolven te beschermen.

Of beide regelingen wenselijk zijn, de ligging van de aan te wijzen gebieden, de hoogte van de vergoeding en de voorwaarden die aan deelname worden gesteld zijn nog onderwerp van gesprek. Een wolvenpakket kan zich mogelijk negatief verhouden tot andere pakketten zoals weidevogelpakketten.

Technische preventie norm

Het voorstel is dat provincies blijven uitgaan van de '1.20m norm' als optimale wolfwering. Om verschillende redenen is het denkbaar dat er ook situaties zijn waarin '90 cm' kan worden geaccepteerd.

Dit heeft uiteraard consequenties voor de instrumentele aanpak (subsidie, tegemoetkoming) en voor de mogelijkheden voor het handelingsperspectief (onderbouwing derogatie):

Koppeling van technische wolfwerende norm aan subsidie, tegemoetkoming en handelingsperspectief:

Dit betekent het volgende:

- Norm 1.20 is optimaal en blijft zo, wordt gesubsidieerd (met eigen bijdrage) en biedt mogelijkheid voor derogatie.
- Vanaf drie jaar na aanwijzing van een wolvenleefgebied wordt de voorwaarde dat alleen bij aanwezigheid '1.20 norm' een tegemoetkoming kan worden verleend. Oftewel alles wat niet als wolfwerend wordt beoordeeld komt (na de eerste drie jaar) niet meer voor een vergoeding in aanmerking.
- Norm '90 cm' is suboptimaal, mag en kan, maar wordt niet gesubsidieerd en geeft geen aanleiding voor derogatie binnen wolven leefgebieden.
- Indien bij 90 cm zich toch herhaaldelijk aanvallen plaatsvinden, dan wordt verwacht dat de dierhouder de preventieve maatregelen aanpast naar de normen van een 1.20m. ZO niet dat wordt geen tegemoetkoming meer verleend.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- Buiten de begrensde wolvenleefgebieden blijft een tegemoetkoming in de schade gewoon mogelijk ongeacht de evt. Genomen maatregelen.

Deze hoofdlijn wordt nader uitgewerkt in het wolvenplan, de handelingsprotocollen en de technische normering. Bovendien is deze keuze vermoedelijk mede afhankelijk van Europese regels die kunnen de looptijd van de beoogde drie jaar nog beinvloeden.

PM: nader uit te werken : ophoging 90->120- stroomgehalte, plus/min net, onderscheid nachtkralen? omgang graasdieren, dijken: dit moet preciezer?

Hybride wolven

Het voorstel is om hybridisatie van wolven in Nederland te voorkomen. Dat betekent dat hybriden uit de populatie zullen worden verwijderd ter bescherming van de inheemse fauna.

Nederland heeft een verantwoordelijkheid op te treden tegen hybride wolven, kruisingen tussen wolf en hond. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat er in Nederland hybride wolven rondlopen of dat dit te verwachten is. Als van een wolf wetenschappelijk is aangetoond dat het om een hybride individu gaat, dan zal de provincie opdracht geven dat individu middels een aanwijzing te laten doden.

Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang
Het voorstel is om bij een aangetroffen gewonde wolf door een deskundige de gezondheidstoestand te laten beoordelen. Alleen in het geval het betreffende dier terug kan naar de vrije natuur, zal een wolf worden opgevangen.

Bijv. indien evt. met geringe veterinaire ingrepen de wolf zichzelf kan herstellen wordt deze wolf ter plekke of in de omgeving achter gelaten. Indien de wolf dusdanig verwond is dat herstel niet mogelijk is en onnodige dierenleed voorkomen dient te worden wordt deze wolf, situatie afhankelijk, geëuthanaseerd en/of met geweer gedood.

Communicatie
Vanuit de overheden zal onverminderd worden ingezet op informatieverstrekking, voorlichting en daarmee communicatie over het 'samenleven met wolven'. De verwachting is dat dit veel en mogelijk meer inzet zal vragen.
Daarbij valt te denken aan het aanbieden van informatie via website(s) en woordvoering via (digitale) media, uitbrengen van tussenrapportages, nieuwsbrieven vanuit provinciale wolven commissies, inzet van zgn. wolvenconsulenten, (mede) bijdragen aan voorlichtingsbijeenkomsten, praktijk demonstraties e.d.

Financiën
De inzet voor het Wolvenplan 2022 vergt vanzelfsprekend inzet van mensen en middelen. Door toename van de wolvenpopulatie zullen kosten voor monitoring en schadeafhandeling en tegemoetkomingen naar verwachting logischerwijs gaan toenemen.
Bij de vaststelling van het Wolvenplan zal hiertoe een kostenplaatje worden meegegeven.
Separaat ontvangt u een verkennend memo waarin een inschatting wordt gegeven. Zie agendapunt x.

B. Kadernotitie Landelijk Overleg Wolf

Het voorstel is om in te gaan op de wens een duiding van de fasering in het Wolvenplan op te nemen. Dit zal bijdragen tot een breder maatschappelijk draagvlak en helderheid bieden over verwachtingen en de handelingsperspectieven.

Het voorstel is tevens om het LOW de mogelijkheid te geven advies uit te brengen over het conceptplan.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Vanuit het LOW is de wens deze notitie bij u onder de aandacht te brengen.
Samenvattend wordt het volgende gesteld:

- Het Landelijk Overleg Wolf is gekomen met een gezamenlijk en gemeenschappelijk verhaal dat een kader wil meegeven voor het Wolvenplan 2022. Verbindend element is het draagvlak in de Nederlandse samenleving. Het besef is dat beschermen van landbouwhuisdieren ook betekent het beschermen van wolven en omgekeerd. Conflictarm samenleven moet haalbaar zijn.
- Het LOW wenst uitdrukkelijk advies uit te kunnen brengen over het *concept* Wolvenplan 2022.
- Het LOW onderscheid een drietal fases in de tijd die ieder een eigen tijdsbepaald beleidskader en handelingsperspectieven kunnen kennen. Het verzoek is in het Wolvenplan een concreet actie-plan met tijdlijnen op te nemen voor de noodzakelijke stappen om tot het geschetste beleid in deze eindfase te komen.

C. Planning

Processtappen m.b.t. memo beleidskeuzes:

8 februari aanleveren tbv IPO
IPO wgnw 17 februari memo beleidskeuzes
22 februari IPO wolvenwerkgroep
16 maart AAC VP memo beleidskeuzes
7 april BAC VP besluitvorming over memo beleidskeuzes

Processtappen m.b.t. besluitvorming Interprovinciaal Wolvenplan 2022:

Concept versie wolvenplan
22 maart LOW
24 maart IPO wolvenwerkgroep

Eindversie Wolvenplan
19 april IPO Wolvenwerkgroep
PM stakeholderronde o.a. LOW
16 juni IPO wgnw
6 juli AAC VP
22 sept BAC VP
4 okt LOW

Vaststelling Wolvenplan
xxx oktober IPO bestuur

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

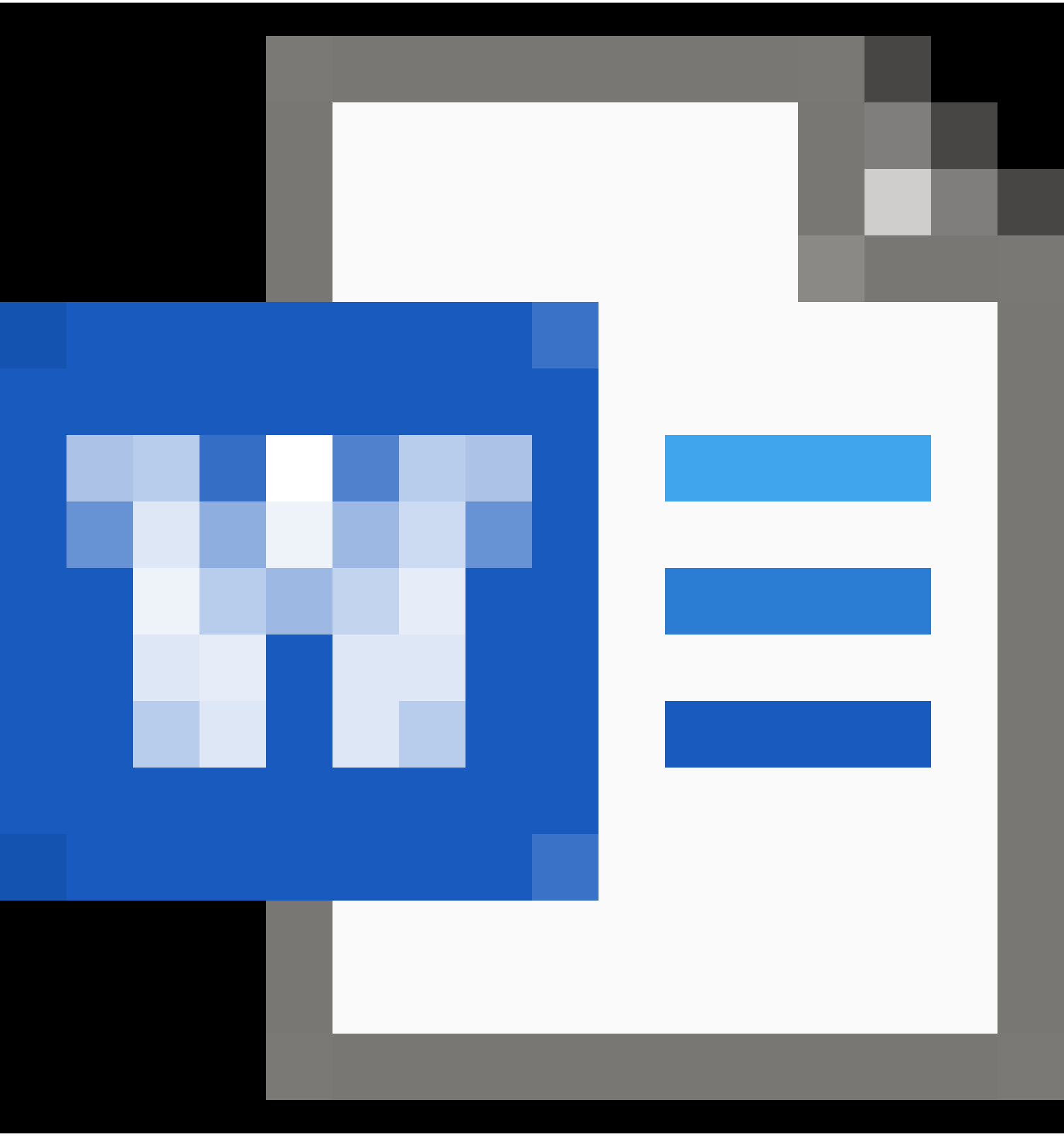

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 20-10-2022 09:57:02
From : [redacted]@ipo.nl
To : [redacted]@bij12.nl, "[redacted]gelderland.nl, [redacted]provinciegroningen.nl, [redacted]fryslan.frl, [redacted]fryslan.frl, [redacted]drenthe.nl, [redacted]drenthe.nl, "[redacted]drenthe.nl, "[redacted]@overijssel.nl, "[redacted]@overijssel.nl, [redacted]@Brabant.nl, "[redacted]@prvlimburg.nl, "[redacted]@flevoland.nl, [redacted]@zeeland.nl, [redacted]@noord-holland.nl, "[redacted]@provincie-utrecht.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@ipo.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@prvlimburg.nl" [redacted]t@prvlimburg.nl, [redacted]@provinciegroningen.nl" [redacted]@provinciegroningen.nl, [redacted]@provinciegroningen.nl" [redacted]@provinciegroningen.nl, "[redacted]@gelderland.nl, "[redacted]a@flevoland.nl"" [redacted]@flevoland.nl, "[redacted]@pzh.nl"" [redacted]@pzh.nl, "[redacted]@bij12.nl)"" [redacted]@bij12.nl, [redacted]@noord-holland.nl
Subject : Definitieve versie zoals gisteren aan BAC VP verzonden van Notitie voortgang wolvenplan + bijlage tbv BAC VP op 3 november 2022
Attachment : 221103 BAC VP 2d.1 Oplegnotitie voortgang wolvenplan.docx;221103 BAC VP 2d.2 Bijlage voortgang wolvenplan.docx;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;

Aan de leden van de wolvenwerkgroep + vaste leden IPO-werkgroep natuurwetgeving,

Met dank aan voorzet[redacted] en diverse reacties uit wolvenwerkgroep, bijgevoegd de Notitie voortgang wolvenplan + bijlage tbv BAC VP op 3 november 2022, zoals gisteravond verzonden aan de BAC VP.

Groet,
[redacted]

[redacted]
Interprovinciaal Overleg
Adviseur Vitaal Platteland
Herengracht 23
2511EG Den Haag
Tel: [redacted]
Email: [redacted]@ipo.nl
Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies
Nieuws

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 19 oktober 2022 13:42
Aan: [redacted]@bij12.nl>; [redacted]< [redacted]gelderland.nl>; [redacted]@provinciegroningen.nl>; [redacted]fryslan.frl>; [redacted]@fryslan.frl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]< [redacted]drenthe.nl>; [redacted]< [redacted]drenthe.nl>; [redacted]< [redacted]@overijssel.nl>; [redacted]@overijssel.nl>; [redacted]@Brabant.nl>; [redacted]@prvlimburg.nl>; [redacted]@flevoland.nl>; [redacted]@zeeland.nl>; [redacted]@noord-holland.nl>; [redacted]@provincie-utrecht.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@ipo.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl
Onderwerp: Notitie voortgang wolvenplan + bijlage tbv BAC VP op 3 november 2022 > eventuele reacties SVP per ommegaande

[redacted]
Interprovinciaal Overleg
Adviseur Vitaal Platteland
Herengracht 23
2511EG Den Haag
Tel: [redacted]
Email: [redacted]@ipo.nl
Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies
Nieuws

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BAC Vitaal Platteland

op 3 november 2022
Agendapunt 2d

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Datum	19 oktober 2022
Portefeuillehouder	[redacted] en [redacted]
Inlichtingen bij	[redacted] (IPO), [redacted] en [redacted] (BIJ12)
Telefoon	[redacted] (JO) [redacted] (DK) [redacted] (FE)
Onderwerp	Voortgang interprovinciaal wolvenplan in relatie tot recente ontwikkelingen

Kern van het onderwerp

Enkele recente ontwikkelingen in het wolvendossier (waaronder maatschappelijke onrust in met name de provincie Drenthe) roepen de vraag op of vastgehouden kan worden aan de planning van de totstandkoming van het interprovinciaal wolvenplan (zoals eerder voorgelegd aan de BAC VP), of dat de gewijzigde situatie leidt tot substantiële wijzigingen in/toevoegingen aan het wolvenplan en daarmee de beoogde planning. Indien gekozen wordt voor dat laatste, is het praktisch niet haalbaar dat er voor de verkiezingen in maart 2023 een nieuw interprovinciaal wolvenplan voor vaststelling voorgelegd kan worden.

Voorstel/gevraagd besluit:

De BAC VP wordt gevraagd in hoeverre de gewijzigde situatie leidt tot het aanbrengen van substantiële wijzigingen in het wolvenplan, en daarmee in de planning die gericht is op vaststelling van het wolvenplan in begin 2023.

Deelvragen:

1. In hoeverre is de BAC VP van oordeel dat het de gewijzigde situatie noodzakelijk maakt dat substantiële wijzigingen (zoals onder andere ten aanzien van wolf-veilige woonomgeving, rolverdeling openbare veiligheid tussen provincies en gemeenten, wanneer is openbare veiligheid in het geding zoals bedoeld in natuurwetgeving en aanvallen op runderen en paarden) worden doorgevoerd in het wolvenplan en de beoogde planning, die voorziet in vaststelling van het wolvenplan begin 2023?
2. Onderschrijft de BAC VP nog steeds het in het wolvenplan gehanteerde uitganspunt dat gezocht wordt naar een manier om in het gehele land conflictarm met de wolf samen te leven?
   NB: conflictarm samenleven met de wolf is ook het uitgangspunt van LNV;
3. In hoeverre is de BAC VP (naar aanleiding van signalen over ervaren onveiligheid) van oordeel dat betrokkenheid van gemeentes, gelet op de rol van de burgemeester inzake *acute veiligheid* van mens en huisdier, versterkt moet worden. En in hoeverre is de BAC VP bereid om provincies hierover het initiatief naar zich toe te trekken?
4. In hoeverre wil de BAC VP in het wolvenplan nieuwe vraagstukken met betrekking tot preventie ten aanzien van koeien en paarden en vergoeding van schade uit laten werken?

Context/achtergrond

De provincies werken gezamenlijk (en in samenwerking met LNV) aan een interprovinciaal wolvenplan. Hieraan liggen een Factfincing study en een juridische analyse ten grondslag.
Het eerste concept van het plan is op 16 juni 2022 in de BAC VP aan de orde gekomen: de BAC VP heeft ingestemd met een aantal richtinggevende voorstellen met betrekking tot het nieuwe plan. Daarnaast heeft de BAC VP ermee ingestemd om het plan (na verwerking van genoemde richtinggevende voorstellen) ter consultatie voor te leggen aan stakeholders, middels het Landelijk Overleg Wolf (LOW), alsmede provinciale wolvencommissie. De ontvangen reacties worden momenteel in het plan verwerkt.

Actualiteit

De laatste maanden is vooral in Drenthe en Friesland een toename geconstateerd van het aantal wolvenaanvallen. Betrekkelijk nieuw daarbij is dat ook koeien en pony's zijn aangevallen. Deze situatie heeft tot aanzienlijke maatschappelijke onrust geleid, die onder andere kenbaar is gemaakt tijdens twee

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

informatiebijeenkomsten, georganiseerd door de provincie Drenthe en enkele gemeenten. Daarbij hebben onder meer gedeputeerde Jumelet en BIJ12 een aantal vragen beantwoord en aangegeven signalen van verontruste burgers mee te willen nemen in de verdere uitwerking van het wolvenplan.

Een belangrijk signaal dat door aanwezigen van de informatiebijeenkomsten afgegeven is, is dat er geen vertrouwen (meer) is in voorspellingen van wolvenexperts ten aanzien van de zichtbaarheid van wolven en wat wolven wel en niet zullen doen. Meer concreet: de voorspelling dat wolven zich als schuwe dieren zullen gedragen en zich nauwelijks zullen laten zien, lijkt in de praktijk (in ieder geval in Drenthe en in Nationaal Park de Hoge Veluwe) anders te zijn. Dat gecombineerd met aanvallen van wolven op runderen en pony's leidt tot maatschappelijke onrust en vragen als of mensen nog veilig kunnen wandelen, hun hond uitlaten of /recreëren in de natuur en of hun pony's en paarden nog wel veilig zijn. In de bijlage wordt ingegaan op de rollen en verantwoordelijkheid van GS en burgemeester ten aanzien van openbare en acute veiligheid.

<u>Consequenties voor planning in relatie tot de verkiezingen</u>

Feitelijk zijn er twee opties:

A. Doorgaan op de ingeslagen weg, langs de lijnen van het conceptplan + richtinggevende voorstellen zoals vastgesteld in de BAC VP op 16 juni 2022 in de BAC VP, met als doel begin 2023 een nieuw wolvenplan vast te stellen;
B. In het wolvenplan (één of meerdere) van de hiervoor nieuwe aspecten (zoals onder andere ten aanzien van wolf-veilige woonomgeving, rolverdeling openbare veiligheid tussen provincies en gemeenten, wanneer is openbare veiligheid in het geding zoals bedoeld in natuurwetgeving en aanvallen op runderen en paarden) op te nemen, met als consequentie dat daar dermate (significant) meer tijd voor nodig is dat voorzien wordt dat een nieuw wolvenplan eerst in een volgende bestuursperiode vastgesteld kan worden.

Overige actualiteiten
Overigens heeft het Landelijk Overleg Wolf (LOW) na consultatie verzocht om in de gelegenheid gesteld te worden om na verwerking van hun reactie voor een tweede keer geconsulteerd te worden. Op dit verzoek is nog niet gereageerd maar helder moge zijn dat het niet mogelijk is om tot vaststellen van het plan te komen, indien het LOW na iedere ronde van verwerking van hun reacties opnieuw om reactie wordt gevraagd.
Anderzijds, indien de hierboven en in de bijlage geschetste actuele ontwikkelingen leiden tot het besluit van de BAC VP dat er substantiële aanvullingen nodig zijn in het wolvenplan, dan ligt het wel in de rede om stakeholders (waaronder het LOW) opnieuw te consulteren op de nieuwe onderdelen van het plan.

Tenslotte een *juridische actualiteit*: op 19 oktober 2022 heeft de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State geoordeeld dat indirecte/vervolgschade in de vorm van extra arbeidsuren veroorzaakt door een wolvenaanval niet op voorhand volledig uit te sluiten is voor vergoeding. Althans, ten aanzien van de betreffende zaak heeft de Afdeling geoordeeld dat onvoldoende gemotiveerd is dat in dit geval geen aanleiding bestaat voor een tegemoetkoming voor de tijd die is besteed aan de schade-afhandeling. Enerzijds kan hiervan de consequenties zijn dat niet alleen directe maar ook (vormen van) indirecte schade voor vergoeding in aanmerking komen. In absolute zin kan hiermee de schadetegemoetkoming door provincies stijgen. Anderzijds gaat het in relatieve zin -vergeleken met andere faunaschadevergoeding- nog steeds om relatief kleine schadebedragen.

<u>Bijlage</u>

1. Voortgang wolvenplan (221103 BAC VP 2d.2)

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage voortgang wolvenplan (221103 BAC VP 2d.2)

1. *Maatschappelijke onrust, openbare veiligheid en actief ingrijpen*

De in de oplegger onder actualiteiten geschetste -ook voor provincies- onverwachte ontwikkelingen dat wolven zich anders blijken te gedragen dan voorspeld en dat daardoor maatschappelijke onrust ontstaat over veiligheid van personen en huisdieren, maken dat (in tegenstelling tot eerder voorzien) de vraag zich voordoet of en in hoeverre hiermee de openbare veiligheid dermate in het geding komt dat actief ingrijpen in beeld komt. Ter verdieping van/in aanvulling op de voorliggende juridische analyse heeft Drenthe een juridische uitvraag gedaan wanneer/in welke situatie de provincie gerechtigd is om actief in te grijpen (in ultimo: afschot wolf).

Indien er voor gekozen wordt om aspecten als deze nader uit te werken in het wolvenplan, dan vergt dit meer tijd dan in de oorspronkelijk planning voorzien (vaststellen wolvenplan ten laatste begin 2023) en verschuift de focus van uitgaan van zoeken naar manieren van conflictarm samenleven met de wolf aan de hand van preventie van predatie door wolven op vee naar meer nadruk leggen op openbare veiligheid aan de hand van het wolf-vrij verklaren/maken van delen van Nederland.

> In hoeverre is de BAC VP van oordeel dat het de gewijzigde situatie noodzakelijk maakt dat substantiële wijzigingen worden doorgevoerd in het wolvenplan en de beoogde planning, die voorziet in vaststelling van het wolvenplan begin 2023?

2. *Preventie of wolf-vrije zones?*

In de huidige opzet van het wolvenplan richt de inzet zich in eerste instantie op preventie van predatie door wolven op vee. Daarnaast wordt in het plan binnen de wettelijke kaders verkend in welke situaties, en onder welke voorwaarden verjagen, verstoren en uiteindelijk doden van wolven tot de mogelijkheden behoort. Het plan sluit die mogelijkheid dus niet uit, maar er wordt wel nadrukkelijke aangegeven dat in het geval van een juridische toets door een rechter gekeken zal worden of de alternatieve maatregelen, waaronder schadepreventie in voldoende mate is toegepast, en in hoeverre de gunstige staat van instandhouding in het geding is. Hoe beter deze zaken geregeld zijn, hoe groter de kans dat het besluit tot ingrijpen voor een rechter in stand blijft.

Vanuit een aantal stakeholders -in eerste instantie vooral dierhouders maar nu ook in toenemende mate verontruste burgers- wordt evenwel gepleit om Nederland, of delen van Nederland geheel wolf-vrij te verklaren.

Hierin meegaan betekent een fundamentele wijziging van de uitgangspunten zoals in het wolvenplan beschreven. Op basis van onderliggende documenten staat de Nederlandse wet, die is gebaseerd op Europese richtlijnen, een dergelijke benadering niet toe. Zoals in het wolvenplan beschreven, ontstaan er meer mogelijkheden wanneer op internationaal niveau een management plan wordt vastgesteld. De ervaring leert echter dat een dergelijk proces meerdere jaren in beslag neemt.

> Onderschrijft de BAC VP nog steeds het in het wolvenplan gehanteerde uitganspunt dat gezocht wordt naar een manier om conflictarm met de wolf samen te leven? *NB: conflictarm samenleven met de wolf is ook het uitgangspunt van LNV;*

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3. *Veiligheid en de rol van de burgemeester en GS*

In *acute veiligheidssituaties* is de burgemeester bevoegd om in te grijpen. Te denken valt daarbij aan acuut gevaar voor mensen of huisdieren. Tegelijkertijd is *openbare veiligheid* één van de gronden waarop GS de bevoegdheid heeft om ontheffing te kunnen verlenen van het verbod op vangen, verwonden en doden van de wolf, zij het onder voorwaarde van een aantal sterk inperkende juridische voorwaarden zoals een gunstige staat van instandhouding van de soort. In gevallen van *acute veiligheidssituaties* is de burgemeester niet gehouden aan dergelijke juridische voorwaarden als andere bevredigende oplossing en gunstige staat van instandhouding van de soort.

Zoals aangegeven zijn tijdens de bijeenkomsten in Drenthe met name zorgen over veiligheid naar voren gebracht. Vanwege de hiervoor geschetste vraag of en in hoeverre de openbare veiligheid dermate in het geding komt dat actief ingrijpen door provincies in beeld komt, doet zich de vraag voor in hoeverre het wolvenplan op dergelijke zorgen in dient te gaan?

In de huidige opzet van het wolvenplan wordt voorzien in interventierichtlijnen, waarin voor verschillende (tot dusverre voorziene) conflictsituaties wordt beschreven wat de handelingsmogelijkheden zijn. Het betreft wolf-vee situaties, wolf-hond situaties en hond-mens situaties, waarbij de nadruk tot op heden evenwel ligt op wolf-vee situaties.

Ten aanzien van wolf-hond situaties en hond-mens situaties wordt in het plan afgebakend waar de verantwoordelijkheden van de provincies eindigt en die van gemeentes begint. Het wolvenplan is weliswaar besproken met (een vertegenwoordiger van de) VNG maar het plan kan op dit moment niet worden gepresenteerd als een gezamenlijk product.

> In hoeverre is de BAC VP (naar aanleiding van signalen over ervaren onveiligheid) van oordeel dat betrokkenheid van gemeentes, gelet op de rol van de burgemeester inzake *acute veiligheid* van mens en huisdier, versterkt moet worden. En in hoeverre is de BAC VP bereid om provincies hierover het initiatief naar zich toe te trekken?

NB: tot dusverre heeft VNG zeer beperkte interesse getoond in dit dossier (hetgeen op meerdere soorten-dossiers het geval is) dus opschalen binnen VNG zal op z'n minst een uitdaging zijn.

4. *Preventie en vergoeden schade aan koeien en paarden?*

Recentelijk worden ook koeien en paarden (pony's) door wolven aangevallen. Dit is een voor Nederland *nieuw fenomeen.*

Het voorliggende (concept)wolvenplan voorziet slechts beperkt in dergelijke situaties. Er is ook nog weinig bekend over de mate waarin het hier natuurlijk gedrag, of gedrag van enkele individuen betreft en gedrag waar we in de toekomst vaker rekening mee moeten houden. Ook over mogelijke maatregelen om aanvallen op koeien en paarden te voorkomen, is weinig bekend. Daarnaast is het de vraag of het wenselijk om ook koeien en paarden uit te rasteren, omdat dat grote consequenties kan hebben voor de doortrekbaarheid van het landschap voor andere beschermde diersoorten die door een wolfwerend hek tegengehouden worden, zoals dassen en reeën.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Om hier goed beleid op te maken, is het nodig meer onderzoek te laten doen, meer ervaring op te doen en met de sector en andere belanghebbenden nader overleg over te voeren. In dat geval zal het niet mogelijk zijn het wolvenplan binnen het voorziene tijdspad op te leveren.

Voor zowel koeien als paarden voorziet het nieuwe wolvenplan wel reeds in de *mogelijkheid* tot tegemoetkoming bij aanvallen op wolven. Het is evident dat koeien als paarden een hogere economische waarde hebben dan schapen. Voor koeien lijkt (net als bij schapen) redelijk eenvoudig een zekere standaardwaarde vast te stellen, maar voor paarden ligt dat mogelijk veel complexer. De economische waarde van paarden loopt sterk uiteen: denk aan ren- en dressuur(ras)paarden. Uitgezocht dient te worden hoe zaken als verzekering en de plicht tot het beschermen van gehouden dieren tegen roofdieren (ogv het Besluit houders van dieren, bij de Wet dieren) van invloed zijn op eventueel door provincies te vergoeden schade.

> In hoeverre wil de BAC VP in het wolvenplan nieuwe vraagstukken met betrekking tot preventie ten aanzien van koeien en paarden en vergoeding van schade uit laten werken?

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Interprovinciaal Overleg

van, voor en door provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

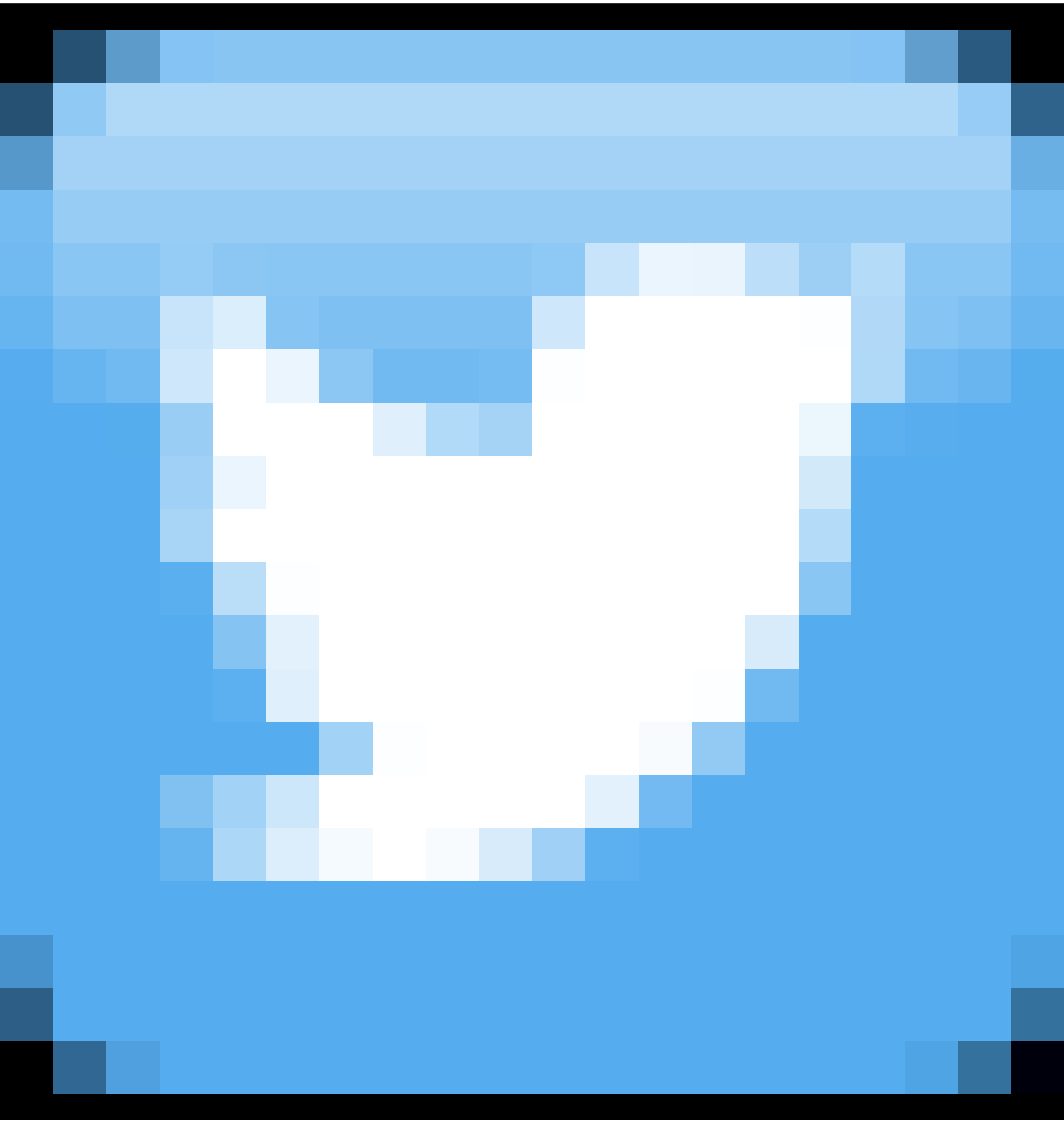

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Nieuws

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 1-2-2022 08:52:46
From : " **@bij12.nl**
To : " **@ipo.nl, "** **gelderland.nl,** **provinciegroningen.nl,** **provinciegroningen.nl, "g.mensink@fryslan.frl" g.mensink@fryslan.frl,** **fryslan.frl,** **drenthe.nl, "** **@drenthe.nl,** **drenthe.nl, "** **drenthe.nl, "** **@overijssel.nl, "** **@overijssel.nl, "** **@brabant.nl,** **@prvlimburg.nl,** **@prvlimburg.nl, "** **@flevoland.nl,** **"** **@noord-holland.nl, "** **@zeeland.nl, "** **@provincie-utrecht.nl, "** **@bij12.nl, "** **@bij12.nl,** **@bij12.nl,** **@bij12.nl,** **@bij12.nl,** **@minlnv.nl,** **@minlnv.nl"** **@minlnv.nl**
Subject : FW: Beleidskeuze memo wolvenplan
Attachment : Memo beleidskeuzes wolvenplan v220126.docx;image001.png;

TER HERINNERING
Ik zie nog net veel reacties binnengekomen.
Met vriendelijke groet,

Van:
Verzonden: woensdag 26 januari 2022 10:21
Aan: @ipo.nl>; gelderland.nl @provinciegroningen.nl @provinciegroningen.nl @fryslan.frl; @fryslan.frl; @drenthe.nl; @drenthe.nl; drenthe.nl; drenthe.nl; @overijssel.nl; @overijssel.nl; @brabant.nl @prvlimburg.nl @prvlimburg.nl; @flevoland.nl; @noord-holland.nl; @zeeland.nl; @provincie-utrecht.nl; @bij12.nl>; @bij12.nl>; @bij12.nl>; @bij12.nl>; @bij12.nl>; @bij12.nl>; @minlnv.nl; @minlnv.nl
Onderwerp: Beleidskeuze memo wolvenplan
Urgentie: Hoog

Beste collega's,

Bijgaand stuur ik jullie een aangepaste versie van de memo met de voorgestelde beleidskeuzes die de IPO lijn in gaan.
Daar zitten nog enkele open eindjes in, veelal voorzien van namen van degene die hieraan invulling kan geven.
Uiteraard stat het vrij om in deze concept versie jullie wijzigingen en opmerkingen te plaatsen. Gebruik hiervoor de link naar het document dat op SharePoint is geplaatst.

https://bij12kantoor.sharepoint.com/:w:/r/sites/Wolfmonitoring/Gedeelde%20documenten/01.%20Interprovinciaal%20Wolvenplan%202022/Memo%20beleidskeuzes%20wolvenplan%20v220126.docx?d=w0e4a556601e944b69c5605de006b0fc1&csf=1&web=1&e=MfstYC

Gemakshalve voeg ik het document ook in word versie al bijlage toe.

Ik verzoek een ieder z.s.m. haar of zijn invulling aan te geven. Dit moet uiterlijk 4 februari zijn gedaan!

Immers: op 8 februari dient de memo aan de IPO wgnw te worden gestuurd. Dat betekent dat op 7 januari een laatste slag kan worden gemaakt.

Met vriendelijke groet,

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Werkt voor provincies

Informatiememo

Van	[redacted]
Afgestemd met	IPO wolvenwerkgroep
Aan	IPO werkgroep natuurwetgeving
C.c.	-
Datum	26 januari 2022
Onderwerp	Interprovinciaal wolvenplan 2022
Bijlage(n)	LOW notitie: Kaders voor een wolvenplan

Achtergrond
De provincies hebben besloten het huidig Interprovinciaal Wolvenplan, dat dateert uit 2019, te actualiseren. De gestage opmars van de wolf de laatste jaren en de sinds 2019 opgedane ervaringen geven hier aanleiding toe. Het huidige plan voorziet niet meer in alle situaties die zich rond de wolf kunnen voordoen. Het wolvenplan wordt geschreven door BIJ12, met input van de provincies en LNV. Ter onderbouwing van het wolvenplan is een fact-finding studie uitgevoerd door Wageningen Environmental Research (WEnR) en een juridische analyse door Boerema & van den Brink. Ook is een landelijk overleg wolf (LOW), onder voorzitterschap van Pieter van Geel in het leven geroepen, waarin verschillende maatschappelijke partijen die met wolven geconfronteerd worden zijn vertegenwoordigd. De positionering van het LOW is bijgevoegd in bijlage 1.

Oplevering van het wolvenplan is voorzien eind tweede kwartaal, de planning is dat de BAC VP in de oktober vergadering het Wolvenplan 2022 vaststelt. In deze notitie worden de belangrijkste beleidsmatige keuzes die aan het wolvenplan ten grondslag liggen voorgelegd.
Hierdoor kunt u bestuurlijke sturing meegeven op de inhoudelijke beleidslijn die nader wordt uitgewerkt in het Wolvenplan 2022.

Kern van het onderwerp:

Met deze memo besluit u tot een aantal beleidsuitgangspunten die in het nieuwe Interprovinciale Wolvenplan 2022 nader zullen worden verwoord. Onderstaand wordt u per beleidsonderwerp een keuze voorgesteld. Het verzoek is deze te accorderen.

Tevens gaat deze memo in op de LOW reactie als input voor het nieuwe wolvenplan. U wordt verzocht hiervan kennis te nemen.

Tot slot wordt u zicht geboden op de beoogde planning.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Inleiding
Een groot deel van de Nederlandse bevolking ervaart de komst van de wolf als iets positiefs. Na hier in de 19e eeuw door de mens te zijn uitgeroeid, is de wolf op eigen kracht teruggekomen. De aanwezigheid van de wolf is een verrijking van de Nederlandse natuur en is als inheemse diersoort strikt beschermd.

Partijen die op negatieve manier met de wolf worden geconfronteerd, met name de schapenhouderij, hebben echter behoefte aan perspectief. In het wolvenplan wordt een toekomstig scenario geschetst, waarin de wolf permanent in Nederland gevestigd is en waarin duurzaam samenleven met de wolf beleidsmatig is verankerd. Die situatie is op dit moment nog niet aan de orde. Net zo belangrijk is daarom de weg daar naartoe. Het wolvenplan biedt een beleidskader met een mix van regelingen, instrumenten, subsidies en vergoedingen die enerzijds dierhouders de ruimte en tijd geven zich aan de aanwezigheid van wolven aan te passen en anderzijds overheden de mogelijkheid geven hierin gebalanceerd en deels naar eigen provinciale invulling mee om te gaan. De beleidsmatige keuzes worden t.b.v. de uitvoering uitgewerkt in handelingsprotocollen en een tegemoetkomingsregeling.

a. Beleidskeuzes interprovinciaal wolvenplan 2022
In deze memo komen achtereenvolgens de volgende beleidspunten aan de orde:

- Het juridisch kader
- Handelingsprotocollen
- Internationaal wolven management plan
- Wolven leefgebieden
- Calamiteitenregeling
- Tegemoetkoming in schade
- Verlenging regeling en invoering eigen bijdrage
- Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten
- Vergoeding van directe kosten
- Beheervergoedingen
- Technische preventie norm
- Hybride wolven
- Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang

PM: volgorde en evt. nummering. wordt op laatste moment bepaald,

Het juridisch kader
De belangrijkste uitgangspunten voor handelingsperspectief met betrekking tot de wolf vloeien voort uit Europese verdragen, met name de habitatrichtlijn en het verdrag van Bern. Nederland heef deze verdragen ondertekend en verankerd in de Wet Natuurbescherming die op zal gaan in de Omgevingswet. De wolf wordt hierin aangemerkt als een in Nederland inheemse diersoort. Ingrijpen met beheermaatregelen als opzettelijk verstoren, verjagen en doden zijn daarmee niet toegestaan. Provincies kunnen hierop uitzondering maken op basis van een in de wet genoemd belang, indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat en de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Op dit moment is de gunstige staat van instandhouding niet gewaarborgd. Omdat de wolvenpopulaties in Nederland grensoverschrijdend zijn, moet de duurzame staat van instandhouding op internationaal niveau worden bezien. Populatiebeheer zal daarom alleen plaats kunnen vinden op basis van een internationaal beheerplan (wolvenmanagementplan), waarin zowel beheer- als beschermingsmaatregelen zijn opgenomen. Naar verwachting zal een internationaal beheerplan niet op korte termijn tot stand komen. LNV is voor dit onderdeel verantwoordelijk en zet zich hier voor in.

Dit betekent dat vooralsnog alleen met de grootste terughoudendheid kan worden ingegrepen. Voor ingrepen, vooralsnog beperkt tot eventuele incidenteel verjagen, afschot, e.d. dient een weloverwogen afweging gemaakt te worden tussen het belang en de noodzaak om in te grijpen.

Voor het juridisch kader is het voorstel op hoofdlijn om….. PM:

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

We streven naar een balans in beleid. Dat betekent dat naast de wettelijke bescherming van de wolf ook in mogelijkheden voorzien dient te worden om overlast en schade van wolf te voorkomen. Dit wordt voorzien van duidelijke handelingsgerichte kaders (handelingsprotocollen). Dat betekent dat ingrijpen niet wordt uitgesloten maar de, de keuze om tot een vorm van beheer te komen specifiek dient te worden gemaakt in de handelingsprotocollen. Belangrijk is dat helderheid wordt gegeven over het doden van een wolf.

Het voorstel is om het mogelijk te maken om één specifiek individu uit de populatie te nemen als dat nodig is. Hierbij valt te denken aan een probleemwolf en/of problematische situatie.
Op de lange termijn is populatie beheer denkbaar. Dit beheer is slechts mogelijk indien de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar komt.

Demogelijkheid van individueel afschot wordt daarmee open gehouden. Populatiebeheer is slechts denkbaar indien ook in Europees verband afstemming over de staat van instandhouding heeft plaatsgevonden.

Voorzien van definities (bescherming-> wettelijk kader ; beheer-> brede opvatting over dit woord, in te vullen in Handelingsprotocollen)

NB: nadere invulling van de hoofdlijn nog noodzakelijk! Afhankelijk van uitkomsten lopend overleg.(door: [redacted] cs.)

- *Bepaling SvI*
- *Wolf die zich permanent vestigt in een gebied waar de populatie prooidieren ontoereikend is voor de wolf om zich te kunnen voeden?*
- *Gevestigde wolf bij wie gewenning is opgetreden om goed beschermd vee aan te vallen?*
- *Bij agressief gedrag naar mensen?*
- *Hoe wordt dit geregeld? Met ontheffing? Aanwijzing?*
- *In bovenstaande gevallen eerst verstoren/verjagen, pas in uiterste geval doden?*
- *Relatie leggen met beschermingsmaatregelen?*

- Omgang met afwijkingen van het beschermingsregime(s)
- Motivering uitzonderingen
- wanneer geen andere bevredigende oplossingen
- wanneer gunstige staat van instandhouding
- omgang vrijstellingen
- omgang beheer
- Actieve soortenbescherming
- Gebiedenbescherming

Actieve soortsbescherming
De komende jaren zullen de provincies zich actief inzetten om het voorkomen van de wolf te ondersteunen via actieve beschermingsmaatregelen.
Te denken valt aan zonering in wolvenleefgebieden, nemen van verkeersremmende maatregelen, het voeren van een wolfinclusief faunabeheer.
Natura 2000
Op lange termijn is het denkbaar om in bestaande N2000 gebieden de wolf als doelsoort op te nemen.

Wolfinclusief faunabeheer
Het voorstel is om bij het faunabeheer van grote hoefdieren…
Is er reden om dit te verwoorden n.a.v. uitspraak Gelderland? Ja->input [redacted]

Het voorstel is tevens om bij schade aan natuurbegrazers niet te gaan escaleren.
voorstel [redacted]

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Mede nav recente rechterlijke uitspraken is het gewenst om de relatie tussen faunabeheer en prooiaanbod van wilde hoefdieren te benoemen. M.b.t. natuurbegrazing is het uitgangspunt dat het hier om meer natuurlijk gehouden kuddedieren gaat die onderdeel vormen van het natuurbeheer ter plekke. Vergelijkbaar met andere wilde hoefdieren....

Handelingsprotocollen

Het wolvenplan biedt duidelijkheid over het handelingsperspectief. Dit wordt meer in detail uitgewerkt in een viertal handelingsprotocollen.

Het bieden van een handelingsperspectief staat hoog op de maatschappelijke agenda. Het is mede vanwege praktische uitvoering van belang de kaders hiervoor helder aan te geven. De hoofdlijn van het handelingsperspectief is PM wordt nog uitgewerkt(door: HP subgroepje -> input via)

Handelingsprotocol 'Wolf en mens'
Handelingsprotocol 'Wolf en hond
Handelingsprotocol 'Wolf en vee
Handelingsprotocol 'Overige situaties'

Het voorstel is in de handelingsprotollen op generieke wijze invulling te geven aan de te ondernemen stappen en afwegingen. De invulling kan hierdoor maatwerk zijn en situatie specifiek worden vormgegeven.

De juridische analyse geeft aan dat situatieafhankelijk naar afwegingen dient te worden gezocht. Het is daarom op vaarhand niet nodig heel specifiek grenzen aan criteria te stellen. Hiermee wordt bereikt dat...PM -> nadere beleidsvoorstellen mbt expliciete kritische keuzepunten in deze uitwerkingen? -> e.a. die handelingsprotocollen uitwerken

Internationale beleidsafstemming

De inzet vanuit Nederland is om te komen tot internationale beleidsafstemming bij voorkeur in de vorm van een internationaal wolven management plan.

Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-)populaties geeft zicht op de staat van instandhouding en biedt wellicht op termijn mogelijkheden voor beheer (population level management).

De Europese Habitatrichtlijn en de Conventie van Bern streven naar een gunstige staat van instandhouding van wolven. Voor soorten met populaties die nationale grenzen ruimschoots overschrijden, vereist dit een gecoördineerde aanpak tussen lidstaten om verantwoordelijkheden te verdelen en doelstellingen op elkaar af te stemmen. De staat van instandhouding van een populatie op biogeografisch niveau wordt mede bepaald door de effecten van lokaal ingrijpen in leefgebieden en in de populatie van wolven.

De Richtsnoeren van de EU inzake de bescherming van diersoorten van de Habitatrichtlijn erkennen dat binnen de meeste lidstaten zelf veelal geen gunstige staat van instandhouding kan worden bereikt. Dit betekent dat voor wolvenbeheer uit een grensoverschrijdend managementplan moet blijken wat onder een gunstige staat van instandhouding van de betrokken populatie wordt verstaan. Tevens moet daarin worden aangegeven welke maatregelen door elk deelnemend land worden ondernomen om deze staat van instandhouding te bereiken of te behouden. Internationaal populatiemanagement is een randvoorwaarde voor zowel het actief als passief beheer van de populaties wolven.

Op nationaal niveau wordt door het ministerie van LNV de samenwerking gezocht met de Duitse nationale overheid met de intentie om te komen tot een internationaal management plan voor de gedeelde wolvenpopulatie. Hierbij wordt bekeken of ook met andere landen, zoals België en Polen, samengewerkt kan worden. Dit plan zou een nuttige basis kunnen vormen voor het toekennen van afwijkingen van de strikte bescherming van de wolf.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Naast de samenwerking op nationaal niveau wordt er door diverse provincies op regionaal niveau samengewerkt met Duitse deelstaten en met de Belgische gewesten.

Wolven leefgebieden
Het voorstel is dat het aanwijzen van beleidsmatig begrensde leefgebieden voor de wolf te handhaven zoals het al is.

D.w.z. het gaat hierbij om begrenzing van gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven, al dan niet incidenteel maar regelmatig te verwachten is. Oftewel dit behoeft zich niet te beperken tot vestigingsgebieden.

Begrenzing van andere 'typen gebieden is niet mogelijk en wordt om die reden dan ook niet voorgesteld.
In het verlengde van het huidige wolvenplan blijft het vanwege de instrumentele betekenis nuttig om 'leefgebieden wolf' te begrenzen. Het aanwijzen van 'no go-area's/nulstand gebieden is juridisch niet toegestaan. Dit beleid kan zo blijven. Het aanwijzen van corridors of hotspots voor wolven is ruimtelijk niet uitvoerbaar. Mede gelet op de beoogde 'calamiteitenregeling' vervalt de instrumentele betekenis hiervan ook (zie elders..)

Wolven leefgebieden
Conform het huidige wolvenplan kunnen provincies leefgebieden voor de wolf aanwijzen. Deze mogelijkheid ontstaat nadat gebleken is dat er zich minimaal 6 maanden sprake is van een gevestigde wolf. Dit zijn de gebieden waar een wolf zich permanent heeft gevestigd. Er zijn inmiddels (leef-)gebieden aangewezen in Gelderland, Noord-Brabant en Drenthe (zgn. risicogebied). Van veehouders in leefgebieden wordt verwacht dat zij op een aanval van wolven zijn voorbereid. Het wolvenplan gaat er van uit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet.

Nieuw is dat het hierbij ook kan gaan om begrenzing van gebieden waarbinnen het voorkomen van wolven, al dan niet incidenteel maar regelmatig voorzienbaar is.

Bij aanwijzing van een wolvengebied kiest de provincie er desgewenst voor om eventueel een subsidieregeling voor bijdrage aan de preventieve maatregelen open te stellen. Vuistregel was en blijft dat deze ten minste 3 jaar open staat. Nieuw is dat na deze drie jaar nadere voorwaarden volgen m.b.t. de uitkering hiervan. (zie elders..)

Calamiteitenregeling
Het voorstel is om een (kortlopende, tijdelijke) calamiteitenregeling mogelijk te maken.
Ook buiten leefgebieden vinden aanvallen door wolven plaats. Het betreft dan vooral zwervende wolven, die op zoek zijn naar een nieuw leefgebied. Het valt niet te voorspellen waar zo'n aanval plaats zal vinden. Naar verwachting zal de frequentie waarop zich dit voordoet in de nabije toekomst toenemen. Voor die situaties is het voorstel om een calamiteitenregeling tijdelijk open te stellen.

Een calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde of aangrenzende gemeenten, meer dan twee aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente kunnen voor de duur van een maand voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen. Ook kan de provincie tijdelijke middelen ter beschikking stellen, zoals flexnetten.

Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt bij discretie van de provincie. Een calamiteitenregeling is bedoeld om veehouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

te voorspellen zijn. Wanneer wolvenaanvallen in een gebied regelmatig voorkomen, wordt van veehouders verwacht dat zij zelf maatregelen treffen.

Tegemoetkoming in schade
Het huidige wolvenplan gaat er van uit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet. Dat uitgangspunt blijft. Op dit moment wordt alle wolvenschade aan landbouwhuisdieren vergoed, dat geldt bij uitzondering ook voor hobbymatig gehouden schapen en geiten. Er geldt geen eigen risico en aan een tegemoetkoming worden geen voorwaarden gesteld met betrekking tot preventieve maatregelen. Hierin worden wijzigingen voorgesteld:

<u>Verlenging tegemoetkomingsregeling en invoering eigen bijdrage</u>
Voorstel is de subsidieregeling te kunnen verlengen maar de tegemoetkoming in de schade op termijn niet meer volledig uit te keren. We verlaten daarmee de huidige insteek om niets meer te vergoeden.
Het voorstel is na de 3 jaar in het leefgebied de tegemoetkoming naar redelijkheid en billijkheid te verlagen tot 60% van de schade. Dit is overeenkomend met ervaringen in de tegemoetkoming in de fruitschade die voor de Raad van State stand heeft gehouden.

Met betrekking tot de tegemoetkoming in de schade geldt dat in de eerste drie jaar zonder wolfwerende voorwaarden een tegemoetkoming kan worden verleend. Nieuw is het voorstel dat na de eerste drie jaar alleen een tegemoetkoming (zonder eigen bijdrage) wordt verleend indien er sprake is van genormeerde wolfwerende maatregelen. In alle overige gevallen volgt de invoering van een eigen bijdrage.

Het voorstel is om in begrensde leefgebieden na de eerste drie jaar van begrenzing van dit leefgebied preventieve maatregelen te vereisen om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen.
Om vee voor wolven te beschermen wordt een deugdelijk raster met stroom en/of inzet van een kuddebewakingshond vereist. Op de website van BIJ12 staat vermeld aan welke voorwaarden zo'n raster moet voldoen.

<u>Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten</u>
Het voorstel is om de tegemoetkoming in de schade ook bij particulieren voor alle landbouwhuisdieren te vergoeden.
Voorstel is om onder het nieuwe wolvenplan, naast schade aan hobbymatig gehouden schapen en geiten ook andere hobbylandbouwhuisdieren voor een tegemoetkoming in aanmerking komen bij predatie door wolven. Te denken valt aan shetlandpony's, alpaca's of damherten.

<u>Vergoeding van directe kosten</u>
Het huidige wolvenplan voorziet in vergoeding voor directe kosten, dit blijft zoals het is. Daarmee worden in het kader van de tegemoetkoming in de schade géén indirecte kosten, of zgn. vervolgschade vergoed. Dit is voortzetting van het huidige beleid.

Het huidige wolvenplan voorziet alleen in vergoeding voor directe kosten, daar komt geen verandering in. Onder directe kosten vallen:
- de waarde van de door wolf gedode dieren, incl. de door de dierenarts geëuthanaseerde dieren.

In tegenstelling tot algemeen geldend tegemoetkomingsbeleid voorziet 'de wolven regeling' in de volgende 'extra's' en worden deze ook als directe kosten gezien:
- de kosten van de dierenarts (tot maximaal de taxatiewaarde van het dier).
- de kosten van de afvoer gedode dieren (Rendac).
- de schade vanwege 'abortus' mits binnen twee weken bewijsbaar.
- de schade vanwege 'gederfde melkproductie' mits bewijsbaar aangetoond.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Er wordt géén tegemoetkoming verleend voor indirecte kosten zoals:

- herstel van omheiningen of ander zaken (uren en materialen).
- de tijd (arbeidsuren) die de veehouder kwijt is om de schade af te handelen.
- scannen t.b.v. drachtbepaling door dierenarts.
- overige kosten t.b.v. de schapen (bijv: aankoop, import, aanvoer, quarantaine e.d.).
- schade veroorzaakt door losgebroken schapen/dieren.

Inzet Kuddebewakingshonden

Op dit moment wordt ervaring opgedaan met de inzet van kuddebewakingshonden. Dit lijkt een nuttige aanvulling op de preventie in bepaalde situaties. Afhankelijk van de ervaringen wordt nader bezien hoe hiermee om te gaan in het kader van tegemoetkomingen en subsidieregelingen.

Beheervergoedingen

Het voorstel is tot het opnemen van beheervergoedingen binnen het subsidiestelsel Natuur en Landschap. Dit dient nog nadere te worden uitgewerkt in door de Europese Commissie goed te keuren wolvenpakketten. Er is sprake van pakketten voor natuurbeheer en voor agrarisch natuurbeheer. Hiermee kan arbeid, herstel en vervanging van wolfwerende maatregelen worden bekostigd.

Natuurbeheer

Deze regeling is bedoeld voor schaapskuddes die binnen het kader van natuurbeheer worden ingezet. Binnen een aangewezen wolf-leefgebied in de natuur moet het wolf inclusief hoeden en aanbesteden de norm zijn. De rekening komt dan bij de eigenaar die daarvoor via het SNL spoor beheervergoeding krijgt.

Agrarisch natuurbeheer

In het agrarisch buitengebied ligt het voor de hand aansluiting te zoeken met het Agrarisch natuurbeheer en het daarbinnen ontwikkelen van een pakket voor wolf inclusieve landbouw. Deelnemers kunnen duurzaam een vergoeding ontvangen voor te maken kosten om vee tegen aanvallen van wolven te beschermen.

Of beide regelingen wenselijk zijn, de ligging van de aan te wijzen gebieden, de hoogte van de vergoeding en de voorwaarden die aan deelname worden gesteld zijn nog onderwerp van gesprek. Een wolvenpakket kan zich mogelijk negatief verhouden tot andere pakketten zoals weidevogelpakketten.

Technische preventie norm

Het voorstel is dat provincies blijven uitgaan van de '1.20m norm' als optimale wolfwering. Om verschillende redenen is het denkbaar dat er ook situaties zijn waarin '90 cm' kan worden geaccepteerd.

Dit heeft uiteraard consequenties voor de instrumentele aanpak (subsidie, tegemoetkoming) en voor de mogelijkheden voor het handelingsperspectief (onderbouwing derogatie):

Koppeling van technische wolfwerende norm aan subsidie, tegemoetkoming en handelingsperspectief:

Dit betekent het volgende:

- Norm 1.20 is optimaal en blijft zo, wordt gesubsidieerd (met eigen bijdrage) en biedt mogelijkheid voor derogatie.
- Vanaf drie jaar na aanwijzing van een wolvenleefgebied wordt de voorwaarde dat alleen bij aanwezigheid '1.20 norm' een tegemoetkoming kan worden verleend. Oftewel alles wat niet als wolfwerend wordt beoordeeld komt (na de eerste drie jaar) niet meer voor een vergoeding in aanmerking.
- Norm '90 cm' is suboptimaal, mag en kan, maar wordt niet gesubsidieerd en geeft geen aanleiding voor derogatie binnen wolven leefgebieden.
- Indien bij 90 cm zich toch herhaaldelijk aanvallen plaatsvinden, dan wordt verwacht dat de dierhouder de preventieve maatregelen aanpast naar de normen van een 1.20m. ZO niet dat wordt geen tegemoetkoming meer verleend.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- Buiten de begrensde wolvenleefgebieden blijft een tegemoetkoming in de schade gewoon mogelijk ongeacht de evt. Genomen maatregelen.

Deze hoofdlijn wordt nader uitgewerkt in het wolvenplan, de handelingsprotocollen en de technische normering. Bovendien is deze keuze vermoedelijk mede afhankelijk van Europese regels die kunnen de looptijd van de beoogde drie jaar nog beinvloeden.

PM: nader uit te werken : ophoging 90->120- stroomgehalte, plus/min net, onderscheid nachtkralen? omgang graasdieren, dijken: dit moet preciezer?

Hybride wolven

Het voorstel is om hybridisatie van wolven in Nederland te voorkomen. Dat betekent dat hybriden uit de populatie zullen worden verwijderd ter bescherming van de inheemse fauna.

Nederland heeft een verantwoordelijkheid op te treden tegen hybride wolven, kruisingen tussen wolf en hond. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat er in Nederland hybride wolven rondlopen of dat dit te verwachten is. Als van een wolf wetenschappelijk is aangetoond dat het om een hybride individu gaat, dan zal de provincie opdracht geven dat individu middels een aanwijzing te laten doden.

Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang
Het voorstel is om bij een aangetroffen gewonde wolf door een deskundige de gezondheidstoestand te laten beoordelen. Alleen in het geval het betreffende dier terug kan naar de vrije natuur, zal een wolf worden opgevangen.

Bijv. indien evt. met geringe veterinaire ingrepen de wolf zichzelf kan herstellen wordt deze wolf ter plekke of in de omgeving achter gelaten. Indien de wolf dusdanig verwond is dat herstel niet mogelijk is en onnodige dierenleed voorkomen dient te worden wordt deze wolf, situatie afhankelijk, geëuthanaseerd en/of met geweer gedood.

Communicatie
Vanuit de overheden zal onverminderd worden ingezet op informatieverstrekking, voorlichting en daarmee communicatie over het 'samenleven met wolven'. De verwachting is dat dit veel en mogelijk meer inzet zal vragen.
Daarbij valt te denken aan het aanbieden van informatie via website(s) en woordvoering via (digitale) media, uitbrengen van tussenrapportages, nieuwsbrieven vanuit provinciale wolven commissies, inzet van zgn. wolvenconsulenten, (mede) bijdragen aan voorlichtingsbijeenkomsten, praktijk demonstraties e.d.

Financiën
De inzet voor het Wolvenplan 2022 vergt vanzelfsprekend inzet van mensen en middelen. Door toename van de wolvenpopulatie zullen kosten voor monitoring en schadeafhandeling en tegemoetkomingen naar verwachting logischerwijs gaan toenemen.
Bij de vaststelling van het Wolvenplan zal hiertoe een kostenplaatje worden meegegeven.
Separaat ontvangt u een verkennend memo waarin een inschatting wordt gegeven. Zie agendapunt x.

B. Kadernotitie Landelijk Overleg Wolf

Het voorstel is om in te gaan op de wens een duiding van de fasering in het Wolvenplan op te nemen. Dit zal bijdragen tot een breder maatschappelijk draagvlak en helderheid bieden over verwachtingen en de handelingsperspectieven.

Het voorstel is tevens om het LOW de mogelijkheid te geven advies uit te brengen over het conceptplan.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Vanuit het LOW is de wens deze notitie bij u onder de aandacht te brengen.
Samenvattend wordt het volgende gesteld:

- Het Landelijk Overleg Wolf is gekomen met een gezamenlijk en gemeenschappelijk verhaal dat een kader wil meegeven voor het Wolvenplan 2022. Verbindend element is het draagvlak in de Nederlandse samenleving. Het besef is dat beschermen van landbouwhuisdieren ook betekent het beschermen van wolven en omgekeerd. Conflictarm samenleven moet haalbaar zijn.
- Het LOW wenst uitdrukkelijk advies uit te kunnen brengen over het *concept* Wolvenplan 2022.
- Het LOW onderscheid een drietal fases in de tijd die ieder een eigen tijdsbepaald beleidskader en handelingsperspectieven kunnen kennen. Het verzoek is in het Wolvenplan een concreet actie-plan met tijdlijnen op te nemen voor de noodzakelijke stappen om tot het geschetste beleid in deze eindfase te komen.

C. Planning

Processtappen m.b.t. memo beleidskeuzes:

8 februari aanleveren tbv IPO
IPO wgnw 17 februari memo beleidskeuzes
22 februari IPO wolvenwerkgroep
16 maart AAC VP memo beleidskeuzes
7 april BAC VP besluitvorming over memo beleidskeuzes

Processtappen m.b.t. besluitvorming Interprovinciaal Wolvenplan 2022:

Concept versie wolvenplan
22 maart LOW
24 maart IPO wolvenwerkgroep

Eindversie Wolvenplan
19 april IPO Wolvenwerkgroep
PM stakeholderronde o.a. LOW
16 juni IPO wgnw
6 juli AAC VP
22 sept BAC VP
4 okt LOW

Vaststelling Wolvenplan
xxx oktober IPO bestuur

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

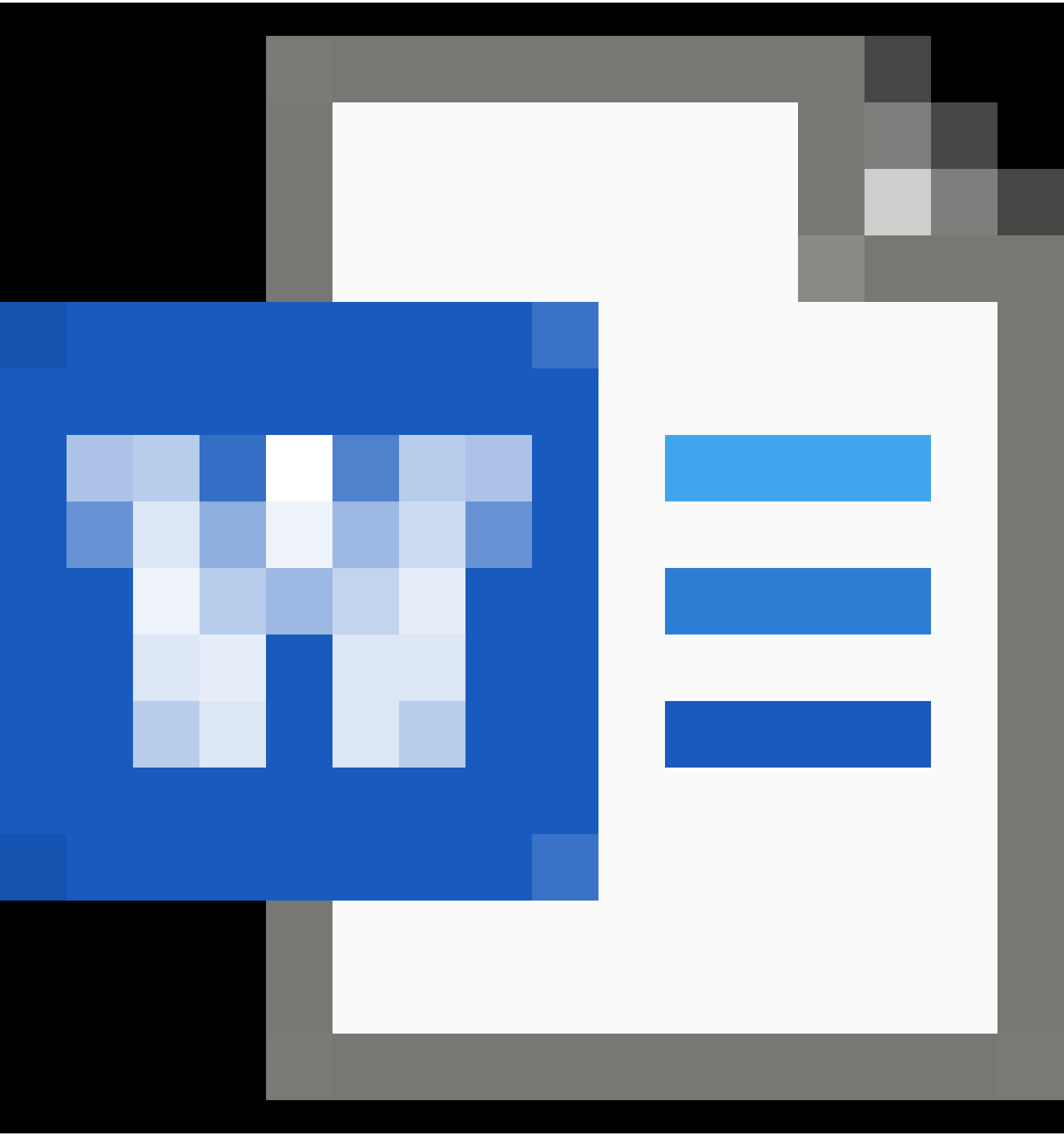

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 17-11-2022 12:14:56
From : [redacted]**@bij12.nl**
To : "[redacted]**gelderland.nl,** [redacted]**provinciegroningen.nl,** [redacted]**fryslan.frl,** [redacted]**fryslan.frl,** [redacted]**drenthe.nl,** [redacted]**drenthe.nl,** "[redacted]**drenthe.nl,** "[redacted]**@overijssel.nl,** "[redacted]**@overijssel.nl,** [redacted]**@brabant.nl,** "[redacted]**@prvlimburg.nl,** [redacted]**@flevoland.nl,** [redacted]**@zeeland.nl,** "[redacted]**@noord-holland.nl,** [redacted]**@provincie-utrecht.nl,** "[redacted]**@bij12.nl,** "[redacted]**@bij12.nl,** [redacted]**@bij12.nl,** [redacted]**@bij12.nl,** [redacted]**@ipo.nl,** "[redacted]**@ipo.nl,** [redacted]**@bij12.nl,** [redacted]**@provinciegroningen.nl"** [redacted]**@provinciegroningen.nl,** [redacted]**@prvlimburg.nl"** [redacted]**@prvlimburg.nl**
Subject : Interne aanvulling op de stukken voor de Wolvenwerkgroep 24 november a.s.
Attachment : 221201 BAC VP 2a.1 Oplegnotitie voortgang wolvenplan.docx;221201 BAC VP 2a.2 Bijlage 1 WAS-WORDT-tabel + overzicht enkele relevante cijfers.docx;221201 BAC VP 2a.3 Bijlage 2 toelichting voortgang wolvenplan.docx;image001.png;

Beste provinciale en BIJ12 leden van de wolvenwerkgroep,

Het zal duidelijk zijn dat het wolvendossier ook binnen de provincies bestuurlijk nader besproken zal worden. Daartoe is op 1 december een extra BACVP voorzien.
Bijgaand stuur ik jullie de nog vertrouwelijke stukken hiervoor. LNV wordt via [redacted] separaat meegenomen in deze discussie.
Dit is voor ons de input en achtergrond voor een eventuele discussie volgende week donderdag.

Met vriendelijke groet,
[redacted]

[redacted]

Adviseur Faunazaken
Coördinator Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

[redacted]

Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BAC Vitaal Platteland

op 1 december 2022
Agendapunt

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Datum	14 november 2022
Portefeuillehouder	[redacted] en [redacted]
Inlichtingen bij	[redacted] (IPO), [redacted] / [redacted] / [redacted] (BIJ12)
Telefoon	[redacted] (JO)
Onderwerp	Voortgang interprovinciaal wolvenplan in relatie tot recente ontwikkelingen

Kern van het onderwerp

Enkele recente ontwikkelingen in het wolvendossier (waaronder maatschappelijke onrust in met name Drenthe) roepen de vraag op of vastgehouden kan worden aan de planning van het actualiseren van het interprovinciaal wolvenplan (zoals eerder voorgelegd aan de BAC VP), of dat de gewijzigde situatie leidt tot de wens tot substantiële toevoegingen aan het wolvenplan en daarmee de beoogde planning.

Voorstel/gevraagd besluit:

De BAC VP wordt gevraagd in te stemmen met de volgende voorstellen:

1. Vasthouden aan de planning om in de BAC VP op 13 april 2023 wolvenplan te actualiseren.
2. In de actualisatie in tekst aandacht te besteden aan de recente maatschappelijke onrust en mede naar aanleiding van de consultatieronde en de recente ontwikkelingen rond de wolf in het plan meer de nadruk leggen op wat er binnen de wettelijke kaders wel mogelijk.
3. De voorbereidingen voor een nieuwe actualisatie van het wolvenplan voort te zetten en daarbij LNV actief te zullen betrekken;
4. Bij deze actualisatie aan te geven ten aanzien van welke onderwerpen een nieuwe volgende actualisatie (besluitvorming ná april 2022) in gang gezet wordt, waarbij met namen gedacht wordt aan het aanvullend juridisch onderzoek in Drenthe en onderzoek naar habitatgeschiktheid;
5. Nadrukkelijk te communiceren dat er eerst een actualisatie in april 2023 komt, en dat vast gewerkt wordt aan een volgende actualisatie (ná april 2023);
6. Bij de Minister van LNV pleiten om zich in Europa/Brussel in te zetten voor een beschermingsstatus die meer mogelijkheden tot beheer van probleemwolven biedt (conform moties die daartoe oproepen, zoals aangenomen in Drenthe en Friesland en daartoe in procedure zijn in Zeeland en mogelijk Groningen, alsmede een recente brief van Gelderland aan LNV, zie ook hierna);
7. Vooruitlopend op de vaststelling van de actualisatie van het wolvenplan in januari 2023 te besluiten over de tegemoetkomingsregeling en capaciteit en kosten van BIJ12 voor uitvoering van het wolvenplan. Ambtelijk ligt momenteel een voorstel voor de tegemoetkomingsregeling te verruimen naar *alle* hobbymatig gehouden hoefdieren voor[i];

Daarnaast wordt de BAC VP gevraagd:

8. In hoeverre is de BAC VP (naar aanleiding van signalen over ervaren onveiligheid) van oordeel dat betrokkenheid van gemeentes, gelet op de rol van de burgemeester inzake *acute veiligheid* van mens en huisdier, versterkt moet worden? En in hoeverre is de BAC VP bereid om provincies hierover het initiatief naar zich toe te trekken?

Context/achtergrond

De provincies werken gezamenlijk (en in samenwerking met LNV) aan een interprovinciaal wolvenplan. Hieraan liggen een Factfincing study en een juridische analyse ten grondslag. Het eerste concept van het plan is op 16 juni 2022 in de BAC VP aan de orde gekomen: de BAC VP heeft ingestemd met een aantal richtinggevende voorstellen met betrekking tot het nieuwe plan. Daarnaast heeft de BAC VP ermee ingestemd om het plan (na verwerking van genoemde richtinggevende voorstellen) ter consultatie voor te leggen aan stakeholders, middels het Landelijk Overleg Wolf (LOW), alsmede de provinciale wolvencommissies. De ontvangen reacties worden momenteel in het plan verwerkt.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Posities en uitgangspunten binnen BAC VP
Vanuit IPO-bureau en BIJ12 wordt (oa naar aanleiding van BAC VP op 3 november 2022) vastgesteld dat er binnen de BAC VP tav het wolvenplan twee stromingen waar te nemen zijn:

I. Provincies met uitganspunt dat gezocht moet worden naar een manier om in het gehele land conflictarm met de wolf samen te leven (hetgeen ook uitgangspunt van Minister Van der Wal is, in samenspraak met provincies ('die er over gaan'). Dit is de lijn van het concept waarmee de BAC VP op 16 juni 2022 heeft ingestemd;
II. Provincies die van mening zijn dat het onder I genoemde concept onvoldoende is en aangevuld moet worden met meer beheermogelijkheden, teneinde tegemoet te kunnen komen aan voornoemde maatschappelijke onrust. Geconstateerd zij evenwel dat het huidig juridisch kader niet meer mogelijkheden biedt dan de zeer beperkte mogelijkheden zoals weergegeven in het concept waarmee de BAC VP op 16 juni 2022 heeft ingestemd.

Ad II: In het Commissie Debat natuur op 9 november 2022 heeft Minister Van der Wal enerzijds aangegeven dat het eventuele beheer van de (probleem)wolf aan de provincies is, en anderzijds aangegeven dat provincies gehouden zijn aan het juridische kader (gebaseerd op de Habitatrichtlijn, geïmplementeerd in de Wet natuurbescherming) en daarbij ook aan de Tweede Kamer geschetst dat dit juridisch kader de provincies nagenoeg geen mogelijkheden biedt (zo lang Nederland geen wolvenpopulatie kent die in een gunstige staat van instandhouding verkeert, danwel zo lang er geen internationaal wolvenmanagementplan is samenwerking met de buurlanden tot stand gekomen is (actie LNV).

Conclusie: met het huidige (Europese) juridische kader kunnen provincies in Nederland geen of zeer beperkt beheer ten aanzien van de wolf voeren, zoals incidenteel gestuurd conditioneren (Nationaal Park Hoge Veluwe), verjagen of afschot.

Op 15 november 2022 heeft provincie Gelderland middels een brief aan Minister Van der Wal verzocht om (oa in Europese context) te pleiten voor aanpassing van het huidige beschermingsniveau van de wolf om actief beheer mogelijk te maken. Dit opdat meer gestuurd kan worden op waar de aanwezigheid van wolven goed mogelijk is, en waar samenleven redelijkerwijs niet mogelijk is. Deze aanpassing moet de drempel verlagen om in te grijpen bij concrete probleemsituaties die zich nu al voordoen.

Actualiteit
Een belangrijk signaal is dat er behoefte is aan meer duidelijkheid over wat op korte en lange termijn mogelijk is ten aanzien van beheer van wolven. In het concept-plan worden de wettelijke kaders geschetst. Naar aanleiding van de consultatieronde en de recente ontwikkelingen rond de wolf zal in het volgende concept meer de nadruk komen te liggen op wat er binnen de wettelijke kaders wel mogelijk is. Tevens zal worden aangegeven welke acties in gang worden gezet om die mogelijkheden in de toekomst te verruimen. Het doel daarbij is om meer recht te doen aan handelingsperspectief voor veehouders, meer recht te doen aan de zorgen van burgers ten aanzien van openbare veiligheid, zonder de (wettelijke) bescherming van de wolf uit het oog te verliezen.

De laatste maanden is vooral in Drenthe een toename geconstateerd van het aantal wolvenaanvallen. Betrekkelijk nieuw daarbij is dat ook koeien en pony's zijn aangevallen. Deze situatie heeft tot aanzienlijke maatschappelijke onrust geleid, die onder andere kenbaar is gemaakt tijdens twee informatiebijeenkomsten, georganiseerd door de provincie Drenthe en enkele gemeenten. Daarbij hebben onder meer gedeputeerde Jumelet en BIJ12 een aantal vragen beantwoord en aangegeven signalen van verontruste burgers mee te willen nemen in de verdere uitwerking van het wolvenplan.

Een belangrijk signaal dat door aanwezigen van de informatiebijeenkomsten afgegeven is, is dat er geen vertrouwen (meer) is in voorspellingen van wolvenexperts ten aanzien van de zichtbaarheid van wolven en wat wolven wel en niet zullen doen. Meer concreet: de voorspelling dat wolven zich als schuwe dieren zullen gedragen en zich nauwelijks zullen laten zien, lijkt in de praktijk (in ieder geval in Drenthe en in Nationaal Park de Hoge Veluwe) anders te zijn. Dat gecombineerd met aanvallen van wolven op runderen

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

en pony's leidt tot maatschappelijke onrust en vragen als of mensen nog veilig kunnen wandelen, hun hond uitlaten of /recreëren in de natuur en of hun pony's en paarden nog wel veilig zijn. In de bijlage wordt ingegaan op de rollen en verantwoordelijkheid van GS en burgemeester ten aanzien van openbare en acute veiligheid.

<u>Contact met en uitspraken van Minister Van der Wal (in Commissie Debat Natuur 9 november 2022)</u>
Op 1 november 2022 heeft er overleg plaatsgevonden tussen gedeputeerde Jumelet van Drenthe en minister Van der Wal, waarbij onder andere gesproken is over de wolf en gedeputeerde Jumelet de situatie en onrust aan de minister heeft geschetst;
Afgesproken is dat minister Van der Wal op 21 november 2022 een *werkbezoek* aan Drenthe zal brengen, dat in het teken van de wolf zal staan;
Op 1 december spreekt gedeputeerde Fokkinga (Friesland) met de minister *van* LNV, dhr. Adema.

Op 9 november heeft minister Van der Wal in het Commissie Debat Natuur gesproken over de wolf, waarbij het meest in het oog springt/relevant is dat minister Van der Wal aangeeft/benadrukt dat :

- Zij de wolvenproblematiek als ingewikkeld beschouwt: een dilemma met veel verschillende invalshoeken en belangen;
- Diereigenaren de *juridische verplichting* hebben hun dieren/vee goed te beschermen en wil daarom inzetten op preventie: hekken, beschermingsmaatregelen, honden;
- Zij meer duidelijkheid wil krijgen hoe wolf en mens te laten samenleven in Nederland (in nauw overleg met provincies);
- Dat het debat polariseert en zij dat wil keren door een maatschappelijke debat te faciliteren en zich daartoe tot de Raad van DierAangelegenheden (RDA) te wenden;
- Daarnaast de RDA te zullen vragen haar te adviseren over a) het belang van beleefde angstgevoelens, b) de positie van de wolf in de natuur en c) de bescherming van vee;
- Het aan provincies is om te bezien wat de mogelijkheden tot verjaging van wolven zijn, binnen de juridische grenzen van de Wet natuurbescherming cq Habitatrichtlijn;
- Het belang van genoemde juridische grenzen, waar provincies aan gehouden zijn, benadrukt zij;
- Zeer beperkte mogelijkheden te zien binnen juridische grenzen een beheer te kunnen doen, daarom is preventie van groot belang;
- Er mogelijkheden zijn tot zonering, waarbij er voor wolven rustige gebieden gecreëerd worden, door aanwezigheid mens te verminderen en dat het aan provincies is om hier vorm aan te geven;
- Bij werkbezoek op 21 november 2022 verder te willen spreken over (actualiseren) Interprovinciaal Wolvenplan.

<u>Consequenties voor planning in relatie tot de verkiezingen</u>
Een aantal gedeputeerden heeft aangegeven niet in te zullen stemmen met het conceptplan + richtinggevende voorstellen zoals vastgesteld in de BAC VP op 16 juni 2022 in de BAC VP. Evenwel is nog niet volledig helder geworden wat er nodig is om te komen tot een aangevuld wolvenplan waar deze gedeputeerden wèl mee in kunnen stemmen èn hoeveel tijd er nodig is om tot een dergelijk plan te komen. Helder is wel dat het niet reëel is om nog tot een dergelijk aangevuld wolvenplan te komen dat nog in de huidige bestuursperiode vastgesteld kan worden. Immers, wezenlijke toevoegingen zullen geconsulteerd moeten worden bij de stakeholders.

Daarmee zijn er feitelijk twee opties:

A. Doorgaan op de ingeslagen weg, langs de lijnen van het conceptplan + richtinggevende voorstellen zoals vastgesteld in de BAC VP op 16 juni 2022 in de BAC VP, met als doel in april 2023 het wolvenplan te actualiseren (conform beslispunt 1) en meteen door te werken aan navolgende aanvullingen tav genoemde onderdelen (zie ook vervolgstappen);

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

B. De voorgenomen planning verlaten, de consultatie terugtrekken, teneinde in één keer te komen tot een nieuw wolvenplan ('terug naar de tekentafel'). Het risico daarvan is, dat er steeds nieuwe aspecten in beeld zullen komen en het vaststellen van een nieuw compleet wolvenplan steeds (opnieuw) verder naar achteren schuift (want ook steeds weer consultatie stakeholders).

Om deze reden wordt geadviseerd niet te streven naar het in één keer vaststellen van een nieuw compleet wolvenplan, maar naar het actualiseren van het wolvenplan wanneer er relevante aanvullingen gereed (en geconsulteerd zijn).
Op deze wijze kan ook beter aangesloten worden bij ontwikkelingen die mogelijk volgen uit de door de Minister voor Natuur en Stikstof: het maatschappelijk debat en het advies van de RDA.

Vervolgstappen
Indien er voor gekozen wordt om vast te houden aan de planning om in de BAC VP op 13 april 2023 wolvenplan te actualiseren, langs de lijnen van het eerste concept waarmee de BAC VP op 16 juni 2022 heeft ingestemd (beslispunt 1), en meteen door te werken aan navolgende aanvullingen, dan betreffen de nog nader uit te werken onderwerpen in ieder geval:

- Communicatieplan
- Veiligheid burgers als specifiek thema, plus bevoegdheden gemeentes
- Onderzoek naar habitatsgeschiktheid
- Analyse van predatie op runderen en paarden en preventie daarvan

Ad beslispunt 8 over Veiligheid en de rol van de burgemeester en GS: dit wordt nader toegelicht in bijlage 2 (onder 3)

Overige actualiteiten
Overigens heeft het Landelijk Overleg Wolf (LOW) na consultatie verzocht om in de gelegenheid gesteld te worden om na verwerking van hun reactie voor een tweede keer geconsulteerd te worden. Op dit verzoek is nog niet gereageerd maar helder moge zijn dat het niet mogelijk is om tot vaststellen van het plan te komen, indien het LOW na iedere ronde van verwerking van hun reacties opnieuw om reactie wordt gevraagd.
Anderzijds, indien de hierboven en in de bijlage geschetste actuele ontwikkelingen leiden tot het besluit van de BAC VP dat er substantiële aanvullingen nodig zijn in het wolvenplan, dan ligt het wel in de rede om stakeholders (waaronder het LOW) opnieuw te consulteren op de nieuwe onderdelen van het plan.

Bijlage
1. WAS-WORDT-tabel + overzicht enkele relevante cijfers
2. Voortgang wolvenplan (221103 BAC VP 2d.2)

[i] Overigens heeft op 19 oktober 2022 de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State geoordeeld dat indirecte/vervolgschade in de vorm van extra arbeidsuren veroorzaakt door een wolvenaanval niet op voorhand volledig uit te sluiten is voor vergoeding. Althans, ten aanzien van de betreffende zaak heeft de Afdeling geoordeeld dat onvoldoende gemotiveerd is dat in dit geval geen aanleiding bestaat voor een tegemoetkoming voor de tijd die is besteed aan de schade-afhandeling.
Enerzijds kan hiervan de consequenties zijn dat niet alleen directe maar ook (vormen van) indirecte schade voor vergoeding in aanmerking komen. In absolute zin kan hiermee de schadetegemoetkoming door provincies stijgen. Anderzijds gaat het in relatieve zin -vergeleken met andere faunaschadevergoeding- nog steeds om relatief kleine schadebedragen.
BIJ12 zal dit meenemen in de nieuwe tegemoetkomingsregeling.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Wolvenplan 2019	**Wolvenplan 2023 (voorstel tbv vaststelling april 2023)**	**Nog uit te werken tbv volgende actualisatie** (ná april 2023)
Subsidie voor preventieve maatregelen mogelijk in gebieden waar de wolf 6 maanden gevestigd is	Begrenzing subsidiegebieden door iedere provincie zelf te bepalen	Preventiemogelijkheden voor paarden, koeien en ander vee
Tegemoetkoming voor alle bedrijfsmatig gehouden vee en hobbymatig gehouden schapen en geiten	Tegemoetkoming voor alle bedrijfsmatig gehouden vee en alle hobbymatig gehouden hoefdieren	
In subsidiegebieden na 3 jaar geen tegemoetkoming voor onbeschermd vee	Aan iedere provincie om tegemoetkoming voor onbeschermd vee in subsidiegebieden gefaseerd af te bouwen, of niet.	
Monitoring obv Monitoringsplan 2019	Monitoring obv Monitoringsplan 2019	
Juridisch kader obv Nederlandse en Europese wet- en regelgeving	Nader uitgewerkt juridisch kader o.b.v. juridische analyse uitgevoerd in 2022 (rapport de juridische bescherming van de wolf in Nederland en in een anatal andere Europese landen)	Aanvullende juridische analyse iov prov Drenthe
Afschot mogelijk bij agressief gedrag tegenover mensen en honden	Afschot mogelijk bij agressief gedrag tegenover mensen en honden. Rol gemeentes benoemd.	Rol, verwachtingen en bevoegdheden van gemeentes, en communicatie daarover nader uit te werken.
Globale handelingsrichtlijnen voor wolf-vee conflictsituaties	Nader uitgewerkte handelingsrichtlijnen voor wolf-vee situaties, met escalatieladder. Verwachtingen tav veehouders m.b.t. preventieve maatregelen expliciet gemaakt	Afstemming met LNV over internationaal wolf management plan, lobby richting Europese Commissie
Communicatie over preventie, tegemoetkomingen en monitoring: BIJ12. Communicatie over beleid: provincies	Communicatie over preventie, tegemoetkomingen en monitoring: BIJ12. Communicatie over beleid: provincies	Publiekscommunicatie. Rolverdeling BIJ12, provincies, Rijk. Communicatie over ecologie nog nader af te spreken.
	Ecologie-gedrag van wolven, op basis van Fact-finding study. Aandacht voor gedrag tegenover mensen	Habitatgeschiktheidsanalyse.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Cijfers

Aantal wolven schademeldingen per kalenderjaar, per provincie

Jaar	Drenthe	Flevoland	Fryslân	Gelderland	Groningen	Limburg	Noord-Brabant	Overijssel	Utrecht	Zeeland	Eindtotaal
2015	2				2						4
2017					1		1	7			9
2018	15	1	6	2	2	3		14	1		44
2019	12		3	2	1		2	5			25
2020	18		2	14	1	6	51	4			96
2021	25		10	14		8	50	5		2	114
2022	78	2	29	19	4	13	37	28	1	4	215
Eindtotaal	95	2	46	44	11	28	133	43	2	6	507

Onderzochte meldingen

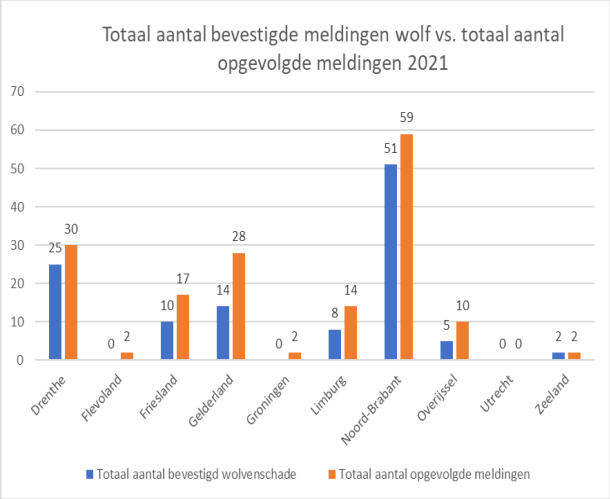

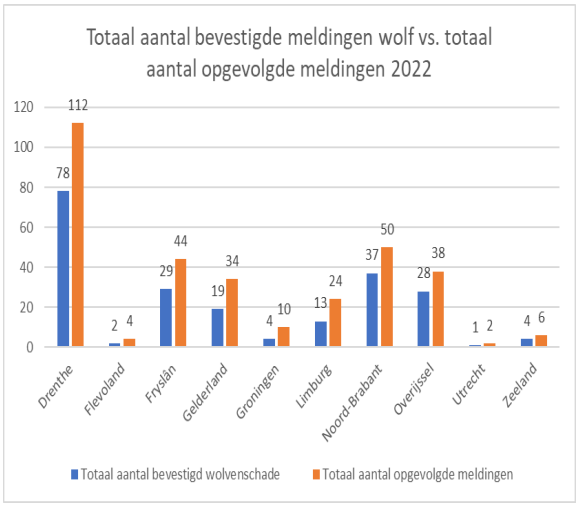

Kosten

Opmerking: Uitgekeerde tegemoetkomingen verwerkt tot de zomer.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

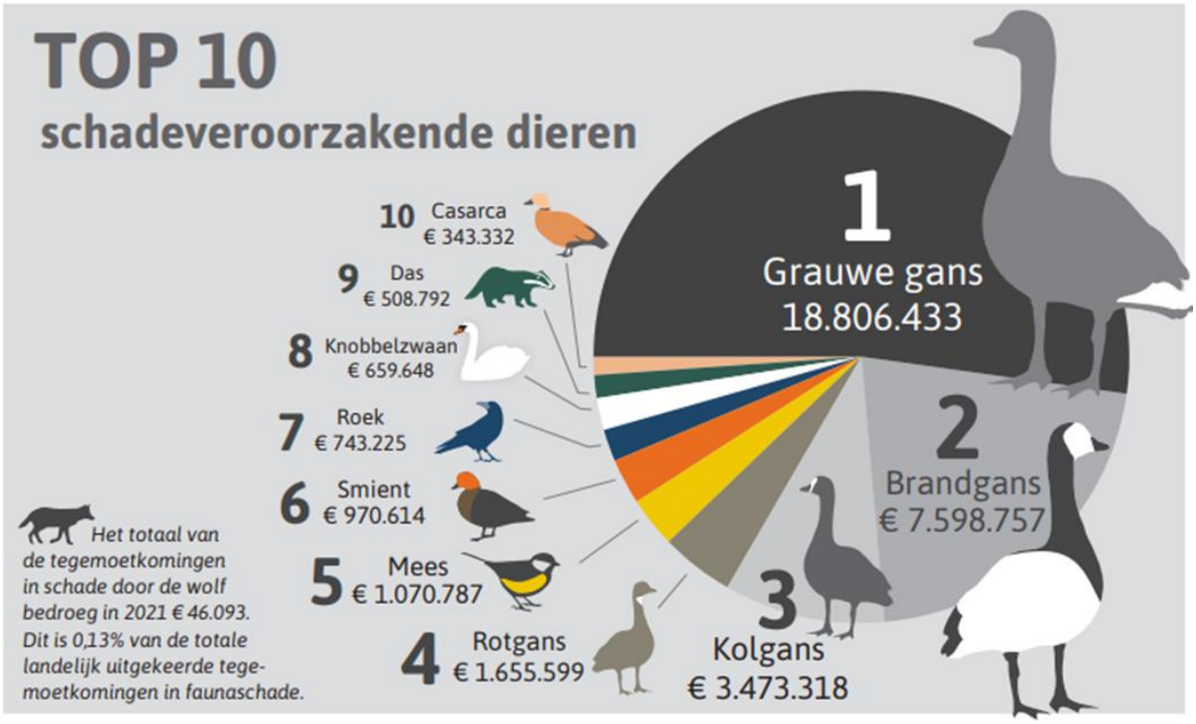
TOP 10
schadeveroorzakende dieren
1
Grauwe gans
18.806.433
2
Brandgans
€ 7.598.757
3
Kolgans
€ 3.473.318
4
Rotgans
€ 1.655.599
5
Mees
€ 1.070.787
6
Smient
€ 970.614
7
Roek
€ 743.225
8
Knobbelzwaan
€ 659.648
9
Das
€ 508.792
10
Casarca
€ 343.332
Het totaal van de tegemoetkomingen in schade door de wolf bedroeg in 2021 € 46.093. Dit is 0,13% van de totale landelijk uitgekeerde tegemoetkomingen in faunaschade.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage 2 toelichting voortgang wolvenplan (221201 BAC VP)

1. *Maatschappelijke onrust, openbare veiligheid en actief ingrijpen*

De in de oplegger onder actualiteiten geschetste -ook voor provincies- onverwachte ontwikkelingen dat wolven zich anders blijken te gedragen dan voorspeld en dat daardoor maatschappelijke onrust ontstaat over veiligheid van personen en huisdieren, maken dat (in tegenstelling tot eerder voorzien) de vraag zich voordoet of en in hoeverre hiermee de openbare veiligheid dermate in het geding komt dat actief ingrijpen in beeld komt. Ter verdieping van/in aanvulling op de voorliggende juridische analyse heeft Drenthe een juridische uitvraag gedaan wanneer/in welke situatie de provincie gerechtigd is om actief in te grijpen (in ultimo: afschot wolf).

Indien er voor gekozen wordt om aspecten als deze nader uit te werken in het wolvenplan, dan vergt dit meer tijd dan in de oorspronkelijk planning voorzien (vaststellen wolvenplan ten laatste begin 2023) en verschuift de focus van uitgaan van zoeken naar manieren van conflictarm samenleven met de wolf aan de hand van preventie van predatie door wolven op vee naar meer nadruk leggen op openbare veiligheid aan de hand van het wolf-vrij verklaren/maken van delen van Nederland.

> In hoeverre is de BAC VP van oordeel dat het de gewijzigde situatie noodzakelijk maakt dat substantiële wijzigingen worden doorgevoerd in het wolvenplan en de beoogde planning, die voorziet in vaststelling van het wolvenplan begin 2023?

2. *Preventie of wolf-vrije zones?*

In de huidige opzet van het wolvenplan richt de inzet zich in eerste instantie op preventie van predatie door wolven op vee. Daarnaast wordt in het plan binnen de wettelijke kaders verkend in welke situaties, en onder welke voorwaarden verjagen, verstoren en uiteindelijk doden van wolven tot de mogelijkheden behoort. Het plan sluit die mogelijkheid dus niet uit, maar er wordt wel nadrukkelijke aangegeven dat in het geval van een juridische toets door een rechter gekeken zal worden of de alternatieve maatregelen, waaronder schadepreventie in voldoende mate is toegepast, en in hoeverre de gunstige staat van instandhouding in het geding is. Hoe beter deze zaken geregeld zijn, hoe groter de kans dat het besluit tot ingrijpen voor een rechter in stand blijft.

Vanuit een aantal stakeholders -in eerste instantie vooral dierhouders maar nu ook in toenemende mate verontruste burgers- wordt evenwel gepleit om Nederland, of delen van Nederland geheel wolf-vrij te verklaren.

Hierin meegaan betekent een fundamentele wijziging van de uitgangspunten zoals in het wolvenplan beschreven. Op basis van onderliggende documenten staat de Nederlandse wet, die is gebaseerd op Europese richtlijnen, een dergelijke benadering niet toe. Zoals in het wolvenplan beschreven, ontstaan er meer mogelijkheden wanneer op internationaal niveau een management plan wordt vastgesteld. De ervaring leert echter dat een dergelijk proces meerdere jaren in beslag neemt.

> Onderschrijft de BAC VP nog steeds het in het wolvenplan gehanteerde uitganspunt dat gezocht wordt naar een manier om conflictarm met de wolf samen te leven? *NB: conflictarm samenleven met de wolf is ook het uitgangspunt van LNV;*

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

3. *Veiligheid en de rol van de burgemeester en GS*

In *acute veiligheidssituaties* is de burgemeester bevoegd om in te grijpen. Te denken valt daarbij aan acuut gevaar voor mensen of huisdieren. Tegelijkertijd is *openbare veiligheid* één van de gronden waarop GS de bevoegdheid heeft om ontheffing te kunnen verlenen van het verbod op vangen, verwonden en doden van de wolf, zij het onder voorwaarde van een aantal sterk inperkende juridische voorwaarden zoals een gunstige staat van instandhouding van de soort. In gevallen van *acute veiligheidssituaties* is de burgemeester niet gehouden aan dergelijke juridische voorwaarden als andere bevredigende oplossing en gunstige staat van instandhouding van de soort.

Zoals aangegeven zijn tijdens de bijeenkomsten in Drenthe met name zorgen over veiligheid naar voren gebracht. Vanwege de hiervoor geschetste vraag of en in hoeverre de openbare veiligheid dermate in het geding komt dat actief ingrijpen door provincies in beeld komt, doet zich de vraag voor in hoeverre het wolvenplan op dergelijke zorgen in dient te gaan?

In de huidige opzet van het wolvenplan wordt voorzien in interventierichtlijnen, waarin voor verschillende (tot dusverre voorziene) conflictsituaties wordt beschreven wat de handelingsmogelijkheden zijn. Het betreft wolf-vee situaties, wolf-hond situaties en hond-mens situaties, waarbij de nadruk tot op heden evenwel ligt op wolf-vee situaties.

Ten aanzien van wolf-hond situaties en hond-mens situaties wordt in het plan afgebakend waar de verantwoordelijkheden van de provincies eindigt en die van gemeentes begint. Het wolvenplan is weliswaar besproken met (een vertegenwoordiger van de) VNG maar het plan kan op dit moment niet worden gepresenteerd als een gezamenlijk product.

> In hoeverre is de BAC VP (naar aanleiding van signalen over ervaren onveiligheid) van oordeel dat betrokkenheid van gemeentes, gelet op de rol van de burgemeester inzake *acute veiligheid* van mens en huisdier, versterkt moet worden. En in hoeverre is de BAC VP bereid om provincies hierover het initiatief naar zich toe te trekken?

NB: tot dusverre heeft VNG zeer beperkte interesse getoond in dit dossier (hetgeen op meerdere soorten-dossiers het geval is) dus opschalen binnen VNG zal op z'n minst een uitdaging zijn.

4. *Preventie en vergoeden schade aan koeien en paarden?*

Recentelijk worden ook koeien en paarden (pony's) door wolven aangevallen. Dit is een voor Nederland *nieuw fenomeen.*

Het voorliggende (concept)wolvenplan voorziet slechts beperkt in dergelijke situaties. Er is ook nog weinig bekend over de mate waarin het hier natuurlijk gedrag, of gedrag van enkele individuen betreft en gedrag waar we in de toekomst vaker rekening mee moeten houden. Ook over mogelijke maatregelen om aanvallen op koeien en paarden te voorkomen, is weinig bekend. Daarnaast is het de vraag of het wenselijk om ook koeien en paarden uit te rasteren, omdat dat grote consequenties kan hebben voor de doortrekbaarheid van het landschap voor andere beschermde diersoorten die door een wolfwerend hek tegengehouden worden, zoals dassen en reeën.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Om hier goed beleid op te maken, is het nodig meer onderzoek te laten doen, meer ervaring op te doen en met de sector en andere belanghebbenden nader overleg over te voeren. In dat geval zal het niet mogelijk zijn het wolvenplan binnen het voorziene tijdspad op te leveren.

Voor zowel koeien als paarden voorziet het nieuwe wolvenplan wel reeds in de *mogelijkheid* tot tegemoetkoming bij aanvallen op wolven. Het is evident dat koeien als paarden een hogere economische waarde hebben dan schapen. Voor koeien lijkt (net als bij schapen) redelijk eenvoudig een zekere standaardwaarde vast te stellen, maar voor paarden ligt dat mogelijk veel complexer. De economische waarde van paarden loopt sterk uiteen: denk aan ren- en dressuur(ras)paarden. Uitgezocht dient te worden hoe zaken als verzekering en de plicht tot het beschermen van gehouden dieren tegen roofdieren (ogv het Besluit houders van dieren, bij de Wet dieren) van invloed zijn op eventueel door provincies te vergoeden schade.

> In hoeverre wil de BAC VP in het wolvenplan nieuwe vraagstukken met betrekking tot preventie ten aanzien van koeien en paarden en vergoeding van schade uit laten werken?

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 4-5-2022 17:32:29
From : "[redacted]@bij12.nl
To : "[redacted]gelderland.nl,[redacted]provinciegroningen.nl,[redacted]provinciegroningen.nl,[redacted]fryslan.frl,[redacted]fryslan.frl,[redacted]drenthe.nl,[redacted]drenthe.nl,"[redacted]drenthe.nl, "[redacted]@overijssel.nl,[redacted]@overijssel.nl,[redacted]@brabant.nl, "[redacted]@prvlimburg.nl,[redacted]@flevoland.nl,[redacted]@zeeland.nl,[redacted]@noord-holland.nl,[redacted]@provincie-utrecht.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl,[redacted]@bij12.nl,[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@ipo.nl,[redacted]@minlnv.nl,[redacted]@minlnv.nl"[redacted]@minlnv.nl
Subject : Landbouwparagraaf in Wolvenplan?
Attachment : Achtergronden schapenhouderij NL.docx;Verspreiding schapen in NL.docx;image001.png;

Beste leden van de wolvenwerkgroep,

Nog een soort van nazending: Het valt te overwegen om ook een tekst over de schapenhouderij e.d. op te nemen in het wolven plan. De vraag is of dit zinvol is, wat willen we dan brengen en wat willen hiermee dan bereiken?
Samen met LNV hebben we, ter indicatie, gekeken naar wat basisgegevens die in de bijlagen zijn meegestuurd.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Adviseur Faunazaken
Secretaris Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
Coördinator Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

[redacted]

[redacted]

Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Landbouwkundige achtergronden schapenhouderij in Nederland

Omdat met name de schapenhouderij het meeste risico loopt op wolvenschade is het goed inzicht te hebben in deze bedrijfstak.

Aantal bedrijven

Onderwerp		Nederland					
		2000	2005	2010	2015	2020	2021
Graasdieren							
Aantal dieren							
Schapen							
Schapen, totaal	aantal	1 304 567	1 360 509	1 129 500	946 179	890 471	860 151
Schapen (indeling tot 2018)							
Lammeren	aantal	603 837	684 972	546 211	395 424	.	.
Ooien	aantal	679 776	646 993	558 184	523 103	.	.
Rammen	aantal	20 954	28 544	25 105	27 652	.	.
Schapen (indeling vanaf 2018)							
Schapen, 0-7 maanden	aantal	.	.	.	.	340 592	337 760
Schapen voor de melk, 7 mnd - 1 jaar	aantal	.	.	.	.	1 431	1 039
Schapen voor de melk, ouder dan 1 jaar	aantal	.	.	.	.	13 609	14 363
Overige schapen, 7 mnd - 1 jaar	aantal	.	.	.	.	78 968	71 631
Overige schapen, ouder dan 1 jaar	aantal	.	.	.	.	431 610	413 248
Rammen	aantal	.	.	.	.	24 261	22 110
Aantal bedrijven							
Schapen							
Schapen, totaal	aantal	17 574	14 360	12 871	11 378	8 283	8 246
Schapen (indeling tot 2018)							
Lammeren	aantal	13 919	11 896	9 977	6 906	.	.
Ooien	aantal	17 249	13 696	12 773	11 264	.	.
Rammen	aantal	5 630	7 264	5 974	4 861	.	.
Schapen (indeling vanaf 2018)							
Schapen, 0-7 maanden	aantal	.	.	.	.	5 549	5 519
Schapen voor de melk, 7 mnd - 1 jaar		.	.	.	.	81	77
Schapen voor de melk, ouder dan 1 jaar		.	.	.	.	135	143
Overige schapen, 7 mnd - 1 jaar		.	.	.	.	4 417	4 249
Overige schapen, ouder dan 1 jaar		.	.	.	.	8 048	8 009
Rammen		.	.	.	.	5 518	5 440

Bron: CBS

Aantal schapen
In 1980 waren er 850 duizend schapen en in 1992 werd het hoogste aantal van 2,0 miljoen schapen bereikt. In dat jaar kwamen de schapen onder de mestwetgeving te vallen en was er een lagere ooipremie waardoor het aantal schapen is gaan dalen. Met ingang van 2006 is de ooipremie, die bedoeld was om houders van vlees- en melkschapen een inkomensondersteuning te geven bij ongunstige marktomstandigheden, geïntegreerd in de bedrijfstoeslagregeling. Als gevolg hiervan liep het aantal schapen na 2007 nog verder terug. Daarna was er een dalende trend, waarbij in 2016 een dieptepunt werd bereikt met 780 duizend schapen. In 2019 was het aantal schapen weer gestegen tot 920 duizend.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Ontwikkeling van de veestapel op landbouwbedrijven, 1980-2019

	Schapen	
	x 1000	*Index (2010=100)*
1980	858	76
1981	815	72
1982	776	69
1983	772	68
1984	766	68
1985	814	72
1986	878	78
1987	985	87
1988	1169	104
1989	1404	124
1990	1702	151
1991	1882	167
1992	1952	173
1993	1916	170
1994	1766	156
1995	1674	148
1996	1627	144
1997	1465	130
1998	1394	123
1999	1401	124
2000	1305	116
2001	1293	114
2002	1183	105
2003	1182	105
2004	1234	109
2005	1361	120
2006	1376	122
2007	1369	121
2008	1213	107
2009	1117	99
2010	1130	100
2011	1088	96
2012	1043	92
2013	1034	92
2014	959	85
2015	946	84
2016	784	69
2017	799	71
2018	866	77
2019	918	81

Bron: CBS

Referentiecode: CBS/jun20

Indicatorcode: i-nl-2124

Indicatorversie: 09

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Omzet en rendement e.d.
De prijsstijging van slachtschapen en lammeren heeft zich in 2021 doorgezet met een prijsstijging van bijna 19%. De prijzen op de binnenlandse markt liepen hiermee parallel met de exportprijzen van het lamsvlees over de eerste 10 maanden van 2021. De voerkosten zijn met ruim 12,5% toegenomen door hogere prijzen van het krachtvoer. De fors hogere opbrengstprijzen zorgden voor een toename van het saldo met 28 euro per ooi en dat lag hiermee 48 euro boven het 5-jaarlijkse gemiddelde over de periode 2016-2020. Hiermee is het saldo voor het tweede jaar op rij fors toegenomen.
De exportprijzen van het lamsvlees zijn over de eerste 10 maanden van 2021 gestegen met ruim 19% en van de levende dieren met 3% licht gedaald. Deze laatste categorie draagt qua aantal en waarde in vergelijking met de vleesexport niet zoveel bij. De helft van de daling van de export werd veroorzaakt door een daling naar landen buiten de EU. De gestegen exportprijzen van lamsvlees komen mede door de Brexit. Lamsvlees uit het Verenigd Koninkrijk is prijzig vanwege de dure pond en aangezien daar veel schapen rondlopen is er een krapte op de EU-markt ontstaan.
Het saldo in de schapenhouderij nam in 2021 met 28 euro toe tot 136 euro per ooi. Het saldo ligt hiermee 48 euro boven het 5-jaarlijkse gemiddelde over de periode 2016-2020. De voerkosten, die in 2019 door de droogte al opliepen, stegen in 2021 met 12,5% door het dure krachtvoer. Het ruwvoer nam 5,5% in prijs toe. Door de coronacrisis levert de wol in de meeste gevallen niets meer op. Er moet in sommige gevallen zelfs geld op worden toegelegd. De wolmarkt is een wereldmarkt. De wereldmarktprijzen zijn met 40% gedaald tussen januari en september 2020. Veel kledingwinkels waren gesloten en de mensen bleven thuis en kochten weinig kleding. Desondanks maakten de hogere prijzen voor met name de lammeren en in mindere mate voor de slachtschapen de stijging van de voerkosten en de daling van de wolopbrengsten meer dan goed.

Verdeling rassen
Nederlandse schapenrassen worden veel gehouden. Veel voorkomende schapenrassen zijn:

- Texelaar
- Swifter
- Flevolander
- Noordhollander
- Blauwe Texelaar
- Zwartbles
- Drentsch heideschaap
- Schoonebeeker
- Veluws heideschaap
- Kempisch heideschaap
- Fries-Zeeuws melkschaap

De texelaar is in Nederland het meest voorkomende schapenras. Omdat de ooien vaak hulp nodig hebben bij het lammeren en andere rassen meer lammeren produceren, wordt de texelaar voor professionele schapenhouders minder aantrekkelijk. Het Drents of Veluws heideschaap is bovendien meer geschikt voor begrazing, al levert het weinig vlees en is de wol van zeer matige kwaliteit.

Aandeel in de markten van vlees, wol, begrazingsbedrijven.
Hier zijn geen cijfers over bekend. Professionele schapenhouders in Nederland verdienen hun geld met het begrazen van natuurgebieden. Verder worden schapen gehouden voor het vlees en als hobby. Wol speelt nauwelijks een rol. De meeste wol ging de laatste decennia naar China, maar de handelsoorlog met de VS en de uitbraak van corona, heeft de export nagenoeg stilgelegd.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Verspreiding in NL
Zie apart overzicht.

Meer informatie is te vinden op:
StatLine - Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar regio (cbs.nl),
Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar bedrijfstype, nationaal (cbs.nl),
Ontwikkeling veestapel op landbouwbedrijven, 1980-2019 | Compendium voor de Leefomgeving (clo.nl),
Cijfers over schapen- en geitenhouderij - WUR

Of algemener:?

Ontwikkeling veestapel op landbouwbedrijven, 1980-2020

Indicator | 8 juli 2021

De omvang van de Nederlandse veestapel heeft een vrij grillig verloop. Dit verloop wordt mede aangestuurd door nationale en Europese wet- en regelgeving. Ook de uitbraken van epidemieën onder de dieren spelen een belangrijke rol.

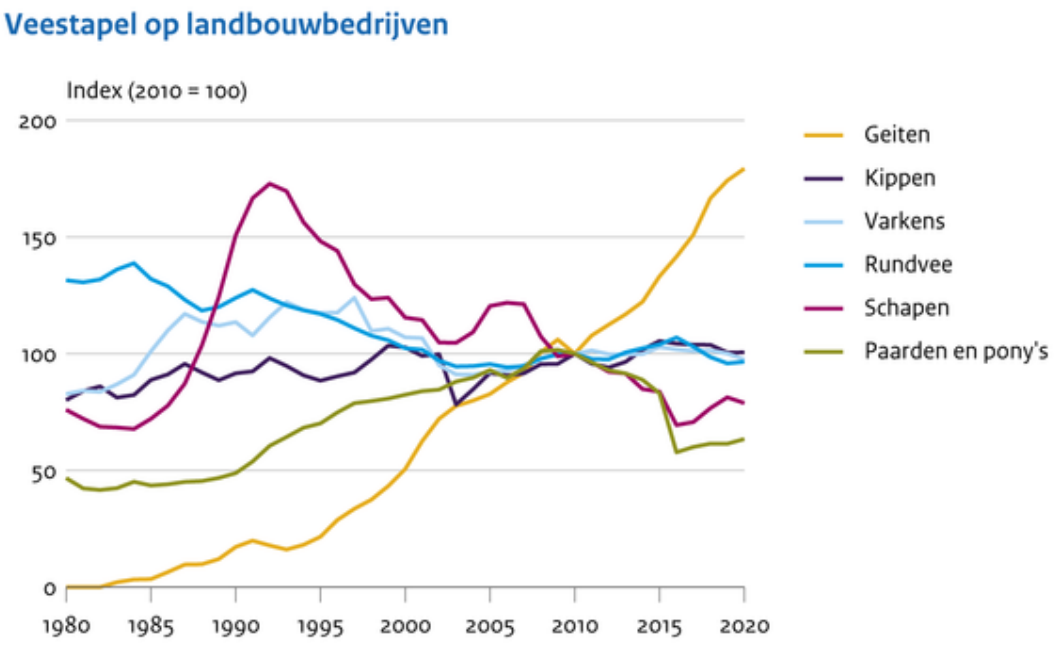

Bron: CBS

CBS/jun21
www.clo.nl/nl212410

- **Download figuur**
- **Download data (xlsx)**
- **Download data (ods)**

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Minder schapen

Als gevolg van de invoering van de melkquota in 1984 was een bedrijfsuitbreiding met melkkoeien veelal geen optie meer. Boeren zijn daarna meer schapen gaan houden en het aantal schapen is flink gaan stijgen. In 1980 waren er 850 duizend schapen en in 1992 werd het hoogste aantal van 2,0 miljoen schapen bereikt. In dat jaar kwamen de schapen onder de mestwetgeving te vallen en was er een lagere ooipremie waardoor het aantal schapen is gaan dalen. Met ingang van 2006 is de ooipremie, die bedoeld was om houders van vlees- en melkschapen een inkomensondersteuning te geven bij ongunstige marktomstandigheden, geïntegreerd in de bedrijfstoeslagregeling. Als gevolg hiervan liep het aantal schapen na 2007 nog verder terug. Daarna was er een dalende trend, waarbij in 2016 een dieptepunt werd bereikt met 780 duizend schapen. In 2020 was het aantal schapen weer gestegen tot 890 duizend.

Veel meer geiten

In 1980 waren er nog maar een paar duizend geiten in Nederland. In de periode van 1980 tot 2009 is het aantal geiten enorm gestegen. Alleen rond 1992 was er sprake van een afname. Sinds 1992 vallen ook geiten onder de mestwetgeving. Het aantal geiten was in 2009 opgelopen tot bijna 375 duizend. In 2010 is als gevolg van de ruimingen in verband met de Q-koorts het aantal geiten gezakt tot ruim 350 duizend. Daarna is de stijging weer in een enorm tempo doorgegaan. In 2020 was het aantal geiten toegenomen tot 633 duizend.

Meer melkvee

Het aantal runderen is sinds 1980 met ruim een kwart afgenomen. Het aantal daalde van 5,2 miljoen in 1980 naar 3,7 miljoen in 2006, waarna het weer toenam tot 4,3 miljoen in 2016. Daarna volgde weer een daling tot 3,8 miljoen in 2020. De scherpe knik in 1984 viel samen met de invoering van de melkquota binnen de Europese Unie, waardoor het aantal melk- en kalfkoeien tussen 1984 en 2011 met 42 procent is gedaald tot 1,47 miljoen. Op 1 april 2015 werden de melkquota weer afgeschaft met als gevolg een toename van de melkveestapel. Van 2011 tot 2016 nam het aantal melk- en kalfkoeien met 19 procent toe tot 1,75 miljoen. Daarnaast is er vanaf 2012 ook een toename van het jongvee voor de melkveehouderij. Het stuks jongvee steeg van 2012 tot 2015 met 149 duizend naar 1,34 miljoen, een stijging van 13 procent.
De Nederlandse veehouderij bleek in 2015 meer fosfaat geproduceerd te hebben dan is toegestaan op basis van Europese afspraken. De grootste toename hierbij kwam van de melkveehouderij. In 2017 is als een reactie daarop het fosfaatreductieplan voor de Nederlandse melkveehouderij in werking getreden, waarbij bedrijven melkvee van de hand moesten doen om de groei van de melkveestapel te stoppen. Ook werd het fosfaatgehalte in het mengvoer verlaagd om minder fosfaat in de mest te krijgen. Als gevolg van het fosfaatreductieplan was er van 2016 tot 2019 een afname van het aantal melk- en kalfkoeien met 10 procent tot 1,58 miljoen. Het stuks jongvee daalde van 2015 tot 2019 met 413 duizend naar 0,92 miljoen, een daling van 31 procent. In 2020 is het aantal melk- en kalfkoeien toegenomen naar 1,59 miljoen, het aantal stuks jongvee steeg naar 0,94 miljoen.

Steeds minder paarden

Het aantal paarden (en pony's) dat gehuisvest is op landbouwbedrijven is tussen 1980 en 2009 gestegen van 67 duizend tot 145 duizend. Mede als gevolg van de financiële crisis in 2008 is tussen 2009 en 2020 het aantal paarden op landbouwbedrijven gedaald tot 90 duizend. Een groot aantal paarden is gehuisvest op andere dan landbouwbedrijven, bijvoorbeeld maneges.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Het totale aantal paarden in Nederland is niet goed bekend, maar ligt volgens schattingen vanuit de paardensector tussen de 400 en 450 duizend.

Aantal kippen en varkens weer in stijgende lijn

Het aantal kippen verloopt golvend met een stijgende trend. In 1980 waren er 81 miljoen kippen en in 2020 waren dat er 102 miljoen. De forse afname in 2003 was een gevolg van de vogelgriepepidemie. In het voorjaar van 2003 werden bijna 30 miljoen kippen geruimd. Het aantal vleeskuikens schommelt sinds 2003 rond de 45 miljoen. In 2020 waren er 49 miljoen vleeskuikens. Het aantal leghennen heeft na 2003 een stijgende trend. In 2020 waren er 43 miljoen leghennen.

De varkensstapel bedroeg 10 miljoen in 1980. Het grootste aantal varkens was er in 1997 met 15 miljoen stuks. In februari 1997 was er een uitbraak van de varkenspest, waardoor de varkensstapel in een jaar tijd fors daalde. De jaren erna kenden een dalende trend tot 2004 als gevolg van factoren als marktontwikkelingen, de Wet herstructurering varkenshouderij en milieu- en dierwelzijnsmaatregelen. Op het dieptepunt in 2004 waren er 11,2 miljoen varkens. De afgelopen tien jaren varieerde het aantal varkens vrij licht rond een gemiddelde van 12,3 miljoen. In 2020 waren er 12 miljoen varkens.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Onderwerp		Groningen (PV)	Fryslân (PV)	Drenthe (PV)	Overijssel (PV)	Flevoland (PV)	Gelderland (PV)	Utrecht (PV)	Noord-Holland (PV)	Zuid-Holland (PV)	Zeeland (PV)	Noord-Brabant (PV)	Limburg (PV)
		2021	2021	2021	2021	2021	2021	2021	2021	2021	2021	2021	2021
Graasdieren													
Aantal dieren													
Schapen													
Schapen, totaal	aantal	70 634	139 206	47 830	67 363	13 600	119 033	47 969	122 062	96 549	34 121	68 457	33 327
Schapen (indeling tot 2018)													
Lammeren	aantal	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Ooien	aantal	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Rammen	aantal	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Schapen (indeling vanaf 2018)													
Schapen, 0-7 maanden	aantal	28 035	52 023	15 972	26 158	4 432	49 856	18 530	47 506	38 298	14 369	27 897	14 684
Schapen voor de melk, 7 mnd - 1 jaar	aantal	102	310	35	116	81	32	14	182	63	56	35	13
Schapen voor de melk, ouder dan 1 jaar	aantal	590	2 462	1 603	1 271	312	1 362	270	3 275	1 363	936	856	63
Overige schapen, 7 mnd - 1 jaar	aantal	7 010	14 559	3 618	6 019	1 174	9 640	4 547	10 043	7 996	2 237	3 621	1 167
Overige schapen, ouder dan 1 jaar	aantal	33 202	66 435	25 363	32 126	7 222	54 447	23 372	57 896	46 420	15 595	34 434	16 736
Rammen	aantal	1 695	3 417	1 239	1 673	379	3 696	1 236	3 160	2 409	928	1 614	664
Aantal bedrijven													
Schapen													
Schapen, totaal	aantal	495	1 152	332	764	96	1 360	783	966	1 048	303	692	255
Schapen (indeling tot 2018)													
Lammeren	aantal	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Ooien	aantal	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Rammen	aantal	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Schapen (indeling vanaf 2018)													
Schapen, 0-7 maanden	aantal	347	753	219	518	53	902	534	652	777	188	405	171
Schapen voor de melk, 7 mnd - 1 jaar		5	19	4	9	1	6	4	7	8	4	8	2
Schapen voor de melk, ouder dan 1 jaar		12	28	7	19	1	19	9	10	14	8	14	2
Overige schapen, 7 mnd - 1 jaar		282	735	160	342	41	619	391	568	610	134	273	94
Overige schapen, ouder dan 1 jaar		482	1 119	319	737	87	1 326	759	941	1 031	290	667	251
Rammen		342	828	223	455	42	794	523	762	778	187	346	160

Bron: CBS

Verspreiding schapen in Nederland over de verschillende provincies (2021)

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 2-12-2022 07:24:35
From : [redacted]@tuteinnolthenius.com
To : [redacted]@ipo.nl
Cc : '[redacted]@ipo.nl" [redacted]@ipo.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@brabant.nl, [redacted]@noord-holland.nl" [redacted]@noord-holland.nl, [redacted]@pzh.nl" [redacted]@pzh.nl, [redacted]@zeeland.nl" [redacted]@zeeland.nl, [redacted]@provinciegroningen.nl" [redacted]@provinciegroningen.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@overijssel.nl" [redacted]@overijssel.nl, [redacted]@gelderland.nl" [redacted]@gelderland.nl, [redacted]@prvlimburg.nl" [redacted]@prvlimburg.nl, [redacted]@flevoland.nl" [redacted]@flevoland.nl, ' [redacted]t@provincie-utrecht.nl" [redacted]@provincie-utrecht.nl [redacted]@fryslan.frl" [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@brabant.nl" [redacted]@brabant.nl, [redacted]@noord-holland.nl" [redacted]@noord-holland.nl, ' [redacted]@bij12.nl, [redacted]@provincie-utrecht.nl, [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@noord-holland.nl, [redacted]@minlnv.nl, ' [redacted]@minlnv.nl, " [redacted]@drenthe.nl, [redacted]" IMCEAEX-o=ExchangeLabs_ou=Exchange+20Administrative+20Group+20+28FYDIBOHF23SPDLT+29_cn=Recipients_cn=342695cea1054525992d8e52ba5ac67c-[redacted]@eurprd03.prod.outlook.com, [redacted]@HEUSDEN.nl" [redacted]@heusden.nl, [redacted]@VNG.NL, " [redacted]@gelderland.nl, "Wolvencommissie Gelderland" gelderland@wolvencommissie.com, [redacted]fryslan.frl, [redacted]@gmail.com" [redacted]@gmail.com, [redacted]@drenthe.nl
Subject : Re: Bijeenkomst Communicatie Wolf_Inbreng vanuit wolvencommissies
Attachment : Inbreng WC_IPO.zip;

Goedemorgen [redacted]

Afgelopen dinsdag zijn er in het communicatie-overleg verschillende punten ingebracht. Vanuit mijn werk voor de wolvencommissies Gelderland, Fryslân en Drenthe stuur ik je achtergrondinformatie die voor dit gremium wellicht interessant is.

1. **221006_Noordelijke reactie IPO wolvenplan**
   Vertegenwoordigers in de noordelijke gebiedscommissies Fryslân en Drenthe en stakeholders uit Groningen hebben onderstaand punt ingebracht als reactie op het concept IPO Wolvenplan. Wolvencommissie Gelderland deelt deze inbreng.

   Communicatie
   Over een ding lijkt iedereen in "wolvenland" het hartgrondig eens te zijn: communicatie is belangrijk, wordt steeds belangrijker, is moeilijk en wordt steeds moeilijker.

   De wolvencommissies lopen tegen een aantal zaken aan:
   ► Preventie versus maatschappelijk draagvlak: Voor het wolvendossier is proactief communicatiebeleid van groot belang. Dit gaat breder dan de boodschap rondom wolvenpreventie, dat raakt het ingewikkelde dossier van het maatschappelijk draagvlak voor de wolf. Als er weinig wordt gecommuniceerd over wolf, maatregelen en beleid, dan slaat dit terug op de mate waarin de preventiemaatregelen worden toegepast.
   ► Decentraal beleid versus centrale communicatiestrategie: Het gedecentraliseerd beleid leidt tot een landelijk beperkt communicatiebeleid. Hierdoor ontbreekt onder meer aan woordvoering op landelijk niveau over het wolvendossier en een centrale (social) mediastrategie.
   ► Standpunt interventierichtlijn: De wolvencommissies richten zich op schadepreventie en alles wat direct met preventie samenvalt. In de huidige politiek maatschappelijke situatie rondom de wolf vinden de wolvencommissies het van belang om – in afwachting van andere besluitvorming – de noodzakelijke stap te zetten van preventie- naar interventiebeleid. Verdere kaderstelling is buitengewoon wenselijk, want daarmee kunnen de wolvencommissie uitleg geven richting stakeholders.

   Kortom, de wolvencommissies benadrukken de noodzaak van generieke wolfcommunicatie op landelijk niveau (LOW). Er moet verbreding en aandacht zijn voor de communicatieparagraaf in het nieuwe wolvenplan, die nu te summier is. Het wolvenplan moet breed gecommuniceerd worden. Het is de vraag of/wanneer een meer integrale benadering op een niveau van IPO – gedragen door bestuurders – vastgesteld wordt. Het uitblijven hiervan belemmert de wolvencommissies.

2. **229630_Verslag overleg communicatie-aanpak wolvencommissie Gelderland**
   Verschillende aandachtspunten worden hierin toegelicht:
   a. Krachtenveld
   b. Boodschap wolvenpreventie versus maatschappelijk draagvlak voor de wolf.
   c. Standpunt escalatieladder
   d. Woordvoering
   e. Informatie/communicatie via social media
   f. Landelijk versus provinciaal

3. **220331_Communicatie-aanpak Q2 / Q3 2022 Wolvencommissie Gelderland**

4. **220419_Communicatie over actualisatie interprovinciaal wolvenplan**
   Vooruitlopend op een communicatieplan voor het IPO wolvenplan heb ik dit voorstel ingebracht. In samenwerking met vakblad Het Schaap een special uit te brengen die bij iedere schapen- en geitenhouder op de mat komt te liggen. Voorstel is in de IPO werkgroep wolf niet aangenomen.

5. **LIFE Wolf NL**
   Een project wat de Zoogdiervereniging heeft geïnitieerd. De haalbaarheid van het project is onderwerp van gesprek, maar de project actions geven mijns inziens een goed beeld van communicatie-activiteiten richting de verschillende doelgroepen waar aandacht voor moet komen.

6. **Woordvoering schadepreventie / ecologie**
   Een ecoloog zoals bijvoorbeeld [redacted] of [redacted] geeft doelgerichte informatie over de wolf in mijn regio: wat betekent dat? Hij of zij legt de ecologie van wolven uit, inclusief gedragsbiologie en analyse waarom wolven daar opdoken waar ze kwamen. Wolvenconsulenten richten zich primair op schadepreventie. Wat veehouders doen om de wolf te weren. In het geven van voorlichting, met name tijdens bijeenkomsten, is het noodzakelijk dat de ecoloog naast de wolvenconsulent staat. De wolvenconsulent wordt in principe niet afgevaardigd als er geen ecologische duiding is (publieksevenementen).

   Ecologogen ervaren op dit moment geen veilige situatie in het veld. Daarnaast wordt er strikter gekeken of woordvoering onderdeel is van de opdracht van partijen. Dat is vaak niet zo, dus dat betekent dat er of helemaal geen ecoloog beschikbaar is, of dat er separaat budget moet worden vrijgemaakt (wat er vaak niet is). Daarnaast moet goed gekeken worden naar de persoonlijke veiligheid van woordvoerders. Naast een woordvoerder op bestuurlijk niveau, moet ook de publieksvoorlichting op ecologisch niveau ergens belegd worden.

7. **Delen van kennis / landelijke coördinatie**
   Veel dubbelt…
   a. FAQ (met risico van verschillen tussen partijen)
   b. Bijeenkomsten (In Drenthe iets organiseren wat ook voor Overijssel van belang is…)
   c. Nieuwsbrieven
   d. Factsheets
   e. Video's

8. **Kijktip: https://www.thetroublewithwolves.com/**
   Van alle tijden, in alle landen. Deze documentaire uit 2020 schetst dezelfde dilemma's als waar wij in Nederland voor staan.
   Dogs or killers? The return of the wolf has divided America, jeopardizing their recovery.
   But is it even really about wolves anymore?

Mochten er zaken onduidelijk zijn, aarzel dan niet om contact op te nemen.

Vriendelijke groet,
namens de wolvencommissies Gelderland, Fryslân en Drenthe

[redacted]
Projectorganisator communicatie

[redacted]

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Van: [redacted]@ipo.nl
Wanneer: 10:00 - 12:00 29 november 2022
Onderwerp: Bijeenkomst Communicatie Wolf
Locatie: Achter de Dijk, derde etage BIJ12-kantoor

Goedemiddag,

Graag ontvangen wij u morgen, 29-11-2022, voor een interprovinciale communicatiebijeenkomst over de Wolf.
Ook vanuit LNV is er een communicatie afvaardiging aanwezig. Verder is VNG uitgenodigd.

De bijeenkomst duurt van 10:00 - 12:00 uur en vindt plaats op het BIJ12 kantoor in Utrecht op de derde etage in de ruimte: “Achter de Dijk”.
Na afloop zijn er broodjes geregeld voor de lunch.

De bijeenkomst is gericht op de volgende onderwerpen:

- Communicatie interprovinciaal wolvenplan
- Communicatie rondom de actualiteit

Bij vragen of afmeldingen kunt u contact met mij opnemen op [redacted]. Als aanvullende optie kunt u ook online aansluiten via de onderstaande teamslink.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Interprovinciaal Overleg
Project-en programmaondersteuner Public Affairs en Communicatie
Herengracht 23
2511EG Den Haag
Tel: [redacted]
Email: [redacted]@ipo.nl

Het nieuws van, voor en door provincies ontvangen? Meld je dan nu aan voor de IPO-Newsroom

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. IPO, the Association of the provinces of the Netherlands, accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent to the electronic transmission of messages.

Microsoft Teams-vergadering

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering
vergaderings-id: 340 588 270 015
Wachtwoordcode: E2KFXg
Teams downloaden | Deelnemen op het web
Meer informatie | Opties voor vergadering

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 1-4-2022 14:32:58
From : [redacted]@bij12.nl
To : [redacted]@ipo.nl, "[redacted]gelderland.nl, [redacted]provinciegroningen.nl, [redacted]provinciegroningen.nl, [redacted]@fryslan.frl" [redacted]@fryslan.frl, [redacted]fryslan.frl, [redacted]drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]drenthe.nl, "[redacted]drenthe.nl, "[redacted]@overijssel.nl, [redacted]@overijssel.nl, "[redacted]@brabant.nl, "[redacted]@prvlimburg.nl, [redacted]@prvlimburg.nl, [redacted]@flevoland.nl, [redacted]@noord-holland.nl, [redacted]@zeeland.nl, [redacted]@provincie-utrecht.nl, "[redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@minlnv.nl, [redacted]@minlnv.nl" [redacted]@minlnv.nl
Subject : REMINDER: |Voortgang wolvenplan
Attachment : image001.png;

Beste allen,

Op donderdag 24 maart heeft [redacted] jullie een link gestuurd naar de tekst van het wolvenplan.
Bij deze de herinnering aan de afspraak gemaakt in de laatste wolvenwerkgroep hierop uw commentaar te geven en tekstwijzigingsvoorstellen te doen.
Hetzelfde geldt voor de handelingsprotocollen/interventieprotocol.

Ik zal nog gericht een aantal mensen voor specifieke onderdelen benaderen.

Met vriendelijke groet en goed weekend gewenst.,
[redacted]

[redacted]

Adviseur Faunazaken
Secretaris Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
Coördinator Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

[redacted]

[redacted]

Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 18-1-2022 11:54:21
From : "[redacted]@bij12.nl
To : "[redacted]@bij12.nl, [redacted]@ipo.nl, "[redacted]gelderland.nl, [redacted]provinciegroningen.nl, [redacted]provinciegroningen.nl, [redacted]@fryslan.frl" [redacted]@fryslan.frl, [redacted]fryslan.frl, [redacted]drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]drenthe.nl, "[redacted]@overijssel.nl, [redacted]@overijssel.nl, [redacted]@brabant.nl, "[redacted]@prvlimburg.nl, [redacted]@flevoland.nl, [redacted]@noord-holland.nl, [redacted]@zeeland.nl, [redacted]@provincie-utrecht.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, "[redacted]@minlnv.nl, [redacted]@minlnv.nl" [redacted]@minlnv.nl
Subject : RE: Agenda IPO Wolvenwerkgroep 20 januari a.s.
Attachment : Informatiememo wolvenplan.docx;image002.png;image003.png;

Beste allen,

Later dan voorzien, maar ook (voor mij en enkele anderen) niet geheel onverwacht vanwege familieomstandigheden, bijgaand een concept voor de zgn. beleidskeuze memo die de IPO lijn in moet gaan. Voor de planning hiervan verwijs ik u naar de laatste pagina van deze memo.

Het doel voor a.s. donderdag is alle beleidspunten bij elkaar te krijgen die vervolgens als voorstel richting onze bestuurders wordt gebracht. Hierdoor ontstaat er een twee stappen situatie: men kan voorafgaand aan het wolvenplan 2022 beleidskeuzes bespreken en hier richting aan geven. Na de zomer ligt er dan een wolvenplan ter besluitvorming voor.

Van u wordt verwacht, zo mogelijk al na eerdere interne bespreking, aan te geven of de voorgestelde beleidskeuzes zodanig zijn dat deze in IPO verband besproken kunnen worden.
Er zitten nog een aantal open einden in, die dienen nader ingevuld te worden. Daar waar voorzien is daar via gele arcering op gewezen.
Van een aantal personen verwacht ik nog input op deze memo. Maar het staat ieder vrij op alle voorstellen te amenderen. Kan ook via onderstaande link.
Op basis van de WWG in december zijn reeds enige keuzes beschreven die toen – in beperkte aanwezigheid – al werden geaccordeerd.

Ter informatie vooraf: het LOW werkt aan een kadernotitie, ter vergadering zal ik hier nader over mede delen. Vanuit het LOW worden wensen meegegeven tbv het wolvenplan/wolvenbeleid.
Een belangrijk onderdeel hierin is dat het wolvenplan uitspraken zou moeten gaan doen over de fasering in de tijd: een eindbeeld waar naar toe wordt gewerkt, een ontwikkelfase waarop naar dit eindbeeld wordt toegewerkt en een initiële fase waarin wij ons nu bevinden.

Link om evt. in deze memo te werken:
https://bij12kantoor.sharepoint.com/:w:/r/sites/Wolfmonitoring/Gedeelde%20documenten/06.%20IPO%20Wolvenwerkgroep/2022%2001%2020/Informatiememo%20wolvenplan.docx?d=w4d5ab903040c473b80b3298b4073be6a&csf=1&web=1&e=1rcGcR.docx

Met vriendelijke groet,
[redacted]

Van: [redacted]@bij12.nl>
Verzonden: maandag 17 januari 2022 17:05
Aan: [redacted]@ipo.nl>; [redacted]< [redacted]gelderland.nl> [redacted]@provinciegroningen.nl>; [redacted]@provinciegroningen.nl>; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@fryslan.frl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]< [redacted]drenthe.nl>; [redacted]< [redacted]@overijssel.nl>; [redacted]@overijssel.nl>; [redacted]@brabant.nl>; [redacted]@prvlimburg.nl> [redacted]@flevoland.nl>; [redacted]@noord-holland.nl>; [redacted]@zeeland.nl>; [redacted]@provincie-utrecht.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@bij12.nl>; [redacted]@minlnv.nl> [redacted]@minlnv.nl
Onderwerp: Agenda IPO Wolvenwerkgroep 20 januari a.s.

Dag allen,

Hierbij de agenda voor de aankomende IPO wolvenwerkgroep van 20 januari a.s.

Tot dan!

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Proces- en projectmedewerker Faunazaken

[redacted] Utrecht | bij12.nl
[redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

Volg ons op LinkedIn en Twitter.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Werkt voor provincies

Informatiememo

Van	[redacted]
Afgestemd met	[redacted], [redacted]
Aan	Leden IPO wolvenwerkgroep
C.c.	-
Datum	17 januari 2022
Onderwerp	Interprovinciaal wolvenplan 2022
Bijlage(n)	-

Achtergrond
De provincies hebben besloten het huidig Interprovinciaal Wolvenplan, dat dateert uit 2019, te actualiseren. De gestage opmars van de wolf de laatste jaren en de sinds 2019 opgedane ervaring geven hier aanleiding toe. Het huidige plan voorziet niet meer in alle situaties die zich rond de wolf kunnen voordoen. Het wolvenplan wordt geschreven door BIJ12, met input van de provincies en LNV. Ter onderbouwing van het wolvenplan is een fact-finding studie uitgevoerd door Wageningen Environmental Research (WEnR) en een juridische analyse door Boerema & van den Brink. Ook is een landelijk overleg wolf (LOW), onder voorzitterschap van Pieter van Geel in het leven geroepen, waarin verschillende maatschappelijke partijen die met wolven geconfronteerd worden zijn vertegenwoordigd. De positionering van het LOW is bijgevoegd in bijlage 1. (NB: Deze notitie zal pas na 26 januari beschikbaar komen)

Oplevering van het wolvenplan is voorzien eind tweede kwartaal, de planning is dat de BAC VP in de oktober vergadering het Wolvenplan 2022 vaststelt. In deze notitie worden de belangrijkste beleidsmatige keuzes die aan het wolvenplan ten grondslag liggen voorgelegd.

Inleiding
Een groot deel van de Nederlandse bevolking ervaart de komst van de wolf als iets positiefs. Na hier in de 19e eeuw door de mens te zijn uitgeroeid, is de wolf op eigen kracht teruggekomen. De aanwezigheid van de wolf is een verrijking van de Nederlandse natuur en is als inheemse diersoort strikt beschermd.

Partijen die op negatieve manier met de wolf worden geconfronteerd, met name de schapenhouderij, hebben echter behoefte aan perspectief. In het wolvenplan wordt een toekomstig scenario geschetst, waarin de wolf permanent in Nederland gevestigd is en waarin duurzaam samenleven met de wolf beleidsmatig is verankerd. Die situatie is op dit moment nog niet aan de orde. Net zo belangrijk is daarom de weg daar naartoe. Het wolvenplan biedt een mix van regelingen, instrumenten, subsidies en vergoedingen die enerzijds dierhouders de ruimte en tijd geven zich aan de aanwezigheid van wolven aan te passen en anderzijds overheden de mogelijkheid geven hierin gebalanceerd en deels naar eigen provinciale invulling mee om te gaan. De beleidsmatige keuzes worden t.b.v. de uitvoering uitgewerkt in handelingsprotocollen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Datum 17 januari 2022
Onderwerp Interprovinciaal wolvenplan 2022

Samenvattend: p.m.

In deze memo komen achtereenvolgens de volgende beleidspunten aan de orde:

- Het juridisch kader
- Handelingsprotocollen
- Internationaal wolven management plan
- Wolven leefgebieden
- Calamiteitenregeling
- Tegemoetkoming in schade
- Verlenging regeling en invoering eigen bijdrage
- Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten
- Vergoeding van directe kosten
- Beheervergoedingen
- Technische preventie norm
- Hybride wolven
- Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang

PM: volgorde en nummering

Het juridisch kader
De belangrijkste uitgangspunten voor handelingsperspectief met betrekking tot de wolf vloeien voort uit Europese verdragen, met name de habitatrichtlijn en het verdrag van Bern. Nederland heef deze verdragen ondertekend en verankerd in de Wet Natuurbescherming die op zal gaan in de Omgevingswet. De wolf wordt hierin aangemerkt als een in Nederland inheemse diersoort. Ingrijpen met beheermaatregelen als opzettelijk verstoren, verjagen en doden zijn daarmee niet toegestaan. Provincies kunnen hierop uitzondering maken op basis van een in de wet genoemd belang, indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat en de gunstige staat van instandhouding niet in het geding is. Op dit moment is de gunstige staat van instandhouding niet gewaarborgd. Omdat de wolvenpopulaties in Nederland grensoverschrijdend zijn, moet de duurzame staat van instandhouding op internationaal niveau worden bezien. Populatiebeheer zal daarom alleen plaats kunnen vinden op basis van een internationaal beheerplan (wolvenmanagementplan), waarin zowel beheer- als beschermingsmaatregelen zijn opgenomen. Naar verwachting zal een internationaal beheerplan niet op korte termijn tot stand komen. LNV is voor dit onderdeel verantwoordelijk en zet zich hier voor in.

Dit betekent dat vooralsnog alleen met de grootste terughoudendheid kan worden ingegrepen. Voor ingrepen, vooralsnog beperkt tot eventuele incidenteel verjagen, afschot, e.d. dient een weloverwogen afweging gemaakt te worden tussen het belang en de noodzaak om in te grijpen.

Voor het juridisch kader is het voorstel op hoofdlijn om….. PM:

We streven naar een balans in beleid. Dat betekent dat naast de wettelijke bescherming van de wolf ook in mogelijkheden voorzien dient te worden om overlast en schade van wolf te voorkomen. Dit wordt voorzien van duidelijke handelingsgerichte kaders. Dat betekent dat ingrijpen niet wordt uitgesloten maar de, de keuze om tot een vorm van beheer te komen specifiek dient te worden gemaakt in de handelingsprotocollen…
Voorzien van definities (bescherming-> wettelijk kader ; beheer-> brede opvatting over dit woord, in te vullen in Handelingsprotocollen)

NB: nadere invulling van de hoofdlijn nog noodzakelijk! Afhankelijk van uitkomsten lopend overleg.(door:)

- *Bepaling SvI*
- *Wolf die zich permanent vestigt in een gebied waar de populatie prooidieren ontoereikend is voor de wolf om zich te kunnen voeden?*
- *Gevestigde wolf bij wie gewenning is opgetreden om goed beschermd vee aan te vallen?*
- *Bij agressief gedrag naar mensen?*

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

- *Hoe wordt dit geregeld? Met ontheffing? Aanwijzing?*
- *In bovenstaande gevallen eerst verstoren/verjagen, pas in uiterste geval doden?*
- *Relatie leggen met beschermingsmaatregelen?*

- Omgang met afwijkingen van het beschermingsregime(s)
- Motivering uitzonderingen
- wanneer geen andere bevredigende oplossingen
- wanneer gunstige staat van instandhouding
- omgang vrijstellingen
- omgang beheer
- Actieve soortenbescherming
- Gebiedenbescherming

Actieve soortsbescherming
De komende jaren zullen de provincies zich actief inzetten om het voorkomen van de wolf te ondersteunen via actieve beschermingsmaatregelen. Te denken valt aan zonering in wolvenleefgebieden, nemen van verkeersremmende maatregelen, het voeren van een wolfinclusief faunabeheer. Op lange termijn is het denkbaar om in bestaande N2000 gebieden de wolf als doelsoort op te nemen.

Wolfinclusief faunabeheer
Is er reden om dit te verwoorden n.a.v. uitspraak Gelderland?

Handelingsprotocollen

Het wolvenplan biedt duidelijkheid over het handelingsperspectief. Dit wordt meer in detail uitgewerkt in een viertal handelingsprotocollen.
Het bieden van een handelingsperspectief staat hoog op de maatschappelijke agenda. Het is mede vanwege praktische uitvoering van belang de kaders hiervoor helder aan te geven. De hoofdlijn van het handelingsperspectief is wordt nog uitgewerkt(door: HP subgroepje)

Het voorstel is in de handelingsprotollen op generieke wijze invulling te geven aan de te ondernemen stappen en afwegingen. De invulling kan hierdoor maatwerk zijn en situatie specifiek worden vormgegeven.

Hiermee wordt bereikt dat -> nadere beleidsvoorstellen mbt kritische punten in deze uitwerkingen?

Handelingsprotocol 'Wolf en mens'
Handelingsprotocol 'Wolf en hond
Handelingsprotocol 'Wolf en vee
Handelingsprotocol 'Overige situaties'

De inzet vanuit Nederland is om te komen tot een internationaal wolven management plan.
Een gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-)populaties geeft zicht op de staat van instandhouding en biedt wellicht op termijn mogelijkheden voor beheer (population level management). Invulling via LNV ism Gelderland:
nodig omdat..
Wij willen dit bereiken door…
LNV zal hiertoe…

Wolven leefgebieden

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Datum 17 januari 2022
Onderwerp Interprovinciaal wolvenplan 2022

Het voorstel is ruimtelijke indeling blijft bij het aanwijzen van beleidsmatig begrensde leefgebieden voor de wolf.
Begrenzing van andere typen gebieden is niet mogelijk en wordt om die reden dan ook niet voorgesteld.

In het verlengde van het huidige wolvenplan blijft het vanwege de instrumentele betekenis nuttig om 'leefgebieden wolf' te begrenzen. Het aanwijzen van 'no go-area's/nulstand gebieden is juridisch niet toegestaan. Dat kan zo in stand blijven.
Het is juridisch niet mogelijk om 0-stand gebieden of no-go area's aan te wijzen.
Het aanwijzen van corridors of hotspots voor wolven is ruimtelijk niet uitvoerbaar. Mede gelet op de beoogde 'calamiteitenregeling' vervalt de instrumentele betekenis hiervan ook (zie elders..)

Wolven leefgebieden
Conform het huidige wolvenplan kunnen provincies leefgebieden voor de wolf aanwijzen. Deze mogelijkheid ontstaat nadat gebleken is dat er zich minimaal 6 maanden sprake is van een gevestigde wolf. Dit zijn de gebieden waar een wolf zich permanent heeft gevestigd. Er zijn inmiddels (leef-)gebieden aangewezen in Gelderland, Noord-Brabant en Drenthe (zgn. risicogebied). Van veehouders in leefgebieden wordt verwacht dat zij op een aanval van wolven zijn voorbereid. Het wolvenplan gaat er van uit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet.

Bij aanwijzing van een wolvengebied kiest de provincie er (al dan niet) voor om eventueel een subsidieregeling voor bijdrage aan de preventieve maatregelen open te stellen. Vuistregel was en blijft dat deze ten minste 3 jaar open staat. Na deze drie jaar volgen nadere voorwaarden m.b.t. de uitkering hiervan. (zie elders..)

Calamiteitenregeling
Ook buiten leefgebieden vinden aanvallen door wolven plaats. Het betreft dan vooral zwervende wolven, die op zoek zijn naar een nieuw leefgebied. Het valt niet te voorspellen waar zo'n aanval plaats zal vinden. Naar verwachting zal de frequentie waarop zich dit voordoet in de nabije toekomst toenemen.

Voor die situaties is het voorstel om een calamiteitenregeling tijdelijk open te stellen.
Een calamiteitenregeling treedt in werking wanneer binnen een week, in dezelfde gemeente, meer dan twee aanvallen hebben plaatsgevonden. Veehouders binnen die gemeente kunnen voor de duur van een maand voor een subsidie in aanmerking komen om preventieve maatregelen te treffen. Ook kan de provincie tijdelijke middelen ter beschikking stellen, zoals flexnetten.

Een calamiteitenregeling is bedoeld om veehouders te ondersteunen bij aanvallen door wolven die niet of moeilijk te voorspellen zijn. Wanneer wolvenaanvallen in een gebied regelmatig voorkomen, wordt van veehouders verwacht dat zij zelf maatregelen treffen.

Het instellen van een calamiteitenregeling gebeurt bij discretie van de provincie.

Tegemoetkoming in schade
Het huidige wolvenplan gaat er van uit dat dierhouders de tijd moeten krijgen om te wennen aan de terugkeer van de wolf. Waar wolven zich vestigen worden de aanwezigheid en de bijhorende risico's voorspelbaar, in overige gebieden waar af en toe wolven langs kunnen komen geldt dat niet. Dat uitgangspunt blijft. Op dit moment wordt alle wolvenschade aan landbouwhuisdieren vergoed, dat geldt ook voor hobbymatig gehouden schapen en geiten. Er geldt geen eigen risico en aan een tegemoetkoming worden geen voorwaarden gesteld met betrekking tot preventieve maatregelen.

Verlenging tegemoetkomingsregeling en invoering eigen bijdrage

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Met betrekking tot de tegemoetkoming in de schade geldt dat in de eerste drie jaar zonder wolfwerende voorwaarden tegemoetkoming kan worden verleend. Nieuw is het voorstel dat na de eerste drie jaar alleen een tegemoetkoming (zonder eigen bijdrage) wordt verleend indien er sprake is van genormeerde wolfwerende maatregelen. In alle overige gevallen volgt de invoering van een eigen bijdrage.

Voorstel is de subsidieregeling te kunnen verlengen maar de tegemoetkoming op termijn niet meer volledig uit te keren. Het voorstel is na de 3 jaar in het leefgebied de tegemoetkoming naar redelijkheid en billijkheid te verlagen tot 60% van de schade. Dit is overeenkomend met ervaringen in de tegemoetkoming in de fruitschade die voor de Raad van State stand heeft gehouden. We verlaten dan de huidige insteek om niets meer te vergoeden.

Het voorstel is om in begrensde leefgebieden na de eerste drie jaar van begrenzing van een leefgebied preventieve maatregelen te vereisen om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen.
Om vee voor wolven te beschermen wordt een deugdelijk raster met stroom en/of inzet van een kuddebewakingshond vereist. Op de website van BIJ12 staat vermeld aan welke voorwaarden zo'n raster moet voldoen.

Tegemoetkoming voor alle gehouden hoefdiersoorten

Het voorstel is om de tegemoetkoming in de schade ook bij particulieren voor alle landbouwhuisdieren te vergoeden.
Voorstel is om onder het nieuwe wolvenplan, naast schade aan hobbymatig gehouden schapen en geiten ook andere hobbylandbouwhuisdieren voor een tegemoetkoming in aanmerking komen bij predatie door wolven. Te denken valt aan shetlandpony's, alpaca's of damherten.

Vergoeding van directe kosten

Het huidige wolvenplan voorziet in vergoeding voor directe kosten, dit blijft zoals het is. Daarmee worden in het kader van de tegemoetkoming in de schade géén indirecte kosten, of zgn. vervolgschade vergoed.

Het huidige wolvenplan voorziet alleen in vergoeding voor directe kosten, daar komt geen verandering in. Onder directe kosten vallen:
- de waarde van de door wolf gedode dieren, incl. de door de dierenarts geëuthanaseerde dieren.

In tegenstelling tot algemeen geldend tegemoetkomingsbeleid voorziet 'de wolven regeling' in de volgende 'extra's' en worden deze ook als directe kosten gezien:
- de kosten van de dierenarts (tot maximaal de taxatiewaarde van het dier).
- de kosten van de afvoer gedode dieren (Rendac).
- de schade vanwege 'abortus' mits binnen twee weken bewijsbaar.
- de schade vanwege 'gederfde melkproductie' mits bewijsbaar aangetoond.

Er wordt géén tegemoetkoming verleend voor indirecte kosten zoals:
- herstel van omheiningen of ander zaken (uren en materialen).
- de tijd (arbeidsuren) die de veehouder kwijt is om de schade af te handelen.
- scannen t.b.v. drachtbepaling door dierenarts.
- overige kosten t.b.v. de schapen (bijv: aankoop, import, aanvoer, quarantaine e.d.).
- schade veroorzaakt door losgebroken schapen/dieren.

Beheervergoedingen

Het voorstel is tot het opnemen van beheervergoedingen binnen het subsidiestelsel Natuur en Landschap. Dit dient te worden uitgewerkt in door de Europese Commissie goed

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

te keuren wolvenpakketten. Er is sprake van pakketten voor natuurbeheer en voor agrarisch natuurbeheer. Hiermee kan arbeid, herstel en vervanging van wolfwerende maatregelen worden bekostigd.

Natuurbeheer
Deze regeling is bedoeld voor schaapskuddes die binnen het kader van natuurbeheer worden ingezet. Binnen een aangewezen wolf-leefgebied in de natuur moet het wolf inclusief hoeden en aanbesteden de norm zijn. De rekening komt dan bij de eigenaar die daarvoor via het SNL spoor beheervergoeding krijgt. Wellicht moet de bijdrage schapentoeslag in die gebieden omhoog met "natuurgeld". ??

Agrarisch natuurbeheer
In het agrarisch buitengebied ligt het voor de hand aansluiting te zoeken met het Agrarisch natuurbeheer en het daarbinnen ontwikkelen van een pakket voor wolf inclusieve landbouw. Deelnemers kunnen duurzaam een vergoeding ontvangen voor te maken kosten om vee tegen aanvallen van wolven te beschermen.

Of beide regelingen wenselijk zijn, de ligging van de aan te wijzen gebieden, de hoogte van de vergoeding en de voorwaarden die aan deelname worden gesteld zijn nog onderwerp van gesprek. Een wolvenpakket kan zich mogelijk negatief verhouden tot andere pakketten zoals weidevogelpakketten.

Technische preventie norm

Het voorstel is dat provincies blijven uitgaan van de '1.20m norm' als optimale wolfwering. Om verschillende redenen is het denkbaar dat er ook situaties zijn waarin '90 cm' kan worden geaccepteerd. Dit heeft uiteraard consequenties voor de instrumentele aanpak (subsidie, tegemoetkoming) en voor de mogelijkheden voor het handelingsperspectief (onderbouwing derogatie).

Koppeling van technische wolfwerende norm aan subsidie, tegemoetkoming en handelingsperspectief:
Dit betekent het volgende:

- Norm 1.20 is optimaal en blijft zo, wordt gesubsidieerd (met eigen bijdrage) en biedt mogelijkheid voor derogatie.
- Vanaf drie jaar na aanwijzing van een wolvenleefgebied wordt de voorwaarde dat alleen bij aanwezigheid '1.20 norm' een tegemoetkoming kan worden verleend. Oftewel alles wat niet als wolfwerend wordt beoordeeld komt (na de eerste drie jaar) niet meer voor een vergoeding in aanmerking.
- Norm '90 cm' is suboptimaal, mag en kan, maar wordt niet gesubsidieerd en geeft geen aanleiding voor derogatie binnen wolven leefgebieden.
- Buiten de begrensde wolvenleefgebieden blijft een tegemoetkoming in de schade gewoon mogelijk ongeacht de evt. Genomen maatregelen.

PM: nader uit te werken : ophoging 90->120- stroomgehalte, plus/min net, onderscheid nachtkralen? omgang graasdieren, dijken: moet dit nu al preciezer?

Hybride wolven

Het voorstel is om hybride wolven in Nederland onbeschermd te verklaren. Hierbij nader een definitie te bepalen wanneer een dier als hybride wolf kan worden gezien.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Datum 17 januari 2022
Onderwerp Interprovinciaal wolvenplan 2022

Nederland heeft een verantwoordelijkheid op te treden tegen hybride wolven, kruisingen tussen wolf en hond. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat er in Nederland hybride wolven rondlopen. Als van een wolf wetenschappelijk wordt aangetoond dat het om een hybride individu gaat, dan zal de provincie dat individu middels een aanwijzing laten doden.

Omgang met gewonde wolf i.r.t. mogelijkheid wolvenopvang
Het voorstel is om bij aangetroffen gewonde wolven door een deskundige de gezondheidstoestand te laten beoordelen. Indien evt. met geringe veterinaire ingrepen de wolf zichzelf kan herstellen wordt deze wolf ter plekke of in de omgeving achter gelaten. Indien de wolf dusdanig verwond is dat herstel niet mogelijk is en onnodige dierenleed voorkomen dient te worden wordt deze wolf geeuthanaseerd en/of met geweer gedood (situatie afhankelijk).
De provincies zullen zich daarmee niet actief inzetten om tot een opvanglocatie te komen voor gewonde en nog te herstellen wolven. Nader te motiveren ? p.m.

Communicatie
Vanuit de overheden zal onverminderd worden ingezet op informatieverstrekking, voorlichting en daarmee communicatie over het 'samenleven met wolven'. Daarbij valt te denken aan het aanbieden van informatie via website(s) en woordvoering via (digitale) media, uitbrengen van tussenrapportages, nieuwsbrieven vanuit provinciale wolven commissies, inzet van zgn. wolvenconsulenten, (mede) bijdragen aan voorlichtingsbijeenkomsten, praktijk demonstraties e.d.

Financiën
De inzet voor het Wolvenplan 2022 vergt vanzelfsprekend inzet van mensen en middelen.
Bij de vaststelling van het Wolvenplan zal hiertoe een begroting worden meegegeven.

TER INFORMATIE:

Processtappen m.b.t. memo beleidskeuzes:

- *WWG 22 december discussie over bepalen van de beleidspunten die we aan IPO willen voorleggen.*
- *3 januari vooroverleg LOW*
- *4 januari versturen LOW stukken*
- *11 januari LOW*
- *INPUT vanuit provincies: aanleveren beleidskeuze concepttekst uiterlijk 10 januari*
- *INPUT vanuit LOW 11 januari*
- *12 januari Concept memo ter verzending aan WWG*
- **WWG 20 januari 2022 -> voorstel memo ter bespreking**
- **26 JANUARI LOW**
- **IPO wgnw 17 februari memo beleidskeuzes**
- **AAC VP 16 maart memo beleidskeuzes**
- **BAC VP 7 april besluitvorming over memo beleidskeuzes**

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

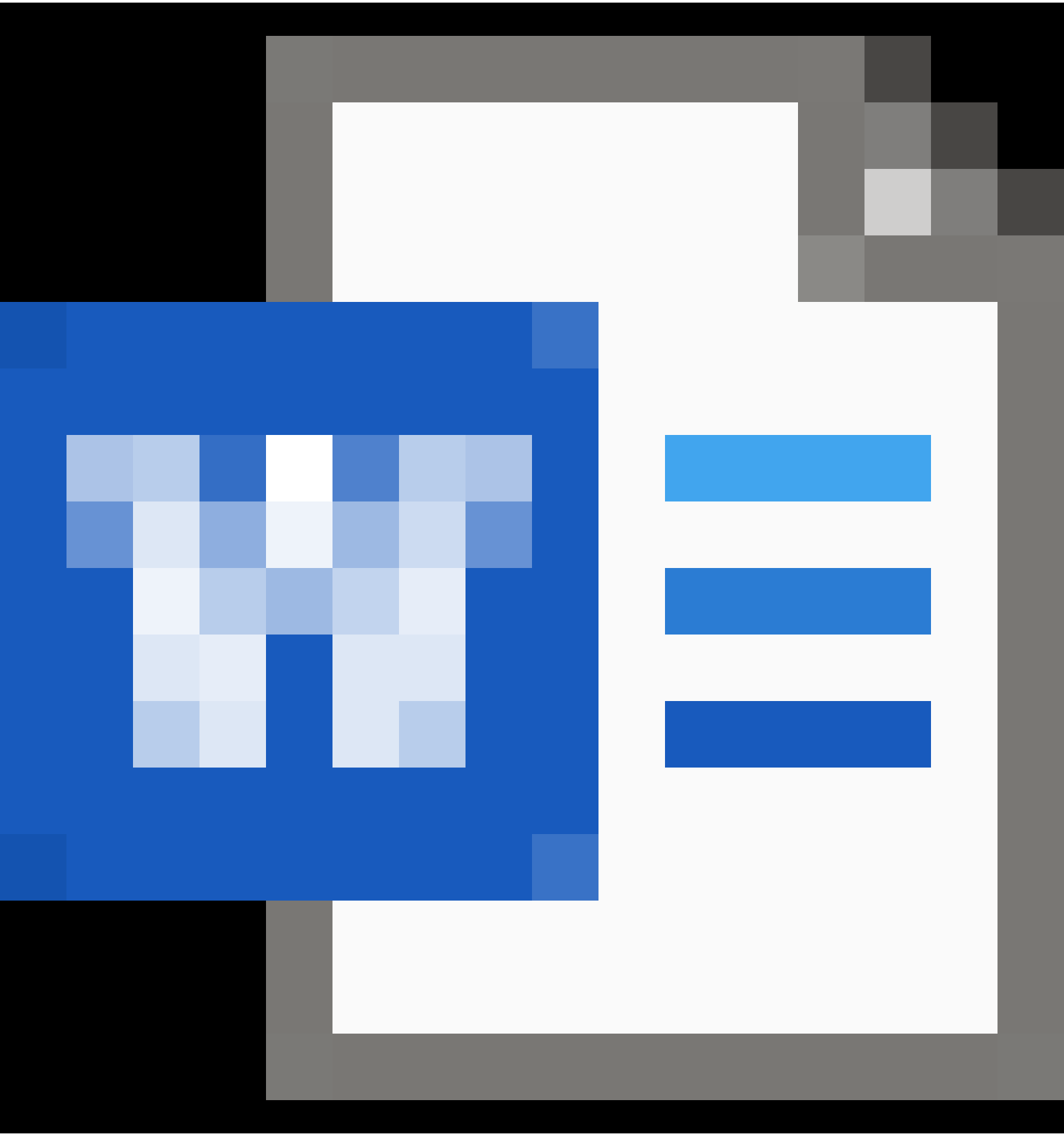

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 9-5-2022 12:10:02
From : @bij12.nl
To : @bij12.nl, " gelderland.nl, provinciegroningen.nl, provinciegroningen.nl, fryslan.frl, fryslan.frl, drenthe.nl, drenthe.nl, " drenthe.nl, " @overijssel.nl, @overijssel.nl, @brabant.nl, " @prvlimburg.nl, @flevoland.nl, @zeeland.nl, @noord-holland.nl, @provincie-utrecht.nl, @bij12.nl, @bij12.nl, " @ipo.nl, " @minlnv.nl, @minlnv.nl" @minlnv.nl
Subject : RE: Wolvenwerkgroep dinsdag 10 mei 2022 - stukken
Attachment : image003.png;image004.png;image005.png;image001.png;

Beste mensen,

Hierbij ook een link naar de protocollen: Rond te sturen versies
Hier is sinds vorige keer niet veel aan toegevoegd. Als ik vooruitgang mis, dan ontvangen we dat nog graag.

Met vriendelijke groet,

, MBA
Coördinator kennis en onderzoek Fauna

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

@bij12.nl

Werkt voor provincies

Van: @bij12.nl>
Verzonden: woensdag 4 mei 2022 17:22
Aan: < gelderland.nl>; @provinciegroningen.nl>; @provinciegroningen.nl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @drenthe.nl>; < drenthe.nl>; < drenthe.nl>; @overijssel.nl>; @overijssel.nl>; @brabant.nl>; prvlimburg.nl>; @flevoland.nl>; @zeeland.nl>; noord-holland.nl>; @provincie-utrecht.nl>; @bij12.nl>; @bij12.nl>; @bij12.nl>; @bij12.nl>; @ipo.nl>; @minlnv.nl> @minlnv.nl
Onderwerp: Wolvenwerkgroep dinsdag 10 mei 2022 - stukken
Urgentie: Hoog

Beste allen,

Volgende week dinsdag komt onze wolvenwerkgroep weer bij elkaar. Op weg naar de laatste ronde om tot een eindconcept versie van het wolvenplan en het interventieprotocol/handelingsprotocollen te komen.

De oproep blijft aan een ieder de teksten kritisch te beschouwen en hierop te reageren.
Dat kan via de link omdat er al werkende weg wijzigingen in worden aangebracht.

Interprovinciaal Wolvenplan 2022 - Werkdoc. (1).docx

Separaat volgt (via nog een mail met een link naar het interventieprotocol en de handelingsprotocollen. Want ook daar moet verder aan gewerkt gaan worden!.

Kortom de op naar de eindfase zodat wij de BACVP de conceptstukken kunnen voorleggen!

Met vriendelijke groet,

Adviseur Faunazaken
Secretaris Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
Coördinator Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

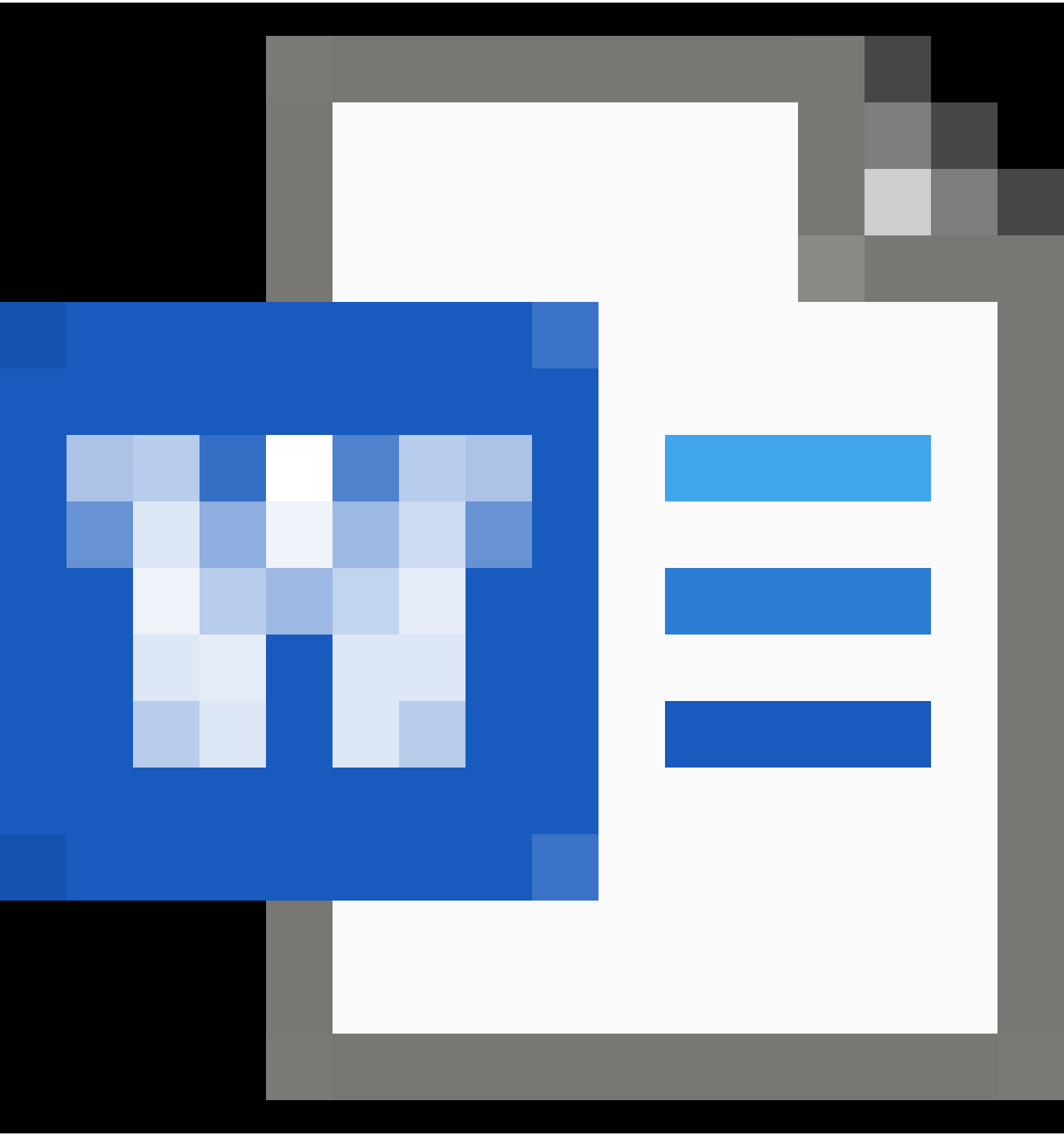

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 24-4-2022 22:16:12
From : "[redacted]@bij12.nl
To : "[redacted]gelderland.nl,[redacted]provinciegroningen.nl,[redacted]provinciegroningen.nl,[redacted]fryslan.frl,[redacted]fryslan.frl,[redacted]drenthe.nl,[redacted]drenthe.nl,"[redacted]drenthe.nl, "[redacted]@overijssel.nl, "[redacted]@overijssel.nl,[redacted]@brabant.nl, "[redacted]@prvlimburg.nl,[redacted]@flevoland.nl,[redacted]@zeeland.nl,[redacted]@noord-holland.nl,[redacted]@provincie-utrecht.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl,[redacted]@bij12.nl,[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@ipo.nl
Subject : VOORTGANG WOLVENPLAN
Attachment : image001.png;image002.png;

Beste allen,

We gaan de eindfase in van het wolvenplan, dus is er werk aan de winkel! Ik roep ieder op kritisch naar de teksten van het nu voorliggende wolvenplan te kijken, hier opmerkingen en desgewenst wijzigingsvoorstellen in aan te brengen.
Zoals ook in de laatste wolvenwerkgroep is aangegeven.
Ik verzoek een ieder hiervoor de tijd te maken en aan sommige mensen zullen nog separate verzoeken volgen als het gaat om specifieke onderdelen.

In de planning ziet het er als volgt uit:
10 mei – wolvenwerkgroep (digitaal) -> bespreking van het wolvenplan en interventie/handelingsprotocollen
24 mei – wolvenwerkgroep (fysiek) -> bespreking en vaststelling eindconcept versies Wolvenplan en interventie/handelingsprotocollen

Interprovinciaal Wolvenplan 2022 - Werkdoc. (1).docx

Het doel van dit is dat wij in juni beschikken over een afgeronde eind concept versie van alle stukken.

Die stukken kunnen dan ook ter kennisname aan de BACVP voor 16 juni meegestuurd worden. Dat betekent dat dit uiterlijk 1 juni gereed moet zijn voor verzending.
Na de bespreking in de BACVP van 16 juni is dan bekend hoe wordt omgegaan met de voorgestelde beleidskeuzes, hebben de bestuurders kennis van het Wolvenplan en is er voor ons de mogelijkheid om extern te gaan en met een consultatieronde te starten.

D.w.z. dan volgt de zomer(-vakantie)periode en zullen we nader moeten bezien hoe lang dit gaat doorlopen. Mijn inschatting nu is dat we zeker tot en met september hier de tijd voor moeten hebben.
De beoogde vaststelling van het wolvenplan zal dan niet in de september vergadering van de BACVP kunnen plaatsvinden maar pas op 3 november.

met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Adviseur Faunazaken
Secretaris Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
Coördinator Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

[redacted]

[redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

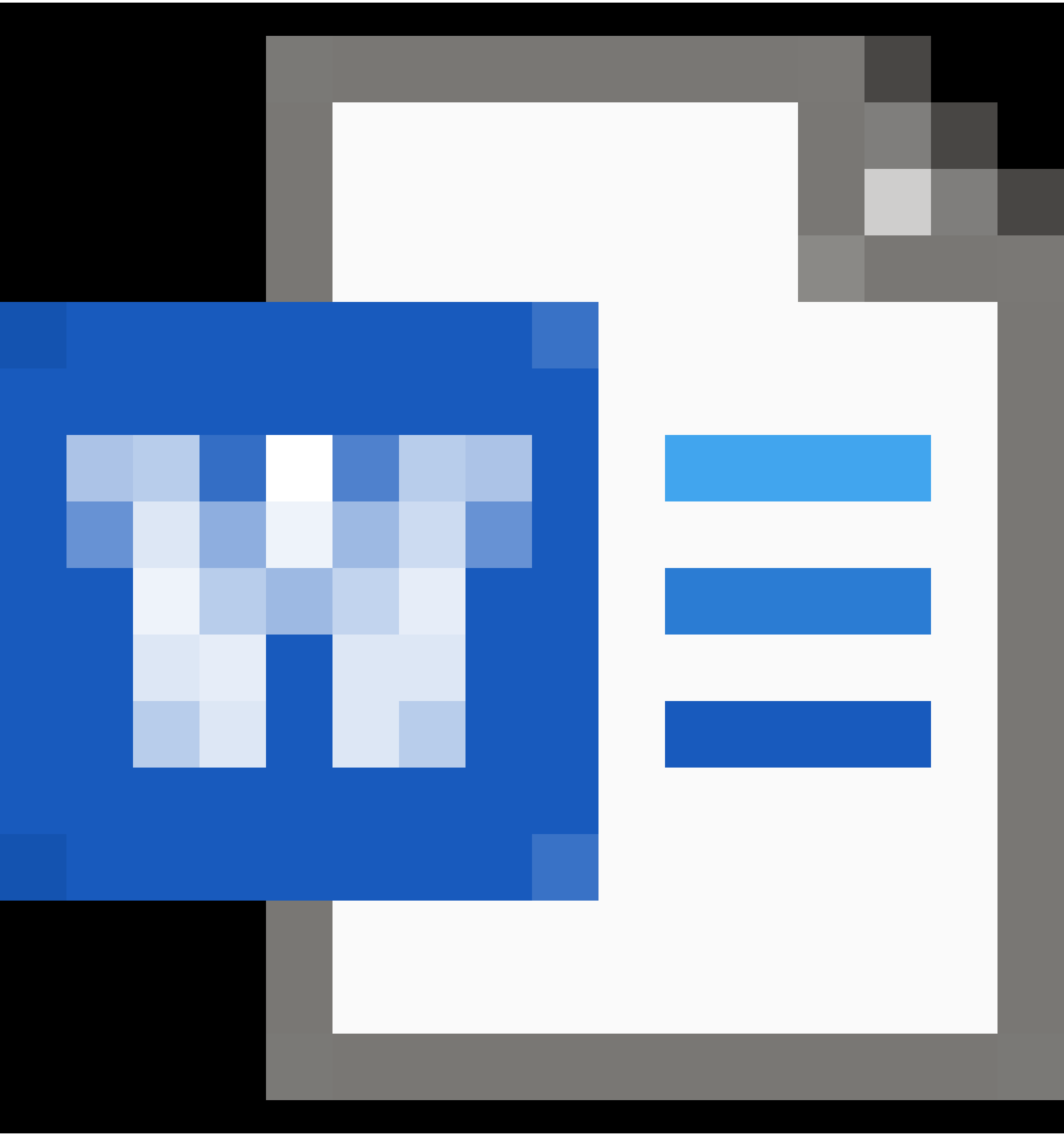

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Date : 4-5-2022 17:23:00
From : "[redacted]@bij12.nl
To : "[redacted]gelderland.nl, [redacted]provinciegroningen.nl, [redacted]provinciegroningen.nl, [redacted]fryslan.frl, [redacted]fryslan.frl, [redacted]drenthe.nl, [redacted]drenthe.nl, "[redacted]drenthe.nl, "[redacted]@overijssel.nl, [redacted]@overijssel.nl, [redacted]@brabant.nl, "[redacted]prvlimburg.nl, [redacted]@flevoland.nl, [redacted]@zeeland.nl, [redacted]@noord-holland.nl, [redacted]@provincie-utrecht.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, "[redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, "[redacted]@ipo.nl, "[redacted]@minlnv.nl, [redacted]@minlnv.nl" [redacted]@minlnv.nl
Subject : Wolvenwerkgroep dinsdag 10 mei 2022 - stukken
Attachment : 0.1 Agenda 100522 WOLVEN WERKGROEP.pdf;6. Memo planning en communicatie wolvenplan100522.pdf;image001.png;image002.png;

Beste allen,

Volgende week dinsdag komt onze wolvenwerkgroep weer bij elkaar. Op weg naar de laatste ronde om tot een eindconcept versie van het wolvenplan en het interventieprotocol/handelingsprotocollen te komen.

De oproep blijft aan een ieder de teksten kritisch te beschouwen en hierop te reageren.
Dat kan via de link omdat er al werkende weg wijzigingen in worden aangebracht.

Interprovinciaal Wolvenplan 2022 - Werkdoc. (1).docx

Separaat volgt (via [redacted] nog een mail met een link naar het interventieprotocol en de handelingsprotocollen. Want ook daar moet verder aan gewerkt gaan worden!.

Kortom de op naar de eindfase zodat wij de BACVP de conceptstukken kunnen voorleggen!

Met vriendelijke groet,
[redacted]

[redacted]

Adviseur Faunazaken
Secretaris Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
Coördinator Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

[redacted]

[redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Werkt voor provincies

Agenda IPO Wolven Werkgroep

Van

Aan Deelnemers IPO wolven werkgroep

Datum 4 mei 2022

IPO Wolven werkgroep
Datum: 10 mei 2022
Tijd: 13.30 – 15.30 uur
Plaats: digitaal MS Teams

Agenda IPO Wolven werkgroep

1. **Welkom en opening**

2. **Vaststelling agenda en mededelingen**

3. **Voortgang Wolvenplan 2022**

   3.1 Concept tekst Wolvenplan 2022
   Doel: Ter bespreking -> vaststellen van de laatste tekstwijzigingen/afspraken over wie wat verwerkt -> per hoofdstuk te behandelen
   Stukken zijn bereikbaar via de link die nog open staat

4. **Voortgang Interventieprotocol en Handelingsprotocollen**

   4.1 Concept teksten Interventieprotocol en handelingsprotocollen
   Doel: Ter bespreking -> vaststellen van de laatste tekstwijzigingen/afspraken over wie wat verwerkt -> per protocol te behandelen
   Stukken zijn bereikbaar via de link die nog open staat

5. **Communicatie tijdens het verschijnen van het Wolvenplan**
   Doel: ter besluitvorming (conform afspraak vorige bijeenkomst)

   Gevraagd wordt te besluiten of de provincies hieraan medewerking kunnen verlenen o.a. door medefinanciering (zie ook bijlage).

6. **Planning en communicatie Wolvenplan/Interventieprotocol/handelingsprotocollen**
   Doel: aankondiging mogelijk ter bespreking, volgende werkgroep nader over besluiten.
   (agenda is al vol genoeg)
   Zie bijlage 6.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

7. **Meerjarenverslag wolf**
   Doel: mondelinge toelichting door [redacted] gevraagd wordt om digitaal uw reactie te geven op het voorliggende concept.
   Zie: memo en separate mail met link. (wordt nagezonden)

8. **Nieuws uit de provincies en ministerie LNV**
   Doel: ter kennisname, rondje stand van zaken

9. **Rondvraag en sluiting**

10. **Datum volgende vergadering**
    Afspraak is om op dinsdag 24 mei fysiek als Wolvenwerkgroep in Utrecht bijeen te komen.

met vriendelijke groeten,
[redacted]

Agenda:
10 mei WWG
(19 mei AACVP)
24 mei WWG
7 juni Kwartaaloverleg tussenrapportage
(16 juni BACVP)

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Werkt voor provincies

Informatiememo – Bijlage 6 – WWG 10 mei 2022

Van	[redacted]
Afgestemd met	[redacted], [redacted],
Aan	Leden IPO wolvenwerkgroep
C.c.	-
Datum	4 mei 2022
Onderwerp	Planning en communicatie Interprovinciaal wolvenplan 2022
Bijlage(n)	-

Ter inleiding
In samenhang met de behandeling van het wolvenplan in de BACVP is het gewenst stil te staan bij de planning en communicatie van het wolvenplan.

De volgende zaken komen in deze memo aan de orde:

1. Planning-onderstaand nieuw voorstel – ter bespreking:
vraag: is er voldoende ruimte voor de consultatieronde?
vraag: indien gewenst: op welk moment dient er consulatie van provinciale staten te zijn (concept versie of later dit jaar op basis van eindversie na BACVP)

2. Consultatieronde – ter bespreking, aandacht voor volledigheid van de te benaderen stakeholders.

3. Gesprek BACVP landbouworganisaties – ter kennisname

4. Communicatie Wolvenplan : p.m.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Datum 4 mei 2022
Onderwerp Interprovinciaal wolvenplan 2022

1. Planning

Omdat behandeling van het wolvenplan en de protocollen plaatsvindt in de BACVP van 16 juni is de planning als volgt aangepast en voorgesteld:

Planning Interprovinciaal Wolvenplan 2022	**Datum**
Memo beleidskeuzes in AACVP	19 mei
Bijeenkomst IPO Wolven werkgroep	24 mei
Memo beleidskeuzes e.d. bespreken in BACVP	**16 juni**
Concept versie WP22/protocollen tkn in BACVP	16 juni
Consultatie ronde stakeholders landelijk	Juni- oktober
Consultatie ronde stakeholders per provincie	Juni- oktober
Aanleveren stukken AACVP	21 september
Bijeenkomst IPO Wolven werkgroep	22 september
Voorstel eindversie in AACVP	6 oktober
Aanleveren stukken BACVP	13 oktober
Bijeenkomst IPO Wolven werkgroep	18 oktober
Definitieve eindversie ter besluitvorming in BACVP	3 november
Aanleveren stukken IPO bestuur	24 november
Vaststelling eindversie in IPO-bestuur	**15 december**
Oplevering Wolvenplan 2022	December

2 Consultatieronde met stakeholders

Afhankelijk van de resultaten van de BACVP bespreking 16 juni kan op zeker moment gestart worden met een consultatieronde. Onder voorbehoud daarvan is bovenstaande planning opgesteld en onderstaande aanpak voorgesteld.

Bespreekpunt: wanneer en met welke versie van stukken kan externe communicaite plaatsvinden?

De bestuurders hebben aangegeven dat een goede afstemming met stakeholders gewenst is. Daar was en is in voorzien. O.a. landelijk en provinciale wolvenoverleggen. Maar dit vergt toch onze aandacht en evt. voorbereidingen.

Consultatie kan plaatsvinden nadat de bestuurders hun keuze hebben gemaakt en kennis hebben kunnen nemen van de stukken waarmee wij naar buiten willen treden.
Lastig is dat de zomervakantieperiode hier nu onderdel van uit maakt. Maar evt. tussen door danwel voor en na de vakantie zou er voldoende ruimte moeten zijn voor de gesprekken/overleggen.

Op landelijk niveau (BIJ12/IPO) en op provinciaal niveau (elke afzonderlijke provincie) dient tot overleg gekomen te worden. Het idee hierachter is om landelijk aan te geven dat op provinciaaal niveau tot gesprekken over het wolvenbeleid wordt gekomen. Betrokken organisaties hebben veelal ook een landelijke component, daar kunnen desgewenst landelijk afspraken worden gemaakt.

Maar in essentie is het aan de provincies zelf nader te bepalen wie men denkt te betrekken.
Deze gesprekken vinden in principe plaats naar aanleiding van (de relevante passages uit) het concept-wolvenplan 2022.

Hierbij kan onderscheid gemaakt worden naar meer beleidsmatig overleg (concept wolvenplan) bijv. in LOW en prov cie's of in de staten en meer uitvoeringsgericht over praktische toepassing van de verschillende protocollen.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Daarbij valt te denken aan de volgende partijen/overheden en organsaties.

Landelijk
- LOW
- VNG
- Ladelijke politie
- Rijkswaterstaat
- Landelijke Waterschapsorganisatie
- SWN
- FBE evt. in landelijk overleg.
- WENR, ZV, DWHC, Taxatiebureau
- evt. kwartaaloverleg ook hiervoor benutten?
- *pm: aanvullingen?*

Provinciaal
- Provinciale staten – aandacht voor evt. planning hiervan -> welk moment ivm planning?
- Provinciale wolvencie's - aandacht voor evt. planning hiervan.
- FBE's per provincie
- Handhavers/toezichthouders/groene boa's
- Valwildafhandelaren , stichting per provincie
- Gemeenten/waterschap evt. via de koepel VNG
- Politie
- Rijkswaterstaat
- Wegbeheerders overig.
- Natuurbeheerders
- *pm: aanvullingen?*

3. Gesprek BACVP met enkele stakeholders
Ter kennisname: Aparte aandacht is nodig om de portefeuiielhouders in gesprek te brengen met de briefschrijvers van de brief aan de BACVP. Ondertekenaars brief zijn: VGSN, LTO NL, Platform KSG. Ook dit punt wordt nader besproken in de BACVP.

- Gesprek wordt gevoerd door de twee portefeuiielhouders: [redacted] (NH) en [redacted] (Fl.)
- Uitgenodigd worden vertegenwoordigers van genoemd organisaties respectievelijk: [redacted]
- Voorstel is om hierbij ook de voorzitter van het LOW, [redacted], te betrekken.
- Gesprek wordt gepland door IPO secretariaat.
- Gesprek wordt ambtelijk voorbereid door IPo en Bij12 ([redacted]).

4. Communicatie Wolvenplan 2022

Na vaststelling dient het Wolvenplan en de bijlagen (w.o. protocollen) openbaar gemaakt te worden via website, persbericht etc. Ook is het nodig kunnen zijn in een beperkte oplage een geprinte versie voor handen te hebben.
Daarnaast is het denkbaar op andere wijze publiciteit aan het vernieuwde wolvenbeleid te geven. Zie o.a. voorstel voor themanummer vakblad 'het schaap'.
Een en ander dient nog nader te worden uitgewerkt vanuit IPO/BIJ12.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

BJ
12
Werkt voor provincies

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

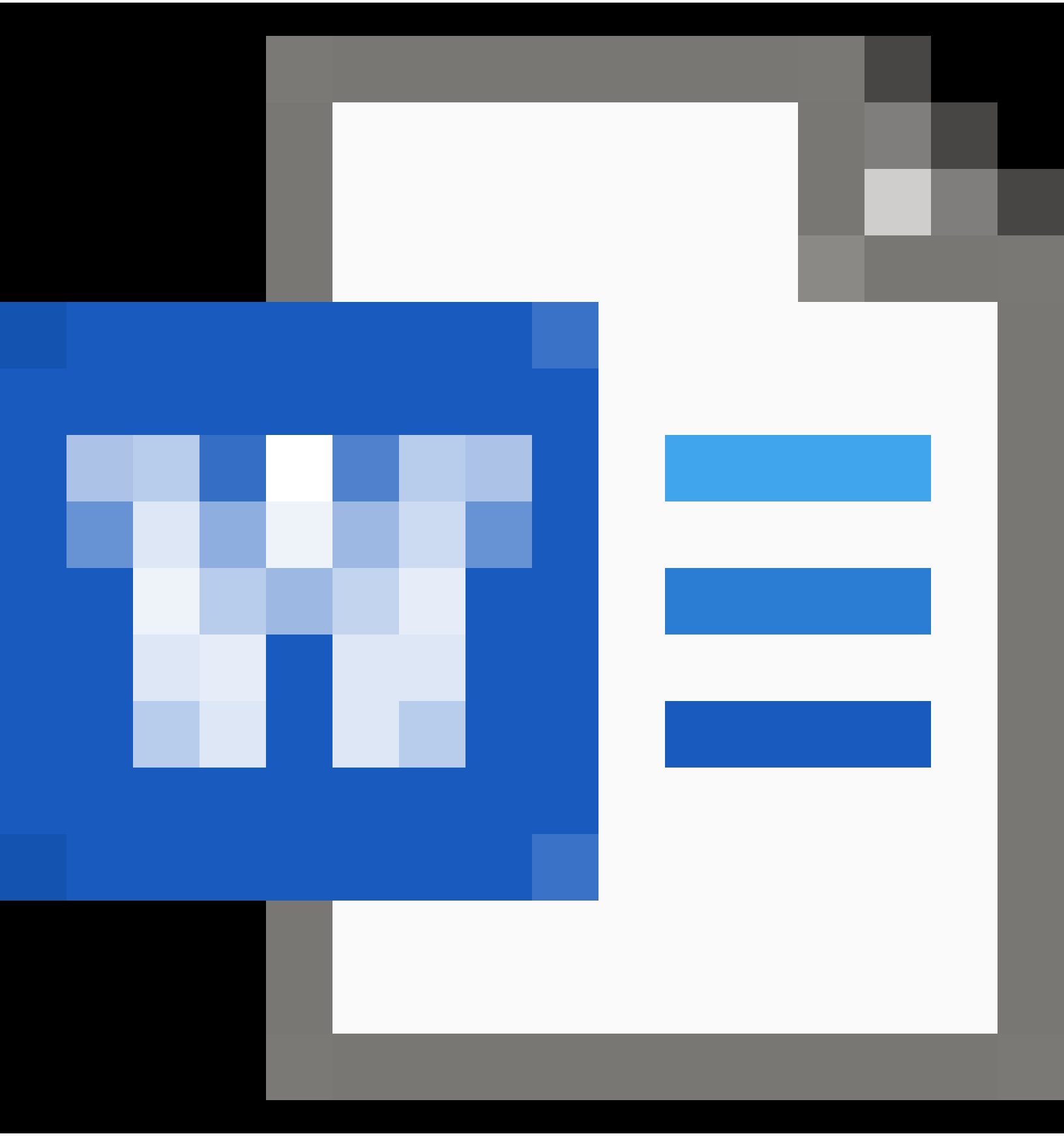

Deze pagina bevat geen opmerkingen.